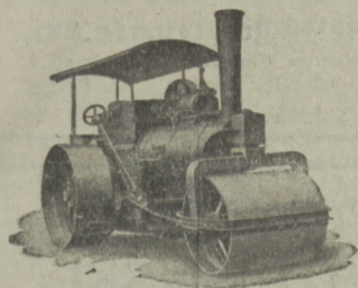
BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

NA ROK

1929.

NAKŁADEM:
SPÓŁKI WYDAWNICZEJ „SAMORZĄD"
WARSZAWA, 1929.

FABRYKA MASZYN I KOTŁÓW PAROWYCH

H. KOETZ NAST. SP. AKC.

Mikołów — Woj. Śląskie

Rok założenia 1872.

BUDUJEMY NA POTRZEBY DROGOWE:

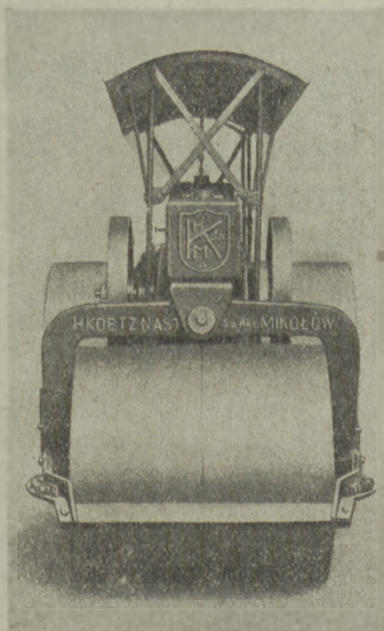
WALCE PAROWE I MOTOROWE

własnego wypróbowanego systemu

WOZY MIESZKALNE — BECZKOWOZY

Pozatem budujemy:

KOTŁY PAROWE. RUSZTA na miał węgl. ZBIORNIKI na gaz i płyny. KONSTRUKCJE żelazne. KRANY. DŹWIGI. OBROTNICE I PRZESUWNICE wagonowe. Wszelkie ODLEWY żeliwne.

DYREKTOR W WARSZAWIE:

Inż. BRONISŁAW RUDZIŃSKI

Ul. Wilcza 39-4, tel. 322-63.

DAWNIEJ INŻYNIEROWIE **A. PONIKOWSKI i E. OSTROWSKI**

OBECNIE **Stołeczne Towarzystwo Budowlane i Meljoracyjne Sp. Akc.**

Warszawa, Krak. - Przedmieście 7. Tel 115-02 i 67-06. Oddział we Włocławku, ul. Biskupia 4.

Drenowanie. Stawy rybne. Osuszanie. Siły wodne. Drogi.

KREDYT MELJORACYJNY. 10

SKŁAD PRZYBORÓW DENTYSTYCZNYCH

WŁADYSŁAW ŚWIATŁOWSKI

(dawniej Geo. Poulson)

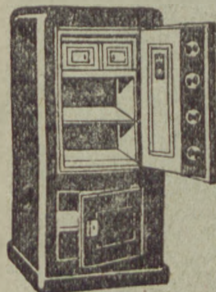
Warszawa, ul. Zgoda 15, tel. 15 - 15.

posiada wszelkie artykuły, wchodzące w zakres dentystyki i techniki dentystycznej, kompletne urządzenia gabinetów dentystycznych i pracowni technicznych, meble areptyczne, wiertarki elektryczne i t. p. Wyroby de Trey'a, Ash'a, White'a i innych pierwszorzędnych fabryk krajowych oraz zagranicznych.

Ceny niskie, warunki spłaty dogodne.

Zaopatruje w urządzenia gabinetów dentystycznych Szpitale, Instytucje Państwowe, Samorządowe i Komunalne, Kasy Chorych i t d.

28

Fabryka kas ogniotrwałych i wyrobów żelaznych

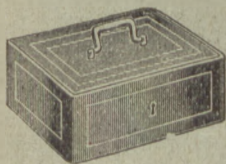
HENRYK JARDEL

Egzystuje ód 1892 r.

Wykonywa: Kasy ogniotrwałe - żelazne, pancerne i stalobetonowe o konstrukcji dotychczas nigdzie nie wyrabianej, opierające się kruszeniu, rozpruwaniu i wytapianiu. Skarbce i drzwi sbarbcowe, — szafy żelazne dla biur, kasy do wmurowania, kasetki, — zatrzaski, kłódki, prasy do kopjowania.

Fabryka jest stałym dostawcą instytucyj państwowych i samorządowych.

Warszawa, ul. Miodowa 14.

Biuro i skład, tel. 137-99. Fabryka, ul. Madalińskiego 29, tel. 291-97.

Biuro techniczne wykonywa kosztorysy, rysunki i projekty

Katalogi wysyłamy na żądanie. 20

BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

NA ROK

1 9 2 9.

NAKŁADEM:
SPÓŁKI WYDAWNICZEJ „SAMORZĄD"
WARSZAWA, 1929.

Drukarnia Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, Warszawa, ulica Dobra Nr. 28.

SPIS RZECZY

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, MIASTA I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

SPIS RZECZY

DRUKOWANYCH W KALENDARZU SAMORZĄDOWYM NA ROK 1926, 1927 I 1928.

NA ROK 1926.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

K. Korniłowicz — Polityka samorządu ziemskiego w dziedzinie oświaty pozaszk.
Kl. Frelek — Oświata pozaszkolna w ramach samorządu ziemskiego.
J. Paciorkowski — Obecny stan samorządowej opieki społecznej w całokształcie organizacji opiekuńczej w Państwie.
J. Bek — Komu powierzyć sprawow. opieki społ. nad dziećmi opuszcz.?
Inż. L. Borowski — O drogach gminnych.
K. Wysznacki — Stan pożarnictwa w Polsce w 1925 r.
W. Dytkiewicz — Kilka słów o organizacji pożarnictwa w b. dzielnicy pruskiej.
J. Bek — Istota i metody walki z alkoholizmem.
Fr. Dąbrowski — Spółdzielczość spożywców w Polsce a samorząd.
S. Podwiński — Bibljografja literatury samorządowej.
R. Grochowski — Skorowidz ustawodawstwa polskiego w zakresie samorządu od początku Państwa Polskiego do dn. 1 października 1925 r.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Powiat Gostyniński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Włoszczowski, wojew. Kieleckiego.
Powiat Błoński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kosowski, wojew. Stanisławowskiego.
Powiat Krzemieniecki, wojew. Wołyńskiego.
Powiat i m. Chojnice, wojew. Pomorskiego.
Powiat Częstochowski, wojew. Kieleckiego.
Powiat Poznański.
Wydzielone m. Radom, wojew. Kieleckiego.
Powiat Przasnyski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kosowski, wojew. Poleskiego.
Powiat Kościerski, wojew. Pomorskiego.
Powiat Łukowski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Słupecki, wojew. Łódzkiego.
Powiat Sierpski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Iłżecki, wojew. Kieleckiego.
Powiat Zamojski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Brodnicki, wojew. Pomorskiego.
Powiat Włodawski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Sokólski, wojew. Białostockiego.
Powiat Radomskowski, wojew. Łódzkiego.
Powiat Nieszawski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Dziśnieński, z. Wileńskiej.
Powiat Brzeziński, wojew. Łódzkiego.
Gmina wiejska Święciany, pow. Święciański, z. Wileńskiej.
Miasto Szydłowiec, pow. Końskie, wojew. Kieleckie.
Powiat Rypiński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kowelski, wojew. Wołyńskiego.
Powiat Grodziski, wojew. Poznańskiego.
Powiat Łomżyński, wojew. Białostockiego.
Powiat Wilejski, z. Wileńskiej.
Powiat Będziński, wojew. Kieleckiego.
Powiat Ostrowski, wojew. Białostockiego.
Powiat Nieświeski, wojew. Nowogródzkiego.
Powiat Płocki, wojew. Warszawskiego.
Powiat Szamotulski, wojew. Poznańskiego.
Miasto Gąbin, pow. Gostynin, wojew. Warszawskie.
Zrzeszenie Samorządów Powiatowych.
Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego.
Polski Bank Komunalny.
Studjum Pracy Społeczno - Oświatowej.

NA ROK 1927.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

Juljan Pikiel — Pracownicy biur wydziałów powiatowych i ich kwalifikacje.
Józef Bek — Muzea prowincjonalne.
Leonard Woliński — Z działalności samorządów powiatow. w zakresie szkolnictwa powszechnego.
Klemens Frelek — Samorząd powiatowy a gimnazja.
Dr. B. Dederko — Szkolnictwo rolnicze w świetle cyfr.
Kazimierz Kühn — Stosowanie robót szarwarkowych przy budowie i konserwacji dróg bitych i gruntowych.
Inż. S. Turczynowicz — Rola samorządów w dziele zmeljorowania gruntów w Polsce.
W. Dakowski — Obsadzenie dróg drzewami.
Franciszek Borsuk — Nieużytki rolne.
Ryszard Lenartowicz — Kilka uwag o komun. kasach oszczędności.
Ryszard Lenartowicz — Działalność komun. kas oszczędn. powiat. i miejskich na terenie Rzpl. Polskiej w świetle cyfr.
Jan Długokęcki — Rozwój gminnych kas w latach 1925 i 1926.
Jan Długokęcki — Jak zakładać i prowadzić gminne kasy pożyczkowo-oszczędn.
Franciszek Dąbrowski — Stan i działalność organizacyj spółdzielczych spożywców w Polsce.
Władysław Śliwiński — Rady i wskazówki dla założycieli spółdzielni spożywców.
Albin Zacharski — Organizacja spółdzielni rolniczych.
Stanisław Podwiński — Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym.
Roman Grochowski — Ustawodawstwo w zakresie ustroju i działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej.
Poradnik samorządowy:
Stefan Pachnowski — Sprawy administracyjno - samorządowe.
Antoni Hujda — Pracownicy samorządowi.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH

Powiat Sandomierski, województwa Kieleckiego.
Powiat Zdołbunowski, województwa Wołyńskiego.
Powiat Iłżecki, województwa Kieleckiego.
Miasto Włocławek, województwa Warszawskiego.
Miasto Czeladź, województwa Kieleckiego.
Gmina Piaskowska, pow. Kosowskiego, woj. Poleskiego.
Miasto Otwock, województwa Warszawskiego.
Miasto Stary Sącz, województwa Krakowskiego.
Miasto Brześć Kujawski, województwa Warszawskiego.
Powiat Płocki, województwa Warszawskiego.
Powiat Szamotulski, województwa Poznańskiego.
Miasto Kalisz, województwa Łódzkiego.
Miasto Szydłowiec, województwa Kieleckiego.
Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego.
Bank Gospodarstwa Krajowego.
Państwowy Bank Rolny.
Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych w Warszawie.
Centralny Związek Kółek Rolniczych.
Centralne Towarzystwo Rolnicze.
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne.

NA ROK 1928.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH

Powiat Łódzki, województwa Łódzkiego.
Powiat Radomskowski, województwa Łódzkiego.
Powiat Krasnostawski, województwa Lubelskiego.
Polski Bank Komunalny.
Fundusz Bezrobocia i współpraca z nim samorządów.
Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.
Centralne Towarzystwo Rolnicze w Warszawie.
Centralny Związek Kółek Rolniczych.
Związek Rewizyjny Polskich Spółdz. Roln. w Warszawie.
Krajowe Tow. Meljoracyjne.

SKOROWIDZ FIRM

DENTYSTYCZNE NARZĘDZIA.

W. Światłowski. Zgoda 15. — 16 a.

DOSTAWA MATERJAŁÓW DRZEWNYCH.

Fr. Borsuk, inż. Zielna 24. 1 b. i — 8 c.

DROGOWE I KOLEJOWE MASZYNY.

N. Barrén. Kopernika 13. Okładka.
Bracia Geisler, Okolski i Patschke. Leszno 128. — 8 a.
Górnośląskie Towarzystwo Przemysłowe. Sewerynów 3. — 5 a.
H. Cegielski. Poznań, G. Wilda 136. — 7 a.
H. Koetz. Mikołów — Woj. Śląskie. — 15 a.
Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce. Chrzanów (Małopolska). Biuro Zarządu: Warszawa, Moniuszki 2-a. — 3 a.
Warszawska Sp. Akc. Budowy Parowozów. Kolejowa 57. — 1 c.

DROGOWE ROBOTY.

Budowa Dróg i Nawierzchni. Świętokrzyska 13. — 4 c.
Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich. Smocza 43. — 9 b.

DRZEWKA.

Spółdzielnia Leśników. N. Świat 36. — 14 a.

ELEKTROMEDYCZNE APARATY.

B-cia Borkowscy. Zakłady Elektrotechniczne S. A. — 4 c.

ELEKTROWNI BUDOWA.

M. St. Feilchenfeld, inż. Królewska 20. Po spisie firm oraz str. 8 c.

FILTRY DO WODY.

Lewandowski. Jasna 6. Po skorowidzu firm.

FOTOGRAFICZNE APARATY

W. Żerkowski. Tłomackie 13. Calendarium.

GAŚNICE.

„Bielany" Fabryka Wyr. Metal. Widok 24. tel. 284-97. — 6 b.

GEODEZJA.

G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 9 a.

GRAWERZY.

St. Lipczyński. Marszałkowska 149. — 12 a.
F. Walczakiewicz. Miodowa 5. — 8 a.

GUMOWE WYROBY.

E. Hajne, inż. i S-ka. Żytnia 20. — 8 b.

INSTALACJE KANAL. I WODOCIĄGOWE.

Drzewiecki i Jeziorański. Jerozolimska 71. — 4 a.
„Hydrognom". Chmielna 10. — 14 b.

INSTYTUCJE.

Instytut Oświaty Dorosłych (dawniej Centralne Biuro Kursów dla Dorosłych). Hipoteczna 8. — 1 a.
Zrzeszenie Samorządów Powiatowych. Dobra 28. — 3 c.

KASY OSZCZĘDNOŚCI.

Kasa Oszczędności m. st. Warszawy. Czackiego 21/23. -- 5 c.

KASY PANCERNE.

R. Bohte. N. Świat 34. W spisie rzeczy.
„Fortis". Towarowa 33. — 5 b.
H. Jardel. Miodowa 14. — 16 a.
S. Zwierzchowski. Warecka 9. — 3 b.

KAWA.

„Pluton" T. i M. Tarasiewiczów. Żytnia 10. — 6 c.

KOPJARNIE RYSUNKÓW.

W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 14 a.

KSIĘGARNIE.

Bibljoteka Polska. N. Świat 23/25. — 12 a.
Kolportaż Książki Polskiej. Foksal 15. W spisie rzeczy.

KUCHNIE I PRALNIE.

St. Cohn. Senatorska 36. — 14 b.

LAMPY.

Nowik i Serejski. Elektoralna 20. — 6 c.
B-cia Wyszomirscy. Chmielna 36. — 12 a.

MASZYN FABRYKI.

B-cia Steinberg i S-ka. Wronia 80. — 10 b.

MASZYNY DO PISANIA I DO LICZENIA.

G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 9 a.

MASZYNY POMOCNICZE I AUTOMATY.

Wł. Stefański. Okopowa 24. — 6 b.

MASZYNY I NARZĘDZIA.

„Be-Te-Ha". Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216-65. — **10 b.**
A. Richter. Rymarska 10. W spisie rzeczy.

MELJORACYJNE BIURA.

Biuro Urządzeń Rolnych Kółek Rolniczych. Langiewicza 3, (kolonja Staszica).
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne. Kopernika 30.
Spółka Inżynierów Meljoracji. Złota 21, m. 4. — 1 a.
Stołeczne Towarzystwo Budowlane i Meljoracyjne. Krak.-Przedm. 7. — 16 a.

MIERNICZE NARZĘDZIA.

„Be-Te-Ha". Pl: Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216-65. — **10 b:**
G Gerlach. Ossolińskich 4. — 9 a..

MYDŁO.

Albin i Kurjański. Gęsia 99. — 2 b.

OBRABIARKI DO METALI.

„Be-Te-Ha". Pl: Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216-65. — **10 b:**

ODLEWY METALOWE.

K. Rudzki i S-ka. Fabryczna 3. — 2 c.

OGRODNICZE ZAKŁADY.

„Lemszczyzna - Szczekarków". Boduena 2. Okładka.
„Szkółki żbikowskie". Kantor firmy: Bracia Hoser, Aleja Jerozolimska 45. — 10 b.
C. Ulrich. Ceglana 11. — 2 b.

OGRZEWANIE CENTRALNE.

„Hydrognom". Chmielna 10. — 14 b.

OPTYCZNE PRZYRZĄDY.

G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 9 a.

OPTYCZNO - MECHANICZNE PRZYRZĄDY I ROBOTY.

W. Żerkowski. Tłomackie 13. Calendarium.

OŚWIETLENIE.

H. Fried. Moniuszki 4. — 11 a.

OŚWIETLENIOWE ARTYKUŁY.

Auer. K. Mokrzyński. Marszałkowska 137. — 14 a.
Bracia Wyszomirscy. Chmielna 36. — 12 a.

PAPIERY ŚWIATŁOCZUŁE.

W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 14 a.

PASTA DO OBUWIA.

Zorza. Wyrobu Krajowej Wytwórni Chemicznej I. Geyer. Nowolipki 72. — 2 c.

PASTA DO ZĘBÓW.

Dentosan. Najlepsza pasta do zębów. — 1 b.

PIEKARŃ BUDOWA.

„Silesia". Katowice, ul. Jul. Ligonia 21. — 11 b.
Werner & Pfleiderer. Reprezentant. Żórawia 15. — 8 c.

POMOC SZKOLNA.

„Pestalozzi". Ś-to Krzyska 1/3. — 12 a.

POMPY.

J. Lewandowski. Jasna 6. Po skorowidzu firm.
W. Łukasiewicz. Świętokrzyska 25. — 10 a.

POŻARNICZE NARZĘDZIA.

„Bielany". Fabryka Wyr. Metal. Widok 24. Tel. 284-97. — 6 b.
W. Łukasiewicz. Świętokrzyska 25. — 10 a.
Składnica Straży Pożarnych. Fabryka Maszyn i Narzędzi Pożarniczych. Sp. Akc. Grodzisk Maz., Fabryczna 11, sprzedaż: Warszawa, Senatorska 29. — 8 a.
Strażak. Królewska 11. Fabryka: Wola, ul. Syreny 3. — 6 b.

RADJO - APARATY.

Auer - Radjo. Marszałkowska 137. — 4 a.
Polskie Zakłady Marconi. Narbutta 29. — 1 b.

ROLNICZY DZIAŁ.

Centrala Handlowa Spółdzielni Polskich. Jasna 8. — 6 a.

Centrala Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo - Handlowych. Warecka 11 a. Po karcie tytułowej.

„Kraj" Centr. Biuro Sprzedaży. Chmielna 26. — 2 a.

RURY:

Spółka Akcyjna dla Handlu Rurami. Leszno 25. — 8 b.

RYSUNKOWE ARTYKUŁY I PRZYBORY:

W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 14 a.

SADZONKI:

Spółdzielnia Leśników. Nowy Świat 36. — 14 a.

SAMOCHODY:

Morris. Gen. Przedst. „Motor Traders". Tow. Handlu Samochodami. Pl. Żel: Bramy 2: Okładka

SIATKI DRUCIANE:

E Chrzanowski. Bielańska 16. — 1 a.
B-cia M. i Sz. Drzewina. Graniczna 7. Po skorowidzu firm.
T. Malanowski (dawniej K. Albrecht) Elektoralna 15. Po skorowidzu firm.
Ch. Rozenbes. Graniczna 1. — 12 b.
B. Smoleński. Mokotów, Madalińskiego 54. W spisie rzeczy.

SILNIKI:

„Perkun". Warszawa - Praga, Grochowska 46. Okładka.

ŚMIETNIKI:

B. Zakrzewski. Kredytowa 9. Po spisie rzeczy.

SPRĘŻYNY:

„Spiral". Żytnia 20. W skorowidzu firm i 8 b.

STEMPLE:

T. Bogusławski. Elektoralna 15. — 14 b.
W. Bojarski i S-ka. Miodowa 6. — 11 b.
Sz. Frydman. Bielańska 20. W spisie rzeczy.

STUDNIE:

M. Lempicki. Jerozolimskie 18. — 13 b.

SZYLDY:

P. Bitschan. Kredytowa 18. — 2 a.

TAŚMY PAPIEROWE:

T. Prus. Jasna 24. — 13 b.

TECHNICZNE ARTYKUŁY:

„Be - Te - Ha". Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. Tel.: Beteha, Warszawa. Tel. 7-48, 216-65—10 b.
A. Richter. Rymarska 10. W spisie rzeczy.

UBEZPIECZENIA:

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.

URZĄDZENIA BIUROWE:

G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 9 a.

WĘŻE PARCIANE:

W. Izdebski. Marszałkowska 129. — 2 c.

WIERTNICZE PRZEDSIĘBIORSTWA:

Hydrognom. Chmielna 10. — 14 b.
M. Łempicki. Jerozolimskie 18. — 13 b.
Rychłowski, Wehr i S-ka. Krucza 24. — 10 a.

WIRÓWKI:

Diabolo - Separator. Królewska 23. Okładka.
Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich. Hoża 51. Calendarium.

WIKLINA:

Fr. Borsuk, inż. Zielna 24. — 1 b i 8 c.

WYDAWNICTWA:

Bibljoteka Samorządu. Plac Napoleona 7. — 15 b.
Samorząd. Plac Napoleona 7. — 16 b.

ZAKŁADY GRAFICZNE:

Zakłady Graficzne Straszewiczów. Leszno 112. — 7 c.

ZEGARMISTRZE:

J. Pazderski. Bracka 9. — 1 c.
F. Woroniecki. Ossolińskich 2. Okładka

ZEGARY WIEŻOWE:

J. Pazderski. Bracka 9. — 1 c.

ZIOŁA LECZNICZE:

Cholekinaza. H. Niemojewskiego. Nowy Świat 5. — 4 b.
O. Wojnowski. Hortensja 3 m. 4. — 7 b.

Uwaga. W adresach firm warszawskich podajemy tylko nazwę ulicy.

Wystawiamy na Powszechnej
Wystawie Krajowej w Poznaniu

DZIAŁ I

KALENDARZOWY I INFORMACYJNY

Rok 1929 ery chrześcijańskiej

jest rokiem zwyczajnym, mającym 365 dni. Odpowiada on rokowi 6642 okresu juliańskiego, zaś wedle rachuby żydowskiej jest to rok 5689/90.

W tym roku

wiosna	rozpoczyna się dnia	21 marca	o godz.	3,6
lato	„ „ „	21 czerwca	„ „	23
jesień	„ „ „	23 września	„ „	13,9
zima	„ „ „	22 grudnia	„ „	9

Odmiany księżyca:

🌑 Nów — ☽ Pierwsza kwadra
🌕 Pełnia — ☾ Ostatnia kwadra.

Zaćmienia:

2 zaćmienia słońca: 9 maja w Europie niewidzialne i 1 listopada częściowo widzialne w Zach. Europie (przez lunetę).

Zaćmień księżyca wyjątkowo w r. 1929 nie będzie.

Święta ruchome przypadają:

Niedziela starozapustna	27 stycznia
Popielec	13 lutego
Wielkanoc	31 marca
Dni Krzyżowe	6, 7, 8 maja
Zielone Świątki	19 maja
Trójcy Przenajświętsz.	26 maja
Boże Ciało	30 maja

Święta wyznania Mojżeszowego:

Styczeń. 12 Rozchodesz, czyli 1 dzień m-ca Szwat, 26 Chamysza asar biszwat.

Luty. 10 i 11 Rozchodesz czyli 1-sze dnie m-ca Adar I.

Marzec. 12 i 13 Rozchodesz, czyli 1-sze dnie m-ca Adar II, 25 Post Estery, 26 Purym, 27 Szuszan Purym.

Kwiecień. 11 Rozchodesz, czyli 1-szy dzień m-ca Nisan. 25 i 26 Uroczyste święta wielkanocne Pesach, 27 wolne swięto wielkanocne.

Maj. 27 — 30 wolne święta wielkanocne, 1 i 2 drugie uroczyste święta wielkanocne Pesach, 10 i 11 Rozchodesz czyli 1-sze dnie m-ca Ijar.

Czerwiec. 28 Lag-beomer, 9 Rozchodesz, czyli 1-szy dzień m-ca Sywan, 14 i 15 Uroczyste zielone święta Szewuos.

Lipiec. 8 i 9 Rozchodesz czyli 1-sze dni m-ca Tamuz, 25 Post, 17 Tamuza.

Sierpień. 7 Rozchodesz, czyli 1-szy dzień m-ca Ab, 15 Tyszo-beaw post na pamiątkę spalenia świątyni. 21 Chamysza asar beaw.

Wrzesień. 5 i 6 Rozchodesz, czyli 1-sze dnie m-ca Elul.

Październik. 5 Rosz Haszana 5690 uroczyste święta noworoczne, 6 Rosz Haszana 5690 uroczyste święta noworoczne, 7 Post Gedalji, 14 Jom Kipur Sądny dzień, 19 uroczyste święta Sukot (Szałasów), 20 uroczyste święta Sukot (Szałasów), 21 — 24 wolne święta Sukot, 25 Haszana raba, święto palm, 26 Szemini aceres uroczyste święto.

Listopad. 27 Symchas Tora uroczyste święto, 3 i 4 Rozchodesz, czyli 1-sze dnie m-ca Cheszwan.

Grudzień. 3 Rozchodesz, czyli 1 dzień m-ca Kislew, 27 i 28 Chanuka święto Makabeuszów, 29 — 31 Chanuka święto Makabeuszów.

Styczeń — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	W	**Nowy Rok,** Mieczysł.			
2	Ś	Makarego w. ☾			
3	C	Genowefy p.			
4	P	Tytusa b., Eug. †			
5	S	Telesfora p. męcz.			
6	N	**Obj. Pańsk. Trz. Kr.**			
7	P	Lucjana m., Juljana	7—44	3—39	
8	W	Seweryna opata			
9	Ś	Marcjanny p.			
10	C	Agatona, Wilhel. b.			
11	P	Honoraty † ●			
12	S	Arkadjusza męcz.			
13	N	Gotfryda i Leon., F.			
14	P	Eufrozyny p., Fel.	7—40	3—49	
15	W	Pawła I-go pust.			
16	Ś	Marcela p.			
17	C	Antoniego op., Mar.,			
18	P	Katedry św. Piotr. † ☽			
19	S	Ferdyn., Henryka			
20	N	Fabjana i Sebast. m.			
21	P	Agniesz. p. i m. Mar.	7—33	4—00	
22	W	Wincent. i Anast. m.			
23	Ś	Zaśl. N M.P., Rajm.			
24	C	Tymoteusza b. m.			
25	P	Nawr. św. Paw. ap. † ○			
26	S	Polikarpa b. m.			
27	N	Jana Chryzostoma			
28	P	Walerego i Jul.	7—24	4—12	
29	W	Franciszka Salez.			
30	Ś	Martyny, Hiacynt p			
31	C	Piotra N. Marceli			

Tabl. 1. Ludność Polski w latach 1919 — 1928

Dane G. U. S. *1919—1928*

Data	Polska	Woj. centralne	Woj. wschodnie	Woj. zachodnie	Woj. południowe
1. I — 1919	26.227.426	10.922.775	3.820.406	3.983.651	7.500.594
1. I — 1920	26.621.642	11.107.681	3.963.564	4.014.270	7.536.127
1. I — 1921	26.802.900	11.233.611	4.007.504	4.066.736	7.495.049
30. IX — 1921	**27.201.738**[1])	**11.378.481**	**4.170.180**[1])	**4.110.629**[1])	**7.542.448**
1. I — 1922	27.516.001	11.512.569	4.313.029	4.125.259	7.565.144
1. I — 1923	28.162.429	11.759.854	4.541.449	4.187.529	7.673.597
1. I — 1924	28.594.784	11.921 849	4 663.169	4 246.341	7.763.425
1. I — 1925	29.029.070	12.084.620	4.774.431	4.308.497	7.861.522
1. I — 1926	29.511.095	12.284.898	4.877.726	4.378.552	7.969.919
1. I — 1927	29.853.061	12.422.257	4.968.894	4.430.595	8.031.315
1. I — 1928	30.212.962	12.573.713	5.053.684	4.486.299	8.099.266

Tabl. 2. Wychodźtwo, powrót wychodźców i repatrjacja według lat

Dane G. U. S. *1918—1927*

Rok	Wychodźtwo			Powrót wychodźców			Repatrjacja
	ogółem	europejskie	pozaeuropejskie	ogółem	z krajów europejskich	z krajów pozaeuropejskich	
1918 (11. XI— — 31. XII)	.	.	4.629	.	.	.	82.952
1919	6.705[2])	804[2])	5.901	.	.	6.261	286.350
1920	88.304[2])	14.183[2])	74.121	.	.	26.328	86.037
1921	116.300[2])[3])	8.851[2])	107.449[3])	.	.	50.205	482 320
1922	70.089	31.373	38.716	.	.	11.116	278.750
1923	127.421	72.020	55.401	.	.	5.925	34.574
1924	74.593	52.082	22.511	14.860	8.231	6.629	13.748
1925	81.218	42.769	38.449	21.232	17.131	4.101	—
1926	167.509	117.616	49.893	55.188	49.171	6.017	—
1927	147.614	89.427	58.187	79.813	73.014	6.799	—

1) W tem osób zamieszkałych na terenach nieobjętych spisem z 1921 roku 1.526.440 a mianowicie 520.141 osób na terenie ziemi wileńskiej i 1.006.299 osób w górnośląskiej części woj. śląskiego.

Uwaga. Szacunku dokonano na podstawie spisów ludności z r. 1921 wzgl. 1919. rzeczywistego przyrostu naturalnego emigracji, reemigracji oraz repatrjacji, bez uwzględnienia wędrówek wewnętrznych. Ludność spisaną przez władze wojskowe podzielono szacunkowo pomiędzy grupy województw.

Dane niniejszej tablicy uważać należy za przybliżone, mające znaczenie orjentacyjne.

2) Wychodźtwo europejskie — tylko do Francji. 3) Wychodźtwo pozaeuropejskie na podstawie wiz udzielonych przez Urząd Emigracyjny. Liczba wyższa od faktycznej liczby wychodźców.

Luty — Rok 1929

ma dni 28

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	P	Ignac. b. i m., Bryg. † ☾			
2	**S**	**Oczyszczenie N.M.P.**			
3	**N**	Błażeja b. i m.	7 - 14	4 - 24	
4	P	Weroniki panny			
5	W	Agaty p. męcz			
6	Ś	Doroty p. męcz.			
7	C	Romualda op.			
8	P	Jana z Maty †			
9	S	Apolónji panny ●			
10	**N**	Schol., p., Jacka	7 01	4—38	
11	P	Objawienie N.M.P. w Lour.			
12	W	Modesta męcz			
13	Ś	*Popielec*, Katarz. †			
14	C	Walentego Kapł. m.			
15	P	Faustyny męcz. †			
16	S	Juljanny p. i m.			
17	**N**	Aleksego w Falk. ☽	6—48	4 - 51	
18	P	Symeona b i m. Kon.			
19	W	Konrada wyzw.			
20	Ś	Leona b. w. †			
21	C	Fortunata m. Eleon.			
22	P	Kat św. Piotra †			
23	S	Piotra D. † ○			
24	**N**	Macieja ap., Serg.	6 - 33	5—04	
25	P	Zygfryda b. i Wik.			
26	W	Aleksandra bisk.			
27	Ś	Juljana i Leandra			
28	C	Romana op.			

Tabl. 3. **Szkolnictwo w Polsce**

Dane G. U. S. *Przegląd ogólny* *1921/22—1927/28*

Polska	Szkoły niższe[1])			Szkoły średnie		Szkoły wyższe	
	Szkoły	Nauczyciele[2])	Uczniowie	Szkoły	Uczniowie	Zakłady	Słuchacze
Rok szkolny . 1921/22[3])	27.585	57.319	3.213.768	752	219.378	17	35.212
1922/23	27.565	60.684	3.225.959	762	227.129	17	38.595
1923/24	27.659	65.745	3.283.901	764	221.794	19	39.255
1924/25	27.646	66.366	3.259.457	778	219.978	19	37.984
1925/26	27.599	70.063	3.259.540	780	216.552	18	37.456
1926/27	26.766	68.785	3.363.328	796	215.470	19	40.734
1927/28[4])	26.642	70.585	3.379.967	794	212.073	19	41.440

Tabl. 4. **Przedszkola (ochronki i zakłady freblowskie)**

Dane G. U. S. *Rok szkolny 1927/28*

Polska	Miasta i wieś					Miasta			Wieś		
	Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy			Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy	Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy
			Ogółem	Chłopcy	Dziewczęta						
1926/27	1.185	1.788	66.603	.	.	744	1.227	44.530	441	561	22.073
1927/28	1.430	2.056	83.912	39.560	44.352	887	1.403	54.803	543	653	29.109

1) Obejmuje szkoły powszechne, szkoły ćwiczeń, preparandy nauczycielskie oraz szkoły specjalne. 2) Liczby nauczycieli w szkołach ćwiczeń i specjalnych nie uwzględniono w latach szkolnych 1921/22, 1922/23, 1923/24 i 1924/25. 3) Dane dotyczą Rzeczypospolitej Polskiej w granicach dzisiejszych. 4) Dane tymczasowe.

Marzec — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego		SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	P	Albina b., Ant. m. †				
2	S	Heleny wd. †				
3	**N**	Kunegundy ces.	☾	6—19	5—16	
4	P	Kazimierza w.				
5	W	Wacława				
6	Ś	Marcjana b. m.				
7	C	Tomasza z Akw.				
8	P	Jana Bożego w. †				
9	S	Franciszki Rzym.				
10	**N**	40 męczenników.		6—04	5—29	
11	P	Konstantyna w.	●			
12	W	Grzegorza W. p.				
13	Ś	Katarzyny, Kryst.				
14	C	Leona b., Matyldy				
15	P	Klemensa Hofb. †				
16	S	Hilarego				
17	**N**	Gertrudy i Patr.		5—48	5—41	
18	P	Gabrjela arch.	☽			
19	*W*	*Józefa Obl. N.M.P.*				
20	Ś	Klaudji i Euf.				
21	C	Benedykta op.				
22	P	Katarz. Szwed. †				
23	S	Wiktorji i Pel. †				
24	**N**	Tymoteusza m.		5—31	5—53	
25	*P*	*Zwiastow. N.M.P.*	☺			
26	W	Dyzmy, Eman. m.				
27	Ś	Jana Damasc.				
28	C	Jana Kapistr.				
29	P	Wielki Eustaz. ††				
30	S	Wielka Jana Kl. †				
31	**N**	**Zmartw. Chr. Pana**		5—14	6—05	

Tabl. 5. Szkolnictwo powszechne

Dane G. U. S. | *Liczby bezwzględne* | *Rok szkolny 1927/28*

Województwa	Szkoły publiczne i prywatne			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
Polska ogółem 1922/23	27.384	60.503	3.208.352	26.653	57.611	3.132.074	731	2.892	76.278
1923/24	27.448	65.555	3.261.307	26.644	62.184	3.173.048	804	3.371	88.259
1924/25	27.414	66.176	3.237.340	26.362	62.030	3.137.302	1.052	4.146	100.038
1925/26	27.389	69.046	3.239.935	26.302	64.513	3.152.136	1.087	4.533	87.799
1926/27	26.579	68.413	3.344.453	25.339	63.648	3.244.961	1.240	4 765	99.492
1927/28	**26.478**	**70.085**	**3.362.822**	**25.149**	**65.227**	**3.255.656**	**1.329**	**4.858**	**107.166**
Miasta	2.845	23.946	883.639	2.011	19.971	800.333	834	3.975	83.306
Wieś	23.633	46.139	2.479.183	23.138	45.256	2.455.323	495	883	23.860
M. st. Warszawa	346	2.949	89.120	162	1.897	73.972	184	1.052	15.148
Warszawa	2.368	5.395	284.783	2.276	5.190	279.232	92	205	5.551
Łódź	2.109	6.013	301.479	1.994	5.753	290.678	115	260	10.801
Kielce	2.108	5.979	349.030	2.042	5.743	343.578	66	236	5.452
Lublin	2.130	5.750	280.910	2.080	5.565	275.840	50	185	5.070
Białystok	1.654	3.734	163.751	1.526	3.136	150.795	128	598	12.956
Wilno	1.403	2.633	117.028	1.240	2.192	106.692	163	441	10.336
Nowogródek	1.059	1.995	91.023	1.003	1.740	86.256	56	255	4.767
Polesie	995	1.940	90.663	931	1.598	82.650	64	342	8.013
Wołyń	1.214	2.406	120.689	1.147	2.192	114.841	67	214	5.848
Poznań	2.421	5.887	258.741	2.290	5.598	252.381	131	289	6.360
Pomorze	1.435	3 114	125.365	1.420	3.066	124.422	15	48	943
Śląsk	674	3.953	186.945	651	3.853	184.687	23	100	2.258
Kraków	1.774	6.048	275.405	1.733	5.845	272 107	41	203	3.298
Lwów	2.358	6.564	320.072	2.292	6.310	314.783	66	254	5.289
Stanisławów	1.138	2.826	151.972	1.093	2.720	149.001	45	106	2.971
Tarnopol	1.292	2.899	155.846	1.269	2.829	153.741	23	70	2.105

Liczby względne.

Wyszczególnienie	Rok szkolny	Polska			Miasta i wieś — Województwa				
		Ogółem	Miasta	Wieś	centralne	wschodnie	zachodnie	śląskie	południowe
Uczniów w szkołach powszechnych publicznych i prywatnych na 100 dzieci w wieku lat 7—13[1])	1922/23	66,1	80,1	62,1	61,8	34,6	93,9	93,5	75,7
	1923/24	72,2	85,5	68,4	71,3	40,1	96,0	100,4	78,0
	1924 25	76,5	92,6	71,9	75,6	48,0	96,1	102,0	83,0
	1925/26	82,7	98,1	78,3	82,3	59,2	94,8	107,6	88,2
	1926/27	87,8	101,7	83,7	86,6	68,6	96,6	113,3	93,7
	1927/28	90,0	104,7	85,7	87,6	72,9	96,5	116,6	97,6
Nauczycieli na 1 szkołę powszechną publiczną	1922/23	2,16	8,10	1,61	2,05	1,59	1,81	5,42	2,62
	1923/24	2,33	9,15	1,71	2,25	1,65	1,98	5,57	2.80
	1924/25	2,35	9,18	1,72	2,28	1,67	2,07	5,73	2,74
	1925/26	2,45	9,37	1,82	2,41	1,75	2,20	6,07	2,77
	1926/27	2,51	9,40	1,89	2,57	1,77	2,22	5,71	2,74
	1927/28	2,59	9,93	1,96	2,71	1,79	2,34	5,92	2,77
Uczniów na 1 nauczyciela w szkołach powszechnych publicznych	1922/23	54,4	43,7	59,4	52,5	40,8	63,3	59,2	56,7
	1923/24	51,0	38,9	56,9	51,6	41,6	56,7	58,4	49,6
	1924/25	50,6	39,1	56,2	51,8	45,2	51,7	51,1	50,1
	1925/26	48,9	38,1	53,9	51,5	47,6	44,6	48.8	47,6
	1926/27	51,0	40,3	55,8	53,3	52,1	44,7	49,3	50,4
	1927/28	48,4	40,1	54,3	51,8	50,6	43,5	47,9	50,2

1) Wiek lat 7 — 13, jako wiek obowiązku szkolnego w większej części Polski, przyjęty został za wspólną jednostkę miary. W woj. centralnych, wschodnich i zachodnich obowiązek szkolny obejmuje 7 roczników (7 — 13), w woj. śląskiem 8 roczników (6 — 13), w woj. południowych 6 — 8 roczników (6 — 11 względnie 13).

Procenty obliczono w stosunku do liczb dzieci, otrzymanych drogą szacunkowych wyliczeń częściowo na podstawie danych spisu powszechnego 1921 roku, częściowo na podstawie danych spisu dzieci 1926 roku.

Kwiecień — Rok 1929

ma dni 30

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	P	**Wielkanoc,** Teod. M			
2	W	Franciszka i Pawła ☾			
3	Ś	Ryszarda			
4	C	Izydora			
5	P	Wincent., Ireny †			
6	S	Wilhelma op.			
7	**N**	Epifanjusza	4—59	6—17	
8	P	Dionizego b.			
9	W	Marji Kleof. ●			
10	Ś	Ezechiela pr.			
11	C	Leona W. P.			
12	P	Wiktora m., Dam. †			
13	S	Hermengildy			
14	**N**	Tyburego, Walerjana	4—44	6—10	
15	P	Anastazji m.			
16	W	Lamberta b. m. ☽			
17	Ś	Rudolfa, Aniceta			
18	C	Apolonjusza w.			
19	P	Tymona m. †			
20	S	Wiktora, Krzysztofa			
21	**N**	Anzelma bisk.	4—28	6—43	
22	P	Sotera m. i Teod.			
23	W	Wojciecha b. i m. ○			
24	Ś	Fidelisa i Jerzego			
25	C	Marka Ewang.			
26	P	Kleta i Mnrcelina †			
27	S	Tertuljana, Teofila			
28	**N**	Pawła od Krzyża	4—13	6—53	
29	P	Piotra, Hugona			
30	W	Katarzyny, Zofji			

Tabl. 6. Muzea i zbiory muzealne.

Dane G. U. S. *1925*

Kategorje muzeów i zbiorów muzealnych	Ogółem	Muzea i zbiory muzealne				
		państwowe	samorządowe	tow. naukowych i innych	duchowne	prywatne
Ogółem	142	48	20[1])	46	12	16
Muzea o wiadomej liczbie okazów	111	42	19	32	6	12
Okazy w tysiącach	2.559,0	506,1	1.427,3	408,6	8,6	208,4
Istniejące samodzielnie	52	7	18	12	1	14
Przy instytucjach	90	41	2	34	11	2
Dostępne bez ograniczeń	69	16	17	23	6	7
Dostępne z ograniczeniami	45	24	1	11	4	5
Niedostępne	20[2])	7	2	7	1	3
Charakter dostępności niewiad.	8	1	—	5	1	1
Ogólne	52	3	10	28	4	7
Historyczno-społeczne	14	4	4	4	1	1
Przyrodnicze	26	21	—	4	—	1
Nauk stosowanych	15	11	2	2	—	—
Sztuk pięknych	35	9	4	8	7	7

Tabl. 7. Bibljoteki naukowe według liczby tomów oraz właścicieli

Dane G. U. S. *1925*[3])

Polska	Bibljoteki					
	Ogółem	państwowe	samorządowe	towarzystw nauk. i innych	duchowne	prywatne
A[4])	451	94	41[5])	168	132	16
B[4])	356	80	37	145	80	14
tomy w tys.	7.968,8	3.300,7	794,2	2.214,4	907,6	751,9

[1]) W tem 1 — samorządu wojewódzkiego (w woj. poznańskiem), pozostałe 19 — samorządów miejskich. [2]) W tem 15 niedostępnych czasowo wskutek braku odpowiedniego pomieszczenia (3 państwowe, 2 samorządowe, 7 towarzystw naukowych i innych, 3 prywatne).
[3]) Dane dotyczą częściowo lat wcześniejszych. [4]) A — oznacza ogólną liczbę bibljotek, B — liczbę bibljotek o wiadomej liczbie tomów. [5]) W tem 2 — samorządów wojewódzkich (1 w woj. poznańskiem, 1 w woj. śląskiem), pozostałe (39) — samorządów miejskich.

Maj — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	Ś	Filipa i Jakóba			
2	C	Zygmunta, Atan. b. ☾			
3	P	**Konstytut. 3 Maja**			
4	S	Florjana m. Mon.			
5	N	Piusa V-go pap.	4—01	7—04	
6	P	Jana ap. i ew.			
7	W	Domiceli, Eufroz.			
8	*Ś*	*Stanisława bisk.*			
9	C	**Wniebowst. Pańskie** ●			
10	P	Izydora rolnika †			
11	S	Momerta b. w.			
12	N	Pankracego b.	3—49	7—15	
13	P	Serwacego, Jana			
14	W	Bonifacego, Just			
15	Ś	Zofji męcz. Jana ☽			
16	C	Jana Nepomucena			
17	P	Paschalisa †			
18	S	Wig. Feliksa †			
19	N	**Zielone Świątki**	3—37	7—26	
20	P	**Świąt**. Bernardyna			
21	W	Julji, Wiktora			
22	Ś	Faustyna, Em. †			
23	C	Andrzeja i Jul. ○			
24	P	Joanny w. †			
25	S	Grzegorza VII pap.			
26	N	Trójcy św. Filipa	3 - 29	7—36	
27	P	Bedy, Jana I pap.			
28	W	Augustyna			
29	Ś	Marji Magdaleny			
30	C	**Boże Ciało**			
31	P	Anieli p. Petr. † ☾			

Tabl. 8. Wydatki i dochody Funduszu Bezrobocia

Dane G. U. S. *1924—1927.*

Wyszczególnienie	1924	1925	1926	1927
Wydatki				
Świadczenia ustawowe:				
dla robotników	6.393.620.94	23.174.327.92	18.864.368.75	16.055.170.97
dla pracowników umysłowych	—	—	580.301.53	783.791.08
Doraźna akcja państwowa:				
dla robotników	4.310.622.10	18.129.824.47	43.076.893.07	26.599.510.91
dla pracowników umysłowych	14.760.—	1.149.465.—	4.440.848.73	4.879.262.86
Koszty administracyjne[1])	498.408.50	3.150.394.—	4.424.960.61	3.583.201.02
Koszty P. U. P. P.	—	—	—	701.247.20
Procenty i prowizje	11.360.04	—	—	970.422.79
Amortyzacja ruchomości	—	—	—	19.378.03
Sumy przechodnie	—	—	63.329.24	6.489.—
Zwrot prowizji instytucjom zastępczym	—	—	—	300.734.60
Nadwyżka dochodów	—	—	6.914.483.56	26.759.924.38
Ogółem . .	11.228.771.58	45.604.011.39	78.365.185.49	80.659.132.84
Dochody				
Wkładki zakładów pracy za robotników	2.385.366.64	13.790.514.52	15.941.756.90	25.578.267.26
Ustawowa 50% dopłata Skarbu Państwa	1.192.683.32	6.895.257.26	7 970.878.45	12.789.133.63
Wkładki zakładów pracy za pracowników umysłowych	—	—	3.181.220.20	5.951.758.52
Kary[2])	891.15	423.431.07	1.455.502.29	3.250.499 05
Dary	175.—	—	2.250.19	1.390.38
Wpłaty Skarbu na doraźną akcję państwową[3])	4.325.382.10	19.279.289.47	45.517.741.80	31.478.773.77
Odsetki bankowe od kapitału	2.122.47	16.861.07	53.174.04	181.749.43
Zwrot kosztów za prowadzenie doraźnej akcji państwowej[4])	130.355.31	929.775.72	2.242.661.62	1.427.560.80
Niedobór	3.191.795.59	4.268.882.28	—	—
Ogółem . .	11.228.771.58	45.604.011.39	78.365.185.49	80.659.132.84

1) Łącznie z wydatkami na doraźną akcję państwową. 2) Za zwłokę w płaceniu składek. 3) Dla robotników i pracowników umysłowych łącznie. 4) Dla r. 1924 zwrot kosztów administracyjnych doraźnej pomocy; dla lat 1925 i 1926 przewidziany w ustawie w wysokości 5% dla robotników oraz 2% dla pracowników umysłowych od wpłat Skarbu na doraźną akcję państwową.

Czerwiec — Rok 1929

ma dni 30

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	S	Bł Jakóba b w.			
2	N	Marcelina. Blaud.	3 - 21	7 - 46	
3	P	Erazma			
4	W	Franciszka Car.			
5	Ś	Bonifacego bm.			
6	C	Norberta b.			
7	P	Roberta op. †			
8	S	Medarda, Sewer.			
9	N	Felicjana, Pelagji	3—17	7—53	
10	P	Małgorzaty Król.			
11	W	Barnaby ap.			
12	Ś	Jana, Onufrego			
13	C	Antoniego z P.			
14	P	Bazylego W. b. †			
15	S	Wita, Modesta m.			
16	N	Benona, Justyny	3—15	7 - 58	
17	P	Adolfa b. Jolanty			
18	W	Marka, Marcella			
19	Ś	Gerwazego, Protaz.			
20	C	Sylwerego Flor.			
21	P	Alojzego Gonz. †			
22	S	Paulina, Flawj.			
23	N	Agrypiny, Zenona	3—15	7 - 59	
24	P	Nar. św. Jana Ch.			
25	W	Wilhelma op			
26	Ś	Jana i Pawła br.			
27	C	Władysława kr.			
28	P	Leona pap. †			
29	S	**ŚŚ. Piotra i Pawła**			
30	N	W. św. Pawła, Lucyny	3—19	8 - 00	

Tabl. 9. Kasy chorych

Dane G. U. S. *Stan na 1. IV 1928 r.*

Województwa	Kasy	Osoby uprawnione do korzystania	Obowiązkowo ubezpieczeni			Dobrowolnie ubezp.			Członkowie rodzin obowiązkowo ubezp.
			Ogółem	mężczyźni	kobiety	Ogółem	mężczyźni	kobiety	
Polska[1]) 1. IV. 1927	234	4.057.737	1 851.179	1.255.849	595.330	1.916	729	1.187	2.204.642
„ 1. VII 1927	236	4.324.281	2.010.725	1 363.931	646 794	1.911	763	1 148	2.311.645
„ 1. X 1927	238	4 481.637	2.085.476	1.421.601	663.875	1.960	768	1.192	2.394.201
„ 1. I 1928	244	4.345.617	1 990.927	1.336.511	654.416	2.098	853	1.245	2.352.592
„ 1. IV 1928	244	4.438.206	2.081.677	1.396.099	685.578	2.232	913	1.319	2.354.297
Centralne	85	1.958.724	944 059	602.092	341.967	518	247	271	1.014.147
Wschodnie . . .	32	189.592	100.610	69.135	31.475	27	20	7	88.955
Zachodnie	56	1.245.415	550.005	367.619	182.386	1.249	451	798	694.161
Śląsk Cieszyński .	2	89.912	40.643	26.048	14.595	118	37	81	49.151
Południowe . . .	69	954.563	446.360	331.205	115.155	320	158	162	507.883

Tabl. 10. Rachunek działalności kas chorych

Przegląd ogólny.

Dane G. U. S. *W tysiącach złotych* *1926 r.*

Wyszczególnienie	Polska[1])	Grupy województw				
		centralne	wschodnie	poznańskie i pomorskie	Śląsk Cieszyński	południowe
Kasy ogółem[2]) . . .	**228**	**82**	**18**	**57**	**2**	**69**
Ubezpieczeni[2]) . . .	**1.782.654**	**758.207**	**70.961**	**520.740**	**33.532**	**399.214**
Kasy uwzględnione[3]) .	226	81	17[3])	57	2	69
Ubezpieczeni w tych kasach[2])	1.781.564	757·117	70.961	520.740	33.532	399.214
Dochody						
Składki wymierzone .	144.607,4	73.662,2	5.018,6	34.049,3	3.139,2	28.738,1
Inne dochody . . .	6.699,7	3.702,6	212,0	1.457,4	137,1	1.190,6
Niedobór[4])	4.327,3	1.040,9	102,5	2.605,6	16,6	561,7
Ogółem	**155.634,4**	**78 405,7**	**5.333,1**	**38 112,3**	**3.292,9**	**30 490,4**
Wydatki . . .						
Świadczenia	113.753,5	54.960,1	3.727,1	30.783,7	2.615,1	21.667,5
Zasiłki pieniężne . .	31.435,8	13.714,9	569,2	7.977,0	1.381,8	7.792,9
Pomoc lekarska i zwroty za leczenie . . .	35.782,8	18.343,1	1.544,9	9.121,4	496,0	6.277,4
Szpitale i przewozy .	20.985,1	11.152,4	691,1	5.468,2	296,2	3.377,2
Lekarstwa i środki opatrunkowe	25.549,8	11.749,7	921,9	8.217,1	441.1	4.220,0
Koszty administracji .	14.458,0	7.901,3	647,2	2.602,1	244,0	3.063,4
personalne	12 518,9	7.029,1	536,1	2.061,8	211,3	2.680,6
rzeczowe	1.939,1	872,2	111,1	540,3	32,7	382,8
Amortyzacja, wybory, składki do związku kas chorych . . .	7.585,4	4.346,1	326,5	861,8	71,2	1.979,8
Statutowe odpisy na fundusz zapasowy .	14.932,4	7.439,4	541,0	3.675,3	339,8	2.936,9
Nadwyżka[5])	4.905,1	3 758,8	91,3	189,4	22,8	842,8
Ogółem	**155.634.4**	**78.405,7**	**5.333,1**	**38.112,3**	**3.292,9**	**30.490,4**

1) Bez górnośląskiej części woj. śląskiego. 2) Stan na 31.XII 1926 r. 3) Brak sprawozdania z jednej kasy oraz powiat i miasto Wilno przyjęto jako jedną kasę. 4) Niedobór w 107 kasach. 5) Nadwyżka w 118 kasach.

Lipiec — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	P	Romualda, Teodor.			
2	W	Naw. N.M.P., Otona			
3	Ś	Anatola, Heljod. b.			
4	C	Ireneusza, Józ. Kal.			
5	P	Antoniego Zakkar. †			
6	S	Dominiki P.M. 🌕			
7	**N**	Cyryla i Metodego	3—24	7—57	
8	P	Elżbiety, Eugen.			
9	W	Weroniki, Mikoł.			
10	Ś	7 Braci m. Aleks.			
11	C	Piusa pm. Pelag.			
12	P	Jana Gwalb. †			
13	S	Małgorzaty p. ☽			
14	**N**	Franciszka	3—31	7—52	
15	P	Rozesłanie św. Ap.			
16	W	N.M.P. Szkapl.			
17	Ś	Aleks. w., Marcel.			
18	C	Szym z Lipn. Kam.			
19	P	Wincen. á Paulo †			
20	S	Czesława, Hieron.			
21	**N**	Daniela pr Pr., W. 🌝	3—40	7—45	
22	P	Marji Magdaleny			
23	W	Apolinarego b. m			
24	Ś	Franc., Krystyny			
25	C	Jakóba, Krzyszt.			
26	P	Anny, Mat. N.M.P. †			
27	S	Pantaleona m. A.			
28	**N**	Wikt. Inocentego p.	3—50	7—36	
29	P	Kuneg. p., Wilhelma ☾			
30	W	Abdona, Julity m.			
31	Ś	Ignacego Loj. Hel.			

Tabl. 11. Obieg pieniężny.

Dane G. U. S. *Tysiące złotych*[1]) *1925—1927.*

Data	Ogółem	Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilety Banku Polskiego	Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilon i bilety zdawkowe: Razem	Bilon i bilety zdawkowe: Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilon: srebrny	Bilon: inny	Bilety zdawkowe	Procent sumy ogólnej: Bilety Banku Polskiego	Procent sumy ogólnej: Bilon i bilety zdawkowe: Razem	Procent sumy ogólnej: Bilon	Procent sumy ogólnej: Bilety zdawkowe
1925													
31.III	754.799[2])	+ 2,4	563.172	+ 2,5	189.917	+ 2,3	29.957	56.302	103.658	74,6	25,1	11,4	13,7
30.VI	747.150	— 2,5	503.195	— 9,7	243.955	+ 17,5	83.433	52.629	107.893	67,3	32,7	18,3	14,4
30.IX	739.655	— 0,8	396.529	— 9,8	343.126	+ 12,1	88.964	62.822	191.340	53,6	46,4	20,5	25,9
31.XII	814.977	+ 9,4	381.425	+ 5,4	433.552	+ 13,1	89.957	61.755	281.840	46,8	53,2	18,6	34,6
1926													
31.III	815.232	+ 3,0	389.414	+ 3,3	425.818	+ 2,7	87.990	53.350	284.478	47,8	52,2	17,3	34,9
30.VI	907.781	+ 6,1	448.013	+ 8,5	459.768	+ 4,0	87.628	53.395	318 745	49,4	50,6	15,5	35,1
30.IX	1 008.168	+ 0,1	581.447	+ 3,8	426.721	— 4,5	88.111	49.541	289.069	57,7	42,3	13,7	28,6
31.XII	1.021.060	+ 3,8	592.657	+ 6,2	428.403	+ 0,6	90.022	50.872	287.509	58,0	42,0	13,8	28,2
1927													
31.I	992.065	— 2,8	584.806	— 1,3	407.259	— 4,9	88.726	48.035	270.498	58,9	41,1	13,8	27,3
28.II	1.046.736	+ 5,5	633.549	+ 8,3	413.187	+ 1,5	89.362	48.918	274.907	60,5	39,5	13,2	26,3
31.III	1.091.022	+ 4,2	668.434	+ 5,5	422.588	+ 2,3	88.398	47.245	286.945	61,3	38,7	12,4	26,3
30.IV	1.128.341	+ 3,4	693.685	+ 3,8	434.656	+ 2,9	89.654	47.727	297.275	61,5	38,5	12,2	26,3
31.V	1.104.332	— 2,1	705.234	+ 1,7	399.098	— 8,2	88.406	46.507	264.185	63,9	36,1	12,2	23,9
30.VI	1.121.369	+ 1,5	727.513	+ 3,2	393.856	— 1,3	89.205	46.682	257.969	64,9	35,1	12,1	23,0
31.VII	1.129.309	+ 0,7	744.865	+ 2,4	384.444	— 2,4	89.201	46.919	248.324	66,0	34,0	12,0	22,0
31.VIII	1.190.913	+ 5,5	793.830	+ 6,6	397.083	+ 3,3	89.703	47.970	259.410	66,7	33,3	11,5	21,8
30.IX	1.252.991	+ 5,2	844.479	+ 6,4	408.512	+ 2,9	89.890	49.521	269.101	67,4	32,6	11,1	21,5
31.X	1.339.479	+ 6,9	929.413	+ 10,1	410.066	+ 0,4	90.038	51.930	268.098	69,4	30,6	10,6	20,0
30.XI	1.289.141	— 3,8	939.896	+ 1,1	349.245	— 14,8	89.292	51.483	208.470	72,9	27,1	10.9	16,2
31.XII	1.312.358	+ 1,8	1.003.028	+ 6,7	309.330	— 11,4	90.160	52.164	167.006	76,4	23,6	10,9	12,7
1928													
31.I	1.288.554	— 1,8	1.003.288	+ 0,0	285.266	— 8,4	89.559	49.221	146.486	77,8	22,2	10,8	11,4
29.II	1.330.963	+ 3,3	1.047.716	+ 4,4	283.247	— 0,7	90 576	52.027	140.644	78,7	21,3	10,7	10,6
31.III	1.412.984	+ 6,1	1.127.593	+ 7,6	285.391	+ 0,7	91.334	55.244	138.813	79,8	20,2	10,4	9,8
30.IV	1.392.129	— 1,5	1.126.021	+ 0,1	266.108	— 7,2	88.520	55.466	122.122	80,9	19,1	10,3	8,8
31.V	1.385.305	— 0,4	1.132.964	+ 0,6	252.341	— 5,4	85.540	57.369	109.432	81,8	18,2	10,3	7,9
30.VI	1.434.382	+ 3,5	1.183.974	+ 4,5	250.408	— 0,4	83.590	59.479	107.339	82,5	17,5	10,0	7,5
31.VII	1.404.877	— 2,1	1.159.255	— 2,1	245.622	— 1,9	81.612	59.943	104.067	82,5	17,5	10,1	7,4
31.VIII	1.455.305	+ 3,6	1.206.678	+ 4,0	248.627	+ 1,2	80.860	61,786	105.981	82,3	17,7	10,4	7,3

1) Złote obiegowe. 2) Łącznie z biletami Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej.

Sierpień — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	C	Piotra ap. w Okow.			
2	P	N. M. P. An. Alf. b. †			
3	S	Znal. św. Szczepana			
4	**N**	Dominika wyzn.	4—01	7—25	
5	P	N. M. P. Śnieżnej			
6	W	Przemien. Pańsk.			
7	Ś	Kajetana w.			
8	C	Cyrjaka, Emiljana			
9	P	Romana, Juljana †			
10	S	Wawrzyńca, Pauli			
12	**N**	Tyburego, Zuzan.	4—11	7—11	
13	P	Klary p., Hil. m.			
11	W	Hipolita			
14	Ś	Wig., Euzeb. †			
15	C	**Wniebowz. N. M. P.**			
16	P	Rocha, Joach. †			
17	S	Jacka w., Juljanny			
18	**N**	Agapita m., Heleny	4—23	6—57	
19	P	Juljusza, Marjana			
20	W	Bernarda op.			
21	Ś	Joanny, Fremiot			
22	C	Tymoteusza			
23	P	Filipa, Apolinarego †			
24	S	Bartłomieja ap.			
25	**N**	Ludwika, Patrycji	4—34	6—42	
26	P	N. M. P. Jasnogórskiej			
27	W	P. rel. św. Kazimierza			
28	Ś	Augustyna b.			
29	C	Śc. głowy św. Jana			
30	P	Róży Limańsk. †			
31	S	Rajmunda, Paulina			

Tabl. 12. Wkłady w instytucjach kredytowych.

Dane G. U. S. *Miljony złotych.* *1925—1928.*

Nazwa instytucji / Rodzaj wkładów	1925		1926		1927		1928	
	30.VI	31.XII	30.VI	31.XII	30.VI	31.XII	31.III	30.VI
Ogółem	**613,5**	**595,5**	**746,9**	**1,219,0**	**1,469,9**	**1,905,3**	**2,160,7**	**2,440,7**
Bank Polski	**53,9**	**49,0**	53,4	125,0	**113,4**	**184,3**	**175,5**	**170,3**
Rachunki żyrowe[1])	53,9	49,0	53,4	125,0	113,4	184,3	175,5	170,3
Bank Gospodarstwa Krajowego[2])	**50,5**	**77,2**	**110,7**	**218,6**	**279,7**	**315,7**	**393,7**	**445,0**
Wkłady terminowe	0,1	18,5	69,6	117,6	145,6	167,9	170,8	270,4
„ czekowe	36,4	31,8	27,9	78,6	104,9	117,0	186,3	143,5
„ oszczędnościowe i asygnaty kasowe	3,7	3,2	9,8	19,2	15,4	11,8	14,5	16,3
Salda rach. bieżących	10,3	23,7	3,4	3,2	13,8	19,0	22,1	14,8
Państwowy Bank Rolny[2])	**0,1**	**4,9**	**4,7**	**10,9**	**32,5**	**34,9**	**47,1**	**39,5**
Wkłady terminowe	—	4,7	3,8	7,8	24,3	22,6	22,2	29,3
„ czekowe	0,1	0,2	0,9	3,0	7,3	10,3	23,3	9,2
Salda rach. bieżących	.	.	.	0,1	0,9	2,0	1,6	1,0
Banki komunalne	**7,6**	**8,2**	**10,7**	**18,0**	**24,6**	**27,0**	**31,4**	**34,6**
Wkłady terminowe	5,1	5,9	6,0	10,4	12,1	17,7	18,1	21,3
„ a vista	1,4	1,4	2,5	3,5	7,4	5,9	8,8	10,9
Salda rach. bieżących	1,1	0,9	2,2	4,1	5,1	3,4	4,5	2,4
Banki akcyjne	**325,2**	**260,0**	**311,1**	**458,9**	**506,6**	**656,1**	**703,7**	**854,9[3]**
Wkłady terminowe	67,5	49,0	73,0	106,4	128,1	182,6	199,2	237,9
„ bezterminowe	119,1	67,8	81,5	125,5	181,3	239,4	280,2	306,7
Salda rach. bieżących	138,6	143,2	156,6	227,0	197,2	234,1	224,3	310,3
Oddziały zagranicznych banków akcyjnych	**17,1**	**29,9**	**41,8**	**55,1**	**61,5**	**79,1**	**77,6**	**72,2**
Wkłady terminowe	3,7	3,8	5,2	8,6	9,2	17,2	12,5	13,1
„ bezterminowe	9,3	7,1	7,3	11,4	19,2	7,4	11,1	18,1
Salda rach. bieżących	4,1	19,0	29,3	35,1	33,1	54,5	54,0	41,0
Pocztowa Kasa Oszczędności	**65,2**	**65,0**	**73,4**	**128,8**	**147,4**	**200,9**	**221,0**	**241,3**
Wkłady oszczędnościowe	15,1	12,6	15,9	24,6	38,1	67,6[4]	88,1[4]	100,1[4]
„ czekowe	50,1	52,4	57,5	104,2	109,3	133,3	132,9	141,2
Kasy oszczędności[5])	**50,0**	**62,1**	**95,0**	**140,0**	**215,0**	**291,0**	**373,0**	**429,0**
Wkłady oszczędnościowe / Salda rach. bieżących	50,0	62,1[6]	95,0	140,0	198,0	280,0	360,0	406,0
Salda rach. bieżących					17,0	11,0	13,0	23,0
Spółdzielnie kredytowe	**43,0**	**38,1**	**45,0**	**63,0**	**88,0**	**114,0**	**136,0**	**152,0**
Wkłady oszczędnościowe	43,0	38,1	45,0	63,0	88,0	114,0	136,0	152,0
Centralna Kasa Spółek Rolniczych	**0,9**	**1,1**	**1,1**	**0,7**	**1,2**	**2,3**	**1,7**	**1,9**
Wkłady na książeczkach i asygnaty kasowe	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3
Salda rach. bieżących	0,8	1,0	1,0	0,6	1,1	2,1	1,5	1,6

1) Bez rachunków Centralnej Kasy Państwowej, Kas Skarbowych, Urzędów Celnych i Ministerstwa Skarbu. 2) Bez lokat skarbowych. 3) Dane tymczasowe. 4) W tej sumie mieszczą się wkłady obecnie waloryzowane poraz trzeci, wpłacone zagranicą w walutach obcych i zakontowane w markach polskich. — W dniu 30.VI.1928 r. suma tych wkładów wynosiła 17,3 mil. zł. 5) Miejskie i powiatowe oraz dwie niekomunalne; nie uwzględniono kas gminnych z powodu braku danych. 6) W tem salda kredytowe rachunków bieżących 10,0 mil. zł.

Wrzesień — Rok 1929

ma dni 30

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	N	Bronisława, Idziego op.	4—45	6—27	
2	P	Stefana kr. węg., Jul.			
3	W	Zenona Szym. Sł.			
4	Ś	Rozalji i Róży Wit.			
5	C	Wawrzyńca, Just.			
6	P	Zacharjasza †			
7	S	Anastaz., Reginy m.			
8	N	**Narodzenie N. M. P.**	4—58	6—08	
9	P	Gorgonjusza, Sergj.			
10	W	Mikołaja z Tol.			
11	Ś	Prota, Jacka			
12	C	Walerjana, Gwid.			
13	P	Filipa, Aleks. †			
14	S	Podwyż. św. Krzyża			
15	N	Nikodema, Em. m.	5—09	5—54	
16	P	Kornela, Euzebji			
17	W	Piętn. św. Franc.			
18	Ś	Józefa z K. †			
19	C	Januarego, Konst.			
20	P	Zuzanny †			
21	S	Mateusza ap. ew. †			
22	N	Tomasza z W.	5—20	5—38	
23	P	Lina m., Tekli p.			
24	W	N. M. P. od wyk. niew.			
25	Ś	Ładysława, Kleof.			
26	C	Cyprjana, Justyny			
27	P	Prz. św. Stan. †			
28	S	Wacława, Eust.			
29	N	Michała Arch.	5—33	5—22	
30	P	Hieronima			

Tabl. 13. Banki komunalne

a. Polski Bank Komunalny S. A. w Warszawie

Dane G. U. S. *Tysiące złotych* *1925—1928*

Główniejsze pozycje bilansów	1925	1926		1927		1928	
	31.XII	30.VI	31.XII	30.VI	31.XII	31.III	30.VI
Stan czynny							
Kasa i sumy do dyspozycji	268	221	2185	634	2872	4485	2589
Weksle zdyskontowane: a) instytucjom kredytowym samorządowym	122	241	2575	801	6351	8779	14503
b) inne	1887	2777	1235	5858	581		
Pożyczki: a) długotermin. Związkom Samorządowym aa) w gotówce	748	817	1021	2751	3783	4747	6424
bb) w obligacjach	226	223	220	3880	8665	8834	9039
b) krótkoterm. zabezp. hipotecznie	285	274	289	288	294	290	290
Rachunki bieżące a) zabezpieczone	34	40	26	383	419	409	827
b) niezabezpieczone	—	—	—	—	171	229	233
Banki Loro krajowe	1	0	—	—	—	18	3
Banki Nostro krajowe	363	422	1174	1913	1715	2237	2390
Stan bierny							
Kapitały własne	949	1346	2248	2281	2813	2818	2811
Obligacje w obiegu	227	227	227	3879	8665	9135	9042
Wkłady: a) terminowe do 3 miesięcy	472	287	992	3618	5024	2831	4642
b) terminowe ponad 3 miesiące	885	845	2065			6077	7214
c) á vista	1176	2098	3043	6813	7269	7869	10152
d) salda kredytowe na r/kach bieżąc.	7	3	0	6		54	—
Redyskonto weksli	861	724	835	1507	1823	—	402
Banki Loro krajowe	162	311	789	616	2122	4042	4314
Banki Nostro krajowe	1	2	1	1	951	951	951
Wierzyciele hipoteczni	12	12	12	11	11	11	11

b. Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu

Dane G.U.S. *1925—1928*

	1925 31.XII	1926 30.VI	1926 31.XII	1927 30.VI	1927 31.XII	1928 31.III	1928 30.VI
Stan czynny							
Kasa i sumy do dyspozycji	217	209	689	303	557	1678	793
Weksle zdyskontowane							
a) instytucjom kredytowym	674	859	1057	1421	2334	2503	2960
b) inne	590	783	776	594			
Pożyczki: a) hipoteczne	36692	33711	33546	33677	33011	31619	31382
b) inne	485	1960	2586	3244	3337	3341	3275
Rachunki bieżące: a) instytucyj komunalnych (niezabezpieczone)	1309	1711	3123	6256	6086	5555	7436
b) inne	898	1047	1044	1632	1553	1619	1641
aa) zabezpieczone	794	895	968	1307	1207	1278	1292
bb) niezabezpieczone	104	152	76	325	346	341	349
Banki Nostro a) krajowe	3	326	1179	519	33	76	188
b) zagraniczne	232	241	346	97	460	406	554
Stan bierny							
Kapitały własne	202	424	424	634	634	1006	1006
Wkłady a) terminowe do 3 miesięcy	931	1459	1648	2810	1630	869	1062
b) terminowe ponad 3 miesiące	2511	3387	2902	5645	5992	8336	8339
c) á vista	211	354	369	576	782	910	763
a) salda kredytowe na r/kach bieżąc.	838	2220	4060	5074	3351	4428	2411
Redyskonto weksli	461	232	747	—	322	50	1431
Banki Loro krajowe	41	4	3	503	503	509	2507
Banki Nostro zagraniczne	15	8	0	0	—	—	—
Wierzyciele hipoteczni[1])	37938	34479	35802	33082	34449	31982	32666

1) Wartość zwaloryzowanych hipotek, wykupionych od banków niemieckich, a należących do Ministerstwa Skarbu.

Październik — Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	zach. g. m.	NOTATKI
1	W	Bł. Jana z Dukli			
2	Ś	Aniołów Stróżów			
3	C	Kandyda			
4	P	Franciszka z Assyżu †			
5	S	Placyda m.			
6	**N**	Brunona w., Rom.	5—44	5—06	
7	P	Wincentego Kadł.			
8	W	Laurencji, Pelagji			
9	Ś	Dionizego, Ludw.			
10	C	Franciszka Borg.			
11	P	Germana, Firm. †			
12	S	Maksymiljana m.			
13	**N**	Edwarda	5—56	4—50	
14	P	Kaliksta p. m. Ewar.			
15	W	Jadwigi Teresy			
16	Ś	Saturnina, Flor.			
17	C	Wiktora, Małgorz.			
18	P	Łukasza ew., Jul. †			
19	S	Piotra z Alk, Pelagji			
20	**N**	Jana Kantego, Ireny	6—08	4—35	
21	P	Urszuli, Hilarjana			
22	W	Filipa bm., Korduli			
23	Ś	Ignacego, Teodora			
24	C	Rafała arch., Fel.			
25	P	Chryzanta, Kr. m. †			
26	S	Ewarysta m. Luc m.			
27	**N**	Sabiny m. Flor.	6—21	4—20	
28	P	Szymona ap., An.			
29	W	Zenobjusza, Narc.			
30	Ś	Edmunda, Alfonsa			
31	C	Lucyli, Antonina †			

Tabl. 14. Główne pozycje przywozu i wywozu

Tysiące złotych[1])

Dane G. U. S. *1925—1927*

Towary	1925		1926		1927	
	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz
Ogółem	**1664552**	**1396503**	**1546755**	**2252877**	**2891972**	**2514740**
I. Produkty spożywsze	**475319**	**370408**	**262918**	**657516**	**669547**	**607526**
w tem:						
Zboże i mąka	241940	121099	41911	195230	334152	64677
Okopowe i warzywa	6226	3787	4235	8767	6819	14524
Owoce świeże i suszone	27793	1150	16191	1143	30502	1071
Herbata, kakao, kawa	38225	224	54065	17	66756	81
Cukier	241	89556	105	142834	186	130835
Mięso	196	51517	99	60255	294	63605
Ryby	25047	578	30582	424	54774	2694
Tłuszcze zwierz. spożyw.	26472	110	23064	1660	50414	231
Nabiał	3941	4546	1511	28904	2995	43275
Jaja	1653	51326	149	131988	343	169370
Chmiel, ekstrakt i mąka chmielowa	1560	7589	2887	10087	4725	18722
Tłuszcze roślinne spoż.	9122	1	17045	87	26753	554
Tytoń	49807	26	36393	2990	33559	554
Pasza dla zwierząt	6347	20592	5017	48686	14982	68959
II. Zwierzęta	**1228**	**111560**	**958**	**112872**	**6389**	**190987**
w tem:						
Bydło rogate	32	19897	26	10724	918	4134
Trzoda chlewna	2	74253	192	79888	3351	168026
Ptactwo	860	8753	597	11866	1483	10923
III. Produkty zwierzęce	**111115**	**27539**	**106842**	**33883**	**214712**	**38904**
IV. Materjały i wyroby drzewne	**10353**	**241837**	**6406**	**357589**	**14075**	**634967**
V. Rośliny i ich części	**17185**	**35570**	**18935**	**41058**	**32710**	**67859**
VI. Materjały budowlane	**16732**	**3328**	**17637**	**5474**	**37304**	**16729**
VII. Materjały oddzielnie niewymienione i wyroby z nich	**22699**	**2223**	**55935**	**2848**	**104887**	**3003**
VIII. Wyroby szklane	**6503**	**2127**	**4851**	**4097**	**8140**	**3311**
IX. Paliwo, asfalt, ropa i pochodne	**8721**	**234748**	**7752**	**585844**	**15714**	**443640**
X. Gumelastyka	**16945**	**1055**	**20006**	**1956**	**43868**	**297**
XI. Materjały i przetwory chemiczne nieorganiczne	**37534**	**10931**	**38032**	**18719**	**77421**	**16920**
XII. Materjały i przetwory chem. organiczne	**47867**	**6571**	**103708**	**14280**	**141393**	**15658**
XIII. Farby, barwniki i lakiery	**9736**	**5014**	**13761**	**4989**	**28421**	**4884**

1) W złotych przed wydaniem rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13.X.1927 r.

Listopad—Rok 1929

ma dni 30

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	SŁOŃCE zach. g. m.	NOTATKI
1	**P**	**Wszystkich św.** 🌕			
2	*S*	*Dzień Zaduszny*			
3	**N**	Huberta b., Sylwji	6—33	4—07	
4	P	Karola b., Modesty			
5	W	Zacharjasza, Elżb.			
6	Ś	Feliksa Leonarda			
7	C	Amaranta			
8	P	Gotfryda Maura †			
9	S	Teodora, Ursyna 🌗			
10	**N**	Andrzeja z Aw.	6—46	3—56	
11	P	Marcina, Felic.			
12	W	Emiljana			
13	Ś	Stanisława Kostki			
14	C	Józefata w. Juk.			
15	P	Leopolda, Gertr. †			
16	S	Edmunda b.			
17	**N**	Salomei, Grzeg. 🌑	6—46	3—56	
18	P	Anieli, Romana			
19	W	Elżbiety w. d.			
20	Ś	Feliksa, Edmunda			
21	C	Alberta b. w.			
22	P	Cecylji, Filem. †			
23	S	Klemensa, Lukrec. 🌓			
24	**N**	Jana od Krzyża	7—09	3—36	
25	P	Katarzyny p. i m.			
26	W	Konrada, Sylw. op.			
27	Ś	Walerjana			
28	C	Grzegorza III p.			
29	P	Saturnina †			
30	S	Andrzeja, Just.			

Tabl. 14. Główne pozycje przywozu i wywozu
(dokończenie)

Tysiące złotych[1])

Dane G. U. S. *1925 — 1927*

Towary	1925		1926		1927	
	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz
XIV. Różne przetwory chemiczne	10339	2110	10894	2797	17217	3031
XV. Metale i wyroby z metali	89164	148020	77948	240103	186694	290180
XVI. Metale szlachetne	1860	33	485	97	1545	152
XVII. Maszyny i aparaty	101762	12304	89971	13156	225687	8316
Maszyny i aparaty rolnicze	11411	1965	13846	1022	34966	2165
XVIII. Przyrządy, przewodniki i inne materjały elektrotechniczne	31806	494	46559	754	73485	719
XIX. Wyroby zegarmistrzowskie	2579	74	1550	88	5074	91
XX. Instrumenty muzyczne	5561	83	3132	144	6196	346
XXI. Broń i amunicja	3438	20	1837	34	3547	280
XXII. Środki komunik.	47907	1865	32863	709	66927	819
XXIII. Papier i wyroby	24516	8774	40551	8709	76775	7811
w tem:						
Surowce do wyrobu papieru	2867	5062	25037	4700	42106	3673
XXIV. Książki, pisma i obrazy	13804	3568	9768	2937	14388	3554
XXV. Materjały i wyroby włókniste	452052	154557	528059	132859	758272	146662
XXVI. Odzież i konfekcja	64020	7493	26107	6650	25443	5945
XXVII. Galanterja	10947	3235	4358	1581	9224	1251
XXVIII. Instrumenty, przybory szkolne i pomoce naukowe, aparaty precyzyjne i pomiarowe	22849	933	13454	601	26906	858
XXIX. Towar zbiorowy	11	29	1478	533	11	40

1) Obacz uwagę na str. 23

Grudzień—Rok 1929

ma dni 31

Dnia		Święta kościoła rzymsko-katolickiego	SŁOŃCE wsch. g. m.	zach. g. m.	NOTATKI
1	N	Eligjusza b.	7—20	3—30	
2	P	Bibjanny, Aurelji			
3	W	Franciszka Ksawer.			
4	Ś	Barbary m., Piotra			
5	C	Anastaz., Kryspina			
6	P	Mikołaja, Emilja †			
7	S	Ambrożego b.			
8	**N**	**Niep. Pocz. N. M. P.**	7—30	3—26	
9	P	Leokadji m., Wal.			
10	W	N. M. P Loret, Julji			
11	Ś	Damazego p., Sab.			
12	C	Aleksandra m.			
13	P	Łucji p im., Otylji †			
14	S	Izydora, Alfreda			
15	**N**	Wiktora, Walerj.	7—37	3—25	
16	P	Euzebjusza, Alb.			
17	W	Łazarza, Florjana			
18	Ś	Gracjana †			
19	C	Tymoteusza, Urb.			
20	P	Teofila, Juljusza †			
21	S	Tomasza ap. †			
22	**N**	Zenona, Honorj.	7—42	3—27	
23	P	Wiktorji, Magd.			
24	W	Wig. Adama i Ewy †			
25	**Ś**	**Boże Nar.** Eugenji			
26	**C**	Szczepana p. m., Dioniz.			
27	P	Jana ap. i ew. †			
28	S	Młodzianków m. m.			
29	**N**	Tomasza z K., Urb.	7—45	3—32	
30	P	Sabina, Eugen.			
31	W	Sylwestra pap.			

Tabl. 15. Prace parcelacyjne

Dane G. U. S. *Obszar w ha* *1926*

Województwa	Rozdysponowano				Rozparcelowano				Wyłączono od parcelacji i przeznaczono na rzecz instytucyj państwowych, komunalnych i społeczn.			
	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne
Polska	**202303**	**68322**	**27852**	**106129**	**186580**	**53696**	**27755**	**105129**	**15723**	**14626**	**97**	**1000**
Warszawa	23778	5964	4805	13009	22677	4878	4803	12996	1101	1086	2	13
Łódź	11281	1500	316	9465	11222	1457	316	9449	59	43	—	16
Kielce	24019	16966	1134	5919	20259	13244	1130	5885	3760	3722	4	34
Lublin	18976	2563	2539	13874	18300	1909	2539	13852	676	654	—	22
Białystok	17045	7949	4928	4168	13117	4027	4925	4165	3928	3922	3	3
Wilno	19473	4699	1690	13084	18565	3845	1690	13030	908	854	—	54
Nowogródek	16035	7143	3493	5399	14165	5301	3483	5381	1870	1842	10	18
Polesie	8226	4173	355	3698	8188	4137	355	3696	38	36	—	2
Wołyń	16946	1864	1415	13667	16711	1695	1415	13601	235	169	—	66
Poznań	12748	8137	1750	2861	11231	6649	1745	2837	1517	1488	5	24
Pomorze	9117	7333	1734	50	8297	6524	1723	50	820	809	11	—
Śląsk	50	5	—	45	50	5	—	45	—	—	—	—
Kraków	3387	26	—	3361	3334	25	—	3309	53	1	—	52
Lwów	7821	—	1303	6518	7627	—	1287	6340	194	—	16	178
Stanisławów	2796	—	114	2682	2442	—	114	2328	354	—	—	354
Tarnopol	10605	—	2276	8329	10395	—	2230	8165	210	—	46	164

Tabl. 16. Nowoutworzone i powiększone jednostki gospodarcze

Dane G. U. S. *Obszar w ha* *1926*

Województwa	Nowoutworzone: gospodarstwa rolne — Liczba	Obszar	parcele robotnicze, rzemieślnicze i urzędnicze — Liczba	Obszar	specjalne jednostki gospodarcze — Liczba	Obszar	Powiększone gospodarstwa rolne — Liczba	Obszar użyty na powiększenie gospodarstw rolnych
Polska	**11311**	**95495**	**4184**	**4227**	**192**	**3671**	**40963**	**83187**
Warszawa	1507	15868	125	515	12	395	1659	5899
Łódź	720	6473	169	153	41	282	1737	4314
Kielce	1555	8858	1589	1743	18	133	5449	9525
Lublin	1286	9760	229	216	1	1	3377	8323
Białystok	667	6505	222	153	6	100	2547	6359
Wilno	923	12245	128	86	8	515	1863	5719
Nowogródek	631	6887	53	39	2	67	3639	7172
Polesie	194	2705	94	17	—	—	1173	5466
Wołyń	987	7155	63	72	—	—	5051	9484
Poznań	568	6261	425	474	18	738	1286	3758
Pomorze	509	6809	372	116	23	643	162	729
Śląsk	1	6	16	6	—	—	19	36
Kraków	56	347	366	323	8	96	2444	2568
Lwów	400	1858	273	238	32	166	3683	5365
Stanisławów	177	521	10	23	4	233	1491	1665
Tarnopol	1130	3237	50	53	19	302	5383	6803

Tabl. 17. Nabywcy gruntów według kategoryj

Dane G. U. S. *1926*

Województwa	Ogółem	Bezrolni	Małorolni	Pełnorolni	Nierolnicy
Polska	**56739**[1])	**10535**	**37962**	**3960**	**4282**
Warszawa	3299	1426	1722	23	128
Łódź	2665	659	1671	146	189
Kielce	8611	1555	5187	277	1592
Lublin	4893	1241	2966	456	230
Białystok	3442	504	1045	771	222
Wilno	2989	735	1947	109	198
Nowogródek	4325	541	3495	236	53
Polesie	1461	161	1051	155	94
Wołyń	6101	975	3970	1093	63
Poznań	2297	575	1234	55	433
Pomorze	1030	454	205	18	353
Śląsk	36	1	19	—	16
Kraków	2873	56	2420	31	366
Lwów	4388	361	3582	166	279
Stanisławów	1679	173	1384	112	10
Tarnopol	6650	1118	5164	312	56

1) Liczba nabywców nie zawsze odpowiada liczbie utworzonych parceli.

Tabl. 18. Stan prac regulacyjnych

Dane G. U. S. *Obszar w ha* *1919—1926*

Województwa	Likwidacja serwitutów: Liczba miejscowości	Likwidacja serwitutów: Liczba regulowanych gospodarstw	Likwidacja serwitutów: Obszar gruntów otrzymanych za serwituty¹)	Podział wspólnot gruntowych: Liczba miejscowości	Podział wspólnot gruntowych: Liczba regulowanych gospodarstw	Podział wspólnot gruntowych: Obszar wspólnot dzielonych	Komasacja gruntów: Liczba miejscowości	Komasacja gruntów: Liczba komasowanych gospodarstw	Komasacja gruntów: Obszar komasowanych gospodarstw	Zamiana gruntów: Liczba miejscowości	Zamiana gruntów: Liczba regulowanych gospodarstw	Zamiana gruntów: Obszar zamienionych gruntów
						Zgłoszone ogółem²)						
Polska	9714	190239	228879	1724	63650	120521	9688	499778	4056894	875	11457	26589
Warszawa	1839	25168	42238	149	4183	8321	1238	43742	381069	388	4179	13327
Łódź	1494	29619	40784	291	9788	16246	420	20103	112075	183	1897	2705
Kielce	1345	34812	36834	456	18264	35846	869	57661	284165	144	1838	3918
Lublin	1327	44324	38524	251	15596	21570	1510	105966	798181	60	958	2157
Białystok	1069	16973	23837	372	12813	27132	2480	102263	992661	29	692	1227
Wilno	1181	7918	10987	37	113	963	1702	38101	366385	30	352	414
Nowogródek	820	11906	11670	78	392	4228	458	21611	173166	21	149	915
Polesie	539	12481	6676	19	217	1266	603	51230	607911	16	1188	1608
Wołyń	98	6892	17329	1	39	60	282	35347	258818	2	4	18
Poznań	—	—	—	—	—		31	1592	9666	—	—	—
Pomorze	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Śląsk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	—	—	—	52	1561	3228	33	3686	16194	1	100	150
Lwów	—	—	—	18	684	1661	58	18369	55620	1	100	150
Stanisławów	—	—	—	—	—	—	1	51	152	—	—	—
Tarnopol	2	146	—	—	—	—	3	56	831	—	—	—
						Ukończone						
Polska	2090	41087	140051	216	8090	12858	1739	66835	580523	316	2435	3375
Warszawa	403	5052	16776	8	340	335	273	7794	73174	129	996	1653
Łódź	488	9550	31543	63	2204	2253	80	3664	21148	90	800	913
Kielce	462	10176	29144	96	3531	6534	101	5840	33298	58	244	346
Lublin	251	7666	23223	24	1614	2001	280	18764	136027	14	67	46
Białystok	168	3202	14992	3	34	123	621	19531	210378	5	60	149
Wilno	200	1775	6640	5	10	102	335	6750	78366	20	268	268
Nowogródek	87	1368	5707	2	6	254	22	810	7092	—	—	—
Polesie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wołyń	31	2298	12026	1	39	60	19	2912	18636	—	—	
Poznań	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pomorze	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Śląsk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	—	—	—	12	308	1052	6	474	862	—	—	—
Lwów	—	—	—	2	4	144	2	296	1542	—	—	—
Stanisławów	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—
Tarnopol	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1) Liczby podane w tej rubryce przy pracach zgłoszonych oraz pozostałych w toku i nie rozpoczętych dotyczą obszaru, który przypuszczalnie będzie przeznaczony w charakterze ekwiwalentu za serwituty, w sprawach zaś ukończonych liczby te wyrażają rzeczywisty obszar gruntów otrzymanych jako ekwiwalent. 2) Sprawy „zgłoszone ogółem" zawierają sprawy ukończone, będące w toku i nierozpoczęte oraz sprawy z jakichkolwiek względów umorzone (przyczyny formalne, cofnięcie sprawy przez stronę i t. p.).

Tabl. 18. Stan prac regulacyjnych (dok.)

Dane G. U. S. *Obszar w ha* *1919 — 1926*

Województwa	Likwidacja serwitutów			Podział wspólnot gruntowych			Komasacja gruntów			Zamiana gruntów		
	Liczba miejscowości	Liczba regulowanych gospodarstw	Obszar gruntów otrzymanych za serwituty[1]	Liczba miejscowości	Liczba regulowanych gospodarstw	Obszar wspólnot zamienionych	Liczba miejscowości	Liczba komasowanych gospodarstw	Obszar komasowanych gospodarstw	Liczba miejscowości	Liczba regulowanych gospodarstw	Obszar zamienionych gruntów
	Pozostałe w toku oraz nierozpoczęte											
Polska	**5719**	**110488**	**67721**	**765**	**25562**	**49180**	**6038**	**320404**	**2658832**	**350**	**4830**	**6087**
Warszawa	1206	16992	20161	59	1422	3579	712	28516	237222	167	1634	2604
Łódź	733	15154	6248	71	2488	4169	233	12309	70592	63	726	580
Kielce	564	13898	5006	103	4646	7412	424	29672	137574	45	720	466
Lublin	724	24695	11061	102	5808	8537	854	60432	491158	34	687	588
Białystok	709	11132	8048	274	9005	17103	1449	65515	611713	11	196	113
Wilno	760	5043	4089	30	100	813	1323	31096	286195	8	46	80
Nowogródek	624	9320	5046	62	362	3228	340	16397	132343	12	130	743
Polesie	335	9708	2759	19	217	1266	357	30824	400678	8	589	754
Wołyń	64	4546	5303	—	—	—	262	32395	239852	1	2	9
Poznań	—	—	—	—	—	—	28	648	8208	—	—	—
Pomorze	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Śląsk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	—	—	—	35	1218	2003	20	2082	12258	—	—	—
Lwów	—	—	—	10	296	1070	34	10467	30887	1	100	150
Stanisławów	—	—	—	—	—	—	1	51	152	—	—	—
Tarnopol	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—

Tabl. 19. Zwierzęta gospodarskie

Dane G. U. S. *Spis z 30 XI 1927*

Województwa	Konie	Bydło rogate	Trzoda chlewna	Owce
Polska	**4126936**	**8601796**	**6333456**	**1917837**
M. st. Warszawa	8540	3714	3208	89
Warszawa	343088	728493	466291	74252
Łódź	224681	518626	333646	36976
Kielce	283860	641236	343670	38508
Lublin	403008	725683	618636	69936
Białystok	312359	453415	337577	243306
Wilno	205792	364161	228394	209519
Nowogródek	183147	311955	198538	191354
Polesie	195013	494242	272511	272416
Wołyń	398032	545957	417294	119902
Poznań	298888	841682	1051913	183729
Pomorze	164296	392310	487853	185623
Śląsk	33435	129584	126367	3396
Kraków	162573	709914	307868	45328
Lwów	393296	876546	454436	51117
Stanisławów	178761	433980	249120	123792
Tarnopol	280298	429603	432073	68456
Wojsko	57869	695	4061	138

[1]) Obacz uwagę na str. 29.

Tabl. 20. Stan spółdzielni według szacunku Głównego Urzędu Statystycznego

Dane G. U. S. *31. XII 1927*

Województwa		Ogółem	Spożywcze	Budowlano-mieszkaniowe	Kredytowe	Rolniczo-handlowe	Inne handlowe	Surowcowo-warsztatowe	Jajczarskie, mleczarskie i hodowlane	Inne rolnicze	Rolniczo-przemysłowe	Inne przemysłowe	Księgarsko-wydawnicze	Inne i nieokreślone
Polska	1926	10148[1])	4204[2])	430	3664	390[3])	166	146	776[4])	27	53	41	56	195
	1927	11893	4817	537	4207	416	184	190	1104	32	56	58	69	223
M. st. Warszawa		484	94	183	88	3	13	29	—	2	—	6	24	42
Warszawa		825	269	16	317	28	2	6	179	1	—	2	2	3
Łódź		584	248	20	225	13	5	13	56	—	—	1	2	1
Kielce		989	496	23	291	23	7	8	131	1	—	—	7	2
Lublin		919	354	41	294	29	3	17	161	1	4	2	3	10
Białystok		412	113	19	200	29	6	11	29	—	—	—	2	3
Wilno		328	95	5	143	23	8	6	35	—	1	1	2	9
Nowogródek		252	57	2	133	13	2	—	41	—	—	1	—	3
Polesie		184	48	6	85	14	3	7	15	—	—	2	1	3
Wołyń		353	149	15	144	16	2	1	19	—	—	—	1	6
Poznań		871	103	53	413	96	20	24	77	7	35	17	3	23
Pomorze		403	59	20	191	31	5	9	54	8	12	3	3	8
Śląsk		333	60	73	136	8	12	3	4	11	—	7	—	19
Kraków		845	184	35	422	34	26	20	88	—	—	—	5	31
Lwów		1862	977	16	560	35	54	26	124	—	4	12	10	44
Stanisławów		1024	666	8	269	11	10	7	40	1	—	3	2	7
Tarnopol		1225	845	2	296	10	6	3	51	—	—	1	2	9

1) Ponadto 39 związków. 2) Ponadto 34 związki (w tem 5 centralnych). 3) Ponadto 3 związki. 4) Ponadto 1 związek.

Tabl. 21. Działalność gospodarcza spółdzielni związkowych[1])

Dane G. U. S. *Tysiące złotych[2])* *1926*

Wyszczególnienie	Spółdzielnie spożywców	Spółdzielnie rolniczo-handlowe	Spółdzielnie jajczarskie i mleczarskie	Spółdzielnie kredytowe[3])	Spółdzielnie inne[4])
Liczba uwzględnionych związków rewizyjnych	11	11	12	18	19
Spółdzielni ogółem	2467	291	805	3439	349
Spółdzielni uwzględnionych	2299	276	791	2473	299
Członków ogółem	772602	108854	131072	860074	48131
Na 1 spółdzielnię członków	336	394	166	348	161
Bilans					
Spółdzielni uwzględnionych	2305	279	795	3196	292
Gotówka	1856	933	1254	5513	394
Banki (lokaty)	365	688	321	6316	554
Towary	19142	7936	608	—	16403
Nieruchomości	7008	6066	2481	11365	15358
Ruchomości	2750	1747	3856	1671	1789
Dłużnicy	8471	27621	1863	125059	7403
Inne	1357	2948	436	33684	4696
Strata	1155	2393	170	951	366
Suma bilansowa	**42104**	**50332**	**10989**	**184559**	**46963**
Udziały	5809	3875	2496	18072	5469
Fundusz zasobowy i specjalny	7329	4931	2798	13451	6985
Wkłady oszczędnościowe	1079	—	52	62353	147
Banki	290	3346	1468	20358	8298
Wierzyciele	22630	35533	3041	34631	19528
Inne	1686	1861	609	33041	5804
Czysta nadwyżka	3281	786	525	2653	732
Główne pozycje rachunku strat i nadwyżek					
Spółdzielni uwzględnionych	2289	279	786	3196	238
Koszty handlowe i administr.	15711	10141	6190	13636	15250
Odsetki i prowizje zapłacone	975	2687	102	10142	616
Nadwyżka brutto ogółem	21112	14738	8079	27828	19027
w tem na towarach	19373	13032	7873	197	17250
w tem odsetki i prowizje	32	555	59	23737	109
Obrót towarowy	**200935**	**145523**	**62816**	**400792[5])**	**25316**
Spółdzielni uwzględnionych	2292	270	750	2866	154
W % kapitałów obrotowych					
Fundusze własne	31,2	17,5	48,2	17,1	26,5
Fundusze obce	68,8	82,5	51,8	82,9	73,5
W % obrotu					
Czysta nadwyżka	1,6	0,5	0,8	0,7	2,9
Koszty handlowe i administr.	7,8	7,2	9,9	3,4	60,2
W złotych					
Obrót towarowy na 1 spółdzielnię	87668	538974	83755	139844	164390
Obrót towarowy na 1 członka	262	1350	486	504	1191
Udziały na 1 członka	7,5	35,6	19,0	21,0	113,6

1) Centrale gospodarcze (hurtownie) w tablicy nie zostały uwzględnione. 2) Złote obiegowe. 3) Rozbicie bilansów według województw. 4) Spółdzielnie wytwórcze (przemysłowe, rękodzielnicze) surowcowe, handlowe, mieszkaniowe, osadnicze, pastwiskowe, gorzelnicze, wydawnicze i t. p. 5) Suma udzielonych w ciągu roku pożyczek.

Tabl. 22. Przeciętna eksploatacyjna długość linij kolejowych i stan taboru

Dane G. U. S. *1927*

Rok	Długość linij w km. 1)	Tabor ogółem: parowozy	Tabor ogółem: wagony osobowe	Tabor ogółem: wagony towarowe	Czynne przeciętnie dziennie: parowozy	Czynne przeciętnie dziennie: wagony ogółem	Czynne przeciętnie dziennie: wagony osobowe	Czynne przeciętnie dziennie: wagony towarowe	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: parowozów	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów ogółem	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów osobowych	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów towarowych
1924	16687	5079	11661	126469	2815	99878	8449	91429	0,17	5,99	0,51	5,48
1925	16847	5123	11781	130932	2797	95399	9324	86075	0,17	5,66	0,55	5,11
1926	16987	5200	11635	126087	2850	104049	9322	94727	0,17	6,13	0,55	5,58
1927	**17146**	**5223**	**11653**	**136846**	**3072**	**120931**	**9571**	**111360**	**0,18**	**7,05**	**0,56**	**6,49**

Tabl. 23. Zarejestrowany tabor samochodowy (bez samochodów wojskowych)

Dane G. U. S. *31.XII 1927*

Rok / Województwa	Pojazdy mechaniczne: Ogółem	Pojazdy mechaniczne: Na 10000 mieszkańców 2)	Samochody: Ogółem	Samochody: Osobowe: Pojazdy prywatne i rządowe	Samochody: Osobowe: Zarobkowe (dorożki)	Samochody: Osobowe: Autobusy	Samochody: Ciężarowe	Motocykle	Inne pojazdy mechaniczne (traktory)	Zwiększenie liczby pojazdów w stosunku do roku poprzedniego 3)
31.XII 1924	13854	5,1	9789	.	.	.	2420	1607	38	—
31.XII 1925	17151	6,3	14618	8768	2283	756	2811	2481	52	3297
31.XII 1926	19655	7,2	16554	9606	2970	1012	2966	3022	79	2504
31.XII 1927	**25656**	**8,5**	**21810**	**12799**	**3973**	**1544**	**3494**	**3734**	**112**	**6001**
M. st. Warszawa	5469	52,0	4990	2188	1925	15	862	471	8	1290
Warszawa	1685	7,1	1578	926	109	301	242	107	—	483
Łódź	1672	6,6	1517	850	231	202	234	149	6	431
Kielce	1278	4,5	1118	604	122	173	219	152	8	303
Lublin	518	2,2	481	238	66	127	50	36	1	170
Białystok	404	2,8	361	175	54	89	43	43	—	97
Wilno	329	2,9	309	108	112	51	38	20	—	67
Nowogródek	131	0,1	123	52	16	46	9	8	—	43
Polesie	102	0,1	90	51	12	15	12	12	—	23
Wołyń	220	0,1	186	104	26	29	27	34	—	58
Poznań	4562	20,7	3710	2912	352	93	353	836	16	952
Pomorze	2076	19,9	1607	1056	235	62	254	458	11	501
Śląsk	2985	23,7	2263	1519	83	77	584	714	8	437
Kraków	2162	9,7	1667	951	222	132	362	459	36	499
Lwów	1615	5,3	1440	842	347	81	170	158	17	516
Stanisławów	314	2,0	262	153	51	37	21	51	1	78
Tarnopol	134	0,8	108	70	10	14	14	26	—	53

1) Przeciętna eksploatacyjna długość linji po potrąceniu odcinków zamkniętych dla ruchu.
2) Łącznie z sanitarnemi. 3) W ciągu roku.

Tabl. 24. Instytucje pocztowo-telegraficzne według województw

Dane G. U. S. *31.XII 1927*

Województwa	Instytucje pocztowe[1] ogółem	Instytucje pocztowe[1] urzędy	Instytucje pocztowe[1] ajencje	Stacje telegraficzne[2]	Telefony międzymiastowe	Jedna instytucja pocztowa przypada na km²	Jedna instytucja pocztowa przypada na mieszkańców	Jedna stacja telefoniczna przypada na km²	Jedna stacja telefoniczna przypada na mieszkańców	Jeden urząd telefoniczny międzymiastowy przypada na km²	Jeden urząd telefoniczny międzymiastowy przypada na mieszkańców
Polska	**3227**	**1681**	**1546**	**3386**	**3473**	**120**	**8422**	**115**	**8026**	**85**	**7825**
M. st. Warszawa	23	22	1	21	15	6	40727	5	44605	8	62447
Warszawa	184	115	69	177	284	154	10207	166	11937	103	7439
Łódź	135	95	40	129	129	141	16687	148	17464	148	17463
Kielce	161	114	47	124	117	160	15750	208	20550	220	21673
Lublin	174	106	68	155	152	179	12000	201	13471	205	13736
Białystok	162	97	65	153	156	200	8036	212	8509	208	8345
Wilno	176	76	100	168	175	165	5713	173	5986	166	8894
Nowogródek	100	48	52	98	100	227	8008	232	8171	227	8008
Polesie	100	51	49	94	94	423	8794	450	9356	450	9355
Wołyń	90	60	30	85	88	336	15973	356	16913	344	16336
Poznań	523	152	371	793	801	51	3763	32	2482	33	2457
Pomorze	344	101	243	679	688	48	2720	24	1378	24	1360
Śląsk	149	77	72	198	211	28	7550	21	5682	20	5332
Kraków	324	197	127	152	147	54	6151	115	13111	119	13556
Lwów	323	203	120	192	176	84	8415	140	14156	153	15443
Stanisławów	124	75	49	83	64	148	10800	221	16135	287	20925
Tarnopol	135	92	43	85	76	214	10582	173	10001	214	18796

Tabl. 25. Radjoodbiorniki, handel sprzętem radjotechnicznym i wytwórnie radjosprzętu

Dane G. U. S. *31.XII 1927*

	Radjoodbiorniki: Wydano zezwoleń w roku 1924/25[3]	1926	1927	Radjoodbiorniki: Cofnięto zezwoleń do końca roku 1927	Radjoodbiorniki: Liczba istniejących zarejestrowanych radjoodbiorników z dn. 31.XII 1927	Przedsiębiorstwa handlujące radjosprzętem zarejestrowane w ciągu roku 1924/25[3]	1926	1927	Wytwórnie radjosprzętu: Wydano zezwoleń na założenie wytwórni w ciągu roku 1925	1926	1927	Wytwórnie radjosprzętu: Cofnięto zezwoleń do końca roku 1927	Wytwórnie radjosprzętu: Liczba istniejących wytwórni w dniu 31.XII 1927
Ogółem	**5157**	**46542**	**85414**	**13499**	**120552**	**276**	**292**	**878**	**16**	**56**	**99**	**14**	**148**

1) Bez pośrednictw. 2) Urzędy telegraficzne, instytucje pocztowe upoważnione do wymiany telegramów telefonem oraz stacje kolejowe przyjmujące telegramy prywatne.
3) Od dn. 20 grudnia 1924 r. do 31 grudnia 1925 r.

Tabl. 26. Pożary według liczby dotkniętych niemi nieruchomości

Dane G. U. S. *1925, 1926*

Grupy województw	Ogółem	Liczba pożarów, w których płonęło nieruchomości 1	2	3	4	5—9	10—14	15—19	20—24	25—29	30—39	40—49	50 i więcej
1 9 2 4													
Polska[1])	7496	5838	831	326	146	205	83	22	22	6	11	4	2
1 9 2 5													
Polska[1])	9080	7457	750	300	152	262	64	27	22	8	16	7	15
Centralne	3492	2807	314	143	57	101	30	16	9	3	5	2	5
Wschodnie	2211	1733	187	71	54	93	25	10	13	3	8	5	9
Zachodnie	1383	1327	36	11	5	3	1	—	—	—	—	—	—
Południowe	1994	1590	213	75	36	65	8	1	—	2	3	—	1
1 9 2 6													
Polska[1])	9497	7874	773	308	154	256	56	28	18	12	10	1	7
Centralne	3531	2871	313	127	58	116	20	7	6	6	6	—	1
Wschodnie	2117	1730	156	66	43	65	25	12	6	3	4	1	6
Zachodnie	1249	1191	40	7	5	4	1	1	—	—	—	—	—
Południowe	2600	2082	264	108	48	71	10	8	6	3	—	—	—

Tabl. 27. Zakłady elektryczne z wytwórniami energji o mocy instalowanej powyżej 5000 kW.

Dane G. U. S. *1925—1927*

Grupy województw / Rodzaje elektrowni	Liczba zakładów	Moc ogólna	Rodzaj prądu: trójfazowy	Rodzaj prądu: stały	Liczba i rodzaje silników napędowych: turbiny parowe	parowe	turbiny wodne	gaz. i niewiad.	Produkcja energji elektrycznej w tys. kWh: 1925 Wszystkie zakłady	1925 Zakłady o mocy inst. pow. 5000 kW.	1926	1927
Polska	**50**[2])	**600420**[2])	**49**	**1**	**162**	**23**	**2**	**10**	**1667435**[2])	**1297302**	**1440682**	**1741739**
Centralne	13	101570	12	1	44	2	—	1	381361	241736	262851	327123
Wschodnie	—	—	—	—	—	—	—	—	8905	—	—	—
Poznańskie i Pomorskie	2	15000	2	—	4	—	2	—	73388	18708	22018	27575
Śląskie	26	403510	26	—	84	15	—	9	1028122	915809	1019839	1219113
Południowe	9	80340	9	—	30	6	—	—	175659	121049	135974	167928
Przy zakładach przemysłowych	36	368500	36	—	110	17	—	9	.	765809	826435	973608
Miejskie	7	181020	6	1	41	6	—	—	.	450554	529730	657774
Okręgowe	7	50900	7	—	11	—	2	1	.	80939	84517	110357

1) Bez m. st. Warszawy.

2) Liczby poprawione w porównaniu z ogłoszonemi w Roczniku Statystyki 1927 na podstawie uzupełnionych danych, ogłoszonych w publikacji Ministerstwa Robót Publicznych Statystyka Zakładów Elektrycznych w Polsce, wydanej w grudniu 1927 r.

Tabl. 28. Spożycie spirytusu.

Dane G. U. S. *1925, 1926, 1927*

Województwa	1925 Ogółem	1925 W tem na trunki	1926 Ogółem	1926 W tem na trunki	1927[1] Ogółem	1927[1] Na trunki	1927[1] Na cele przemysłowe i lecznicze	1927[1] Spirytus skażony
	tysiące litrów 100⁰							
Polska	**49917**	**41045**	**57225**	**44647**	**50779**	**40576**	**4504**	**5699**
M. st. Warszawa	8092	6678	7874	6205	4923	2950	1266	707
Warszawa	1936	1814	2036	1791	3268	3107	48	113
Łódź	5348	4806	5586	4613	6189	5500	320	369
Kielce	2565	2177	4075	3307	4082	3001	921	160
Lublin	2777	2557	3087	2750	3148	2888	87	173
Białystok	1442	1331	1722	1558	1863	1722	37	104
Wilno	1662	1554	2165	1833	1780	1544	87	149
Nowogródek	611	590	1314	1310	1241	1219	—	22
Polesie	1327	1304	1684	1627	1387	1330	2	55
Wołyń	2231	2194	2895	2688	2311	2206	1	104
Poznań	6051	3751	6595	3800	5363	3417	602	1344
Pomorze	2460	1626	2730	1762	2089	1447	246	396
Śląsk	3053	2398	2938	2314	2173	1686	62	425
Kraków	4904	3689	5173	3369	4437	3255	469	713
Lwów	3689	2949	4765	3254	4024	3058	291	675
Stanisławów	926	813	1433	1203	1303	1156	37	110
Tarnopol	843	814	1353	1263	1198	1090	28	80

Dane G. U. S.

Tabl. 29. Spożycie tytoniu. *1925, 1926, 1927*

Grupy województw	1925 Ogółem	1926[2] Ogółem	1927[2] Ogółem	1927[2] Cygara	1927[2] Papierosy	1927[2] Tytoń
	tysiące złotych					
Polska	**371141**	**475043**	**559462**	**15603**	**288897**	**254962**
Centralne	149175	191410	226519	2150	118442	105927
Wschodnie	32054	41070	49334	140	18105	31089
Poznańskie i Pomorskie	59820	79249	92531	9340	64082	19109
Śląsk	17818	20032	29903	1414	20656	7833
Południowe	112274	143282	161175	2559	67612	91004
Na jednego mieszkańca w złotych[3]						
Polska	**13,65**	**17,47**	**20,59**	**0,57**	**10,64**	**9,38**
Centralne	15,56	16,84	20,16	0,19	10,54	9,43
Wschodnie	7,54	9,86	11,98	0,03	4,40	7,55
Poznańskie i Pomorskie	18,07	26,95	31,87	3,22	22,07	6,58
Śląsk	20,41	17,62	26,58	1,26	18,36	6,96
Południowe	14,49	18,93	21,55	0,34	9,04	12,17

1) Dane tymczasowe.

U w a g a. Obliczona ilość spirytusu 100⁰ nie charakteryzuje dokładnie konsumcji spirytusu w poszczególnych województwach, ponieważ zestawienie obejmuje wyłącznie sprzedaż spirytusu przez Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego, nie uwzględnia więc prywatnej sprzedaży hurtowej i detalicznej, dokonywanej z jednego województwa do drugiego.

2) Nie uwzględniono w zestawieniu wyrobów importowanych w roku 1926 na sumę 306 tys. zł. i w roku 1927 na sumę 507,4 tys. zł. 3) Ludność wzięta według spisu z 30.IX 1921 roku.

TERMINARZ BUDŻETOWY I PODATKOWY

Budżet związku komunalnego, stanowiący jego plan gospodarczy na dany rok obrachunkowy (budżetowy), powinien być w takim terminie ułożony, uchwalony i zatwierdzony, ażeby gospodarka odnośnego związku od samego początku roku budżetowego mogła się na nim oprzeć. Dlatego też dotyczące przepisy ustalają pewne terminy, w których poszczególne rodzaje związków komunalnych (gminy wiejskie i miejskie, powiatowe związki komunalne oraz wojewódzkie związki komunalne w Poznaniu i Toruniu), powinny dokonać poszczególnych czynności, związanych z ułożeniem budżetu. Terminy te interesują także płatników podatków komunalnych, bo przepisy budżetowe dają im prawo wglądu do preliminarzy budżetowych przed ich uchwaleniem i możność wpływania na treść tych preliminarzy. Dla ułatwienia orjentowania się w tych terminach podajemy niżej ich zestawienie.

Jeszcze ważniejszą rzeczą — zwłaszcza dla płatników podatków komunalnych — jest orjentacja w przepisach, regulujących terminy płatności podatków komunalnych. Jest to narazie kwestja niezupełnie jeszcze uregulowana i budząca skargi i zażalenia ze strony płatników, jakkolwiek ostatnia nowela do ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych wprowadziła w tym względzie zmiany na lepsze. Postaramy się w niniejszem zestawieniu zebrać te przepisy, które dotyczą terminów płatności podatków komunalnych (względnie podatków państwowych, do których należą się związkom komunalnym dodatki lub udział).

I. TERMINY BUDŻETOWE.

(przepisy: rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28-go czerwca 1926 r., Dz. Ust. Nr. 75, poz. 433, zmienione częściowo rozporządzeniem Ministra Spr. Wewn. z dn. 24 września 1926 r., Dz. Ust. Nr. 101, poz. 587, oraz okólnik Min. Spr. Wewn. z dn. 21 lipca 1926 r., Nr. 70 zmieniony częściowo okólnikiem z dn. 24 września 1926 r. Nr. 95; co do terminu zatwierdzenia budżetu — rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 1 czerwca 1927 r. Dz. Ust. Nr. 50, poz. 448).

T e r m i n:	Czynność, której w tym terminie należy dokonać
———	Zarząd związku komunalnego układa preliminarz budżetowy w takim czasie, by mógł być uchwalony i zatwierdzony przed rozpoczęciem się roku obrachunkowego.
14 dni przed wniesieniem preliminarza pod obrady organu uchwalającego	należy wyłożyć tenże preliminarz do publicznej wiadomości i o wyłożeniu ogłosić w sposób w danej miejscowości przyjęty (np. rozplakatowanie, wybębnienie, ogłoszenie wójta przed kościołem wzgl. cerkwią itp.), a to celem umożliwienia płatnikom danin komunalnych przeglądania preliminarza i wnoszenia zarzutów i zastrzeżeń.

7 dni	powinien być preliminarz wyłożony do przeglądu.
1 stycznia	prekluzyjny (ostateczny) termin uchwalenia i przedłożenia władzy nadzorczej do zatwierdzenia preliminarzy budżetowych gmin wiejskich i krajowych związków komunalnych: pomorskiego i poznańskiego.
1 lutego	termin — jak wyżej — dla gmin miejskich.
1 marca	termin — jak wyżej — dla powiat. związków kom.
60 dni	od dnia otrzymania budżetu — termin zatwierdzenia budżetu przez władzę nadzorczą.
31 marca	wygasają wszelkie kredyty ubiegłego okresu budżetowego (dopuszczalne jednak po tym terminie likwidowanie na rachunek ubiegłego okresu budżetowego faktycznych długów, wynikłych z wykonania budżetu).
2 kwietnia	prekluzyjny termin sporządzenia ,,listy wierzycieli".
kwiecień	okres czasu, w którym powinny być zlikwidowane na rachunek budżetu ubiegłego okresu obrachunkowego wszelkie zaległości bierne, objęte listą wierzycieli.
30 kwietnia	należy zamknąć księgi ubiegłego okresu obrachunkowego i ustalić sumę tych zaległości biernych, które nie mogły być zrealizowane z przyczyn niezależnych od zarządu związku komunalnego.
31 lipca	ostateczny termin, do którego zarząd związku komunalnego powinien złożyć organowi uchwalającemu do rozpoznania sprawozdanie rachunkowe z wykonania budżetu za ubiegły okres obrachunkowy.

II. TERMINY PODATKOWE.

Jak już poprzednio nadmieniono, terminy płatności podatków komunalnych nie są ściśle oznaczone, bo i z natury rzeczy trudno je tak dokładnie ustalić, jak ustalone są terminy płatności podatków państwowych.

Według art. 54 ustawy z dnia 11 sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych (Dz. Ust. Nr. 94, poz. 747) terminy płatności samoistnych danin komunalnych winny oznaczać ściśle statuty tychże danin. W braku takiego oznaczenia zapłata winna nastąpić w terminie, ustalonym

w orzeczeniu wymiarowem (nakazie płatniczym). Pewne, poniżej przytoczone, zmiany wprowadziła w tym przepisie nowela do ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych.

W myśl przytoczonego wyżej art. 54, dodatki komunalne do podatków państwowych winny być uiszczone równocześnie z podatkami państwowemi. Związki komunalne w b. dzielnicy pruskiej mogą jednakże uchwalić odmienne terminy poboru dodatków, których wymiaru dokonywują samodzielnie (dodatki komunalne do podatku dochodowego).

Stosownie do art. 58 ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, sumy wpływów z dodatków komunalnych do podatków państwowych oraz z odsetek i kar za zwłokę z każdego miesiąca mają być wypłacane uprawnionym do ich poboru związkom komunalnym w najkrótszym czasie najpóźniej do dni 14 po upływie miesiąca. Jedynie dodatki do podatków od spożycia, zużycia względnie produkcji winny być przekazywane związkom komunalnym co dni 15, w praktyce jednak Ministerstwo Spraw Wewn. rozdziela je co miesiąc lub w jeszcze większych odstępach czasu.

a) Dodatki komunalne do podatków państwowych.

Ponieważ, jak wyżej powiedziano, dodatki komunalne do podatków państwowych płatne są razem z temiż podatkami, zaś terminy płatności państwowych podatków są dokładnie oznaczone, przeto najłatwiej jest jeszcze zorjentować się w terminach płatności dodatków komunalnych.

Terminy płatności najważniejszych podatków państwowych, do których związkom komunalnym należą się dodatki, są następujące:

15 lutego— —15 marca	I rata państw. podatku gruntowego.
15 październ.— —15 listop.	II rata państw. podatku gruntowego, (podstawa rozp. Prez. R. P. z 24.I.1927 r., Dz. Ust. Nr. 7, poz. 40).

do 15 dnia	następnego miesiąca po upływie każdego miesiąca kalendarzowego powinny wpłacić zaliczkę na poczet podatku przemysłowego od obrotu w wysokości podatku, przypadającego od obrotu, osiągniętego w ubiegłym miesiącu: a) oddzielne zakłady wzgl. przedsiębiorstwa przemysłowe, zaliczone do 5 pierwszych kategoryj; b) oddzielne zakłady wzgl. przedsięb. handlowe, zaliczone do I i II kategorji.
do 15 dnia	po upływie każdego kwartału kalendarzowego w wysokości conajmniej $^1/_5$ kwoty podatku, wymierzonego za ubiegły rok kalendarzowy — inni płatnicy pod. przemysł. od obrotu, przyczem mogą oni także płacić co miesiąca $^1/_{15}$ kwoty podatku, wymierzonego za rok ubiegły.

do 15 maja	płatna wymieniona wyżej zaliczka (1/5 pod. przem. od obrotu) za I kwartał. (podstawa: art. 56 ust. z dn. 15.VII.1925 r., Dz. Ust. Nr. 79, poz. 550).
do 15—maja	roku bezpośrednio następującego po roku podatkowym płatny podatek przemysłowy, obliczony przez Komisje szacunkowe. (podst.: art. 81 ust. z dnia 15.VII.1925 roku, Dz. Ust. Nr. 79, poz. 550).
listopad i grudzień, poprzedzające rok podatk.	miesiące, w których należy nabywać świadectwa przemysłowe i karty rejestracyjne. (podstawa: art. 30 ustawy z d. 15.VII.1925 r., Dz. Ust. Nr. 79, poz. 550).

do 31 marca	należy rozes'ać nakazy płatnicze na państwowy podatek od nieruchomości (wraz z dod. komun.).
koniec: maja sierpnia listopada lutego	termin płatności raty pod. od nieruch. za I kwartał termin płatności raty pod. od nieruch. za II kwartał termin płatności raty pod. od nieruch. za III kwartał termin płatności raty pod. od nieruch. za IV kwartał (podstawa art. 5 ustawy z dnia 1.IV.1925 roku, Dz. Ust. Nr. 43, poz. 296 i § 4 rozp. Min. Skarbu z dnia 30.IV.1925 roku, Dz. Ust. Nr. 48, poz. 333).

luty, maj, sierpień i listopad	miesiące, w których należy płacić raty kwartalne podatku od lokali za bieżący kwartał. (podstawa: art. 6 ust. z dn. 2.VIII.1926 roku, Dz. Ust. Nr. 94, poz. 550).

b) Udział w podatku dochodowym.

1 maja 1 listopada	Terminy płatności państwowego podatku dochodowego. (podstawa: art. 87 ust. o pod. dochod., Dz. Ust. Nr. 58, z r. 1925, poz. 411).
do 14 dni	po otrzymaniu wpływów z podatku dochodowego mają kasy skarbowe wypłacić udział, należny związkom komunalnym (art. 58, ustęp 2, ustawy o tymcz. ureg. fin. kom.).

c) Podatki samoistne.

Terminy płatności samoistnych danin komunalnych — w myśl przytoczonego wyżej art. 54 ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych — powinny związki komunalne oznaczać w statutach podatkowych względnie w nakazach płatniczych; te właśnie terminy, ustalane dowolnie przez związki komunalne, budziły najwięcej niechęci i rozgoryczenia wśród płatników danin komunalnych.

To też władze nadzorcze nad samorządem dążyły stale do uregulowania i ujednostajnienia terminów płatności samoistnych danin komunalnych; chodziło z jednej strony o to, ażeby płatnik nie był w ciągu roku niespodziewanie zaskakiwany przez różne nakazy płatnicze ze strony związków komunalnych, z drugiej zaś strony — ażeby terminy płatności samoistnych danin komunalnych, wyznaczane przez związki komunalne, były jaknajdogodniejsze dla płatników.

Wyrazem tych dążeń są następujące przepisy o charakterze ustawowym, względnie zalecenia władz nadzorczych:

w ciągu 2 pierwszych miesięcy roku budżetowego	płatnik powinien być powiadomiony równocześnie o wysokości i terminach płatności wszystkich samoistnych danin komunalnych, wymierzonych w stosunku rocznym; wyjątek stanowią wypadki, kiedy podstawa wymiaru samoistnej daniny komunalnej powstanie dopiero w ciągu roku budżetowego (np. podatek spadkowy i od darowizn, opłata od umów o przeniesienie własności nieruchomości). (art. 5 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o zmianie ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, Dz. Ust. Nr. 36, poz. 335).
przed 1 kwietnia	powinno nastąpić uwiadomienie, jak wyżej, co do samoistnych danin komunalnych, obciążających grunty. (ostatnie zdanie przytoczonego wyżej art. 5).
kwiecień 15. X. — 15. XI.	termin płatności pierwszej raty, termin płatności drugiej raty samoistnych danin komunalnych, obciążających grunty; daniny te bowiem mają być płacone w dwóch równych ratach półrocznych. (art. 6 przytoczonego wyżej rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej).

kwiecień — maj wrzesień — październik	I termin, II termin płatności innych samoistnych danin komunalnych, zalecony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, jako najwłaściwszy. Naturalnie ustalenie tych terminów nie stoi na przeszkodzie ewentualnemu prolongowaniu wpłat podatków. (okólnik Min. Spraw Wewn. z dn. 21 lipca 1926 r. Nr. 70, zmieniony częściowo okólnikiem z dn. 24 września 1926 r. Nr. 95). Wpłacenia podatków należy żądać w takich terminach, które są najdogodniejsze dla płatników. (pkt. 10 okólnika z dn. 17 maja 1927 r. Nr. 112).
1 stycznia 1 lipca każdego roku	termin płatności I półrocznej raty, termin płatności II półrocznej raty podatku od wykonywania prawa polowania (raty płatne zgóry). (terminy podane w statucie wzorowym, dołączonym do okólnika Min. Spr. Wewn. z dn. 9.III.1925 roku Nr. 31).

Terminy płatności niektórych samoistnych danin komunalnych, niewymierzanych w stosunku rocznym, wedle wzorowych statutów tych danin:

1 i 16 każdego miesiąca	zainkasowane kwoty *podatków od plakatów i szyldów oraz od anonsów* winni właściciele przedsiębiorstw reklamowych oraz administracje czasopism wnosić do kasy gminnej. (statut powyższego podatku, dołączony do § 11 rozporządzenia II Min. Spraw Wewn. z dn. 18.III.1924 r., Dz. Ust. Nr. 31, poz. 317).
do dnia 20 mies. „ „ 5 „	za pierwszą połowę miesiąca, za drugą połowę poprzedniego miesiąca osoby, odpowiedzialne za pobór *podatku hotelowego*, powinny wnieść wpływ z podatku do kasy miejskiej przy odpowiednim wykazie. (wzorowy statut podatku hotelowego, wydanego przez Min. Spraw Wewn. przy okólniku z dnia 25.IV.1924 roku, Nr. 41).
1 i 15 każdego miesiąca	wnosi przedsiębiorca do kasy miejskiej zainkasowany *podatek od oświetlenia elektrycznego i gazowego*. (statut przy okólniku jak wyżej).

do dni 14 po doręczeniu nakazu płatniczego	winien uiścić płatnik wymierzoną przez wydział powiatowy wzgl. magistrat *opłatę komunalną od umów o przeniesienie własności nieruchomości.* O ile zaś opłata pobierana jest przez organa, uprawnione do poboru opłaty państwowej, winna być uiszczona równocześnie z opłatą państwową. (statut przy okólniku jak wyżej).
do dni 14 j. w.	takiż sam obowiązek dla płatników *podatku od spadków i darowizn.* (statut przy okólniku jak wyżej).
w ciągu 2 dni po dniu zabawy	winien być wpłacony do kasy gminnej *podatek od biletów wstępu na publiczne zabawy, rozrywki i widowiska* względnie podatek ryczałtowy, zainkasowany przez przedsiębiorcę. (statut przy okólniku jak wyżej).

Terminy, od których się zaczyna liczyć kary za zwłokę i odsetki na odroczenie:

począwszy od 15 dnia po upływie terminu płatności	od zaległości w podatkach gruntowych pobiera się karę za zwłokę w wysokości 1% miesięcznie, od zaległości zaś we wszystkich innych podatkach — w wysokości 2% miesięcznie. (art. 2 ustawy z dnia 31.VII.1924 r., Dz. Ust. Nr. 73, poz. 721, zmienionej częściowo rozp. Prez. Rzpl. z dn. 17.V.1927 r., Dz. Ust. Nr. 46, poz. 401).
począwszy od 15 dnia j. w.	od zaległości, których spłata została odroczona lub rozłożona na raty, pobiera się tylko odsetki za odroczenie w wysokości 1% miesięcznie. (art. 3 ustawy jak wyżej).

Terminy uchwalania i zatwierdzania podatków:

w ciągu dni 15 po powzięciu uchwały	uchwała, podlegająca zatwierdzeniu, powinna być wraz z odpowiedniemi danemi skierowana bezpośrednio do przełożonej władzy nadzorczej. (ustęp 1 art. 39 ustawy o tymcz. ureg. fin. kom.).
w ciągu dni 7 od dnia otrzymania	władza, której niewłaściwie przedłożono uchwałę, powinna ją skierować do władzy właściwej. (jak wyżej).

60 dni j. w.	termin zatwierdzenia uchwały przez władzę nadzorczą. (ustęp 2 art. 39 ustawy o tymcz. ureg. fin. kom., zmieniony częściowo rozp. Prez. Rzpl. z dn. 1.VI.1927 r. Dz. Ust. Nr. 50, poz. 448).
w ciągu dni 15 od dnia powzięcia	uchwały, nie podlegające zatwierdzeniu, powinny być przedkładane w 1 egzemplarzu do wiadomości bezpośrednim władzom nadzorczym. (ustęp 1 § 1 rozp. II Min. Spraw Wewn. z dn. 18.III. 1924 r., Dz. Ust. Nr. 31, poz. 317).
przynajmniej na 1 miesiąc przed rozpoczęciem okresu budżetowego	uchwały, określające wysokość dodatków komunalnych do państwowych podatków (opłat) powinny zarządy związków komunalnych udzielać do wiadomości organom, powołanym do wymiaru właściwych podatków państwowych. (ustęp 4 § 1 jak wyżej).
do 1 października roku, poprzedzającego okres budż.	obowiązek powyższy spoczywa na zarządach związków komunalnych odnośnie do dodatków do ceny świadectw przemysłowych. (jak wyżej).

Taryfy podatków i opłat stemplowych

Skala podatku dochodowego

od uposażeń służbowych, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę (urzędnicy państwowi zostali od podatku tego zwolnieni rozporządzeniem Prez. Rzpl. z dnia 8.XI 1927, Dz. U. R. P. Nr. 101, p. 871).

L. p.	Wysokość wypłaconego wynagrodzenia obliczona w stosunku rocznym w zł.		Stopa procentowa podatku
	ponad	do	
1	2500	2600	1,5
2	2600	2700	1,6
3	2700	2800	1,7
4	2800	2900	1,8
5	2900	3000	1,9
6	3000	3100	2
7	3100	3200	2,1
8	3200	3400	2,2
9	3400	3600	2,3
10	3600	3800	2,4
11	3800	4000	2,5
12	4000	4200	2,6
13	4200	4400	2,7
14	4400	4800	2,8
15	4800	5200	2,9
16	5200	5600	3
17	5600	6000	3,1
18	6000	6400	3,2
19	6400	6800	3,3
20	6800	7200	3,4
21	7200	7600	3,5
22	7600	8000	3,6
23	8000	8800	3,9
24	8800	9600	4,1
25	9600	10400	4,3
26	10400	11200	4,6
27	11200	12000	4,9
28	12000	13000	5,3
29	13000	14000	5,7
30	14000	15000	6,1
31	15000	16000	6,5
32	16000	17000	6,8
33	17000	18000	7,1
34	18000	19000	7,4
35	19000	20000	7,7
36	20000	22000	8
37	22000	24000	8,3
38	24000	26000	8,6
39	26000	28000	8,9
40	28000	30000	9,2
41	30000	32000	9,5
42	32000	34000	9,9
43	34000	36000	10,3
44	36000	38000	10,7
45	38000	40000	11,1

Skala podatku dochodowego
od dochodów fundowanych

Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych	Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych
	ponad	do			ponad	do	
1	1500	1550	31	38	19000	20000	1540
2	1550	1600	33	39	20000	22000	1760
3	1600	1700	37	40	22000	24000	1992
4	1700	1800	41	41	24000	26000	2236
5	1800	1900	45	42	26000	28000	2492
6	1900	2000	50	43	28000	30000	2760
7	2000	2100	54	44	30000	32000	3040
8	2100	2200	59	45	32000	34000	3366
9	2200	2400	67	46	34000	36000	3708
10	2400	2600	75	47	36000	38000	4066
11	2600	2800	84	48	38000	40000	4440
12	2800	3000	93	49	40000	44000	5060
13	3000	3200	102	50	44000	48000	5712
14	3200	3400	112	51	48000	52000	6396
15	3400	3600	122	52	52000	56000	7112
16	3600	3800	133	53	56000	60000	7860
17	3800	4000	144	54	60000	64000	8704
18	4000	4400	162	55	64000	68000	9588
19	4400	4800	182	56	68000	72000	10512
20	4800	5200	202	57	72000	76000	11476
21	5200	5600	224	58	76000	80000	12480
22	5600	6000	246	59	80000	88000	14168
23	6000	6600	283	60	88000	96000	15936
24	6600	7200	324	61	96000	104000	17888
25	7200	7800	366	62	104000	112000	19936
26	7800	8400	411	63	112000	120000	22080
27	8400	9200	469	64	120000	128000	24320
28	9200	10000	530	65	128000	136000	24653
29	10000	11000	605	66	136000	144000	29088
30	11000	12000	684	67	144000	152000	31616
31	12000	13000	767	68	152000	160000	34400
32	13000	14000	854	69	160000	168000	37296
33	14000	15000	945	70	168000	176000	40304
34	15000	16000	1040	71	176000	184000	43424
35	16000	17000	1156	72	184000	192000	46656
36	17000	18000	1278	73	192000	200000	50000
37	18000	19000	1406				

Przy dochodzie ponad 200.000 zł. podatek wynosi 50.000 zł. i oprócz tego 2.000 zł. od każdych pełnych 8.000 zł. ponad 200.000 zł.

Do podatku dolicza się o ile chodzi o dochody osób fizycznych i spadków nieobjętych

ponad	200.000 zł.	do	300.000 zł.	$1\frac{1}{2}$ %
„	300.000 „	„	400.000 „	$2\frac{1}{2}$ %
„	400.000 „	„	500.000 „	4%
„	500.000 „	„	600.000 „	$5\frac{1}{2}$ %
„	600.000 „	„	800.000 „	7%
„	800.000 „	„	1.100.000 „	9%
„	1.100.000 „	„	1.500.000 „	11%
„	1.500 „	„	2.000.000 „	13%
„	2.000.000 „		„	15%

od całego podlegającego podatkowi dochodu.

Podatek należy jednak wymierzać w ten sposób, aby z dochodu wyższego stopnia po potrąceniu podatku nie pozostało nigdy mniej niż zostaje z najwyższego dochodu bezpośrednio niższego stopnia, po potrąceniu podatku na ten stopień przypadającego.

O ile z dochodu ustalonego do wymiaru podatku po potrąceniu przypadającej kwoty podatkowej pozostaje mniej niż wynosi najwyższy dochód wolny od podatku, należy podatek wymierzyć i pobrać tylko w wysokości nadwyżki dochodu ponad tę najniższą granicę.

Dodatki

Do stawek państwowego podatku dochodowego nie mogą być ustanawiane dodatki na rzecz związków komunalnych.

Na obszarze jednak b. dzielnicy pruskiej i górnośląskiej części województwa śląskiego pobiera się dodatki do państwowego podatku dochodowego na rzecz gmin i powiatowych związków komunalnych.

Dodatki te wynoszą przy dochodzie podatkowym:

ponad	1.500 zł.	do	24.000 zł.	4% dochodu
„	24.000 „	„	88.000 „	4,5%
„	88.000 „	„	„	5%

Taryfa opodatkowania spadków i darowizn.

Pozycja	OKREŚLENIE PODATKU WEDŁUG JEGO ZNAMION OSOBIST., W SZCZEGÓLNOŚCI WEDŁUG JEGO STOSUNKU DO SPADKODAWCY LUB DARUJĄCEGO	Czysta wartość otrzymanego mająt. w złotych														
		Do 3 tysięcy	Ponad 3 do 5 tysięcy	Ponad 5 do 10 tysięcy	Ponad 10 do 20 tysięcy	Ponad 20 do 50 tysięcy	Ponad 50 do 100 tysięcy	Ponad 100 do 200 tysięcy	Ponad 200 do 500 tysięcy	Ponad 500 do 1 miljona	Ponad 1 do 2 miljon.	Ponad 2 do 5 miljon.	Ponad 5 do 10 miljon.	Ponad 10 do 20 miljon.	Ponad 20 do 50 miljon.	Ponad 50 miljon.
		Podatek wymierza się według poniższej stopy proc.														
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
1	Małżonek zstępny . . .	—	—	—	2	4	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2	Wstępny przysposobiony zięć lub synowa . . .	—	6	7	8	9	10	11	12	13	15	17	19	21	23	25
3	Rodzeństwo rodzone lub przyrodnie. Dzieci rodzeństwa. Pasierb. .	—	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34	36
4	Krewni do 4 stopnia, wyżej nie wymienieni (rodzeństwo rodziców, rodzeństwo dziadków, wnukowie rodzeństwa, rodzeństwo stryjeczne lub cioteczne) . . .	—	14	16	18	20	22	24	26	28	30	33	36	39	42	45
5	Inni	—	20	22	25	28	31	34	37	40	43	46	49	52	56	60

FABRYKA NARZĘDZI POŻARNICZYCH „STRAŻAK"

L. PIĘTKA, A. PŁOSKI I G. SZOŁOWSKI

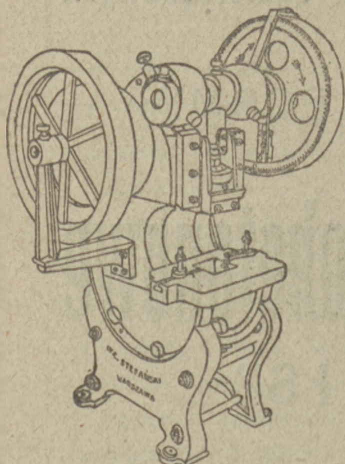
w WARSZAWIE

Zarząd i biuro sprzedaży: ul. Królewska № 11, tel. 205-25. Fabryka: Wola, ul. Syreny № 3, tel. 110-55.

poleca do natychmiastowej dostawy:

Sikawki przenośne „Tryumf" i 2-cylindrowe,
Sikawki 4-kołowe najnowszej konstrukcji,
Hydrofory hydropulty, hydronetki,
Beczkowozy 2 i 4-kołowe,
Drabiny różnych systemów,
Kaski, Pasy, Topory i t. p:

HURTOWY SKŁAD WĘŻY parcianych i gumowych. Na składzie: SIKAWKI MOTOROWE przyczepne i przenośne. 31

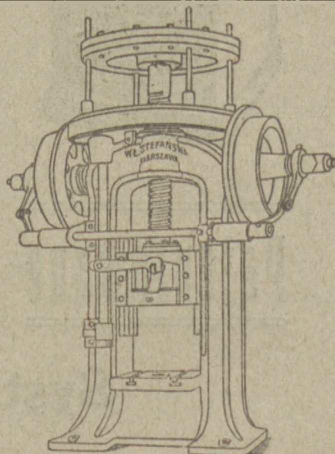
TŁOCZNIE:

MIMOŚRODOWE

FRYKCYJNE

(TARCIOWE)

KORBOWE.

Fabryka Maszyn Pomocniczych i Automatów

Wł. Stefański

Warszawa, ul. Okopowa 24. Tel. 299-79, 15-74. 57

PIANOWE GAŚNICE

„PERKEO"

Produkuje Fabryka Wyrobów Metalowych

„BIELANY"

DR. J. KORCZYŃSKI i K. SOCHA Sp. z ogr. odp.

Warszawa, Kamedułów 71. Tel.: 231-30; 284-97. 56

Taryfa opłat stemplowych.

Samorząd.

Nie podlegają opłacie:

1) (art. 120, punkt 1) obligacje oraz innego rodzaju obligi związków samorządowych,
2) (art. 120, punkt 2) obligacje (listy zastawne, obligacje komunalne i innego rodzaju obligacje fundowane) wydane związkowi samorządowemu przez instytucję, emitującą tytułem pożyczki.
3) (art. 144, punkt 2) podania wnoszone przez związki samorządowe do urzędów państwowych,
4) (art. 160, p. 3) świadectwa urzędowe wydawane związkom samorządnym przez urzędy państwowe — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów,
5) Podania wnoszone do urzędów państwowych w sprawach wyborów do ciał reprezentacyjnych i samorządowych, oraz świadectwa urzędowe, wydawane przez urzędy państwowe w tych sprawach,
6) Podania, wnoszone do urzędów samorządowych w sprawach, należących do ich zakresu działania, nie podlegają opłatom w myśl ustawy o opłatach stemplowych, nawet w tym wypadku, gdy dla rozstrzygnięcia sprawy jest niezbędny udział władzy państwowej,
7) Świadectwa wydawane przez związki samorządne z wyjątkiem wyciągów i innych świadectw z aktów stanu cywilnego.

Kościoły i gminy wyznaniowe.

(art. 144, p. 3; art. 160, p. 3) podania, wnoszone przez kościoły i gminy wyznaniowe, przez państwo polskie uznane, i świadectwa urzędowe, im wydawane, z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów — opłacie nie podlegają.

Rozbudowa.

Nie podlegają opłacie:

1) (art. 54 punkty 4 i 5). Umowy sprzedaży wzgl. kontrakty zamiany oraz akty wywłaszczenia — na mocy których gmina:
a) nabywa nieruchomości celem budowy domów mieszkalnych (art. 4 . 6 ustawy z dnia 29.IV. 1925 r. Dz. U. Nr. 51, poz. 346),
b) nabywa grunty niezbędne do wykonania planu regulacji ulic, zatwierdzonego przez właściwą władzę, albo do budowy szkół i domów ludowych,
c) kupuje nadwyżki gruntów. ujawnione drogą postępowania, przewidzianego w ustawie z dn. 28. XII. 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz. U. R. P. Nr. 1. poz. 1 z 1926 r.), a położone w sferze interesów mieszkaniowych miast i osad przemysłowo - fabrycznych oraz grunty państwowe,

położone w owej sferze interesów (art. 4 i 11 powołanej pod literą „a" ustawy z dn. 29. IV. 1925 r. oraz art. 7 powołanej ustawy z dn. 28.XII. 1925 r.),

d) sprzedaje lub wydzierżawia spółdzielczym stowarzyszeniom mieszkaniowym, instytucjom społecznym, osobom prywatnym lub spółkom nieruchomości pod budowę domów mieszkalnych (art. 4 punkt „a" powołanej ustawy z dn. 29 kwietnia 1925 r.),

2) (art. 54, punkty 6 i 7). Sprzedaż budynku niewykończonego, jeżeli pismo, stwierdzające sprzedaż, sporządzono w ciągu 8 lat od dnia rozpoczęcia budowy, t. j. od dnia rozpoczęcia robót technicznych celem położenia fundamentów, jak również pierwsza po ukończeniu budowy sprzedaż budynku wykończonego jeżeli pismo, stwierdzające sprzedaż, sporządzono w ciągu lat 8 od dnia, w którym zaczęto budynku używać.

Uwolnienie to tyczy się budynków mieszkalnych, oraz budynków, przeznaczonych do celów przemysłowych i handlowych, obejmuje również grunt, na którym budynek stoi oraz podwórze; nie tyczy się nadbudówek i przybudówek. Osoba, powołująca się na uwolnienie od opłaty, ma udowodnić warunki uwolnienia, a mianowicie, przedstawić zaświadczenie właściwego urzędu pierwszej instancji, mającego nadzór nad budownictwem.

3) (art. 69, p. 6). Umowa, na mocy której gmina kupuje materjały budowlane.

4) (art. 69, p. 6). Umowy, na mocy których gmina sprzedaje materjały budowlane spółdzielczym stowarzyszeniom mieszkaniowym, instytucjom spółdzielczym oraz osobom prywatnym lub spółkom.

5) (art. 73, punkt 5). Rachunek, stwierdzający wykonanie umowy, wymienionej wyżej w punkcie 4.

6) a) (art. 120, punkt 4). Listy zastawne oraz obligacje mieszkaniowe, wydawane na mocy art. 12 ustawy o rozbudowie miast z dnia 29 kwietnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 51, p. 346),

b) (art. 120, p. 4). Obligi w przedmiocie kredytu budowlanego udzielonego na mocy powołanego art. 12.

c) (art. 122). Weksle własne nie na zlecenie wystawiane w granicach tegoż kredytu,

d) (art. 120, punkt 4). Obligi w przedmiocie kredytu amortyzacyjnego, długoterminowego, udzielonego celem konwersji kredytu, wymienionego w punktach b. c.

7) (art. 137, punkt 7, art. 139). Pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału lub odsetek w przypadkach, wymienionych wyżej w punkcie 6, jak również — w tychże przypadkach — zezwolenie na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej.

Spółdzielnie.

(Ustawa o spółdzielniach z dnia 29 października 1920 r. Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 733).

N i e podlegają opłacie:

1) (art. 139). Dokumenty umowne, ustalające stosunek między spółdzielnią a jej członkiem, a mianowicie: oświadczenie (deklaracja) w przedmiocie przystąpienia do spółdzielni oraz deklaracje co do dalszych wkładów (art. 17 ustawy o spółdzielniach), jak również pismo, stwierdzające przyjęcie do spółdzielni (art. 20 ustawy o spółdzielniach):

a) zasadniczo,

b) jeżeli są sporządzone lub uwierzytelnione notarjalnie lub sądownie.

2) Wpłaty na udziały członków.

3) (art. 118, 136, 137 punkty 10, 13, 14). Pokwitowanie, którem

a) spółdzielnia stwierdza wpłatę na udział (art. 16 i 21 ustawy o spółdzielniach) albo

b) dopłatę (art. 58 ustęp 2 ust. o spółdz.).

c) którem członek spółdzielni potwierdza zwrot udziału (art. 27 ust. o spółdz.) albo

d) zwrot dopłaty (art. 58 ustęp 5 ust. o spółdz.) albo

e) wypłacenie udziału w zyskach (art. 57 ust. o spółdz.),

f) którem spółdzielnia kredytowa potwierdza całkowitą lub częściową spłatę pożyczki, udzielonej członkowi albo uiszczenie odsetek przy takiej pożyczce.

g) pokwitowanie w przedmiocie należności spółdzielni za towary, dostarczone lub dostarczyć się mające członkowi, albo należności członka za towary, oddane spółdzielni do komisowej sprzedaży (choćby członek był spółdzielnią), w szczególności znaczki, wydawane przez spółdzielnię celem kontroli zakupów członkowskich jako też pokwitowania w przedmiocie sumy, wypłaconej przez spółdzielnię członkowi w zamian za towar jej zwrócony — pod warunkiem, że sprzedaż lub zakupno towaru przez spółdzielnię mieści się w granicach jej działalności podstawowej, określonej statutem.

h) wogóle pokwitowania, tyczące się stosunków prawnych między spółdzielnią a jej członkami, o ile te stosunki mieszczą się w granicach działalności podstawowej, określonej statutem.

i) pokwitowania, tyczące się obrotu oszczędnościowego i czekowego spółdzielni, należących do związku rewizyjnego (art. 68 i 70 ustawy o spółdz.) w szczególności też pisma, któremi spółdzielnia taka stwierdza przyjęcie pieniędzy na oprocentowanie.

4) (art. 73 i 74). Rachunek, stwierdzający:

a) należności za towary sprzedane członkowi lub za towary przez spółdzielnię od kogokolwiek kupione albo otrzymane w komis — o ile sprzedaż

względnie kupno mieści się w granicach podstawowej działalności, określonej statutem.

Podlegają opłacie:

5) Obligi i weksle (art. 114, 116, 117, 124),

a) pisma, stwierdzające otrzymanie pożyczki od „instytucji drobnego kredytu", t. j. od spółdzielni, należącej do związku rewizyjnego (art. 68 i 70 ust. o spółdzielniach), której podstawowem zadaniem statutowem jest udzielanie członkom pożyczek oraz przyjmowanie wkładów pieniężnych, podlegają opłacie w wysokości 0,3% od sumy zobowiązania, dopóki wysokość kredytu, jaki może być udzielony jednemu członkowi (art. 46 punkt 2 ust. o spółdz.) nie przewyższa kwoty, którą określi rozporządzenie; p. nadto niżej lit. c. d.,

b) oblig, stwierdzający otrzymanie pożyczki od spółdzielni, ale nie posiadający cech, wymienionych w punkcie a), podlega opłacie według zasad, podanych pod hasłem obligi ze zmianami, podanemi niżej pod literami c. d. (zasady, podane pod literą c, d, tyczą się również obligów wymienionych pod literą a),

c) Minister Skarbu może na wniosek związku rewizyjnego zezwolić, aby spółdzielnie, należące do związku i mogące udzielać pożyczek tylko swym członkom, uiszczały opłaty (w wysokości 0,5% lub 0,3%) gotówką za pośrednictwem związku rewizyjnego; zezwolenie może być jednak każdego czasu odwołane,

d) Minister Skarbu może zezwolić, aby spółdzielnie kasowały znaczki stemplowe na obligach przez przepisanie datą skasowania oraz odciskiem swej pieczęci jak również, aby kasowały znaczki stemplowe na wekslach.

Wolne od opłaty:

e) Poręka przy pożyczce, udzielonej przez spółdzielnię członkowi.

6) (art. 142 punkt 13). Podania, wnoszone przez spółdzielnie i przez związki rewizyjne do Rady Spółdzielczej w zakresie jej właściwości, jakoteż wnoszone przez związki rewizyjne do innych władz państwowych w sprawach spółdzielni.

Reforma i meljoracje rolne.

Wolne od opłaty:

1) (art. 52. p. 1, 6; art. 54 p. 2, 3; art. 58; art. 61; nadto art. 1 rozp. Prez. R. P. z dn. 7.II.1928 r., Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 126). Umowy oraz orzeczenia władz ziemskich, stanowiące tytuł przejścia własności nieruchomości,

a) tyczące się nabycia nieruchomości przez Skarb Państwa lub przez Państw. Bank Rolny na zasadzie przepisów o reformie rolnej;

b) mające na celu regulację struktury gospodarstw rolnych, jako to: scalanie

gruntów, likwidację serwitutów, zamianę gruntów, jeżeli podlegają zatwierdzeniu przez władze ziemskie.

Podlegają opłacie:

c) stanowiące tytuł przejścia własności przy parcelacji, przeprowadzonej na zasadzie przepisów o reformie rolnej; od ceny sprzedaży — 1%.

2) sprzedaż karłowatego gospodarstwa celem uzupełnienia innego karłowatego gospodarstwa, jeżeli przedstawiono zaświadczenie okręgowego urzędu ziemskiego, stwierdzające, że sprzedawcy przyznano kredyt na zasadzie ustępu 2 art. 74 ustawy z dn. 28.XII.1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz. U. R. P. z 1926 r. nr. 1 poz. 1); od ceny sprzedaży 1%.

3) pismo, stwierdzające kupno nieruchomości przez instytucję, upoważnioną do parcelacji, zawarte pod warunkami, które określi rozporządzenie, — od ceny kupna 1%.

Wolne od opłaty:

4) (art. 120, p. 4). Obligacje oraz innego rodzaju obligi, tyczące się pomocy kredytowej, przewidzianej w ustawach: o wykonaniu reformy rolnej, o nadaniu ziemi żołnierzom wojska polskiego oraz o scalaniu gruntów,

5) (art. 137, p. 7; art. 139). Pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału luo odsetek w przypadkach, przewidzianych w punkcie 3 oraz zezwolenia na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej w tychże przypadkach.

6) (art. 142, punkty 9 i 10). Podania w sprawie przejęcia przez Skarb Państwa nieruchomości na cele parcelacji i osadnictwa, wnoszone przez osoby, których majątek ulega przejęciu, w sprawie nadania ziemi na mocy ustawy o wykonaniu reformy rolnej, jakoteż w sprawach, tyczących się pomocy kredytowej dla osadników.

7) (art. 120, p. 4; art. 137, p. 7; art. 139; art. 142, p. 1; art. 160, p. 1); a) obligi, stwierdzające otrzymanie pożyczki z „państwowego funduszu kredytu na meljoracje rolne" (ustawa z dnia 22.VII.1925 r. Dz. U. R. P. Nr. 88 p. 609);

b) pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału lub odsetek — przy pożyczce wymienionej w p. 1, jak również zezwolenie na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej,

c) podania i świadectwa urzędowe w sprawie meljoracyj rolnych.

Podania.

Wnoszone do urzędów państwowych.

1) Zasadniczo podlegają opłacie 3 zł. od każdego załącznika, jakoteż od każdego dalszego egzemplarza (duplikatu) podania i odpisu podania, wraz z niem złożonych, po 50 gr. Ilość arkuszy jest bez znaczenia.

2) Podanie ponowne, przy którem jedynie zostają złożone załączniki, potrzebne do załatwienia pierwszego podania, nie podlegają opłacie; od załączników opłaca się jednak po 50 gr.

Nie podlegają opłacie (art. 142):

3) Podania, zawierające wnioski w sprawach publicznych albo wiadomości, udzielone w sprawie publicznej w myśl obowiązującego przepisu lub na żądanie władzy — w szczególności podania w sprawach budowy szkół, regulacji rzek, zabudowania górskich potoków, meljoracyj rolnych, budowy mostów i t. p.;

4) Podania: tyczące się wyborów do Sejmu i Senatu, do ciał reprezentacyjnych samorządowych i do komisyj podatkowych;

5) w sprawach służby wojskowej, osobistych świadczeń wojennych i obowiązku odstępowania na rzecz państwa zwierząt pociągowych i wozów.

6) osób, które pozostają lub pozostawały w służbie państwa lub związków samorządnych oraz członków rodzin tych osób, w sprawach, tyczących się stosunku służbowego, jak również podania o posady w urzędach państwowych.

7) w sprawach nauki, szkolnictwa i oświaty pozaszkolnej;

8) tyczące się ustawowo nakazanych zwolnień, obniżeń lub odroczeń w zakresie danin publicznych;

9) o zwrot daniny publicznej, nienależnie pobranej, jeżeli ją uiszczono bez wymiaru urzędowego lub w kwocie wyższej niż ustalona urzędownie;

10) w sprawach nadania ziemi na mocy ustawy o wykonaniu reformy rolnej, nadania ziemi żołnierzom wojska polskiego lub inwalidom wojennym, jakoteż w sprawach, tyczących się pomocy kredytowej dla osadników i reemigrantów;

11) w sprawach przymusowego wywłaszczenia na użytek publiczny, jak również w sprawie przejęcia przez skarb państwa nieruchomości na cele parcelacji i osadnictwa, wnoszone przez osoby, których majątek ulega wywłaszczeniu lub przejęciu;

12) tyczące się ubezpieczeń przymusowych,

13) w sprawach, należących do zakresu działania Min. Pracy i Op. Sp. i podwładnych temuż Ministerstwu urzędów, o ile zawierają prośbę o pracę, ochronę lub opiekę, albo zgłoszenie zapotrzebowania pracowników, lub o ile tyczą się rejestracji związków zawodowych i pracowniczych kas przezorności, jak również w sprawach, tyczących się umów zbiorowych;

14) wnoszone przez spółdzielnie i przez związki rewizyjne do Rady Spółdzielczej w zakresie jej właściwości, jakoteż wnoszone przez związki rewizyjne do innych władz państwowych w sprawach spółdzielni;

15) tyczące się spraw, należących do zakresu działania instruktora stowarzyszeń przemysłowo - rzemieślniczych;

16) tyczące się czynów, za które grozi kara, przewidziana w kodeksie karnym, albo w przepisach administracyjnych lub skarbowych, w szczególności też występków i wykroczeń służbowych;
17) osób, których stan niezamożności jest niewątpliwie znany urzędowi, mającemu załatwić podanie, jeżeli uiszczenie opłaty nie jest możliwe, bez dotkliwego uszczerbku majątkowego;
18) osób, dotkniętych kleską żywiołową o zapomogi lub ulgi;
19) w sprawach pomocy państwowej na odbudowę budynków, zniszczonych lub uszkodzonych na skutek działań wojennych;
20) wnoszone na mocy ustawy o organizacji odbudowy technicznej wsi, miast i miasteczek (Dz. U. R. P. Nr. 24, p. 143 z r. 1920): w sprawie świadczeń przymusowych, wywłaszczenia lub regulacji działek budowlanych;
21) w sprawach publicznych zgromadzeń i wykładów;
22) o wydanie świadectw, których posiadanie jest nakazane przez obowiązujące przepisy ze względów publicznych, świadectw szczepienia ospy oraz świadectw ubóstwa;
23) o zaświadczenie na wtóropisie, odpisie lub tłumaczeniu, iż opłatę stemplową od pisma pierwszego uiszczono;
24) wnoszone przez urzędy państwowe imieniem skarbu Rzeczypospolitej;
25) wnoszone przez związki komunalne i inne związki przymusowe, mające siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej;
26) podania kościołów i gmin wyznaniowych, przez państwo polskie uznanych;
27) fundacyj, zakładów i zrzeszeń, prawnie istniejących i posiadających siedzibę w Polsce, których zadanie stanowi wyłącznie wykonywanie kultu religijnego, albo działalność naukowa, oświatowa lub dobroczynna;
28) podania o zatwierdzenie statutu fundacji, zakładu lub zrzeszenia, wymienionego w punkcie 27;
29) gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych;
30) w postępowaniu tyczącem się uregulowania struktury drobnych gospodarstw rolnych (scalania gruntów, podziału wspólnot, likwidacji lub ścisłego określenia rozmiaru serwitutów, zamiany gruntów) oraz w postępowaniu Urzędów Ziemskich, obejmującem prace techniczne (art. 31-y ustawy z dn. 11.VIII. 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 706).
31) osób odznaczonych za zasługi publiczne, jeżeli podanie tyczy się odznaczenia;
32) tyczące się nabycia i utraty obywatelstwa drogą opcji, oparte na traktacie międzypaństwowym;
33) o zezwolenie na urządzenie widowiska lub koncertu publicznego, jeżeli dochód przeznaczony jest w całości na cele społeczne, oświatowe lub kulturalne;

34) o zezwolenie na przekazanie waluty obcej zagranicę, jeżeli kwota, która ma być przekazana nie przewyższa 200 zł.;

35) komunalnych kas oszczędności i istniejących przy nich zakładów zastawniczych (art. 28, p. 3, rozp. Prez. R. P. z dn. 13.IV.1927, Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 339);

36) o wydanie wyciągów i innych świadectw z akt stanu cywilnego;

Gminne kasy pożyczkowo — oszczędnościowe.

1) (art. 116) pisma stwierdzające otrzymanie pożyczki od gminnej kasy pożyczkowo-oszczędnościowej; od sumy zobowiązania opłata wynosi 0,3%.

W o l n e o d o p ł a t y:

2) (art. 118) pisma, stwierdzające przyjęcie przez gminną kasę pożyczkowo-oszczędnościową pieniędzy na oprocentowanie.

3) (art. 137, punkt 13) pokwitowania tyczące się obrotu oszczędnościowego gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych.

4) (art. 144, punkt 5) podania gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych oraz

5) (art. 160) świadectwa urzędowe im wydawane — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów.

Podpisy (art. 158).

Poświadczenie własnoręczności podpisów lub znaków ręcznych:

1) podlega — jeśli własnoręczność poświadczył sąd — przepisom o opłatach sądowych;

2) jeżeli poświadczył notarjusz, to poświadczenie własnoręczności jak również dokonane jednocześnie poświadczenie zdolności osobistej jest wolne od opłaty;

3) jeżeli poświadczył inny urząd państwowy, to opłata wynosi przy jednym podpisie 1 zł., przy dwóch — 2 zł. i przy trzech lub więcej podpisach 3 zł.

Rachunki (art. 72—74, 90, 91).

1) Wysokość opłaty: jeżeli umowę, której wykonanie rachunek stwierdza, zawarł bądź wystawca bądź odbiorca rachunku w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo zwolnionego od tego podatku —. z wyjątkiem przypadków kupna lasu na wyrąb.

Przy należności nie przewyższającej 20 zł. rachunek jest wolny od opłaty.

przy	należności	ponad	20	zł. do	50	zł.	rachunek	jest	0,10	zł.
„	„	„	50	„ „	100	„	„	„	0,20	„
„	„	„	100	„ „	150	„	„	„	0,30	„
„	„	„	150	„ „	200	„	„	„	0,40	„
„	„	„	200	„ „	250	„	„	„	0,50	„
„	„	„	250	„ „	300	„	„	„	0,60	„

przy	należności	ponad	300 zł.	do 350 zł.	rachunek	jest	0,70 zł.
,,	,,	,,	350 ,,	,, 400 ,,	,,	,,	0,80 ,,
,,	,,	,,	400 ,,	,, 450 ,,	,,	,,	0,90 ,,
,,	,,	,,	450 ,,	,, 500 ,,	,,	,,	1,— ,,
,,	,,	,,	500 ,,	,, 550 ,,	,,	,,	1.10 ,,
,,	,,	,,	550 ,,	,, 600 ,,	,,	,,	1,20 ,,
,,	,,	,,	600 ,,	,, 650 ,,	,,	,,	1,30 ,,
,,	,,	,,	650 ,,	,, 700 ,,	,,	,,	1,40 ,,
,,	,,	,,	700 ,,	,, 750 ,,	,,	,,	1,50 ,,
,,	,,	,,	750 ,,	,, 800 ,,	,,	,,	1'60 ,,
,,	,,	,,	800 ,,	,, 850 ,,	,,	,,	1,70 ,,
,,	,,	,,	850 ,,	,, 900 ,,	,,	,,	1,80 ,,
,,	,,	,,	900 ,,	,, 950 ,,	,,	,,	1,90 ,,
,,	,,	,,	950 ,,	,, 1000 ,,	,,	,,	2,00 ,,

,, ,, ,, 1000 od każdych pełnych lub zaczętych 50 złotych po . . . . 0,10 ,,

2) Rachunki szpitali, nie będących przedsiębiorstwami zarobkowemi, w przedmiocie kosztów leczenia wolne są od opłaty.

Pokwitowania.

(art. 72, 87, 90, 93, 114, 118, 136 - 139, 149 oraz 1, lit. c) i d) rozp. Prez. R. P. z dn. 7.X.1927 r. Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 804.

Pokwitowania z odbioru pieniędzy i papierów wartościowych:

1) zasadniczo 20 gr.

Wolne od opłaty.

2) gdy pokwitowanie stwierdza odbiór pieniędzy lub papierów wartościowych, których wartość nie przewyższa 50 zł.,
3) pokwitowania, wiążące się ze stosunkami ubezpieczeniowemi, gdy zakład ubezpieczeń ma w Polsce siedzibę lub przedstawicielstwo, a mianowicie. stwierdzające: uiszczenie premji lub innej kwoty, do której uiszczenia ubezpieczający jest obowiązany wobec zakładu ubezpieczeń; wypłatę sumy ubezpieczenia lub bonusu; zwrot sum, zapłaconych zakładowi ubezpieczeń — a mianowicie, zwrot na skutek niedojścia do skutku ubezpieczenia albo na skutek rozwiązania lub zmiany stosunku ubezpieczeniowego.
4) stwierdzające odbiór wynagrodzenia za świadczenie, stanowiące obowiązek publiczno - prawny.

Weksle (art. 122 -125).

Weksle wystawione w Polsce: zasadniczo

przy	sumie	wekslowej		do	50 zł.	0,20 zł.
,,	,,	,,	ponad	50 ,,	100 ,,	0,30 ,,
,,	,,	,,	,,	100 ,,	200 ,,	0,60 ,,

przy	sumie	wekslowej	ponad	200	zł.	do	300	zł.	0,90	zł.
,,	,,	,,	,,	300	,,	,,	400	,,	1,20	,,
,,	,,	,,	,,	400	,,	,,	500	,,	1,50	,,
,,	,,	,,	,,	500	,,	,,	600	,,	1,80	,,
,,	,,	,,	,,	600	,,	,,	700	,,	2,10	,,
,,	,,	,,	,,	700	,,	,,	800	,,	2,40	,,
,,	,,	,,	,,	800	,,	,,	900	,,	2,70	,,
,,	,,	,,	,,	900	,,	,,	1000	,,	3.—	,,
,,	,,	,,	,,	1000	,,	,,	2000	,,	6.—	,,
,,	,,	,,	,,	2000	,,	,,	3000	,,	9,—	,,
,,	,,	,,	,,	3000	,,	,,	4000	,,	12,—	,,
,,	,,	,,	,,	4000	,,	,,	5000	,,	15,—	,,
,,	,,	,,	,,	5000	,,	,,	6000	,,	18,—	,,
,,	,,	,,	,,	6000	,,	,,	7000	,,	21,—	,,
,,	,,	,,	,,	7000	,,	,,	8000	,,	24,—	,,
,,	,,	,,	,,	8000	,,	,,	9000	,,	27,—	,,
,,	,,	,,	,,	9000	,,	,,	10000	,,	30,—	,,

Przy sumie wekslowej przewyższającej 10.000 zł. należy uiścić po 3 zł. od każdego pełnego lub zaczętego tysiąca sumy wekslowej.

Taryfa pocztowa

Przesyłki pocztowe

Listy zwykłe prywatne:	do 20 g.	25 gr.
	ponad 20 g. do 250 g.	50 „
	ponad 250 g. do 500 g.	80 „
Urzędowe:	do 20 g.	25 „
	ponad 20 g. do 250 g.	50 „
	ponad 250 g. do 500 g.	70 „

Rozmiar listów w każdym kierunku 45 cm.
rulony długość do 75 cm., średnica do 10 cm.

Kartki pocztowe:	pojedyncze	15 „
	z odpowiedzią	30 „

Wymiary: największy 15 × 10,5 cm.
najmniejszy 10 × 7 cm.

Druki prywatne:	do 25 g.	5 „
	do 50 g.	10 „
	do 100 g.	15 „
	do 250 g.	25 „
	do 500 g.	50 „
	do 1000 g.	60 „
	ponad 1000 do 2000 g. (tylko pojedyńczo wysyłane tomy)	70 „
Urzędowy:	do 25 g.	5 „
	do 50 g.	10 „
	do 100 g.	15 „
	do 250 g.	25 „
	ponad 250 do 2000 g.	40 „

Najwyższa waga 2 kg.
Waga pojedyńczo wysyłanych tomów może wynosić 3 kg.
Wymiary jak dla listów.

Paczki

Prywatne i urzędowe zwykłe:

do 1 kg.	1 zł.
ponad 1 kg. do 5 kg.	2 „
ponad 5 kg. do 10 kg.	3 „
ponad 10 kg. do 15 kg.	5 „
ponad 15 kg. do 20 kg.	6 „

Za paczki, zawierające urzędowe wydawnictwa polskie i zagraniczne jak i podręczniki szkolne pobiera się opłatę od wagi o 50% niższą.
Ochronne: opłata od wagi o 50% wyższa.

Przekazy pocztowe zwykłe, pobraniowe i zleceniowe.

Do 10 zł.	— zł. 15 gr.
ponad 10 zł. do 25 zł.	— „ 30 „
ponad 25 zł. do 50 zł.	— „ 45 „

ponad 50 zł. do 100 zł.	. . . .	— zł. 65 gr.
ponad 100 zł. do 250 zł.	. . . .	— „ 90 „
ponad 250 zł. do 500 zł.	. . . .	1 „ 30 „
ponad 500 zł. do 750 zł.	. . . .	1 „ 75 „
ponad 750 zł. do 1000 zł.	. . . .	2 „ 15 „
oraz opłata dodatkowa bez względu na wysokość przekazanej kwoty	. . . .	— zł. 5 gr.

Przekazy telegraficzne.

Oprócz należności, jak wyżej, należność manipulacyjna za sporządzenie telegramu przekazowego — 20 gr; pozatem a) należność telegraficzna za telegram przekazowy i ew. korespondencję osobistą, b) oraz za pospieszne doręczenie, o ile nie chodzi o przekazy adresowane poste-restante lub do miejscowości, należącej do zamiejscowego okręgu doręczeń.

Taryfa telegraficzna

Za telegramy miejscowe i zamiejscowe (państwowe i prywatne) zwykłe:
opłata od wyrazu . . . . zł. 0,15
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,50
Za telegramy prywatne pilne = D =
opłata od wyrazu . . . . „ 0,45
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,50
Za zapłaconą odpowiedź = RPx = opłata w dowolnej wysokości w zależności od ilości słów

Za telegramy prasowe:
opłata od wyrazu . . . . „ 0,08
Nadto od każdego telegramu opłata zasadnicza . . . „ 0,25

Za telegramy prasowe Polskiej Agencji Telegraf.:
opłata od wyrazu . . . . „ 0,03
Nadto od każdego telegramu opłata zasadnicza . . . „ 0,25

Za telegramy listowe = LT =
opłata od wyrazu . . . . „ 0,08
najmniej jednak za 20 wyrazów t. j. . . . „ 1,60
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,25

Za telegramy o kilku adresach = TMx = oprócz normalnej opłaty za telegram dopłata za każdy odpis 50 wyrazów lub część tychże:
za telegram zwykły . . . . . . „ 0,50
za telegram pilny . . . . . . „ 1,—

Za telegramy nadawane telefonem przez abonentów za każde 100 słów lub część tychże . . . . „ 0,50

Za cofnięcie telegramu jeszcze nie odtelegrafowanego . . „ 0,30

Za doręczenie telegramu z adresem niedokładnym . . . „ 0,30

Blankiety nadawcze wydaje się bezpłatnie.

Taryfa telefoniczna

Opłata wynosi za rozmowy miejscowe bez ograniczenia czasu prowadzone z rozmównicy . . . . zł. 0,15

Za rozmowy międzymiastowe zwykłe 3 minutowe:

na odległość do 25 km.	,,	0,50
,, ,, ,, 50 ,, ...	,,	0,90
,, ,, ,, 100 ,, ...	,,	1,50
,, ,, ,, 200 ,, ...	,,	2,70
i za każde dalsze 100 ,, ...	,,	0,60

Za rozmowy pilne pobiera się opłatę potrójną.

Oprócz wyżej wykazanych opłat obowiązuje od każdej międzymiastowej rozmowy państwowej lub prywatnej opłata dodatkowa, a mianowicie:

Za wezwanie do rozmównicy osoby, nie abonującej telefonu, zamieszkałej w miejscowym okręgu doręczeń, oprócz opłaty za rozmowę piątą część opłaty, przypadającej na 3 minutową rozmowę zwykłą do danej miejscowości oraz za posłańca 1 zł.

Za cofnięcie zgłoszonej rozmowy pobiera się $^1/_5$ opłaty przypadającej za jednostkę zwykłej rozmowy.

Za połączenie poza godzinami urzędowemi:

jednorazowo podczas przerwy bądź obiadowej, bądź nocnej zł. 0,40

Miary i wagi

Miary długości

Polskie:

Pręt = $2^1/_2$ sążniom — 15 stopom
Sążeń = 3 łokciom = 6 stopom
Łokieć = 2 stopom
Stopa = 12 calom
Cal = 12 linjom

Metryczne:

Kilometr = 1000 metrom
Metr = 100 centymetrom (cm)
Centymetr = 10 milimetrom

Porównanie miar polskich z metrycznemi.

14 wiorst = 15 kilometrom
Pręt = 4 metrom i 32 centymetrom
Łokieć = 57,6 centymetrom
Stopa = 28,8 centymetrom
Cal = 2,4 centymetrom
Kilometr = $^{14}/_{15}$ wiorsty
Metr = 41,6 calom = niespełna $3^1/_2$ stopy
Centymetr = 0,416 (trochę więcej niż $^4/_{10}$) cala

Miary powierzchni

Polskie:

Włóka = 30 morgom
Mórg = 300 prętom kwadratowym
Pręt kw. = $56^1/_4$ łokcia kw. = 225 stopom kw.
Stopa = 144 calom kwadratowym

Metryczne:

Hektar (ha) = 100 arom = 10.000 metrów kw.
Ar = 100 metrom kw.

Porównanie miar powierzchni

Mórg = 5,598 metrom kw. = niespełna $^6/_{10}$ hektara
Pręt kw. = 18,66 metrom kw.
Hektar (ha) = 1,786 morga, trochę więcej niż $1^3/_4$ morga = 536 prętom kw.
Ar = 5,36 prętom kw. = nieco więcej niż $5^1/_4$ prętom kw.

Miary objętości

Polskie:

Korzec = 4 ćwiartkom = 32 garncom
Ćwierć = 8 garncom
Garniec = 4 kwartom
Kwarta = 4 kwaterkom

Metryczne:

Hektolitr = 100 litrom
Litr = 1000 centm. sześciennym

Porównanie miar objętości

Korzec = 1 hektolitrowi i 28 litrom
Garniec = 4 litrom
Kwarta = 1 litrowi
Hektolitr = 0,78 litra.

Wagi

Metryczne:

Tona = 1000 kilogramów (kg. lub kilo) = 10 centnarom metrycznym (q)
Centnar metryczny (q) = 100 kg.
Kilogram = 1000 gramów.

U w a g a: Gram jest to waga 1 cm. sześciennego, a kilogram 1000 centm. sześciennych wody destylowanej

Porównanie wag

Centnar metryczny (q) = 224 funtom
Kilogram (kilo) = 2,44 (niecałe $2^1/_2$) funtom
Funt = 409 gramom
Łut = 12,8 gramom
100 funtów = 41 kilogramom.

Porównanie miar i wag

dawnych polskich, metrycznych, rosyjskich, oraz dawnych austrjackich i pruskich.

I. Miary długości.

a) drobniejsze:	cale polsk.	milim.	cale austr.	cale rosyjsk.	cale pruskie
Polska Stopa = 12 calom = 144 linjom	12	228	10,94	11,34	11,03
Francja Metr=10 decymetr.=100 ctmet.=1000 mmet.	41,66	1000	37,99	39,37	38,28
Austrja Stopa wied. = 12 calom = 144 linjom . .	13,17	316,08	12,—	12,55	12,10
Rosja Arszyn = 28 calom = 16 werszkom . . .	29,67	711,19	22,51	28,00	37,26
Prusy Stopa = 12 calom = 144 linjom	13,07	331,85	12,92	12,36	12,—

b) drożne:	Sążnie polskie	Metry	Sążnie wiedeń.	Sążnie rosyjsk.	Pręty pruskie
Polska Dawna mila polska	4938	8534,2	4497,8	—	2268,8
Francja Kilometr = 1000 metrom	531,8	10,0	527,2	468,7	265,6
Rosja Wiorsta = 500 sążniom	617,2	1066,8	562,2	500	383,3
Prusy Mila = 200 prętom	435,6	7532,5	3936,5	35,30	2000

II. Miary powierzchni.

	Morgi polsk.	Hektary	Morgi wiedeń.	Dzies. rosyjsk.	Morgi magd.
Polska Mórg nowop. = 300 prętom kw.	1,000	0,5599	0,973	0,512	2,192
Francja Hektar = 100 arom	1,786	1,000	1,738	0,915	3,917
Austrja Mórg wied. = 1600 sążniom	1,028	0,5755	1,000	0,528	2,254
Rosja Desiatyna praw. = 2400 sążni rosyjskich . .	1,951	1,0925	1,898	1,000	4,279
Prusy Mórg magdeb. (pruski) = 137 prętom kwadr.	0,456	0,2553	0,444	2,233	1,000
Kresy półn.-wschodnie Mórg lit.=1600 sążni ros. .	1,301	0,728	1,266	0,667	2,853

III. Miary objętości.

a) płynów:	Garniec polski	Litr	Wiadro austrj.	Garniec litewski	Wiadro pruskie
Polska Garniec = 4 kwartom = 16 kwaterkom . .	1,—	4,—	0,72	1,30	0,056
Francja Hektolitr = 100 litrom	25,—	100,—	1,767	32,52	1,458
Rosja Wiadro = 100 sztofom = 100 krużkom = = 100 czarkom	3,073	11,299	0,230	4,—	1,179
Kresy półn.-wschodnie Garniec lit. = 4 kwart. lit. .	0,769	3,07	0,035	1,—	0,045
Prusy Wiadro (Eimer) = 60 kwartom	17,175	68,702	0,25	22,33	1,—

b) zbóż:	Korce polsk.	Hektolitry	Miarka austrj.	Czertw. rosyjsk.	Szefle pruskie
Polska Korzec = 4 ćwierciom = 36 garncom . . .	1,—	1,280	2,085	0,610	4,329
Francja Hektolitr = 100 litrom	0,791	1,—	1,623	0,476	1,819
Rosja Czetwert' = 2-ośminom = 8 czetwierkom = = 64 garncom	1,640	2,099	3,410	1,—	3,917
Prusy Szefel = 4 viertelom = 16 massom . . .	0,422	0,550	0,897	0,262	1,—

IV. Wagi.

	Funt polski	Kilogr.	Funt austrj.	Funt rosyjski	Funt pruski
Polska Funt = 32 łutom	1,—	0,405	0,720	0,999	0,910
Francja Kilogram = 10 hektogramom = 10 dekagr. .	2,469	1,000	1,786	2,442	2, —
Rosja Funt = 32 łutom = 96 zołotnik. = 3216 dolom.	1,010	0,409	0,731	1,000	0,819
Prusy Funt = 32 łutom	1,235	0,500	0,893	1,221	1, —

WŁADZE CENTRALNE

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Prezydent Rzeczypospolitej jest najwyższym organem Narodu w zakresie władzy wykonawczej. Prezydent spełnia władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów. Prezydent jest najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Państwa w czasie pokoju.

Stałem miejscem zamieszkania Prezydenta jest Zamek w Warszawie. Mieszczą się tam istniejące przy Prezydencie Kancelarja Cywilna i Wojskowa Adjutantura Generalna.

SEJM I SENAT RZECZYPOSPOLITEJ.

Władza ustawodawcza i kontrolująca należy do Sejmu i Senatu.

Biura Sejmu i Senatu mieszczą się przy ul. Wiejskiej n-ry 4. 6, 8. Telefon — centrala telefoniczna Sejmu i Senatu.

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI PAŃSTWA.

Kontrolę administracji państwowej pod względem finansowym wykonywuje Najwyższa Izba Kontroli Państwa. Na jej czele stoi prezes, wraz z dwoma wiceprezesami. Izba dzieli się na 4 departamenty. Organami prowincjonalnemi Izby są Okręgowe Izby Kontroli Państwa.

Adres: Żórawia 44, tel. centrala 505.73 i 505.75. Nadto: Departament III — Złota 22, Departament IV — Długa 50.

RADA MINISTRÓW.

Rada Ministrów jest właściwym organem, rozstrzygającym o kierunku polityki rządu. Jest to organ kolegjalny, pozostający pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów. Radę Ministrów obecnie stanowią:

Prezes Rady Ministrów — K. Bartel.
Minister Wojny — Marszałek J. Piłsudski.
Minister Spraw Wewnętrznych — F. Sławoj - Składkowski.
Minister Spraw Zagranicznych — A. Zaleski.
Minister Skarbu — G. Czechowicz.
Minister Sprawiedliwości — A. Meysztowicz.
Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego — K. Świtalski.
Minister Rolnictwa — K. Niezabytowski.

Minister Przemysłu i Handlu — E. Kwiatkowski.
Minister Komunikacji — A. Kühn.
Minister Robót Publicznych — J. Moraczewski.
Minister Pracy i Opieki Społecznej — S. Jurkiewicz.
Minister Reform Rolnych — W. Staniewicz.
Minister Poczt i Telegrafów — B. Miedziński.

PREZES RADY MINISTRÓW.

Prezes Rady Ministrów przewodniczy Radzie Ministrów i kieruje ogólnie działalnością Rządu.

Prezesowi Rady Ministrów bezpośrednio podlega Prezydjum Rady Ministrów, złożone z Biura Prezydjum, oraz Gabinetu Prezesa Rady Ministrów.

Adres: Krakowskie Przedmieście n-r 46/48.

Tel. Centrala 310.00, 310.11.

Prezesowi Rady Ministrów podlegają nadto następujące instytucje:

NAJWYŻSZY TRYBUNAŁ ADMINISTRACYJNY.

Podlega pod względem administracyjnym.
Adres: ul. Miodowa 22.
Tel. biuro prezydjalne 2.35.

NAJWYŻSZA KOMISJA DYSCYPLINARNA.

Adres: Pałac Rady Ministrów. Krakowskie Przedmieście n-r 46/48.
Tel.: Centrala Prezydjum Rady Ministrów.

POLSKA AGENCJA TELEGRAFICZNA (P. A. T.)

Adres: Dyrekcja — Krakowskie Przedmieście n-r 50.
Tel. 85.69.

MONITOR POLSKI.

Dziennik — wydawnictwo urzędowe.
Adres: ul. Miodowa 22.
Tel.: Dyrektora 44.05.

MINISTERSTWA.

Na czele poszczególnych ministerstw stoją ministrowie, odpowiedzialni indywidualnie za działalność w zakresie swego urzędu. Utworzenie, lub skasowanie ministerstwa wymaga ustawy.

Podajemy poniżej podział poszczególnych ministerstw na departamenty i wydziały, wraz z obszerniejszemi informacjami, dotyczącemi tych ministerstw departamentów i wydziałów, w których zakresie działania leży załatwianie spraw, obchodzących bezpośrednio samorząd.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

Statut organizacyjny Min. Spraw Wewnętrznych — Monitor Polski nr. 158 z 1926 r., zmiana statutu, dotycząca utworzenia specjalnego wydziału aprowizacyjnego — Monitor Polski nr. 209 z 1927 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dzieli się na pięć departamentów. Departament I Organizacyjny, II Polityczny, III Samorządowy, IV Administracyjny, V Służby Zdrowia, oraz samodzielne wydziały: Wojskowy i Aprowizacyjny.

Ministrowi Spraw Wewnętrznych podlegają nadto:

Główny Urząd Statystyczny, Główna Komenda Policji Państwowej, oraz Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza, Urząd Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarza do walki z epidemjami.

Przy Ministrze Spraw Wewnętrznych funkcjonują, jako organy doradcze: Państwowa Rada Spożywców, Państwowa Rada Samorządowa. Państwowa Naczelna Rada Zdrowia, Państwowa Rada Statystyczna, Państwowa Rada dla spraw uzdrowisk.

Adres: Całe Min. Spraw Wewn. mieści się przy ul. Nowy-Świat 67/69. z wyjątkiem Głównego Urzędu Statystycznego i Departamentu V-go Służby Zdrowia.

Tel. Szef Gabinetu Ministra — 63-43, Sekretarz Ministra 203-25.

DEPARTAMENT I. ORGANIZACYJNY.

Departament Organizacyjny podlega bezpośrednio podsekretarzowi stanu Obejmuje sprawy organizacji i nadzoru nad urzędowaniem Ministerstwa. oraz władz i urzędów Ministerstwu podległych, sprawy doboru i szkolenia personelu urzędniczego, wszelkie sprawy finansowo - gospodarcze i nadzór nad pracami ustawodawczemi w Ministerstwie; w szczególności Wydział organizacyjno - prawny tego Departamentu obejmuje sprawy organizacji władz i urzędów miejscowych (z wyjątkiem samorządowych), organizacji policji. oraz jej stosunku do władz państwowych i samorządowych. sprawy podziału administracyjnego (z wyjątkiem zaliczenia osad w poczet miast) oraz nadzór nad pracąmi ustawodawczemi, a więc dotyczącemi i samorządu. Wydział inspekcji. wyszkolenia i organizacji pracy obejmuje sprawy inspekcji wszystkich podległych Ministerstwu władz administracyjnych, nadzoru nad inspekcją wojewódzką oraz sprawy wyszkolenia urzędników i organizacji pracy w urzędach.

Tel.: Dyrektor Dept. — 203-25; Kancelarja — 293-56.

DEPARTAMENT II. POLITYCZNY.

Departament Polityczny obejmuje sprawy ogólno - polityczne, narodowościowe i bezpieczeństwa.

Tel.: Dyrektor Dept. — 63-33; Kancelarja — 49-06.

DEPARTAMENT III. SAMORZĄDU.

Departament Samorządu obejmuje sprawy organizacji związków komunalnych, wykonywania nadzoru nad ich działalnością, zwłaszcza nad gospodarką finansową i działalnością ekonomiczną.

Tel.: Dyrektor Dept. — 52-87; Kancelarja — 86-44.

Departament dzieli się na trzy wydziały:

I. ADMINISTRACJI SAMORZĄDOWEJ obejmuje sprawy administracji samorządu miast, miasteczek i uzdrowisk; sprawy samorządu ziemskiego; sprawy wynikające z potrzeby zapewnienia zgodnej działalności ministerstw w zakresie stosowania statutu autonomicznego wojew. Śląskiego, oraz sprawy samorządowe nie należące do kompetencji innych wydziałów.

Tel. Naczelnika Wydziału: 62-41.

II. WYDZIAŁ FINANSÓW KOMUNALNYCH obejmuje sprawy dotyczące gospodarki finansowej związków komunalnych.

Tel. Naczelnika Wydziału — 86-02.

III. WYDZIAŁ KOMUNALNEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ obejmuje sprawy, dotyczące ekonomicznej działalności związków samorządowych, oraz urządzeń społeczno - gospodarczych tych związków.

Tel. Naczelnika Wydziału — 517-73.

DEPARTAMENT IV ADMINISTRACYJNY.

Departament IV Administracyjny obejmuje sprawy, dotyczące wykonywania ustaw i rozporządzeń z zakresu Min. Spraw Wewn., nieprzekazane innym departamentom, a mianowicie: sprawy stanu cywilnego, obywatelstwa, administracyjno - policyjne, ochrony granic, sprawy cudzoziemców, sprawy orzecznictwa i inne.

Tel.: Dyrektor Dept. — 63-05; Kancelarja — 304-22.

DEPARTAMENT V. SŁUŻBY ZDROWIA.

Organizacja Departamentu Służby Zdrowia — Monitor Polski — nr. 61 z 1924 roku.

Departament Służby Zdrowia obejmuje sprawy organizacji i nadzoru w zakresie państwowej i komunalnej służby zdrowia, oraz nadzór nad działalnością organizacyj lekarskich i higjenicznych. Podlegają mu państwowe za-

kłady: higjeny, badania surowic, badania żywności, oraz państwowe rady: lekarska, aptekarska, uzdrowiskowa i inne.

Załatwia pozatem Departament sprawy higjeny społecznej, higjeny zawodowej, opieki nad matką i dzieckiem, nadzoru nad stanem zdrowotnym szkół, lecznictwa, kas chorych i t. p.

Do wydziału zakładów leczniczych i uzdrowisk Departamentu należy administracja państwowemi zakładami leczniczemi oraz nadzór nad innemi zakładami i uzdrowiskami, a więc i utrzymywanemi przez samorząd.

Wreszcie nadzoruje Departament handel środkami leczniczemi, oraz prowadzi statystykę zdrowotności publicznej.

Wydział walki z chorobami zakaźnemi załatwia wszystkie sprawy chorób epidemicznych, jak sprawy szczepień, izolacji, dezynfekcji i t. p.

Adres: ul. Nowowiejska 39.

Tel. Dyrektora Dept. — 62-80.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY.

G. U. S. utworzony został na podstawie ustawy z dn. 21.X.1919 r. (Dz. Ustaw nr. 85, poz. 464) o organizacji statystyki. Statut G. U. S. ogłoszony został w Dz. Ustaw nr. 60, poz. 436 z 1923 r.

Główny Urząd Statystyczny ma za zadanie zbierać, opracowywać i ogłaszać dane statystyczne, dotyczące Rzeczypospolitej Polskiej.

WYDZIAŁ STATYSTYKI FINANSÓW PAŃSTWOWYCH I KOMUNALNYCH opracowuje statystykę finansów państwowych i samorządowych.

G. U. S. wydaje „Wiadomości Statystyczne" oraz szereg wydawnictw perjodycznych: miesięczniki, kwartalniki i roczniki statystyczne.

Adres: Al. Jerozolimskie nr. 32.

Tel. Sekretarjatu — 55-85.

PAŃSTWOWA RADA SAMORZĄDOWA

Państwowa Rada Samorządowa utworzoną została na podstawie rozp. Rady Ministrów z dn. 7.III.1927 r. jako organ doradczy w sprawach samorządu przy Ministrze Spraw Wewnętrznych. Składa się z członków mianowanych przez Ministra z pośród osób, przedstawionych przez zrzeszenia związków samorządowych oraz z pośród działaczy samorządowych. Statut Rady ogłoszony został w Monitorze Polskim w n-rze 66 z 1927 r.

PAŃSTWOWA RADA SPOŻYWCÓW

Jako organ doradczy w sprawach zabezpieczenia podaży artykułów pierwszej potrzeby na rynku wewnętrznym (aprowizacji ludności) działa przy Ministrze Spraw Wewnętrznych Rada Spożywców, utworzona rozporządzeniem Rady Ministrów z d. 28-go czerwca 1924 r. (Monitor Polski n-r 148, poz.

451). Zmiany w organizacji Rady wprowadza nowe rozporządzenie z d. 23-go lutego 1927 r. (Monitor Polski — n-r. 55, poz. 119). Do tego rozporządzenia dodany został statut Rady.

PAŃSTWOWA NACZELNA RADA ZDROWIA.

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia utworzoną została na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z d. 7-go stycznia 1926 r. o Państwowych: Naczelnej oraz Wojewódzkich i Powiatowych Radach Zdrowia. Rozporządzenie ogłoszone zostało w n-rze 18, poz. 52 Monitora Polskiego z 1926 r., częściową zmianę wprowadziło nowe rozporządzenie z d. 18-go listopada 1927 roku. (Monitor — nr. 281, poz. 771).

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia jest organem doradczym przy Ministrze Spraw Wewnętrznych. W skład jej wchodzi jeden przedstawiciel samorządu miejskiego i 1 — powiatowego, delegowani przez centralne zrzeszenia związków samorządowych.

INNE INSTYTUCJE PRZY MINISTRZE SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

PAŃSTWOWY ZAKŁAD HIGJENY, WRAZ Z PAŃSTWOWĄ SZKOŁĄ HIGJENY.

Adres: Chocimska 24.
Tel.: Kancelarja — 108-42.

PAŃSTWOWE ZAKŁADY BADANIA ŻYWNOŚCI.

Adres: Chocimska 24.
Tel.: Kancelarja — 98-22.

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych dzieli się na departamenty: Administracyjny, Polityczny i Konsularny, oraz Protokuł Dyplomatyczny wraz z sekretarjatem ministra.

Adres: Wierzbowa 1; Tel.: Centrala: 414-50, 414-56. Informacja: 413-35.

MINISTERSTWO SKARBU.

Statut organizacyjny Ministerstwa Skarbu — Monitor Polski nr. 208 z 1927 roku.

Ministerstwo Skarbu dzieli się na osiem departamentów: Ogólny, Obrotu Pieniężnego, Budżetowy, Ceł, Podatków i Opłat, Akcyz i Monopolów, Kasowy, Likwidacyjny.

Wszystkie departamenty mieszczą się razem: ul. Rymarska 3/5.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Departament ogólny załatwia sprawy: osobowe i organizacyjne centrali i urzędów podległych, wynikające ze stosunku Ministerstwa do Prezydenta, ciał ustawodawczych. Prezesa Rady Ministrów. Specjalny Wydział polityki finansowo - gospodarczej zajmuje się sprawami stosunków finansowo - gosp. z państwami ościennemi i Ligą Narodów, sprawami bilansu handlowego i płatniczego, oraz statystyką finansową. Specjalny wydział emerytalny zajmuje się sprawami emerytur.

Tel.: Dyrektor — 88-24, Informacja, dziennik podawczy — 142-80.

DEPARTAMENT OBROTU PIENIĘŻNEGO.

Departament Obrotu Pieniężnego załatwia sprawy związane ze sprawami walutowemi, bankowością, kredytem publicznym, polityką kredytową Państwa oraz Rady Spółdzielczej i Komisarjatu Bankowego.

Tel.: Dyrektor — 512-22. Kancelarja — 512-48.

DEPARTAMENT BUDŻETOWY.

Departament Budżetowy zajmuje się sprawami związanemi z budżetem oraz polityką budżetową Państwa. Wydział Polityki Budżetowej załatwia m. innemi i sprawy pomocy finansowej dla samorządu terytorjalnego.

Tel.: Dyrektor — 512-09. Kancelarja — 512-69.

DEPARTAMENT PODATKÓW I OPŁAT.

Departament Podatków i Opłat zajmuje się sprawami podatków, oraz polityką podatkową.

Wydział Podatków Realnych i Finansów Samorządowych załatwia wszystkie sprawy dotyczące podatków realnych, oraz finansów samorządowych, więc i te, które wymagają zgodnego działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu.

Tel.: Dyrektor — 512-20. Kancelarja — 314-65.

INNE DEPARTAMENTY.

DEPARTAMENT CEŁ. Tel.: Dyrektor — 512-31. Kancelarja—512-87.

DEPARTAMENT AKCYZ I MONOPOLI. Tel.: Dyrektor — 36-69. Kancelarja — 512-01.

DEPARTAMENT KASOWY. Tel.: Dyrektor — 11-50. Kancelarja — 291-03.

DEPARTAMENT LIKWIDACYJNY. Tel.: Dyrektor — 84-63. Kancelarja — 35-14.

URZĘDY PODLEGŁE.

PROKURATORJA GENERALNA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. Ul. Leszno 5. Tel. Centrali: 101-15; 101-17.

PAŃSTWOWY URZĄD KONTROLI UBEZPIECZEŃ. Ul. Miodowa 11. Tel.: Dyrektor — 310-17. Ogólny — 231-02.

NACZELNY INSPEKTORAT STRAŻY CELNEJ. Ulica Rymarska 3/5.

GENERALNA DYREKCJA LOTERJI PAŃSTWOWYCH. Nalewki nr. 2. Tel.: Dyrektor — 45-00. Ogólny — 285-89.

BIURO SPRZEDAŻY SOLI. Moniuszki 3. Tel.: Dyrektor — 116-53.

DYREKCJA POLSKIEGO MONOPOLU TYTUNIOWEGO. Nowy Świat 4. Tel.: Dyrektor naczelny — 75-41. Kancelarja — 77-51.

DYREKCJA PAŃSTWOWEGO MONOPOLU SPIRYTUSOWEGO. Ul. Leszno 1. Tel.: Dyrektor — 34-28. Kancelarja — 307-64.

PAŃSTWOWE ZAKŁADY GRAFICZNE.
Adres: Al. Jerozolimskie 91.
Tel.: biuro centralne — 48-49.

MENNICA PAŃSTWOWA.
Adres: Ząbkowska 27-31.
Tel.: Centrala — 15-93.

INSTYTUCJE PRZY MIN. SKARBU.

PAŃSTWOWA RADA SPÓŁDZIELCZA, organ powołany na podstawie ustawy z dn. 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz. Ustaw nr. 111, poz. 703) ma za zadanie spółdziałać z Ministrem Skarbu w zakresie spraw spółdzielczych. Składa się w $^2/_3$ z osób, przedstawionych Ministrowi do nominacji przez spółdzielcze związki rewizyjne. Organizacyjnie Rada Spółdzielcza łączy się z Min. Skarbu przez Wydział Rady Spółdzielczej w Dept. Obrotu Pieniężnego.

RADA FINANSOWA, organ doradczy przy Ministrze Skarbu, powołany rozp. Prezydenta z dn. 10 grudnia 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 121, poz. 696) składa się z członków nominowanych przez Prezydenta. Zadaniem Rady jest wydawanie opinji w ważniejszych kwestjach finansowych, oraz w sprawach ustawodawstwa skarbowego.

PAŃSTWOWA RADA UBEZPIECZENIOWA.

Jest to organ doradczy w zakresie ubezpieczeń ekonomicznych. Współdziała z Państwowym Urzędem Kontroli Ubezpieczeń. Utworzony został na podstawie rozporządzenia Ministra Skarbu z d. 24-go października 1921 r. (Monitor Polski n-r 256 z 1921 r.). Zmiana częściowa: rozporządzenie z d. 3-go września 1925 r. (Monitor Polski n-r 220 z 1925 r.).

PAŃSTWOWA RADA ROZBUDOWY MIAST.

Jest to organ doradczy Ministra Skarbu w zakresie gospodarowania państwowemi funduszami: Budowlanym i Rozbudowy Miast. Składa się z przedstawicieli 7 wielkich miast, przedstawicieli Związku Miast Polskich, Spółdziel-

ni Spożywców, Ministerstw: Spraw Wewnętrznych i Robót Publicznych oraz Banku Gosp. Krajowego. Powołanie tej rady przewidziane zostało rozporządzeniem Prezydenta z d. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast (Dz. U. 42, poz. 372).

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI.

Ministerstwo Sprawiedliwości dzieli się na departamenty: I. Ustawodawczy, II. Administracyjny, III. Karny.

Ul. Długa 7. Tel.: Sekretarjat ministra — 28-76.

DEPARTAMENT USTAWODAWCZY. Tel.: Dyrektor — 28 - 54. Kancelarja 28-52.

DEPARTAMENT ADMINISTRACYJNY. Tel.: Dyrektor — 28-72 Kancelarja 28-67.

DEPARTAMENT KARNY. Tel.: Dyrektor — 319-81. Kancelarja — 310-83.

DZIENNIK USTAW. Plac Krasińskich 12. Tel.: Redakcja — 83-42. Administracja — 83-44.

KOMISJA KODYFIKACYJNA: Mokotowska 14. Tel.: 91-82.

SĄD NAJWYŻSZY: Plac Krasińskich 1 - 5. Tel.: — kancelarji prezydjalnej 314-24.

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

Statut organizacyjny Min. W. R. i Oświecenia Publicznego — Monitor Polski n-r 212 z 1928 r.

Ministerstwo W. R. i O. P. dzieli się na sześć departamentów: 1) ogólny, 2) szkolnictwa ogólno - kształcącego, 3) szkolnictwa zawodowego, 4) nauk i szkół wyższych, 5) sztuki, 6) wyznań, oraz nie włączony do żadnego departamentu Wydział Archiwów.

Adres: Ministerstwo rozlokowane jest w kilku miejscach. Gabinet Ministra: ul. Bagatela 17.

Tel.: Sekretarz Ministra 150-31.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Departament ogólny dzieli się na sześć wydziałów: 1) prezydjalny, 2) prawny, 3) budżetowo - rachunkowy, 4) budownictwa szkolnego, 5) wychowania fizycznego i higjeny szkolnej, 6) sprawozdawczy.

Wydział budownictwa szkolnego obejmuje sprawy, związane z opracowaniem i wykonaniem programu inwestycyjno - budowlanego wszystkich działów Ministerstwa i jest organem opinjodawczym dla wszystkich działów Ministerstwa w sprawach budowlanych i wewnętrznego urządzenia szkół.

Adres: Bagatela 12, nadto Wydział budownictwa szkolnego — Plac Trzech Krzyży 8.

Tel.: Dyrektor — 190-26. Kancelarja 178-62.

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA OGÓLNO - KSZTAŁCĄCEGO.

Departament ten dzieli się na pięć wydziałów: 1) szkół powszechnych, 2) szkół średnich, 3) kształcenia nauczycieli, 4) organizacyjno - programowy, 5) oświaty pozaszkolnej.

WYDZIAŁ SZKÓŁ POWSZECHNYCH obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami powszechnemi, szkołami specjalnemi i zakładami wychowania przedszkolnego, oraz sprawy szkolnictwa powszechnego zagranicą.

WYDZIAŁ SZKÓŁ ŚREDNICH obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkolnictwem średniem ogólno - kształcącem.

WYDZIAŁ KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad zakładami kształcenia nauczycieli szkół powszechnych oraz sprawy kształcenia i dokształcania zawodowego nauczycieli szkół podległych departamentowi.

WYDZIAŁ ORGANIZACYJNO - PROGRAMOWY obejmuje sprawy, związane z opracowywaniem projektów i realizacją sieci szkół i innych zakładów wychowawczych, podległych departamentowi, oraz z organizacją i programami nauczania w tych szkołach.

WYDZIAŁ OŚWIATY POZASZKOLNEJ obejmuje sprawy, związane z pracą kulturalno - oświatową pozaszkolną.

Adres: Bagatela 12, nadto Wydział organizacyjno - programowy i Wydział oświaty pozaszkolnej — Plac Trzech Krzyży 8.

Tel.: Dyrektor — 238-85, ogólny — 266-86.

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO.

Departament ten dzieli się na trzy wydziały: 1) kształcenia technicznego, 2) dokształcania zawodowego i szkół handlowych, 3) kształcenia i dokształcania zawodowego kobiet.

WYDZIAŁ KSZTAŁCENIA TECHNICZNEGO obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami technicznemi, rzemieślniczo-przemysłowemi, szkołami majstrów i dozorców, szkołami sztuk zdobniczych i przemysłu artystycznego, szkołami kolejowemi i agrotechnicznemi.

WYDZIAŁ DOKSZTAŁCANIA ZAWODOWEGO I SZKÓŁ HANDLOWYCH obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami zawodowemi dokształcającemi oraz szkołami i kursami handlowemi.

WYDZIAŁ KSZTAŁCENIA I DOKSZTAŁCANIA ZAWODOWEGO KOBIET obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami żeńskiemi oraz zakładami kształcenia nauczycielek szkół zawodowych.

Adres: ul. Hoża 88.

Tel.: Dyrektor — 43-93. Kancelarja 316-31.

INNE DEPARTAMENTY.

DEPARTAMENT NAUKI I SZKÓŁ WYŻSZYCH.

Ul. Hoża 88. Tel.: Dyrektor — 316-45. Kancelarja 316-83.

DEPARTAMENT SZTUKI.

Ul. Szopena 1. Tel.: Dyrektor — 50-23, ogólny — 50-21.

DEPARTAMENT WYZNAŃ.

Ul. Al. Ujazdowskie 37. Tel.: Dyrektora i ogólny — 144.40.

WYDZIAŁ ARCHIWÓW.

Ul. Długa 13. Tel.: Dyrektor 124-52, ogólny 124-64.

INSTYTUCJE PRZY MINISTERSTWIE W. R. i O. P.

Przy Ministerstwie działają następujące instytucje pomocnicze: Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Rada Sztuk Pięknych, Grono konserwatorów zabytków przedhistorycznych.

MINISTERSTWO ROLNICTWA.

Statut organizacyjny Ministerstwa Rolnictwa — Monitor Polski nr. 104 z 1926 r. Pierwotna nazwa „Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych" zmienioną została na „Ministerstwo Rolnictwa".

Ministerstwo Rolnictwa dzieli się na 5 departamentów: ogólny, rolnictwa chowu koni, weterynarji, leśnictwa, oraz nie wchodzący w skład departamentu Wydział Ekonomiczny.

Adres: Wszystkie departamenty mieszczą się razem. Ul. Senatorska 15.

Tel.: Sekretarz Ministra — 39-64. Biuro informacyjno - podawcze 39-01.

DEPARTAMENT ROLNICTWA.

Departament Rolnictwa składa się z pięciu następujących wydziałów:

1. WYDZIAŁ OŚWIATY ROLNICZEJ załatwia sprawy, dotyczące szkolnictwa rolniczego, sprawy pozaszkolnej oświaty rolniczej i sprawy stypendjów rolniczych. Tel. Naczelnika — 39-12.

2. WYDZIAŁ WYTWÓRCZOŚCI ROŚLINNEJ załatwia sprawy popierania kultury rolnej i ogrodniczej, pomocy w wypadkach klęsk żywioło-

wych, nawozów sztucznych, maszyn rolniczych, rolnego przemysłu ludowego i drobnego przemysłu wiejskiego, oraz ogólnego stosunku do krajowych wystaw i pokazów rolnych. Tel.: Naczelnika — 39-15.

3. WYDZIAŁ MELJORACYJ ROLNYCH załatwia sprawy popierania meljoracyj rolnych i nadzoru nad zużytkowaniem funduszów, przeznaczonych na ten cel, sprawy doświadczalnictwa meljoracyjnego, oraz torfoznawstwa. Tel.: Naczelnika — 39-21.

4. WYDZIAŁ WYTWÓRCZOŚCI ZWIERZĘCEJ załatwia sprawy hodowli zwierząt domowych z wyjątkiem koni, drobiu i pszczelnictwa, oraz sprawy przetwarzania i handlu produktami zwierzęcemi wewnątrz kraju. Ponadto podlegają temu Wydziałowi sprawy mleczarstwa, jajczarstwa i chłodnictwa, oraz sprawy rybactwa i przemysłu rybnego. Tel.: Naczelnika — 39-07.

5. WYDZIAŁ MAJĄTKÓW PAŃSTWOWYCH. Tel.: Naczelnika — 39-19.

DEPARTAMENT WETERYNARJI.

Departament Weterynarji dzieli się na trzy wydziały: 1. administracyjny, 2. zwalczania chorób zaraźliwych, 3. weterynarji samorządowej.

Załatwia sprawy weterynaryjne i ochrony granic, nadzoru nad handlem zwierzętami, walki z epidemjami.

Tel.: Dyrektora — 39-24.

Wydział Weterynarji Samorządowej tego Departamentu załatwia sprawy rzeźni, targowisk, badania mięsa i wszelkich zakładów, przeznaczonych do przetwarzania surowych produktów zwierzęcych, pozatem sprawy lecznictwa i ubezpieczeń zwierząt, podkownictwa oraz sprawy towarzystw i zrzeszeń weterynaryjnych.

Tel.: Naczelnika — 39-14.

INNE DEPARTAMENTY.

DEPARTAMENT OGÓLNY. Tel.: Dyrektor — 39-11. Kancelarja — 39-17.

DEPARTAMENT III. CHOWU KONI. Tel.: Dyrektor — 53-50.

DEPARTAMENT LEŚNICTWA. Tel.: Dyrektor — 39-10. Ogólny — 504-31.

URZĘDY PODLEGŁE MINISTERSTWU.

PAŃSTWOWY INSTYTUT METEOROLOGICZNY. Nowy Świat nr. 72. Tel. Kancelarja — 65-01 .

DYREKCJA LASÓW PAŃSTWOWYCH. Senatorska 29. Tel.: Dyrektor — 504-11. Kancelarja — 504-19.

INSTYTUCJE PRZY MINISTERSTWIE ROLNICTWA.

PAŃSTWOWA RADA ROLNICZA utworzona na podstawie ustawy z dn. 17-go marca 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 41, poz. 278) składa się z członków mianowanych przez Ministra Rolnictwa na przedstawienie organizacyj rolniczo - gospodarczych. Zadaniem Rady jest współdziałanie w zakresie wytyczania linji państwowej polityki rolnej.

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU I HANDLU.

Ministerstwo Przemysłu i Handlu dzieli się na pięć departamentów: organizacyjny, górniczo - hutniczy, przemysłowy, handlowy, morski.

Adres: wszystkie departamenty mieszczą się razem: ul. Elektoralna 2.

Tel.: centrala — 312-45, 312-49, 412-60, 412-64. Biuro informacyjno-podawcze, tel. — 78-79.

URZĘDY PODLEGŁE MINISTERSTWU.

PAŃSTWOWY INSTYTUT GEOLOGICZNY. Ul. Nowy Świat 72. Tel.: Kancelarja — 114-06.

GŁÓWNY URZĄD PROBIERCZY. Ul. Złota 22. Tel.: Dyrektora — 88-99.

GŁÓWNY URZĄD MIAR. Ul. Elektoralna nr. 2. Tel.: centrala — 82-07.

URZĄD PATENTOWY. Ul. Elektoralna 2, Tel.: Prezes — 110-21. Kancelarja — 110-16.

DYREKCJA SALIN PAŃSTWOWYCH. Ul. Elektoralna 2. Tel.: sekretarjat — 88-89.

MINISTERSTWO KOMUNIKACJI.

Ministerstwo Komunikacji dzieli się na sześć departamentów: taryfowy, eksploatacji, utrzymania i budowy, mechaniczny i zasobów, administracyjny, finansowy, nadto wydziały: prezydjalny i sanitarny, oraz główną inspekcję.

Adres: Nowy Świat 14.

Tel.: Centrala 2-60, 2-63, 2-70, 2-73.

INSTYTUCJE PRZY MIN. KOMUNIKACJI.

PAŃSTWOWA RADA KOLEJOWA, utworzona na podstawie ustawy z dn. 15-go kwietnia 1921 r. (Dz. Ustaw nr. 38, poz. 226) jest organem doradczym Ministra Komunikacji w sprawach kolei żelaznych.

MINISTERSTWO ROBÓT PUBLICZNYCH.

Statut organizacyjny Ministerstwa Robót Publicznych — Monitor Polski nr. 299 z 1926 r.

Ministerstwo Robót Publicznych dzieli się na cztery departamenty: Ogólny. Wodny, Budowlany, Drogowy, oraz nie wchodzące w skład departamentów. wydziały: Pomiarowy i Elektryczny.

Adres: Ul. Jasna 9.

Tel.: sekretarjat Ministra — 103-18. Centrala — 314-12, 314-17.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Departament Ogólny załatwia sprawy organizacyjne i osobowe Ministerstwa, oraz urzędów, podległych oraz sprawy prawne. Dept. Ogólny pozostaje pod kierownictwem wice - ministra.

Tel.: Dyrektora 82-94.

DEPARTAMENT WODNY.

Departament Wodny zajmuje się sprawami, związanemi z administracją dróg wodnych śródlądowych (rzek spławnych), oraz wodami niespławnemi. Specjalny *Wydział Wód Niespławnych* załatwia sprawy; regulacji rzek niespławnych, obwałowań rzek, wykorzystanie sił wodnych, budowy zbiorników wodnych, odwodnienia i nawodnienia większych obszarów, zabudowania potoków górskich, wodociągów państwowych, kanalizacji miast i wodociągów miejskich, administracji wałów w dolinie Kwidzyńskiej i wynikające z konwencji Górno - Śląskiej.

Tel.: Dyrektor — 282-33.

DEPARTAMENT BUDOWLANY.

Departament Budowlany zajmuje się sprawami budownictwa ogólnego i państwowego, oraz zarządem gmachów państwowych.

WYDZIAŁ NADZORU BUDOWLANEGO załatwia wszelkie sprawy, wynikające z nadzoru nad budownictwem prywatnem, oraz samorządowem, oraz organizacji, obok państwowej służby budowlanej, także i samorządowej służby budowlanej.

WYDZIAŁ REGULACJI OSIEDLI załatwia sprawy regulacji miast, wykonania ustawy o rozbudowie miast, wsi i zdrojowisk, inwestycyj budowlanych, komunalnych, oraz grobownictwa wojennego.

Tel.: Dyrektor — 234-02.

DEPARTAMENT DROGOWY.

Departament drogowy składa się z trzech wydziałów: 1) Budowy Dróg, 2) Utrzymania Dróg i 3) Mostów.

WYDZIAŁ BUDOWY DRÓG załatwia sprawy: budowy dróg państwowych i samorządowych, przepisów technicznych, dotyczących budownictwa drogowego, programów i projektów budowy dróg, pożyczkowego funduszu drogowego; sprawozdań z gospodarki drogowej.

WYDZIAŁ UTRZYMANIA DRÓG załatwia sprawy: utrzymania dróg i mostów państwowych i samorządowych, ruchu i uprawnień na drogach publicznych, maszyn drogowych, turystyki, zarządu samochodami państwowemi.

WYDZIAŁ MOSTOWY opracowuje normy i przepisy dotyczące budowy, utrzymania i ruchu na mostach, załatwia sprawy budowy mostów na drogach państwowych i samorządowych.

Tel.: Dyrektor — 81-18. Naczelnik W-łu utrzymania dróg — 81.15. Naczelnik W-łu budowy dróg — 67-98. Naczelnik W-łu mostowego — 22-49.

ODDZIELNE WYDZIAŁY.

WYDZIAŁ POMIAROWY opracowuje sprawy pomiarowe, nadzoruje przysięgłych mierniczych, oraz utrzymuje w porządku znaki pomiarowe i graniczne.

WYDZIAŁ ELEKTRYCZNY załatwia wszelkie sprawy, związane z elektryfikacją, udziela więc i pozwoleń na otwarcie nowych zakładów elektrycznych.

INSTYTUCJE PRZY MIN. ROBÓT PUBLICZNYCH.

PAŃSTWOWA RADA ELEKTRYCZNA, utworzona na podstawie rozporządzenia Ministra Robót Publicznych z dn. 4-go marca 1927 r. Jest organem doradczym w sprawach elektryfikacji. W skład jej wchodzi 3-ch przedstawicieli Związku Miast. Statut Rady ogłoszony został w n-rze 58 Monitora Polskiego z 1927 r.

BIURO PROJEKTU MELJORACJI POLESIA, utworzone na podstawie rozp. Prezydenta z d. 15-go lutego 1928 r. (Dz. U. n-r 17, poz. 143).

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Statut organizacyjny Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej — Monitor Polski n-r 43 z 1925 r., zmiany statutu — Monitor Polski n-r 74 z 1926 r.

Min. Pracy i Op. Społ. składa się z trzech departamentów: pracy, opieki społecznej, ubezpieczeń społecznych, oraz jednego nie włączonego do departamentu wydziału prezydjalnego.

Ministrowi Pracy i Op. Społ. podlegają: Główny Inspektor Pracy, Główny Urząd Ubezpieczeń i Urząd Emigracyjny.

WYDZIAŁ PREZYDJALNY załatwia sprawy, wynikające ze stosunku Ministerstwa Pracy i Op. Społ. do Prezydenta, Rady Ministrów, Sejmu i t. p., sprawy osobowe, budżetowe, ostatnią redakcję projektów ustaw i rozporządzeń, sprawy związane z kontrolą podległych Ministerstwu zakładów, sprawy organizacji biurowości Ministerstwa, obejmuje kancelarję, bibljotekę.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1.

Tel.: Sekretarjat Ministra — 319-12. Naczelnik Wydziału Prezydjalnego — 53-71. Kancelarja wydziału — 154-56.

DEPARTAMENT PRACY.

Departament Pracy składa się z trzech wydziałów: Ochrony Pracy, Organizacji Pracy, Umów Zbiorowych i Związków Zawodowych. Departament obejmuje całokształt spraw związanych z ochroną pracy, oraz rejestracją i nadzorem związków zawodowych.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1. Tel.: Dyrektor — 519-17. Ogólny—316.35.

DEPARTAMENT OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Departament Opieki Społecznej składa się z czterech wydziałów: Organizacji Opieki Społecznej, Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą, Opieki nad Dorosłymi, oraz Pośrednictwa Pracy i Walki z Bezrobociem.

Adres: Ul. Nowowiejska 45. Tel.: Dyrektor — 96-72. Ogólny — 138-86.

Departament ten, z wyjątkiem ostatnio wymienionego wydziału, obejmuje całokształt spraw, związanych z wykonaniem ustawy o opiece społecznei a więc dziedziny spraw, zajmujących poważne miejsce w działalności związków komunalnych. W szczególności: *Wydział Organizacji Opieki Społecznej* obejmuje sprawy związane z ustawodawstwem o opiece społecznej, sprawy, wynikające z uprawnień do nadzoru instytucyj opiekuńczych, rejestrację tych instytucyj, legalizację statutów fundacyjnych, statystykę z zakresu opieki społ.

Tel.: Naczelnika — 48-65.

WYDZIAŁ OPIEKI NAD DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ obejmuje sprawy ustawodawstwa z tej dziedziny, sprawy higjeniczno - lekarskiej opieki nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą (z wyjątkiem szpitalnictwa), opieki społecznej nad dziećmi i młodzieżą, wychowania w zakładach opiekuńczych dla dzieci.

Tel.: Naczelnika — 34-89.

WYDZIAŁ OPIEKI NAD DOROSŁYMI obejmuje sprawy opieki nad inwalidami wojennymi i cywilnymi, weteranami powstań, uchodźcami, ubogimi i niezdolnymi do pracy, następnie sprawy pomocy doraźnej w razie klęsk żywiołowych, oraz zwalczania żebractwa.

Tel.: Naczelnika — 26-45.

WYDZIAŁ POŚREDNICTWA PRACY I WALKI Z BEZROBO

CIEM załatwia sprawy związane z pośrednictwem pracy i zwalczaniem bezrobocia.

Tel.: Naczelnika — 32-07.

DEPARTAMENT UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH.

Departament Ubezpieczeń Społecznych dzieli się na trzy wydziały: Ubezpieczeniowo - Matematyczny. Ubezpieczeń Społecznych o świadczeniach długoterminowych i Ubezpieczeń na wypadek choroby.

Wymieniony ostatnio wydział obejmuje działalność kas chorych.

Adres: Ul. Nowowiejska 45. Tel.: Dyrektor — 27-87. Naczelnik wydz. ubezp. - matem. — 56-68. Ubezp. społ. — 33-49. Ubezp. na wypadek choroby — 319-54.

URZĘDY PODLEGŁE.

GŁÓWNY INSPEKTOR PRACY obejmuje sprawy związane z nadzorem i kontrolą nad działalnością inspektorów pracy.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1. Tel.: — 19-67.

GŁÓWNY URZĄD UBEZPIECZEŃ załatwia wszelkie sprawy związane z działalnością okręgowych urzędów ubezpieczeń, kas chorych i t. p.

Adres: Ul. Królewska 23. Tel. 309-36.

URZĄD EMIGRACYJNY obejmuje wszystkie sprawy, związane z dobrowolną i przymusową emigracją ludności.

Adres: Ul. Królewska 23. Tel.: Dyrektor — 79-34, informacja — 121-20.

INSTYTUCJE PRZY MIN. PRACY I OP. SPOŁECZNEJ.

FUNDUSZ BEZROBOCIA, instytucja autonomiczna, podległa nadzorowi Ministra Pracy i Op. Społ., załatwia sprawy związane z przeprowadzeniem ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, oraz z państwową akcją doraźną dla bezrobotnych.

Adres: Długa 50. Tel.: Dyrektor — 118-76. Ogólny — 84-37.

ORGANY DORADCZE PRZY MIN. PRACY I OP. SPOŁECZNEJ.

RADA OPIEKI SPOŁECZNEJ — utworzona na podstawie ustawy z d. 18.II.1925 r. o Radzie Opieki Społecznej (Dz. Ustaw n-r 26, poz. 71), jest organem doradczym Ministra Pracy i Opieki Społecznej w zakresie spraw opieki społecznej.

RADA UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH, utworzona na podstawie rozp. Ministra Pracy i Op. Społecznej z d. 1-go listopada 1925 r. (Dz. Ustaw n-r 118, poz. 850) jest organem doradczym Ministra Pracy i Op. Społ. w zakresie spraw ubezpieczeniowych.

RADA OCHRONY PRACY utworzona na podstawie rozp. Prezydenta z d. 17-go września 1927 r. (Dz. Ustaw n-r 83, poz. 740) jest organem dorad-

czym Min. Pracy i Op. Społecznej we wszystkich sprawach dotyczących pracy.

PAŃSTWOWA RADA EMIGRACYJNA utworzona na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 8-go lipca 1925 r., (Monitor Polski n-r 178 z 1925 r.) jest organem doradczym w sprawach emigracyjnych.

MINISTERSTWO REFORM ROLNYCH.

Statut organizacyjny Min. Reform Rolnych ogłoszony w n-rze 292 Monitora Polskiego z 1926 r.

Ministerstwo Reform Rolnych dzieli się na dwa departamenty: ogólny i urządzeń rolnych. Przy Ministerstwie działa Główna Komisja Ziemska.

Adres: Plac Dąbrowskiego 5.

Tel.: Sekretarjat Ministra — 83-74.

DEPARTAMENT OGÓLNY. Tel.: Dyrektor — 59-37. Biuro informacyjne — 60-95.

DEPARTAMENT URZĄDZEŃ ROLNYCH. Tel.: Dyrektor — 58-96.

GŁÓWNA KOMISJA ZIEMSKA. Tel.: Sekretarjat — 412-30.

GŁÓWNA RADA NAPRAWY USTROJU ROLNEGO utworzona na podstawie rozp. Prezydenta z d. 4.I.1928 r. (Dz. Ustaw n-r 3, poz. 14), jest organem opinjodawczym w zakresie działalności Min. Reform Rolnych.

MINISTERSTWO POCZT I TELEGRAFÓW.

Ministerstwo Poczt i Telegrafów dzieli się na trzy departamenty: ogólny, pocztowy i techniczny.

Adres: Plac Napoleona 8.

Tel.: Centrala — 313-40, 313-49.

Podział administracyjny w/g stanu z dn. 1.I 1928 r.

Ludność według spisu 1921 r.

Dane G. U. S.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
		Zestawienie ogólne			
Polska	**388390**	**630**	**12601**	**27176717**[1]	**70,0**
		Województwa i powiaty			
M. st. Warszawa	**121**	**1**	**—**	**936713**	**7741,4**
Warszawa	**29342**	**59**	**296**	**2114886**	**72,1**
Błonie	1079	4	14	115594	107,1
Ciechanów	1229	1	10	68398	55,6
Gostynin	1146	2	12	78291	68,3
Grójec	1670	4	18	127058	76,1
Kutno	916	3	11	99403	108,5
Lipno	1550	2	16	92180	59,5
Łowicz	1256	1	9	99026	78,8
Maków	1153	2	8	58115	50,4
Mińsk Mazowiecki	1304	2	17	97985	75,1
Mława	1488	1	14	88860	59,7
Nieszawa	1296	4	13	101987	78,7
Płock	1438	2	15	111749	77,7
Płońsk	1329	1	12	74466	56,0
Przasnysz	1397	2	10	56500	40,4
Pułtusk	1526	4	11	106511	69,8
Radzymin	1071	2	10	72609	67,8
Rawa	1299	3	15	83487	64,3
Rypin	1183	2	14	75081	63,5
Sierpc	1151	3	13	72194	62,7
Skierniewice	798	1	8	64942	81,4
Sochaczew	1039	1	10	62806	60,4
Warszawa	1696	5	23	181585	107,1
Włocławek	1328	7	13	126059	94,9
Łódź	**19034**	**45**	**232**	**2252769**	**118,4**
Brzeziny	1117	4	15	125029	111,9
Kalisz	1480	3	20	180320	121,8
Koło	1233	3	13	112029	90,9
Konin	1290	6	14	109325	84,7
Łask	1403	2	18	149404	106,5
Łęczyca	1316	2	15	122422	93,0
Łódź (m.)	59	1	—	451974	7660,6
Łódź (pow.)	880	5	16	110134	125,2
Piotrków	2088	3	21	197285	94,5
Radomsko	2113	1	25	169847	80,4
Sieradz	1613	5	19	155425	96,4

1) W tem 318.525 ludności spisanej przez władze wojskowe, dla której podział na województwa i powiaty nie został przeprowadzony. Dla terenów, nie objętych spisem 1921 r. podano ludność według spisu z 1919 r.

Podział administracyjny według stanu z dn. 1 I 1928 r. (c. d.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km².	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Słupca	1093	4	12	86075	78,8
Turek	1248	3	19	102139	81,8
Wieluń	2101	3	25	181361	86,3
Kielce	**25741**	**39**	**310**	**2535898**	**98,5**
Będzin	486	4	9	275274	566,5
Częstochowa	1921	3	21	234632	122,1
Iłża	1807	2	21	137357	76,0
Jędrzejów	1270	1	13	100319	79,0
Kielce	1954	2	19	179866	92,0
Końskie	1891	4	18	145628	77,0
Kozienice	1883	2	18	124257	66,0
Miechów	1371	3	22	149358	108,9
Olkusz	1347	1	14	136239	101,1
Opatów	1653	2	23	162600	98,4
Opoczno	1789	1	22	118377	66,2
Pińczów	1154	3	20	120402	104,3
Radom	2026	3	22	193439	95,5
Sandomierz	1194	3	14	111863	93,7
Stopnica	1598	2	25	140624	88,0
Włoszczowa	1454	2	14	94245	79,2
Zawiercie	943	1	15	111418	118,2
Lublin	**31123**	**33**	**278**	**2085746**	**66,9**
Biała	1456	2	16	57460	39,5
Biłgoraj	1778	1	15	99588	56,0
Chełm	2030	1	13	121475	59,8
Garwolin	1942	2	18	145269	74,8
Hrubieszów	1564	2	14	103841	66,4
Janów	1964	2	15	131502	67,0
Konstantynów	1272	2	13	58460	46,0
Krasnystaw	1513	1	13	117080	77,4
Lubartów	1373	2	14	96474	70,3
Lublin	1916	1	16	234081	122,2
Łuków	1764	3	17	115781	65,6
Puławy	1693	2	17	148904	88,0
Radzyń	1608	2	14	88381	55,0
Siedlce	1351	2	17	101399	75,1
Sokołów	1289	1	12	75985	58,9
Tomaszów	1374	1	13	97854	71,2
Węgrów	1294	1	14	80684	62,4
Włodawa	2314	3	14	82531	35,7
Zamość	1628	2	13	128997	79,2
Białystok¹)	**32450**	**49**	**180**	**1301858**	**40,1**
Augustów	2011	1	12	62384	31,0
Białystok	3135	9	15	187710	59,9
Bielsk	4775	9	21	141127	29,6
Grodno¹)	4743	5	22	152985	32,3

1) Ludność dla terenów nieobjętych spisem z 1921 r. została podana według spisu z 1919 roku.

Podział administracyjny według stanu z dn. 1.I 1928 r. (c. d.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Kolno	1528	3	9	63656	41.7
Łomża	1785	3	13	101865	57,1
Ostrołęka	1636	1	11	73836	45,1
Ostrów	1479	2	11	87677	59,3
Sokółka	2329	5	12	89308	38,3
Suwałki	2235	2	18	90116	40,3
Szczuczyn	1446	3	10	58178	40.2
Wołkowysk	3892	2	16	115261	29.6
Wysokie Mazowieckie	1456	4	10	77755	53,4
Wilno[1]	**29109**	**14**	**103**	**1005565**	**34.5**
Brasław	4218	—	15	124909	29,6
Dzisna	3908	3	16	138175	35,4
Mołodeczno[1]	1876	2	8	76135	40,6
Oszmiana[1]	2352	2	8	70021	29,8
Postawy[1]	3114	—	11	84194	28,0
Święciany[1]	4037	3	16	118819	29,4
Wilejka[1]	3421	1	13	102479	30,0
Wilno (m.)[1]	.	1	—	128954	.
Wilno-Troki[1]	6183	2	16	161879[2]	26,2
Nowogródek[1]	**22692**	**8**	**89**	**800761**	**35,3**
Baranowicze	3497	1	12	124222	35,5
Lida[1]	6038	1	26	219261	36,3
Nieśwież	1984	2	8	101361	51,1
Nowogródek	2787	2	12	109082	39,1
Słonim	3118	1	13	79277	25,4
Stołpce	1723	1	7	69047	40,1
Wołożyn	3545	—	11	98511	27,8
Polesie	**42280**	**17**	**113**	**879417**	**20,8**
Brześć n/Bugiem	4845	3	22	117077	24,2
Drohiczyn	2362	—	12	63186	26,7
Kamień Koszyrski	3224	—	7	63774	19,8
Kobryń	3801	1	17	76324	20,1
Kossów	3572	2	6	48586	11,4
Łuniniec	5615	1	7	81376	14,5
Pińsk	5459	2	13	134256	24.6
Prużana	2595	3	12	66754	25,7
Sarny	5455	3	10	131990	24,2
Stolin	5352	2	7	96094	18,0
Wołyń	**30274**	**19**	**95**	**1437569**	**47,5**
Dubno	3314	2	12	177083	53,4
Horochów	1734	2	7	91631	52,8
Kostopol	3417	2	6	113805	33,3
Kowel	5728	2	15	170020	29,7
Krzemieniec	2772	1	14	208873	75,4

1) Obacz uwagę 1 na str. 83. 2) Bez ludności m. Nowo-Wilejka pominiętego w zestawieniach spisu z 1919 r. W 1910 r. Nowo-Wilejka liczyła 10.182 mieszkańców.

Podział administracyjny według stanu z dn. 1 I 1928 r. (c. d.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km².	Miasta	Gminy wiejskie	Obszary dworskie	Ludność ogółem	Mieszkańców na 1 km².
Luboml	2004	1	7	—	56264	23,5
Łuck	4763	3	11	—	210123	44,1
Równe	2945	2	10	—	207968	70,6
Włodzimierz	2231	2	7	—	101412	45,5
Zdołbunów	1366	2	6	—	100390	73,5
Poznań	**26528**	**118**	**3043**	**1640**	**1967865**	**74,2**
Bydgoszcz (m.)	71	1	—	—	87643	1234,4
Bydgoszcz (pow.)	1337	3	122	41	52620	39,4
Chodzież	898	5	74	29	41742	46,5
Czarnków	772	2	48	20	35586	46,1
Gniezno (m.)	12	1	—	—	25694	2141,2
Gniezno (pow.)	1072	4	160	74	56946	53,1
Gostyń	601	4	84	63	48930	81,4
Grodzisk	430	3	53	25	35672	83,0
Inowrocław (m.)	23	1	—	—	24277	1055,5
Inowrocław (p.)	1007	1	97	91	51118	50,8
Jarocin	721	4	86	51	54362	75,4
Kępno	707	2	82	54	52670	74,5
Kościan	608	3	83	53	48580	79,9
Koźmin	453	3	59	27	34496	76,2
Krotoszyn	498	4	50	33	44754	89,9
Leszno	740	4	76	42	54402	73,5
Międzychód	753	2	68	32	30131	40,4
Mogilno	733	4	107	44	48898	66,7
Nowy Tomyśl	843	3	81	26	50373	59,8
Oborniki	1088	4	114	50	55146	50,7
Odolanów	629	3	66	30	43217	68,7
Ostrów	415	1	53	37	48129	116,0
Ostrzeszów	572	3	51	23	40082	70,1
Pleszew	483	1	73	46	38234	79,2
Poznań (m.)	66	1	—	—	184758	2799,3
Poznań (pow.)	1275	3	179	78	82385	64,6
Rawicz	511	5	81	44	48929	95,8
Strzelno	615	2	66	55	39913	64,9
Szamotuły	1094	5	94	68	66056	60,4
Szubin	917	5	114	60	46089	50,3
Śmigiel	554	2	80	40	37955	68,5
Śrem	923	6	125	65	56436	61,1
Środa	796	3	95	84	49812	62,6
Wągrowiec	1037	4	150	61	54375	52,4
Wolsztyn	740	4	84	25	48661	65,7
Września	631	2	80	71	45200	71,6
Wyrzysk	1162	6	112	63	62531	53,8
Żnin	741	4	96	35	41063	55,4
Pomorze	**16386**	**33**	**1359**	**699**	**935643**	**57,1**
Brodnica	1061	3	98	42	61230	57,7
Chełmno	726	1	83	59	46823	64,5
Chojnice	1853	2	87	38	71018	38,3
Działdowo	486	1	43	21	23727	48,8
Gniew	417	1	47	21	27161	65,1

Podział administracyjny według stanu z dn. 1. I 1928 r. (c. d.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km².	Miasta	Gminy wiejskie	Obszary dworskie	Ludność ogółem	Mieszkańców na 1 km².
Grudziądz (m.)	20	1	—	—	33516	1675,8
Grudziądz (pow.)	780	2	84	60	43515	55,8
Kartuzy	1323	1	111	40	64631	48,9
Kościerzyna	1177	2	101	39	49935	42,4
Lubawa	986	2	100	39	58495	59,3
Powiat Morski	454	2	49	29	29941	65,9
Sępolno	616	3	49	14	27876	45,3
Starogard	1055	1	77	41	62400	59,1
Świecie	1670	2	154	66	83138	49,8
Tczew	351	1	24	33	35744	101,8
Toruń (m.)	36	1	—	—	39424	1095,1
Toruń (pow.)	884	2	69	57	53773	60,8
Tuchola	858	1	56	24	34445	40,1
Wąbrzeźno	708	3	70	39	47100	66,5
Wejherowo	925	1	57	37	41751	45,1
Śląsk	**4230**	**18**	**414**	—	**1124967**	**265,9**
A. Śląsk Cieszyńsk.	**1009**	**5**	**87**	—	**144671**	**143,4**
Bielsko (m.)	5	1	—	—	19785	3957,0
Bielsko (pow.)	340	1	35	—	51745	152,2
Cieszyn	664	3	52	—	73141	110,2
B. G. Śląsk (1919)	**3221**	**13**	**327**	—	**980296**	**304,3**
G. Śląsk (1910)[1]	**3221**	**13**	**327**	—	**893074**	**277,3**
Katowice (m.)	41	1	—	—	104868	2557,8
Katowice (pow.)	170	1	24	—	184609	1085,9
Królewska Huta (m.)	6	1	—	—	72641	12106,8
Lubliniec	706	2	43	—	34794	49,3
Pszczyna	1072	3	94	—	119694	111,7
Rybnik	893	3	124	—	147079	164,7
Świętochłowice	83	—	16	—	174949	2107,8
Tarnowskie Góry	250	2	26	—	54440	217,8
Kraków	**17448**	**53**	**1896**	—	**1992810**	**114,2**
Biała	464	3	39	—	81131	174,9
Bochnia	877	4	137	—	108375	123,6
Brzesko	853	2	107	—	96197	112,8
Chrzanów	722	4	77	—	116668	161,6
Dąbrowa	650	2	97	—	63717	98,0
Gorlice	916	2	87	—	78089	85,3
Grybów	585	2	70	—	51932	88,8
Jasło	820	1	122	—	85253	104,0
Kraków (m.)	47	1	—	—	183706	3908,6
Kraków (pow.)	699	1	150	—	105966	151,6
Limanowa	952	1	90	—	78126	82,1
Maków	823	3	38	—	67378	81,9
Mielec	908	2	95	—	72840	80,2
Myślenice	383	1	30	—	39762	103,8
Nowy Sącz	1262	5	159	—	130792	103,6
Nowy Targ	1910	3	101	—	102694	53,8

1) Dane z 1910 r. nie wchodzą do sum ogólnych dla woj. Śląskiego i całej Rzeczypospolitej.

Podział administracyjny według stanu z dn. 1 I 1928 r. (c. d.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km².	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność ogółem	Mieszkańców na 1 km².
Oświęcim	314	2	40	49824	158,7
Pilzno	573	2	56	47355	82,6
Ropczyce	800	3	72	75920	94,9
Tarnów	772	2	83	108365	140,4
Wadowice	688	4	79	90753	131,9
Wieliczka	458	2	108	68084	148,7
Żywiec	972	1	59	89883	92,5
Lwów	**27024**	**61**	**2202**	**2718014**	**100.6**
Bobrka	890	2	89	83281	93,6
Brzozów	684	1	55	79107	115,7
Dobromil	901	1	97	73259	81,3
Drohobycz	1456	3	76	163263	112,1
Gródek Jagielloński	869	2	66	71253	82,0
Jarosław	1336	3	106	136303	102,0
Jaworów	1005	2	68	80831	80,4
Kolbuszowa	868	2	60	67082	77,3
Krosno	727	2	81	81650	112,6
Lisko	1832	2	152	92576	50,5
Lubaczów	1136	2	64	81368	71,6
Lwów (m.)	32	1	—	219388	6855,9
Lwów (pow.)	1310	3	131	150556	114,9
Łańcut	865	2	62	89142	103,1
Mościska	755	2	76	84076	111,4
Nisko	973	3	57	60925	62,6
Przemyśl	1002	2	124	146596	146,3
Przeworsk	414	2	47	59052	142,6
Rawa Ruska	1401	3	71	106607	76,1
Rudki	675	2	69	73463	108,8
Rzeszów	977	4	83	142058	145,4
Sambor	948	1	88	105020	110,8
Sanok	1261	2	128	102167	81,0
Sokal	1335	2	100	99372	74,4
Stary Sambor	689	3	52	51435	74,7
Strzyżów	524	1	59	55931	106,7
Tarnobrzeg	956	3	69	71492	74,8
Żółkiew	1203	3	72	90561	75,3
Stanisławów	**18368**	**28**	**904**	**1339191**	**72,9**
Bohorodczany	854	1	34	52895	61,9
Dolina	2498	3	84	101427	40,6
Horodenka	871	1	48	83670	96,1
Kałusz	1183	1	67	87868	74,3
Kołomyja	818	1	59	111288	136,0
Kosów	1839	2	41	83647	45,5
Nadwórna	1939	2	36	80957	42,3
Peczeniżyn	496	1	21	43085	86,9
Rohatyn	1161	3	100	109534	94,3
Skole	1268	1	49	48050	37,9
Stanisławów	869	2	71	133085	153,1
Stryj	659	1	51	72543	110,1
Śniatyń	566	2	37	72798	128,6
Tłumacz	952	2	63	104675	110,0
Turka	1459	1	73	76645	52,5
Żydaczów	936	4	70	77024	82,3

Podział administracyjny według stanu z dn. 1 I 1928 r. (dok.)

Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km².	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność ogółem	Mieszkańców na 1 km².
Tarnopol	16240	35	1087	1428520	88,0
Borszczów	1025	2	73	94767	92,5
Brody	1054	1	65	78803	74,8
Brzeżany	1117	2	71	89655	80,3
Buczacz	1193	4	80	116660	97,8
Czortków	694	2	42	69020	99,5
Kamionka Strumił.	908	2	61	68943	75,9
Kopyczyńce	873	2	52	85991	98,5
Podhajce	1042	1	65	81998	78,7
Przemyślany	925	2	68	79599	86,1
Radziechów	1040	2	51	64561	62,1
Skałat	917	3	63	85326	93,0
Tarnopol	1206	2	84	129721	107,6
Trembowla	697	2	42	72304	103,7
Zaleszczyki	718	1	56	66762	93,0
Zbaraż	740	1	61	65390	88,4
Zborów	908	3	68	71941	79,2
Złoczów	1183	3	85	107079	90,5

Uwaga. Tablica ta uwzględnia podział administracyjny Państwa obowiązujący w dn. 1 stycznia 1928. W granicach tego podziału podano ludność według stanu z 30 września 1921 roku. Tylko dla terenów, nieobjętych spisem z 1921 r., liczba ludności została podana według spisów dawniejszych: dla Ziemi Wileńskiej według spisu z 1919 r., dla Górnego Śląska według spisów z 1919 r. (liczby ogólne) i 1910 r. (liczby bardziej szczegółowe).

Ludność spisana przez władze wojskowe (wojskowi skoszarowani oraz jeńcy i internowani) została opracowana jedynie w sumie ogólnej dla całego Państwa i nie jest podzielona według województw i powiatów oraz miast i wsi.

Wykaz miast

Ludność według spisu 1921 r. *Stan na 1. I 1928*[1])

Dane G. U. S.

Miasta	Powiaty	Ludność
Aleksandrów	Łódź	8,236
Aleksandrów	Nieszawa	8,193
Andrychów	Wadowice	4,171
Augustów	Augustów	8,762
Baranowicze	Baranowicze	28,101[2])
Baranów	Tarnobrzeg	1,794
Barcin	Szubin	1,628
Barysz	Buczacz	4,747
Bełchatów	Piotrków	7,835
Bełz	Sokal	4.148
Beresteczko	Horochów	5,633
Bereza Kartuska	Prużana	3,526
Bereźno	Kostopol	2,494
Będzin	Będzin	27,855
Biała	Biała Lub.	13,005
Biała	Biała Krak.	17,072
Biała Rawska	Rawa	3.323
Białystok	Białystok	76,792
Biecz	Gorlice	3,673
Bielsk	Bielsk	4,795
Bielsko	Bielsko m.	19,785
Biłgoraj	Biłgoraj	6,602
Bieruń Stary	Pszczyna	2,221
Błaszki	Kalisz	4,736
Błażowa	Rzeszów	5,123
Błonie	Błonie	5,337
Bnin	Śrem	1.242
Bochnia	Bochnia	11,014
Boćki	Bielsk	1.719
Bohorodczany	Bohorodczany	2,615
Bojanowo	Rawicz	1,862
Bolechów	Dolina	3,150
Bołszowce	Rohatyn	2,186
Borek	Koźmin	2,097
Borszczów	Borszczów	5,011
Borysław	Drohobycz	16,099
Bóbrka	Bóbrka	4,391
Brańsk	Bielsk	3,739
Brodnica	Brodnica	6.963
Brody	Brody	10,867
Brok	Ostrów	2,712
Brzesko	Brzesko	3,144
Brześć Kujawski	Włocławek	4,634
Brześć n/Bugiem	Brześć n/Bugiem	29,553
Brzeziny	Brzeziny	10,633
Brzeżany	Brzeżany	10.033
Brzostek	Pilzno	1,303

Miasta	Powiaty	Ludność
Brzozów	Brzozów	4,160
Buczacz	Buczacz	7,517
Budzanów	Trembowla	4,548
Budzyń	Chodzież	1,889
Buk	Grodzisk	3,480
Bursztyn	Rohatyn	3,581
Busk	Kamionka Strum.	1,486
Busk	Stopnica	3,949
Bydgoszcz	Bydgoszcz m.	87,643
Chełm	Chełm	23,221
Chełmno	Chełmno	10,208
Chełmża	Toruń	10,648
Chodecz	Włocławek	1,685
Chodorów	Bóbrka	4,206
Chodzież	Chodzież	5,646
Chojnice	Chojnice	10,409
Choroszcz	Białystok	2,405
Chorzele	Przasnysz	2,587
Chęciny	Kielce	5,046
Chmielnik	Stopnica	7,730
Chrzanów	Chrzanów	13,171
Chyrów	Stary Sambor	2,654
Ciechanowiec	Bielsk	3,291
Ciechanów	Ciechanów	11,977
Ciechocinek	Nieszawa	3,380
Cieszanów	Lubaczów	2,248
Cieszyn	Cieszyn	15,268
Ciężkowice	Grybów	1,934
Czarnków	Czarnków	3,970
Czarny Dunajec	Nowy Targ	2,399
Czeladź	Będzin	17,202
Czempin	Kościan	2,054
Czerniejewo	Witkowo	1.343
Czersk	Chojnice	6,700
Częstochowa	Częstochowa	80,473
Czortków	Czortków	5,191
Dawidgródek	Stolin	9.851
Dąbie	Koło	3,765
Dąbrowa	Dąbrowa	5,498
Dąbrowa	Sokółka	3,014
„ Górnicza	Będzin	41,681
Dąbrowica	Sarny	2,694
Delatyn	Nadwórna	5,973
Dębica	Ropczyce	6,846
Dobczyce	Wieliczka	2,920
Dobra	Turek	3,055
Dobromil	Dobromil	5,386
Dobrzyca	Krotoszyn	1,185

[1]) Liczba miast i granice według podziału administracyjnego na I. I. 1928 r., o ile w uwagach nie zaznaczono inac [2]) W tem baraki Urzędu Reemigracyjnego z liczbą ludności 16.630.

Wykaz miast (c. d.)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Dobrzyń n/Drwęcą	Rypin	4,085	Inowrocław	Inowrocław m.	24,277
Dobrzyń n/Wisłą	Lipno	2,693	Jagielnica	Czortków	2,702
Dokszyce	Dzisna	3,004	Janowice	Żnin	2,313
Dolina	Dolina	8,766	Janów	Gródek Jagielloński	1,808
Dolsk	Śrem	1,558	Janów	Janów	6,426
Drohiczyn	Bielsk	1,972	Janów Podlaski	Konstantynów	3,360
Drohobycz	Drohobycz	26,736	Jaroczew	Jarocin	855
Druskieniki	Grodno	989	Jarocin	Jarocin	7,005
Dubienka	Hrubieszów	2,964	Jarosław	Jarosław	19,973
Dubno	Dubno	9,146	Jaryczów Nowy	Lwów	2,139
Dukla	Krosno	2,082	Jasło	Jasło	10,391
Działdowo	Działdowo	3,568	Jaworów	Jaworów	8,910
Działoszyce	Pińczów	6,755	Jaworzno	Chrzanów	15,932
Dzisna	Dzisna	4,413	Jazłowiec	Buczacz	1,982
Fordon	Bydgoszcz	2,142	Jedwabne	Kolno	1,428
Garwolin	Garwolin	5,082	Jędrzejów	Jędrzejów	11,740
Gąbin	Gostynin	5,777	Jordanów	Maków	1,486
Gąswa	Żnin	835	Jutrosin	Rawicz	1,725
Gdynia	Morski	1,268	Kalisz	Kalisz	44,613
Gębice	Mogilno	1,268	Kalwarja Zebrzydowska	Wadowice	1,692
Gliniany	Przemyślany	4,355	Kałusz	Kałusz	8,697
Głębokie	Dzisna	4,514	Kałuszyn	Mińsk-Mazowiecki	7,694
Głogów	Rzeszów	2,291	Kamieniec Litewski	Brześć n/Bugiem	2,348
Główno	Brzeziny	2,422	Kamienna	Końskie	8,163
Gniew	Gniew	3,131	Kamień	Sępolno	1,705
Gniewkowo	Inowrocław	3,330	Kamionka Strumiłowa	Kamionka Strumiłowa	6,518
Gniezno	Gniezno m.	25,694	Kańczuga	Przeworsk	2,396
Golina	Konin	2,418	Kartuzy	Kartuzy	3,717
Golub	Wąbrzeźno	2,565	Katowice	Katowice m.	104,868[1])[2]
Gołanicz	Wągrowiec	1,380	KazimierzDolny	Puławy	3,857
Goniądz	Białystok	2,981	Kcynia	Szubin	3,369
Gorlice	Gorlice	5,611	Kępno	Kępno	6,210
Gostynin	Gostynin	7,075	Kęty	Biała	5,751
Gostyń	Gostyń	5,816	Kielce	Kielce	41,357
Góra Kalwarja	Grójec	5,496	Kleck	Nieśwież	5,671
Górzno	Brodnica	1,665	Kleczew	Słupca	2,848
Grabów	Ostrzeszów	1,730	Kleszczele	Bielsk	1,452
Grajewo	Szczuczyn	7,346	Kłecko	Gniezno	1,685
Grodno	Grodno	35,148	Kłobuck	Częstochowa	6,582
Grodzisk	Błonie	11,254	Kłodawa	Koło	4,692
Grodzisk	Grodzisk	5,604	Knyszyn	Białystok	3,579
Gródek Jagielloński	Gródek Jagielloński	10,682	Kobryń	Kobryń	8,208
Grójec	Grójec	8,414	Kobylin	Krotoszyn	2,172
Grudziądz	Grudziądz m.	33,516	Kock	Łuków	3,903
Grybów	Grybów	2,931	Kolbuszowa	Kolbuszowa	2,900
Grzymałów	Skałat	2,748	Kolno	Kolno	4,494
Halicz	Stanisławów	3,442	Koło	Koło	13,040
Horochów	Horochów	4,421	Kołomyja	Kołomyja	31,708
Horodenka	Horodenka	9,907	Komarno	Rudki	5,009
Hrubieszow	Hrubieszów	9,598	Konin	Konin	10,379
Husiatyn	Kopyczyńce	2,104	Konstantynów	Łódź	5,728
Iłża	Iłża	4,554			
Indura	Grodno	2,323			

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości, częściowo wcielonych do miasta
[2]) Ludność według spisu 1910.

Wykaz miast (c. d.)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Końskie	Końskie	9,119	Lwówek	Nowy Tomyśl	2,552
Kopanica	Wolsztyn	645	Łabiszyn	Szubin	1,834
Kopyczyńce	Kopyczyńce	7,923	Łańcut	Łańcut	7,056
Koronowo	Bydgoszcz	4,689	Łapy	Wysokie Mazowieckie	4,073
Korzec	Równe	4,946	Łasin	Grudziądz	2,197
Kosów	Kosów	4,234	Łask	Łask	4,890
Kossów	Kossów	2,433	Łęczna	Lubartów	3,590
Kostopol	Kostopol	2,990	Łęczyca	Łęczyca	10,267
Kostrzyn	Środa	3,077	Łobżenica	Wyrzysk	1,904
Kościan	Kościan	7,803	Łohiszyn	Pińsk	1,984
Kościerzyna	Kościerzyna	5,849	Łomża	Łomża	22,014
Kowal	Włocławek	4,063	Łopatyn	Radziechów	3,232
Kowalewo	Wąbrzeźno	3,207	Łosice	Konstantynów	3,888
Kowel	Kowel	20,818	Łowicz	Łowicz	15,807
Kozienice	Kozienice	6,878	Łódź	Łódź m.	451,974
Kozowa	Brzeżany	4,913	Łuck	Łuck	21,157
Koźmin	Koźmin	4,999	Łuków	Łuków	12,571
Kórnik	Śrem	2,233	Łuniniec	Łuniniec	8,267
Krakowiec	Jaworów	1,386	Maków	Maków Krak.	3,226
Kraków	Kraków m.	183,706	Maków	Maków Warsz.	6,198
Krasnystaw	Krasnystaw	8,943	Margonin	Chodzież	1,855
Kraśnik	Janów	8,289	Miasteczko	Tarnowskie Góry	2,212[1])[2]
Krobia	Gostyń	2,285	Miasteczko	Wyrzysk	1,154
Krosno	Krosno	10,454	Miechów	Miechów	6,223
Krośniewice	Kutno	3,509	Miejska-Górka	Rawicz	2,600
Krotoszyn	Krotoszyn	11,110	Mielec	Mielec	5,599
Królewska Huta	Król. Huta m.	72,641	Mielnik	Bielsk	1,091
Kruszwica	Strzelno	3,021	Mieścisko	Wągrowiec	1,317
Krynica Zdrój	Nowy Sącz	2,341	Międzychód	Międzychód	4,017
Krynki	Grodno	5,206	Międzyrzec	Radzyń	12,622
Krzemieniec	Krzemieniec	16,068	Mikołajów	Żydaczów	3,156
Krzepice	Częstochowa	5,138	Mikołów	Pszczyna	8,377[1])[2]
Krzeszowice	Chrzanów	2,933	Mikstat	Ostrzeszów	1,423
Krzywiń	Kościan	1,874	Mikulińce	Tarnopol	3,217
Książ	Śrem	913	Miłosław	Września	2,499
Kulików	Żółkiew	2,886	Mińsk Mazowiecki	Mińsk Mazowiecki	10,518
Kutno	Kutno	15,976	Mława	Mława	17,003
Kuty	Kosów	5,504	Mogielnica	Grójec	6,043
Lanckorona	Wadowice	1,617	Mogilno	Mogilno	4 171
Leszno	Leszno	16,506	Monasterzyska	Buczacz	5,764
Leżajsk	Łańcut	5,063	Mordy	Siedlce	3,268
Lida	Lida	13,401	Mosina	Śrem	1,957
Lidzbark	Brodnica	3,325	Mosty Wielkie	Żółkiew	3,795
Limanowa	Limanowa	2,143	Mościska	Mościska	4,751
Lipno	Lipno	8,467	Mrocza	Wyrzysk	2,016
Lisko	Lisko	3,806	Mszczonów	Błonie	5,014
Lubaczów	Lubaczów	5,303	Murowana Goślina	Oborniki	1,938
Lubartów	Lubartów	6,482	Muszyna	Nowy Sącz	2,516
Lubawa	Lubawa	4,635	Mysłowice	Katowice	18,115
Lubień	Włocławek	2,120	Myślenice	Myślenice	4,414
Lublin	Lublin	94,412	Nadwórna	Nadwórna	6,062
Lubliniec	Lubliniec	4,646			
Luboml	Luboml	3,328			
Lubraniec	Włocławek	2,196			
Lwów	Lwów m.	219,388			

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta
[2]) Ludność według spisu 1910.

Wykaz miast (c. d.)

Miasta	Powiaty	Ludność
Nakło	Wyrzysk	7,427
Narew	Bielsk	963
Nasielsk	Pułtusk	5,470
Niemirów	Rawa Ruska	2,463
Niepołomice	Bochnia	4,071
Nieszawa	Nieszawa	2,381
Nieśwież	Nieśwież	7,033
Nisko	Nisko	4,749
Niżankowice	Przemyśl	1,865
Nowe	Świecie	4,011
Nowe Miasto	Rawa	3,761
Nowemiasto	Lubawa	3,721
Nowemiasto n/Wartą	Jarocin	1.044
Nowogród	Łomża	1,856
Nowogródek	Nowogródek	6,367
Nowo-Święciany	Święciany	3,196[1]
Nowo-Wilejka	Wilno-Troki	10,182[2]
Nowy Dwór	Sokółka	1,222
Nowy Dwór	Warszawa	7,829
Nowy Sącz	Nowy Sącz	26,280
Nowy Targ	Nowy Targ	8,071
Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	2,083
Oborniki	Oborniki	4.147
Obrzycko	Szamotuły	1,503
Odelsk	Sokółka	1.333
Odolanów	Odolanów	2,437
Olesko	Złoczów	3,645
Olkusz	Olkusz	6,667
Ołyka	Łuck	4,333
Opalenica	Grodzisk	3,058
Opatów	Opatów	8,827
Opoczno	Opoczno	8,252
Osieczna	Leszno	1,559
Ostrołęka	Ostrołęka	9,145
Ostroróg	Szamotuły	1,273
Ostrowiec	Opatów	22,215
Ostróg	Zdołbunów	13,303
Ostrów	Ostrów	16,366
Ostrów	Włodawa	3.813
Ostrów Mazowiecki	Ostrów	14,469
Ostrzeszów	Ostrzeszów	5,413
Oszmiana	Oszmiana	3,442[1]
Oświęcim	Oświęcim	12,187
Otwock	Warszawa	8,560
Ozorków	Łęczyca	12,580
Pabjanice	Łask	34.967
Pakość	Mogilno	3,336
Parczew	Włodawa	7,893
Peczeniżyn	Peczeniżyn	5,984
Piaseczno	Warszawa	5,604
Piaski	Gostyń	1,638
Pilzno	Pilzno	3,546
Pińczów	Pińczów	7,749

Miasta	Powiaty	Ludność
Pińsk	Pińsk	23,468
Piotrków	Piotrków	41,11[illegible]
Piwniczna	Nowy Sącz	3,632
Pleszew	Pleszew	7,638
Płock	Płock	27,750
Płońsk	Płońsk	9,463
Pniewy	Szamotuły	2,731
Pobiedziska	Poznań	3,363
Podbrodzie	Święciany	1,435[1]
Podgórz	Toruń	3.232
Podhajce	Podhajce	4,814
Podwołoczyska	Skałat	3,670
Pogorzela	Koźmin	1,662
Pomorzany	Zborów	3.375
Poniec	Gostyń	2,471
Powidz	Witkowo	1,210
Poznań	Poznań m.	184,758
Praszka	Wieluń	4,478
Proszowice	Miechów	3,297
Pruszków	Warszawa	15,132
Prużana	Prużana	6,332
Przasnysz	Przasnysz	6,340
Przedbórz	Końskie	5,885
Przedecz	Włocławek	3,040
Przemyśl	Przemyśl	47,958
Przemyślany	Przemyślany	4,093
Przeworsk	Przeworsk	3,371
Pszczyna	Pszczyna	6,043
Puck	Powiat Morski	2,792
Puławy	Puławy	7,205
Pułtusk	Pułtusk	13,742
Pyzdry	Słupca	4,614
Raciąż	Sierpc	4,513
Radom	Radom	61,599
Radomsko	Radomsko	20,572
Radomyśl Wielki	Mielec	2,468
Radoszkowicze	Mołodeczno	2.459
Radymno	Jarosław	1,907
Radziechów	Radziechów	4,384
Radziejów	Nieszawa	3,164
Radziwiłłów	Dubno	4,240
Radzymin	Radzymin	5,036
Radzyń	Grudziądz	1,626
Radzyń	Radzyń	4,833
Rajgród	Szczuczyn	2.291
Rakoniewice	Wolsztyn	2,013
Raków	Mołodeczno	3,323
Raszków	Odolanów	1,672
Ratno	Kowel	2,410
Rawa Mazowiecka	Rawa	8,185
Rawa Ruska	Rawa Ruska	8,970
Rawicz	Rawicz	9.250
Rogowo	Znin	938
Rogożno	Oborniki	5,528

[1]) Ludność według spisu 1919 r. [2]) Ludność według spisu 1910 r.

Wykaz miast (c. d.)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Rohatyn	Rohatyn	5,736	Sokal	Sokal	10,183
Rokitno	Sarny	1,491	Sokołów	Kolbuszowa	3,315
Ropczyce	Ropczyce	3,002	Sokołów	Sokołów	8,055
Rostaszewo	Wolsztyn	1,019	Sokoły	Wysokie	
Rozdół	Żydaczów	3,802		Mazowieckie	2,207
Rozwadów	Tarnobrzeg	2,700	Sokółka	Sokółka	6,086
Rożan	Maków	3,285	Solec Kujawski	Bydgoszcz	3,387
Rożniatów	Dolina	3,266	Sosnowiec	Będzin	86,497
Rożyszcze	Łuck	3,263	Stanisławów	Stanisławów	51,391[1])
Równe	Równe	30,482	Stara Sól	St. Sambor	1,170
Różana	Kossów	3,622	Starogard	Starogard	10,466
Ruda Pabjan.	Łódź	5,127	Starosielce	Białystok	2,422
Rudki	Rudki	3,452	Stary Sambor	Stary Sambor	4,314
Rudnik	Nisko	2,959	Stary Sącz	Nowy Sącz	4,770
Rybnik	Rybnik	11,656[1])[2])	Staszów	Sandomierz	8,357
Rychtal	Kępno	928	Stawiski	Kolno	3,017
Rychwał	Konin	1,386	Stawiszyn	Kalisz	2,560
Ryczywół	Oborniki	1,228	Stęszew	Poznań	1,926
Rydzyna	Leszno	1,175	Stoczek	Łuków	2,951
Rymanów	Sanok	3,546	Stolin	Stolin	4,763
Rynarzewo	Szubin	698	Stołpce	Stołpce	2,956
Rypin	Rypin	7,234	Strumień	Bielsko	1,566
Rzeszów	Rzeszów	24,942	Stryj	Stryj	27,358
Sambor	Sambor	19,417	Stryków	Brzeziny	4,127
Sandomierz	Sandomierz	6,763	Strzelno	Strzelno	4,927
Sanok	Sanok	9,638	Strzyżów	Strzyżów	2,905
Sarnowa	Rawicz	1,247	Sucha	Maków	5,151
Sarny	Sarny	5,931	Suchowola	Sokółka	2,457
Sasów	Złoczów	3,099	Sulejów	Piotrków	5,718
Sądowa Wisznia	Mościska	4,207	Sulmierzyce	Odolanów	2,526
Sejny	Suwałki	2,254	Supraśl	Białystok	2,322
Serock	Pułtusk	4,694	Suraż	Białystok	1,223
Sędziszów	Ropczyce	1,935	Suwałki	Suwałki	16,780
Sępolno	Sępolno	3,318	Swarzędz	Poznań	3,364
Siedlce	Siedlce	30,676	Szadek	Sieradz	3,058
Siemiatycze	Bielsk	5,694	Szamocin	Chodzież	1,548
Sieniawa	Jarosław	1,824	Szamotuły	Szamotuły	6,772
Sieradz	Sieradz	9,284	Szczakowa	Chrzanów	3,723
Sieraków	Międzychód	2,791	Szczebrzeszyn	Zamość	6,350
Sierpc	Sierpc	8,466	Szczekociny	Włoszczowa	5,611
Skalbmierz	Pińczów	2,262	Szczerzec	Lwów	936
Skała	Borszczów	4,017	Szczuczyn	Szczuczyn	4,502
Skałat	Skałat	5,937	Szereszów	Prużana	3,310
Skarszewy	Kościerzyna	3,009	Szubin	Szubin	2,744
Skaryszew	Radom	2,072	Szydłowiec	Końskie	8,296
Skawina	Kraków	2,444	Ślesin	Konin	2,078
Skidel	Grodno	2,907	Śmigiel	Śmigiel	3,754
Skierniewice	Skierniewice	16,647	Śniatyn	Śniatyn	10,597
Skoczów	Cieszyn	3,494	Śrem	Śrem	6,650
Skoki	Wągrowiec	1,431	Środa	Środa	7,231
Skole	Skole	5,989	Świecie	Świecie	6,600
Słomniki	Miechów	4,797	Święciany	Święciany	3,981[3])
Słonim	Słonim	9,643	Święciechowo	Leszno	1,333
Słupca	Słupca	5,534	Świsłocz	Wołkowysk	2,935
Smorgonie	Oszmiana	154[3])	Tarnobrzeg	Tarnobrzeg	3,169
Sochaczew	Sochaczew	5,070	Tarnopol	Tarnopol	32,003

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta.
[2]) Ludność według spisu 1910 r. [3]) Ludność według spisu 1919 r.

Wykaz miast (dok.)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Tarnowskie	Tarnowskie	13,582[1])[2]	Włodawa	Włodawa	6,263
Góry	Góry		Włodzimierz	Włodzimierz	12,102
Tarnów	Tarnów	35,347	Włoszczowa	Włoszczowa	6,022
Tczew	Tczew	16,251	Wodzisław	Rybnik	3,561[1])[2]
Terespol	Biała	1,919	Wojnicz	Brzesko	1,910
Tłumacz	Tłumacz	5,788	Wolsztyn	Wolsztyn	4,124
Tomaszów	Tomaszów	7,125	Wołkowysk	Wołkowysk	11,100
Tomaszów			Wołomin	Radzymin	6,404
Mazowiecki	Brzeziny	28,285	Woźniki	Lubliniec	1,359
Toruń	Toruń m.	39,424	Wronki	Szamotuły	4,621
Trembowla	Trembowla	7,015	Września	Września	6,627
Troki	Wilno-Troki	1,886[3])	Wyrzysk	Wyrzysk	1,305
Trzemeszno	Mogilno	5,093	Wysoka	Wyrzysk	1,328
Tuchola	Tuchola	4,412	Wysokie	Brześć	
Tuchów	Tarnów	2,443	Litewskie	n/Bugiem	2,100
Tuliszków	Konin	2,358	Wysokie	Wysokie	
Turek	Turek	9,948	Mazowieckie	Mazowieckie	3,214
Turka	Turka	10,030	Wyszków	Pułtusk	9,084
Tustanowice	Drohobycz	13,240	Wyszogród	Płock	4,297
Tuszyn	Łódź	3,451	Wyśmierzyce	Radom	1,424
Tyczyn	Rzeszów	3,095	Zabłotów	Śniatyn	5,777
Tykocin	Wysokie		Zabłudów	Białystok	2,861
	Mazowieckie	2,993	Zagórów	Słupca	3,715
Tyśmienica	Tłumacz	7,027	Zakopane	Nowy Targ	8,808
Uchnów	Rawa Ruska	3,575	Zakroczym	Warszawa	5,816
Ujście	Chodzież	1,872	Zaleszczyki	Zaleszczyki	4,014
Ulanów	Nisko	2,192	Załośce	Zborów	4,773
Uniejów	Turek	3,657	Zambrów	Łomża	6,160
Ustroń	Cieszyn	3,998	Zamość	Zamość	19,023
Ustrzyki Dolne	Lisko	3,234	Zaniemyśl	Środa	1,291
Uście Solne	Bochnia	1,376	Zator	Oświęcim	1,995
Uściług	Włodzimierz	3,728	Zawichost	Sandomierz	3,014
Wadowice	Wadowice	6,862	Zawiercie	Zawiercie	29,480
Warka	Grojec	4,306	Zbaraż	Zbaraż	7,718
Warszawa m.	Warszawa m.	936,713	Zbąszyń	Nowy Tomyśl	4,660
Warta	Sieradz	4,108	Zborów	Zborów	3,730
Wasilkow	Białystok	3,903	Zdołbunów	Zdołbunów	7,789
Wąbrzeźno	Wąbrzeźno	7,118	Zduny	Krotoszyn	2,825
Wągrowiec	Wągrowiec	6,867	Zduńska Wola	Sieradz	18,923
Wejherowo	Wejherowo	8,786	Zdzięcioł	Słonim	3,080
Węgrów	Węgrów	8,522	Zgierz	Łódź	21,129
Wieleń	Czarnków	2,870	Złoczew	Sieradz	4,904
Wielichowo	Śmigiel	1,815	Złoczów	Złoczów	11,130
Wieliczka	Wieliczka	7,235	Zwoleń	Kozienice	8,004
Wieluń	Wieluń	11,032	Żabno	Dąbrowa	2,009
Wieruszów	Wieluń	4,799	Żelechów	Garwolin	7,682
Wierzbnik	Iłża	5,459	Żerków	Jarocin	1,549
Więcbork	Sępolno	2,588	Żory	Rybnik	4,936
Wilanowice	Biała	1,774	Żółkiew	Żółkiew	7,867
Wilejka	Wilejka	3,417	Żnln	Żnin	4,436
Wilno	Wilno m.	128,954[3])	Żórawno	Żydaczów	3,208
Winniki	Lwów	3,635	Żuromin	Sierpc	3,962
Wiśnicz Nowy	Bochnia	2,691	Żychlin	Kutno	7,098
Witkowo	Witkowo	1,605	Żydaczów	Żydaczów	3,996
Władysławów	Konin	960	Żyrardów	Błonie	21,336
Włocławek	Włocławek	40,281	Żywiec	Żywiec	5,320

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta.
[2]) Ludność według spisu 1910 r. [3]) Ludność według spisu 1919 r.

ZMIANY W PODZIALE ADMINISTRACYJNYM PAŃSTWA.

W r. 1927 (od 1.XI do 31.XII).

Gminę wiejską Posada Felsztyńska w powiecie Staro-Samborskim wojew. Lwowskiem znosi się, a terytorjum jej włącza się do gm. wiejskiej Felsztyn w tymże powiecie i województwie (Dz. U. Nr. 112, poz. 949).

W r. 1928 (od 1.I do 31.X).

Z gminy wiejskiej Sitnik w pow. Bialskim wojew. Lubelskiem wyłącza się grunta pod nazwą folw. Sławacinek Stary, wraz z terenem koszar piechoty i artylerji, terenem szpitala św. Karola Boromeusza oraz terenem zamku Radziwiłłowskiego, grunta t. zw. „Kołychawa", grunta t. zw. „Klin"; z gminy wiejskiej Sidorki w tymże powiecie i województwie wyłącza się resztę terytorjum „Zofji las", miejscowość „Odpadki" i włącza się je do gminy miejskiej Biała Podlaska w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. Nr. 11, poz. 89).

Gminę wiejską Beremiany wyłącza się z pow. Zaleszczyckiego w woj. Tarnopolskiem i włącza się ją do pow. Buczackiego w temże województwie. (Dz. U. Nr. 14, poz. 100).

Wsie Aniołów i Krogulec wyłącza się z gminy wiejskie Chociszew w pow. Łęczyckim wojew. Łódzkiem, a włącza się je do gminy wiejskiej Brużyca w pow. Łódzkim temże województwie (Dz. U. Nr. 16, poz. 130).

Artykułowi 1 rozporz. Prezydenta Rzpl. z dnia 30 października 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 117, poz. 678) w sprawie utworzenia pow. Morskiego w Gdyni, nadaje się następujące brzmienie:

„Tworzy się powiat Morski z siedzibą władz powiatowych w Wejherowie, wchodzący w skład woj. Pomorskiego.

Powiat Morski obejmuje obszar, ograniczony od południa — północną granicą pow. Kartuskiego, od zachodu granicą polsko - niemiecką, od wschodu granicą W. M. Gdańska, od północy i północnego wschodu wybrzeżem morskiem — z wyjątkiem gmin: Linja, Tłuczewo, Niepoczołowice, Zakrzewo i Kętrzyno, które włącza się do pow. Kartuskiego. (Dz. U. R. P. Nr. 25, poz. 221).

Obszar dworski Grabionna wraz z folwarkiem Okaliniec w pow. Wyrzyskim woj. Poznańskiem znosi się, a terytorjum to włącza się do gm. wiejskiej Grabionna w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 236).

Z gminy wiejskiej Szydłowiec w pow. Koneckim wojew. Kieleckiem wyłącza się t. zw. „osadę pocztową" o obszarze 17 ha, 1454 mtr. o nazwach „Pocztówka" i „Wojtówka" i włącza się ją do gminy miejskiej Szydłowiec w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 26 poz. 237).

Z gminy wiejskiej Kamyk w pow. Częstochowskim woj. Kieleckiem wyłącza się trzy działki lasu ogólnej powierzchni 700 morgów, będące wyspami na obszarze miasta Kłobucka i gminy wiejskiej Miedzno i włącza się je do gminy miejskiej Kłobuck w tymże powiecie i województwie.

Granica miasta Kłobucka biec będzie na wschodzie, zachodzie i południu istniejącą granicą miejską, na północy granicą gminy wiejskiej Miedzno. (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 238).

Gminy wiejskie Żołynia miasto i Żołynia wieś w pow. Łańcuckim woj. Lwowskiem łączy się w jedną gminę wiejską o nazwie Żołynia. (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 262).

Z gminy Żabie w pow. Kosowskim wojew. Stanisławowskiem wyłącza się przysiółki: Dzembronia, Bystrzec, Zełene i Jawornik i tworzy się z nich samoistną gminę wiejską pod nazwą Dzembronia z siedzibą urzędu gminnego w przysiółku tej samej nazwy. (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 263).

Z gminy Tuchowicz w pow. Łukowskim, wojew. Lubelskiem, wyłącza się wieś Turzec o obszarze 81,76 ha oraz kolonję Turzec o obszarze 296,80 ha i włącza się wymienione miejscowości do gminy Prawda w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 30, poz. 282).

Gminę wiejską Jasionka w pow. Siedleckim, woj. Lubelskiem znosi się. Wchodzące w skład zniesionej gminy miejscowości: Borki - Kosiorki, Borki - Sołdy i Borki - Paduchy włącza się do gm. Wiśniew; miejscowości: Jasionka, Chronna, Borki - Wyrki, Borki - Świercze, osadę Ługi - Golacze, należącą częściowo do wsi Chromma, częściowo do wsi Ługi - Rentki, włącza się do gm. Zbuczyn, zaś wieś Ługi - Rentki — do gminy Czuryły tegoż powiatu i województwa.

Gminę Pióry w pow. Siedleckim, woj. Lubelskiem znosi się. Wchodzące w skład zniesionej gminy miejscowości: Rzążew, Radzików - Oczki, Radzików - Wielki i Kornica włącza się do gminy Czuryły; miejscowości: Iwanów Kijki, Izdebki Błażeje, Izdebki - Kosny, Izdebki - Wąsy, Modrzew Ostoje, Pióry - Pytki, Pióry Wielkie i Sobicze do gminy Królowa Niwa w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 31, poz. 301).

Z gminy Czarkowy w pow. Pińczowskim, woj. Kieleckiem wyłącza się wieś Kuchary; z gminy Złota w tymże powiecie i województwie wy-

łącza się wieś i folwark Jurków, zaś z gminy Z a g o ś ć w tymże powiecie i województwie wyłącza się wieś Kobylniki i wszystkie wymienione miejscowości włącza się do gminy C h o t e l pow. Pińczowskiego, woj. Kieleckiego. (Dz. U. R. P. Nr. 31, poz. 302).

Z gminy S ł o b ó d k a l e ś n a w pow. Kołomyjskim, woj. Stanisławowskiem, wyłącza się osadę Święty Stanisław i tworzy się z jej terytorjum gminę wiejską pod nazwą Ś w i ę t y S t a n i s ł a w w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 312).

Z gminy wiejskiej W o l a R ę b k o w s k a w pow. Garwolińskim, woj. Lubelskiem, wyłącza się wieś Budzeń, pola Kolonji Budzeń, Kolonję Garwolin, zaś z gminy wiejskiej G ó r z n o w tymże powiecie i województwie: Kolonję Gracjanów, Kolonję Czyszków — place oraz Kolonję Klin - Jaworskiego i włącza się wyżej wymienione miejscowości i tereny do gminy miejskiej G a r w o l i n w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 40, poz. 390).

Z gminy wiejskiej H u t a S t a r a w pow. Częstochowskim, woj. Kieleckiem, wyłącza się miejscowości: osadę młynarską Bór - Kazimierzów, garbarnię Rotsztajna, grunty majątku Błeszno, osadę fabryczną Raków.

Z gminy wiejskiej G r a b ó w k a w tymże powiecie i województwie: wieś Lisiniec Stary, wieś i kolonję Lisiniec Nowy, folw. Lisiniec, wsie: Kamień, Stradom Stary, Stradom Nowy, osadę fabr. Stradom, grunty Zacisze, folwarki: Stradom, Kazimierzów, Stradom - Józefów, Stradom - Cegielnia, koszary na Stradomiu, farbiarnię Heiningera.

Z gminy wiejskiej O l s z t y n w tymże powiecie i województwie: osadę pokarczemną Mirów—i włącza się wszystkie powyżej wymienione miejscowości, osady i grunty do m. Częstochowy w pow. Częstochowskim, woj. Kieleckiem. (Dz. U. R. P. Nr. 40, poz. 391).

Z gminy Z a h a j k i w pow. Radzyńskim, woj. Lubelskiem, wyłącza się kol. Augustówka i włącza się ją do gminy Szóstka w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 41, poz. 404).

Z gminy M i e r z ę c i c e w pow. Zawierciańskim, woj. Kieleckiem wyłącza się miejscowości: wieś Piwoń, wieś Gołuchowice łącznie z gruntami leśnictwa tejże nazwy, wieś Kuźnica Sulikowska i wieś Kuźnica Świętojańska oraz folwarki: Sulików i Łysa Góra i włącza się je do gminy Siewierz w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 41, poz. 405).

Z gminy B o k s y c e w pow. Opatowskim, wojew. Kieleckiem, wyłącza się kolonje: Wymysłów i Boksycką Karczmę i włącza się wymienione miejscowości do gminy Kunów w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. Nr. 42, poz. 412).

Z gminy wiejskiej Zyrawa w pow. Bobreckim, wojew. Lwowskiem. wyłącza się część parcel i tworzy się z nich gminę wiejską o nazwie Kremerówka w tymże powiecie i wojewdztwie. (Dz. U. R. P. Nr. 42, poz. 413).

Z gminy Kościeniewicze w pow. Bialskim, woj. Lubelskiem wyłącza się wieś Wiski i włącza się ją do gminy Huszcza w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 42, poz. 414).

Gminę wiejską Mokrany w pow. Kobryńskim znosi się, a obszar jej włącza się do gminy Wielkoryta w pow. Brzeskim z wyjątkiem wsi Osowa i Lachowce, które włącza się do gminy Małoryta w tymże powiecie.

Z gminy Zbirohi w pow. Kobryńskim wyłącza się miejscowość—wsie: Bujaki, Charytony, Gotowicze, Karabany, Lidymy, Maksymy, Oczki, Smolany, Sycze, Wietoszki, Wołoski, Zalesie, Zabrzezie, Zbirohi; folwarki: Bujaki, Popławy, Smolin, osadę Smolin - Janowski oraz kolonję Makasy i włącza się je do gminy Kosicze w pow. Brzeskim.

Gminę Dworce, w pow. Brzeskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości — wsie: Dworce, Dziadówka Mała, Dziadówka Wielka, Grudowiki, Hańce, Laski, Peresiek, Wielkolas i Wola, folwarki: Sokolnik i Załawie oraz osadę Dąbrowa i kolonję Pawlukowszczyzna włącza się do gminy Horodeczna w pow. Prużańskim; wsie: Chidry Małe, Chidry Wielkie, Jasień oraz folwarki: Bunianiec i Zaśby włącza się do gminy Szereszów w pow. Prużańskim, zaś wsie: Czemery, Krywlany i Podrzeczany włącza się do gminy Kamieniec Litewski w pow. Brzeskim.

Z gminy Wielkoryta w pow. Brzeskim wyłącza się miejscowości— wsie: Czerniany, Huta Szklana, Malinówka oraz kolonje: Czerniany, Dwór Nowy i Dwór Stary i włącza się je do gminy Nowosiółki w pow. Kobryńskim.

Z gminy Lelików w pow. Kobryńskim wyłącza się miejscowości — wsie: Poczapy, Wólka Szczytyńska oraz Załuchów i włącza się je do gminy Wielka Hłusza w pow. Kamień - Koszyrskim.

Gminę wiejską Drużyłowicze w pow. Drohiczyńskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości — wsie: Łuczki, Śmierdziacze i Zamosze oraz folwark Zamosze włącza się do gminy Motol w pow. Drohiczyńskim, wieś Waratyck do gminy Bezdzież w pow. Drohiczyńskim, wieś Borowa włącza się do gminy Porzecze w pow. Pińskim, zaś pozostałe miejscowości włącza się do gminy Janów w pow. Drohiczyńskim. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 427).

Obszar dworski Blizinko w pow. Grudziądzkim, woj. Pomorskiem znosi się, a terytorjum jego włącza się do gminy wiejskiej Blizno w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. Nr. 45, poz. 432).

Obszar dworski Dobsko w pow. Strzelińskim, woj. Poznańskiem, znosi się, a z terytorjum jego tworzy się gminę wiejską o tej samej nazwie w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 433).

Obszar dworski Huta w pow. Bydgoskim, wojew. Poznańskiem, znosi się, a z terytorjum jego tworzy się samodzielną gminę wiejską pod nazwą Huta w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 434).

Obszar dworski Mrzezino w pow. Morskim, woj. Pomorskiem, znosi się, a terytorjum jego włącza się do gminy wiejskiej Mrzezino — w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 435).

Obszar dworski Niemojewo w pow. Inowrocławskim, woj. Poznańskiem znosi się, a terytorjum jego włącza się do gminy wiejskiej Radojewice w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 436).

Obszar dworski Nożyczyn w pow. Strzelińskim, woj. Poznańskiem znosi się, a z terytorjum jego tworzy się gminę wiejską o tej samej nazwie w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 437).

Obszar dworski Ruszkowo w pow. Średzkim, woj. Poznańskiem znosi się, a terytorjum jego włącza się do gminy Tadeuszewo w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 438).

Obszar dworski Witaszyce w powiecie Jarocińskim, woj. Poznańskiem znosi się, a terytorjum jego włącza się do gminy wiejskiej Witaszyce w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 439).

Gminę wiejską Sieroszewice w pow. Ostrowskim, wojew. Poznańskiem łączy się z gminą wiejską Sieroszewice Nowe w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 440).

Gminę wiejską Ziemnice w pow. Kościańskim, wojew. Poznańskiem łączy się z gminą wiejską Ziemnice Nowe w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 441).

Gminę wiejską Żołędowo w pow. Bydgoskim, woj. Poznańskiem, włącza się do gminy wiejskiej Jastrzębie w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 442).

Gminę wiejską Łyszczyce w pow. Brzeskim znosi się, a terytorjum jej włącza się w całości do gminy Motykały w tymże powiecie.

Gminę wiejską Połowce w pow. Brzeskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości — wsie: Chlewiszcze, Hola, Piszczatka - Połowiecka, Połowce, Suchodół, Stawiszcze, Terechy, Wólka Terechowska, Zubacze oraz kolonję Zofjówka włącza się do gminy Wierzchowice; pozostałe zaś miejscowości włącza się do gminy Wysokie Litewskie w tymże powiecie.

Gminę wiejską Przyborowo w pow. Brzeskim, znosi się, a cały jej obszar włącza się w całości do gminy Domaczów w tymże powiecie.

Gminę wiejską Radwanicze w pow. Brzeskim znosi się, a terytorjum jej włącza się w całości do gminy Kamienica Żyrowicka w tymże powiecie.

Gminę wiejską Wojska w pow. Brzeskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości — wsie: Gołończyce, Hancewicze, Hołowczyce, Horodyszcze, Lubaszki, Ogrodniki, Przechody, Robianka, Stańkowicze, folw. Horodyszcze oraz osadę Bogacze włącza się do gminy Dmitrowicze, zaś pozostałe miejscowości włącza się do gminy Ratajczyce w tymże powiecie.

Gminę wiejską Życin w pow. Brzeskim znosi się, a obszar jej włącza się w całości do gminy Kamieniec Litewski w tymże powiecie.

Gminę wiejską Imienin w pow. Drohiczyńskim znosi się. Należące do zniesionej gminy wsie: Okropne, Osowlany i Skrypele włącza się do gminy Chomsk, zaś pozostałe miejscowości włącza się do gminy Braszewicze w tymże powiecie.

Gminę wiejską Woławel w pow. Drohiczyńskim znosi się, a cały obszar zniesionej gminy włącza się do gminy Braszewicze w tymże powiecie.

Gminę wiejską Worocewicze w pow. Drohiczyńskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości — wsie: Horbacha, Huta, Krystynów oraz folwarki: Huta, Krystynów, Ostrówki i kolonję Huta włącza się do gminy Osowce; wsie: Hutowo, Jakóbowo (Jakowlewo), Ogolemier włącza się do gminy Drohiczyn, zaś pozostałe miejscowości włącza się do gminy Janów w tymże powiecie.

Z gminy Braszewicze w pow. Drohiczyńskim wyłącza się wieś Symonowicze i włącza się ją do gminy Chomsk w tymże powiecie.

Z gminy Bezdzież w pow. Drohiczyńskim wyłącza się wieś i kolonję Droboty i włącza się wymienione miejscowości do gminy Drohiczyn w tymże powiecie.

Z gminy Drohiczyn w pow. Drohiczyńskim, wyłącza się wieś Kuliszowce i włącza się ją do gminy Bezdzież w tymże powiecie.

Gminy wiejskie: Błoty, Iłosk, Matjasy, Pruska, Rohożna, Siechnowicze, Stryhowo, Zbirohi i Ziołowo w pow. Kobryńskim znosi się.

Tworzy się gminę wiejską o nazwie Kobryń w pow. Kobryńskim z siedzibą urzędu gminy w m. Kobryniu. Do nowoutworzonej gminy włącza się następujące miejscowości: część wsi, osad i kolonij ze zniesionych gmin: Pruska, Stryhowo, Błoty; z gminy Podolesie wieś Łucewicze, folw. Niemirowszczyzna, Załęszczyzna; z gminy Nowosiołki — wieś Petki, kol. Kadelnica.

Tworzy się gminę wiejską o nazwie Tewle w pow. Kobryńskim z siedzibą urzędu gminy we wsi Tewle. Do nowoutworzonej gminy włącza się miejscowości: część wsi, osad, folw. i kolonij ze zniesionych gmin — Pruska, Stryhowo i Matjasy.

Tworzy się gminę wiejską o nazwie Żabinka w pow. Kobryńskim z siedzibą urzędu gminy w miasteczku Żabinka. Do nowoutworzonej gminy włącza się miejscowości: część wsi, osad, folw. i kolonij ze zniesionych gmin: Zbirohi, Pruska, Rohożna oraz cały obszar zniesionej gminv Siechnowicze.

Tworzy się gminę wiejską o nazwie Dziatkowicze w pow. Kobryńskim z siedzibą urzędu gminy we wsi Dziatkowicze. Do nowoutworzonej gminy włącza się część miejscowości ze zniesionej gminy Iłosk oraz cały obszar zniesionej gminy Ziołowo z wyjątkiem wsi i folwarku Ziołowo

Należące do zniesionej gminy Ziołowo w pow. Kobryńskim wieś i folw. Ziołowo włącza się do gminy Antopol w tymże powiecie.

Ze zniesionej gminy Stryhowo w pow. Kobryńskim, wsie Bosiacz, Bereza, kol. Bosiacz, folw. Bereza oraz osadę Wincentowo włącza się do gminy Podolesie w tymże powiecie.

Część miejscowości, należących do zniesionej gminy Matjasy w pow. Kobryńskim, włącza się do gminy Żabinka w tymże powiecie.

Część miejscowości, należących do zniesionej gminy Błoty w pow. Kobryńskim włącza się do gminy Dywin, zaś wieś Lachczyce do gminy Nowosiółki w tymże powiecie.

Część miejscowości należących do zniesionej gminy Rohożna w pow. Kobryńskim, włącza się do gminy Oziaty w tymże powiecie.

Część miejscowości, należących do zniesionej gminy Iłosk w pow. Kobryńskim włącza się do gminy Antopol, wsie: Kustowicze, Leszczany, Podziemienie włącza się do gminy Horodec, zaś wieś Moczulniki włącza się do gminy Podolesie w tymże powiecie.

Gminy wiejskie Łunin i Kożangródek w pow. Łuninieckim znosi się.

Tworzy się gminę wiejską o nazwie Łuniniec w pow. Łuninieckim z siedzibą urzędu gminy w m. Łunińcu. Do nowoutworzonej gminy włącza się część miejscowości ze zniesionych gmin: Łunin i Kożangródek.

Należące do zniesionej gminy Kożangródek w pow. Łuninieckim wsie: Cna, Drebsk, m-ko Kożangródek i folw. Kożangródek włącza się do gminy Łachwa w tymże powiecie.

Należące do zniesionej gminy Łunin w pow. Łuninieckim wsie: Borowiki, Kormuż, Lipsk, Wełuta i folwarki: Borowiki i Nowosiółki włącza się do gminy Czuczewicze w tymże powiecie.

Z gminy Lenin w pow. Łuninieckim wyłącza się wieś Sinkiewicze i włącza się ją do gminy Łachwa w tymże powiecie.

Gminę wiejską Stawek w pow. Pińskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości włącza się do gminy Pinkowicze i Zabczyce w tymże powiecie.

Z gminy Łohiszyn w pow. Pińskim wyłącza się miejscowości - futory: Oszczecina, Podwarok, Ujazd i włącza się je do gminy Pohost-Zahorodzki w tymże powiecie.

Z gminy Moroczna w pow. Pińskim wyłącza się wieś Ostrów i włącza się ją do gminy Wiczówka w tymże powiecie.

Z gminy Horodeczna w pow. Prużańskim wyłącza się wsie: Cimochowszczyzna, Tarasy oraz obszar lasów państwowych, leżących na terenie tej gminy i włącza się wymienione miejscowości do gminy Szereszów w tymże powiecie.

Z gminy Suchopol w pow. Prużańskim wyłącza się wieś Jałowa i włącza się ją do gminy Szereszów w tymże powiecie.

Gminę wiejską Bereźnica w pow. Sarneńskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości włącza się do gmin Dąbrowica, Włodzimierzec, Niemowicze w tymże powiecie.

Z gminy Włodzimierzec w pow. Sarneńskim wyłącza się wieś Lubachy i włącza się ją do gminy Rafałówka w tymże powiecie.

Gminę wiejską Radczysk w pow. Stolińskim znosi się. Należące do zniesionej gminy miejscowości: m-ko Horodno i wieś Cmień II-gi włącza się do gminy wiejskiej Stolin, zaś pozostałe terytorjum zniesionej gminy włącza się w całości do gminy Płotnica w tymże powiecie.

Należące do gminy Płotnica w pow. Stolińskim miejscowości — wsie: Dubieniec, Dobieniecki Bór, Jastrzębł i Mogilno włącza się do gminy wiejskiej Stolin, zaś wsie: Orty Małe i Orty Wielkie włącza się do gminy Chorsk w tymże powiecie.

Gminę wiejską Terebieżów w pow. Stolińskim znosi się. Część należących do zniesionej gminy miejscowości — włącza się do gmin Stolin i Wysock w tymże powiecie.
(Dz. U. R. P. Nr. 46, poz. 452).

Z gminy wiejskiej Dzierzkowice w pow. Janowskim, woj. Lubelskiem wyłącza się: wieś Suchynia, folw. Suchynia, zaś z gminy wiejskiej Trzydnik w tymże powiecie: wieś Pasieka, folw. Pasieka i włącza się wyżej wymienione miejscowości do m. Kraśnika w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 47, poz. 459).

Obszar dworski Zaborówiec w pow. Leszczyńskim, woj. Poznańskiem znosi się i wciela się obręb Brenno tegoż obszaru do gminy Brenno, a pozostałą część obszaru dworskiego do gminy Zaborowiec w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 47, poz. 460).

Gminę wiejską Podlesie w pow. Szubińskim, woj. Poznańskiem włącza się do gminy wiejskiej Zazdrość w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 47, poz. 461).

Z gmin wiejskich Krynica wieś i Słotwiny w pow. Nowosądeckim, wojew. Krakowskiem, wyłącza się część terytorjum i przyłącza się do gminy miejskiej Krynica-Zdrój w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 54, poz. 513).

Gminę wiejską i obszar dworski Szelejewo wyłącza się z pow. Koźmińskiego w woj. Poznańskiem i włącza się je do pow. Gostyńskiego w temże województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 54, poz. 514).

Z gminy Radzymin powiatu Radzymińskiego w woj. Warszawskiem, wyłącza się część miejscowości i tworzy się z nich gminę wiejską Kobyłka z siedzibą urzędu gminnego we wsi Kobyłka. (Dz. U. R. P. Nr. 84, poz. 745).

Z gminy wiejskiej Braszewicze w pow. Drohiczyńskim, woj. Poleskiem wyłącza się cały obszar dawnej gminy wiejskiej Wolawel i tworzy się z tego obszaru nową gminę wiejską Wolawel z siedzibą urzędu gminnego we wsi Woławel w tymże powiecie i województwie. (Dz. U. R. P. Nr. 88, p. 778).

Gminy wiejskie, do których zostały zastosowane przepisy ustawy o finansach komunalnych z dnia 11.VIII.1923 r., dotyczące gmin miejskich:

W r. 1928 (od 1.I do 31.X).

Prokocim w pow. Krakowskim. (D. U. R. P. Nr. 58, poz. 547).

Wielkie Oczy w pow. Jaworowskim, woj. Lwowskiem. (Dz. U. Nr. 83, poz. 729).

Kobyłka pow. Radzymińskiego, woj. Warszawskiego. (Dz. U. R. P. Nr. 84, poz. 745).

CENTRALNE ZRZESZENIA ZWIĄZKÓW SAMORZĄDOWYCH.

BIURO ZJAZDÓW SAMORZĄDU ZIEMSKIEGO.

Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego (Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej) jest instytucją stałą, z siedzibą w Warszawie, utworzoną w 1923 r.

Teren działalności obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej. Zadaniem Biura jest organizacja współdziałania związków samorządowych w rozwoju ich pracy i metod w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej, prawnej i organizacyjnej, oraz reprezentacja interesów samorządu wobec Sejmu, Rządu i społeczeństwa.

Na czele Biura stoi Zarząd, wybierany na lat 3 przez Radę Zjazdów z pełnego jej składu w liczbie 10 osób. Zarząd powołuje dyrektora Biura, który kieruje jego pracami w ramach uchwał Rady i Zarządu.

Rada Zjazdów składa się z 47 osób, w tem 32 wybiera Zjazd z pośród delegatów sejmików, po 2 od każdego województwa, 9 zaś eksterytorjalnie, ponadto Rada dokooptowuje 6 z pośród działaczy samorządowych. Co rok ustępuje ⅓ część członków Rady i Zarządu.

Zjazdy zwołuje Zarząd conajmniej raz do roku; każdy sejmik posiada na zjeździe 2 głosy.

Organem Biura jest tygodnik „Samorząd", wydawany wspólnie za Zrzeszeniem Samorządów Powiatowych.

Władze: Prezes Zarządu — J. Zdanowski; Dyrektor — J. Bek.

Adres Biura: Warszawa, plac Napoleona 7.

Tel.: 131-92 i 225-50.

ZRZESZENIE SAMORZĄDÓW POWIATOWYCH

Spółdzielcze Gospodarczo Inwestycyjne Zrzeszenie Samorządów Powiatowych jest spółdzielnią utworzoną w r. 1921. Obejmuje swą działalnością cały obszar Rzeczypospolitej. Członkami Zrzeszenia mogą być związki komunalne, ich związki specjalne, dobrowolne zrzeszenia samorządów, organizacje samorządu gospodarczego, spółdzielnie gospodarcze i kredytowe oraz organizacje społeczno - gospodarcze. Celem działalności Zrzeszenia Samorządów Powiatowych jest podniesienie gospodarstwa komunalnego członków za pomocą wspólnych przedsięwzięć w zakresie zakupu, sprzedaży i inwestycyj. Zrzeszenie prowadzi działy: aprowizacji sanitarnej, maszyn i materjałów drogowych, drukarnię, oraz dział ogólno - komisowy.

Organem naczelnym Zrzeszenia jest walne zebranie członków, które wybiera radę nadzorczą w składzie 9 osób na okres trzechletni. 1/3 część członków rady ustępuje każdego roku.

Rada nadzorcza powołuje zarząd, składający się z trzech osób.

Władze: Prezes Rady — W. Korsak, Prezes Zarządu — Rożkowski, Dyrektor — dr. H. Le Brun.

Adres: Warszawa, Dobra 28.

Tel.: 177-30 i 301-93.

ZWIĄZEK MIAST POLSKICH.

Związek Miast Polskich, utworzony w 1918 r., ma za zadanie podniesienie gospodarczego i kulturalnego poziomu miast.

Siedzibą Związku jest Warszawa, a terenem działalności obszar całej Rzeczypospolitej. Członkiem Związku może być każde miasto w Polsce.

Organami Związku są: zarząd Związku, ogólne zebranie członków Związku oraz komisja rewizyjna. Delegatów na ogólne zebranie wybierają reprezentacje miejskie. Zarząd składa się z 30 osób, wybranych na dwa lata. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa i 4 wiceprezesów.

Przy zarządzie istnieje biuro Związku z dyrektorem Biura na czele.

Związek Miast wydaje miesięcznik p. t. „Samorząd Miejski", oraz tygodnik p. t. „Przegląd Tygodniowy".

Władze: Prezes Zarządu — inż. Z. Słomiński, prezydent m. Warszawy Dyrektor — dr. H. Grotowski.

Adres Związku: Warszawa, ul. Mazowiecka 7.

Tel.: 107-11.

ZWIĄZEK GMIN WIEJSKICH.

Związek powstał celem obrony interesów samorządu gminnego i koordynowania jego prac. Poprzednio instytucja nosiła nazwę: „Zrzeszenie Samopo-

mocy Gmin Wiejskich", zmienioną na zjeździe w dn. 7-go listopada 1927 r., na „Związek Gmin Wiejskich".

Teren działalności Związku obejmuje całą Rzeczpospolitę. Cel swój Związek osiąga przez opracowywanie danych, dotyczących samorządu gminnego, przez podejmowanie spraw samorządu gminnego wobec władz centralnych oraz przez wydawanie organu prasowego p. t. „Głos Gminy Wiejskiej".

Władze: Prezes Zarządu — A. Lednicki, Dyrektor — B. Wesołowski.

Adres Związku: Warszawa, Sosnowa 1.

Tel.: 130-32.

ZWIĄZKI O CHARAKTERZE LOKALNYM.

Poza centralnemi zrzeszeniami samorządowemi istnieją związki lokalne, mające na celu popieranie działalności samorządu w poszczególnych dzielnicach Rzeczypospolitej o odrębnym ustroju.

Do takich związków należą:

A) *Powiatowe:* Związek Powiatów Wojew. Poznańskiego z siedzibą w Poznaniu (Starostwo Poznańskie), ul. Wały Leszczyńskiego 33, Prezes — starosta pow. Poznańskiego — Kłos;
Związek Powiatów Wojew. Pomorskiego z siedzibą w Chełmnie (gmach starostwa). Prezes — starosta pow. Chełmińskiego — L. Ossowski;
Zrzeszenie Małopolskich Rad Powiatowych z siedzibą w Jarosławiu; Wydział Rady Powiatowej. Prezes — S. Dolański.

B) *Miejskie:* Koło Miast Wielkopolskich z siedzibą w Poznaniu (Magistrat). Prezes C. Ratajski, prezydent m. Poznania.
Koło Miast Pomorskich z siedzibą w Grudziądzu (Magistrat). Prezes — Włodek, burmistrz m. Grudziądza;
Koło Miast Małopolskich z siedzibą w Krakowie (Magistrat).
Koło Miast woj. Białostockiego z siedzibą w Białymstoku.
Koło Miast woj. Wołyńskiego z siedzibą w Łucku.

Biuro Samorządowe dla Wielkopolski i Pomorza w Poznaniu utworzone od 1 lipca 1927 r. przy Komunalnym Związku Kredytowym obejmuje wszystkie interesy samorządów powiatowych i miejskich i wydaje dwutygodnik „Wiadomości Samorządowe".

Dyrektor Biura — dr. W. Dalbor.

Adres Biura: ul. 27-go Grudnia 8, III p.

Tel.: 51-74.

Związek Gmin wojew. Śląskiego z siedzibą w Katowicach utworzony został w 1925 r. Członkiem Związku może być każde miasto i każda gmina wiejska wojew. Śląskiego.

Celem Związku jest: pielęgnowanie dobrobytu swoich członków; zastępowanie ich wspólnego interesu; zapewnienie członkom wpływu w dziedz nie ustawodawstwa i administracji; popieranie najlepszych wzorów w urządzeniach administracyjnych wśród swoich członków; wykonywanie na żądanie rewizyj kas komunalnych i kas oszczędności.

Związek stara się spełnić swoje zadanie przez urządzanie zebrań, utrzymywanie własnego biura i bibljoteki, jako też przez wydawanie czasopisma.

Organem Związku jest „Orędownik Samorządu", dwutygodnik, wychodzący w Katowicach.

Syndyk Związku (Dyrektor) — S. Kuhnert.

Adres Związku: Katowice, ul. Pocztowa 16/II.

ZWIĄZKI KOMUNALNYCH KAS OSZCZĘDNOŚCI.

ZWIĄZEK MIEJSKICH I POWIATOWYCH KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Zadaniem Związku jest popieranie rozwoju komunalnych kas oszczędności, oraz czynności rewizyjne względem kas. Terenem działania Związku statutowo jest obszar całego Państwa. Związek działa jednak tylko na terenie b. zaboru rosyjskiego. Związek zrzesza 86 komunalnych kas oszczędności.

Władzami Związku są: ogólne zebranie i zarząd. Prezesem jest M. Szczepkowski — dyr. Miejskiej Kasy Oszczędności w Warszawie.

Adres Związku: Warszawa, plac Napoleona 7. (Gmach Polskiego Banku Komunalnego).

Tel.: 297-04 (dod.).

ZWIĄZEK POLSKICH KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Związek Polskich Kas Oszczędności działa na obszarze Małopolski. Zrzesza 61 kas oszczędności.

Prezes — dr. Uhma — dyrektor miejskiej kasy oszczędności we Lwowie.

Adres: Lwów, ul. Wałowa 9.

KOMUNALNY ZWIĄZEK KREDYTOWY W POZNANIU.

Komunalny Związek Kredytowy (informacje poniżej) spełnia względem komunalnych kas oszczędności obowiązki rewizyjne, popiera ich rozwój. Obejmuje 120 komunalnych kas oszczędności.

ZWIĄZKI PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH.

ZWIĄZEK ZRZESZEŃ PRACOWNIKÓW MIEJSKICH.

Pracownicy miejscy posiadają centralny związek p. n. Związek Zrzeszeń Pracowników Miejskich, łączący w sobie szereg prowincjonalnych, często niezależnych związków. Ostatnio Związek przeprowadza organizacje wojewódzkich zrzeszeń pracowników miejskich, dla których sam będzie centralą.

Zadaniem Związku jest obrona interesów zawodowych pracowników miejskich, organizowanie samopomocy koleżeńskiej, oraz współpraca z zarządami miast.

Prezes — W. Popielawski z Warszawy.

Siedziba Związku mieści się w Warszawie, ul. Podwale 10. Tel. 49-51.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW SAMORZĄDU POWIATOWEGO.

Związek zorganizowany w 1923 r. rozciąga swą działalność na terytorjum b. zab. rosyjskiego i częściowo b. zab. pruskiego. Działa w porozumieniu ze Związkiem Urzędników Małopolskich Rad Powiatowych.

Celem Związku jest obrona zawodowych interesów pracowników samorządu powiatowego, organizowanie życia kulturalnego swych członków, pomoc koleżeńska, oraz pośrednictwo pracy. Związek prowadzi biuro pośrednictwa pracy łącznie ze Związkiem pracowników miejskich.

Prezes Zarządu — D. Dratwa.

Siedziba Związku mieści się w Warszawie, ul. Kredytowa 16. Tel. 117-93.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW ADMINISTRACJI GMINNEJ.

Związek powstał w 1919 r. Cele Związku są analogiczne do celów powyżej opisanych dwu związków. Związek obejmuje obszar b. zaboru rosyjskiego, a więc pracowników gminy wiejskiej zbiorowej.

Związek prowadzi na zasadach przedsiębiorstwa składnicę druków i pomocy kancelaryjnych, oraz drukarnię.

Prezes Zarządu — J. Popiołkiewicz. Dyrektor — A. Pacholczyk.

Siedziba Związku i Składnicy mieści się w Warszawie, przy ulicy Żórawiej Nr. 27. Tel. 402-20.

RADA NACZELNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH.

Opisane powyżej trzy związki utworzyły wspólną Radę Naczelną, której zadaniem jest koordynowanie prac i wystąpień poszczególnych związków. Rada organizuje zjazdy ogólne, wojewódzkie i powiatowe, występuje w imieniu

ogółu pracowników samorządowych do Rządu, oraz opracowuje różne zagadnienia, związane z pracownikami samorządowymi.

Rada wydaje dwutygodnik p. t. „Pracownik Samorządowy". Redakcja i administracja pisma mieszczą się przy ul. Żórawiej 27.

Siedziba Rady mieści się w Warszawie, przy ul. Kredytowej 16, w Związku Pracowników Samorządu Powiatowego.

ZWIĄZKI PRACOWNICZE O CHARAKTERZE LOKALNYM.

Związek Urzędników Rad Małopolskich działa na obszarze b. zaboru austrjackiego. Wice-Prezes — Z. Tyralski, sekretarz Rady Powiatowej w Jarosławiu. Sekretarz — Bielewicz, sekretarz Rady Powiatowej w Tarnobrzegu.

Związki urzędników państwowych i samorządowych, działające w wojew. Poznańskiem, Pomorskiem i Śląskiem, obejmują obok urzędników państwowych, także i urzędników stałych samorządowych.

Niezależnie od tego pracownicy niektórych większych miast w b. dzielnicy pruskiej tworzą oddzielne koła, należące do ogólno - państwowego związku zrzeszeń pracowników miejskich.

Związek pracowników samorządowych wojew. Śląskiego. W wojew. Śląskiem część pracowników samorządowych utworzyła odrębny związek, niezależny od wojew. związku pracowników państwowych i samorządowych. Syndykiem związku jest p. Kuhnert. Siedziba Związku — Katowice.

PERJODYCZNE PISMA SAMORZĄDOWE OGÓLNE.

SAMORZĄD.

Tygodnik ilustrowany — organ Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego i Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, poświęcony sprawom samorządu terytorjalnego.

Wychodzi pod redakcją *Aleksandra Bogusławskiego* przy współudziale Komitetu Redakcyjnego. Wydawany jest przez spółkę wydawniczą „Samorząd". Redakcja i administracja: Warszawa, Plac Napoleona 7. Tel. 131-92.

SAMORZĄD MIEJSKI.

Miesięcznik — organ Związku Miast Polskich, poświęcony sprawom samorządu miast. Wychodzi pod redakcją *Henryka Grotowskiego*. Wydawca—

Związek Miast Polskich. Jako dodatek bezpłatny do „Samorządu Miejskiego" wychodzi „Przegląd Tygodniowy" zawierający okresowy materjał informacyjny i przeglądowy.

Redakcja i administracja: Warszawa, Mazowiecka 7. Tel. 107-11.

PRACOWNIK SAMORZĄDOWY.

Dwutygodnik — organ Rady Naczelnej Związków Pracowników Samorządowych, obejmujących pracowników samorządu miejskiego, powiatowego i wiejskiego.

Wychodzi pod redakcją *Czesława Rokickiego* przy współudziale Komitetu redakcyjnego.

Wydawca: Rada Naczelna Związków Pracowników Samorządowych.

Redakcja i Administracja: Warszawa. Żórawia 27.

Tel.: Redaktora 206-80. Administracji 402-20.

GMINA.

Dwutygodnik, poświęcony sprawom samorządu gminnego.

Wychodzi pod redakcją *S. Miklaszewskiego*.

Wydawca: Biuro Pracy Społecznej.

Redakcja i Administracja: Warszawa, ul. Kopernika 30.

Tel. 117-12.

GŁOS GMINY WIEJSKIEJ.

Dwutygodnik — organ Związku Gmin Wiejskich, poświęcony sprawom samorządu gminnego.

Wychodzi pod redakcją *Bronisława Wesołowskiego*.

Wydawca: Związek Gmin Wiejskich w Polsce.

Redakcja i Administracja: Warszawa, ul. Sosnowa Nr. 1.

Tel. 130-32.

ORĘDOWNIK SAMORZĄDU.

Dwutygodnik — organ Związku Gmin Województwa Śląskiego.

Wychodzi pod redakcją *Stanisława Kuhnerta*.

Redakcja i Administracja: Katowice, ul. Pocztowa 16/II.

WIADOMOŚCI SAMORZĄDOWE.

Dwutygodnik — organ samorządów powiatowych i miejskich województw Poznańskiego i Pomorskiego.

Wydawca: Komunalny Związek Kredytowy w Poznaniu.

Redaktor: *Dr. Władysław Dalbor.*

Redakcja i Administracja: Poznań, ul. 27-go Grudnia Nr. 8.

Tel. 51-74.

RUCH SAMORZĄDOWY.

Miesięcznik — organ urzędowy, poświęcony sprawom samorządu krajowego wojew. Poznańskiego, Pomorskiego i Śląskiego.

Wydawca: Starostwo Krajowe w Poznaniu.

Wychodzi pod redakcją *d-ra J. Huberta.*

Redakcja i Administracja: Poznań, Starostwo Krajowe.

Tel. Red. 33-88.

CZASOPISMO KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Miesięcznik — poświęcony sprawom komunalnych kas oszczędności w b. dzielnicy pruskiej.

Wychodzi pod redakcją: *K. Słomskiego.*

Wydawca: Komunalny Bank w Poznaniu.

Redakcja i Administracja: Poznań, ul. 27 grudnia Nr. 8.

Tel. 21-07.

OSZCZĘDNOŚĆ.

Dwutygodnik — poświęcony sprawom organizacji oszczędności w Polsce. oraz sprawom komunalnych kas oszczędności.

Wychodzi pod redakcją: *K. Pyszkowskiego.*

Wydawca: „Oszczędność — Spółka Wydawnicza".

Redakcja i Administracja: Warszawa, Plac Napoleona Nr. 7.

Tel. 297-04.

KRAJ.

Tygodnik ilustrowany — poświęcony kulturalnym i gospodarczym sprawom życia samorządowego.

Wychodzi pod redakcją *W. Giełżyńskiego.*

Wydawca: Polska Agencja Publicystyczna.

Redakcja i Administracja: Warszawa, Boduena 2.

Tel.: red. 319-56, Adm.: 59-47.

UCZELNIE NAUK KOMUNALNYCH.

WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA W WARSZAWIE.

Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie, o prawach akademickich, posiada specjalny Wydział Samorządowy. Studja trwają trzy lata. Pierwsze dwa poświęcone są naukom ogólnym, obowiązującym wszystkich słuchaczów, bez względu na obrany kierunek studjów. Trzeci rok poświęcony jest specjalnym przedmiotom z zakresu samorządu.

Adres Szkoły: Warszawa, ul. Rakowiecka 6.

Tel. Sekretarjatu: 33-08.

WOLNA WSZECHNICA POLSKA.

Wolna Wszechnica Polska, o typie i poziomie uczelni wyższej, bez praw jednak akademickich.

Na Wydziale Nauk Politycznych i Społecznych istnieje specjalny kierunek studjów — samorządowy. Ogółem studja trwają lat cztery.

Przy Wydziale Pedagogicznym istnieje specjalne *Studjum Pracy Kulturalno - Oświatowej*, które kształci pracowników społecznych. W kursie Studjum uwzględnione są dość szeroko nauki komunalne. Kurs trwa dwa lata, lecz tylko pierwszy poświęcony jest wykładom. Rok drugi słuchacze winni spędzić na stanowisku z zakresu swej specjalności i na przygotowaniu pracy dyplomowej.

Przy Wydziale Nauk Politycznych i Społecznych istnieje specjalne *Studjum Administracji Komunalnej*, kształcące i dokształcające urzędników samorządowych. Na Studjum są dwa oddziały: 1) dla pracowników gmin wiejskich. 2) dla pracowników samorządu powiatowego i miast. Kurs trwa 4 - 5 miesięcy. Studjum powstało w 1927 r.

Adres Wolnej Wszechnicy Polskiej: Warszawa, ul. Śniadeckich Nr. 8

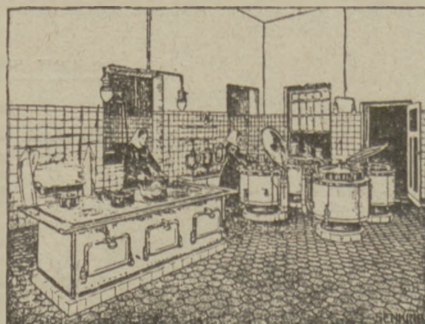
Tel. Sekretarjatu: 201-66.

KURSY SAMORZĄDOWE W POZNANIU.

Od roku 1926 odbywają się w Poznaniu co roku 3-miesięczne kursy samorządowe dla pracowników samorządu miejskiego i powiatowego wojew. poznańskiego i pomorskiego.

Kursy prowadzi Starostwo Krajowe w Poznaniu.

Adres: Starostwo Krajowe w Poznaniu.

INSTYTUCJE KREDYTOWE SAMORZĄDOWE I PAŃSTWOWE.

POLSKI BANK KOMUNALNY.

Polski Bank Komunalny powołany został w r. 1919, jako spółka akcyjna w celu zaspakajania potrzeb kredytowych związków samorządowych, oraz ułatwiania im wszelkich obrotów pieniężnych i obrachunków. Siedzibą Banku jest Warszawa, terenem działania — całe Państwo.

Wszystkie akcje Banku są imienne i mogą być nabywane tylko przez związki samorządowe. Bank wyposażony jest w prawo emitowania obligacyj komunalnych.

Listy zastawne może Bank emitować w drodze udzielania pożyczek zabezpieczonych hipotecznie. Poza pożyczkami długoterminowemi udzielanemi w formach powyżej wymienionych, wydaje Bank Komunalny związkom samorządowym pożyczki krótkoterminowe (do 1 roku), realizuje pożyczki, zaciągnięte przez związki samorządowe poza Bankiem, wykonywuje wszelkie zlecenia tych związków w granicach funduszów, znajdujących się na ich rachunkach w Banku; udziela pożyczek pod zastaw papierów wartościowych, przyjmuje depozyty, oraz wykonywuje wszelkie inne czynności bankowe z polecenia i na rachunek klijentów.

Władze Banku stanowią: zarząd, rada nadzorcza, zebranie ogólne akcjonarjuszów.

Rada nadzorcza składa się z 12 członków i 6 zastępców, wybieranych na lat 3 przez zebranie ogólne. Rada nadzorcza może dokooptować 2 członków z poza grona delegatów związków samorządowych.

Dla uzgodnienia działalności Banku z rządową polityką komunalną i skarbową Rząd mianuje komisarza Banku, który nadzoruje działalność jego i ma prawo uczestniczenia na posiedzeniach władz Banku, oraz zawieszania uchwał tych władz.

Władze Banku: Prezes Rady Nadzorczej — P. Drzewiecki. Dyrektor Naczelny — J. Zdanowski.

Adres Banku: — Warszawa, Plac Napoleona 7.

Tel.: ogólny — 297-04. Dyr. Naczelny — 297-03.

KOMUNALNY ZWIĄZEK KREDYTOWY W POZNANIU.

Związek został utworzony na mocy pruskiej ustawy o związkach celowych z d. 19.VII.1911 r. z dawnego pruskiego „Girocentrale", związku Komunalnych Kas Oszczędności. Mieści się w Poznaniu, działa na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Obecnie na mocy statutu z r. 1923 jest związkiem powiatów i miast województw Poznańskiego, Pomorskiego i Śląskiego. Związek z prawa-

mi korporacji prawa publicznego ma na celu popieranie wszelkich bezpośrednich i pośrednich interesów związków komunalnych natury pieniężnej, finansowej, kredytowej i w ogólności gospodarczej.

Składki członkowskie są obliczane w połowie według przypadającej na członków sumy wymiaru podatku gruntowego i budynkowego a w połowie według sumy wkładów w kasach oszczędności i bankach komunalnych.

Władze Związku stanowią: sejmik Związku, wydział Związku z 12 członków, komisja rewizyjna, prezes Związku.

Sejmik składa się z delegatów członków. Liczba głosów jest obliczana na tej samej podstawie, co i opłata składek, delegatów jednak nie może być więcej jak 4.

Naczelną władzą wykonawczą jest prezes, obierany przez wydział. (Obecnie p. Cyryl Ratajski — prezydent m. Poznania).

Czynności Związku polegają na: utrzymywaniu biura Związku. Komunalnego Banku Kredytowego, rewidowaniu kas oszczędności, banków komunalnych i kas komunalnych, urządzaniu kursów instrukcyjnych, wydawnictwie czasopism i t. p.

Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu jest przedsiębiorstwem Związku Kredytowego, wyposażonem w przywilej pupilarnej pewności. Kapitał zakładowy Banku powstał ze składek członków Związku. Bank obejmuje: dział bankowy, dział komunalny z prawem wydawania obligacyj komunalnych i dział hipoteczny, polegający na administracji wierzytelności hipotecznych przejętych od banków niemieckich odnośnie do dłużników mieszkających na terytorjum pruskiem.

Bank jest centralą finansową powiatów i miast województw zachodnich, które utrzymują w nim rachunki bieżące tak dla swych kas oszczędności jak dla samych związków komunalnych, oraz dla swych przedsiębiorstw i korzystają z pożyczek krótko i długoterminowych.

Od 1 lipca 1927 r. utrzymuje Związek „Biuro Samorządowe dla Wielkopolski i Pomorza" z dwutygodnikiem „Wiadomości Samorządowe". Jako organ Komunalnych Kas Oszczędności wychodzi miesięcznik „Czasopismo Kas Oszczędności".

Związek Kredytowy pozostaje pod nadzorem Państwa, które wyznacza do nadzoru nad działalnością Banku specjalnego Komisarza.

Dyrektor — Adamczewski.

Adres Związku i Banku — Poznań, ul. 27-go Grudnia Nr. 8.

KRAJOWY BANK POŻYCZKOWY W POZNANIU.

Przy Starostwie Krajowem w Poznaniu istnieje Krajowy Bank Pożyczkowy. Na czele stoi Starosta Krajowy z dyrekcją z 6 członków, z których 4

wybiera Sejmik Wojewódzki, 1-go Wydział Krajowy a 1-go mianuje Wojewoda. Głównym celem Banku jest udzielanie dogodnych pożyczek samorządom i spółkom użyteczności publicznej, spółdzielniom i t. p. Teren działania — wojew. Poznańskie.

KRAJOWA KASA POŻYCZKOWA W TORUNIU.

Przy Starostwie Krajowem Pomorskiem w Toruniu istnieje Krajowa Kasa Pożyczkowa, założona w r. 1925, obejmująca analogiczny zakres działania. Zarząd składa się ze Starosty Krajowego i 3 członków. Teren działania — wojew. Pomorskie.

PAŃSTWOWY BANK ROLNY.

Państwowy Bank Rolny utworzony został na podstawie ustawy z dn. 10 czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 59, poz. 369). Zmiany w statucie wprowadziło rozp. Prezydenta z dn. 14-go maja 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 43, poz. 450). Pełny statut ogłoszony został w dn. 20-m czerwca 1925 r. (Dz. Ustaw Nr. 69, poz. 487).

Państwowy Bank Rolny posiada osobowość prawną i podlega Ministrowi Reform Rolnych. Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność obejmuje obszar całej Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest: popieranie parcelacji, osadnictwa i regulacyj rolnych, popieranie rozwoju rolnictwa i współdziałanie z organizacjami kredytu rolniczego, tudzież administrowanie funduszami, przeznaczonemi na powyższe cele do dyspozycji organów Rządu na zasadach ustalonych przez władze powołane do dysponowania temi funduszami.

W zakresie popierania drobnego kredytu rolniczego zadaniem Banku jest:

a) zasilać kredytem rolnicze spółdzielnie kredytowe, wzgl. ich organizacje centralne, jak również ułatwiać lokatę wolnych funduszów tych instytucyj;

b) popierać powstawanie i działalność gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych na terenie b. zaboru rosyjskiego między innemi przez udzielanie tym kasom kredytu i ułatwianie im lokaty wolnych funduszów oraz w uzgadnianiu działalności tych kas.

Oddziały: Warszawa, Lwów, Poznań, Wilno, Grudziądz, Łuck, Katowice, Kraków, Kielce, Lublin, Pińsk, Agentura w Gdyni.

Prezes — S. Ludkiewicz, Nacz. Dyrektor — Staniszewski.

Adres Banku: Warszawa, ul. Nowogrodzka 50.

Tel.: Centrala 500-00, 500-09.

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

Bank powstał z fuzji Polskiego Banku Krajowego, Państwowego Banku Odbudowy i Zakładu Kredytowego Miast Małopolskich, przeprowadzonej

w r. 1924 rozporządzeniem z d. 17-go kwietnia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 36, poz. 382). Statut Banku ogłoszony został w d. 31-ym maja 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 46, poz. 478).

Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność jego obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest udzielanie kredytu długoterminowego, oraz inne czynności bankowe ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb Państwa i samorządu. Bank jest własnością Państwa.

Ważnym działem czynności Banku, przewidzianym w statucie, jest kredyt, oparty na obligacjach komunalnych, gwarantowanych przez Państwo.

Poza udzielaniem pożyczek na zakładanie powiatowych i gminnych instytucyj oszczędnościowych B. G. K. bierze udział w ich organizacji, ułatwia im lokaty wolnych środków i popiera ich działalność.

Prezes Banku — d-r. R. Górecki. Naczelny dyrektor — E. Korwin-Szymanowski.

Oddziały: Biała (Bielsko), Białystok, Bydgoszcz, Cieszyn, Drohobycz, Gdynia, Katowice, Kołomyja, Kraków, Lublin, Lwów, Łódź, Łuck, Oświęcim, Poznań, Przemyśl, Równe, Stanisławów, Tarnów, Wilno, Żywiec.

Adres Banku: Warszawa, Centrala — ul. Krakowskie Przedm. 32. Oddział Budowlany — ul. Sienna 17. Komun. — ul. Królewska 5.

Tel.: Inform. kredyt. 415-85.

POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI.

P. K. O. została utworzona ustawą z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. Ustaw Nr. 48, poz. 297) celem ułatwiania obrotu pieniężnego i roztoczenia opieki nad oszczędnościami szerokich mas ludowych. P. K. O. jest instytucją państwową z gwarancją i pod kontrolą państwa.

Zmiany w organizacji P. K. O. wprowadziło rozp. Prezydenta Rzeczp. z d. 27-go czerwca 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 55, poz. 545).

Do tego rozporządzenia dołączony został statut organizacyjny P. K. O. Zmianę w statucie wprowadziło rozp. Prezydenta z dn. 21.II.1927 r. (Dz. U Nr. 15, p. 111). Zmiana dotyczy wyłącznie obsady Rady Zawiadowczej P. K. O.

Działalność P. K. O. obejmuje: przyjmowanie i oprocentowywanie oszczędności, obrót czekowy, operacje papierami wartościowemi i współdziałanie przy emitowaniu pożyczek państwowych i komunalnych. Wszystkie władze i instytucje państwowe i samorządowe są obowiązkowymi uczestnikami obrotu czekowego P. K. O.

Na czele P. K. O. stoi prezes, mianowany przez Prezydenta Rady Ministrów. Prezes — dr. H. Gruber.

Wszystkie urzędy pocztowe są zbiornicami P. K. O.

Oddziały P. K. O. posiada: w Poznaniu, Katowicach, Łodzi i Krakowie.

Centrala P. K. O. mieści się w Warszawie, przy ul. Jasnej 9.
Tel.: Centrala: 8-51, 8-55.

PUBLICZNE ZAKŁADY UBEZPIECZENIOWE.

POWSZECHNY ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych (P. Z. U. W.) powstał z dawnej Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych, która podległa reorganizacji na podstawie rozp. Prezydenta z d. 27-go maja 1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 46, poz. 410) o przymusie ubezpieczenia od ognia i o P. Z. U. W.

Zakład przeprowadza przymusowe ubezpieczenie od ognia na obszarze Państwa, z wyjątkiem wojew. poznańskiego, pomorskiego, śląskiego, oraz m. Warszawy.

Zakład przeprowadza także i dobrowolne ubezpieczenia: budynków od ognia, plonów od gradobicia, ruchomości rolnych od ognia, żywego inwentarza od pomoru.

Poszczególne sejmiki powiatowe mogą uchwalać przymus ubezpieczenia od ognia ruchomości rolnych, oraz inwentarza od pomoru na obszarze całego powiatu. Przymusowe ubezpieczenia plonów od gradobicia może wprowadzić sejmik wojewódzki (przyszłego samorządu wojewódzkiego) na obszarze całego województwa. Przeprowadzenie tych ubezpieczeń może być powierzone tylko P. Z. U. W.

Organami P. Z. U. W. są: 1) naczelny dyrektor, mianowany przez Ministra Skarbu, 2) rada P. Z. U. W., składająca się z 20 członków, wybieranych: a) 13 — przez sejmiki wojewódzkie tych wojew., które objęte są przymusem ubezp. od ognia, b) 4 — przez rady miejskie m. Krakowa, Lwowa, Łodzi i Wilna, c) 3 — mianowanych przez Min. Skarbu. Do czasu zorganizowania samorządu wojew. 13-tu członków rady mianuje Minister Skarbu na wniosek centralnych organizacyj samorządu terytorjalnego.

Adres P. Z. U. W.: Warszawa, ul. Kopernika n-r 36/40.

KRAJOWE UBEZPIECZENIE OGNIOWE W POZNANIU.

Krajowe Ubezpieczenie ogniowe w Poznaniu, instytucja Starostwa Krajowego w Poznaniu, obejmuje głównie ubezpieczenie od ognia, nieprzymusowe (bo przymusu ubezpieczenia od ognia w byłej dzielnicy pruskiej niema) lecz

uprzywilejowane, gdyż składki ogniowe pobierają organy policji miejscowej (burmistrze, komisarze obwodowi). Oprócz tego znacznie rozbudowany jest dział gradowy. Dalej instytucja prowadzi kasy: ubezpieczeń strażaków od wypadków i koni podczas służby pożarnej. Dyrektorem Generalnym jest jeden z wyższych urzędników Starostwa Krajowego. Ogólna suma ubezpieczonych wartości w r. 1926 w dziale ogniowym wynosiła (okrągło) 3½ milj. zł., w dziale gradowym wydano w r. 1926 polis 1527 na sumę 41 tysięcy zł. Teren działania — wojew. Poznańskie.

Adres: Plac Nowomiejski 8.

POMORSKIE STOWARZYSZENIE UBEZPIECZEŃ W TORUNIU.

Pomorskie Stowarzyszenie Ubezpieczeń przy Starostwie Krajowem w Toruniu ma analogiczny zakres działania i organizację — jak Krajowe Ubezpieczenie Ogniowe w Poznaniu. Działa na terenie wojew. Pomorskiego.

ZAKŁADY UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW W ROLNICTWIE.

Zakłady Ubezpieczenia od wypadków w rolnictwie działają przy Starostwie Krajowem w Poznaniu i Toruniu. Przeprowadzają przymusowe ubezpieczenie od wypadków w rolnictwie ze składkami wymierzanemi według podatku gruntowego i zarobków pracowników rolnych. Składki ściągają wydziały powiatowe. Zakłady działają na terenach województw Poznańskiego i Pomorskiego.

UBEZPIECZENIE ŻYWEGO INWENTARZA OD ZARAZY.

Ubezpieczenie żywego inwentarza od zarazy istnieje przy Starostwach Krajowych w Poznaniu i Toruniu. Ubezpieczenie przymusowe. Składki ściągają Starostwa. Teren działania — województwa: Poznańskie i Pomorskie.

ZAKŁAD UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW WE LWOWIE.

Zakład działa na podstawie dawnych przepisów b. państwa Austrjackiego o ubezpieczeniu pracowników od wypadków, zmienionych częściowo przez ustawę z dn. 7-go lipca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 65, poz. 413).

Teren działalności Zakładu obejmuje b. zabór austrjacki, oraz na podstawie ustawy z d. 30 stycznia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 16, p. 148 — 1924 r.) i b. zabór rosyjski.

Celem Zakładu jest ubezpieczenie pracowników, podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu, oraz ubezpieczających się dobrowolnie od wypadków w przemyśle.

Członkami Zakładu są przedsiębiorcy i pracownicy położonych w obrębie działania Zakładu przedsiębiorstw.

Koszty ubezpieczenia ponoszą przedsiębiorcy w wysokości zależnej od tego, do jakiej kategorji niebezpieczeństwa jest zaliczony Zakład.

Zarząd Zakładu wybierany jest w połowie przez przedsiębiorców, w połowie przez ubezpieczonych.

Zarząd wybiera ze swego grona przewodniczącego, wydział administracyjny i komisję rewizyjną.

Wszelkiemi czynnościami Zakładu kieruje mianowany przez zarząd dyrektor.

Adres: Zakład Ubezpieczenia od Wypadków — Lwów, Al. 3-go Maja.

FUNDUSZ BEZROBOCIA.

Fundusz Bezrobocia utworzony został na podstawie ustawy z dn. 18-go lipca 1924 r. o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia (Dz. Ustaw Nr. 67, poz. 650). Działa na obszarze całego Państwa.

Celem Funduszu jest ubezpieczenie pracowników na wypadek bezrobocia. Dochody Fundusz Bezrobocia czerpie z wkładek zakładów pracy i dopłat skarbu.

Na czele Funduszu Bezrobocia stoi zarząd, składający się z 17 osób. Przewodniczący jest mianowany przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej. Między innymi w skład zarządu wchodzi 4 przedstawicieli samorządów, mianowanych przez ministra na wniosek centralnych organizacyj miast i powiatowych związków komunalnych. Siedzibą Zarządu jest Warszawa.

Organami lokalnemi są zarządy obwodowe, do których również wchodzi 2 przedstawicieli samorządów.

Adres Funduszu Bezrobocia: Warszawa, ul. Długa Nr. 50.

ZAKŁAD PENSYJNY DLA FUNKCJONARJUSZY WE LWOWIE.

Zakład Pensyjny dla funkcjonarjuszy we Lwowie działa na podstawie przepisów prawnych b. państwa Austrjackiego, zmienionych częściowo ustawą polską z dn. 10-go czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 59, poz. 570).

Teren działalności Zakładu obejmuje b. zabór austrjacki. Siedziba mieści się we Lwowie.

Zakład ma na celu obowiązkowe ubezpieczenie emerytalne pracowników umysłowych, zatrudnionych w służbie prywatnej. Od obowiązku ubezpieczenia mogą być zwolnieni funkcjonarjusze związków komunalnych oraz przedsiębiorstw i zakładów związków kom., o ile mają zapewnione prawa emerytalne analogiczne do praw urzędników państwowych. (Rozp. Min. P. i O. S. Dz. Ustaw Nr. 10 z 1923 r.).

Na czele Zakładu Pensyjnego stoi prezes, mianowany przez Ministra Pracy i Op. Sp., i zgromadzenie delegatów, złożone w $1/3$ z pracodawców i $2/3$

z pracowników. Zgromadzenie wybiera wydział kierujący i komisję rentową. która przyznaje świadczenia.

Adres: Lwów, ul. Piekarska 1-a.

UBEZPIECZALNIA KRAJOWA W POZNANIU.

Ubezpieczalnia Krajowa w Poznaniu działa na podstawie przepisów prawnych b. państwa Pruskiego oraz późniejszych przepisów polskich, wprowadzających niektóre zmiany w jej organizacji. Działa na obszarze woj. Poznańskiego i Pomorskiego.

Ubezpieczalnia dzieli się na dwa wydziały: 1. Wydział ubezpieczeń od wypadków w przemyśle, 2. Wydział ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość.

Zarząd wydziału ubezpieczeń od wypadków w przemyśle stanowi zgromadzenie pracodawców; delegatów do zgromadzenia wybierają organizacje samorządu gospodarczego.

Wydziałem ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość kieruje rada, złożona z 10 delegatów pracowników i 10 pracodawców.

Rada wydziału od inwalidztwa i na starość wybiera członków Zarządu Ubezpieczalni w równej liczbie z pośród pracowników i pracodawców. Ponadto do zarządu wchodzi 4 — 5 radców krajowych. Prezesem jest starosta krajowy.

Okręg działalności Ubezpieczalni stanowią wojew. Pomorskie i Poznańskie.

Adres: Ubezpieczalnia Krajowa — Poznań.

ZAKŁAD UBEZPIECZENIA URZĘDNIKÓW PRYWATNYCH W POZNANIU.

Zakład Ubezpieczenia Urzędników Prywatnych odłączony od Ubezpieczalni Krajowej w Poznaniu na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z 26.5.1926 r. stanowi zakład samoistny dla ubezpieczeń urzędników prywatnych Wielkopolski i Pomorza. Przewodniczącym Rady jest każdorazowy Prezes Ubezpieczalni Krajowej. Zarząd składa się z Prezesa Rady i 6 wybieralnych członków. Komisja rentowa składa się z dyrektora i 4 członków wybieranych przez Radę. Członków Rady wybierają mężowie zaufania pracowników i pracodawców.

KASA WDÓW I SIEROT PO URZĘDNIKACH KOMUNALNYCH W POZNANIU.

Kasa wdów i sierot po urzędnikach komunalnych przy Starostwie Krajowem w Poznaniu ubezpiecza zaopatrzenia rodzin stałych urzędników powiatowych i miejskich (emerytury daje sam związek komunalny). Zakres działania oparty na regulaminie z 19.12.1923 r.

Czynności biurowe sprawuje 2 urzędników. Fundusz rezerwowy (w roku 1925) — 170.000 zł. Liczba ubezpieczonych 664. Pobierających renty wdów 82, sierot 26.

W województwie Pomorskiem nie ma obecnie analogicznej instytucji, gdyż kasa taka była za czasów niemieckich w Gdańsku i prowadzi się dotychczas jej likwidację. Zaopatrzenie wdów i sierot świadczą tymczasem same samorządy Województwa Pomorskiego.

KASA EMERYTALNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.
(w likwidacji).

Kasa założona w 1921 r. miała na celu zabezpieczenie pracowników samorządowych na starość i zabezpieczenie ich rodzin na wypadek śmierci. Ubezpieczenie w Kasie było dobrowolne.

Terenem działalności Kasy, określonym w statucie, było całe terytorjum Rzeczypospolitej. Faktycznie działalność Kasy ograniczała się do b. zaboru rosyjskiego.

W związku z wprowadzeniem rozp. Prezydenta z d. 24.XI.1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 106, poz. 911) powszechnego ubezpieczenia pracowników umysłowych, obejmującego również i pracowników samorządowych, Kasa Emerytalna postawioną została zarządzeniem Min. Pracy i Op. Społ. z d. 14-go sierpnia 1928 r. w stan likwidacji.

Likwidację przeprowadza komitet, na którego czele stoi p. Wł. Strzelecki.

SPIS WAŻNIEJSZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH.

I. SZKOŁY TECHNICZNE TYPU ZASADNICZEGO.

Cel: wykształcenie techników pomocniczych różnych specjalności.

Czas trwania nauki: 4 lata (wyjątkowo mniej).

Warunki przyjęcia: we wszystkich szkołach, prócz szkół specjalnie wyodrębnionych, 4 klasy szkoły średniej ogólnokształcącej lub 7 klas szkoły powszechnej lub ukończenie pełnej szkoły rzemieślniczo-przemysłowej i egzamin wstępny z języka polskiego, matematyki i rysunku odręcznego; prócz tego w szkołach z krótszym okresem nauki konieczną jest praktyka przedwstępna.

KOWEL (woj. Wołyńskie) *Państwowa Szkoła Miernicza i Drogowa.*

Wydział drogowy: kształci techników dla budowy i konserwacji dróg bi-

tych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń kanalizacyjnych i wodociągowych.

Czas trwania nauki 4 lata.

LWÓW (ul. Snopkowska 47). *Państwowa Szkoła Przemysłowa.*

a) Wydział drogowy: kształci techników dla budowy i konserwacji dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych;

b) Wydział elektromechaniczny: kształci techników ruchu dla zakładów fabrycznych i elektrowni.

Czas trwania nauki na obu wydziałach 4 lata.

POZNAŃ (Łąkowa 11) — *Państwowa Szkoła Budownictwa.*

Wydziały: a) budowlany, b) drogowy i c) mierniczo - meljoracyjny.

Kształcą: a) techników budowlanych, b) techników dla dróg bitych, żelaznych, wodnych, urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych i c) techników meljoracyjnych.

Warunki przyjęcia: a) ukończenie 4 klas szkoły średniej lub 7 klas szkoły powszechnej, pozatem 1 rok praktyki przedwstępnej oraz egzamin wstępny, lub 6 klas szkoły średniej i 1 rok praktyki bez egzaminu.

WARSZAWA (Wspólna 81) — *Państwowa Szkoła Budownictwa.*

Wydziały: a) budowlany i b) drogowy.

Kształcą: a) techników budowlanych, b) techników dla dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych.

Czas trwania nauki 4 lata.

WILNO (Ponarska 63) — *Państwowa Szkoła Techniczna.*

Wydziały: a) budowlany, b) drogowy i c) mechaniczny.

Kształcą: a) techników budowlanych, b) techników dla dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, c) techników mechaników.

Czas trwania nauki 4 lata.

II SZKOŁY PRZEMYSŁOWYCH MISTRZÓW I NADZORCÓW.

WARSZAWA — *Państwowe Kursy dozorców i majstrów meljoracyjnych przy Państwowej Szkole Budownictwa.*

Kształcą na majstrów i dozorców przy wszelkich robotach meljoracyjnycn rolnych.

Warunki przyjęcia: szkoła powszechna (2 klasy szkoły średniej) i dłuższa praktyka przy robotach meljoracyjnych albo 7 klas szkoły powszechnej bez praktyki.

Czas trwania nauki 3 półrocza.

III. ŚREDNIE SZKOŁY AGROTECHNICZNE MĘSKIE.

A. Szkoły Państwowe.

BIAŁOKRYNICA (Woj. Wołyńskie) — *Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.*
Wydziały: rolniczy i leśny.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie. Przy szkole jest bursa.

BOJANOWO (Woj. Poznańskie, pow. Rawicz) — *Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.*
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

BYDGOSZCZ (Woj. Poznańskie, Bernardyńska 7) — *Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.*
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

CIESZYN (Miarki 19, Woj. Śląskie) — *Państwowa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego.*
3-letnia Szkoła Rolnicza, na ostatnim semestrze specjalizacja w głównych kierunkach produkcji rolniczej, wraz z 1 rocznym Wydziałem Instruktorsko - Nauczycielskim.
Kształci samodzielnych kierowników gospodarstw rolnych, średnich i większych.
Warunki przyjęcia: ukończenie 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej, odbycie rocznej praktyki, uznanej przez szkołę, i egzamin sprawdzający z polskiego, matematyki i fizyki z zakresu 6 klas szkoły średniej.

CZERNICHÓW (Woj. Krakowskie, pod Krakowem) — *Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.*
3 lata nauki, poczem po rocznej praktyce egzamin główny.
Kształci samodzielnych zarządców mniejszych i średnich majątków lub pomocników administratorów wielkich dóbr.
Warunki przyjęcia: ukończenie 7 oddziałów szkoły powszechnej lub 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej i egzamin sprawdzający z polskiego, matematyki i fizyki z zakresu 4 klas szkoły średniej. Pierwszeństwo mają kandydaci z praktyką rolniczą. Wiek: 14 do 18 lat.
Przy szkole jest bursa.

DĘBOWA ŁĄKA (Woj. Pomorskie, st. kol. Wąbrzeźno). — *Państwowa Średnia Szkoła Hodowlano - Rolnicza.*
Warunki przyjęcia jak w Czernichowie.

Kształci samodzielnych zarządców mniejszych i średnich majątków lub pomocników administratorów wielkich dóbr oraz kierowników obór, instruktorów hodowlanych i t. p.

Przy szkole jest bursa.

WARSZAWA (Nowogrodzka 60) — *Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza.*

3 lata nauki, poczem po rocznej praktyce egzamin główny.

Kształci samodzielnych ogrodników, prowadzących średnie i większe ogrody.

Warunki przyjęcia: ukończenie 7 oddziałów szkoły powszechnej lub 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej. Pierwszeństwo mają kandydaci z praktyką ogrodniczą. Wiek 14 — 18 lat.

WILNO (Sołtaniszki 50) — *Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza.*

Cel, program i warunki przyjęcia jak w Warszawie.

Przy szkole jest bursa.

ŻYROWICE (Woj. Nowogródzkie, st. kol. Słonim) — *Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.*

Wydziały: rolniczy, leśny i meljoracyjny.

Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.

Przy szkole jest bursa.

POZNAŃ (Libelta 1) — *Państwowa Szkoła Ogrodnicza.*

3 lata nauki i praktyka. Koedukacyjna.

Warunki przyjęcia: ukończenie 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej i wiek ponad 16 lat.

Przy szkole są roczne kursy ogrodnictwa.

B. Szkoły niepaństwowe.

LUBLIN — *Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza Lubelskiego Towarzystwa Ogrodniczego.*

Cel, program i warunki przyjęcia jak w Państwowej Średniej Szkole Ogrodniczej w Warszawie.

Przy szkole jest bursa.

SOBIESZYN (Woj. Lubelskie, st. kol. Ryki pod Dęblinem) — *Trzyletnia Średnia Szkoła Rolnicza Fundacji im. Hr. Kickiego.*

Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.

Przy szkole jest bursa.

Kursy Agrotechniczne.

FREDROWO (Woj. Lwowskie, poczta Rudki) — *2-letnie Kursy Praktyki Ogrodnictwa T-wa Gospodarczego we Lwowie.*
Koedukacyjne. Przy kursach jest bursa.

WARSZAWA (Wiejska 12) — *1-roczne Kursy Pszczelniczo-Ogrodnicze.*
Koedukacyjne.
Warunki przyjęcia: 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej.

IV. KURSY RZEMIEŚLNICZO - PRZEMYSŁOWE.

CZĘSTOCHOWA (woj. Kieleckie) — *Kursy Przemysłu Ludowego.*
Działy: tkacki, kilimkarski. Kurs 10 miesięczny.

V. NIŻSZE SZKOŁY ZAWODOWE ŻEŃSKIE.

Cel nauki: przygotowanie teoretyczne i praktyczne dziewcząt do pracy w rzemiośle lub drobnym handlu.

Czas trwania nauki — 3 lata.

Warunki przyjęcia: 5 klas szkoły powszechnej i 14 lat życia.

A. Państwowe.

BOBOWA (wojew. Krakowskie) — *Szkoła koronkarska.*

CZĘSTOCHOWA (ul. Panny Marji 60) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: krawieczyzna i gospodarstwo domowe.

GRODNO (Pl. Piłsudskiego 28) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Dział: krawiecko - bieliźniarski.

KOŚCIERZYNA (wojew. Pomorskie) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: gospodarstwo domowe, krawieczyzna, zdobnictwo i handel.

ŁUCK (Katedralna 8) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Dział: krawiecko - bieliźniarski.

MAKÓW (wojew. Krakowskie) — *Państwowa Szkoła Hafciarska.*

NOWY - TARG (wojew. Krakowskie) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Spisko - Orawska.*

Działy: krawieczyzna, tkactwo, trykotarstwo, gospodarstwo, haft i koronki.

ZAKOPANE (wojew. Krakowskie) — *Państwowa Szkoła Koronkarska.*

VI. ŻEŃSKIE SZKOŁY ZAWODOWE ŚREDNIE.

Cel nauki: przygotowanie teoretyczne i praktyczne dziewcząt do samodzielnej pracy w zakładach przemysłowych i handlowych.

Warunki przyjęcia: wiek 14 do 17 lat, świadectwo 4 klas szkoły średniej lub 7 klas szkoły powszechnej.

Czas trwania nauki — 3 lata.

A. Państwowe:

KRAKÓW (ul. Syrokomli 12) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: krawiecki, bieliźniarski, hafciarski, kilimkarski, koronkarski, modniarski.
Oddział Seminarjum Gospodarczego i Seminarjum Haftu.

LUBLIN (ul. Żmigród 3) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: bieliźniarski, krawiecki, introlig. i handlowy.

LWÓW (ul. Zielona 8) *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: handlowy, bieliźniarski, krawiecki, koronkarski, modniarski i gospodarstwa domowego.

ŁÓDŹ (ul. Narutowicza 77) — *Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska.*
Działy: bieliźniarstwo, zdobnictwo, haft i koronki, kilimy i dywany.

ŁÓDŹ (ul. św. Karola 20) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: kamasznictwo, krawiectwo, modniarstwo, czapnictwo i handel.

PŁOCK (ul. Kolegjalna 21) — *Państwowa Szkoła Przemysłowo - Handlowa Żeńska* im. Kr. Kingi.
Działy: handlowy, ogrodniczy, krawiecki i wieczorny kurs dokształcający.

POZNAŃ (ul. Zwierzyniecka 4) — *Państwowa Szkoła Przemysłowo - Handlowa Żeńska.*
Działy: handlowy, gospodarstwa i krawiectwo.

SOSNOWIEC (ul. Karpacka 2) — *Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.*
Działy: bieliźniarstwo i krawiectwo.

WARSZAWA (Wilcza 16) — *Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska.*
Działy: bieliźniarstwo i krawiectwo.

WILNO (Żeligowskiego 1) — *Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska* im. Emmy Dmochowskiej.
Działy: handlowy, krawiecki i tkacki.

B. Prywatne.

Główna Szkoła Gospodarcza Żeńska w Snopkowie, p. Lwów. Kurs 3-letni od 1.IX do 1.VII.

Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Chyliczkach pod Warszawą, p. Piaseczno.

Szkoła Zawodowa Żeńska Hodowli Drobiu w Julinie, pow. Radzymiński, p. Łochów. Kurs 9-miesięczny, od 1.II do 1.IX.

SPIS LUDOWYCH SZKÓŁ ROLNICZYCH *), OGRODNICZYCH, LEŚNYCH I MLECZARSKICH.

SZKOŁY ROLNICZE MĘSKIE.

Województwo Warszawskie.

BLICH p. i pow. Łowicz; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S).

NIEGŁOSY p. i pow. Płock; kurs 1½ roku od 1.XI — 1.IV (S.).

PSZCZELIN p. Brwinów pow. Błonie; kurs 1½ roku od 1.XI — do 1.IV (Pr.C.T.R.).

BRATNE p. i pow. Ciechanów; kurs 1 rok od 10.X — 10.X. (P.).

GOLĄDKOWO p. i pow. Pułtusk; kurs 1 rok od 4.XI — 10.X. (S.).

RUDA p. i pow. Przasnysz; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.).

MIECZYSŁAWÓW p. i pow. Kutno; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII. (Pr.C.T.R.).

STARY BRZEŚĆ p. St. Brześć, pow. Włocławek; kurs 1 rok od 15.I— 15.XII (S.).

Województwo Lubelskie.

JANOWICE p. i pow. Zamość; kurs 1 rok od 1.XI — 1.X. (S.).

DĘBLIN (rol. hod.) p. Dęblin, pow. Puławy; kurs 1 rok od 15.X — 10.X. (C.Z.K.R.).

---

*) Skróty w spisie oznaczają: p. — poczta, st. — stacja kolejowa, pow. — powiat, woj. — województwo.

Litery w nawiasach — czyją własnością jest szkoła: (P) — państwowa, (S) — samorządowa, (I. R.) — Izby Rolniczej, (C. T. R.) — Centralnego Towarzystwa Rolniczego, (T. R.) — Towarzystwa Rolniczego miejscowego, (Z. Z.) — Związku Ziemianek, (Zak.)— Zakonów, (P.) — osób prywatnych, (R. P.) — Rady Powiatowej, (T. W. S.) — Tymczasowego Wydziału Samorządowego, (C. Z. K. R.) — Centralnego Związku Kółek Rolniczych, (Z. K. R.) — Związku Kółek Rolniczych.

KIJANY p. Lublin, pow. Lubartów; kurs 2 lata z kursem przygotowawczym. (Pr. Tow. Roln.).

MIĘTNE p. i pow. Garwolin; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII. (S.).

OKSZÓW p. i pow. Chełm; kurs 1½ roku od 1.X — 1.IV. (S.).

SIEDLCE p. i pow. Siedlce; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.).

KRASNYSTAW p. i pow. *) kurs 1½ roku od 1.X — 1.IV (S.).

NAŁĘCZÓW p. Nałęczów, pow. Puławy; kurs 5 mies. od 1.XI — 1.IV (Pr.T.R.).

KOMARÓWKA p. Komarówka Podlaska pow. Radzyń; kurs 5 mies. od 1.XI — 3.III (Pr.).

Województwo Kieleckie.

PODZAMCZE CHĘCIŃSKIE p. Chęciny pow. Kielce; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.).

TRZYCIĄŻ p. i pow. Olkusz; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

WACYN p. i pow. Radom; kurs 1½ roku od 15.X — 1.IV (S.)

ZWOLEŃ p. i pow. Kozienice; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

CHWAŁOWICE p. i pow. Iłża; kurs 1 rok od 15.XI — 15.XII (S.)

Województwo Łódzkie.

CZARNOCIN p. Czarnocin, pow. Łódź; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

DOBRYSZYCE p. i pow. Radomsko; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

LISKÓW p. Lisków, pow. Kalisz; 5-mies. kurs hodowl., powtarzany 2 razy w roku (Pr.C.T.R.)

POPÓW p. Pęczniew, pow. Turek; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (Pr.C.T.R.)

SĘDZIEJOWICE p. i pow. Łask; kurs 1 rok od 10.XI — 10.X (S.)

Województwo Krakowskie.

PILZNO p. i pow. Pilzno; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (T.W.S.)

Śląsk Cieszyński.

MIĘDZYŚWIECIE p. Skoczów, pow. Cieszyn; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (Śl. Izb. Roln.).

TARNOWSKIE GÓRY p. i pow. *); 2 - zimowa od 1.IX — 1.IV (Śl. Izb. Roln.)

RYBNIK p. i pow. Rybnik; 2-zimowa od 1.IX — 1.IV (Śl. Izb. Roln.)

---

*) Skrót ten bez podania nazwy oznacza, że nazwa poczty i powiatu jest ta sama co i szkoły.

Województwo Poznańskie.

BYDGOSZCZ p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I. R.)
CHODZIEŻ p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
INOWROCŁAW p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
JANOWIEC p. Janowiec, pow. Żnin; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
KĘPNO p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
KOŻMIN p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
LESZNO p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
MIĘDZYCHÓD p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
ODOLANÓW p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
ŚRODA p. i pow. 1-roczna od 15.X — 15.IX (I.R.)
ŚRODA p. i pow. 2-zimowa (niemiecka) (I.R.)
SZAMOTUŁY p. i pow. 1½ roczna 1.XI (I.R.)
WOLSZTYN p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
WRZEŚNIA p. i pow. Września; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)

Województwo Nowogródzkie.

GRZYBÓW p. i pow. Słonim; kurs 1 rok od 15.I — 15.II (P.)

BERDÓWKA p. i pow. Lida (skrz. poczt. 5); kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

KUSZELEWO p. i pow. Nowogródek; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

NIEHNIEWICZE p. i pow. Nowogródek; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII. (C.Z.K.R.)

ŁAZDUNY p. i pow. Wołożyn; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.).

Województwo Wileńskie.

ŁUCZAJ p. Łuczaj przez Duniłowicze, pow. Dunił.; kurs 1 rok od 15.I— 15.XII (P.)

BUKISZKI p. i pow. Wilno; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

OPSA p. Opsa, pow. Brasław; kurs 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

Województwo Pomorskie.

BRODNICA p. i pow.; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
WEJHEROWO p. i pow.; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
BYSZWAŁD p. i pow. Lubawa; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)

PAWŁOWO (daw. Chojnice) p. i pow. Chojnice; 1-roczna od 1.X — 1.VIII (I.R.)

KOŚCIERZYNA p. i pow. 2-zimowa (I.R.)
KOWALEWO pow. Wąbrzeźno; 1½ roczna od 1.X — 1.IV (I.R.)
BIELAWKI p. Pelplin, pow. Starogard; 1-roczna od 1.X—1.VIII (I.R.)
ŚWIECIE p. i pow. 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (I.R.)
ŚWIECIE p. i pow.; 1 rok (niem.) od 1.X — 1.VIII (I.R.)
KAŁDUS pow. Chełmno; 1 roczna od 1.X — 1.VIII (I.R.)

Województwo Lwowskie.

MIŁOCIN p. i pow. Rzeszów; 3 lata od 1.IX — 1.IX (T.W.S.)
SUCHODÓŁ p. i pow. Krosno; 3 lata od 1.IX — 1.X (T.W.S.)
GRÓDEK JAGIELOŃSKI p. i pow.; 2-zimowa od 1.XI — 1.IV (T.W.S.)

Województwo Stanisławowskie.

BEREŻNICA p. i pow. Stryj; 3 lata od 1.IX — 1.IX (T.W.S.)
HORODENKA p. i pow. Horodenka; 3 lata od 20.X.1926 r. (1 rok po przerwie) (T.W.S.)

Województwo Tarnopolskie.

ZAGROBELA p. i pow. Tarnopol; 1½ roczna od 1.X — 1.IV (Pr.)

Województwo Białostockie.

SUPRAŚL p. Białystok; 1-roczna od 15.I — 15.XII (S.)
KRZYŻEWO p. Sokoły, pow. Wysokie Maz.; 1-roczna od 15.I — 15.XII (Pr.)

Województwo Poleskie.

KOŁPIN p. Kodeń, pow. Brześć; 1½ roczna od 1.X — 1.IV (P.)
DUBOJA p. Juchnowicze koło Pińska, pow. Pińsk; 1-roczna od 15.I — 15.XII (Pr.)

Województwo Wołyńskie.

TROŚCIANIEC p. Kiwerce, pow. Łuck; 1-rok od 15.X — 10.X (P.)
ŁUCK p. i pow. Łuck; 1-rok od 15.I — 15.XII (Pr.)
SZUBKÓW p. Tuczyn, pow. Równe; 1 rok od 15.I — 15.XII (P.)
WIŚNIOWIEC p. i pow. Krzemieniec; 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)

KURSY Rolnicze Korespondencyjne im. St. Staszica w Warszawie, ul. Składowa Nr. 3 (Pr.)

NIŻSZE SZKOŁY ROLNICZE ŻEŃSKIE.

Województwo Warszawskie.

SOKOŁÓWEK p. i pow. Ciechanów; 1-roczna od 1.XI — 1.X dla praktykantek na naucz. 2 x 5 mies. dla wychowanek lud. szkół roln. (P.)

GOŁOTCZYZNA p. loco, pow. Ciechanów; 1-roczna od 15.X — 10.X (P.)

MARYSIN p. Lubraniec, pow. Włocławek; 1-roczna od 15.I — 15.XII (Pr.Z.Z.)

MIROSŁAWICE p. Żychlin, pow. Kutno; 1-roczna od 15.X — 15.IX (Pr.Z.Z.)

NOWY PRZYBYSZEW p. Goszczyn, pow. Grójec; 1 - roczna od 15.X — 15.IX (Pr.)

TRZEPOWO p. i pow. Płock; 1-roczna (S.)

Województwo Poleskie.

PLANTA p. i pow. Kobryń (skrz. poczt. 22); 1-roczna od 1.X — 1.IX (P.)

Województwo Nowogródzkie.

ROŻANKA p. Rożanka Pacowska, pow. Lida; 1 rok od 1.X — 1.IX (P.)

BEREŻNO p. Mir, pow. Stołpce; 1 rok od 1.X — 1.IX (P.)

Województwo Lubelskie.

KRASIENIN p. Lublin, pow. Lubartów; 1-roczna od 15.X — 10.X (C.Z.K.R.)

NAŁĘCZÓW p. Nałęczów, pow. Puławy; 1-roczna od 15.X — 15.IX (Z.Z.)

SITNO p. i pow. Zamość; 1-roczna od 15.X — 10.X (S.)

TEODORÓWKA p. i pow. Biłgoraj; 1-roczna od 1.X — 30.IX (S.)

Województwo Kieleckie.

IMBRAMOWICE p. Wolbrom, pow. Olkusz; 1 rok od 1.II — 15.XII (Pr.)

MOKOSZYN p. i pow. Sandomierz; 1 rok od 15.X — 15.IX (S.)

ŁYSZKOWICE p. Proszowice, pow. Miechów; 1 rok od 2.I — 1.XII (S.)

„ZAGŁĘBIANKA" w KOZIEGŁOWACH p. Koziegłowy, pow. Zawiercie; 1 rok od 1.X — 1.IX (S.)

Województwo Łódzkie.

KOŚCIELEC p. i pow. Koło; 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)
JEŻEWO p. Zgierz, pow. Brzeziny; 1 rok od 15.I — 15.XII (S.)
WITÓW p. i pow. Piotrków; 1 rok od 1.XII — 1.XI (S.)

Województwo Krakowskie.

BACHOWICE p. Spytkowice, pow. Oświęcim; 1 rok od 1.X — 1.X (T.R.)
PODEGRODZIE p. i pow. Nowy Sącz; 1 rok od 15.IX — 15.VII (R.P.)
SZYNWAŁD pow. Tarnów; 1 rok od 15.X — 15.IX (Zak.)
ŁODYGOWICE p. Łodygowice, pow. Żywiec; 1 rok od 15.X — 15.IX (S.)

Województwo Śląskie.

STRUMIEŃ pow. Bielski; 1 rok (I.R.)

Województwo Poznańskie.

KROTOSZYN p. i pow.; 1 rok od 1.IX — 1.VII (Pr.)
NIETĄŻKÓW p. i pow. Śmigiel; 1 rok od 1.IX — 1.VII (I.R.)
TUCHORZA p. i pow. Wolsztyn; 1 rok od 1.IX — 1.VIII (I.R.)
WITKOWO p. i pow. Witkowo; 1 rok od 15.X — 15.IX (I.R.)

Województwo Pomorskie.

KOWALEWO pow. Wąbrzeźno; 1 rok od 1.X — 1.IX (I.R.)
DZIAŁDOWO p. i pow.; ½ roku od 1.X — 1.IV (Pr.)

Województwo Lwowskie.

ALBIGOWA pow. Łańcut; 1 rok od 15.IX — 15.VII (R.P.)
KORCZYNA p. i pow. Krosno; 1 rok od 1.X — 1.X (Zak.)
PRZEMYŚL ul. Szczytowa 16; 1 rok od 10.I — 10.XII (Pr.zak.)

Województwo Tarnopolskie.

WITKÓW p. Witków, p. Radziechów; 1 rok od 1.X — 1.IX (Pr.)

Województwo Białostockie.

KUKÓW p. i pow. Suwałki; 1 rok od 15.X — 15.IX.

Województwo Wileńskie.

ANTOWIL p. i pow. Wilno; 1 rok od 15.I — 15.XII (P.)

Województwo Wołyńskie.

HORYNGRÓD p. Tuczyn, pow. Równe; 1 rok od 15.I — 15.XII (P.)

WĘDROWNA SZKOŁA Rolnicza Żeńska na terenie woj. Lwowskiego, Stanisławowskiego, Tarnopolskiego. (P.R.) Tow. Gosp. Wsch. Małopolski we Lwowie.

SZKOŁY OGRODNICZE I PSZCZELNICZE.

Niższe szkoły ogrodnicze.

TARNÓW p. i pow., woj. Krakowskie, kurs 2 - zimowy od 1.IV — 1.III (T.W.S.)

CZĘSTOCHOWA p. i pow., woj. Kieleckie. Gm. Izraelicka — kurs 2 lata (Pr.)

WÓLKA KAPITAŃSKA p. Zamarstynów, pow. Lwów, kurs 2 lata od 1.X — 1.IX (T.W.S.)

KOŹMIN p. i pow. Koźmin, woj. Poznańskie od 1.I (I.R.)

MIŁOWANIE Rolniczo - Ogrodnicza, p. Stryganće, pow. Tłumacz, woj. Stanisławowskie, ukraińska pr. (Tow. „Proświta") (Pr.)

ŚWIĘCIANY Rolniczo - Ogrodnicza, p. i pow., woj. Wileńskie; kurs 2 lata (S.)

NIŻSZE SZKOŁY MLECZARSKIE.

LISKÓW p. Lisków, pow. Kalisz — 4 mies. dwa razy do roku (C.T.R.)

RZESZÓW p. i pow., woj. Lwowskie — męska 1-roczna, początek kursu 1.IV, oraz 2 razy do roku kursy 3-miesięczne (P.).

NIŻSZE SZKOŁY LEŚNE.

ZAGÓRZE p. Kłobucko, pow. Częstochowski, woj. Kieleckie — kurs 1 rok od 1.IX do 31.VIII (P.)

BOLECHÓW p. Bolechów, pow. Dolina, woj. Stanisławowskie — kurs 1 rok od 1.IX do 31.VIII (P.)

MARGOMIN p. Margomin, pow. Chodzież, woj. Poznańskie—kurs 1 rok od 1.IX do 31.VIII (P.)

NIŻSZE SZKOŁY ROLNICZE, ORGANIZUJĄCE SIĘ I PROJEKTOWANE.

Województwo Warszawskie.

ZDUNY pow. Łowicz, żeńska (S.)

Województwo Lubelskie.

IZDEBNO pow. Garwolin, żeńska (S.)
STAROSTWO CHEŁMSKIE pow. Chełm, męska (S.)

Województwo Kieleckie.

CHODÓW pow. Miechów, męska (S.)

Województwo Pomorskie.

MALINOWO pow. Działdowo, żeńska (P.)

Województwo Poznańskie.

WRZEŚNIA p. i pow. Września (szkoła mleczarska) (I.R.)

Województwo Krakowskie.

ŁOSOSINA GÓRNA pow. Limanowa, męska (R.P.)
NOWY TARG pow. Nowy Targ, męska (R.P.)

Województwo Lwowskie.

MOKRZYSZÓW pow. Tarnobrzeg, męska (T.W.S.)
BRZOZÓW pow. Brzozów, żeńska (R.P.)

Województwo Łódzkie.

BOLESŁAWICE - CHRÓŚCIN pow. Wieluń, męska (S.)

Województwo Poleskie.

DUBICA pow. Brześć Litewski, żeńska (P.)
SARNY - DOROTYCZE pow. Sarny, męska (P.)
MERECZOWSZCZYZNA pow. Kosów, męska (P.)
KOSÓW pow. Kosów, żeńska (P.)

Województwo Białostockie.

DOWSPUDA pow. Augustów, p. Raczki, męska (S.)
ŻEBRY pow. Szczuczyn, męska (S.)

Województwo Nowogródzkie.

RENDWINOWO pow. Stołpce, męska (P.)
DOLNY HORODZIEJ p. i pow. Nieśwież, męska (P.)

DELATYCZE pow. Nowogródek, żeńska (P.)
JEZIERNICA pow. Słonim, żeńska (P.)
BRUCHAŃSZCZYZNA pow. Baranowicze, męska (P.)

Województwo Wileńskie.

DRUŚCIANY pow. Święciany, męska (P.)
ANTONOWO pow. Oszmiana, męska (S.)

Województwo Tarnopolskie.

OLESKO pow. Złoczew, żeńska (S.)

Województwo Stanisławowskie.

RUDA pow. Żydaczów, żeńska (S.)

KURSY ROLNICZE ŻEŃSKIE — CZYNNE.

RUDA CZECHOWSKA przez Puławy, woj. Lubelskie, 15 mies. kurs dla Instruktorek.

OLESKO pow. Złoczów, woj. Tarnopolskie Pr. (T-wo Gosp. Wykszt. Kobiet we Lwowie)

RUDA KOCHANIŃSKA pow. Żydaczów, woj. Stanisławowskie Pr. (T-wo Gosp. Wykszt. Kobiet we Lwowie).

SAWIN pow. Chełmski, woj. Lubelskie S. (Sejmik Chełmski).

NAPROMEK pow. Lubawa, woj. Pomorskie Pr. i S. (S. S. Pol. Czerw. Krzyża pod nadzorem Pom. Izby Roln.).

POHORCE pow. Rudki, woj. Lwowskie Pr. (Tow. Gosp. Wykszt. Kobiet we Lwowie)

GODOWO pow. Rzeszów, woj. Lwowskie Pr. (Tow. Gosp. Wykszt. Kobiet we Lwowie).

KURSY MLECZARSKIE I MLECZARSKO - HODOWLANE CZYNNE.

WRZEŚNIA pow. Września — mleczarskie (Wielk. Izb. Roln.).

DĘBLIN pow. Puławy — przy szkole rolniczo - hodowlanej kursy mleczarsko - hodowlane (CZKR).

DZIAŁ II

ARTYKUŁOWY

Aleksander Bogusławski.

SAMORZĄD W UBIEGŁEM DZIESIĘCIOLECIU

W pierwszem dziesięcioleciu naszego niepodległego bytu samorząd zdobył sobie zaszczytną kartę w ogólnym dorobku narodowym. Odziedziczyliśmy nasz samorząd zaledwie w zaczątku, zdobywaliśmy się w okresie dziesięciolecia na poważny wysiłek wojenny, musieliśmy tworzyć pośpiesznie całą organizację państwową, przechodziliśmy w tym okresie wielki kryzys gospodarczy, spotykaliśmy się w naszych poczynaniach samorządowych z nieufnością czynników biurokratycznych — i mimo tych wszystkich przeszkód dokonaliśmy wiele.

Z okazji więc dziesięciolecia należy sobie uprzytomnić warunki i okoliczności, w jakich pracował samorząd polski.

*

* *

Stan samorządu, odziedziczony po zaborcach, daleki był od doskonałości.

Na największej połaci naszej ojczyzny mieliśmy zaledwie drobny szczątek samorządu gminnego, oparty na ustawie z r. 1864. Samorząd ten, ograniczony w swym zakresie, uciskany przez biurokrację rosyjską nie miał warunków szerokiego rozwoju. Miejskiego i powiatowego samorządu byliśmy pozbawieni zupełnie. Kilkanaście zaledwie powiatów w dzisiejszych województwach wschodnich samorząd miejski i ziemski posiadało. W zaborach austrjackim i pruskim mieliśmy wprawdzie zagwarantowany samorząd gminny, miejski i powiatowy, lecz pozbawiony możliwości szerszej pracy dla dobra narodu. W zaborze austrjackim ograniczały jego działalność szczupłe źródła dochodów; w zaborze pruskim działalność jego była niejednokrotnie skierowywana przez obce władze nadzorcze do przeciwstawienia się żywotnym interesom narodu polskiego. Nie miał samorząd również warunków rozwoju w okresie okupacyjnym. Związany był zbyt ściśle z celami wojennemi okupantów i całkowicie podporządkowany ich administracji.

Dopiero w Polsce Niepodległej samorząd mógł służyć narodowi i państwu. W tym celu władze polskie starały się nadać mu odpowiednią formę organizacyjną. Formy te powstawały w okresie tworzenia pośpiesznie organizacji

administracji państwowej i wzmagań narodu o wykreślenie granic Państwa Polskiego. Chwila ta nie sprzyjała nadaniu samorządowi nowej a gruntownie przemyślanej formy organizacyjnej. Starano się więc dawne zasady organizacyjne przystosować do nowych warunków. Całkowicie nowe formy organizacyjne nadawano tylko tym dzielnicom, gdzie samorządu zupełnię nie było, albo gdzie stare formy trudno było dodatkowemi ustawami do wymagań chwili przystosować.

Dekretem z dnia 27 listopada 1918 r. o utworzeniu rad gminnych zreorganizowano samorząd gminny w b. Kongresówce. Dekret ten rozszerzył udział w samorządzie gminnym wszystkich pełnoletnich mieszkańców gminy i powołał organ wykonawczy w postaci rady gminnej.

Dekretem z dnia 13 grudnia 1918 r. o wyborach do rad miejskich oraz dekretem z dnia 4 lutego 1919 r. nadano formy organizacyjne samorządowi miejskiemu w b. Kongresówce.

Dekretem z dnia 5 grudnia 1918 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej oraz dekretem z dn. 4 lutego 1919 r. o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów b. zaboru rosyjskiego nadano podstawę organizacyjną dla samorządu powiatowego b. Kongresówki, która w 1922 r. rozciągnięta została na województwa wschodnie.

Rozporządzeniem Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dnia 25 czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do zebrań i rad gminnych i 26 września 1919 r. o samorządzie gminnym stworzono organizację samorządu gminnego w województwach wschodnich.

Rozporządzeniem Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich z dnia 25 czerwca 1919 r. o wyborach do tymczasowych rad miejskich i 14 sierpnia 1919 roku o ustawie miejskiej unormowana została organizacja samorządu miejskiego w województwach wschodnich.

Upoważniono ustawą z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej — Ministra b. dzielnicy pruskiej do zmian zasad samorządu w celu przystosowania go do potrzeb chwili obecnej. Skorzystał z tego Minister b. dzielnicy pruskiej i rozporządzeniami z dnia 25 marca 1920 roku, 12 sierpnia 1921 r. zmienił ordynacje wyborcze w gminach wiejskich, miastach, powiatach i samorządzie krajowym.

Nie zmienione zostały tylko formy organizacyjne samorządu w b. dzielnicy austrjackiej. Jedynie tylko na podstawie ustawy z dnia 26 lipca 1919 r. o połączeniu obszarów dworskich z gminami, obszary dworskie włączone zostały do gmin.

Zmiany te, jak z samych tytułów dekretów i ustaw widzimy, są tymczasowe. Od początku więc planowano ujednostajnienie ustawodawstwa samorządowego na całym obszarze Państwa Polskiego.

W zapale organizacyjnym nie doceniano trudności, jakie opracowanie i wprowadzenie jednolitych ustaw samorządowych napotka.

*

* *

Stosunek ciał ustawodawczych do samorządu oceniać należy, jako życzliwy. Był on tylko niedostatecznie przenikliwy i niezawsze świadomy zasad, na których samorząd w swym rozwoju się opiera.

Wyrazem doceniania przez Sejm wagi samorządu jest rola, jaką mu twórcy Konstytucji Polskiej w organizacji państwowej wytknęli.

Art. 3 uchwalonej Konstytucji mówi:

„Rzeczpospolita Polska, opierając swój ustrój na zasadzie szerokiego samorządu terytorjalnego, przekaże przedstawicielom tego samorządu właściwy zakres ustawodawstwa, zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstwa, który zostanie bliżej określony ustawami państwowemi".

Zasada ta nie została szczegółowiej określona w dalszych artykułach. Przesądzono tylko podział „na województwa, powiaty i gminy, które będą także jednostkami samorządowemi"; umożliwiono łączenie się jednostek samorządowych w związki celowe dla przeprowadzenia swych zadań (art. 65); przewidziano udział obywateli drogą wyborów w sprawowaniu administracji ogólnej (art. 66); przeprowadzono zasadę zespolenia w organach wykonawczych powiatowych i wojewódzkich przedstawicieli wybranych z przedstawicielami państwowej administracji, zapewniając im przewodnictwo; zagwarantowano prawo uchwalania w samorządach organom pochodzącym z wyborów (art. 67); zapewniono samorządowi ścisłe rozgraniczenie z państwem źródeł dochodowych (art. 69); zagwarantowano samorządowi nadzór przez wydziały wykonawcze wyższego stopnia, a nadzór ten przewidziano w formie niekrępującej inicjatywy i działalności samorządu, ograniczając go do niezbędnych wypadków; przewidziano również przekazanie częściowe nadzoru nad samorządem sądownictwu administracyjnemu (art. 70).

*

* *

Sejm Ustawodawczy mimo dobrej woli nie umiał usunąć trudności organizacyjnych w samorządach, wynikłych z niedostatecznego przystosowania ustaw zaborczych do potrzeb chwili.

W b. Kongresówce rozszerzono dekretem z dnia 27 listopada 1918 r. udział mieszkańców w zgromadzeniach gminnych, zachowując dotychczasowe jego uprawnienia uchwałodawcze i zasadę obecności połowy uprawnionych do głosu dla prawomocności zebrań. To niedość przezorne rozstrzygnięcie stało się wielkiem utrudnieniem w działalności samorządu gminnego w b. Kongresówce.

W Małopolsce pozostawiono ustawy przedwojenne. Nie przystosowano ich do wymagań organizacyjnych państwa i poglądów większości społeczeń-

stwa. W rezultacie nie odnawiano organów samorządowych według zasad obowiązujących, zastępując organy z wyboru mianowanymi komisarzami.

Rząd i Sejm nie weszli na drogę poprawienia tych niedomagań, lecz postanowili opracować i uchwalić jednolite ustawy dla wszystkich zaborów.

W jesieni 1919 r. Rząd przedłożył Sejmowi projekt jednolitej ustawy dla gminy wiejskiej. Chociaż praca w Sejmowej Komisji Administracyjnej została doprowadzona do końca i projekt o ustawie gminnej na wiosnę 1922 r. znalazł się na porządku dziennym posiedzenia plenarnego Sejmu, nie został on jednak uchwalony. Przeszkodziło uchwaleniu ustawy przesądzenie w projekcie zasady gminy zbiorowej, co wywołało niechęć b. dzielnicy austrjackiej i pruskiej, mających gminy jednowioskowe.

Sejm Ustawodawczy zwiększył jeszcze mimowoli te utrudnienia przez ustawę z dnia 31 marca 1922 r. o przedłużeniu kadencji dla organów samorządowych w b. dzielnicy rosyjskiej. Łudził się bowiem nadzieją, że zdoła ustawę gminną uchwalić. Ponieważ w 1922 r. upływała kadencja organów samorządowych w b. Kongresówce, postanowiono nowe wybory odłożyć do czasu uchwalenia tej ustawy. W rezultacie ustawy gminnej nie uchwalono, a ustawę o przedłużeniu kadencji organów samorządowych zapomniano unieważnić.

Nowy Sejm, wybrany jesienią 1922 r., zaniechał również poprawienia obowiązujących ustaw i rozpoczął prace nad nowem przedłożeniem rządowem z lutego 1924 roku. Nowe przedłożenie odbiegało znacznie od zasad przedłożonych w 1919 r. i uchwalonych przez Komisję Administracyjną Sejmu Ustawodawczego. Przeprowadzało ono w ordynacji wyborczej zasadę łączenia kilku głosów w jednej osobie (pluralność) i zwiększało znacznie nadzór nad samorządem.

Przeciwko tym zasadom wypowiedziała się lewica sejmowa i uniemożliwiła ich uchwalenie. Po bezskutecznych próbach złamania opozycji, z inicjatywy Marszałka Sejmu rozpoczęto pracę nad doprowadzeniem do uzgodnienia poglądów stronnictw drogą wzajemnych ustępstw. W rezultacie pomiędzy naj większemi stronnictwami lewicy i prawicy zawarty został kompromis. Podjęto więc na nowo pracę w Komisji Administracyjnej w kierunku uchwalenia ustaw samorządowych. Wobec jednak stanowiska Rządu, który wypowiedział się przeciwko uchwaleniu ustaw w myśl zasad przyjętych w kompromisie stronnictw, sprawa ta nie miała widoków pomyślnego załatwienia.

Przewidując ujemny rezultat prac Sejmu nad ustawami samorządowemi, grupa posłów - samorządowców zgłosiła wniosek, znany pod nazwą „małej ustawy samorządowej", który starał się unormować stosunki samorządowe w b. zaborze rosyjskim i austrjackim. Wniosek ten jednak przez większość Sejmu został odrzucony gdyż miano nadzieje uchwalić wszystkie ustawy. Ale i opracowane przez Komisję Administracyjną ustawy samorządowe nie zostały uchwalone, chociaż odbyło się nad niemi drugie czytanie na posiedzeniu pełnego Sejmu.

Przeszkody spowodowane przedłużającą się kadencją organów samorządowych zostały w 1927 r. usunięte przez Rząd drogą powszechnego rozwiązania tych organów samorządowych, których kadencja normalna się skończyła. Zarządzono również wybory w Małopolsce na podstawie obowiązujących ustaw przedwojennych. Wybory odbyły się w gminach wiejskich i miejskich W powiatach wyborów nie przeprowadzano, gdyż obowiązująca ustawa różn się poważnie z postanowieniami Konstytucji. Władze w samorządach powiatowych pełnią mianowani przez Rząd komisarze.

Dotychczasowy stan organizacji samorządowej stwarza poważne trudnośc w rozwoju samorządu i powinien być jaknajprędzej usunięty. Niezałatwiona w poprzednim Sejmie t. zw. „mała ustawa samorządowa" staje znów na porządku dziennym, jako sprawa niecierpiąca zwłoki.

*

* *

Społeczeństwo polskie wiązało z rozwojem samorządu wiele nadziei. Jeszcze za zaborców widziało w nim poważną dźwignię swego postępu. Podejmowało niejednokrotnie walkę o zdobycie samorządu w jaknajszerszym zakresie i broniło się przed zamachami na zdobyte prawa, przedsiębranemi przez obcą biurokrację. Z tego tytułu biurokracja zaborcza odnosiła się do samorządu z największą nieufnością. Z nieufności tej i zasadniczej struktury państwa centralistyczno - biurokratycznego wynikła teorja o zasadniczej przeciwstawności państwa i samorządu. Teorja ta miała i na naszą biurokrację wpływ poważny, dopóki czas nie rozwiał jej obaw. Zanim to nastąpiło, nieufność do zamierzeń samorządowych powodowała wiele rozdźwięków pomiędzy czynnikami administracji państwowej a samorządem.

Podejmując pracę samorządową, społeczeństwo czuło jej odpowiedzialność. Ponieważ na największych terenach Polski była to rzecz nowa, więc odczuwano potrzebę wyrabiania się w tym zakresie. Z myśli tej wyrosła żywotna potrzeba wspólnej organizacji samorządowej, któraby przez pisma, zjazdy, kursy mogła ułatwiać pracę działaczom i pracownikom samorządowym, a jednocześnie przedstawiała niedomagania samorządu, jego potrzeby czynnikom rządowym i ustawodawczym.

Myśl o wspólnej organizacji poprzedziła nawet powstanie Państwa Polskiego. Jeszcze bowiem za czasów okupacji powstał w b. Kongresówce Związek Miast Polskich, powstały: Komisja samorządowa przy Biurze Pracy Społecznej w Warszawie oraz Prezydjum i Biuro Sejmików w Lublinie.

Po powstaniu Państwa Polskiego zorganizowany został na Zjazdach przedstawicieli sejmików w maju i wrześniu 1919 r. Związek Sejmików Powiatowych, który nie uzyskał jednak zatwierdzenia władz państwowych. We wrześniu 1921 r. założona została spółdzielnia p. n. Zrzeszenie Samorządów Powiatowych, która obok prac gospodarczych spełniała zastępczo funkcje re-

prezentantki samorządów, wydawała pismo „Samorząd", podejmowała samorządowe wydawnictwa książkowe i t. d.

Reprezentacja ta była jednak niedostateczna. Skupiała bowiem tylko 60 samorządów powiatowych i to głównie z b. dzielnicy rosyjskiej.

Podjęto więc dalsze starania o zorganizowanie takiej instytucji, któraby mogła skupić samorządy powiatowe ze wszystkich dzielnic. W rezultacie tych starań powstała w grudniu 1923 r. Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego, która skupiła w ramach swej organizacji wszystkie prawie samorządy powiatowe. Zrzeszenie Samorządów Powiatowych ograniczyło swą działalność do pracy gospodarczo - inwestycyjnej.

Gminy wiejskie zorganizowały się również w Związek Gmin Rzeczypospolitej Polskiej.

Oprócz centralnych organizacyj samorządowych powstało kilka lokalnych, wywołanych odrębnemi warunkami miejscowemi.

Wszystkie te organizacje odegrały poważną rolę w kierunku podniesienia poziomu pracy samorządowej oraz zbliżenia władz państwowych z czynnikami pracy samorządowej. Koroną tej działalności było powstanie w sierpniu 1927 roku Państwowej Rady Samorządowej, powołanej w przeważnej liczbie z przedstawicieli wspomnianych wyżej organizacyj samorządowych.

* * *

Rozwój samorządu zależny jest nietylko od dogodnych form organizacyjnych, nietylko od wyrobienia działaczy samorządowych i pracowników, ale w przeważnej mierze od środków finansowych. Środki te były, naogół biorąc, niedostateczne dla szerszego rozwoju pracy samorządowej. Prawne podstawy dla finansów komunalnych dawały początkowo ustawy państw zaborczych.

W b. zaborze pruskim podstawowemi źródłami dla samorządów były odstąpione im podatki: gruntowy, od budynków i przemysłowy, dodatki do podatku dochodowego, podatki pośrednie i samoistne. Samorząd miał w tej dzielnicy stosunkowo najobfitsze źródło dochodowe.

W b. zaborze austrjackim dochody samorządów oparte były na dodatkach do bezpośrednich podatków państwowych i to w stopniu ograniczonym co do swej wysokości.

W b. zaborze rosyjskim gminy wiejskie miały dochód tylko z gruntu, oparty na t. zw. „składce" gminnej, rozkładanej na podatników w stosunku do ilości posiadanej ziemi. Dla samorządu powiatowego i miejskiego wprowadzono dekretami z dn. 7 lutego 1919 r. system dochodowy mieszany. Były w nim dodatki do podatków państwowych, podatki samoistne, dochody z monopoli i t. d.

Wszystkie te źródła stały się, zwłaszcza w okresie spadku waluty, niezwykle skąpemi. Szczególnie były one nikłe w Małopolsce, gdzie związane zostały ściśle jako dodatki z bezpośredniemi podatkami państwowemi. Państwo

czerpiąc swój główny dochód z druku banknotów, nie dbało bardzo o podnoszenie stawek podatków, co zresztą technicznie było utrudnione. Spadek zaś waluty odbijał się fatalnie na gospodarce samorządowej. W niektórych samorządach w Małopolsce doszło do takiego zredukowania personelu, że najważniejszych spraw biurowych nie miał kto załatwiać. O rozwoju jakiejkolwiek pracy samorządowej albo przynajmniej konserwowaniu osiągniętego już dorobku — marzyć wprost nie było można.

Spadek waluty odbijał się również bardzo dotkliwie i w innych dzielnicach. Zmuszał samorządy do ciągłego nękania podatników bez możności wykorzystania zdobytych środków w celu zrealizowania swoich zamierzeń. Środki te bowiem nikły z dnia na dzień. Stan ten miała poprawić nowa ustawa o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, wniesiona do Sejmu w połowie 1923 r. i uchwalona z drobnemi zmianami w początkach sierpnia 1923 r.

Nowa ustawa pogorszyła znacznie dotychczasowe finanse samorządów w b. dzielnicy pruskiej i rosyjskiej. Korzystną była tylko dla b. dzielnicy austrjackiej.

Ustawa o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych z dnia 11 sierpnia 1923 r. oparła się w większym stopniu na dodatkach do podatków państwowych i to ograniczonych w swej wysokości, na udziale samorządów w niektórych dochodach państwowych, na opłatach, wreszcie na licznych, ale mało wydajnych podatkach samoistnych.

Okazało się niebawem, że źródła przewidziane przez wspomnianą ustawę nawet już po unormowaniu waluty polskiej były niedostateczne. Musiano je rozszerzać przez uchwalenie dla b. dzielnicy rosyjskiej podatku wyrównawczego i przez dopuszczenie do nowego opodatkowania na podstawie innych ustaw już to w postaci opłat drogowych lub opłat na koszta leczenia ubogich.

Dochody samorządu są jeszcze ciągle nieustalone. Zjawiają się coraz to nowe projekty uregulowania finansów komunalnych, które mają tendencję obniżenia i tak już szczupłych dochodów samorządowych. Nieustalenie ostatecznie dochodów samorządów ma tę ujemną między innemi cechę, że nie pozwala samorządom projektować swoją pracę na szereg lat naprzód. Niepewność tę w dziedzinie finansów powodują przytem nakładane na samorządy coraz nowe obowiązki, bez przekazania im w myśl art. 69 ustawy o finansach komunalnych nowych na wykonanie tych obowiązków dochodów.

* * *

Olbrzymie zaniedbanie, jakie odziedziczyliśmy po zaborcach w dziedzinie kulturalnej, gospodarczej i społecznej, postawiły przed samorządami naszemi zadania niezwykle poważne i odpowiedzialne. Wykonanie tych zadań z dochodów bieżących było niemożliwe. Rozciągnęłoby pracę samorządów w tej dziedzinie na zbyt długi okres. Skuteczną pomocą w przyśpieszeniu usunięcia naszych zaniedbań może być umiejętna polityka kredytowa samorządów. Sprawę rozwoju kredytu dla samorządów ułatwia nam ta okoliczność, że odziedzi-

czyliśmy po zaborcach zadłużenie minimalne. Szczególnie w zaborze rosyjskim poza niektóremi miastami, samorządy nie miały zupełnie długów. Ponieważ mamy nadzieję, że przyszłe pokolenie będzie w lepszych niż my warunkach gospodarczych, niechże ono przez spłatę długów przyczyni się do podniesienia naszego życia narodowego.

Zdobycie więc dla samorządów dogodnego kredytu stało się od początku istnienia naszej Niepodległości sprawą pierwszorzędnej doniosłości. Rozumiały to samorządy i w tym celu starały się powołać własnemi nawet siłami odpowiednie instytucje kredytowe (Polski Bank Komunalny w Warszawie i Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu).

Okres jednak powojenny nie sprzyjał rozwojowi kredytu komunalnego. Społeczeństwo przez spadek waluty pozbawione zostało oszczędności i zniechęcone do oszczędzania. Wskutek tego nowe oszczędności narastają bardzo powoli; nie mogą więc być podstawą dla kredytu komunalnego. Kapitały państwowe rozwijają się również powoli, a obowiązki mają liczne.

Zagraniczny kapitał wykazuje jeszcze w sprawie pożyczek wielką ostrożność i warunki stawia bardzo uciążliwe.

Mimo tych przeszkód widzimy w dziedzinie kredytu komunalnego poważny krok naprzód.

Odziedziczyliśmy zadłużenie samorządów do roku 1914 w wysokości 87 miljonów złotych
od 1.I.1914 do 31.XII.1918 r. 40 miljonów złotych

Razem 127 miljonów złotych

Okres spadku waluty od 1.I.1919 r. do 31.XII.1923 r. powiększył zadłużenie samorządów o 19 miljonów złotych

Lata 1924, 1925 i 1926 dały samorządom w pożyczkach 178 miljonów złotych.

Odliczając więc spłacone pożyczki, widzimy, że ogólne zadłużenie samorządów na dzień 31.XII.1926 r. wynosiło 294 milj. zł.,
z czego na miasta wypadło 263 milj. zł.,
na powiatowe związki komunalne 27 milj. zł.

Pożyczki te samorządy otrzymały z następujących instytucyj:

	w 1924 r.	w 1925 r.	w 1926 r.
1) *Od Państwa*.			
a) z Ministerstw	3,4 milj. zł.	13,3 milj. zł.	22,8 milj. zł.
b) z instytucyj kredytowych	3,5 „ „	21,9 „ „	11,0 „ „
2) *Z instytucyj samorządowych*.			
a) z banków komunalnych	1,0 „ „	1,5 „ „	10,1 „ „
b) z kas oszczędności	1,8 „ „	3,8 „ „	
3) *Od instytucyj i osób prywatnych*	1,9 „ „	2,3 „ „	2,5 „ „
4) *Z zagranicy*	—	48,6 „ „	13,1 „ „

Warunki oprocentowania pożyczek są jeszcze bardzo wysokie, dochodzą nawet do 24% i wyżej. Największe jednak sumy pożyczek, zaciągniętych w latach 1925 i 1926, mieszczą się w granicach od 6 do 12%. Widzimy przytem w 1926 roku znaczną poprawę w kierunku obniżenia procentów w stosunku do roku poprzedniego.

W miarę nagromadzania się środków pieniężnych i stosunki kredytowe samorządów znacznie się poprawiają. Widzimy to chociażby z sumy udzielanych samorządom pożyczek przez Bank Gospodarstwa Krajowego i banki komunalne.

W Banku Gospodarstwa Krajowego pożyczki samorządowe wynosiły:

	w 1926 r.	1927 r.	30. VI. 1928 r.
krótkoterminowe	4,1 m. zł.	8,4 m. zł.	7,1 m. zł.
długoterminowe gotówkowe	11,2 „ „	39,4 „ „	43,1 „ „
długoterminowe emisyjne	117,0 „ „	158,2 „ „	201,9 „ „

W Polskim Banku Komunalnym pożyczki samorządowe wynosiły:
na 1.I.1927 r. 5,4 milj. zł.,
na 1.I.1928 r. 15,5 milj. zł.,
na 1.X.1928 r. 35,4 milj. zł.

W Komunalnym Banku Kredytowym pożyczki samorządowe również wzrastają, wynosiły one w 1925 r. 2,5 milj. zł.,
w 1926 r. 9,0 milj. zł.,
w 1927 r. 10,8 milj. zł.

Pomimo poważnego wzrostu kredytu komunalnego daleko nam jeszcze do zaspokojenia pod tym względem potrzeb samorządów. Potrzeby te sięgają sum miljardowych. Przytem warunki oprocentowania i spłat tych pożyczek są naogół jeszcze bardzo uciążliwe. Nie każda też inwestycja samorządowa może te warunki wytrzymać.

* *
*

Mimo przedstawionych wyżej niekorzystnych warunków pracy, samorząd dokonał wiele. Brak kapitałów zastępował niejednokrotnie spożytkowaniem pracy wspólnej obywateli, poświęceniem działaczy i organizatorów.

„Pobudką do tej naszej „polskiej pracy" — mówi jeden z najwybitniejszych organizatorów, starosta częstochowski K. Kühn — jest tylko świadomość jej potrzeby, jej konieczność, impulsem do niej — wytworzony entuzjazm pracy".

Niewątpliwie ten entuzjazm zdobył się na wiele pomysłów, na wydobycie z siebie poważnego wysiłku i nawet niekiedy znacznego pośpiechu, który gdzieindziej tylko poważny kapitał wytworzyć jest zdolny.

Bezstronny widz, gdy się zastanowi nad niektóremi wysiłkami samorządu, ze zdumieniem dowie się, że tak małej gotówki do jej wykonania potrzeba było.

A praca samorządowa staje się z roku na rok coraz umiejętniejszą, dokład-

niejszą i bardziej przystosowaną do życia. Z udanych doświadczeń i prób jednego samorządu, korzystają inne samorządy. Nieudane zaś doświadczenia są dla innych ostrzeżeniem. Ciągła wymiana zdań na zjazdach, kursach i w pismach samorządowych, informowanie się u obcych — stwarza coraz doskonalszą organizację pracy samorządowej, podnosi poziom umysłowy działaczy i pracowników samorządowych.

Oczywiście, nie wszędzie jest idealnie. W wielu samorządach powstały niezbyt szczęśliwe pomysły, wytwarzały się niedopasowane do życia programy pracy, a nie ustrzeżono przytem i samolubnych posunięć. Ułatwiały powstanie tych niekorzystnych posunięć niedostatecznie uświadomione lub bierne organy uchwalające i wykonawcze. Na szczęście, nie były to zbyt częste wypadki.

W pracach samorządów powiatowych na plan pierwszy wysuwają się drogi. Przed wojną bylibyśmy, zwłaszcza w b. dzielnicy rosyjskiej, poważnie zaniedbani. Wojna zniszczyła nam w poważnej mierze i te nieliczne drogi bite, które już były zbudowane. Pierwszy też okres pracy w tej dziedzinie musiał się przejawić w wzmożonej konserwacji dróg bitych. Następnie w miarę możności zaczęła się budowa. Budowa ta idzie w tempie coraz bardziej zwiększonem. Oto od roku 1919 do 1926 samorządy wybudowały 1484 klm. dróg bitych, gdy państwo wybudowało w tym okresie tylko 170 km. Niektóre samorządy wykazują poważny w tej dziedzinie dorobek. Sejmik częstochowski wraz z gminami wybudował do jesieni 1928 r. 153 km. Jest to, jak na nasze stosunki, rekord niezwykły. Ale i wiele innych samorządów powiatowych ma w swym dorobku po kilkadziesiąt km. zbudowanych dróg bitych. Poważnym dorobkiem w dziedzinie dróg bitych mogą pochlubić się także niektóre gminy. Zbudowały po kilka, a nawet po kilkanaście kilometrów. Na korzyść gmin w dziedzinie drogowej zapisać możemy także przebudowę pod kierunkiem techników sejmikowych dróg gruntowych. Dały one rezultat w wielu gminach bardzo dodatni. Zachęciło to wiele samorządów do naśladownictwa.

W dziedzinie zadrzewienia dróg mamy również rezultaty bardzo poważne. Zwłaszcza, gdy samorządy umiały do tej pracy zachęcić ludność, a szczególnie młodzież wiejską.

Jedną z poważnych przeszkód w budowaniu dróg jest brak w niektórych powiatach materjału budowlanego. Sprowadzać go muszą nieraz z bardzo odległych okolic. W takich wypadkach, biorąc pod uwagę i utrudnienia taryfowe na kolejach i ceny, jakie przedsiębiorcy stawiają, samorządy te nie mogą pochlubić się większemi rezultatami pracy drogowej. Niektóre samorządy starały się zastąpić brak kamienia wyrabianym przez siebie klinkierem. To jednak, sprawy nie rozwiązuje. I dlatego z inicjatywy Zrzeszenia Samorządów Powiatowych podjęto starania o obniżenie do możliwych granic taryfy kolejowej i zorganizowania własnych kamieniołomów.

Rozwój dróg bitych wytwarza przewrót w naszych stosunkach komunika-

cyjnych, co uwidacznia się chociażby przez rozwój ruchu autobusowego. Dziś już do przeszłości w wielu powiatach zaliczyć należy komunikację nużącemi karetkami. Do każdego miasteczka, połączonego z innem drogą bitą, można dziś szybko dojechać autobusem.

Zasługi samorządów w dziedzinie komunikacji nie wyczerpują się tylko na budowie dróg. Mamy także z dobrym rezultatem podjęte próby w dziedzinie budowy kolejek dojazdowych. Na szczególne wyróżnienie zasługuje tu sejmik pińczowski.

Poważnem ułatwieniem w stosunkach wzajemnych ludności oraz umożliwieniem władzy porozumiewania się z podwładnemi urzędami i ludnością są budowane przez samorządy linje telefoniczne. I w tej dziedzinie mamy poważny dorobek samorządów powiatowych. Znaczna jest już ilość powiatów, w których są połączenia telefoniczne ze wszystkiemi gminami i posterunkami policyjnemi.

Samorządy miejskie mają również w dziedzinie komunikacji dorobek bardzo poważny. Kto znał nasze miasta i miasteczka przed wojną w b. dzielnicy rosyjskiej, a zobaczy je dziś, to niejednokrotnie zdumienie go ogarnie. Zobaczy wybrukowane ulice, place, ułożone równo trotuary, obsadzenie drzewami, rozszerzone linje tramwajowe, uruchomioną komunikację autobusową. Oczywiście znajdzie i takie miasta, a szczególnie miasteczka, które wyglądu swego pod tym względem nie zmieniły.

Drugą niezwykle doniosłą sprawą, która zajmuje wszystkie samorządy, jest oświata. W zakresie oświaty ogólnej na pierwsze miejsce wysuwa się zagadnienie rozwoju szkolnictwa powszechnego. Obowiązek ten w pierwszym rzędzie spada na rząd i gminy wiejskie i miejskie. Rząd bowiem ponosi odpowiedzialność za jakość personelu nauczycielskiego i jego uposażenie, gminy za wyszukanie lokali i wszystkie dodatki potrzebne do normalnego funkcjonowania szkół. Rezultat tej pracy jest poważny. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 1920/21 r. było szkół powszechnych 25.621, nauczycieli 50.380, uczniów 2.971.600, a w 1927/28 jest szkół 26.476, nauczycieli 70.197, uczniów 3.362.822. Jednocześnie wzrósł bardzo poważnie poziom nauczania i uposażenia szkół w pomoce naukowe.

Niezwykłem utrudnieniem w rozwoju nauczania powszechnego jest nieszczęśliwy stan lokali szkolnych. Większość bowiem szkół mieści się w nieodpowiednich, wynajętych lokalach. Zaspokojenie tej potrzeby przez wybudowanie gmachów szkolnych przechodzi możliwości państwa i samorządów. Znawcy obliczają, że potrzebne na ten cel wydatki dosięgają cyfry 5 miljardów złotych. Samorządy robiły w tej dziedzinie, co mogły i stosunkowo zrobiły nawet wiele. Zwłaszcza, że wysiłki samorządów w tej dziedzinie spotykały się z całkowitem zrozumieniem ludności. Nierzadkie są wypadki, że ludność sama dobrowolnie opodatkowała się ponad obowiązującą normę, nie licząc robocizny bezpłatnej, byle móc szkołę dla swych dzieci wybudować. Jak owocne

były te wysiłki, świadczy ilość wybudowanych szkół w przodującym pod tym względem powiecie częstochowskim. Wybudowano tam 49 szkół powszechnych.

Czynny udział wzięły samorządy w organizowaniu i utrzymywaniu szkół średnich. Zwłaszcza w pierwszych latach pracy samorządowej kierunek ten bardzo często dominował nietylko w samorządach miejskich, a nawet w samorządach powiatowych. Budowano dla tych szkół gmachy szkolne. Obecnie, wobec coraz bardziej rozwijającego się państwowego szkolnictwa średniego, zainteresowania się samorządów pod tym względem zmalały. Więcej się za to interesują dziś samorządy szkolnictwem zawodowem.

Poważny również krok naprzód zrobiły samorządy nietylko miejskie w dziedzinie zakładania dla dzieci przedszkoli.

W dziedzinie oświaty pozaszkolnej widzimy postęp coraz większy. Z każdym rokiem coraz więcej powiatów organizuje nauczanie dorosłych, zakłada bibljoteki i czytelnie, popiera działalność odczytową, subwencjonuje prace dobrowolnych organizacyj kulturalno - oświatowych, jak Związki Młodzieży Wiejskiej i inne.

Trzecią sprawą, którą samorządy poważną troską otaczają, jest zdrowie publiczne. Państwo przekazało samorządom troskę o szpitalnictwo ogólne, jak również i swoje szpitale. To też w 1926 r. samorządy utrzymywały 297 szpitali, mających 21.278 łóżek. Ponadto samorządy utrzymywały przeszło 200 przychodni, obsługiwanych najczęściej przez lekarzy samorządowych. Lekarzy takich poza szpitalnymi było według danych zebranych w drodze ankiety przez Biuro Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego, w powiatach województw południowych 123, wschodnich 104, centralnych 90. Rozwinęły samorządy także pomoc akuszeryjną. W powiatach województw południowych utrzymywanych było, według wspomnianych danych, 744 akuszerki, w zachodnich— utrzymywanych lub subwencjonowanych 520, wschodnich — utrzymywanych 88, centralnych — 124. Nietylko o pomocy lekarskiej myślą samorządy, ale także o zapobieganiu chorobom. Subwencjonują akcję wychowania fizycznego, urządzają w coraz większym zakresie letnie kolonje dla młodzieży, przeprowadzają w szkołach dożywianie dzieci, wprowadzają badanie lekarskie uczni, budują łaźnie, studnie dla dostarczenia dobrej wody i t. d.

W zakresie opieki społecznej samorządy powiatowe i miasta podjęły zakładanie sierocińców i przytułków dla starców. W 1926 r. było założonych przez same sejmiki b. zaboru rosyjskiego 90 sierocińców, mających 4,339 wychowańców i 50 przytułków, z 1098 pensjonarzami. Gminy miejskie i wiejskie świadczą głównie przez opłatę za ubogich w szpitalach i zakładach opiekuńczych. Obowiązek ten jest tak znaczny, że musiały być na ten cel wprowadzone specjalne opłaty, nakładane na mieszkańców gmin.

Poważny dorobek samorządów widzimy w dziedzinie podniesienia gospodarczego ludności. Praca ta rozwinęła się ostatnio w samorządach powiato-

wych. Celem jej jest podniesienie produkcji rolniczej, związanej tak ściśle z rozwojem gospodarczym państwa i przyszłym rozwojem samorządu powiatowego. W budżetach sejmików powiatowych zostało uchwalonych na ten cel w r. 1928/29 — 20 miljonów złotych i to tylko w powiatach województw centralnych, wschodnich i południowych. W województwach zachodnich istnieje bowiem specjalny samorząd rolniczy (izby rolnicze), który rolnictwem tamtejszem się opiekuje.

Z prac prowadzonych w kierunku rolniczym w pierwszym rzędzie zasługuje na uwagę meljoracja. Mamy w tej dziedzinie niezwykłe fakty zbiorowego wysiłku ludności. Przykładem jest regulacja rzeki Szkwy i Rozogi, zorganizowanie której podjął sejmik ostrołęcki i kolneński. Bezpłatna praca miejscowej ludności, przeprowadzana pod kierunkiem inżynierów samorządowych, dokonała regulacji wspomnianych rzek na przestrzeni 50 km. Następnie samorządy współdziałały w kierunku organizacji spółek drenarskich, których jest już przeszło tysiąc. W celu ułatwienia im pracy zorganizowano w niektórych samorządach specjalne biura meljoracyjne, a nawet fabrykę sączków (powiat siedlecki). W celu podjęcia poważniejszych prac meljoracyjnych, połączyły się niektóre samorządy w związki międzykomunalne (Związek międzykomunalny dla meljoracji Polesia).

Do dziedziny meljoracji zaliczyć także musimy zadrzewianie nieużytków, które w szeregu powiatach podjęto z dobrym rezultatem.

Poważnym również wysiłkiem jest podjęta na szerszą skalę akcja lecznictwa zwierząt domowych. W tej dziedzinie samorządy zorganizowały 25 lecznic weterynaryjnych, 222 ambulatorja, utrzymują 84 lekarzy weterynaryjnych sejmikowych, 282 miejskich i 10 gminnych.

W dziedzinie oświaty rolniczej samorządy powiatowe założyły i prowadziły w końcu 1927 r. — 33 szkoły rolnicze męskie, 15 żeńskich, w ostatnich budżetach przewidziały założenie 10 męskich i 2 żeńskich. Dla szkół tych sejmiki prawie wszędzie pobudowały odpowiednie lokale. Następnie samorządy powiatowe podjęły pracę instrukcyjną rolniczą. W tym celu utrzymywały 161 instruktorów, z których 102 było rolników, 21 hodowców, 34 ogrodników i 4 meljorantów. Oprócz tego subwencjonowały akcję dobrowolnych towarzystw rolniczych i to w stopniu dość wydatnym.

Z innych prac w dziedzinie rolniczej wymienić należy akcję rozpowszechniania nawozów sztucznych, nasion i narzędzi rolniczych, tworzenie ognisk kultury rolnej (istnieje obecnie około 50 ferm rolniczych, zorganizowanych przez samorządy), zakupno i rozpowszechnianie zwierząt zarodowych, popieranie spółdzielczości (samorządom zawdzięcza swoje powstanie Rzeźnia eksportowa w Wołkowysku) i t. d.

Nie bez znaczenia dla rozwoju gospodarczego jest poważna akcja samorządów w kierunku potanienia kredytu, do czego przyczyniają się istniejące w b. zaborze pruskim i austrjackim komunalne kasy oszczędności i organizowane

ostatnio bardzo szybko w b. zaborze rosyjskim. Kas tych zorganizowano w powiatach b. zaboru rosyjskiego przeszło 100, a w gminach wiejskich powyżej 600.

Mówiąc o podniesieniu gospodarczem, należy jeszcze podkreślić działalność niektórych samorządów w dziedzinie rozwoju przemysłu ludowego. Praca ta jest niedostatecznie jeszcze rozwinięta, choć z każdym rokiem coraz większa ilość samorządów się nią interesuje.

Samorząd miejski ma najróżnorodniejsze dziedziny pracy gospodarczej i dobra publicznego. Opisać ich niepodobna. Najpoważniejsze wysiłki widzimy w dziedzinie rozplanowania miast, budownictwa, szczególnie dla dostarczenia mieszkań bezdomnym, elektryfikacji, kanalizacji, urządzania targowisk i t. d. Z tych spraw zainteresowaniem największem darzył samorząd miejski elektryfikację miast. W zapale organizacyjnym nieustrzeżono się nawet od błędu, jakim jest w tej dziedzinie tworzenie małych elektrowni. Ostatnio niektóre miasta (Włocławek) zrobiły racjonalny krok naprzód, tworząc wraz z okolicznemi powiatami dużą elektrownię okręgową.

Sprawą elektryfikacji zaczynają się również interesować powiaty. Niektóre podjęły samodzielnie budowę elektrowni, inne, szczególnie na Pomorzu, potworzyły w tym celu związki powiatowe. To ostatnie jest najbardziej racjonalne i godne naśladownictwa.

Różnorodnej pracy samorządowej w okresie dziesięciolecia niepodobna wyczerpać w krótkim artykule. W dorobku bowiem samorządów mieszczą się nietylko prace na własnym terenie, ale i takie, które wychodzą poza obszary powiatów, jak powstanie stacji radjowej w Poznaniu, jak poparcie komunikacji powietrznej i t. d. Ale krótkie to nawet wyliczenie wystarczy nam dla zorjentowania się, jak poważnym dorobkiem zapisał się samorząd w ogólnym rozwoju narodowym ubiegłego dziesięciolecia. Niech więc następne lata spotęgują wysiłki naszego samorządu, aby stał się istotnie oparciem ustroju państwowego i prowadził nas do wszechstronnego rozwoju narodowego.

Stanisław Stęplewski.

WYDATKI I DOCHODY POWIATOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH W ROKU 1926

I.

Ażeby wyrobić jasny sąd o działalności samorządu powiatowego i jego rozwoju gospodarczym, oraz obejmowaniu przez samorząd coraz liczniejszych dziedzin życia społecznego i zaspakajania potrzeb ludności, musimy posiadać obfity i różnorodny materjał statystyczny.

Zebranie jednak i opracowanie porównawcze sprawozdań z wykonania budżetów powiatowych związków komunalnych nie należało do zadań łatwych, albowiem niejednolity zakres działania, odmienne zasady budżetowania, rachunkowości i t. d. samorządów powiatowych w poszczególnych dzielnicach stanowiły bardzo poważne trudności w poczynaniach statystycznych. Szczególnie trudności te występowały w latach 1919 — 1923.

Opublikowane rezultaty gospodarki finansowej powiatowych związków komunalnych za lata 1919, 1920, 1921 i 1922 znajdujemy w szeregu wydawnictw Głównego Urzędu Statystycznego. Materjał ten jest bardzo trudny do porównawczego zestawienia. Przepisy budżetowe i spadek waluty są najpoważniejszemi przeszkodami.

Osiągnięcie porównalnych zestawień statystycznych, charakteryzujących działalność finansową samorządów powiatowych w latach 1924, 1925 i 1926 jest nieco łatwiejsze, już to ze względu na ustalenie waluty, jak również wejście od roku 1924 niektórych ustaw unifikacyjnych. Niemałą rolę w tym wypadku odegrało także opracowanie przez Główny Urząd Statystyczny jednolitego szematu budżetów związków komunalnych, ogłoszonego w „Samorządzie Miejskim" z r. 1924 *).

Dane liczbowe dotyczące finansowej gospodarki powiatów za lata 1924, 1925 i 1926 były ogłaszane w „Wiadomościach Statystycznych", „Roczni-

*) Stefan Rzepkiewicz „Samorząd Miejski" zeszyt 7 — 8 rok 1924.

kach" i specjalnym tomie „Statystyki Polski" (Wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego).

Korzystając z tego materjału, poczyniliśmy kilka zestawień, ilustrujących rozwój działalności finansowej samorządów powiatowych we wspomnianych latach.

Wydatki samorządów powiatowych w latach 1924, 1925 i 1926 przedstawia tablica Nr. 1.

Przedewszystkiem musimy zaznaczyć, że liczby zawarte w tablicy nie obejmują danych dla wszystkich powiatów, a to z powodu nie posiadania zamknięć rachunkowych powiatów: Kutna, Miechowa, Stopnicy, Grodna, Kartuz, Białej i Nadwórnej, — jak również nie uwzględniono wydatków samorządów powiatowych Śląska Cieszyńskiego. — Dane dla r. 1924 mieliśmy z tomu „Statystyki Polski" wydawnictwa Głównego Urzędu Statystycznego. Liczby dla roku 1925 — z „Kalendarza Samorządowego" na rok 1928, dodając oczywiście pominięte tam wydatki powiatów: Łunińca, Tarnowskich Gór i Dąbrowy. Wyniki działalności finansowej powiatowych związków komunalnych za rok 1926 wzięliśmy z „Rocznika Statystyki" za rok 1928.

Wydatki zwyczajne w roku 1924 w sumie dla Polski wynosiły 78,2% ogółu rozchodów rzeczywistych; w roku zaś 1925 pomimo, że w liczbach bezwzględnych wykazują dość znaczny wzrost, jednak stanowią 73,4% wydatków rzeczywistych, a więc odsetek mniejszy niż w roku 1924. W r. 1926 wydatki zwyczajne procentowo wzrastają do 74,1% rozchodów rzeczywistych.

Druga grupa rozchodów, wydatki nadzwyczajne w r. 1924 wynoszą 21,5%, w r. 1925 — 23,7% i w r. 1926 — 21,1%.

Wydatki zaległe, które wynosiły w r. 1924 stosunkowo małą kwotę — 0,3% ogółu rozchodów, w latach następnych wykazują stałą tendencję zwyżkową, tak w liczbach bezwzględnych, jak i względnych, w roku 1925 — 2,9% i w roku 1926 — 4,8% rozchodów rzeczywistych.

Uogólniając nasze uwagi, możemy powiedzieć, że mimo zwiększania się nominalnej sumy złotych wydatków zwyczajnych, zabezpieczających normalne funkcjonowanie aparatu administracyjnego, wydatki nadzwyczajne wzrosły znacznie silniej, a więc w roku 1925 wzmogła się działalność inwestycyjno-nadzwyczajna związków powiatowych, zwiększająca majątek samorządów powiatowych, co oczywiście należy uznać za objaw dodatni. Natomiast silny wzrost wydatków zaległych należy uznać za zjawisko ujemne, świadczące o kłopotach finansowych samorządów, będących skutkiem nieustalonych warunków gospodarczych.

Po ogólnem zapoznaniu się ze zmianami w ustosunkowaniu się wydatków rzeczywistych, przejdziemy do scharakteryzowania zmian wartości nabywczej kwot złotych wydatkowanych przez samorządy w poszczególnych latach, a to dlatego, że rozpatrywane przez nas okresy budżetowe różnią się pod wzglę-

Tabl. 1. *Wydatki rzeczywiste w latach 1924, 1925 i 1926.*

Województwa		Wydatki rzeczywiste	Wydatki zwyczajne	Wydatki nadzwyczajne	Wydatki zaległe	Wydatki rzeczywiste	Wydatki zwyczajne	Wydatki nadzwyczajne	Wydatki zaległe
Polska [1])	1924	66206209	51791105	14227126	187978	100,0	78,2	21,5	0,3
	1925	99699110	73177695	23586035	2935380	100,0	73,4	23,7	2,9
	1926	103966779	77033959	21930222	5002598	100,0	74,1	21,1	4,8
Woj. Warszawskie	1924	9089545	6514685	2541716	33144	100,0	71,7	28,0	0,3
	1925	11577542	7833093	3316619	427830	100,0	67,7	28,6	3,7
	1926	12457238	8861935	2459905	1135398	100,0	71,1	19,8	9,1
„ Łódzkie	1924	6754663	5173566	1567363	13734	100,0	76,6	23,4	0,2
	1925	8593682	6667733	1880636	45313	100,0	77,6	21,9	0,5
	1926	8962457	6600592	2310771	51094	100,0	73,6	25,8	0,6
„ Kieleckie	1924	7787766	5185550	2585359	16857	100,0	66,6	33,2	0,2
	1925	12168852	7243928	4219283	705641	100,0	59,5	34,7	5,8
	1926	13596860	7746127	4277540	1573193	100,0	57,0	31,4	11,6
„ Lubelskie	1924	7418473	5577005	1808896	32572	100,0	75,2	24,4	0,4
	1925	9656471	6450057	2659151	547263	100,0	66,8	27,5	5,7
	1926	10767331	7011355	2700060	1055916	100,0	65,1	25,1	9,8
„ Białostockie	1924	3893336	3550189	333812	9335	100,0	91,2	8,6	0,2
	1925	6049356	4715690	755189	578477	100,0	77,9	12,5	9,6
	1926	5518100	4673701	632196	212203	100,0	81,7	11,5	3,8
„ Wileńskie	1924	1670488	1223880	446204	404	100,0	73,3	26,7	0,0
	1925	2789616	1892339	894891	2386	100,0	67,8	32,1	0,1
	1926	2746753	2001403	694373	50977	100,0	72,8	25,3	1,9
„ Nowogródzkie	1924	2250192	1890248	344581	15363	100,0	84,0	15,3	0,7
	1925	2589071	2007616	488,995	92460	100,0	77,5	18,9	3,6
	1926	2827075	2111159	657769	58147	100,0	74,7	23,3	2,0
„ Poleskie	1924	1524302	1318589	205713	—	100,0	86,5	13,5	—
	1925	2437428	1856805	452158	128465	100,0	76,2	18,5	5,3
	1926	3026037	2372606	466845	186586	100,0	78,4	15,4	6,2
„ Wołyńskie	1924	3662379	2868387	766602	27390	100,0	78,3	20,9	0,8
	1925	4814383	3138101	1429202	217080	100,0	65,2	29,7	5,1
	1926	5062972	3405523	1282598	374851	100,0	67,3	25,3	7,4
„ Poznańskie	1924	8589783	7206151	1353483	30149	100,0	83,9	15,8	0,3
	1925	13505445	1066467	2756000	79978	100,0	79,0	20,4	0,6
	1926	13307478	10038268	3208277	60933	100,0	75,4	24,1	0,5
„ Pomorskie	1924	4479308	3919840	559071	397	100,0	87,5	12,5	0,0
	1925	6986777	5872671	1106273	7833	100,0	84,1	15,8	0,1
	1926	6675492	5803498	863077	8917	100,0	87,0	12,9	0,1
„ Śląskie	1924	2566452	1998587	566856	1009	100,0	77,9	22,1	0,0
	1925	5789651	3962491	1827160	—	100,0	68,4	31,6	—
	1926	4810817	3966549	844268	—	100,0	82,5	17,5	—
„ Krakowskie	1924	1920503	1522301	397062	1140	100,0	79,3	20,7	0,0
	1925	3729958	3197789	532169	—	100,0	85,7	14,3	—
	1926	3866613	3589974	272854	3785	100,0	92,8	7,1	0,1
„ Lwowskie	1924	2768160	2253450	510614	4096	100,0	81,4	18,4	0,2
	1925	5148741	4211654	890784	46303	100,0	81,8	17,3	0,9
	1926	5364126	4424869	766683	172574	100,0	82,5	14,3	3,2
„ Stanisławowskie	1924	842146	748967	93062	117	100,0	88,9	11,1	0,0
	1925	1689721	1502470	185938	1313	100,0	88,9	11,0	0,1
	1926	2095544	1859547	219263	16734	100,0	88,7	10,5	0,8
„ Tarnopolskie	1924	988713	839710	146732	2271	100,0	84,9	14,9	0,2
	1925	2172416	1955791	191587	25038	100,0	90,0	8,8	1,2
	1926	2881886	2566853	273743	41290	100,0	89,1	9,5	1,4

[1]) Bez powiatów Kutna, Miechowa, Stopnicy, Grodna, Kartuz, Białej i Nadwórnej.

dem wartości nabywczej pieniądza. Zmiany wartości nabywczej złotego niewątpliwie miały wpływ na gospodarkę związków powiatowych.

Jak te zmiany odbiły się na finansach powiatowych związków komunalnych, a w szczególności, w jakim stopniu wydatki z roku następnego uległy zmianie w porównaniu z rokiem poprzednim, przedstawia tablica Nr. 2.

Zmiany wydatków w r. 1925 w porównaniu z r. 1924 i w r. 1926 w porównaniu z r 1925.

Tablica 2.

Województwa	Wzrost (+) względnie zmniejszenie się (—) wydatków w r. 1925 w stosunku do r. 1924 w procentach			Wzrost (+) względnie zmniejszenie się (—) wydatków w r 1926 w stosunku do r. 1925 w procentach		
	Wydatki rzeczywiste	Wydatki zwyczajne	Wydatki nadzwyczajne	Wydatki rzeczywiste	Wydatki zwyczajne	Wydatki nadzwyczajne
Polska	**+ 50,6**	**+ 41,3**	**+ 65,8**	**+ 4,3**	**+ 5,3**	**— 7,0**
Woj. Centralne	+ 37,5	+ 26,6	+ 45,2	+ 6,8	+ 6,0	— 3,5
„ Wschodnie	+ 38,7	+ 21,8	+ 85,2	+ 8,2	+ 11,2	— 5,0
„ Poznańskie i Pomorskie	+ 56,8	+ 48,7	+ 101,9	— 2,5	— 4,2	+ 5,4
„ Śląskie	+ 125,6	+ 98,3	+ 222,3	— 16,9	+ 0,1	— 53,8
„ Południowe	+ 95,4	+ 102,6	+ 56,9	+ 11,5	+ 14,5	— 14,9
„ Warszawskie	+ 27,4	+ 20,2	+ 30,5	+ 7,6	+ 13,1	— 25,8
„ Łódzkie	+ 27,2	+ 28,9	+ 20,0	+ 4,3	— 1,0	+ 22,9
„ Kieleckie	+ 54,5	+ 39,7	+ 63,2	+ 11,7	+ 6,9	+ 1,4
„ Lubelskie	+ 30,2	+ 15,7	+ 47,0	+ 11,5	+ 8,7	+ 1,5
„ Białostockie	+ 55,4	+ 32,8	+ 126,2	— 8,8	— 0,9	— 16,3
„ Wileńskie	+ 67,0	+ 54,6	+ 100,6	— 1,5	+ 5,8	— 22,4
„ Nowogródzkie	+ 15,1	+ 6,2	+ 41,9	+ 9,2	+ 5,2	+ 34,5
„ Poleskie	+ 59,9	+ 40,8	+ 119,8	+ 24,1	+ 27,8	+ 3,2
„ Wołyńskie	+ 31,5	+ 9,4	+ 86,4	+ 5,2	+ 8,5	— 10,3
„ Poznańskie	+ 57,2	+ 48,1	+ 103,6	— 1,5	— 5,9	+ 16,4
„ Pomorskie	+ 56,0	+ 49,8	+ 97,8	— 4,5	— 1,2	— 22,0
„ Śląskie	+ 125,6	+ 98,3	+ 222,3	— 16,9	+ 0,1	— 53,8
„ Krakowskie	+ 94,2	+ 110,1	+ 134,0	+ 4,6	+ 12,3	— 48,7
„ Lwowskie	+ 86,0	+ 86,9	+ 74,5	+ 4,2	+ 5,1	— 13,9
„ Stanisławowskie	+ 100,6	+ 100,6	+ 99,8	+ 24,0	+ 23,8	+ 17,9
„ Tarnopolskie	+ 119,7	+ 132,9	+ 30,6	+ 32,7	+ 31,2	+ 42,6

Przed przystąpieniem do analizy podanych w tablicy Nr. 2 liczb, musimy pamiętać, że wartość nabywcza zewnętrzna złotego w roku 1925 w porównaniu z rokiem 1924 zmniejszyła się o 11%, albowiem przeciętny kurs dolara w roku 1924 wynosił 5,18 zł. w roku zaś 1925 — 5,75 złotego. Przy ustalaniu jednak wzrostu realnej wartości wydatków w r. 1925 w stosunku do r. 1924 musimy również wziąć pod uwagę wartość nabywczą złotego wewnątrz kraju. Przeciętny wskaźnik kosztów utrzymania w Warszawie w roku 1924 wynosił — 134,0, w roku zaś 1925 — 149,4 t. j. wzrósł o 11,5%. Zmiany powyższego wskaźnika charakteryzują ruch kosztów utrzymania w Warszawie, który może mieć pewne odchylenia od analogicznego wskaźnika w przecięciu dla Polski. Dla ustalenia zmiany wartości nabywczej złotego w stosun-

ku do towarów wewnątrz kraju, służą zmiany wskaźnika cen hurtowych w Polsce, który w roku 1925 w porównaniu z rokiem 1924 wzrósł o 12,4%. Ogólnie możemy powiedzieć, że liczba złotych w roku 1925 powinna być większa od liczby złotych w r. 1924 o 10 — 12%, ażeby przedstawiała tę samą wartość nabywczą co w r. 1924.

Silniejsze zmniejszenie wewnętrznej i zewnętrznej nabywczej wartości złotego zauważymy w roku 1926 w porównaniu z rokiem 1925. A mianowicie przeciętny kurs dolara w roku 1926 był wyższy o 54,8%. Przeciętny wskaźnik kosztów utrzymania w Warszawie w roku 1926 wzrósł w porównaniu z przeciętną z r. 1925 o 29,3%. Przeciętna roczna wskaźnika cen hurtowych w Polsce była wyższa w r. 1926 w stosunku do roku 1925 o 31,9%.

Suma więc złotych otrzymanych w roku 1926 winna być większą o 20 — 30%, niż w roku 1925, ażeby przedstawiała tę samą wartość realną.

Uwzględniając zmianę wartości nabywczej złotego w r. 1925 w porównaniu z r. 1924, możemy powiedzieć, że wydatki powiatowych związków komunalnych w roku 1925 nietylko osiągnęły poziom rozchodów w r. 1924, lecz znacznie zwiększyły realnie swoje budżety.

W roku 1926 w stosunku do r. 1925 wydatki rzeczywiste samorządów powiatowych wzrosły o 4,3%. wydatki zwyczajne o 5,3%, a wydatki nadzwyczajne zmniejszyły się o 7,0%.

Biorąc pod uwagę zmianę wartości złotego w roku 1926, o której wspomnieliśmy wyżej, widzimy, że wydatki powiatowych związków komunalnych w tym roku nie osiągnęły poziomu wydatków w r. 1925.

W poszczególnych dzielnicach wykazują w r. 1926 wzrost wydatków rzeczywistych powiaty województw południowych — 11,5%, wschodnich — 8,2% i centralnych — 6,8%, natomiast powiaty województw zachodnich w r. 1925 zmniejszyły kwotę wydatków; woj. poznańskie i pomorskie o 2,5% i woj. śląskie o 16,9%.

Wydatki zwyczajne w roku 1926 w niektórych województwach wykazują wzrost, w niektórych zaś zniżkę. Naogół rozchody zwyczajne, uwzględniając wartość nabywczą złotego, utrzymały się na poziomie wydatków z roku 1925 tylko w trzech województwach.

Przeciętny wzrost wydatków w poszczególnych grupach województw i województwach zaciera indywidualne różnice, istniejące w poszczególnych powiatowych związkach komunalnych.

Ażeby wyrobić sobie dokładniejszy obraz zmiany wydatków rzeczywistych w roku 1926 w porównaniu z rokiem poprzednim, opracowaliśmy dla każdego powiatu osobno zmiany procentowe wydatków w roku 1926, w porównaniu z rokiem 1925. Dane te ilustruje tablica Nr. 3.

Wzrost względnie zmniejszenie się wydatków rzeczywistych w r. 1925 w stosunku do r. 1924 i w roku 1926 w stosunku do r. 1925 w poszczególnych powiatach.

Tabl. Nr. 3.

	Polska		WOJEWÓDZTWA									
			Centralne		Wschodnie		Poznańskie Pomorskie		Śląskie		Południowe	
	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925
Ogółem	245	247	82	81	33	34	52	53	6	6	72	73
Wzrost												
Razem	231	152	74	54	28	20	51	27	6	1	72	50
0 — 5,0	2	22	2	8	—	1	—	9	—	—	—	4
5,1 — 10,0	8	22	3	6	4	4	—	6	—	—	1	6
10,1 — 20,0	24	41	13	20	4	2	6	5	—	1	1	13
20,1 — 30,0	16	23	9	9	1	5	4	3	—	—	2	6
30,1 — 40,0	25	11	13	2	2	2	6	3	—	—	4	4
40,1 — 50,0	17	12	10	2	3	2	3	1	—	—	1	7
50,1 — 80,0	65	20	19	7	9	4	15	—	3	—	19	9
80,1—110,0	27	—	1	—	—	—	12	—	1	—	13	—
110,1—140,0	20	1	2	—	3	—	4	—	—	—	11	1
140,1—180,0	9	—	—	—	—	—	1	—	—	—	8	—
180,1—230,0	10	—	2	—	—	—	—	—	1	—	7	—
ponad 230,1	8	—	—	—	2	—	—	—	1	—	5	—
Zmniejszenie												
Razem	14	95	8	27	5	14	1	26	—	5	—	23
0 — 5,0	4	18	3	4	1	4	—	4	—	1	—	5
5,1—10,0	2	21	—	7	2	4	—	6	—	—	—	4
10,1—20,0	7	31	4	8	2	5	1	9	—	1	—	8
20,1—30,0	—	19	—	4	—	1	—	6	—	3	—	5
30,1—40,0	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
40,1—50,1	1	4	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—

Z tablicy. Nr. 3 widzimy, że w roku 1925 w porównaniu z rokiem 1924 na ogólną liczbę 245 powiatowych związków komunalnych, zwiększyły swoje wydatki w złotych nominalnych 231 powiatów, co stanowi 94,3% ogólnej sumy, zmniejszyły swoje wydatki tylko 14 powiatów t. j. 5,7%.

O ile chodzi o poszczególne grupy województw, to możemy zauważyć, że zwiększyły wydatki w roku 1925 w stosunku do roku 1924 wszystkie powiaty województw południowych i śląskiego.

W grupach województw pozostałych stosunek powiatów, które swoje wydatki zwiększyły, do ogólnej liczby uwzględnionych powiatów, ulega pewnym wahaniom.

Dane, charakteryzujące zmiany wydatków rzeczywistych w roku 1926 w porównaniu z rokiem 1925 obejmują 247 powiatów, z których 152 powiaty w roku 1926 w większym lub mniejszym stopniu zwiększyły swoje wydatki, w pozostałych zaś 95 powiatach wydatki w roku 1926 zmniejszyły się. O ile prześledzimy w poszczególnych dzielnicach stosunek powiatów, które zwiększyły wzgl. zmniejszyły swoje wydatki do ogólnej sumy powiatów w odnośnych dzielnicach, to zauważymy, że jest on niejednolity.

Nie mając możności opracować w celu porównania bardziej szczegółowych danych, ilustrujących gospodarkę finansową powiatowych związków komunalnych w latach 1924, 1925 i 1926, podajemy wzorem lat ubiegłych liczby szczegółowe wydatków dla oddzielnych województw tylko za rok 1926.

Przedewszystkiem musimy zaznaczyć, że ogólna suma dla Polski wydatków zwyczajnych, rzeczywistych, nadzwyczajnych i zaległych, jak również te kategorje wydatków dla niektórych województw, różnią się od sum wydatków podanych w tab. Nr. 1, a to dlatego, że wspomniane zestawienie nie obejmuje wydatków tylko trzech powiatów: Kutna, Miechowa i Stopnicy, wówczas gdy liczby podane w tablicy Nr. 1 posiadają znacznie większe braki. Wydatki rzeczywiste powiatowych związków komunalnych w r. 1926 wyrażają się sumą 105.234.635 zł., z czego na wydatki zwyczajne przypada 78.250.824 zł., co stanowi 74,3% ogółu rozchodów.

Wydatki nadzwyczajne wynoszą sumę blizko cztery razy mniejszą (21.961.358 zł.) niż wydatki zwyczajne, jednak w budżetach związków samorządowych mają dość poważne znaczenie, stanowią bowiem 20,9% rozchodów rzeczywistych.

Wydatki zaległe, do których zaliczono wszystkie rozchody, które powinny były być uskutecznione do dnia 1.I.1926 r., a zostały uregulowane po tym terminie, w r. 1926 wynoszą w sumie ogólnej 4,8% i pod względem znaczenia są zbliżone do wydatków np. na oświatę.

O ile zechcemy prześledzić ustosunkowanie się wydatków zwyczajnych w budżetach związków samorządowych w poszczególnych dzielnicach, to zauważymy znaczne wahania od 68,2% w powiatach województw centralnych do 87,8% w powiatach województw południowych. W poszczególnych woje-

Tabl. 4

Wydatki samorządów

Powiatowe związki komunalne (Województwa)	Razem	Administracja	Oświata	Sztuka i kultura	Opieka społeczna	Zdrowotność i szpitalnictwo
	W	y	d	a	t	k i
Polska[1])	78250824	14771601	4666033	335993	3896892	11027076
	74,3	14,0	4,4	0,3	3,7	10.5
Wojew. centralne	35159500	5047661	3699086	116143	2184526	5197931
	68,2	9,8	7,2	0,2	4,2	10,1
„ wschodnie	9890691	1937070	575352	30958	1282409	2858958
	72,4	14,2	4,2	0,2	9,5	20,9
„ zachodnie	16275282	3888712	250149	134433	219132	2149139
	79,7	19,0	1,3	0,7	1,1	10,5
„ Śląskie	3966549	1147849	15928	31892	125915	188757
	82,5	23,8	0,3	0,7	2,6	3,9
„ południowe	12958802	2750309	125518	22567	84910	632291
	87,8	18,6	0,9	0,2	0,6	4,3
„ Warszawskie	8861935	1276209	610035	21905	626020	1336181
	71,1	10,2	4.9	0,2	5,0	10,7
„ Łódzkie	6600592	853375	532168	11782	239856	973815
	73,6	9,5	5,9	0,1	2,7	10,9
„ Kieleckie	7746127	1098042	916321	43321	321689	1131150
	57,0	8,1	6,8	0,3	2,4	8,3
„ Lubelskie	7011355	1051441	1289397	27151	552553	1073727
	65,1	9.8	12,0	0,3	5,1	10,0
„ Białostockie	4939491	768594	351165	11984	444408	683058
	85,3	13,3	6,1	0,2	7,7	11,8
„ Wileńskie	2001403	438593	262360	9886	219636	454082
	72,8	16,0	9,5	0,4	8,0	16,5
„ Nowogródzkie	2111159	450472	153262	3664	346393	478351
	74,7	16,0	5,4	0,1	12,3	16,9
„ Poleskie	2372606	429757	62901	6974	298803	600380
	78,4	14,2	2,1	0,2	9,9	19,8
„ Wołyńskie	3405523	618248	96829	10434	417577	1326145
	67,3	12,2	1,9	0,2	8,3	26,2
„ Poznańskie	10038268	2367859	211082	115850	143533	1481830
	75,4	17,8	1,6	0,9	1,1	11.1
„ Pomorskie	6237014	1520853	39067	18583	75599	667309
	87,7	21,4	0,5	0,3	1,1	9,4
„ Śląskie	3966549	1147849	15928	31892	125915	188757
	82,5	23,8	0,3	0,7	2.6	3.9
„ Krakowskie	3894289	709597	45164	2218	20987	142493
	92,7	16,9	1,1	0,1	0,5	3,4
„ Lwowskie	4424869	889111	28144	4894	27077	211497
	82,5	16,6	0,5	0,1	0,5	3,9
„ Stanisławowskie	2072791	550276	25369	3618	23049	170780
	89,4	23,7	1,1	0,1	1,0	7,4
„ Tarnopolskie	2566853	601325	26841	11837	13797	107521
	89,1	20,9	0.9	0,4	0,5	3.8

[1]) Bez powiatów: Kutna, Miechowa, Stopnicy.
Źródło: Zamknięcia rachunkowe w opracowaniu Głównego Urzędu Statystycznego.

powiatowych w roku 1926.

z w y c z a j n e								
Weterynarja	Bezpieczeństwo publiczne	Popieranie rolnictwa handlu i przemysłu	Utrzymanie dróg kołowych	Świadczenia na rzecz innych związków prawno-publicznych	Majątek komunalny	Deficyty przedsiębiorstw	Procenty i spłata długów	Różne
906046	612845	1716367	30066485	4609891	255353	149524	3402710	1834008
0,9	0,6	1,6	28,6	4,4	0,3	0,1	3,2	1,7
613637	476619	947052	13745765	1561638	34025	45827	1315053	174537
1,2	0,9	1,8	26,7	3,0	0,1	0,1	2,5	0,4
276071	36760	409055	1506029	583415	8070	46691	185456	154397
2,0	0,3	3,0	11,0	4,3	0,0	0,3	1,4	1,1
1155	47684	230634	6235117	1128695	81567	25617	626855	1256393
0,0	0,2	1,1	30,5	5,5	0,4	0,1	3,1	6,2
—	13301	8898	1650609	450058	115727	17075	77457	123083
—	0,3	0,2	34,3	9,4	2,4	0,4	1,6	2,6
15183	38481	120728	6928965	886085	15964	14314	1197889	125598
0,1	0,3	0,8	46,9	6,0	0,1	0,1	8,1	0,8
133115	119526	252788	3940844	305997	2071	723	196864	39657
1,1	1,0	2,0	31,6	2,5	0,0	0,0	1,6	0,3
101856	90456	209560	3045318	415393	5103	487	94454	26969
1,1	1,0	2,3	34,0	4,6	0,1	0,0	1,1	0,3
179877	156312	205732	2766698	289339	210	13199	592554	31683
1,3	1,2	1,5	20,3	2,1	0,0	0,1	4,4	0,2
62063	96918	166063	2015464	297172	18143	6654	298000	56609
0,6	0,9	1,5	18,7	2,7	0,2	0,1	2,7	0,5
136726	13407	112909	1977441	253737	8498	24764	133181	19619
2,4	0,2	1,9	34,2	4,4	0,1	0,4	2,3	0,3
83186	7162	105214	300468	65617	6056	8607	27790	12746
3,0	0,3	3,8	10,9	2,4	0,2	0,3	1,0	0,5
37265	5466	61455	359758	112109	1375	16276	73338	11975
1,3	0,2	2,2	12,7	4,0	0,0	0,6	2,6	0,4
52449	15598	80885	470766	197154	639	—	52946	103354
1,7	0,5	2,7	15,6	6,5	0,0	—	1,8	3,4
103171	8534	161501	375037	208535	—	21808	31382	26322
2,1	0,2	3,2	7,4	4,1	—	0,4	0,6	0,5
1031	30559	185463	3411525	684590	19011	25617	371842	988476
0,0	0,2	1,4	25,7	5,1	0,1	0,2	2,8	7,4
124	17125	45171	2823592	444105	62556	—	255013	267917
0,0	0,2	0,6	39,7	6,2	0,9	—	3,6	3,8
—	13301	8898	1650609	450058	115727	17075	77457	123083
—	0,3	0,2	34,3	9,4	2,4	0,4	1,6	2,6
950	18699	44464	2277196	259320	3520	4750	338637	26294
0,0	0,4	1,0	54,2	6,2	0,1	0,1	8,1	0,6
4125	6526	35408	2220736	299449	11929	—	625759	60214
0,1	0,1	0,7	41,4	5,6	0,2		11,7	1,1
677	5489	14593	1039518	151082	51	—	63905	24384
0,0	0,2	0,6	44,9	6,5	0,0		2,8	1,1
9431	7767	26263	1391515	176234	464	9564	169588	14706
0,3	0,3	0,9	48,3	6,1	0,0	0,3	5,9	0,5

Tabl. 4 (c. d.)

Wydatki samorządów

Powiatowe związki komunalne (Województwa)	Wydatki nad: Razem	Administracja	Budowa i urządzenie szkół	Opieka społeczna	Budowa i urządzenie szpitali	Popieranie rolnictwa (meljoracje) handlu i przemysłu
Polska[1])	21961358	1189490	1999341	426143	825455	569282
	20,9	1,1	1,9	0,4	0,8	0,5
Wojew. centralne	12386868	621085	1734984	180470	368007	324624
	24,0	1,2	3,4	0,4	0,7	0,6
„ wschodnie	3101585	131631	218860	83130	111249	126061
	22,7	1,0	1,6	0,6	0,8	0,9
„ zachodnie	4078354	94056	22800	97779	327160	96161
	20,0	0,5	0,1	0.5	1,6	0,5
„ Śląskie	844268	333944	—	4331	—	—
	17,5	6.9		0,1		
„ południowe	1550283	8774	22697	60433	19039	22436
	10,5	0,1	0,2	0,4	0,1	0,2
„ Warszawskie	2459905	362022	178180	103806	189488	184474
	19,8	2,9	1,4	0,8	1,6	1,5
„ Łódzkie	2310771	52124	562163	44441	1571	42446
	25,8	0.6	6,3	0,5	0,0	0,5
„ Kieleckie	4277540	46814	247053	21224	76074	34428
	31,4	0,3	1,8	0,2	0,5	0,3
„ Lubelskie	2700060	145371	391290	8999	96216	40606
	25.1	1,4	3,6	0,1	0.9	0,4
„ Białostockie	638592	14754	356298	2000	4658	22670
	11,0	0,3	6.2	0.0	0,1	0,4
„ Wileńskie	694373	8188	40537	37612	15680	5467
	25,3	0,3	1,5	1,3	0,6	0,2
„ Nowogródzkie	657769	5156	150647	29494	41750	8630
	23,2	0,2	5,3	1,0	1,5	0,3
„ Poleskie	466845	34997	—	16024	—	76127
	15,4	1,2		0,5		2,5
„ Wołyńskie	1282598	83290	27676	—	53819	35837
	25,3	1.7	0,5		1.0	0,7
„ Poznańskie	3208277	68627	18800	26079	327160	90464
	24,1	0,5	0,1	0.2	2,5	0.7
„ Pomorskie	870077	25429	4000	71700	—	5697
	12,2	0,4	0,0	1,0		0,1
„ Śląskie	844268	333944	—	4331	—	—
	17.5	6,9		0,1		
„ Krakowskie	280657	1165	13630	28356	7061	17167
	6,7	0.0	0,3	0,7	0,2	0,4
„ Lwowskie	766683	2507	7567	7985	3320	—
	14,3	0,0	0,1	0,2	0,1	
„ Stanisławowskie	229200	—	—	23228	3000	—
	9,9			0,1	0,1	
„ Tarnopolskie	273743	5102	1500	864	5658	5269
	9,5	0,2	0,1	0,0	0.2	0,2

[1]) Bez powiatów Kutna, Miechowa i Stopnicy.

Źródło: Zamknięcia rachunkowe w opracowaniu Głównego Urzędu Statystycznego.

powiatowych w roku 1926.

z w y c z a j n e						Wydatki zaległe	Wydatki rzeczywiste
Budowa dróg kołowych	Swiadczenia na rzecz innych związków prawno-publicznych	Majątek komunalny	Inwestyc. przedsiębiorstw komunaln.	Spłata długów	Inne		
10123883	2469144	771666	2064140	1286370	236444	5022453	105234635
9,6	2,4	0,7	2,0	1,3	0,2	4,8	100,0
4438636	1432604	328438	1648387	1152460	157173	4027804	51574172
8,6	2,8	0,6	3,2	2,2	0,3	7,8	100,0
1530540	526977	153077	178708	29636	11716	670561	13662837
11,2	3,9	1,1	1.3	0,2	0.1	4,9	100,0
2786176	271141	122877	198729	—	61475	69850	20423486
13,6	1,3	0,6	1,0		0,3	0,3	100.0
171332	142217	154688	37756	—	—	—	4810817
3.6	2,9	3,2	0,8				100,0
1197199	96205	12586	560	104274	6080	254238	14763323
8,1	0,6	0,1	0,0	0.7	0,0	1,7	100,0
1090238	197111	30100	48699	—	75787	1135398	12457238
8,8	1,6	0,2	0,4		0,6	9,1	100,0
606705	862313	18267	120741	—	—	51094	8962457
6,8	9,6	0.2	1,3			0,6	100,0
1170911	302557	113638	1373631	870257	20953	1573193	13596860
8,6	2,2	0,8	10,1	6,4	0,2	11,6	100,0
1529158	59202	158233	48786	164766	57433	1055916	10767331
14,2	0,5	1,5	0,5	1,5	0.5	9.8	100,0
41624	11421	8200	56530	117437	3000	212203	5790286
0,7	0.2	0.1	1,0	2,0	0,0	3,7	100,0
280252	253718	15145	5668	24920	7216	50977	2746753
10,2	9,2	0.6	0,2	0,9	0,3	1,9	100,0
251797	147603	9400	13292	—	—	58147	2827075
8,9	5,2	0,3	0,5			2,1	100,0
270670	29276	3453	33298	—	3000	186586	3026037
8,9	1.0	0.1	1,1		0.1	6,2	100.0
727821	96380	125109	126450	4716	1500	374851	5062972
14,4	1.9	2,5	2,5	0.1	0.0	7,4	100,0
2176769	218227	122877	128764	—	30510	60933	13307478
16,4	1,6	0,9	1.0		0.2	0,5	100,0
609407	52914	—	69965	—	30965	8917	7116008
8,6	0.7		1.0		0,4	0,1	100,0
171332	142217	154688	37756	—	—	—	4810817
3,6	2.9	3,2	0,8				100.0
168273	39045	—	—	5960	—	23640	4198586
4,0	1.0			0,1		0.6	100,0
643678	21280	646	—	74400	5300	172574	5364126
12,0	0,4	0,0		1,4	0,1	3,2	100,0
165998	28060	—	—	8914	—	16734	2318725
7,2	1,2			0,4		0.7	100,0
219250	7820	11940	560	15000	780	41290	2881886
7,6	0.3	0,4	0,0	0,5	0,0	1,4	100,0

wództwach stosunek ten ulega silniejszym wahaniom. A mianowicie, wówczas gdy w powiatach województwa kieleckiego wydatki zwyczajne wynoszą 57,0% ogółu rozchodów, związki komunalne województwa krakowskiego na pokrycie kosztów związanych z normalnem funkcjonowaniem aparatu administracyjnego wydają 92.7% zdobytych środków. Jak widzimy, wahania są dwukrotne.

Pod względem wysokości wydatków nadzwyczajnych (w przeważającej części inwestycyjnych, zwiększających majątek związku komunalnego) pierwsze miejsce zajmują samorządy powiatowe województw centralnych, które w r. 1926 wydały na cele inwestycyjne 12.386.868 zł., co stanowi 24% ogólnej sumy rozchodów.

Następne miejsce pod względem wysokości sumy nominalnej wydatków nadzwyczajnych zajmują województwa poznańskie i pomorskie (4.078.354 zł.); dalsze województwa wschodnie (3.101.585 zł.). Jednak o ile uwzględnimy stosunek tych liczb do ogólnej sumy rozchodów rzeczywistych, to zauważymy, że powiaty wschodnie dystansują powiaty zachodnie, albowiem wydatki na cele inwestycyjno - nadzwyczajne w woj. wschodnich stanowią — 22,7% ogólnej sumy, w zachodnich zaś — 20,0%. W poszczególnych województwach wydatki nadzwyczajne ulegają wahaniom silniejszym niż wydatki zwyczajne, a mianowicie od 6,7% (w woj. krakowskiem) do 31,4% (w woj. kieleckiem).

Silniejszym wahaniom tak w sumach dla poszczególnych dzielnic, jak i oddzielnych województw, ulega stosunek wydatków zaległych, które w powiatach województwa poznańskiego i pomorskiego stanowią 0,3%, wówczas gdy w powiatach centralnych — 7,8% ogółu rozchodów. Jedynem województwem, które nie ma wcale wydatków zaległych, jest woj. śląskie, w pozostałych zaś województwach odsetek tych wydatków waha się od 0.1 (woj. pomorskie) do 11,4% (woj. kieleckie).

Z pośród wydatków zwyczajnych, pierwsze miejsce we wszystkich województwach, za wyjątkiem wileńskiego, poleskiego, nowogródzkiego i wołyńskiego, zajmują wydatki związane z utrzymaniem dróg kołowych, które w sumie dla Polski stanowią 28,6%, ulegając znaczniejszym odchyleniom w poszczególnych dzielnicach od 11,0% (w woj. wschodnich) do 46,9% (w woj południowych).

W oddzielnych województwach najwyższy odsetek wydatków na utrzymanie dróg mają powiaty woj. krakowskiego — 54,2%, najniższy powiaty woj. wołyńskiego — 7,4%. Jak widzimy, wahanie jest przeszło siedmiokrotne.

Wydatki na pobory personelu urzędniczego, wydatki rzeczowe związane z jego urzędowaniem, świadczenia socjalne oraz wydatki na utrzymanie taboru przeznaczonego dla celów administracyjnych, ściślej mówiąc, wydatki na administrację ogólną zajmują miejsce drugie w sumie ogólnej dla Polski i wynoszą — 14,0% ogółu rozchodów. W poszczególnych województwach koszty administracji ustępują niekiedy miejsce wydatkom na zdrowotność i szpitał-

nictwo, a mianowicie: w województwach wschodnich i centralnych, za wyjątkiem województwa białostockiego, odsetek wydatków administracyjnych jest niższy niż odsetek wydatków na zdrowotność i szpitalnictwo, które we wspomnianych województwach zajmują miejsce drugie. W województwach zaś południowych i zachodnich łącznie ze śląskiem wydatki na administrację mają znaczny procent i zajmują miejsce drugie. Naogół wydatki na administrację ulegają wahaniom od 8,1% (w województwie kieleckiem) do 23,8% (w województwie śląskiem).

Wydatki na zdrowotność i szpitalnictwo, t. j. wydatki na zwalczanie chorób i ich zapobieganie nabierają w budżetach związków komunalnych specjalnego znaczenia, a to dla tego, że gmina wiejska jest zbyt słabym finansowo związkiem, któryby mógł wydawać większe sumy na szpitalnictwo i zdrowotność; więc ciężar wydatków szczególnie na lecznictwo (t. j. utrzymanie szpitali, ambulatorjów i t. d.) ludności wiejskiej spada niewątpliwie jedynie na powiatowe związki komunalne. W liczbach względnych wydatki na zdrowotność ulegają w oddzielnych województwach znacznym odchyleniom od 3,4% (woj. krakowskie) do 26,2% (woj. wołyńskie), przyczem najwyższy odsetek mają cztery województwa wschodnie — 20,9%, następnie zachodnie — 10,5%, dalej centralne — 10,1%.

Na utrzymanie szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych, powszechnych oraz na subwencjonowanie instytucyj oświatowych i szkolnictwa prywatnego powiaty wydały w roku 1926 — 4.666.033 zł. Kwota ta stanowi niewielki odsetek (4,4%) ogólnej sumy rozchodów rzeczywistych. Najwięcej na szkolnictwo i oświatę wydają powiaty województw centralnych — 3.699.086 zł., t. j. — 7,2% rozchodów rzeczywistych, w powiatach wschodnich odsetek ten zmniejsza się do 4,2%, zachodnich do 1,3%, w województwach pozostałych nie wynosi nawet 1,0%. Nie można jednak na podstawie przytoczonych liczb wyciągać jakichkolwiekbądź konkretnych wniosków co do intensywności zaspakajania potrzeb ludności przez związki komunalne poszczególnych dzielnic, a to dlatego, że liczby bezwzględne wydatków na oświatę i szkolnictwo w dzielnicach nie są zupełnie porównalne, albowiem w województwach zachodnich i południowych istnieje samorząd szkolny, który posiada swoje wydatki i dochody.

Ażeby więc posiadać liczby współmiernie porównywalne, należy do bezwzględnych sum wydatków na oświatę powiatów zachodnich i południowych dodać wydatki samorządu szkolnego.

W oddzielnych województwach wydatki na oświatę wahają się od 0,3% w woj. śląskiem do 12,0% w woj. lubelskiem, które jest jedynem, gdzie wydatki na ten cel zajmują miejsce drugie przed wydatkami na zdrowotność i administrację.

Świadczenia na rzecz innych związków prawno - publicznych pod względem znaczenia w budżetach samorządów powiatowych są zbliżone do oświaty.

Najwyższe świadczenia na rzecz innych związków komunalnych mają powiaty województwa śląskiego — 9,4%, najniższe — powiaty województwa kieleckiego — 2,1%.

Opieka społeczna w ustosunkowaniu się rozchodów rzeczywistych zajmuje miejsce szóste i w sumie dla Polski wynosi 3,7%, wahając się od 0,5 (woj. tarnopolskie) do 12 (woj. nowogródzkie).

Wydatki na spłacenie procentów i amortyzację pożyczek najwyższe ma województwo lwowskie — 625.759 zł., co stanowi 11.7% ogółu rozchodów, najniższe województwo wołyńskie — 31,382 zł. (0,6%).

Popieranie rolnictwa, handlu i przemysłu w ustosunkowaniu się wydatków rzeczywistych wynosi w sumie dla Polski 1,6%, wahając się w poszczególnych województwach od 0,2% (w woj. śląskiem) do 3,8% (w woj. wileńskiem).

Wydatki pozostałe za wyjątkiem wydatków „różnych" większego znaczenia nie mają, nie wynoszą bowiem 1,0% ogółu rozchodów rzeczywistych.

Znaczenie pozycji „wydatki różne" w budżetach samorządów powiatowych podnosi ta okoliczność, że do tej grupy wydatków zaliczono sumy rozchodowane przez powiaty na Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej Państwa, a w województwach zachodnich wydatki na utrzymanie komisarjatów obwodowych i wójtowstw oraz urzędów stanu cywilnego.

Największy odsetek wydatków nadzwyczajnych stanowią wydatki na budowę dróg kołowych, które w sumie dla Polski wynoszą 9,6%, ulegając wahaniom od 0,7% (woj. białostockie) do 16,4% (woj. poznańskie).

Świadczenia na rzecz związków prawno-publicznych, do których zaliczono wydatki udzielone w formie subwencji, względnie zasiłków innym samorządom na cele inwestycyjno - nadzwyczajne w ustosunkowaniu wydatków nadzwyczajnych w sumie dla Polski zajmują miejsce trzecie, wynosząc 2,4% i wahają w poszczególnych województwach 0,2% (woj. białostockie) do 9,6% (woj. łódzkie).

Następne miejsce z pośród wydatków nadzwyczajnych zajmują wydatki na budowę i urządzenie szkół, które w sumie dla Polski wynoszą 1,9% ogółu rozchodów.

Najwyższy odsetek wydatków na budowę szkół spotykamy w województwie łódzkiem 6,3% i białostockiem 6,2%, najniższy w województwie pomorskiem 0,05%.

Z pozostałych wydatków w sumie dla Polski mają pewne znaczenie inwestycje przedsiębiorstw komunalnych, które wynoszą 2,% rozchodów rzeczywistych, i właściwie zajmują w ustosunkowaniu się wydatków nadzwyczajnych drugie miejsce przed wydatkami na budowę szkół, jednak wyższy odsetek tych wydatków jest przypadkowy, albowiem na podniesienie go w sumie ogólnej wpłynęły zbyt wysokie inwestycje przedsiębiorstw województwa kieleckiego — 1.373.631 zł. (10.1%). Najmniejsze wydatki na inwestycje przed-

siębiorstw mają powiaty województwa wileńskiego — 0,2% i tarnopolskiego— 0,02%. W województwach: krakowskiem, lwowskiem i stanisławowskiem wydatków na ten cel niema wcale.

Pewne zresztą minimalne znaczenie w budżecie nadzwyczajnym związków powiatowych mają wydatki na spłatę długów (1,3%), administrację (1,1%), budowę i urządzenie szpitali (0,8%), majątek komunalny (0,7%), popieranie rolnictwa (0,5%), opiekę społeczną (0,4%) i wydatki „inne" (0,2%).

II.

Dochody powiatowych związków komunalnych w latach 1924, 1925 i 1926 przedstawia tablica Nr. 5.

Z tablicy Nr. 5 widzimy, że dochody rzeczywiste samorządów powiatowych w roku 1924 wyrażają się kwotą 74.433.112 zł., w roku 1925 wynoszą 98.670.989 zł., w roku zaś 1926 — 108.741.693 zł.

Wydatki zwyczajne powiatów w roku 1924 wynosiły — 89,6% wpływów rzeczywistych, w roku 1925 odsetek wydatków zwyczajnych zmniejsza się do 79,7% pomimo wzrostu wydatków zwyczajnych w liczbie bezwzględnej. Zmniejszenie się odsetka zostało spowodowane silniejszym wzrostem dochodów nadzwyczajnych i zaległych. W roku 1926 dochody zwyczajne stanowią 82,9% ogółu wpływów. Zauważamy w tym roku w porównaniu z rokiem poprzednim ponowne zwiększenie dochodów zwyczajnych.

Największy odsetek dochodów nadzwyczajnych spotkamy w roku 1925— 14,0%, który w roku 1926 zmniejsza się (7,7%).

Wpływy zaległe wzrastają z roku na rok tak w liczbach bezwzględnych, jak względnych, a mianowicie w roku 1924 wynoszą 680.588 zł. (0,9%), w roku 1925 — 6.221.247 zł. (6,3%) i w roku 1926 — 10.246.792 (9,4%).

Omówienie ustosunkowania oddzielnych grup dochodów w poszczególnych latach nie daje nam zupełnego obrazu wzrostu wpływów rzeczywistych. Albowiem nie możemy wnioskować, w jakim stopniu uległy zmianie wpływy roku następnego do dochodów roku poprzedniego. Stosunek ten charakteryzuje nam tablica Nr. 6.

Przedewszystkiem musimy pamiętać o spadku wartości waluty. Nominalna więc suma dochodów w roku 1925 musiała być większą w stosunku do roku 1924 o 10 — 12%, aby wartość nabywcza otrzymanych kwot nie uległa zmianie, a przy porównaniu roku 1926 z rokiem poprzednim należy stwierdzić, że suma złotych otrzymana w roku 1926 winna być większa o 20 — 30% od sumy nominalnej z roku 1925, aby przedstawiała jednakową wartość. Przechodząc do omówienia liczb podanych w tablicy, stwierdzamy realny wzrost dochodów rzeczywistych w roku 1925.

Tabl. 5. *Dochody rzeczywiste w latach 1924, 1925 i 1926.*

Województwa		Dochody rzeczywiste	Dochody zwyczajne	Dochody nadzwyczajne	Dochody zaległe	Dochody rzeczywiste	Dochody zwyczajne	Dochody nadzwyczajne	Dochody zaległe
Polska[1])	1924	74433112	66722759	7029765	680588	100,0	89,6	9,5	0,9
	1925	98670989	78609786	13839956	6221247	100,0	79,7	14,0	6,3
	1926	108741693	90122123	8372778	10246792	100.0	82,9	7,7	9,4
Woj. Warszawskie	1924	9594043	7940076	1564037	89930	100,0	82,8	16,3	0,9
	1925	11379861	8750065	1640011	989785	100,8	76,9	14,4	8,7
	1926	12717843	9786450	1071780	1859613	100,0	77,0	8,4	14,6
„ Łódzkie	1924	7287895	6535467	696837	55591	100.0	89,6	9,6	0,8
	1925	7911551	6777696	836411	297444	100,0	85,7	10,6	3,7
	1926	9072693	8186345	359572	526776	100,0	90,2	4,0	5,8
„ Kieleckie	1924	8050937	7026394	877980	146563	100,0	87,3	10,9	1,8
	1925	11758779	7923155	2669887	1165737	100,0	67,4	22,7	9,9
	1926	13756077	8807166	2956820	1992091	100,0	64,0	21,5	14,5
„ Lubelskie	1924	7727881	6818027	804827	105027	100,0	88.2	10,4	1,4
	1925	9678302	7092592	2085619	500091	100,0	73,3	21,5	5,2
	1926	10996036	8075260	1399307	1521469	100.0	73,5	12,7	13,8
„ Białostockie	1924	4187582	3926194	233732	27656	100,0	93,7	5,6	0,7
	1925	5958552	4185458	1070826	702268	100,0	70,2	18,0	11,8
	1926	5714167	4644165	214059	855943	100,0	81,3	3,7	15,0
„ Wileńskie	1924	2036727	1903556	106572	26599	100,0	93,5	5,2	1,3
	1925	2568364	1965990	482741	119633	100,0	76,5	18,8	4,7
	1926	2954457	2563024	229933	161500	100,0	86,7	7,8	5,5
„ Nowogródzkie	1924	2446136	2223200	191417	31519	100,0	90.9	7,8	1,3
	1925	2678283	1899164	540950	238169	100.0	70,9	20.2	8.9
	1926	2842603	2370712	68355	403536	100,0	83,4	2,4	14,2
„ Poleskie	1924	1821659	1557699	239490	24470	100,0	85,5	13,2	1,3
	1925	2311886	1556298	325387	430201	100,0	67,3	14,1	18,6
	1926	3058345	2366789	108259	583297	100,0	77,4	3,5	19,1
„ Wołyńskie	1924	3579935	3078397	385697	115841	100,0	86,0	10,8	3,2
	1925	4071020	2934453	709244	427323	100,0	72,1	17.4	10,5
	1926	5595695	3999863	324132	1271700	100,0	71,5	5,8	22,7
„ Poznańskie	1924	11114934	10910471	174127	30336	100,0	98.1	1,6	0,3
	1925	14052999	13365544	418008	269447	100,0	95,1	3,0	1,9
	1926	14920661	14163617	433463	323581	100.0	94,9	2,9	2,2
„ Pomorskie	1924	4805017	4547453	240143	17421	100,0	94,6	5,0	0,4
	1925	7516564	7103866	278700	133998	100,0	94,5	3.7	1,8
	1926	6832150	6538187	132192	161771	100,0	95,7	1,9	2,4
„ Śląskie	1924	4189070	3745288	439118	4584	100,0	89,4	10,5	0,1
	1925	6127279	5120712	269932	736635	100,0	83,6	4,4	12,0
	1926	4949661	4850428	55500	43733	100.0	98.0	1.1	0,9
„ Krakowskie	1924	2063171	1776720	286451	—	100,0	86,1	13,9	—
	1925	3698272	2810904	849555	37813	100,0	76.0	23,0	1,0
	1926	4192777	3857977	221361	113439	100,0	92,0	5,3	2,7
„ Lwowskie	1924	3199795	2680535	517243	2017	100,0	83,8	16,2	0,0
	1925	5237553	3841042	1253651	142860	100,0	73,4	23,9	2,7
	1926	5404984	4594945	585606	224433	100,0	85,0	10,8	4,2
„ Stanisławow.	1924	1088074	945076	140666	2332	100,0	86,9	12,9	0,2
	1925	1555621	1463987	74226	17408	100,0	94,1	4.8	1,1
	1926	2468463	2327395	73250	67818	100,0	94,3	3,0	2,7
„ Tarnopolskie	1924	1240256	1108206	131348	702	100,0	89,3	10,6	0.1
	1925	2166103	1818860	334808	12435	100,0	84,0	15,4	0,6
	1926	3265081	2989800	139189	136092	100,0	91,5	4,3	4,2

[1]) Bez powiatów: Kutna, Miechowa, Stopnicy, Grodna, Kartuz, Białej i Nadwórnej.

Tablica 6.

Zmiany dochodów w roku 1925 w stosunku do r. 1924 i w roku 1926 w stosunku do r. 1925.

Województwa	Wzrost (+) względnie zmniejszenie się (—) dochodów w r. 1925 w stosunku do r. 1924 w procentach			Wzrost (+) względnie zmniejszenie się (—) dochodów w r. 1926 w stosunku do r. 1925 w procentach		
	Dochody rzeczywiste	Dochody zwyczajne	Dochody nadzwyczajne	Dochody rzeczywiste	Dochody zwyczajne	Dochody nadzwyczajne
Polska	**+ 32,56**	**+ 17,82**	**+ 96,88**	**+ 10,21**	**+ 14,64**	**— 39,50**
Woj. Centralne	+ 26,70	+ 7,70	+ 98,75	+ 11,93	+ 13,74	— 27,72
„ Wschodnie	+ 17,65	— 4,65	+ 122,96	+ 24,26	+ 35,24	— 64,50
„ Poznańskie i Pomorskie	+ 35,49	+ 32,42	+ 68,18	+ 0,85	+ 1,13	— 18,81
„ Śląskie	+ 46,27	+ 36,72	38,54	— 19,22	— 5,28	— 79,44
„ Południowe	+ 66,74	+ 52,60	+ 133,54	+ 21,12	+ 38,60	— 59,42
„ Warszawskie	+ 18,61	+ 10,20	+ 4,86	+ 11,76	+ 11,84	— 34,65
„ Łodzkie	+ 8,56	+ 3,71	+ 20,03	+ 14,68	+ 20,78	— 57,01
„ Kieleckie	+ 46,05	+ 12,76	+ 204,09	+ 16,99	+ 11,16	+ 10,75
„ Lubelskie	+ 25,24	+ 4,02	+ 159,26	+ 13,62	+ 13,85	— 32,91
„ Białostockie	+ 42,29	+ 6,60	+ 358,14	— 4,10	+ 10,96	— 80,01
„ Wileńskie	+ 26,10	+ 3,28	+ 352,97	+ 15,03	+ 30,37	— 52,37
„ Nowogródzkie	+ 9,49	— 14,58	+ 82,60	+ 6,14	+ 24,83	— 87,36
„ Poleskie	+ 26,91	— 0,09	+ 35,87	+ 32,29	+ 52,08	— 66,73
„ Wołyńskie	+ 13,72	— 4,68	+ 110,07	+ 37,45	+ 36,31	— 54,30
„ Poznańskie	+ 26,43	+ 22,50	+ 140,06	+ 6,17	+ 5,97	+ 3,70
„ Pomorskie	+ 56,43	+ 56,22	+ 16,06	— 9,11	— 7,96	— 50,80
„ Śląskie	+ 46,27	+ 36,72	— 38,54	— 19,22	— 5,28	— 79,44
„ Krakowskie	+ 79,25	+ 58,21	+ 196,58	+ 13,37	+ 37,25	— 73,94
„ Lwowskie	+ 63,68	+ 43,29	+ 142,37	+ 3,19	+ 19,63	— 53,29
„ Stanisławowskie	+ 42,97	+ 54,91	— 47,23	+ 58,68	+ 58,56	— 1,32
„ Tarnopolskie	+ 74,65	+ 64,13	+ 154,90	+ 50,74	+ 64,38	— 58,43

Porównywując wpływy roku 1926 z analogicznemi sumami z roku 1925. możemy powiedzieć, że naogół dochody rzeczywiste w roku 1926 nie osiągnęły poziomu wpływów z roku 1925.

Najsilniejszy wzrost dochodów zwyczajnych ma województwo tarnopolskie (64,38%), najniższe województwo poznańskie (5,97%). Pozostałe województwa zajmują miejsce pośrednie, przyczem w województwach pomorskiem i śląskiem nominalna suma dochodów zwyczajnych zmniejszyła się.

Dochody nadzwyczajne w roku 1926 w porównaniu z rokiem 1925 wykazują zmniejszenie o 39,50%. W dwóch tylko województwach (kieleckiem + 10,75%) i (poznańskiem + 3,70%) spotykamy wzrost dochodów nadzwyczajnych. Uwzględniając jednak zmianę wartości nabywczej złotego, dochody nadzwyczajne wymienionych wyżej województw nie osiągnęły poziomu wpływu z roku 1925.

Uogólniając nasze uwagi, możemy powiedzieć, że na silne zmniejszenie się w sumie nominalnej dochodów nadzwyczajnych, wpłynęły poniekąd re-

strykcje kredytowe, albowiem gros wpływów nadzwyczajnych zazwyczaj stanowią pożyczki i zapomogi, często zwrotne.

Scharakteryzowanie wzrostu względnie zmniejszenia dochodów w poszczególnych województwach zaciera różnicę tego stosunku w poszczególnych powiatach. Dlatego też opracowaliśmy dane dla oddzielnych powiatów, które podajemy w tablicy Nr. 7.

Z tablicy Nr. 7 widzimy, że w roku 1925 w porównaniu z rokiem 1924 dochody zwiększyły się w 213 powiatach, co stanowi 86.9% sumy uwzględnionych powiatów. Odsetek powiatów, które w roku 1925 w stosunku do roku 1924 zmniejszyły dochody — wynosi 13,1%.

Uwzględniając zmianę wartości nabywczej złotego w roku 1925 w stosunku do roku poprzedniego, możemy powiedzieć, że realna wartość dochodów w roku 1925 w porównaniu z rokiem 1924 wzrosła w 196 powiatach, co stanowi 90,6% sumy powiatów. Przy badaniu zmiany dochodów rzeczywistych w roku 1926 w stosunku do roku 1925 zauważymy, że odsetek powiatów, które swoje dochody w złotych nominalnych w r. 1926 zwiększyły — wynosi 68,8% sumy uwzględnionych powiatów. Liczba powiatów, w których wpływy rzeczywiste zmniejszyły się — wynosi 31,2%.

Biorąc pod uwagę realną wartość dochodów, t. j. licząc wszystkie powiatowe związki komunalne, w których dochody wzrosły nominalnie nie wyżej jak o 20%, możemy stwierdzić, że odsetek powiatów z obniżoną wartością dochodów wynosi 42,9% sumy powiatów, w których wpływy zwiększyły się. Na ogólną sumę 170 powiatów zwiększyły realnie dochody 97 powiatów, co stanowi 57,1%.

Szczegółowe dane w liczbach bezwzględnych i względnych, charakteryzujące działalność powiatowych związków komunalnych, podajemy w tablicy Nr. 8.

Dochody rzeczywiste uwzględnionych przez nas powiatów, a więc bez Kutna, Miechowa, Stopnicy i powiatów Śląska Cieszyńskiego, w r. 1926 wynoszą 110.216.379 zł., dochody zwyczajne 91.471.818 zł. (83,0%), dochody nadzwyczajne 8.403.178 zł. (7,6%) i dochody zaległe 10.341.383 zł. (9,4%).

Z powyższych liczb możemy wnioskować, że powiatowe związki komunalne pokrywały wydatki zwyczajne i nadzwyczajne prawie wyłącznie dochodami zwyczajnemi, składającemi się w przeważającej części z wpływów publiczno - prawnych (i to podatków), a tylko w niewielkim odsetku dochodami o charakterze prywatno - prawnym jak np. dochód z majątku i przedsiębiorstw, oraz zbliżonemi więcej do rozchodów prywatno - prawnych niż prawno - publicznych, wpływami ze zwrotu kosztów za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego.

Dochody zwyczajne w poszczególnych województwach wahają się od 64,1% w województwie kieleckiem do 98,0% w województwie śląskiem. Z pośród dochodów zwyczajnych prawie ⅓ wpływów rzeczywistych stanowią

Tabl. Nr. 7.

Wzrost względnie zmniejszenie się dochodów rzeczywistych w roku 1925 w stosunku do r. 1924 i w roku 1926 w stosunku do r. 1925 w poszczególnych powiatach.

	Polska		WOJEWÓDZTWA									
			Centralne		Wschodnie		Poznańskie i Pomorskie		Śląskie		Południowe	
	w roku 1925 w stosunku do r. 1924	W roku 1926 w stosunku do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926 do r. 1925	rok 1925 do r. 1924	rok 1926
Ogółem	245	247	82	81	33	34	52	53	6	6	72	73
Wzrost												
Razem	213	170	69	58	24	24	45	31	6	1	69	56
0 — 5,0	13	23	4	8	4	2	1	6	1	1	3	6
5,1 — 10,0	14	17	8	6	3	2	2	5	—	—	1	4
10,1 — 20,0	21	33	8	16	5	2	4	9	1	—	3	6
20,1 — 30,0	39	25	21	12	1	3	9	4	1	—	7	6
30,1 — 40,0	18	24	7	8	—	6	8	3	—	—	3	7
40,1 — 50,0	23	14	6	2	2	3	6	2	1	—	8	7
50,1 — 80,0	47	18	9	5	3	4	11	1	1	—	23	8
80,1 — 110,0	15	9	4	1	4	1	3	—	1	—	3	7
110,1 — 140,0	16	5	1	—	1	1	1	1	—	—	13	3
140,1 — 180,0	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	2	2
180,1 — 230,0	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
ponad 230,1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Zmniejszenie												
Razem	32	77	13	23	9	10	7	22	—	5	3	17
0 — 5,0	13	13	6	3	—	6	5	2	—	—	2	2
5,1 — 10,0	7	16	3	3	1	1	2	6	—	1	1	5
10,1 — 20,0	8	27	3	10	5	3	—	9	—	2	—	3
20,1 — 30,0	2	12	1	4	1	—	—	5	—	—	—	3
30,1 — 40,0	2	5	—	2	2	—	—	—	—	1	—	2
40,1 — 50,0	—	4	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2

Tablica 8. *Dochody samorządów*

Powiatowe związki komunalne (województwa)	Dochody						
	Ogółem	Podatki bezpośrednie					
		Razem	Dodatki do państwowego podatku gruntowego	Dodatki do państwowego podatku przemysłowego	Dodatki do państwowego podatku dochodowego	Udziały w państwowym podatku dochodowym	Samoistne
Polska [1])	91471818	34093562	17619014	5422965	4351961	4915207	1784415
	83,0	30,9	16,0	4,9	3,9	4,5	1,6
Woj. centralne	39815702	13043993	8633410	2384455	—	1288594	737534
	75,7	24,8	16,4	4,5		2,5	1,4
„ wschodnie	11300388	4332607	2967927	835661	—	332122	196897
	78,2	30,0	20,5	5,8		2,3	1,4
„ zachodnie	21185861	9439124	2442104	852704	4041222	1351899	751195
	95,0	42,3	10,9	3,8	18,1	6,1	3,4
„ śląskie	4850428	2282572	251292	652779	310739	1018729	49033
	98,0	46,1	5,1	13,2	6,3	20,5	1,0
„ południowe	14319439	4995266	3324281	697366	—	923863	49756
	90,0	31,4	20,9	4,4		5,8	0,3
„ Warszawskie	9786450	3658736	2478260	687406	—	346440	146630
	77,0	28,8	19,5	5,4		2,7	1,2
„ Łódzkie	8186345	2670052	1955423	360144	—	227522	126963
	90,2	29,4	21,5	4,0		2,5	1,4
„ Kieleckie	8807166	2652091	1399184	660060	—	356510	236337
	64,1	19,3	10,2	4,8		2,6	1,7
„ Lubelskie	8075260	2748971	1909454	475276	—	269223	95018
	73,4	25,0	17,4	4,3		2,4	0,9
„ Białostockie	4960481	1314143	891089	201569	—	88899	132586
	82,0	21,7	14,7	3,3		1,5	2,2
„ Wileńskie	2563024	983190	656311	190436	—	90492	45951
	86,7	33,3	22,2	6,4		3,1	1,6
„ Nowogródzkie	2370712	837992	535853	187669	—	66491	47979
	83,4	29,5	18,9	6,6		2,3	1,7
„ Poleskie	2366789	725574	460008	167537	—	42707	55322
	77,4	23,7	15,0	5,5		1,4	1,8
„ Wołyńskie	3999863	1785851	1315755	290019	—	132432	47645
	71,5	31,9	23,5	5,2		2,4	0,8
„ Poznańskie	14163617	6765669	1835356	524398	3005845	969978	430092
	94,9	45,3	12,3	3,5	20,1	6,5	2,9
„ Pomorskie	7022244	2673455	606748	328306	1035377	381921	321103
	95,0	36,2	8,2	4,4	14,0	5,2	4,4
„ Śląskie	4850428	2282572	251292	652779	310739	1018729	49033
	98,0	46,1	5,1	13,2	6,3	20,5	1,0
„ Krakowskie	4224877	1348092	651336	303484	—	387831	5441
	92,3	29,4	19,2	6,6		8,5	0,1
„ Lwowskie	4594945	1549693	1071757	211730	—	266046	160
	85,0	28,6	19,8	3,9		4,9	0,0
„ Stanisławowskie	2509817	822572	561870	99498	—	120963	40241
	94,1	30,8	21,1	3,7		4,5	1,5
„ Tarnopolskie	2989800	1274909	1039318	82654	—	149023	3914
	91,6	39,0	31,8	2,5		4,6	0,1

[1]) Bez powiatów Kutna, Miechowa i Stopnicy.

Źródło: Zamknięcia rachunkowe w opracowaniu Głównego Urzędu Statystycznego.

powiatowych w roku 1926.

z w y c z a j n e								Inne	
Podatki pośrednie	Specjalne składki	Opłaty	Zwroty kosztów przez związki prawno-publiczne	Zwroty kosztów za korzystanie z zakładów i urządzeń dobra publicznego	Dochód z majątku	Z przedsiębiorstw	Subwencje i zasiłki	Razem	W tem kary, grzyw. i t. p.
13743383	14786589	3594915	12184308	5137328	2141696	2239092	1379821	2171124	1459827
12,5	13,4	3,3	11,1	4,7	1.9	2,0	1,2	2,0	1,3
5286029	8274562	1355149	7022019	2859752	473088	332958	212817	955335	847183
10,1	15,7	2,6	13,4	5,4	0,9	0,6	0.4	1,8	1,6
2419529	2292486	181980	701802	671821	87224	42737	258174	312028	282402
16.7	15,9	1,3	4,8	4,6	0,6	0,3	1,8	2,2	2,0
1499109	1412279	963134	3219743	1138845	923179	1545059	642290	403099	275098
6,7	6,3	4,3	14,5	5,1	4,2	6,9	2,9	1,8	1,2
1410622	13038	67668	226528	182762	320872	7325	203706	135335	991
28,5	0,3	1,4	4,6	3.7	6,5	0,1	4.1	2,7	0,0
3128094	2794224	1026984	1014216	284148	337333	311013	62834	365327	54153
19.7	17,6	6,4	6.4	1,8	2,1	1,9	0,4	2,3	0,3
1036742	2195160	473728	1577634	427964	87819	64898	20310	243459	213167
8,1	17,3	3.7	12.4	3,4	0,7	0,5	0.2	1,9	1,7
898826	1863128	295439	1689280	512592	54955	31569	51355	119149	76612
9,9	20,5	3.3	18.6	5,6	0,6	0,4	0,6	1,3	0,8
1554519	1973562	192869	1203767	628628	167178	126321	76308	231923	216589
11.3	14,3	1,4	8,8	4,6	1,2	0.9	0.6	1,7	1,6
1167738	1225326	309420	1305378	847098	120969	102878	35757	211725	202109
10.6	11,1	2,8	11,9	7.7	1.1	1,0	0,3	1.9	1,8
628204	1017386	83693	1245960	443470	42167	7292	29087	149079	138706
10.4	16.8	1.4	20,6	7,3	0,7	0.1	0,5	2,5	2,3
601120	610814	18249	80176	118020	31890	28706	28206	62653	59932
20,3	20.7	0,6	2.7	4,0	1,1	1.0	0,9	2,1	2,0
474152	536644	12813	105228	150206	28513	8225	135610	81329	77078
16.7	18.9	0,4	3,7	5,3	1,0	0,3	4,8	2,8	2,7
560646	488717	41002	282391	136912	9581	1914	45755	74297	63815
18.3	16,0	1,4	8,2	4,5	0,3	0,1	1.5	2,4	2,1
783611	656311	109916	234007	266683	17240	3892	48603	93749	81577
14,0	11,7	1.9	4,2	4,8	0,3	0,1	0,9	1.7	1,5
948232	474695	576212	2270781	700611	683374	1136642	347552	259849	172026
6,4	3.2	3,9	15.2	4.7	4.6	7.6	2,3	1,7	1,2
550877	937584	386922	948962	438234	239805	408417	294738	143250	103072
7,5	12,7	5.2	12,9	5,9	3,2	5,5	4.0	1,9	1,4
1410622	13038	67668	226528	182762	320872	7325	203706	135335	991
28,5	0.3	1,4	4,6	3.7	6,5	0,1	4,1	2,7	0.0
792807	1214372	303048	118448	12646	72686	223337	24909	114532	6478
17,3	26,6	6,6	2.6	0,3	1,6	4.9	0,5	2.5	0,2
1168218	610547	369218	438103	111763	161884	46932	20697	117890	18492
21.6	11,3	6,8	8.1	2,1	3.0	0,9	0.4	2.2	0,3
482189	564498	131306	247955	99584	46987	26207	5484	83035	15145
18,1	21,2	4,9	9,3	3.7	1.8	1,0	0,2	3,1	0.6
684880	404807	223412	209710	60155	55776	14537	11744	49870	14038
21.0	12,4	6,9	6,2	1,9	1,7	0,4	0,4	1,5	0,4

Tabl. 8 c. d. *Dochody samorządów*

Powiatowe związki komunalne (województwa)	Dochody nad			
	Ogółem	Podatki inwestycyjne	Specjalne składki	Zwroty kosztów przez związki prawno-publiczne
Polska[1])	8403178	317560	1437459	686275
	7,6	0,3	1,3	0,6
Woj. centralne	6001538	219049	1168170	381970
	11,4	0,4	2,2	0,7
„ wschodnie	730679	98381	189077	85745
	5,1	0,7	1,3	0,6
„ zachodnie	565655	130	60442	144662
	2,5	0,0	0,3	0,6
„ śląskie	55500	—	—	—
	1,1			
„ południowe	1049806	—	19770	73898
	6,6		0,1	0,5
„ Warszawskie	1071780	44511	425363	110588
	8,4	0,4	3,3	0,9
„ Łódzkie	359572	—	25715	117810
	4,0		0,3	1,3
„ Kieleckie	2956820	92428	210207	10873
	21,5	0,7	1,5	0,1
„ Lubelskie	1399307	20057	506885	133883
	12,7	0,2	4,6	1,2
„ Białostockie	214059	62053	—	8816
	3,6	1,0		0,1
„ Wileńskie	229933	46147	—	16578
	7,8	1,6		0,6
„ Nowogródzkie	68355	—	—	5100
	2,4			0,2
„ Poleskie	108259	7282	12550	—
	3,5	0,2	0,4	
„ Wołyńskie	324132	44952	176527	64067
	5,8	0,8	3,2	1,1
„ Poznańskie	433463	130	41728	128721
	2,9	0,0	0,3	0,9
„ Pomorskie	132192	—	18714	15941
	1,8		0,3	0,2
„ Śląskie	55500	—	—	—
	1,1			
„ Krakowskie	236361	—	2243	14657
	5,2		0,1	0,3
„ Lwowskie	585606	—	15027	55189
	10,8		0,3	1,0
„ Stanisławowskie	88650	—	2500	—
	3,3		0,1	
„ Tarnopolskie	139189	—	—	4052
	4,2			0,1

[1]) Bez powiatów Kutna, Miechowa i Stopnicy.

Źródło: Zamknięcia rachunkowe w opracowaniu Głównego Urzędu Statystycznego.

powiatowych w roku 1926.

z w y c z a j n e				Dochody zaległe	Dochody rzeczywiste
Ze sprzedaży majątku nieruchomego	Pożyczki	Zapomogi	Inne		
26958	4731307	1182034	21585	10341383	110216379
0,0	4,3	1,1	0,0	9,4	100,0
1999	3906050	305080	19220	6774984	52592224
0,0	7,4	0,6	0,1	12,9	100,0
—	138276	216835	2365	2420033	14451100
	1,0	1,5	0,0	16,7	100,0
24425	198796	137200	—	560819	22312335
0,1	0,9	0,6		2,5	100,0
—	—	55500	—	43733	4949661
		1,1		0,9	100,0
534	488185	467419	—	541814	15911059
0,0	3,1	2,9		3,4	100,0
1999	387268	102051	—	1859613	12717843
0,0	3,0	0,8		14,6	100,0
—	117603	84472	13972	526776	9072693
	1,3	0,9	0,2	5,8	100,0
—	2614551	28761	—	1992091	13756077
	19,0	0,2		14,4	100,0
—	668628	64606	5248	1521469	10996036
	6,1	0,6	0,0	13,9	100,0
—	118000	25190	—	875035	6049575
	2,0	0,4		14,5	100,0
—	80686	86522	—	161500	2954457
	2,7	2,9		5,5	100,0
—	17590	43300	2365	403536	2842603
	0,6	1,5	0,1	14,2	100,0
—	20000	68427	—	583297	3058345
	0,7	2,2		19,3	100,0
—	20000	18586	—	1271700	5595695
	0,4	0,3		22,7	100,0
6090	183796	72998	—	323581	14920661
0,0	1,2	0,5		2,2	100,0
18335	15000	64202	—	237238	7391674
0,2	0,2	0,9		3,2	100,0
—	—	55500	—	43733	4949661
		1,1		0,9	100,0
—	93079	126382	—	113471	4574709
	2,0	2,8		2,5	100,0
534	310106	204750	—	224433	5404984
0,0	5,7	3,8		4,8	100,0
—	—	86150	—	67818	2666285
		3,2		2,6	100,0
—	85000	50137	—	136092	3265081
	2,6	1,5		4,2	100,0

wpływy z podatków bezpośrednich, które w sumie dla Polski wynoszą 30,9%; najmniej 24,8% w województwach centralnych, najwięcej 46,1% w województwie śląskiem. W poszczególnych województwach wahają się od 19,3% (woj. kieleckie) do 46,1% (woj. śląskie).

Zbliżone do podatków pośrednich specjalne składki w sumie ogólnej zajmują miejsce drugie (13,4% dochodów rzeczywistych), ale w niektórych województwach ustępują miejsce wpływom z podatków pośrednich i zwrotom kosztów przez związki prawno - publiczne, oraz opłatom za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego. Wpływy ze specjalnych składek w województwach ulegają bardzo silnym wahaniom od 0,3% (woj. śląskie) do 26,6% (woj. krakowskie). Podatki pośrednie w ustosunkowaniu się dochodów rzeczywistych wynoszą 12,5% i w sumie ogólnej zajmują miejsce trzecie. Znaczenie ich w budżetach powiatowych związków komunalnych jest niejednolite. Najwyższe procentowo wpływy z podatków pośrednich mają powiaty województwa śląskiego 28,5%, najniższe — powiaty woj. poznańskiego 6,4%; jak widzimy różnica jest przeszło czterokrotna.

Zwroty kosztów przez związki prawno - publiczne zajmują miejsce następne i w sumie ogólnej wynoszą 11,1%, najmniej 2,6% w województwie krakowskiem, najwięcej 20,6% w województwie białostockiem. Następna grupa dochodów, do której zaliczono opłaty za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego, wynosi w sumie dla Polski 4,7%, wahając się w oddzielnych województwach od 0,3% (woj. krakowskie) do 7,7% (woj. lubelskie).

Pozostałe dochody zwyczajne większego znaczenia w ustosunkowaniu się wpływów rzeczywistych nie mają. Jedynie pozycja „inne" dochody ma nieco większe znaczenie i zbliża się pod względem wysokości odsetka do wpływów z przedsiębiorstw. Z kwoty 2.171.124 zł. (2,0% wpływów rzeczywistych) dochodów „innych", na wpływy „z grzywien i kar za zwłokę w płaceniu podatków" przypada suma 1.379.821 zł. (1.3%), właściwie więc dochody „inne", źródła których nie zostały bliżej określone, stanowią zaledwie 0,7% ogółu wpływów.

Z pośród dochodów nadzwyczajnych, najpoważniejszy odsetek mają pożyczki 4,3%, które w oddzielnych województwach ulegają bardzo silnym odchyleniom od 0,2% (woj. pomorskie) do 19,0% (woj. kieleckie).

Specjalne składki w ustosunkowaniu się dochodów nadzwyczajnych wynoszą 1,3% i zajmują drugie miejsce. Wpływów z tego źródła nie znajdziemy w województwach białostockiem, wileńskiem, nowogródzkiem, śląskiem i tarnopolskiem. W województwach zaś pozostałych naogół specjalne składki nie stanowią znacznego odsetka, wahając się od 0,1% (woj. stanisławowskie) do 4,6% (woj. lubelskie).

Pozostałe dochody nadzwyczajne nie odgrywają większej roli w budżetach powiatowych związków komunalnych, albowiem nie stanowią 1,0% wpły-

wów rzeczywistych, za wyjątkiem dochodów z zapomóg nadzwyczajnych (1,1%).

Po omówieniu w zarysie ogólnym wydatków i dochodów powiatowych związków komunalnych, chcemy zaznaczyć, że bliższe dane, charakteryzujące obciążenie ludności daninami komunalnemi, jak również przeciętną wysokość na 1 mieszkańca wydatków rzeczywistych, podaliśmy w „Samorządzie" *) obliczając liczby dla poszczególnych powiatów.

*) „Samorząd" Nr. 42 i 43 z roku 1928.

Antoni Henowski

ZESTAWIENIE WYDATKÓW I DOCHODÓW ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH WEDŁUG ICH BUDŻETÓW NA ROK 1927-28.

Statystyka wydatków i dochodów związków komunalnych w Polsce daleką jest jeszcze od doskonałości. Doskonałą będzie ona wtedy, gdy opartą zostanie na zamknięciach rachunkowych związków komunalnych i dawać będzie dokładny obraz działalności tychże związków za lat kilka, bezpośrednio po sobie następujących. Dotychczasowa zaś statystyka robiona była (z konieczności) dorywczo, opierając się nadto przeważnie nie na zamknięciach rachunkowych. lecz na preliminarzach budżetowych.

Nie można było marzyć o statystyce wydatków i dochodów związków komunalnych, gdy pozostawały one pod znakiem szalejącej inflacji markowej; pewne próby, wówczas robione, okazały się oczywiście bezwartościowemi. Ministerstwo Spraw Wewn. zabrało się do systematycznego zestawienia wydatków i dochodów związków komunalnych dopiero po wprowadzeniu waluty złotowej, opierając je na zamknięciach rachunkowych z r. 1924 (wyniki tej ankiety opracowane przez p. M. Porowskiego i podpisanego, ogłoszone zostały w Nrze 19 „Gaz. Adm. i Pol. P." z r. 1926). Ale wartość tej próby okazała się znowuż niezbyt wielką — głównie z powodu różnolitości systemów, wedle których poszczególne rodzaje związków komunalnych w różnych b. zaborach układały swoje budżety, co naturalnie pod wielkim znakiem zapytania stawiało prawdziwość danych, nadsyłanych Ministerstwu wedle szematu, ułożonego jednolicie dla całego Państwa. Zaniechano wobec tego dalszego prowadzenia statystyki aż do czasu wprowadzenia jednolitych zasad budżetowania we wszystkich związkach komunalnych w Polsce. Dokonała tego instrukcja budżetowa z dn. 28.VI.1926 r., wprowadzona w życie w roku budż. 1927/28. Od tego też roku dopiero zacznie się systematyczne prowadzenie statystyki budżetów komunalnych. Ażeby mieć jaknajrychlej dane o wydatkach i dochodach samorządu terytorjalnego, Ministerstwo nie czekało na zamknięcia rachunkowe z tego roku, lecz zebrało je na podstawie preliminarzy budżetowych. Zestawieniem zamknięć rachunkowych z tego roku zajął się już Główny Urząd Statystyczny i posiada

obecnie odpowiednie materjały, opracowanie ich potrwa prawdopodobnie do połowy roku 1929. W międzyczasie więc, jakkolwiek mniej wartościowe od zestawień zamknięć rachunkowych, mogą być bardzo przydatne i posiadają wartość aktualną zestawienia preliminarzy budżetowych na r. 1927/28, które w ogólnych zarysach niżej podaję.

Z powyższego wynika, iż szczegółowej statystyki wydatków i dochodów związków komunalnych za lata 1925 i 1926 — poza pewnemi fragmentarycznemi publikacjami Głównego Urzędu Statystycznego — nie posiadamy. Jest jedynie zestawienie wydatków i dochodów w cyfrach absolutnych (ogłoszone przez podpisanego w ostatnich numerach „Gaz. Adm. i P. P." z r. 1925 i pierwszych trzech numerach z r. 1926) oraz ogólne zestawienie wydatków z r. 1926 (zamieszczone przez podpisanego w „Kalendarzu Samorządowym" na r. 1927).

Nadmienić jeszcze należy, że Min. Spr. Wewn. zbiera obecnie dane statystyczne, oparte na budżetach za r. 1928/29, a niewątpliwie w r. 1929 zebrane zostaną dane na podstawie zamknięć rachunkowych z tegoż roku budżetowego. Zbliżamy się zatem do momentu, kiedy na podstawie zestawień statystycznych z paru po sobie następujących lat, snuć będzie można wnioski o gospodarce finansowej związków komunalnych. Pomocną wielce w tym względzie będzie również ankieta, zarządzona obecnie przez Min. Spr. Wewn. w związku z Powsz. Wystawą Krajową celem zebrania danych o dorobku samorządu terytorjalnego od chwili odzyskania Niepodległości.

Z uwagi na szczupłość miejsca, zakreślonego mi w Kalendarzu, nie mogę podać szczegółowych zestawień wydatków i dochodów związków komunalnych wedle województw, ani też nie wdaję się w ich analizę. Ponieważ województwo śląskie musi być traktowane odrębnie (Sejm Śląski łączy w swym budżecie niektóre zadania Państwa z zadaniami samorządowemi), nie włączam go do zestawień ogólnych i ograniczam się do podania absolutnych cyfr wydatków i dochodów poszczególnych grup związków komunalnych na Śląsku oraz Sejmu Śląskiego. M. st. Warszawę, wojewódzkie zw. kom. poznański i pomorski oraz T. W. S. traktuję osobno zarówno z uwagi na ich odrębny charakter w stosunku do gmin, czy powiatowych związków komunalnych, jak i ze względu na formę ich budżetów, niedostosowanych jeszcze w r. 1927/8 do instrukcji budżetowej. Zestawienia swoje traktuję jako materjał, który służyć może za punkt wyjścia dla rozważań na temat gospodarki finansowej samorządu terytorjalnego i — zależnie od celu — tak lub inaczej musi być przerobiony.

M. st. Warszawa.

Wydatki.

Poszczególne działy gospodarki	Zwyczajne	Nadzwyczajne	Razem
	w złotych		
I. Administracja ogólna	8.440.421	—	8.440.421
II. Majątek komunalny	5.620.639	14.819.837	20.440.476
III. Spłata długów	5.258.322	—	5.258.322
IV. Drogi i place publiczne	12.305.147	1.713 407	14.018.554
V. Oświata	10.180.016	5.120.000	15.300.016
VI. Kultura i sztuka	3.952.389	1.069.300	5.021.689
VII. Zdrowie publiczne	16,635.327	3.146.000	19.781.327
VIII. Opieka społeczna	9.404.910	915.000	10.319.910
IX. Bezpieczeństwo publiczne	3.682.291	80.000	3.762.291
X. Rozbudowa Miasta	50.516	10.331.700	10.382.216
XI. Różne	630.000	—	630.000
XII. Nadwyżka dochodów	6.189.104	—	6.189.104
Ogółem	82.349.082	37.195.244	119.544.326

Dochody.

Zwyczajne:

I.	Majątek komunalny	8.324.200 zł.
II.	Przedsiębiorstwa komunalne	9.340.912 „
III.	Subwencje i dotacje	252.496 „
IV.	Zwroty	2.381.819 „
V.	Opłaty administracyjne	240.000 „
VI.	„ za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego	10.379.960 „
VII.	Udział w pod. dochodow.	9.500 000 „
VIII.	Dodatki do pod. państw.	19.400.000 „
IX.	Podatki samoistne	19.385.000 „
X.	Różne	3.144.694 „
	Razem	82.349.082 „

Nadzwyczajne:

XI.	Nadwyżka dochodów zwycz.	6.189.104 zł.
XII.	Opłaty z przeznacz. na inwest.	351.070 „
XIII.	Sprzedaż nieruchomości	50.000 „
XIV.	Pożyczki	30.665.700 „
	Razem	37.255.874 zł.

Ogółem dochodów: 119.604.956 zł.

Poznański Wojewódzki Związek Komunalny

Działy gospodarki	Wydatki		Dochody	
	zwyczajne	nadzwycz.	zwyczajne	nadzwycz.
	w złotych		w złotych	
Sejmik wojewódzki	39.565	—	11.190	—
Wydział krajowy	19.580	—	750	—
Starostwo krajowe	785.165	37.000	407.333	—
Zarząd majątku	19.500	359.000	39.408	121.780
Administracja dróg państwowych	2.023.901	—	2.023.901	—
„ „ krajowych	1.938.024	1.250.000	100.561	—
Popieranie budowy kolejek	58 652	500.000	26.238	—
Me oracje i budowle wodne	80.000	1.000.000	—	—
Świadcz. na rzecz innych zw. kom.	65.000	—	—	—
Opieka społeczna	606.153	16.500	—	—
Wychowanie zapobiegawcze	503.880	95.000	368.587	—
Krajowe Zakłady Psychjatryczne	335.118	439.500	—	—
Nauczanie dzieci głuchon. i niewid.	469.551	42.225	—	945
Położnictwo krajowe	98.560	602.500	—	—
Oświata, kultura i sztuka	386.965	248.000	—	—
Działalność charytatywna	35.735	—	25	—
Zarząd finansowy	361.651	12.000	4.849.007	4.479.000
Razem	7.827.000	4.601.725	7.827.000	4.601.725
Ogółem	12.428.725		12.428.725	

Pomorski Wojewódzki Związek Komunalny.

Wydatki.

Rodzaj wydatków	Zwyczajne	Nadzwyczajne	Razem
	w złotych		
I. Administracja ogólna	239.744	—	239.744
II. Majątek komunalny	—	—	—
III. Przedsiębiorstwa komunalne	—	—	—
IV. Spłaty długów	596	—	596
V. Drogi i place publiczne	2.493.032	342.000	2.835.032
VI. Oświata	20.000	—	20.000
VII. Kultura i sztuka	54 000	—	54.000
VIII. Zdrowie publiczne	2.636.600	—	2.636.600
IX. Opieka społeczna	1.232.091	—	1.232.091
X. Popieranie rolnictwa	5.000	—	5.000
XI. Popieranie przemysłu i handlu	5.000	—	5.000
XII. Bezpieczeństwo publiczne	—	—	—
XIII. Różne	52.000	—	52.000
Razem	6.738.063	342.000	7.080.063

Dochody.

Rodzaj dochodów	Zwyczajne	Nadzwyczajne	Razem
	w złotych		
I. Majątek komunalny	25.310	—	25.310
II. Przedsiębiorstwa komunalne	—	—	—
III. Świadczenia ustawowe Skarbu Państwa	2.511.030	277.000	2.788.030
IV. Zwroty	12.716	—	12.716
V. Opłaty administracyjne	—	—	—
VI. Opłaty za korzystanie z urządz. i zakładów dobra publicz.	2.426.156	—	2.426.156
VII. Dopłaty (opł. spec.)	—	—	—
VIII. Udział w pod. państw.	—	—	—
IX. Dod. do pod. państw.	—	—	—
X. Podatki samoistne	1.114.390	—	1.114.390
XI. Różne	713.461	—	713.461
Razem	6.803.063	277.000	7.080.063

Tymczasowy Wydział Samorządowy.

T. W. S., jak wiadomo, został zniesiony w r. 1928 i jest obecnie w stanie likwidacji. Pozatem — z charakteru swego — był T. W. S. raczej kolegjalnym urzędem państwowym, aniżeli związkiem komunalnym. Ponieważ jednakże niektóre swoje dochody czerpał ze źródeł, otwartych dla związków komunalnych w ustawie o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych oraz spełniał niektóre zadania, wykonywane w innych b. zaborach przez związki komunalne, przeto — dla całości obrazu — przytaczam tutaj jego budżet na r. 1927/8. Jest to budżet wybitnie deficytowy, deficyt pokrył Skarb Państwa. Przedstawia się on jak następuje:

Paragrafy budżetu	Wydatki			Dochody*) w złotych
	Zwyczajne	Nadzwyczajne	Razem	
	w złotych			
1. Uposażenie	1828253	—	1828253	231201
2. Różne wydatki osob. i zwroty	54312	—	54312	1035
3. Podróże służb. i przesiedlenia	20000	—	20000	—
4. Środki lokomocji	—	—	—	—
5. Pomieszczenie	70562	—	70562	17516
6. Wydatki biurowe	27000	—	27000	—
7. Wydawnictwa	2111	—	2111	555
8. Inne wydatki	1550	—	1550	—
9. Remont i konserwacja budowli	9000	—	9000	—
10. Cele kulturalne i oświatowe	33500	—	33500	—
11. Fundusz dyspozycyjny	5000	—	5000	—
12. Cele dobroczynne	—	—	—	—
13. Szupaśnictwo	27000	—	27000	2700
14. Komunikacje	5453980	600000	6053980	2059730
15. Budowy wodne i meljoracje	4706810	—	4706810	1636232
16. Rolnictwo	337805	70300	408105	203221
17. Górnictwo	—	600	600	—
18. Przemysł i rękodzieła	156700	—	156700	—
19. Długi krajowe	278340	—	278340	5500
20. Emerytury i dary z łaski	4556	—	4556	—
21. Opłaty konsumcyjne	1050	—	1050	30150
22. Sanitarne	12570353	659000	13229853	4566552
23. Rozmaite	15780	—	15780	50882
24. Dodatki do podatków	—	—	—	6502000
Razem	25603662	1330400	26934062	15307274

*) Preliminowane były jedynie zwyczajne dochody.

Wydatki

gmin wiejskich i miejskich (bez m. st. Warszawy) oraz powiatowych związków komunalnych — bez związków kom. wojew. śląskiego — wedle poszczególnych działów ich budżetów na r. 1927/8 i procentowy stosunek tych poszczególnych grup wydatków do sumy wydatków.

A. Wydatki zwyczajne.

Dział budżetu	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydzielone	Miasta wydzielone	Razem
	W złotych				
I Administracja ogólna	30798040 37.28	16225659 13.81	21256612 27.85	25456674 21.16	93736985 23.62
II Majątek komunalny	2159717 2.61	1121985 0.96	2978480 3.90	2442779 2.03	8702961 2.19
III Przedsiębiorstwa komunalne	321381 0.39	220879 0.19	2389117 3.13	1073532 0.89	4004909 1.01
IV Spłata długów	1313139 1.59	4903701 4.17	5433221 7.12	13930885 11.58	25580946 6.45
V Drogi i place publ.	6058760 7.33	47955676 40.80	8246347 10.80	11007136 9.15	73267919 18.47
Va Pomiary i plany rozbudowy	500 —	—	335242 0.44	829518 0.69	1165260 0.29
VI Oświata	21218445 25.69	4170004 3.55	9568377 12.54	12553760 10.43	47510586 11.97
VII Kultura i sztuka	139286 0.17	473453 0.40	437412 0.57	3137707 2.61	4187858 1.06
VIII Zdrowie publiczne	2147374 2.60	16190077 13.77	5304053 6.95	19976656 16.60	43618160 10.99
IX Opieka społeczna	9331600 11.30	7724772 6.57	7420856 9.72	15913023 13.23	40390251 10.18
X Popieranie rolnictwa	1021638 1.24	8658739 7.37	1417157 1.86	338045 0.28	11435579 2.88
XI Popieranie przemysłu i handlu	78333 0.09	813812 .69	610334 0.80	2777066 2.31	4279545 1.08
XII Bezpieczeństwo publ.	4549064 5.51	2493345 2.12	8418807 11.03	8133271 6.76	23594687 5.95
XIIa Świadczenia na rzecz innych zw. kom.	3560 —	3350943 2,85	802108 1.05	968121 0.80	5124732 1.29
XIII Różne	3469230 4.20	3235985 2.75	1708609 2.24	1778643 1.48	10192467 2.72
Razem	82610067 100	117539230 100	76326732 100	120316816 100	396792845 100

B. Wydatki nadzwyczajne.

Dział budżetu	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydzielone	Miasta wydzielone	Razem
	w złotych				
I Administracja ogólna	394668 4.51	187554 0.50	513806 1.54	960130 1.15	2056158 1.26
II Majątek komunalny	822520 9.40	921764 2.45	5710325 17.09	9492546 11.38	16947155 10.39
III Przedsiębiorstwa komunalne	301405 3.44	1485908 3.96	7184676 21.50	21444209 25.70	30416198 18.64
IV Spłata długów	93962 1.07	1046624 2.79	428674 1.28	10770788 12.91	12340048 7.56
V Drogi i place publ.	1703143 19.46	21050906 56.03	5672377 16.98	8907325 10.68	37333751 22.88
Va Pomiary i plany rozbudowy	—	—	359491 1.08	409654 0.49	769145 0.47
VI Oświata	3708057 42.38	4062633 10.81	6620320 19.81	4263729 5.11	18654739 11.43
VII Kultura i sztuka	6606 0.08	5000 0.01	73950 0.22	109543 0.13	195099 0.12
VIII Zdrowie publiczne	212690 2.43	2619192 6.97	3656795 10.95	19866025 23.81	26354702 16.15
IX Opieka społeczna	223569 2.56	619920 1.65	910873 2.73	4134657 4.95	5889019 3.51
X Popieranie rolnictwa	83889 0.96	4085000 10.87	457817 1.37	95185 0.11	4721891 2.90
XI Popieranie przemysłu i handlu	13577 0.16	138115 0.37	35900 0.11	1270000 1.52	1457592 0.89
XII Bezpieczeństwo publiczne	146949 1.68	52928 0.14	739300 2.21	539770 0.65	1478947 1.91
XIIa Świad. na rzecz innych zw. kom.	—	113272 0.30	—	—	113272 0.07
XIII Różne	1038742 11.84	1184560 3.15	1046428 3.13	1175242 1.41	4444972 2.72
Razem	8749777 100	37573376 100	33410732 100	83438803 100	163172688 100

Dochody

związków komunalnych, wymienionych wyżej (w wydatkach).

A. Dochody zwyczajne.

Dział budżetu	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydzielone	Miasta wydzielone	Razem
	w złotych				
I Majątek komunalny	8187081 8.58	3251361 2.68	7688443 9.35	7552749 6.10	26679634 6.29
II Przedsiębiorstwa komunalne	483996 0.50	1208911 0.99	8379277 10.19	15109062 12.10	25181246 5.94
III Subwencje i dotacje	1841072 1.93	5437470 4.47	1098356 1.34	1306666 1.00	9683564 2.29
IV Zwroty	1906006 2.00	10907371 8.98	2949732 3.59	6060927 4.90	21824036 5.15
V Opłaty administracyjne	3305252 3.46	276077 0.23	1482755 1.80	2708618 2.20	7772702 1.83
VI Opł. za korzyst. z urz. i zakł. dobra publ.	1672490 1.75	10911843 8.98	9795328 11.91	14358407 11.50	36738068 8.67
VII Dopłaty	1000666 1.05	3435242 2.83	730628 0.89	1480710 1.20	6647246 1.57
VIII Udział w pod. państw.	— —	4048685 3.33	4813883 5.85	8363482 6.70	17442221 4.11
IX Dod. do pod. państw.	29466460 30.87	46203819 38.02	32793959 39.88	39959538 32.00	148207605 34.96
X Podatki samoistne	44127393 46.23	33718759 27.75	10275318 12.49	26203421 21.00	114324891 26.97
XI Różne	3467334 3.63	2114691 1.74	2232405 2.71	1587797 1.30	9402227 2.22
Razem	95457750 100	121514229 100	82240084 100	124691377 100	423903440 100

B. Dochody nadzwyczajne.

Dział budżetu	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydzielone	Miasta wydzielone	Razem
	w złotych				
I Ze sprzedaży i likwid. majątku i przedsięb.	310466 6.41	214253 0.68	1069192 4.12	3105572 4.49	4699484 3.38
II Subwencje i dotacje	927080 19.13	1876707 5.98	2153765 8.30	3673810 4.80	8631362 6.22
III Zwroty	90363 1.86	682814 2.18	204172 0.79	2167303 2.89	3144652 2.26
IV Pożyczki	1050152 21.67	14859689 47.37	19685854 75.88	57481991 74.90	93077686 67.03
V Dopłaty	158259 3.26	1801533 5.74	62079 0.24	717598 0.90	2739469 1.97
VI Podatki inwest.	427934 8.83	9782508 31.18	395152 1.52	3452598 4.50	14058192 10.12
VII Różne	1882471 38.84	2154224 6.87	2373375 9.15	6109465 7.52	12519535 9.02
Razem	4846725 100	31371728 100	25943589 100	76708337 100	138870380 100

Jak już wyżej zaznaczono, zestawienie niniejsze nie obejmuje województwa śląskiego. Ażeby jednakże ułatwić obliczenie przynajmniej globalnych cyfr wydatków względnie dochodów samorządu terytorjalnego w całem Państwie, przytaczam ogólne sumy wydatków i dochodów związków komunalnych w tem województwie.

Wydatki zwyczajne	Wydatki nadzwyczajne	Rodzaj związków komunalnych	Dochody zwyczajne	Dochody nadzwyczajne
w złotych			w złotych	
14308137	3028444	Gminy wiejskie	14247398	1933663
5408455	1289000	Pow. związki kom.	5306624	1199000
5447865	3420100	Miasta niewydzielone	5558576	3339800
10798076	172774	Miasta wydzielone	10534583	445477
35962533	7910318	Razem	35647181	6917940

W zestawieniu powyższem razi — niezgodna z przepisami — nadwyżka wydatków nad dochodami. W praktyce oczywiście nastąpiło zbilansowanie budżetów, różnice zaś powyższe wynikły z tego powodu, że z województwa śląskiego nadesłano zestawienie surowych preliminarzy budżetowych przed ich zatwierdzeniem i ostatecznem zbilansowaniem.

Wreszcie budżet Sejmu Śląskiego wedle ustawy skarbowej na rok 1927/8 wynosił:

w wydatkach zwyczajnych	60.283.847 zł.
w wydatkach nadzwyczajnych	8.106.500 zł.
razem	68.390.347 zł.
w dochodach zwyczajnych	68.337.719 zł.
w dochodach nadzwyczajnych	61.463 zł.
razem	68.399.182 zł.

W końcu przytaczam niektóre cyfry, ilustrujące wysokość wydatków, przypadających na 1 mieszkańca w poszczególnych rodzajach związków komunalnych oraz obciążenie 1 mieszkańca daninami komunalnemi na rzecz tychże związków.

a) Wydatki związków komunalnych, preliminowane na r. 1927/8, przypadające na 1 mieszkańca:

Wydatki	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydziel.	Miasta wydzielone (bez Warsz.)	M. st. Warszawa
	w złotych				
Zwyczajne	4.29	6.10	23.57	48.04	81.59
Nadzwyczajne	0.45	1.85	10.32	33.31	38.14
Razem	4.74	7.95	33.89	81.35	119.73

b) Wydatki na administrację ogólną w poszczególnych rodzajach związków komunalnych wedle prelim. budżet. na r. 1927/8:

Rozkład wydatków	Gminy wiejskie	Powiatowe związki kom.	Miasta niewydziel.	Miasta wydzielone (bez Warszawy)
na 1 mieszkańca	1.60 zł.	0.84 zł.	6.53 zł.	10.16 zł.
stosunek %-owy do sumy wydat. zwycz.	37,28%	13,81%	27,85%	21,16%

c) Obciążenie daninami komunalnemi 1 mieszkańca według preliminarzy budżetowych na r. 1927/28 (bez województwa śląskiego):

Rodzaj związków komunalnych	Na 1 mieszkańca przypada z tytułu: udziału w pod. państw.	dod. do pod. państw.	podatków samoistnych	wszystkich pod. razem
	złotych			
Gminy wiejskie	—	1,53	2,32	3,85
Pow. związki komunalne	0,21	2,40	2,09	4,70
Miasta niewydzielone	1,48	10,12	4,98	16,58
Miasta wydzielone (bez Warszawy)	3,34	15,95	11,84	31,13
M. st. Warszawa	10,14	20,71	21,07	51,92

d) Wysokość obciążenia 1 mieszkańca ważniejszemi podatkami komunalnemi według preliminarzy budż. na r. 1927/28 (bez województwa śląskiego):

Grupy związków komunalnych	Na 1 mieszkańca przypada z tytułu: podatku gruntowego	podatku przemysłowego	podatku budynkowego (od nieruch.)	udziału w podatku dochodowym	dod. do pod. dochodowego	dod. do pod. od spożycia	innych podatków
	złotych						
Ziemskie zw. kom. (gm. wiejskie i pow. zw. k.)	2,35	0,45	0,01	0,48	0,26	0,91	4,75
Miejskie zw. kom.	0,29	6,31	2,60	4,49	1,25	4,01	8,01
Wszystkie zw. kom.	2,64	6,76	2,61	4,97	1,51	4,92	12,76

Inż. Z. Rudolf.

HIGJENA I UPORZĄDKOWANIE WSI W MYŚL NOWEGO USTAWODAWSTWA.

Podstawą powodzenia wszelkiej akcji sanitarnej są sprawy budowlane, gdyż wadliwie zabudowane osiedla, a w szczególności źle zbudowane domy, na zbyt małych parcelach odrazu stwarzają warunki niehigjeniczne, nie dające się w żaden sposób poprawić. Tak jak mieszkanie powinno dostarczyć człowiekowi dostatecznej przestrzeni, obfitości powietrza, słońca i światła, tak samo osiedle ludzkie musi dostarczyć każdemu mieszkańcowi odpowiedniej powierzchni dla ruchu, dużo słońca i światła. Osiedle powinno posiadać odpowiednie urządzenia zdrowotne, chroniące go przed szkodliwościami, jakie wynikają ze skupienia ludzi na ograniczonej powierzchni. Najlepiej zbudowany dom może ogromnie stracić na wartości wskutek złego położenia lub nieodpowiedniego otoczenia. Sąsiednie budynki mogą zabierać światło, słońce i powietrze; hałasy, nieprzyjemne zapachy, dym, bliskość moczarów — wszystko to może niekorzystnie wpływać na zdrowie mieszkańców, nawet jeżeli sam dom jest zbudowany najlepiej. Sama parcela budowlana winna posiadać pewne minimalne wymiary, poniżej których schodzić nie należy, o ile odległości budynków od granic sąsiadów i wzajemne odległości pomiędzy studnią, ustępem i innemi objektami mają być zachowane zgodnie z obowiązującemi przepisami. Warto nadmienić, że w powiecie Warszawskim jeszcze przed wprowadzeniem w życie planów regulacyjnych przyjęto następujące normy: najmniejsza parcela budowlana *w miejscowościach letniskowych* winna mieć 1800 mt.^{2} przy conajmniej 30 metrach frontu, w innych miejscowościach (nieskanalizowanych) — 1200 mt.^{2} przy 20 metrach frontu. Indywidualne odstępstwa są czynione tylko w drodze wyjątku, gdy chodzi o umożliwienie pobudowania się mało zamożnym. W zespole większych działek budowlanych przewiduje się zazwyczaj do 10% mniejszych działek, mając oczywiście na uwadze, aby rozmiary działki pozwoliły jednak na zachowanie odpowiednich odległości w myśl obowiązujących przepisów i aby było zabudowane nie więcej niż 25% powierzchni działki. Przykład ten z pewnością zostanie prawnie rozszerzony na wiele innych powiatów, a może i całych województw.

Wszelkiemi siłami należy przeciwstawić się dowolnemu rozdrabnianiu działek, gdyż sprzyja to niezdrowemu zabudowaniu i szkodliwej spekulacji ziemią. Wszystkie te sprawy może uregulować racjonalnie sporządzony *plan regulacyjny osiedla*. Plan ten winien w ogólnych zarysach uwzględnić program rozwoju osiedla na pewien szereg lat, plany zaś szczegółowe mogą być opracowywane w miarę potrzeby.

Higjena i uporządkowanie wsi zależy więc w pierwszym rzędzie od unormowania stosunków budowlanych. Czyni to już po części nowe rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 roku o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli. (Dz. Ust. Nr. 23, poz. 202).

Rozporządzenie to w art. art. 264 — 266, 267, 277 — 280 podaje szereg zasadniczych wymagań w odniesieniu do właściwego rozmieszczenia budynków w gminach wiejskich.

W osiedlach, *posiadających prawomocne* (zatwierdzone przez władze nadzorcze) *plany zabudowania albo linje regulacyjne*, nowe budynki frontowe powinny być wznoszone w linji zabudowania. W osiedlach, *nie posiadających prawomocnych planów albo linij regulujących zabudowania*, nowe budynki powinny być wznoszone w odległości conajmniej 3,5 mtr., ogrodzenie zaś conajmniej 75 cm. od dróg publicznych, przyczem sposób obliczenia tych odległości zależy od rodzaju drogi. W dzielnicach o *zwartym charakterze zabudowania* można pozwolić na wznoszenie budynków w odległości mniejszej niż 3,5 mtr. od drogi publicznej, o ile budynki te mają być stawiane w linji istniejących budynków. Powierzchnie wolne pomiędzy budynkami frontowemi, a drogą winny być zasadniczo zużytkowane na urządzenie *ogródków przed domami*.

Nowe budynki powinny być wznoszone z zachowaniem conajmniej niżej podanych odległości od granic sąsiadów: a) budynki *nieogniotrwałe* — 6 metrów; b) budynki *ogniotrwałe*, posiadające od strony granicy otwory, prowadzące do pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi — 4 metrów; c) budynki *ogniotrwałe*, nie posiadające od strony granicy otworów — 3 metrów. W przypadkach, gdy *szczupłe rozmiary* poszczególnych działek stoją na przeszkodzie zachowaniu tych odległości, budynki mogą być wznoszone *bezpośrednio przy granicy sąsiadów* pod następującemi warunkami: a) o ile budynki są wznoszone *jednocześnie* przez właścicieli przyległych działek, mogą one być zbudowane jako bliźniacze i mają być uważane za jedną całość, b) w przeciwnym zaś razie budynek wznoszony *przy granicy* powinien posiadać pokrycie ogniotrwałe i być zaopatrzony od strony granicy sąsiada w mur ogniotrwały odpowiedniej budowy z zachowaniem specjalnych warunków konstrukcyjnych. Z wyjątkiem tych dwóch przypadków, odległości budynków *ogniotrwałych* od innych budynków ogniotrwałych powinny wynosić conajmniej 3 metry, odległości zwykłych budynków *nieogniotrwałych* od wszelkich innych budynków conajmniej 12 metrów, budynków zaś otwartych, nie posiadających ścian, a przeznaczonych do przechowywania siana, słomy i tym podobnych materjałów łatwopal-

nych — 30 metrów, przyczem gdy niezabudowanie przyległej działki jest prawie zapewnione do wymienionych odległości, wymagania przepisów co do zachowania odpowiednich odległości budynków od granic sąsiadów nie będą stosowane.

Przy zakładaniu *nowych osiedli* odległość wszelkich *nieogniotrwale krytych* budynków od granic sąsiadów tudzież środka przyległej drogi powinna wynosić co najmniej 15 metrów. W poszczególnych przypadkach wypadnie jednak w związku z przebudową ustroju rolnego ze względu na warunki miejscowe, odstąpić nieraz w pewnej mierze od tego wymagania.

Artykuły wymienionego rozporządzenia 304 — 306 określają wymagania co do lokali, *przeznaczonych na pobyt ludzi*, w gminach wiejskich. Wysokość pomieszczeń winna wynosić od podłogi do belki stropowej co najmniej 2.5 metra, a na poddaszu — 2.2 metra. Okna powinny być zaopatrzone w odpowiednie urządzenia do otwierania, przyczem w każdem pomieszczeniu przynajmniej jedno okno musi posiadać lufcik. Powierzchnia okna ma wynosić conajmniej $^1/_{10}$ część powierzchni podłogi lokalu (nie dotyczy to budynków przemysłowych). Podłoga we wszystkich budynkach, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna być wzniesiona co najmniej 40 cm. nad powierzchnią otaczającego terenu. Wymagania konstrukcyjne co do schodów, pieców i kominów są zawarte w artykułach od 284 — 300. Przytoczone rozporządzenie, jako bardzo podstawowe, przyniesie niewątpliwie duże korzyści.

Nowe rozporządzenie budowlane stwarza dla wielu spraw tylko ogólnikowe ramy, wskazując, że inicjatywa samorządów winna się przejawiać w formie „przepisów miejscowych". Od tempa podjęcia tej inicjatywy będzie w dużym stopniu zależny prawidłowy rozwój stosunków budowlanych w Polsce, a więc i uporządkowanie i uzdrowienie osiedli.

W marcu r. 1928 zostały również wydane dwa rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej (Dzien. ust. Nr. 32, poz. 310 i 311): 1) o zaopatrywaniu ludności w wodę i 2) o usuwaniu nieczystości i wód opadowych.

Do czasu wydania powyższych rozporządzeń, mających moc ustawy, kierowano się w sprawach zaopatrzenia w wodę i usuwania nieczystości *przepisami* b. państw zaborczych, które nie odpowiadały potrzebom doby dzisiejszej. Należało więc zwrócić uwagę przedewszystkiem na prawne ujęcie zasad sanitarno - technicznych w wymienionych działach. Czynią to nowe rozporządzenia, przy opracowaniu których korzystałem w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych z licznych źródeł obcych, mając jednak na względzie, że rozporządzenia te muszą różnić się z powodu odmiennych warunków w Polsce od innych praw zagranicznych, będąc równocześnie w zgodzie z nowoczesnemi prądami i wymaganiami nauki inżynierji sanitarnej.

Rozpatrzymy pokrótce oba rozporządzenia pod kątem widzenia gmin wiejskich:

a) *Rozporządzenie o zaopatrywaniu ludności w wodę.*

Piecza nad należytem zaopatrzeniem ludności w wodę do picia i do potrzeb gospodarczych należy do obowiązku gmin. Obowiązki te są dwojakie: *nadzorcze* oraz *bezpośrednio związane z budową* urządzeń do zaopatrywania w wodę. Rozporządzenie wprowadza ważne dla Polski wymagania, aby woda do picia w miejscu jej czerpania odpowiadała określonym warunkom fizycznym, chemicznym i bakterjologicznym, oraz że tym samym warunkom winna odpowiadać woda, używana do celów gospodarstwa domowego, do wyrobu i w związku z wyrobem artykułów spożywczych, w wytwórniach tych artykułów, do wyrobu lodu, oraz woda w zakładach kąpielowych publicznych.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Departament Służby Zdrowia) powołało już w roku 1927 specjalną komisję przy Państwowym Zakładzie Higjeny dla ustalenia metod badania wody i norm do jej oceny. Biorąc udział w tej Komisji, mogę się najlepiej przekonać, ile trudności mamy do przezwyciężenia. Prace Komisji posłużą za podstawę do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych o warunkach, jakim winna odpowiadać woda.

W celu utrzymania wody w stanie, wymaganym przez to projektowane rozporządzenie wykonawcze, gminy winny wprowadzić badania jej prób w miejscach: a) ujęcia, b) wypływu z urządzeń do oczyszczania oraz c) czerpania wody z sieci wodociągowej, studzien lub ujęć źródlanych.

Dotychczasowe stosunki w zakresie badania wody są u nas nieuregulowane i bardzo różnorodne, a wymagania nowego rozporządzenia Prez. Rzeczypospolitej zmierzają między innemi do uporządkowania tej tak zasadniczej dla zdrowia ludności sprawy.

Zarówno same urządzenia, jak i sposób korzystania z nich, wymagają szczegółowych wskazań sanitarnych, które nie mogły być umieszczone w rozporządzeniu, mającem moc ustawy, gdyż wskazania te mogą ulegać większym zmianom z biegiem czasu i z rozwojem nauki. Z tego tytułu nowe rozporządzenie nadaje Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Robót Publicznych prawo wydawania rozporządzeń wykonawczych.

Nowe rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej wymaga, aby przed rozpoczęciem budowy sieci wodociągowej projekt był zatwierdzony przez właściwe władze państwowe, któremi dla miejscowości liczących poniżej 25.000 mieszkańców, są wojewódzkie władze administracji ogólnej. Do czasu zaprowadzenia w poszczególnych gminach wystarczających urządzeń wodociągowych, gminy te są obowiązani budować i utrzymywać studnie publiczne w liczbie, odpowiadającej potrzebom ludności. Termin pobudowania studzien określą właściwe władze nadzorcze, z tem jednak, że termin ten nie może być dłuższy nad lat dwa, bowiem studnie w osiedlach, nieposiadających wodociągów, są elementarnym warunkiem ochrony zdrowia ludności. Jeżeli gmina po upływie roku od daty wyznaczenia terminu nie przystąpi do budowy studzien publicznych, lub do wykonania projektu wo-

dociągów, władza nadzorcza jest uprawniona do wstawienia do jej budżetu potrzebnej na ten cel sumy. Ma to na celu przyśpieszenie wykonania urządzeń wodnych.

Budowa nowych i przebudowa istniejących *studzien prywatnych* może być wykonywana tylko po uzyskaniu zezwolenia, wymaganego w myśl przepisów policyjno - budowlanych i zgodnie z przepisami sanitarnemi.

Tereny, na których znajdują się ujęcia wody, oraz tereny *wodonośne* dla wodociągów gruntowych winny być przez gminę zabezpieczone od wszelkich zanieczyszczeń, mogących wpłynąć na własności wody w sposób szkodliwy lub mogący być szkodliwym dla zdrowia (b. ważne z punktu widzenia higjeny).

b) *Rozporządzenie o usuwaniu nieczystości i wód opadowych.*

Do obowiązków gmin należy również piecza nad należytem usuwaniem nieczystości i wód opadowych. Czynności, związane z wykonaniem tego obowiązku, są dwojakie: 1) nadzorcze 2) bezpośrednio związane z budową odpowiednich urządzeń.

W miejscowościach, liczących poniżej 25.000 mieszkańców, nie jest wymagana budowa kanalizacji, natomiast muszą tu być zaprowadzone sposoby zbierania, przechowywania i usuwania nieczystości, zapewniające gminie utrzymanie czystości gleby, wód i powietrza. Ulga ta dla mniejszych gmin jest konieczna, gdyż są one zazwyczaj za mało zasobne, by zdobyć się już dziś na budowę kanalizacji, inne zaś sposoby usuwania nieczystości dadzą się zastosować także ze stosunkowo dobrym skutkiem.

Wymaga się także, aby we wszystkich gminach zaprowadzono w dostatecznej liczbie publiczne i prywatne urządzenia do zbierania śmieci i odpadków, oraz że w gminach z ludnością powyżej 10.000 należy do ich obowiązków usuwanie śmieci i odpadków z poszczególnych posesyj, gdyż gminy takie mogą się już zdobyć na odpowiednią organizację i niezbędny tabor. Do obowiązków gmin należy także wyznaczanie terenów, na które powinny być usuwane nieczystości i śmiecie, oraz określenie sposobów ich usuwania, co ma znaczenie szczególniej dla mniejszych miejscowości, gdzie bez wprowadzenia wymienionego wymagania nie można utrzymać ogólnego porządku sanitarnego. Instytucje wojskowe, dające zazwyczaj dużą ilość nieczystości, których usuwanie przerastałoby możliwości gminy, regulują sprawę tę we własnym zakresie w porozumieniu z zarządem gminy (przeważnie posiadają własny tabor).

Zarówno same urządzenia, jak i sposób korzystania z nich oraz warunki, jakim powinny odpowiadać ścieki, nadające się do bezpośredniego wpuszczania do zbiorników wód powierzchniowych i do ziemi, wymagają szczegółowych wskazań w formie wykonawczych przepisów sanitarnych, przewidzianych przez rozpatrywane rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej.

Terminy wykonywania urządzeń do zbierania, przechowywania i usuwa-

nia nieczystości (w miejscowościach z ludnością poniżej 25.000) oraz urządzeń do zbierania śmieci odpadków gospodarczych, określać będą dla poszczególnych gmin *właściwe władze nadzorcze* (określone w przepisach o ustroju samorządu, a w zakresie policyjno sanitarnym państwowe władze administracji ogólnej).

Urządzenia do zbierania, przechowywania i usuwania nieczystości o *charakterze publicznym* wymagają zatwierdzenia wojewódzkiej władzy administracji ogólnej, odpowiednie zaś urządzenia prywatne — tylko zezwolenia zarządu gminy po stwierdzeniu, że odpowiadają one wymaganiom obowiązujących przepisów.

W nieruchomościach, zabudowanych domami mieszkalnemi lub użyteczności publicznej, powinny być pobudowane ustępy do *użytku ogólnego* mieszkańców, jeżeli w domach tych są mieszkania, nie mające osobnych ustępów. W nieruchomościach tych powinny być urządzone zbiorniki do śmieci i odpadków gospodarczych.

Rozporządzenie przewiduje także, że we wszystkich gminach, w *gmachach publicznych*, mają być urządzone wewnątrz ustępy dla *użytku interesantów*, (o ile w bliskości nowowznoszonych gmachów nie będzie pobudowany ustęp publiczny) oraz *ustępy publiczne* na placach i ulicach, w miarę możności pod ziemią.

Na podstawie tych dwóch rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej opracowują się w Departamencie Służby Zdrowia rozporządzenia wykonawcze: 1) o studniach i ujęciach źródlanych i 2) o ustępach, gnojowiskach, kompostarniach i zbiornikach do śmieci. Rozporządzenia te będą stanowiły niejako rozwinięcie rozdziałów 9 i 10 przytoczonego na początku niniejszego artykułu rozporządzenia Prezydenta Rzeczyposp. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli, które w artykułach 308 — 316 podaje zasadnicze postanowienia w odniesieniu do studzien, ustępów, gnojowisk i odprowadzenia nieczystości w gminach wiejskich. Najważniejsze postanowienia brzmią następująco:

1. Odległość *studzien* od granic sąsiadów powinna wynosić co najmniej 5 metrów, a od obór, stajen, chlewów itp. oraz od gnojowników i dołów ustępowych — co najmniej 10 metrów. Studnie *wspólne* mogą być urządzane na granicy działki. Grunt naokoło studni powinien być *wybrukowany* lub *pokryty ubitą gliną* grubości 20 cm. do odległości 1 metra od ocembrowania studni i posiadać spadek, zapewniający odpływ od studni.

2. Doły ustępowe i gnojowiska powinny być urządzone co najmniej w odległości:

a) od studzien — 10 metrów,

b) od granic sąsiadów — 2 metrów,

c) od dróg publicznych — 5 metrów (sposób obliczenia zależy od budowy drogi — patrz art. 265).

Spód i ściany tych dołów i gnojowisk powinny być wykonane nieprze-

puszczalnie dla cieczy i izolowane od ścian budynków, przeznaczonych na pobyt ludzi. Zabrania się urządzania *odpływów* lub *ścieków płynnych cuchnących* bądź *szkodliwych*, tudzież *wszelkich nieczystości* na ulice i drogi albo do rowów ulicznych i drogowych.

Wymienione rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z r. ubiegłego dają dostateczne podstawy prawne do rozciągnięcia nadzoru nad zabudowaniem osiedli, nad zaopatrywaniem ludności w wodę i usuwaniem nieczystości. Winny one wywrzeć wpływ na właściwe kształtowanie się tych zagadnień w kraju, co będzie miało zasadnicze znaczenie dla podniesienia stanu sanitarnego i cywilizacyjnego całego państwa.

Emilja Manteuffel.

Z DZIEDZINY OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Zasadnicza ustawa o opiece społecznej z dn. 16 sierpnia 1923 r. nie usunęła tego chaosu, pod znakiem którego rozpoczęły się prace opiekuńcze w niepodległej Polsce. Nie dlatego, aby ustawa ta źle była pomyślana, ale dlatego jedynie, że nieskrystalizowane w owej chwili ustawodawstwo samorządowe nie pozwalało na wchodzenie w szczegóły, i że z konieczności ustawa ta ustalała raczej zasady, niż dawała konkretne podstawy organizacyjne. W pełnej świadomości tych braków ustawa zapowiadała pojawienie się szczegółowych ustaw dopełniających, które też wydane zostały w dn. 6 marca 1928 r. (ogłoszenia rozporządzeń wykonawczych należy oczekiwać w najbliższym czasie). Są to ustawy o rozgraniczeniu obowiązków opiekuńczych związków komunalnych i o opiekunach społecznych i komisjach opieki społecznej.

Dwie te wzajemnie dopełniające się ustawy dają wreszcie wyraźne ramy organizacyjne, dające możność skoordynowania działalności opiekuńczej samorządów w naszym kraju. Ścisła koordynacja prac opiekuńczych jest bowiem pierwszym warunkiem ich powodzenia. Nadzwyczajny rozrost zadań i znaczenia opieki społecznej, oraz dojrzała świadomość społeczeństw przodujących, że rozkwit ich zależy przedewszystkiem od podniesienia poziomu warstw wiodących egzystencję niegodną człowieka i od przekształcenia tego kosztownego balastu na czynne samowystarczalne jednostki, świadomość, że środkiem zaradczym jest tu właśnie opieka społeczna — pociągnęła za sobą wielkie rozmnożenie się form opieki. Wszelkie zaś prace opiekuńcze mają tę cechę charakterystyczną, że pełną wartość posiadają tylko wtedy, jeżeli się wzajemnie dopełniają. Walka z klęskami ludzkości — nędzą, ciemnotą, demoralizacją, nałogami, chorobami — jest jak walka z lotnym piaskiem — o tyle skuteczna, o ile odbywa się na wszystkich polach jednocześnie. Zaniedbanie jednego z nich powoduje natychmiast wdzieranie się szkodliwego elementu i na inne pola choćby tam najgorliwsza wrzała praca.

Niezbędność koordynacji pociąga za sobą konieczność stworzenia wyraźnych i prostych ram organizacyjnych, a więc:

1) ustalenia odpowiedzialnych wykonawców, mogących rozporządzać stałemi źródłami dochodów,

2) podział ich na kategorje,

3) podział samej pracy na kategorje,

4) powierzenie każdej z kategoryj wykonawców odpowiedniej kategorji pracy.

Pierwsze dwa warunki spełniła już ustawa z 16 sierpnia 1923 r., powierzając wykonywanie obowiązków opiekuńczych samorządowi terytorjalnemu, a mianowicie, trzem jego szczeblom: gminie, związkom komunalnym, powiatowym i miejskim i związkom wojewódzkim. Ustawa o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej z dn. 6 marca 1928 r. daje obecnie konieczne w życiu praktycznem uzupełnienia. Tworzy w łonie tych samorządów specjalne organa opieki społecznej, których brak powodował albo zaniedbanie zadań opiekuńczych wogóle, albo też nadawanie jej form niecelowych, ponieważ decydowali o nich nie społecznicy, a ludzie pochłonięci przeważnie zupełnie odmiennemi sprawami. Stwarzają także organ zastępczy nieistniejącego dotąd samorządu wojewódzkiego w postaci wojewódzkiej komisji opieki społecznej.

Warunek trzeci — podział pracy na kategorje — spełnia ustawa o rozgraniczeniu obowiązków opiekuńczych, wychodząc przytem z bardzo słusznego założenia podziału pracy z punktu widzenia techniki jej wykonywania. W morzu zadań opiekuńczych wyróżniają się bowiem jako odrębne rodzaje pracy, wymagające odmiennego przygotowania pracowników i innej metody badań, trzy zasadnicze kategorje:

1) opieka w poszczególnych przypadkach (poradnictwo i pomoc udzielana indywidualnie jednostkom i rodzinom),

2) opieka nad zdrowemi i normalnemi dziećmi i dorosłymi,

3) opieka specjalna.

Warunek czwarty — powierzenie każdej z kategoryj wykonawców odpowiedniej kategorji prac — wykonany został przez ustawę o rozgraniczeniu obowiązków opiekuńczych w ten sposób, że gminie powierzoną zostaje opieka w poszczególnych przypadkach, związkom komunalnym powiatowym i miejskim opieka nad zdrowemi, normalnemi dziećmi i dorosłymi, a komisjom wojewódzkim opieka specjalna.

Podział ten jest zupełnie racjonalny.

Gmina, jako najmniejsza jednostka terytorjalna, najwięcej ma danych po temu, aby sieć wywiadu, przez nią rozciągnięta, ogarnęła istotnie wszystkich jej mieszkańców, z dwuch zaś pozostałych kategoryj opieki, pierwsza właściwszą jest dla samorządów powiatowych i miejskich, ponieważ w powiecie kategorje osób, opieki tej potrzebujących, są liczne i zakłady dla nich tworzone z pewnością będą wyzyskane, a organizacja tych zakładów jest łatwiejsza i prostsza niż organizacja zakładów specjalnych. Inicjatywa tworzenia zakładów specjalnych powinna więc być ześrodkowana w stolicy wojewódzkiej, wiekszem, czę-

sto uniwersyteckiem mieście, gdzie organizatorzy znacznie łatwiejszy mają dostęp do porady fachowej. Wypadki, wymagające zastosowania opieki specjalnej, są przytem rzadsze, tak, że każdy z zakładów specjalnych wojewódzkich całkowicie powinien wystarczyć dla danej kategorji upośledzonych z terenu całego województwa.

Podział ten zresztą nie jest nowy. Doświadczenia praktyczne, podjęte w celu właściwego zorganizowania opieki społecznej w woj. kieleckiem w r. 1925, doprowadziły do podobnych wyników, jednocześnie zupełnie podobnie ustaliły podział pracy samorządy województw zachodnich. Nowością w Polsce są jedynie owe specjalne organa opiekuńcze gminne, opiekunowie społeczni.

Ustawa o opiekunach społecznych zaleca Radzie gminnej podział gminy na okręgi i wybór dla każdego z nich po jednym opiekunie społecznym, tak, aby bezpośrednia styczność opiekuna z potrzebującymi opieki jaknajbardziej była ułatwiona. Opiekunowie wybierani są na lat trzy z pośród osób, pragnących poświęcić się tej trudnej pracy, i nie pobierają wynagrodzenia. Jedynie więc społecznicy z powołania kwalifikują się na ten urząd. O organizacji i sposobie wykonywania opieki społecznej na terenie gminy decyduje w ramach przez prawo określonych gminna komisja opieki społecznej, w skład której poza członkami rady gminnej wchodzą opiekunowie społeczni.

Podział całej Polski na drobne okręgi i poddanie każdego z nich pod opiekę społecznika, którego obowiązkiem jest badać warunki bytu, przyczyny niepowodzeń osobistych i prowadzić niesamowystarczalnych na drogę powrotu do samowystarczalności jest faktycznie początkiem systematycznej pracy nad podniesieniem poziomu najbardziej upośledzonych warstw ludności. Ponieważ system ten teoretycznie bardzo szczęśliwie rozwiązuje zagadnienie palące i trudne, należy zastanowić się uważnie nad sposobami stworzenia pomyślnych warunków dla wprowadzenia go w życie, gdyż każdego znającego stan rzeczy pracownika społecznego odrazu zastanowić muszą niezmiernie trudne warunki tej pracy w Polsce.

Gminy nasze są bardzo ubogie i środki, które będą mogły przeznaczyć na opiekę indywidualną poza obowiązującym zwrotem kosztów za gminiaków umieszczonych w zakładach, będą bardzo nikłe. Powołanie opiekunów społecznych rozbudzi nadzieje ludności. Opiekunowie spotkają się z licznemi żądaniami, a zaspokoić najsłuszniejszych nawet nie będą w stanie. Ale nie to jeszcze jest największą przeszkodą w przyuczeniu ludności do korzystania z błogosławieństw nowej ustawy — przeszkodą jeszcze trudniejszą do pokonania będzie w gminach naszych brak jednostek kwalifikujących się na stanowisko opiekuna społecznego. W gminach małych trudno będzie skłonić osoby upatrzone do przyjęcia na siebie tak ciężkiego obowiązku, a jeżeli nawet zgłoszą się kandydaci, to jakież będą ich kwalifikacje?

Strasznem niebezpieczeństwem byłoby naznaczanie na tak wpływowe stanowisko ludzi niewzbudzających zaufania ze względu na swe zalety osobiste,

obniżających cenę moralności w społeczeństwie przez sam fakt piastowania zaszczytnego, opiekuńczego stanowiska przy niskim poziomie etycznym i braku zaufania ze strony ludności. Pozatem poradnictwo nie jest rzeczą łatwą. Człowiek, upoważniony do zajmowania się niem, sam musi posiadać spory zasób wiadomości z dziedziny ustawodawstwa społecznego, konjunktur rynku pracy, urządzeń społecznych i t. p. Wiadomo zaś, że w naszych małych miasteczkach i po wsiach o kandydatów posiadających te niezbędne warunki będzie bardzo trudno.

Gdyby więc ograniczono się tylko do wprowadzenia ustawy w życie bez starań o stworzenie możliwych ułatwień pracy, to cała tak dobrze pomyślana akcja prędko straciłaby na popularności i nietylko nie przyniosłaby ludności spodziewanych korzyści, ale pogorszyłaby sytuację przez poderwanie zaufania ludności do samej instytucji wogóle.

Pomoc dla pracy opiekunów spolecznych powinna iść w 2 kierunkach: szkolenia opiekunów i pomnażania środków ratowniczych, któremi będą rozporządzali.

Szkolenie byłoby możliwe przez:

1) opracowanie krótkich i łatwych broszur, pouczających opiekunów, którzy nie będą mogli przeczytać obszerniejszych prac;

2) ułożone bibljoteczki dla opiekunów, czytających swobodnie;

3) zorganizowanie krótkich i przystępnych kursów dla opiekunów społecznych.

Pomoc materjalna mogłaby znaleźć wyraz w zainicjowaniu zbiórki odzieży w większych miastach i przekazywaniu jej do rozporządzenia opiekunów w tych gminach zwłaszcza, gdzie zasygnalizowane będą przez nich szczególne pod tym względem braki. Hasło zbiórki odzieży dla dzieci, nie mogących z braku ubrania chodzić do szkoły, byłoby z pewnością niemniej popularne, niż hasła, które w czasie wojny gromadziły całe jej stosy. Po wsiach i artykuły żywnościowe powinny być deklarowane do rozporządzenia opiekunów społecznych. Rada gminna zaś powinna czynną inicjatywą pobudzać opiekunów do omawiania na zebraniach komisyj zdobytych doświadczeń i poszukiwania dróg do nowych ulepszeń w swej pracy.

W ustawie o opiekunach społecznych uderza jeden czynnik, pominięty w innych ustawach, normujących działalność opiekuńczą samorządów — jest to powołanie do współpracy z samorządami pracowników ochotniczych. Wprawdzie istnieje przypuszczenie, że działalność samorządów z czasem zupełnie wyruguje ochotniczą pracę społeczną. Pomijając jednak wątpliwy wynik tej tezy, stwierdzić należy, że dziś jeszcze większość zakładów jest w rękach stowarzyszeń ochotniczych i że mowy być nie może o całkowitej koordynacji pracy opiekuńczej, dopóki cała praca ochotnicza znajduje się poza ramami organizacyjnemi.

Praca społeczna nie znosi centralizacji.Ześrodkowana w najmniejszej na-

wet jednostce terytorjalnej musi mieć pozostawioną sobie pełnię inicjatywy twórczej, możność odpowiadania bezpośrednio swą pracą na nędze, dostrzeżone w otoczeniu. To też do pewnego stopnia zrozumiałą jest dbałość instytucyj prywatnych o pełną swą niezawisłość. Należy tu jednak dobrze rozróżniać centralizację od organizacji. O ile pierwszej towarzyszy bezwarunkowo pojęcie podporządkowania się pod z góry idące dyrektywy, o tyle w drugiej chodzi tylko o wspólne poszukiwanie udogodnień w imię podniesienia wartości samej pracy. Stworzenie wspólnych ram organizacyjnych nietylko nie krępuje nikogo w metodach pracy, ale przeciwnie ułatwia jej rozrost przez cały szereg udogodnień będących zawsze wynikiem zespolenia.

Szczęśliwa zasada podziału obowiązków opiekuńczych w zależności od techniki ich wykonywania i niezależnie od charakteru wykonawców siłą rzeczy i pracę ochotniczą rozbija na te same kategorje, co pracę samorządów. Co do pierwszej kategorji — opieki w poszczególnych przypadkach — sprawę współpracy rozstrzyga sama ustawa, czyniąc pracowników ochotniczych szafarzami świadczeń, uchwalonych przez gminę. Drugą kategorją prac — opieką nad zdrowemi i normalnemi dziećmi i dorosłymi — zajmują się przeważnie instytucje o znaczeniu lokalnem, gdyż zakłady ich skupiają ludność pochodzącą z najbliższego otoczenia — powiatu lub miasta. Przez to stają się one wyręczycielkami komisyj powiatowych lub miejskich. Natomiast instytucje, zajmujące się opieką specjalną, gromadzą w swych zakładach ludność, pochodzącą conajmniej z terenu całego województwa, praca ich wiąże się więc bezpośrednio z pracą komisyj wojewódzkich. Niezbędnym więc warunkiem ostatecznego skoordynowania pracy społecznej w Polsce jest zrzeszenie się instytucyj ochotniczych w każdej z jednostek terytorjalnych i nawiązanie stałego kontaktu z odpowiednią co do rodzaju pracy komisją opieki społecznej, a więc powiatowego (miejskiego) zrzeszenia instytucyj, zajmujących się opieką nad zdrowemi, normalnemi dziećmi i dorosłymi z komisją powiatową lub miejską i wojewódzkiego zrzeszenia instytucyj, zajmujących się opieką specjalną, z komisją wojewódzką. Inicjatywa takiego zrzeszenia wyjdzie w najbliższym czasie z Polskiego Komitetu Opieki nad dzieckiem, a będzie ona miała na celu, poza koordynacją i dążenie do podniesienia poziomu zakładów przez inicjowanie osiąganych wspólnemi siłami ulepszeń (wspólne pralnie, piekarnie, chlewnie, obory, bibljoteki dla dzieci i personelu, boiska i t. p.), zaopatrywanie ich poprzez zjednoczenie w centrali w Warszawie po cenach hurtowych, nawiązanie pośrednictwa między zakładami produkującemi i konsumującemi i cały szereg innych udogodnień czysto praktycznej natury. Tą drogą osiągnięta koordynacja pracy niewątpliwie w krótkim czasie podniesie znacznie poziom i wartość polskiej pracy społecznej.

Ignacy Gintowt.

REGJONALIZM POLSKI.

Jeszcze trzy, cztery lata temu wyrazy: regjonalizm, regjonalny były zupełnie obce i niezrozumiałe. Jeszcze przed rokiem nikt nie przypuszczał, że ten kierunek myśli może przybrać formę realną. Dziś jesteśmy świadkami tego, że regjonalizm wywalczył sobie powszechne prawo obywatelstwa. Zbliża się już czas, kiedy wpływ regjonalizmu na życie gospodarcze będzie potężny. Odosobnieni niegdaj pionierzy tego ruchu dziś już mają za sobą dużą armję zwolenników.

W dążeniu do utrwalenia harmonji między całością Państwa, a poszczególnemi dzielnicami, w celu stworzenia podstawy do swobodnego rozwoju materjalnych i duchowych indywidualności terytorjalnych ziem polskich, regjonalizm natrafił na kompletny brak danych, które pozwoliłyby władzom centralnym dokładnie zorjentować się w lokalnych warunkach. Nawet czynniki wojskowe nie posiadają należytej znajomości własnych terenów. Wszystko opierało i dziś jeszcze opiera się na przypuszczeniach, które często odbiegają od rzeczywistości. Nie dokładna znajomość rzeczy, lecz często błędna intuicja, decydują o najważniejszych przedsięwzięciach.

Drugi fakt, który powoduje naszą bezwładność i słabość, to brak planowości w życiu gospodarczem. Nic zresztą dziwnego, że chaos panuje w niewyświetlonych warunkach. Wśród ogromu najrozmaitszych zagadnień brak odpowiedniego kryterjum nigdy nie pozwalał odróżnić rzeczy zasadniczych od błahych. Brak harmonji wywoływał dysonanse, które powodowały częste kryzysy. Walkę z bezplanowością, oraz szczegółowe, a możliwie ścisłe poznanie właściwości i potrzeb poszczególnych połaci naszego Państwa wypisał regjonalizm na swoich sztandarach, jako nakazy chwili.

I. Program i zadania regjonalizmu.

Opracowany w 1927 r. przez Radę Naukową Sekcji Powszechnych Uniwersytetów Regjonalnych program regjonalizmu polskiego wychodzi z założenia, że podstawą jedności Państwa jest równowaga autorytetu Państwa i wolności obywateli, oraz równowaga interesów lokalnych i potrzeb całości.

Program ten dąży do ustalenia dla każdego regjonu Rzeczypospolitej własnego typu gospodarczego, odpowiadającego warunkom naturalnym, ludnościowym i kulturalnym, oraz do wytworzenia form życia społecznego i kulturalnego, przystosowanego do miejscowych warunków.

Ponieważ Konstytucja Rzeczypospolitej opiera się na zasadach dekoncentracji, więc idea regjonalizmu została wybitnie poparta przez Ministra Spraw Wewnętrznych. Okólnik p. Ministra Składkowskiego Nr. 209 z dn. 30 listopada 1927 r. w sprawie studjów nad stosunkami województw, jako jednostek regjonalnych i wojewódzkich programów działania, odrazu dał mocne podstawy do szybkiego rozwoju regjonalizmu. Okres teoretycznych dociekań, długiego przekonywania czynników miarodajnych o potrzebie stosowania metody regjonalnej w stosunku do wszelkich poczynań został skrócony do minimum. Nowy kierunek myśli spotkał uprzejme przyjęcie ze strony rządu. Niech więc szerokie warstwy społeczeństwa z taką samą łatwością zrozumieją doniosłość tej idei, a oporem swym niech nie hamują wcielenia go w życie. Bo iluż to błędom zapobiegniemy badaniami stosunków regjonalnych województw. Należy przedewszystkiem dążyć, ażeby administracja miejscowa oraz samorządy lokalne, które posiadają daleko posuniętą samodzielność, a także wielki zakres władzy, były należycie przygotowane do wykonania swych obowiązków. Rzeczpospolita jest wielka, teren jej nie jest jednolity, różne połacie jej cechuje ogromna różnolitość stosunków i potrzeb. Nie można ograniczyć się jedynie do umiejętnego stosowania przepisów ułożonych w centrali. Stosunki muszą się kształtować na miejscu. Wydatny i umiejętny wpływ na ich kształtowanie powinna wywierać administracja miejscowa i samorządy.

Temu zadaniu powyższe czynniki będą mogły sprostać dopiero wtedy, kiedy oprą się o dokładną znajomość terenów, pozwalającą ułożyć odpowiedni program działania.

Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wskazuje również potrzebę oparcia studjów nie na urzędowych sprawozdaniach, lecz na pracy osób chętnych, interesujących się całością województw. Charakter studjów w ujęciu okólnika jest stałym. Zakres działania nadzwyczaj szeroki.

Tak w streszczeniu wyglądają zagadnienia regjonalizmu w ujęciu Rządu Rzeczypospolitej.

Nowość oraz ogrom zagadnienia narazie spowodował zamieszanie. Nie wiedziano, od czego zacząć i w jaki sposób przystąpić do wykonania okólnika. Dopiero Statut Wojewódzkiego Komitetu Regjonalnego (w skróceniu W. K. R.), opracowany przez komisję do spraw Regjonalnych przy prezydjum Rady Ministrów, rozwiązał wątpliwości.

Statut określa Wojewódzki Komitet Regjonalny, jako instytucję społeczną, mającą za zadanie:

a) krzewienie idei i ruchu regjonalistycznego na terenie Województwa,

b) organizację prac, zmierzających do określenia danego Województwa, jako jednostki regjonalnej pod względem ogólno - gospodarczym, rolnym i kulturalno - społecznym,

c) opinjowanie zlecanych przez Wojewodę spraw, oraz występowanie z własnej inicjatywy z wnioskami dotyczącemi aktualnych zagadnień, posiadających dla Województwa znaczenie ogólne i zasadnicze.

W myśl statutu członków W. K. R. mianuje względnie powołuje Wojewoda.

Mandaty członków są honorowe. Przewodniczącym W. K. R. z reguły jest Wojewoda, względnie wskazany przez niego zastępca. Zarząd W. K. R. stanowią: Wojewoda, jako przewodniczący, przewodniczący poszczególnych sekcyj, osoby powołane do zarządu osobiście przez Wojewodę, oraz sekretarz W. K. R. Pełny Komitet zwołuje Wojewoda przynajmniej raz na kwartał. Posiedzenia zarządu W. K. R. odbywają się raz na miesiąc. W. K. R. dzieli się na sekcje: ogólno - gospodarczą, rolną, kulturalno - oświatową. Przewodniczącego i sekretarza sekcji powołuje Wojewoda. Praca sekcji odbywa się w myśl opracowanego przez W. K. R. planu. Porządek dzienny posiedzenia W. K. R. względnie sekcji ustalają odnośni przewodniczący.

Równocześnie ze statutem W. K. R. ukazały się szczegółowe tymczasowe programy dla sekcji oświatowo - kulturalnej, rolnej i ogólno - gospodarczej.

Na podstawie Statutu oraz wymienionych wyżej programów w krótkim czasie zostały powołane do życia Wojewódzkie Komitety Regjonalne prawie we wszystkich województwach. Pierwsza połowa 1928 r. przeszła pod znakiem organizacji Wojewódzkich Komitetów, w okresie tym Centralna Komisja do spraw regjonalnych przy Prezydjum Rady Ministrów przejawia największą ruchliwość. Wpływy jej nie ograniczają się do roztoczenia opieki nad pracą organizacyjną w województwach. Najżywotniejsze zagadnienia polityki gospodarczej nietylko były omawiane w jej łonie, lecz znalazły odzwierciadlenie w szeregu zarządzeń.

Powołane do życia Wojewódzkie Komitety miały przed sobą uzupełnienie szematu organizacyj regjonalnych oraz przeprowadzenie badań regjonalnych, dotyczących terenu całego województwa.

Okólnik ministerjalny przewiduje potrzebę organizacji prac regjonalnych w powiatach. Jednak ani programy tych prac, ani też Statuty Powiatowych Komitetów nie zostały dotychczas ustalone dla całej Rzeczypospolitej.

Warszawski Wojewódzki Komitet Regjonalny ujmuje zadanie Powiatowych Komitetów w następujący sposób:

„P. K. R. jest instytucją społeczną mającą za zadanie:

a) krzewienie idei i ruchu regjonalnego na terenie powiatu.

b) wdrażanie do pracy państwowo - twórczej, najlepszych jednostek ze społeczeństwa,

c) ustalenie ściślejszej współpracy czynników rządowych, samorządowych i społeczeństwa w dziedzinie gospodarczej, kulturalno - oświatowej i społecznej.

d) organizację prac, zmierzających do określenia przynależności danego powiatu pod względem ogólno - gospodarczym, rolniczym, kulturalno - oświatowym i społecznym do jednego z okręgów regjonalnych Województwa,

e) opracowanie monografji powiatu opartej na posiadanym materjale statystycznym, opisowym oraz na znajomości terenu przez jednostki, powołane do tej pracy,

f) opracowanie planu gospodarczego powiatu na najbliższą dekadę,

g) ustalenie przyszłych granic powiatu w ramach, odpowiadających istotnym potrzebom gospodarczym,

h) opinjowanie zalecanych przez przewodniczącego wydziału powiatowego spraw, oraz występowanie z własnej inicjatywy z wnioskami, dotyczącemi aktualnych zagadnień, posiadających dla powiatu znaczenie ogólne i zasadnicze.

Prace w powiatowych komitetach Regjonalnych należy zorganizować tak, ażeby każdej aktywnej jednostce ze społeczeństwa dać możność wywierać dodatni wpływ na regulowanie każdej kwestji, posiadającej znaczenie ogólne.

P. K. R. składa się z jednostek najbardziej uspołecznionych, dążących do podniesienia poziomu życia gospodarczego w powiecie.

Każdy członek P. K. R. obowiązany brać czynny udział w pracach Komitetu.

Członek P. K. R., który opuścił 2 kolejne posiedzenia Komitetu lub sekcji, albo 3 niekolejne posiedzenia w ciągu roku bez uzasadnionej przyczyny, może być pozbawiony przez Zarząd W. K. R. mandatu członka P. K. R."

Celem wyjaśnienia zagadnień, dotyczących dwóch lub kilku powiatów, mogą być zwoływane ogólne zebrania komitetów zainteresowanych powiatów lub ich delegatów.

W celach regulowania spraw Okręgu Regjonalnego oraz przedsięwzięcia akcji, dotyczącej Okręgu (urządzenia wystaw regjonalnych, muzeów, wydawanie pism regjonalnych, organizacja chórów ludowych i innych imprez o charakterze ogólnym) tworzą się Podkomitety W. K. R. Okręgowe Regjonalne Podkomitety W. K. R. powołuje do życia Zarząd W. K. R. z członków W. K. R., mających siedzibę na terenie Okręgu Regjonalnego oraz 3 delegatów z każdego powiatu, wyłonionych przez Zarządy P. K. R.

W rezultacie dotychczasowych prac swoich Warszawski Wojewódzki Komitet Regjonalny dokonał prowizorycznego podziału terenu Województwa na pięć regjonów: 1) Mazowiecki, 2) Kujawski, 3) Łowicki, 4) Podstołeczny i 5) Mazowiecko - Kurpiowski oraz opracował orjentacyjny plan prac na okres od 1 sierpnia 1928 do 1 kwietnia 1929.

Tak się przedstawia w grubych zarysach oficjalny materjał, dotyczący strony organizacyjnej i ideowej regjonalizmu.

Widzimy z przytoczonych powyżej danych, w szczególności ze Statutu powiatowego Komitetu Regjonalnego, że regjonalizm polski nie jest szybkomijającym modnym prądem myśli, lecz posiada ściśle zdefinjowane zadania, rozstrzygnięcie których pozwoli usunąć cały szereg bolączek i da mocny impuls do pogłębienia i szybkiego rozwoju życia gospodarczego i kulturalnego kraju. Tem się tłumaczy nadzwyczajna popularność regjonalizmu. Polityka zaborców hamowała rozwój sił duchowych i ekonomicznych kraju. Trzymała nas w niewiedzy. Nie znamy wcale stanu naszego posiadania. Powołane do życia samorządy oraz nowa administracja polska są w trudnem położeniu. Otóż, jako pierwsze i najważniejsze zadanie Komitetów będzie opracowanie opisów powiatów. Monografje powiatów będą tym przewodnikiem w ręku urzędnika, działacza samorządowego i społecznego, który pozwoli im z pełną świadomością decydować w kwestjach, do rozstrzygania których są oni powołani. Pozwolą wspomniane monografje każdemu obywatelowi łatwo zorjentować się w całokształtcie stosunków tego terenu, na którym zechce pracować. Dadzą one możność dziatwie poznać i umiłować rodzimy zakątek ziemi, a nauczycielstwu ułatwią wychowanie przyszłych obywateli. Słowem, monografje będą drogowskazami na drogach, które należy torować, ażeby wyprowadzić kraj nasz z chaosu i dojść do świetlanej przyszłości. Gdyby tylko to jedno zadanie wykonały Komitety Regjonalne, nie szkoda byłoby wielkich wysiłków, ponieważ otworzyłyby one oczy wszystkim warstwom społeczeństwa.

Musimy jednak zdawać sobie sprawę, że nietylko dlatego, iż pierwsze wydania naszych monografji nie będą doskonałe, lecz głównie ze względu na to, że warunki bytowania będą stale się zmieniały, nie będzie można ograniczyć się do jednego wydania monografji. Studja nad opisami powiatów będą nosiły charakter stały. Na tych studjach oprze się wykonanie drugiego kardynalnego zadania regjonalizmu, mianowicie, opracowanie planu gospodarczego.

Nie potrzebuję tłumaczyć znaczenia i potrzeby tego planu. Wszyscy dobrze to rozumieją od Ministra do najprzeciętniejszego obywatela. Musimy jednak stwierdzić, że jak w życiu prywatnem, tak samorządowem i państwowem nie posiadamy nawet planu orjentacyjnego. Żyjemy od wypadku do wypadku. Zwykle jesteśmy zaskakiwani przez nieoczekiwane zbiegi okoliczności. Reagujemy na nie refleksyjnie. Przewidywać nie chcemy. Bawimy się w niespodzianki. Dziwić się temu nie mogliśmy dotychczas, brak do niedawna stałego rządu, a z drugiej strony brak znajomości stanu posiadania, pozbawiał Rzeczpospolita możności wyboru jakiegokolwiek stałego kierunku.

II. Regjonalizm a społeczeństwo.

Nie wdając się obecnie w teoretyczny spór, czy regjonalizm musi być tylko metodą, która winna przeniknąć do działalności istniejących instytucyj i organizacyj, czy też pożądanem jest, ażeby oparł się on o własne organizacje:

nie zatrzymując uwagi nad historją pochodzenia regjonalizmu, musimy stwierdzić już dziś, że regjonalizm budzi do aktywnego życia naszą prowincję. Jeżeli śpiączka ideowa, oczekiwanie wszystkiego od władzy centralnej i ślepe narzekanie na tę władzę cechowały do niedawna nasze życie prowincjonalne, to dziś jesteśmy świadkami tego, że coraz liczniejsze jednostki ze społeczeństwa poczuwają się do odpowiedzialności za to, co się dzieje w państwie. I dalsze wdrażanie do pracy państwowo - twórczej najlepszych jednostek ze społeczeństwa, ustalenie ściślejszej współpracy czynników rządowych, samorządowych i społeczeństwa, oraz danie możności przy pomocy Komitetów Regjonalnych każdej aktywnej jednostce ze społeczeństwa wywierania dodatniego wpływu na regulowanie każdej kwestji, posiadającej znaczenie ogólne, jak tego wymaga Statut powiatowego Komitetu Regjonalnego, pozwoli wytworzyć harmonję między rządem a społeczeństwem. A bez tej harmonji, bez wzajemnego zaufania, czyż możemy być pewni o jutro Rzeczypospolitej?

Biorąc za pośrednictwem Komitetu Regjonalnego aktywny udział w zwalczaniu napotykanych trudności, społeczeństwo przekona się, że nie wszystko da się zrobić odrazu nawet przy najlepszych chęciach rządu. Komitety Regjonalne, które będą budować swoją pracę nie na jakiejkolwiek platformie politycznej, lecz na objektywnym stanie rzeczy, usuną wzajemne waśnie i niezgody, które więcej nam szkodzą, niż najgorsi nasi wrogowie.

Biorąc na swoje barki uświadamianie szerokich mas, a w pierwszym rzędzie aktywnej części naszego społeczeństwa, regjonalizm utoruje, przy pomocy swoich opisów monograficznych, przez jednolity plan gospodarczy oraz przez objektywne zobrazowanie poszczególnych kwestyj drogę do porozumienia się i zgody.

Na tem polega doniosłe społeczne znaczenie regjonalizmu.

Józef Bek.

JAK TANIM KOSZTEM POPIERAĆ ROLNICTWO?

(Rozmowa z młodym samorządowcem).

— Udaję się na posadę do biura Wydziału Powiatowego.

— Doskonały Pan zrobił wybór; właśnie to pole do pracy dla młodego człowieka — z ideą.

— Ja tak bardzo idealistą nie jestem, jak zresztą całe moje pokolenie. Ale pracować chcę porządnie.

— To już wiele. Czy jest Pan z wykształcenia prawnikiem?

— Trochę, ale przeważnie poświęcałem się studjom ekonomicznym.

— Bardzo ważne na dzisiejsze czasy walki o wzmożenie wytwórczości. Czy powiat przyszły pański jest przemysłowy, czy też rolniczy?

— To ostatnie; przytem kąt zapadły, daleki od „cywilizacji". Sami rolnicy, kilkanaście większych posiadłości, reszta brać siermiężna.

— Trzeba tedy dźwigać rolnictwo.

— Tak myślę, i właśnie chciałem trochę pomówić, jak się do tego zabrać bo powiat to bardzo ubogi; nie można tam wielkich inwestycyj robić narazie.

— Jakoś będziemy radzić. Trzeba się będzie nasamprzód dowiedzieć, jak się tam ma z samopomocą rolników. Czy istnieją związki dla celów ogólnych, a może posunięty już daleko rozwój spółdzielni rolniczych?

— Dowiadywałem się; są dwie mleczarnie i 3 kasy Stefczykowskie — a pozatem — tabula rasa.

— Po polsku mówiąc: biała, niezapisana karta, na której Pan właśnie pierwsze znaki kłaść będzie. — To jest moment najtrudniejszy i najłatwiejszy zarazem.

— Na pierwsze się zgadzam, ale drugie?

— Widzi Pan, to teraz taki cudowny czas przyszedł. Do popierania rolnictwa zgłasza się obecnie każdy: Rząd, samorząd gospodarczy w postaci Izb rolniczych — CTR., C.Z.K.R.. — Gdzie te wszystkie siły działają, nie tak łatwo już swoje trzy grosze może wsunąć samorząd powiatowy ogólny. Ale tak — bez konkurencji to już dobrze. Może Pan robić wszystko.

Wszystko?

Tak! Rada powiatowa — czy tam Sejmik — jest gospodarzem powiatu. Musi to sobie jasno i mocno powiedzieć i ciągle powtarzać. A jako gospodarz, musi podejmować wszystko, na co ją stać. I to, co właściwiej należy do związku rolników i do spółdzielni rolniczych i do Rządu państwowego. Wszystko w miarę środków materjalnych.

— A znajomość rzeczy?

— Od czegoż Pan ma wyższe wykształcenie i chęć do „porządnej" pracy, jak to Pan powiedział? Fachowych doradców zawsze Pan znajdzie, jeśli nie na miejscu, to w najbliższem większem mieście. Oczywiście, musi Pan sobie postawić za zasadę, żeby w sprawach, które lepiej załatwiają sobie sami rolnicy, tylko czasowo ich zastępować, równocześnie pracując nad powołaniem do życia zrzeszenia rolników. Np. jeśli nawozów sztucznych dostarczają tam tylko prywatni kupcy, a Pan sprawdzi przez posłanie próbek do analizy chemicznej, że popełniają nadużycia, sprzedając np. niskoprocentowe żużle Thomasa za 16% i wyższe, albo, że cenę wogóle pobierają zbyt wysoką — może Pan — za zgodą Rady, na rachunek Rady zająć się pośrednictwem w sprzedaży nawozów sztucznych.

— Przepraszam, ale to wymagałoby budowy wielkich magazynów i środków obrotowych.

— Niekoniecznie. W akcji tej nie może chodzić o to, aby Rada dostarczyła całej ilości potrzebnych nawozów; główne jej zadanie polegałoby na regulowaniu ceny i dobroci towaru, a do tego wystarczy stosunkowo niewielka ilość. Niemniej, jednak musi Pan dokładać wszelkich starań, aby zawiązała się spółdzielnia rolniczo - handlowa. Po roku — dwóch pracy, jeśli nie wcześniej — to się uda napewno i wówczas odda jej Pan cały swój handel. Dobrze będzie, jeśli przytem Rada zakupi udział (jednakże niezbyt wielki, bo i ryzykować nie wolno publicznych pieniędzy i spółdzielnia—to przecież samopomoc!), aby Pan, czy ktoś z Rady, mógł wejść do Rady lub Zarządu tej spółdzielni i wspierać ją, zwłaszcza w pierwszym okresie jej życia. To samo można zastosować i względem zboża siewnego, maszyn rolniczych i t. p.

Specjalnie co do maszyn rolniczych ostrzegałbym jednak, aby to wyręczanie rolników nie wyrażało się, jak to ma miejsce i tu i owdzie — w tworzeniu powiatowych wypożyczalni maszyn. Ma to bardzo wiele stron ujemnych. Przedewszystkiem trzeba pomyśleć wówczas o stworzeniu powiatowego warsztatu naprawy maszyn, bo przecież rzadko kiedy zwrócą pożyczający maszynę w stanie nieuszkodzonym. Następnie, nigdy nie może być magazyn tak zaopatrzony, aby wystarczył zapotrzebowaniu, stąd powstają albo nadużycia ze strony magazyniera, pobierającego datki za uwzględnienie pierwszeństwa, albo niesnaski i narzekania tych, którym nie dano tego pierwszeństwa.

— Więc, jakaż rada?

—Tworzenie drobnych spółek maszynowych, rzecz dobrze znana i gęsto

praktykowana, w Małopolsce przedewszystkiem, a także i w środkowych województwach.

— Czy taką samą zasadę stosować i do oczyszczania nasion?

— Nie, tu jest inna sprawa: tryjer, wialnik ustawia się na jednem miejscu i tam pokolei schodzą się rolnicy ze swojem zbożem siewnem. Oczywiście, że może złożyć się kilkunastu gospodarzy i na wspólny koszt sprawić sobie maszyny i narzędzia do czyszczenia. Ale zanim się to stanie, może powiat im zakupić kilka kompletów i ustawić w różnych miejscach, najlepiej przy kółku rolniczem, mleczarni, wreszcie przy urzędzie gminnym. Można to także załatwić w postaci pożyczki, umarzanej z opłat pobieranych za czyszczenie. Sprawa to drobna, a skutki bogate: znikną wprawdzie malownicze maki i bławaty z łanów zbożowych, ale znikną także i łysiny w połaciach koniczyny — przez kaniankę sprawione.

— To byłoby, jak dotąd, tylko wyręczanie tymczasowe rolników?

— Przepraszam, jeszcze nie wszystko. Ale w tej chwili przychodzi mi na myśl, że w przygotowaniu swem do pracy powinien Pan uwzględnić to, co inne powiaty już czynią. Trzeba się zapoznać z działalnością samorządu w całej Polsce. Działalność to bardzo różnorodna, tu i owdzie obfita w skutki.

— Słuszna myśl, ale gdzież są te materjały?

— W jednem miejscu niema zebranych. Ale najwięcej wiadomości można otrzymać w Zarządzie centralnej organizacji samorządu powiatowego w Warszawie (Plac Napoleona 7). Kilka powiatów wydało książkowe sprawozdania ze swej działalności (Skierniewice, Lublin, Łódź...). Część drukowana jest w rocznikach Kalendarza za lata poprzednie, w numerach „Samorządu". Kilkanaście powiatów wydaje czasopisma swoje, i tam o wszystkiem piszą, co się robi w powiecie.

Wracając do rolnictwa, dowie się Pan z tych sprawozdań, że jeszcze w jednej poważnej sprawie samorządy pomagają rolnikom: ułatwiając nabycie ziarna szlachetnego siewnego i odpowiedniego do gleby miejscowej.

— Z tą sprawą jestem trochę obznajmiony, wiem dobrze, że wymaga to studjów, doświadczeń długoletnich, prowadzonych przez fachowców pierwszej klasy, a skądże wydziały powiatowe?

— Właśnie! To jest przykład nie bardzo do naśladowania, w każdym razie z wielką ostrożnością. Czyni to kilkanaście sejmików, prowadzących ową hodowlę we własnych gospodarstwach. Inne sprowadzają zboże siewne i odsprzedają je rolnikom. Inne jeszcze udzielają kredytu na zakup ziarna. Inne wreszcie dają gwarancję Bankowi Rolnemu za kredyt udzielany na ten cel rolnikom.

— Który ze sposobów poradził by mi Pan do użytku?

— Ponieważ mówimy o tem, jak *tanio* popierać rolnictwo, więc chyba — ten ostatni. Ale tu dobrze będzie dowiedzieć się, z jakiej firmy należy sprowadzać ziarno do siewu, i tę rolnikom zalecić przy udzielaniu pożyczek. A praktyczna przytem jeszcze rada: tranzakcję gwarancyjno - pożyczkową lepiej prze-

prowadzać przez powiatową kasę oszczędności: i taniej i bezpieczniej to będzie dla funduszów powiatowych.

— Toby może było wszystko, co się tyczy dostarczenia rolnikowi potrzebnych do gospodarstwa głównych przedmiotów: nasienia, nawozu sztucznego i maszyny.

— Zgodziłbym się, że to wszystko, o ile Pan nie pominął w w myśli rozpłodników odpowiednio silnych, zdrowych i rasowych.

— Oczywiście, nie wspominałem, bo co do tego istnieje ustawa, trzeba więc ją tylko należycie wykonać.

— Pamiętając jednak o jednem: najlepszy reproduktor, jeśli nie będzie należycie żywiony i utrzymany, wkrótce zmarnieje lub zdziczeje. Tu pożytecznem okazuje się umieszczenie kupionego z funduszu publicznego stadnika nie u prywatnego gospodarza, lecz przy mleczarni, kółku rolniczem; w każdym razie dozór instruktora rolnictwa możliwie bliski jest konieczny. Np. ważne jest, aby buhaj nie stał ciągle bezczynnie, lecz był używany do pracy...

— To już nie do mnie należy, ale do tego właśnie agronoma społecznego, czy instruktora rolnictwa i hodowli?!

— Pan sam nie będzie kontrolował ani paszy, ani stajni, ani sposobu obchodzenia się ze stadnikiem, ale Pan musi o tem wszystkiem wiedzieć, czego trzeba. Pańska rola: to być doradcą, inicjatorem, a w każdym razie okiem i uchem wydziału powiatowego na wszystko, co się dzieje w powiecie. I dlatego pierwszem zadaniem Pana jest wszechstronnie, wyczerpująco poznać całe terytorjum powiatu. Np. czy Pan wie, jak jest z glebą uprawną w powiecie?

— Wiem, ile jest morgów do opodatkowania.

— Ale, ile przestrzeni w morgach i hektarach jest zupełnie nieużytecznej i dlaczego, to już Pan nie wie. Ile stałych bagien, moczarów, nieeksploatowanych torfowisk, wąwozów niezalesionych porządnie, wydm piaszczystych? Właśnie to powiększenie ziemi użytkowej, to bezsporne zadania samorządu powiatowego.

— Bardzo wdzięczne zadanie! To jakby rozszerzenie granic powiatu od wewnątrz.

— Pięknie Pan to określił. Prawdziwie twórcza praca: stwarzania nowych warsztatów pracy. Tu należy i regulacja rzeczek, zalewających stale nadbrzeżne pola, szczególnie w miejscowościach nizinnych. Tylko, że do tego potrzeba już sum większych. Jednak i tu radzą sobie powiaty w ten sposób, że tworzą po dwa spółki wodne przymusowe, wciągając i liczne rzesze rolników, którzy dostarczają robocizny szarwarkowej w wielkiej ilości. Wzory takiego postępowania spotkać można zwłaszcza w powiatach nadnarwiańskich i nadbużańskich, jak Ostrołęka, Kolno, Ostrów, Siedlce i inne. Przy udziale funduszu meljoracyjnego państwowego, wojewódzkiego i przy pomocy szrwarku — fundusz powiatowo - podatkowy już stosunkowo nie bardzo się wysilać musi.

— O ile wiem, to w moim przyszłym powiecie takich zupełnych nieużytków jest bardzo niewiele.

— Ale bez drenowania nie obejdzie się z pewnością. Inż. Turczynowicz obliczył przed kilku laty, że w całej Polsce jest coś 18 mil. ha nadmiernie mokrej gleby. Tu rola powiatu może się kończyć na inicjatywie do zakładania spółek drenarskich i na udzielaniu pożyczek spółkom na koszty sporządzania planu i kosztorysu robót odwadniających. Pożyczkę taką powiat z powrotem po otrzymaniu przez spółkę kredytu długoterminowego dostanie z Państw. Banku Rolnego. Cały wydatek powiatu — to strata na procencie za jakiś rok czasu.

Pozatem powiat może się zdobyć na jeden jeszcze wydatek, związany z odwadnianiem gruntu, niewielki, ale w skutkach dużego znaczenia: na stypendjum dla jednego bodaj (co roku — przez kilka lat) kandydata na kurs dozorców meljoracyjnych robót.

— Nawet, gdy się takich robót w powiecie nie dokonywa?

— Co za wątpliwości! Oczywiście, nawet w takim wypadku. Jeżeli w tym roku niema, to będą za rok lub za dwa. A zresztą, bardzo, niestety, obfite doświadczenie poucza, że olbrzymie ilości meljoracyj wykonanych marnieje z powodu pozostawiania ich bez opieki, bez doglądu, naprawy, porządkowania ustawicznego. Dozorcy stale będą mieli zatrudnienie. A gdyby nawet w tym powiecie taki stypendysta potem nie pracował, to wydatek kilkuset złotych nie będzie zmarnowany przez to, że jednemu z mieszkańców powiatu da się chleb w rękę; — kraj na tem zyszcze, jeśli już nie ten sam powiat.

— Jak dotąd, to rzeczywiście — obchodziliśmy się bez wielkich nakładów. Ale jak poradzić sobie z oświatą rolniczą, z budową szkoły rolniczej, która ma być w każdym powiecie?

— Będzie i szkoła: Nie w tym roku, nie w przyszłym, to za pięć albo i więcej. Zwiększy się zamożność rolników przez większą wydajność pracy, to i na szkołę przyjdzie kolej. A tymczasem oświatę praktyczną można szerzyć i tańszym sposobem. Niezbędny do tego jest nauczyciel wędrowny, zwany instruktorem rolnictwa i hodowli albo agronomem społecznym. A w wypadku, gdy i na utrzymanie takiego agronoma powiat nie może wydać kilku tysięcy złotych rocznie, a związki rolników też uczynić tego nie potrafią, może powiat przeznaczyć tysiąc pięćset złotych rocznie przez 4 lata znów na stypendjum dla kandydata do wyższej szkoły gospodarstwa wiejskiego. Można przytem stypendjum to uczynić zwrotnem, w razie, jeśli stypendysta po ukończeniu studjów nie osiądzie w powiecie.

Pozatem może Pan zająć się urządzaniem kursów kilkudniowych przy pomocy organizacyj rolniczych tem się trudniących. Do takich należy np. sekcja kół gospodyń wiejskich przy C. T. R. w Warszawie. Kursy te cieszą się wielkiem powodzeniem i zasługują na energiczne poparcie. Kursy, a na ich podstawie tworzone koła gospodyń wiejskich znakomicie przyczyniają się do podniesienia nietylko gospodarczej ale i obyczajowej kultury wsi naszej. Wydatek tu może być dwojaki: albo tylko 300 — 500 zł. na koszty kursu, albo jeszcze

stałą kwotę roczną na utrzymanie instruktorki powiatowej gospodarstwa kobiecego. To już według możności. Ale widzę, że Pan sobie notuje coś w tej chwili.

— Właśnie, chciałem zapytać, czy niema jakichś drukowanych sprawozdań, jakichś rozpraw o tem wszystkiem?

— O to najłatwiej: są i broszury, i książki, i czasopisma. Przedewszystkiem radziłbym przeczytać: *„Reformę agronomji społecznej"* prof. Wł. Grabskiego: szerokie ujęcie masowego i szybkiego szerzenia wiedzy praktycznej wśród naszych drobnych rolników. Niech Pan zaproponuje wydziałowi powiatowemu, aby w bibljotece sejmikowej, podręcznej, znajdowały się także czasopisma rolnicze, a przedewszystkiem te, które traktują o polityce rolnej, jak: *„Rolnik - Ekonomista"*, jak *„Rolnictwo"*. Niejedno Pan stamtąd zaczerpnie, co się przyda i Komisji rolnej powiatowej i Panu samemu. O kursach i kołach gospodyń wiejskich mówi p. Zdanowska w broszurce *„Koła gospodyń wiejskich"*.

A prof. Mikułowski - Pomorski wprowadza teraz na szeroką skalę już nie kursy ale *konkursy*, przeważnie wśród kół młodzieży wiejskiej. Rzecz świetnie pomyślana i prawie, że przeniesiona do nas z Ameryki.

— O tem to nawet czytałem w broszurze, co mi wpadła w rękę p. t. *„Wychowanie rolnicze młodzieży wiejskiej"*, wydanej przez Bibljotekę Związku Młodzieży Wiejskiej w 1928 r. Pięknie ilustrowane sprawozdanie z życia kół, a specjalnie o tych konkursach: hodowli prosiąt, buraków pastewnych, kur, uprawy kapusty, ogórków. Udział powiatów w tem ograniczać się może do niewielkich kwot na nagrody konkursowe.

— Widzi Pan, ile to jest sposobów taniego popierania rolnictwa, to znaczy bez wkładania jakichś większych kapitałów inwestycyjnych. Przytem to nie będzie bierne subwencjonowanie związków rolniczych, ale praca z własnej inicjatywy płynąca.

Pozostawałoby do omówienia jeszcze lecznictwo zwierzęce. Ale z tem najmniejszy kłopot. Na utrzymanie paru punktów weterynaryjnych z felczerami i jednego lekarza z pewnością zgodzą się chętnie członkowie sejmiku. Zresztą to nie może dużo kosztować, bo za porady udzielane w ambulatorjach pobiera się opłaty z początku niskie, stopniowo podwyższane aż do pokrycia zupełnego kosztów utrzymania takiej przychodni leczniczej. Nie mówię tu już o budowie całego szpitala ze stajniami dla zwierząt, z laboratorjum i t. p. Na to już trzeba wydać odrazu dużo pieniędzy.

— Ogólne mniemanie jednak jest takie, że lud nasz nie wierzy weterynarzom, jak i lekarzom chorób ludzkich, woli iść po porady do znachorów.

Tak to jest prawdziwe dopóty, dopóki ten lud ma iść sam do weterynarza; szybko jednak ten brak zaufania znika, skoro weterynarz sam idzie do gospodarza. To znaczy, że weterynarz sejmikowy winien tak jak i lekarz sej-

mikowy ludzki, główną swą pracę zasadzać na zapobieganiu szerzeniu się i powstawaniu chorób. W tym celu podejmuje się całą szeroką akcję higjeny publicznej. Lekarz weter. winien odwiedzać stajnie i obory; przy sposobności takich odwiedzin dla celów ogólnej higjeny, nie poskąpić także rad praktycznych, nawet zabiegów leczniczych — tem zdobędzie sobie odrazu zaufanie ludności, która widzieć w nim będzie swego przyjaciela i doradcę.

— Tak, ale wyrzynanie zwierząt w czasie szerzenia się niektórych epidemij?...

— To, na szczęście, dla samorządu — dokonywa państwo na swój rachunek i przez swoich lekarzy.

Na zakończenie tego wywiadu chciałbym jeszcze o jednej wspomnieć „gałęzi" gospodarstwa rolnego — o sadownictwie. A to dlatego, że bardzo liczne powiaty tem się zajmują, głównie mając na celu wysadzanie dróg publicznych drzewami i to koniecznie owocowemi. Popełniają przytem ten błąd zasadniczy, że zakładają małe szkółeczki drzewek, hodując w ten sposób materjał słaby, a często zgoła lichy. Zamiast tego, zresztą w myśl naszego założenia: popierania bez większych nakładów — lepiej postępują te wydziały powiatowe, które sprowadzają na jesieni i na wiosnę pewną ilość szczepków ze wzorowych zakładów sadowniczych i rozsprzedają je właścicielom sadów, a czego nie sprzedadzą — to wysadzają przy drogach.

Ściśle biorąc, z rolą, z gospodarstwem zbożowem i hodowlanem, to ma mało związku, ale wobec rozdrabniania gruntów dobry zbiór owoców to ważna pomoc dla gospodarza. A jak ktoś dowcipnie powiedział: wszyscy pragniemy raj sprowadzić na ziemię, a właśnie raj biblijny — to wielki sad owocowy.

A już prawdziwie „na drogę" chciałabym zwrócić Panu uwagę, że jednym z najdzielniejszych środków pomocy rolnictwu — to dobre drogi, zwłaszcza te boczne, mniejsze drogi gminne. Przez nie drobny rolnik wywiezie i przywiezie, co mu potrzebne; przez nie dojedzie do rolnika łatwiej instruktor, weterynarz, prelegent z wykładem i t. d. A właśnie uporządkowanie dróg tych, przy zużytkowaniu umiejętnem szarwarku, nie wymaga wielkich funduszów ze strony powiatu, natomiast wymaga wiele dobrej woli, energji i myśli ze strony pracowników wydziału powiatowego.

— Bardzo dziękuje za tak szczegółowe wyjaśnienia. Jedno tylko jeszcze zapytanie: jak ma się zachować samorząd powiatowy w swoich poczynaniach wobec związków rolników?

— Częściowo już wyżej tę sprawę poruszyłem. Różnie się te rzeczy kształtują w różnych powiatach. O jednem tylko proszę pamiętać: samorząd ma rację uzasadnioną opiekowania się rolnictwem, bo 1) Polska to kraj przeważnie rolniczy, 2) samorząd korzysta z powagi władzy, co mu niejedno ułatwia, 3) ko-

rzysta z kredytu, bo daje 100% bezpieczeństwo, 4) może wprawić w ruch olbrzymie źródło siły, jakiem jest szarwark (np. przy robotach meljoracyjnych. drogach gminnych), 5) jest powszechny i trwały i 6) musi dbać o podniesienie rolnictwa, bo to wzmoże siłę płatniczo - podatkową ludności powiatu, co ułatwi samorządowi powiatowemu spełnienie wszystkich jego zadań.

Żegnam zatem Pana i proszę podzielić się ze mną w swoim czasie własnemi doświadczeniami w pracy na stanowisku.

Inż. J. Bajkiewicz.

BRUKI Z MAŁEJ NIEFOREMNEJ KOSTKI KWARCYTOWEJ.

W ubiegłym sezonie robót drogowych Sejmik Warszawski za pośrednictwem Wielkopolskiego Przedsiębiorstwa Budowy Dróg i Mostów „P. Hałas" wykonał 7 kilometrów dróg brukowanych małą kwarcytową kostką, a mianowicie: 2 kilometry na odcinku „Jeziorna - Skolimów" i 5 kilometrów — „Bluszcze - Miedzeszyn". W celu zainteresowania i zapoznania szerszego ogółu techników z nieznanym nietylko na terenie stolicy, lecz i powiatu stołecznego nowym typem bruku z małej nieforemnej kostki kwarcytowej, podaję poniżej szczegóły techniczne i przebieg wykonania tych robót.

Jako ciekawszy szczegół robót ziemnych możnaby zaliczyć ten, że droga „Bluszcze - Miedzeszyn" przebiega tuż u podnóża wału, ochraniającego nizinne tereny Kępy i Gocławka od zalewu ich przyborem wód z rzeki Wisły, wskutek czego korona drogi posiada z prawej stony specjalne odwodnienie za pomocą brukowanego rynsztoku, studzienek betonowych i rur przepustowych, założonych pod koroną drogi (patrz rys. Nr. 6). W wymiarze poprzecznym korona drogi waha się pomiędzy 9, a 11 mtr.; podłużny spadek koryta mieści się w granicach 0.003 — 0.005, zaś dno koryta posiada jednostronny spadek, wynoszący 2,5%. Podłoże koryta, jako gliniaste, wypełnione czystym, gruboziarnistym wiślanym piaskiem, przeciętnie 15 cm. grubo, na którym ułożono pierwszy bruk z małego łamanego kamienia kwarcytowego, sprowadzonego przeważnie z Państwowych Kamieniołomów „Zagnańsk" a częściowo z Kieleckiego Kamieniołomu, należącego do firmy „P. Hałas".

Bruk dolny wykonywano w obramowaniu uprzednio ustawionych krawężników, których poszczególne kamienie miały przeciętną wysokość 35—40 cm., to jest wysokość, cokolwiek przewyższającą głębokość koryta jezdni. Brukowanie odbywało się przez brukarzy, pracujących w pozycji stojącej; brukarze w większej liczbie byli sprowadzani z Poznańskiego, częściowo zaś — miejscowi. Grubość bruku dolnego wyniosła średnio 12 cm., był on ubijany póty, póki bocznemi szczelinami nie wydostał się na jego powierzchnię piasek do 1 — 2 cm. gru-

bo. Dopiero taki stan brukowania uznano za dostatecznie wytrzymały. Należy zwrócić uwagę, że po ubiciu dolnego bruku krawężniki górowały nad burtami około 5 cm. (patrz rys. Nr.2).

Przed układaniem górnego bruku pozostałą część koryta, z pewnem jeszcze wygórowaniem ponad krawężniki, zapełniano piaskiem gruntowym, który posiadał dużą domieszkę mułu. Muszę tu zaznaczyć, że ostre, gruboziarniste rzeczne piaski absolutnie do tego rodzaju robót nie nadają się, przciwnie — są wręcz szkodliwe. Tradycyjny błąd układania bruków wogóle na czystym piasku gruboziarnistym, pochodzenia rzecznego, niestety, daje się spostrzegać u wielu drogowców, którzy nie chcą uwzględnić tych okoliczności, że piasek ostry, śliski, mający w sobie utrzymać inkrustację kamienną (a zwłaszcza z kamieni polnych, otoczaków) nie jest w stanie utrzymać ją w należytej spoistości i, że pod większym naciskiem kół, pomimo wytrzymałości podłoża ziemnego, kamienie - brukowce tem łatwiej się wyślizgują, im nacisk kół jest większy, oraz im suchszy jest piasek w podłożu. Rok 1928, jako b. suchy, w zupełności to potwierdził i w wielu miejscach stolicy, pomimo użycia doborowego materjału kamiennego, a także dokładnego wykonania bruku, tu i owdzie dały się zauważyć przerżnięcia i wyślizgnięcia kamieni już w parę tygodni po wykonaniu bruku. To też do ułożenia jezdnej warstwy bruku na wspomnianych wyżej odcinkach użyto piasku mułkowatego, o małej przepuszczalności wody, a dobrze utrzymującego poszczególne kamienie w bruku nawet bez ich klinowania, o ile kamienie te są dobrze ustawione i dostatecznie ubite tarankiem.

Ciekawy przebieg pracy układania górnego bruku rozpoczął się, jak już zaznaczyłem wyżej, wypełnieniem reszty koryta piaskiem na 12 do 15 cm. grubo, przyczem wypukłość pośrodku nadano z poprzeczną pochyłością około 6%, która po ostatecznem ubiciu jezdni została zredukowaną do 3,5%. Rysunek 3-ci wskazuje ten nadmiar piasku, który przy dalszych ubijaniach jezdni będzie prawie całkowicie wyciśnięty, a pomiędzy dwiema warstwami bruków pozostanie go tylko 2 do 3 cm. grubo. Układanie bruku zaczęło się od założenia pierwszej linji kostek (patrz rys. Nr. 4-ty), których przekątnie skierowano wzdłuż osi drogi. Wypukłość poprzeczną regulowano specjalnym szablonem i 3-ma naciągniętemi wzdłuż koryta sznurkami, dzielącemi poprzeczny profil na 4 równe części, w których zajęło miejsce 4-ch brukarzy. Ukośne spoiny po ułożeniu bruku stanowiły odstępy poszczególnych kostek od 1 do 2 cm. Praca brukowania w pozycji nie klęczącej, a „z krzyża", jak się wyrażali brukarze, trwała bez przerwy 50 minut, poczem sygnałem gwizdkowym dawano im 10 minut odpoczynku. I tak dalej. Po ułożeniu bruku na większej nieco przestrzeni (około 300 m. b.) w ślad za brukarzami szła I-sza kolumna baraniarzy, składająca się z 4-ch ludzi fachowo dobrze wyszkolonych, którzy tarankami żelaznemi wagi średniej 60 kg. miarowo i w takt uderzali w poszczególne kostki bruku, wtłaczając je za pierwszym razem na głębokość około 4 cm.

Proces ubijania, napozór łatwy, wymagał jednak dużej siły, wprawy i czucia, aby nie wcisnąć zanadto słabszych kostek głębiej od innych i aby nie zniekształcić poprzecznego profilu jezdni. Za pierwszą kolumną baraniarzy w odległości około 300 m. b. postępowała druga, której zadaniem było wbicie kostek w materac piaszczysty na głębokość średnią $2\frac{1}{2}$ cm. Temu ubijaniu towarzyszyło polewanie jezdni wodą, aby ułatwić wydostawanie się piasku poprzez szczeliny boczne na powierzchnię bruku. Po drugiem ubijaniu kostek jezdnia była otwarta dla ruchu kołowego na przeciąg czasu 7 dni. Ruch kołowy wskazywał tu i owdzie słabsze miejsca; zmieciono żelaznemi szczotkami z całej jezdni piasek i puszczono III-cią kolumnę baraniarzy, którzy przy obfitem polewaniu jezdni wodą, wbili kostkę na głębokość około $1\frac{1}{2}$ cm. Po przejściu III-ej kolumny baraniarzy jezdnia była równa i nie dało się zauważyć ani kolei, ani wgłębień.

Znów otwarto jazdę i puszczono po tym bruku dostawę materjałów kamiennych do robót, prowadzonych na dalszych kilometrach. Ruch kołowy trwał teraz 2 tygodnie, poczem po zmieceniu z jezdni piasku, puszczono IV-tą kolumnę baraniarzy.

Jako efekt intensywnej pracy ostatniej kolumny baraniarzy, pomimo bardzo obfitego zlewania jezdni wodą, było obniżenie bruku zaledwie o $\frac{1}{2}$ do 1 cm.

Trzeba zaznaczyć, że nasz kwarcyt kielecki w zupełności zdał egzamin z wytrzymałości na uderzenia, gdyż podczas 4-krotnego ubijania kostek tarankami wagi 60 kg., spuszczanemi z wysokości przeciętnej 40 cm., dało się zauważyć na jednym hektometrze jezdni zaledwie parę pękniętych kostek.

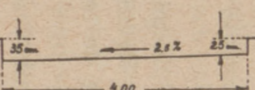
Przejście czterech kolumn baraniarzy spowodowało: wyciśnięcie około 80%-ów ilości piasku z pod bruku na jego powierzchnię, bardzo silne skomprymowanie reszty piaszczystego podłoża, a zatem szczelne wypełnienie wszelkich próżni pod górnym brukiem, oraz wydatne spłaszczenie poprzecznego profilu jezdni, co w dalszej swej konsekwencji wywołało silne zaklinowanie poszczególnych kostek w bruku. Przebieg brukowania i ubijania górnego bruku w podłużnym przekroju przedstawia rysunek 5-ty, zaś ostateczne wykonanie szosy w poprzecznym jej profilu — rysunek 6-ty.

Nie twierdzę bynajmniej, aby opisany wyżej typ jezdni w zupełności rozwiązał problem budowy dróg w sensie oszczędnościowym co do wydatków i najdłuższego okresu czasu jego wytrzymałości, niemniej jednak, zdaniem mojem, zasługuje on na uwagę z wielu względów. Przedewszystkiem sposób układania tego typu bruków wzbudza duże zaufanie, a następnie bruk podwójny konstrukcyjnie posiada większą wytrzymałość od bruków pojedyńczych, wreszcie daje się układać tylko górny bruk na starej szosie względnie starym bruku. Bruk dolny, jako fundament nośny, wykonany choćby z mniejszych kamieni, pod względem wytrzymałości zawsze będzie posiadał wyższość nad zwykłym fundamentem ziemnym. Jest on ułożony na materacu z ostrego rzecznego

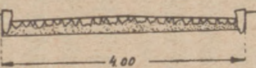
BUDOWA 5 KM. SZOSY „WARSZAWA–MARCZEW" I 2 KM. SZOSY „JEZIORNA–SKOLIMÓW" Z NIEFOREMNEJ MAŁEJ KOSTKI KWARCYTOWEJ.

BUDOWĘ WYKONAŁ SEJMIK WARSZAWSKI W 1928 R.

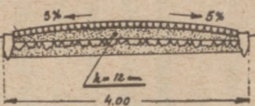
RYS. № 1

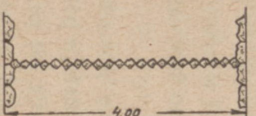
RYS № 2

RYS № 3.

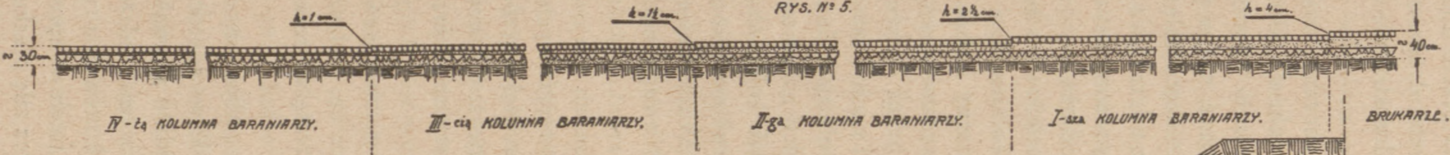

RYS. № 4

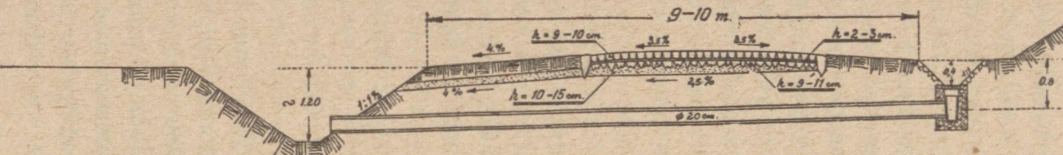

PODŁUŻNY PRZEKRÓJ JEZDNI W CZASIE BRUKOWANIA I UBIJANIA.

RYS. № 5.

RYS. № 6. POPRZECZNY PRZEKRÓJ SZOSY W STANIE WYKOŃCZONYM.

SKALA 1:40.

piasku, dobrze filtrującego, a przeto zadanie przepuszczalności wód z jezdni i odprowadzenie ich właściwemi drogami jest tu dobrze rozwiązane; poza tem dobre ubicie dolnego bruku dostatecznie wytrzymuje nacisk przekazany za pośrednictwem górnego bruku.

Rozkład ciśnienia na jednostkę powierzchni podkładu ziemnego, wskutek pokaźnej grubości obydwu bruków (30 cm. łącznie z piaszczystemi materacami) znacznie się zmniejsza, przeto wywołanie pozostałej deformacji w podłożu ziemnem jest o wiele trudniejsze, niż w podłożach dróg szosowanych. Co zaś tyczy się deformacji bruku dolnego, należy zaznaczyć, że z uwagi na pokrycie go brukiem górnym, wszelkie uderzenia i poślizgi (wywołane hamowaniem pojazdów) są znacznie już złagodzone i nie powinno być obaw do zniekształcenia dolnego brukowanego podłoża.

Pod względem oszczędnościowym bruk dolny posiada dużą zaletę, gdyż wykonywuje się z materjału kamiennego, jaki pozostaje przy produkcji kostek, a ponieważ przy wyrobie 1 tonny kostek otrzymuje się prawie tyleż kamienia łamanego, co i kostek, przeto omawiany typ bruku daje możność prawie w całości wyzyskania skały, nie licząc oczywiście kilku %-ów grysiku i tłucznia, który to materjał również jest cenny, jak i kamień łamany. Dodać przytem należy, że Państwowe Kamieniołomy „Zagnańsk" dostarczają kwarcytowy kamień łamany po cenie 6 złotych za tonnę loco wóz stacja naładowcza, co nawet przy dalszych transportach kolejowych (paręset kilometrów) wytrzymuje kalkulację w porównaniu z brukiem z kamieni polnych, a znajdujących się zaledwie w kilkunastu kilometrach od miejsca prowadzenia robót.

Należy również zwrócić uwagę na zalety bruku kostkowego, a mianowicie:

1. Możność zużycia własnych krajowych kamieniołomów, przez co unika się bardzo kosztownych opłat taryfowych, a niekiedy i celnych;

2. Możność zatrudnienia większej ilości robotników nawet w martwych okresach budowlanych, ponieważ, jak dotąd, kostki na bruki w większości są wyrabiane ręcznie; fakt ten poważnie przyczynia się do zredukowania bezrobotnych;

3. Piaskowiec kwarcytowy, jaką nazwę dano kamieniołomom „Zagnańsk", daje się łatwo obrabiać na kostkę, zwłaszcza małą i nieforemną. Ręczny wyrób tej kostki jest łatwy i przeciętny robotnik szybko wdraża się do tego rodzaju pracy;

4. Z jednej tonny kostek układa się dość dużo jezdni, bo około 7 m.^{3};

5. Wytrzymałość tej kostki na uderzenie jest duża, ścieralność w odniesieniu do granitu wyraża się średnio stosunkiem 3,5 : 4,6, a powierzchnia jezdni jest mniej śliska od granitów, a tembardziej bazaltów;

6. Techniczny sposób wykonywania tych bruków gwarantuje większą wytrzymałość od bruków, układanych na sposób warszawski. Kilkakrotne ubijanie jezdni górnej i wyciskanie przez siłę piasku na powierzchnię bruku, bezsprzecz-

nie jest jego dużą zaletą. Brukarz miejscowy, układając w bruku poszczególne kamienie, stara się je bokami wzajemnie dotykać, a dla zwiększenia siły tarcia, klinuje je szabrem. Tak wybrukowana jezdnia ma pracować poniekąd jako sklepienie. Czy zaś dostatecznie wypełnia on piaskiem wszelkie próżnie, szczeliny, jakie są pod brukiem, mniej troszczy się o to, a jednak konstrukcyjnie jest to defekt, który znajduje potwierdzenie w zjawisku przesiewania się piasku, leżącego na ukończonej powierzchni bruku, a nawet gorzej, bo niekiedy i szabru, który zamiast klinować kamienie, bezcelowo leży pod brukiem.

Wynik tego sposobu brukowania jest taki, że pod większym naciskiem kół wozów ciężarowych, w próżnie, jako słabe miejsca, jezdnia stopniowo się zapada, tworząc w krótkim względnie czasie niepożądane wyboje. Brukarz poznański zaś twierdzi, że jego bruk nietylko utrzymuje się bocznem tarciem poszczególnych kamieni, lecz także odporem silnie skomprymowanego podłoża piaszczystego, a ponieważ pod jego brukiem, wskutek wyciskania piasku na jezdnię, nie może być już próżnych miejsc, przeto bruk nie ma się gdzie zapadać. Wyjątkowo tylko przekroczenie dozwolonego nacisku na podłoże ziemne może spowodować wklęśnięcie bruku, a które może być wywołane niedopuszczalnem obciążeniem kół pojazdów. To też brukarz poznański nie odda do użytku publicznego jezdni bez zbadania jej wytrzymałości, za pomocą przejazdu po ukończonym bruku próbnego wozu z ładunkiem, conajmniej 50% przewyższającym dozwolony ładunek. Podobny fakt miał miejsce przy otwarciu drogi „Jeziorna - Skolimów", gdzie po świeżo wykończonej jezdni przejechał wóz wraz z ładunkiem wilgotnego piasku, ogólnej wagi 7½ tonny, nie zostawiając żadnych śladów pozostałej deformacji. Obręcze wozu były 3"-owe, co po przeliczeniu na jeden cm. b. szerokości obręczy, wypadło obciążenie około 250 kg.

7. Z uwagi na podwójny materac piaszczysty, bruk tego rodzaju jest cichy i elastyczny, co stwierdzono podczas próbnej jazdy.

8. Ostatnią wreszcie zaletą tego bruku jest jego taniość w stosunku do bruków kostkowych. Nie licząc kosztów robót ziemnych, usypanie materaców piaszczystych i ułożenie 1 m.^{2} podwójnego bruku wyniosło 23 zł. 50 gr., przy dalszym transporcie końmi materjałów kamiennych i 22 zł. 50 gr. — przy bliższym transporcie tychże materjałów.

Do wad tego rodzaju bruków poza brakiem konkretnych danych w przedmiocie jego wytrzymałości na ciężki ruch kołowy, należy wymienić, że jego wykonanie wymaga: fachowo więcej wyszkolonych, a więc i droższych brukarzy; pilnego dozoru w sortowaniu kostki i prawidłowem jej układaniu, oraz mozolnego i kosztownego zarazem jej ubijania. Jak długo wytrwają ułożone bruki na wskazanych odcinkach, trudno narazie opinjować, aczkolwiek nieodosobnione fakty utrzymywania się w spoistości jezdni makadamowych, które pracują o jednym nieraz szaberku, przemawiają raczej za, niż przeciw tym brukom.

Józef Rożkowski.

KOMUNALNE KASY OSZCZĘDNOŚCI.

Wszystkie komunalne kasy oszczędności, działające na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, muszą do dnia 1 stycznia 1929 roku uzgodnić swe statuty z Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 kwietnia 1927 r. o komunalnych kasach oszczędności, ogłoszonem w Dz. Ust. Nr. 38, r. 1927, poz. 399.

Do końca 1927 r. istniało takich kas przeszło 300. Liczba ta wciąż wzrasta, a w szczególności na terenie b. zaboru rosyjskiego, gdzie dawniej komunalnych kas oszczędności wcale nie było.

Wzrost ilości komunalnych kas oszczędności na tym ostatnim terenie tamowany był przez brak wzorowego statutu i przepisów wykonawczych do rozporządzenia Prez. Rzecz. o kom. kasach oszczęd.

Dziś, gdy i statut wzorowy i przepisy wykonawcze zostały ogłoszone (Dz. Ust. Nr. 44 r. 1928, poz. 424), nic nie stoi na przeszkodzie do uruchomienia komunalnych kas oszczędności tam, gdzie takiej kasy jeszcze niema.

Nie należy jednak zapominać, że zgodnie z art. 10 Rozp. Prez. Rz. o komunalnych kasach oszczędności władza nadzorcza może odmówić zatwierdzenia uchwał i statutów, a temsamem uruchomienia komunalnych kas oszczędności, jeśli uzna:

1) że stan finansowy związku organizującego kasę nie daje podstawy niezbędnej dla dostatecznego zabezpieczenia interesów wkładców albo nie zapewnia funduszu wystarczającego na koszty zorganizowania i uruchomienia kasy;

2) że istnienie w siedzibie organizowanej kasy społecznych organizacyj kredytowo - oszczędnościowych i stopień ich rozwoju czynią zbędnem tworzenie komunalnej kasy oszczędności.

Wobec tego, że obecnie już prawie w każdym powiecie istnieje powiatowa komunalna kasa oszczędnościowa, tu możność odmowy założenia nowych kom. kas oszczęd. jest równoznaczna z niedopuszczeniem niezdrowej konkurencji między kom. kas oszczęd. w tym samym powiecie, o ileby miasto chciało powołać do życia miejską kasę oszczędności.

Komunalne kasy oszczędności są zakładami komunalnemi o *własnej osobowości prawnej*.

Zadaniem ich jest ułatwiać gromadzenie oszczędności i uprzystępniać ludności tani kredyt.

Związek komunalny, organizujący kasę, jest względem niej związkiem poręczającym i odpowiada za zobowiązania kasy z tytułu wszelkich wkładów oszczędnościowych.

Niezależnie od tego związek poręczający odpowiada i za wszystkie inne zobowiązania komunalnych kas oszczędności, o ile to wyraźnie w statucie zastrzeżono.

Na skutek zaleceń odnośnych związków rewizyjnych i wobec konieczności wzmocnienia zaufania do komun. kas oszczęd. wszelakiego rodzaju wierzycieli kom. kas oszczęd. a nie tylko wkładców na książeczki oszczędnościowe, prawie wszystkie statuty komun. kas oszczędn. przewidują odpowiedzialność poręczających związków samorządowych za wszystkie bez wyjątku zobowiązania komun. kas oszczędn.

Ponieważ, jak widzimy, odpowiedzialność materjalna i moralna ciąży na każdym związku komunalnym, który kom. kasę oszczędn. założył, bardzo wielka, przeto każdy samorządowiec, a nawet każdy obywatel państwa, mający wpływ na wybór organów kasy, t. j. Rady kasy i Zarządu oraz na wybór Komisji rewizyjnej, winien pamiętać, że organy kasy i komisja rewizyjna winne składać się z ludzi doświadczonych w życiu i godnych zaufania ze strony wierzycieli kasy.

Należy również nie zapominać, że komunalna kasa oszczędn. jest instytucja kredytową, więc w składzie organów kasy, a w szczególności w składzie Zarządu, zawsze winien być conajmniej jeden zawodowo do tego przygotowany, najlepiej w charakterze dyrektora kasy.

By ten specjalista i wogóle organy kasy mogły wywiązać się należycie ze swych zobowiązań i by kom. kasa oszczędn. spełniła swe zadania, należy kasę wyposażyć w odpowiedni kapitał zakładowy.

Należy dążyć, by zobowiązania komun. kasy oszczędn. nie przewyższały 10-cio krotnie kapitałów własnych kasy (zakładowego i zasobowego).

Przy zakładaniu komunalnych kas oszczędności, związki komunalne nie zawsze dostatecznie oceniają wagę wysokości kapitału zakładowego, natomiast często stają na formalnej stronie ustawowej, t. j. uchwalają kapitał zakładowy w wysokości minimalnej zł. 5.000 lub nieco większy, lecz niedostateczny, by kasa mogła wykonać te zadania, do których została powołaną. Paragraf siódmy przepisów wykonawczych do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o komunalnych kasach oszczędności wyraźnie zaznacza, że, prócz kapitału zakładowego w wysokości przynajmniej zł. 5.000, związek poręczający obowiązany jest zapewnić kasie fundusz wystarczający na koszty jej zorganizowania i uruchomienia.

Kapitał zakładowy w minimalnej wysokości przy gwarancji za wszystkie zobowiązania kasy mógłby mieć znaczenie jedynie w tych kasach, na terenie działania których są zapewnione znaczne wkłady na rachunki oszczędnościowe. Niestety, narazie na znaczne wkłady liczyć nie można. Zatem konieczną jest rzeczą przeznaczać jaknajwiększy kapitał zakładowy i jaknajwiększy fundusz na uruchomienie i zorganizowanie, by kasa mogła wykonać należycie określone ustawą zadania.

Niektórzy działacze samorządowi twierdzą, że zbyteczny jest duży kapitał zakładowy, gdy miasto lub powiat ręczy za wszystkie zobowiązania kasy oszczędności. Rozwój tej kasy, zdaniem ich, zależy jedynie od należytego obsadzenia władz kasy oraz ruchliwości i fachowości kierownictwa.

Ze zdaniem tem pogodzić się nie można, by spełnić powyższe zadanie propagowania i zbierania wkładów oszczędnościowych, trzeba posiadać środki na koszty propagandy; by dać tani kredyt — trzeba posiadać tanie pieniądze i tanią administrację.

Od władz kasy i jej kierownictwa zależy tylko racjonalne i fachowe zorganizowanie pracy w kasie, przy minimalnych kosztach oraz należyte zabezpieczenie interesów kasy, przy udzialaniu kredytów.

Jeżeli weźmiemy do ręki sprawozdanie i bilans za r. 1927 pierwszej lepszej komunalnej kasy oszczędności (powiatowej), prowadzonej wzorowo i porównamy ogrom pracy załatwionej przez tę kasę z kosztami handlowemi, to przyznać musimy, że kierownicy i pracownicy sumiennie wykonują swój społeczny obowiązek i, by sprostać zadaniom, pracują nie siedem lub osiem godzin, a przeważnie dziesięć i więcej godzin na dobę.

Mimo tak wielkiego wysiłku, kierownicy kas, w szczególności powiatowych, są wciąż w kłopocie, czy będą mieli środki na pokrycie kosztów handlowych przy różnicy 2% w stosunku rocznym, jaka przypada przeważnie na ich korzyść przy udzielaniu kredytów (płacą 10 a pobierają 12). Zatem, z natury rzeczy, nie mogą wykonywać należycie jednego z naczelnych zadań kasy oszczędności — propagować ideę oszczędności, gdyż na to potrzebne są środki. Sumy wydawane przez kasy na ten cel są wprost śmieszne, a w budżetach wydatków związków samorządowych przeważnie wcale nię figurują. Dziś jeszcze zawcześnie pozostawić kasy oszczędności samym sobie i ograniczyć się do wydania minimalnego kapitału oraz gwarancji za jej zobowiązania. Nie należy zapominać o tem, z czego nie wszyscy zdają sobie sprawę, że komunalne kasy oszczędności, będąc obecnie wybitnie i przedewszystkiem instytucjami drobnego kredytu i mając stosunek z osobami fizycznemi (rolnikami, rzemieślnikami i t. p.), przeważnie mało lub wcale niepiśmiennemi, ponoszą dość znaczne koszty na prowadzenie kancelarji i tych prac manipulacyjnych, które w instytucjach kredytowych państwowych i prywatnych ponoszą, lub załatwiają sami klijenci. Różnica zaś przypadająca na korzyść tych ostatnich instytucyj pomiędzy sumą płaconych, a otrzymywanych procentów jest wyższą przynajmniej o 100% i po-

szczególne pozycje kredytowe czy też oszczędnościowe niepomiernie większe. Koszty te winny ponosić związki samorządowe, a nie kasy oszczędności, przynajmniej w najbliższych latach, nim kasy wzmocnią się należycie. Sposób pokrycia tych wydatków jest najracjonalniejszy przez zwiększenie kapitału zakładowego. Większy kapitał zakładowy kom. kasy oszczędn. konieczny jest i dla racjonalnej polityki kredytowej.

Zadanie komunalnych kas oszczędn. jest wielkie i wobec tego prawodawca wyposażył je w dalekoidące uprawnienia i przywileje. Nadto Minister Skarbu może te uprawnienia i przywileje znacznie rozszerzać lub ich pozbawiać, a to w zależności od tego, czy kasa prowadzona jest fachowo i czy interesy wierzycieli kom. kas oszczędn. oraz gwarantującego związku komunalnego są dostatecznie zabezpieczone, t. j. czy udzielane przez komun. kasę oszczędn. kredyty zostały należycie zabezpieczone, względnie czy fundusze kom. kasy oszczędn. ulokowane są w pewnych papierach publicznych lub bankach, zapewniających terminowy zwrot i bezpieczeństwo lokat.

Do uprawnień, które Minister Skarbu nadaje kom. kasom oszczędn. według swego swobodnego uznania, należy przedewszystkiem prawo zaciągania pożyczek przez kom. kasy oszczędn. oraz prawo udzielania przez kom. kasy oszczędności kredytów gwarancyjnych, pożyczek pod zastaw towarów i t. p.

W rozwoju kom. kas oszczędn. gwarantujący związek komunalny winien być zainteresowany nie tylko ze względu na swój obowiązek podniesienia dobrobytu powiatu, czy miasta przez finansowanie poczynań gospodarczych mieszkańców, lecz i ze względu na ułatwienie w gospodarce komunalnej przez możność zaciągania pożyczek w kom. kasie oszczędn. do wysokości 10% wkładów oszczędnościowych bez potrzeby wyjednywania zgody władzy nadzorczej i do 20% tychże wkładów za zgodą władzy nadzorczej. Należy również wiedzieć, iż w celu popierania działalności kom. kas oszczędn. i ich rozwoju oraz do dokonywania fachowych rewizyj biur i księgowości tychże istnieją obecnie trzy związki: 1) Związek Miejskich i Powiatowych Kas Oszczędności w Warszawie, działający na terenie woj. centralnych i wschodnich, 2) Związek Polskich Kas Oszczędności we Lwowie, działający w Małopolsce i ostatnio na Górnym Śląsku i wreszcie 3) Komunalny Związek Kredytowy w Poznaniu, działający w Poznańskiem i na Pomorzu.

Do tego ostatniego Związku należy obecny Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu.

Związek Warszawski ma siedzibę w lokalu Polskiego Banku Komunalnego w Warszawie. Bank ten w myśl statutu Związku Miejskich i Powiatowych Kas Oszczędności i specjalnej umowy prowadzi biuro Związku i urzędnicy bankowi przeprowadzają również z ramienia Związku rewizję biur, kas i księgowości kom. kas oszczędn.

Po wszystkie zatem informacje należy zwracać się do pomienionych Związków.

Stan i ruch wkładów w komunalnych kasach oszczędności.

Dane G. U. S. 1927, 1928 r.

MIESIĄCE	Razem	Według województw			Razem	Według województw		
		centralne i wschodnie	zachodnie[1])	południowe		centr. i wsch.	zachodnie[1])	południowe
Kas uwzględniono	116	14[2])	65	37	116	14	65	37
1927	Stan wkładów w ostatnim dniu miesiąca. Suma w tysiącach złotych.				Wzrost lub spadek w porówn. z miesiącem poprzednim			
I	72320	5988	19251	47081	+10,6	+13,8	+13,9	+ 8,9
II	77412	6660	20594	50158	+ 7,0	+11,2	+ 7,0	+ 6,5
III	82496	7447	21250	53799	+ 6,5	+11,8	+ 3,2	+ 7,3
IV	89980	8340	23417	58223	+ 9,1	+12,0	+10,2	+ 8,2
V	96392	8974	24989	62429	+ 7,1	+ 7,6	+ 6,7	+ 7,2
VI	103011	9601	25920	67490	+ 6,9	+ 7,0	+ 3,7	+ 8,1
VII	110495	10250	27388	72857	+ 7,3	+ 6,8	+ 5,6	+ 8,0
VIII	113984	10475	28258	75251	+ 3,1	+ 2,2	+ 3,2	+ 3,3
IX	117795	10929	28183	78683	+ 3,3	+ 4,3	+ 0,3	+ 4,6
X	123856	11902	29128	82826	+ 5,1	+ 8,9	+ 3,3	+ 5,3
XI	132896	13606	31846	87444	+ 7,3	+14,3	+ 9,3	+ 5,6
XII	139439	14831	33465	91143	+ 4,9	+ 9,0	+ 5,1	+ 4,2
1928								
I	154404[3])	15859[3])	36477	102068	+11,1[4])	+10,4[4])	+ 9,0	+12,0
II	164361	16739	39383	108239	+ 6,4	+ 5,5	+ 7,9	+ 6,0
III	179736	17405	44279	118052	+ 9,4	+ 4,0	+12,4	+ 9,1
IV	191035	18474	49299	123262	+ 6,3	+ 6,1	+11,3	+ 4,4
V	197471	18992	52125	126354	+ 3,4	+ 2,8	+ 5,7	+ 2,5
VI	203378	19890	52877	130611	+ 3,0	+ 4,7	+ 1,4	+ 3,4

[1]) Woj. poznańskie, pomorskie i śląskie.

[2]) W woj. wschodnich tylko jedna kasa, której wkłady w dniu 31. I. 1927 r. wynosiły 26 tys. zł., a w dniu 30. VI. 1928 r. — 121 tys. zł.

[3]) Suma o 472 tys. zł. mniejsza, niż wypada po dodaniu wpłat i odjęciu wypłat, gdyż odjęto lokaty, zaliczane przez jedną kasę w r. 1927 do wkładów.

[4]) Obliczono w stosunku do sumy wkładów z końca r. 1927, zmniejszonej o 472 tys. zł.

Ponieważ wspomniane związki i banki komunalne działają na różnych prawnych podstawach i mają różną organizację, przeto wyłoniła się konieczność opracowania i uchwalenia przez ciała ustawodawcze ustawy o związkach rewizyjnych kom. kas oszczędn. oraz o bankach komunalnych.

Prace w tym kierunku posunięte są daleko i należy przypuszczać, że odnośna ustawa będzie w niedalekiej przyszłości uchwalona.

W ten sposób zostanie unormowane całe prawodawstwo, dotyczące komunalnych instytucyj kredytowych.

Władzą nadzorczą ostatniej instancji nad kom. kasą oszczędn. jest Minister Spraw Wewnętrznych, działający w porozumieniu z Ministrem Skarbu. Bezpośrednią władzą nadzorczą — z wyjątkiem m. Warszawy — wojewoda tego Województwa, w którem ma siedzibę dana kasa.

Podnieść wreszcie należy, że dla ostatecznego usprawnienia działalności i udoskonalenia wewnętrznej organizacji kas, bardzo pożytecznemi mogą się stać wojewódzkie lub z większych jeszcze okręgów Zjazdy dyrektorów. Właśnie dwa takie zjazdy odbyły się w r. 1928.

Przedmiotem referatów i obrad były tam, między innemi, następujące tematy:

Organizacja kom. kas oszczędn. na podstawie nowych przepisów prawnych.

Formy zabezpieczenia kredytu.

Uwagi i wskazówki co do funkcjonowania kom. kas oszczędn. na podstawie wyników przeprowadzonych rewizyj.

Opłaty skarbowe.

Propaganda oszczędnościowa.

Kom. kasy oszcz. jako instytucje kredytu społecznego.

Stosunek kom. kas oszcz. do gminnych kas pożyczkowo - oszczędn., Banku G. Krajowego i Banku Rolnego.

Rola kom. kas oszcz. w akcji podniesienia rolnictwa, w dziedzinie aprowizacji miast, w rozwoju spółdzielczości.

Rozwój komunalnych kas oszczędności i wzrost zaufania jakim je darzy społeczeństwo charakteryzuje zamieszczona tablica (p. str. 226).

Stanisław Ostrowski.

GMINNE KASY POŻYCZKOWO-OSZCZĘDNOŚCIOWE.

Rok 1924 był okresem, w którym prawnie dokonała się rekonstrukcja przedwojennych gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych.

Na podstawie pisma okólnego Min. Spraw Wewnętrznych z dn. 19.8. 1924 r. Nr. SF 1120/25 do Wojewodów 8 województw centralnych, kresowych oraz do Delegata Rządu w Wilnie w sprawie zakładania gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych — instytucje te powstały, otrzymały swój Statut Normalny. Kilka rozporządzeń późniejszych unormowało ich stosunek do władz samorządowych i państwowych.

W ciągu tych czterech lat, jakie upłynęły od chwili uruchomienia gminnych kas, instytucje te uzyskały kredyty państwowe i z nikłemi coprawda, ale przepisowo nie mniejszemi niż zł. 2.000 kapitałami zakładowemi — rozpoczęły swoją działalność.

Ilość kas, powiększając się z roku na rok, dochodzi obecnie do liczby 600. przytem jest cały szereg powiatów, gdzie gminna kasa znajduje się w każdej gminie.

Zaznaczyć należy, że o ile rodzaj i teren działania oraz sama idea istnienia gminnych kas jest zapożyczoną z epoki przedwojennej, o tyle normy prawne, na których są one oparte oraz środki materjalne, umożliwiające kasom ich powstanie — są stworzone przez naszą Niepodległą Rzeczyposp. Polską i kasy nie opierają się na jakichkolwiek funduszach przedwojennych.

Instytucje z początku słabe, bez odpowiednich środków pieniężnych, założone i prowadzone przez ludzi częstokroć kompletnie niedoświadczonych — w ciągu tych kilku lat rozwinęły się do tego stopnia, że stały się w wielu gminach ogniskami kredytowemi dla ludności gminy, a przedewszystkiem dla drobnego rolnika.

Jeżeli chodzi o działalność gminnych kas, jako instytucyj drobnego kredytu opartych o samorząd ziemski — to przedewszystkiem stwierdzić należy, że działalność ta sprowadza się w zasadzie do 2-ch zasadniczych momentów — gromadzenia funduszów oraz ich rozpożyczania, czyli dzieli się na działalność kredytobiorczą i kredytodawczą.

Rozpatrzmy po kolei te dwa etapy.

Głównym i poniekąd jedynym kredytodawcą dla gminnych kas jest Państwowy Bank Rolny. Każda nowopowstała kasa, posiadająca wymagany (Rozp. Prez. Rzeczypospolitej z dn. 30.XII.1924 r. Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1069 § 5) i wpłacony przez gminę kapitał zakładowy, otrzymuje, po dopełnieniu szeregu niezbędnych formalności, kredyt z Państwowego Banku Rolnego. Kredyt ten przeciętnie wynosi zł. 10.000. Od tego czasu rozpoczyna się właściwa działalność kasy. Sumy uzyskanego kredytu, dołączone do kapitału zakładowego, stanowią środki obrotowe kasy. Po nadejściu terminu płatności kredyt podlega zwrotowi i w tym wypadku każda kasa prowadzona rozumnie i planowo w swoim własnym interesie, stara się kredyt zwrócić w terminie i uzyskać następny, w większości wypadków, wyższy od poprzedniego. Kredyt, o którym wspomniano, jest przeznaczony na udzielenie pomocy drobnym rolnikom na ogólne cele gospodarcze, z wyraźnem oznaczeniem jakości celu każdej pożyczki w księdze zgłoszeń. Oprócz tych kredytów każda kasa może wystąpić w wypadkach koniecznych o kredyt specjalny w razie jakiej katastrofy żywiołowej na terenie gminy, np. gradobicie, powódź lub specjalnych potrzeb związanych z właściwościami gleby, np. kredyt na chmielarstwo i t. p. Oprócz kredytów gotówkowych, Państw. Bank Rolny udziela kasom kredytów towarowych, np. w nawozach sztucznych, przyczem nawozy otrzymane w jesieni spłacane są 31 marca roku następnego, a dostarczone na wiosnę — na 1 grudnia tegoż roku.

Uzyskane kredyty zarówno towarowe, jak i gotówkowe, rozpowszechniane są między poszczególnych rolników. Gminne kasy dążą i dążyć powinny do rozwinięcia jaknajszerszego udzielania kredytów na terenie gminy. Z kredytu nie może korzystać nigdy gromadka wybranych, tylko ogół tych wszystkich obywateli Państwa Polskiego, którzy, mieszkając na terenie gminy, ponoszą odpowiedzialność z tytułu swojej do niej przynależności.

Podkreślić tu należy jeden moment, który stanowi jądro i ideę przewodnią całej gminnej kasy. Kasa jest instytucją pożyczkowo - oszczędnościową. Otrzymanie kredytu i jego rozdanie są to czynności, które pozwalają kasie rozwinąć się i uzyskać popularność na danym terenie. Zważyć wszakże należy, iż oszczędności składane przez ludność, zwracane jej są znowu drogą kredytu i na tem właśnie polega sens i podwalina istnienia gminnej kasy. Kredyty państwowe, które trzeba zwrócić w terminie, nie dadzą kasie trwałego, pewnego bytu, ale przedłużą tylko wegetację, przeciągną kilka lub kilkanaście miesięcy je istnienie. Żeby kasa dobrze się rozwijała, musi zdobyć własne fundusze obrotowe. Fundusze te zdobywa się przez szerzenie idei oszczędności wśród ludności, co szczególnie zrozumiałe i rozwinięte zostało na Zachodzie Europy, a następnie przez ściągnięcie tych oszczędności w postaci wkładów do kas gminnych.

Rozwijania działalności w tym kierunku trzeba się uczyć.

Państwowy Bank Rolny, licząc się z trudnością znalezienia w miejscu po-

wstania gminnej kasy ludzi dostatecznie obznajmionych z księgowością kasy, sposobem kredytowania i t. d. i chcąc przyjść im z pomocą, urządza już 3-i rok specjalne kilkudniowe kursy dla rachmistrzów kas gminnych, członków zarządów i komisyj rewizyjnych. Sprawy poruszane przez specjalnych wykładowców obejmują ogół wiadomości niezbędnych dla osób powyższych oraz szereg wyjaśnień w kwestjach naszej gospodarki państwowej, bilansu handlowego Polski, historji powstania gminnych kas, oraz obecnego ich prowadzenia, spółdzielczości i t. d. Dotychczas kursów takich odbyło się 16. Kursy urządzane są w różnych miastach na terenie województw, posiadających gminne kasy.

Gminne kasy dały ludności wiejskiej przedewszystkiem to, do czego były powołane, a mianowicie, tani i jednakowo dla wszystkich dostępny kredyt opierając odpowiedzialność swoją, jako instytucji o najrealniejszą bezwzględnie, jaka tylko być może — podwalinę, a mianowicie, o gwarancję terenową, a nie osobową.

Kwestja odpowiedzialności instytucji za zaciągnięte przez nią zobowiązania była, jest i będzie zawsze tą podstawową sprawą w działalności każdej organizacji ludzkiej. Z drugiej strony stopień możliwości niewypełnienia swoich zobowiązań wyrokuje częstokroć o dobrem imieniu, jeżeli już nie o istnieniu całej instytucji.

Zupełnie zdaje się na miejscu będzie pytanie, czy można wierzyć instytucji, a więc, co za tem idzie, lokować w niej oszczędności z chwilą, gdy odpowiedzialność członków jest niepewną, jeżeli ilość ich nie stanowi dostatecznego zabezpieczenia dla mających być, lub już zaciągniętych zobowiązań? Czy znajdzie się taki bank państwowy, lub inna organizacja o charakterze kredytowym, któraby udzieliła wtedy swoich kredytów? Odpowiedź jest jedna, jedyna: Nie.

Najlepszym dowodem, że zabezpieczenie funduszów, jakie daje gminna kasa jest najdoskonalszym typem tego rodzaju stanowi fakt, że przecież same pojęcie hipoteki i prawo na niej stworzone oparte jest na wartości wiecznej i niezniszczalnej, t. j. na ziemi i fakt istnienia danego zobowiązania nie jest uzależniony od tego, kto jest w danej chwili właścicielem danego gruntu.

Zmieniają się tylko ludzie, umierają, sprzedają majątek, a prawo człowieka, który dał pożyczkę, są zabezpieczeniem hipotecznem i istnieje niezmiennie, przechodząc kolejno z jednego właściciela na drugiego.

Odpowiedzialność gminnej kasy za swoje zobowiązania jest taką właśnie opartą o ziemię — zasadą. Według art. 3 Statutu Normalnego gminnej kasy poż.-oszczędnościowej (Rozp. Min. Spr. Wewn. z dn. 13.III.1925 r., Dz. Ust. Nr. 35, poz. 239) — gmina odpowiada za wkładki oszczędnościowe oraz za inne zobowiązania kasy, całym swoim majątkiem i dochodami.

Gminna kasa, zapewniając bezwarunkową swoją wypłacalność, zdołała już częściowo przełamać tę nieufność, jaką wzbudzała wśród ludności wiej-

Kasy gminne pożyczkowo-oszczędnościowe.

Dane G. U. S. — Stan kas istniejących — 30.VI 1928 r.

Województwa		Liczba kas czynnych	Kapitał zakładowy			Kapitał zasobowy		Pożyczki z Państw. Banku Rolnego		Wkłady oszczędnościowe		Pożyczki udzielone przez kasy		Przeciętnie na 1 kasę czynną		
			uchwalony tys. zł.	wpłacony												
				liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	kapit. zakł. wpłacony tys. zł.	wkłady tys. zł.	pożyczki udzielone tys. zł.
Polska	1927	439	1725,7	426	1416,5	.	.	351	5981,6	297	780,3	430	8970,2	3,2	1,8	20,4
	1928	581	2190,8	546	1888,2	116	64,8	459	10706,1	469	1914,0	567	17392,8	3,2	3,3	29,9
Warszawa		94	311,0	91	265,1	.	.	67	1987,3	73	347,0	94	4169,5	2,8	3,7	44,4
Łódź		82	251,7	82	292.4	36	28,3	65	1228,9	58	229,5	82	1869,1	3,6	2,8	22,8
Kielce		126	454,1	121	397,2	61	24,3	102	2239,0	101	326,6	123	3297,1	3,2	2,6	26,2
Lublin		192	827,0	166	626,5	.	.	152	3524,3	169	851,0	182	5191,7	3,3	4,4	27,0
Białystok		10	40,8	9	19,8	—	—	6	95,0 [1])	7	11,5	10	127,4	2,0	1,2	12,7
Wilno		14	42,5	14	42,5	3	1,5	11	297,5	11	17,4	14	385,8	3,0	1,2	27,6
Nowogródek		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Polesie		9	29,1	9	21,6	2	5,7	6	40,0 [2])	5	8,2	9	89,1	2,4	0,9	9,9
Wołyń		54	234,6	54	223,1	14	5,0	50	1294,1	45	122,8	53	2263,1	4,1	2,3	41,9

[1]) [2]) Oprócz tego pożyczki udzielone przez inne instytucje kredytowe: [1]) — 1 kasie w sumie 4 tys. zł.; [2]) — 2 kasom w sumie 6 tys. zł.

skiej, nie rozumiejącej katastrof gospodarczych, spadku wartości pieniądza i wogóle skutków, jakie pociąga za sobą każda wojna. Drobne oszczędności, jakie płyną obecnie nikłym coprawda, ale stałym strumyczkiem do gminnej kasy, są tym najzdrowszym, najlepszym objawem budzenia się wśród ludności wiejskiej odruchu samoobrony, dążenia do zapewnienia sobie beztroskiej starości.

Na zakończenie podajemy tablicę, obrazującą działalność gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych na dzień 30 czerwca 1928 r. (p. str. 231).

Z tablicy tej widzimy, że działalność kas gminnych staje się coraz bardziej owocna. Wysiłki więc działaczy samorządowych nawet w tak trudnych warunkach dały jednak znaczne rezultaty. Niechże następne lata dadzą całkowity ich rozkwit.

M. S. Czerny.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ ROLNICZA A SAMORZĄD.

Spółdzielczość rolnicza przyczynia się do wzmożenia produkcyjności gospodarstw rolnych, pomnaża dochody z gospodarki, przekonywa rolnika i to w bardzo krótkim czasie o konieczności zastosowania lepszych metod pracy, jak również jest dźwignią wzrostu poziomu kulturalnego wsi i jej mieszkańców. Spółdzielczość rolnicza, oprócz powyższych walorów, to szkoła, która niesie oświaty kaganiec w najodleglejsze zakątki naszej Rzeczypospolitej, szkoła, która uczy rolnika, jak ma pracować, jak dojść do dobrobytu — temsamem spółdzielczość rolnicza kładzie silne fundamenty pod budowę odrodzonego naszego państwa. Kraje, w których idea spółdzielczości weszła w krew narodu, przodują innym krajom bogactwem, wyższą kulturą, techniczną organizacją pracy, oraz tężyzną całokształtu gospodarki. Dzięki spółdzielniom różnego typu rolnicy dźwigają się z biedy i pod ich strzechy przychodzi dobrobyt. Że tak jest, a nie inaczej, wskazuje nam szczególnie Danja, która w organizacji spółdzielczej przoduje. Danja, która jest dziewięć razy mniejsza od Polski, posiada jednak gęstą sieć spółdzielni mleczarskich, z których wywozi rocznie około 130 miljonów kilogramów masła. Z eksportu tego, wartości zgórą miljarda złotych, pieniądze wpływają do Danji, stanowiąc podporę nietylko rolnictwa, lecz również gospodarki ogólno krajowej. Spółdzielczość mleczarska przynosi ogromne korzyści rolnikowi, gdyż przez odstawę mleka do mleczarni rolnik nie marnuje czasu na domowy wyrób masła, a spółdzielnia mleczarska osiąga przy tej samej ilości surowca więcej masła i dzięki masowej przeróbce daje lepszą jakość wyprodukowanego towaru. Dzięki lepszej jakości masła, rolnik osiąga za dostarczone mleko większą cenę, która jest bodźcem do zwiększenia produkcji. Powoduje to poprawę stanu hodowlanego, zwiększoną uprawę roślin pastewnych itd. Pozatem spółdzielczość mleczarska przyczynia się do wzmożenia eksportu masła, a temsamem wpływa bardzo korzystnie na bilans handlowy państwa. Żadna z gałęzi przemysłu w Polsce nie może się poszczycić takim wzrostem eksportu z roku na rok, jak masło.

W cyfrach przedstawia się to następująco:

Eksport masła z Polski.

Rok	ton	Wartość w mil.zł.
1924	200	1,—
1925	2.900	12,2
1926	6.900	32,3
1927	10.200	60,1
1928 do dn. 1-XII	10.484	62.9

Eksport nasz zasila przeważnie Niemcy, częściowo Anglję, Austrję i inne kraje. Znaczenie wywozu masła nabiera specjalnego znaczenia w zestawieniu wartości wywozu jednostki różnych towarów, bo, gdy wartość jednej tonny towarów wywożonych z Polski, wynosiła w sierpniu 1928 r., według statystyki urzędowej, zł. 118, to wartość jednej tonny wywożonego masła wynosiła zł. 5.900. Zestawienie tych cyfr mówi samo za siebie. Jednakże nie wszędzie u nas rolnicy oceniają znaczenie spółdzielni mleczarskich i korzyści, płynących z tej gałęzi spółdzielczości rolniczej dla gospodarstw wiejskich oraz całego kraju. Jeżeli spojrzymy na charakterystykę okręgów mleczarskich, jak województwo Białostockie, Kieleckie, Lubelskie, Łódzkie, Nowogródzkie, Poleskie, Warszawskie, Wileńskie i Wołyńskie, z ogólną ilością krów 3.197.156 i wielkością produkcji w tysiącach litrów 3.834.000 (Przyjmując 1.200 litrów rocznie na krowę), to spostrzeżemy, że poza spożyciem mleka pełnego w tysiącach litrów 1.533.600 przerobiono w spółdzielniach mleczarskich tylko 102.186.000 litrów, co wyraziwszy w odsetkach wynosi 4,4%. Na stan ten naogół niepomyślny składają się następujące przyczyny:

1) Zbyt mała liczba spółdzielni mleczarskich i nierównomierne ich rozmieszczenie.

2) Niedostateczne zrozumienie korzyści wśród rolników, które płyną ze spółdzielni mleczarskich.

3) Częsta nielojalność członków wobec spółdzielni.

4) Nierównomierne rozłożenie okresów laktacji.

Celem rozszerzenia eksportu, należy dążyć do jak najszerszego uświadomienia rolnika o korzyściach, płynących ze spółdzielni mleczarskich, o dochodach, jakie może mieć z krowy we własnych mleczarniach, a nie jak dotąd w postaci drobnych sumek, otrzymywanych dziś za sprzedane na targu w miasteczku masło i sery. Możemy dojść do tych samych rezultatów, jakie ma Danja, gdyż mamy więcej danych ku temu. Jeżeli obecnie wartość całorocznego udoju mleka w Polsce, przy 4.900.000 krów i wartości 1 litra mleka groszy 20, wynosi 1,125 miljarda złotych, to po doprowadzeniu zagęszczenia krów, jak w Danji (30 na 1 km², gdy u nas 12) i do mleczności duńskiej 2.720 litrów rocznie od krowy i przy tej samej cenie groszy 20 za litr — wynosić będzie 6 miljardów złotych rocznie. To zestawienie cyfr wskazuje, ile dochodów można wy-

ciągnąć, przy racjonalnym stanie hodowlanym z gospodarstw rolnych i o ile pomnożyć wartość ogólnej gospodarki kraju.

Samorząd jest powołany do podniesienia stanu gospodarczego i kulturalnego naszego państwa oraz do podniesienia drobnego rolnika. Sejmik i rada gminna to gospodarze swego okręgu, którzy powinni wszystko uczynić celem podniesienia rolnictwa miejscowego, a jedyna do tego i może najracjonalniejsza droga to popieranie w jak najszerszem tego słowa znaczeniu spółdzielczości rolniczej. Budowa dróg, a temsamem ułatwienie komunikacji, przyczyni się do rozwoju spółdzielni mleczarskich, które dziś cierpią bardzo z powodu złego stanu dróg — dróg, szczególnie jesienną porą, prawie nie do przebycia. Budowa dróg przyczyni się do łączenia małych mleczarni w duże, a temsamem pozwoli to na urządzenie mleczarni wzorowych, z nowoczesnemi technicznemi urządzeniami, co będzie miało bardzo korzystny wpływ na potanienie kosztów produkcji i wyrób jednolitego masła eksportowego. Samorząd winien ułatwiać powstawanie spółdzielni mleczarskich, ujmować inicjatywę organizacji w swoje ręce i dopomagać spółdzielniom przez ofiarowanie placu pod budowę mleczarni, oraz wesprzeć spółdzielnię mleczarską, przynajmniej w pierwszych okresach jej działalności, zasiłkami pieniężnemi. Samorząd powinien prowadzić dokładną statystykę krów, czuwać nad poprawą stanu hodowlanego i służyć radami, wskazówkami oraz pomocą w pracy Zarządom spółdzielni mleczarskich. Dalsza rola samorządu powinna polegać na zapobieganiu powstawania spółdzielni mleczarskich zbyt blisko siebie położonych, na pewnych ulgach podatkowych dla spółdzielni. Wogóle pomoc i inicjatywa samorządu przyczyni się bardzo do rozwoju spółdzielni mleczarskich, do wprowadzenia ich na właściwe tory.

Drugą gałęzią spółdzielczości rolniczej, którą powinny się zainteresować samorządy miejskie, powiatowe i gminne, to rzeźnie spółdzielcze. Potrzeby życia gospodarczego wymagają ufundowania placówek, które zapewniłyby stałą opłacalność dotychczasowej produkcji rolnej oraz pozwoliłyby na jej spotęgowanie. Należałoby przystąpić do stworzenia podstaw dla chowu inwentarza rzeźnego (bydła rogatego, świń) zwłaszcza, że pod wpływem rozwoju mleczarstwa wzrosło zainteresowanie trzodą chlewną i zaczął się poprawiać jej wychów. Zostało ustalone, że prowadzenie handlu inwentarzem dla dokonania uboju nie jest ryzykownem dla rolnika i dlatego też rzeźnia spółdzielcza, usunąwszy cały szereg pośredników, wpływa na pomnożenie dochodów rolnika. Hodowla nierogacizny jest jednem ogniwem łańcucha zapewniającego rolnikowi opłacalność. Świnia stała się niejako podręczną kasą rolnika, ale na rynku handlowym tą kasą rozporządza cały szereg pośredników, którzy ciągną z pośrednictwa dość pokaźne zyski, a rolnik za swoje trudy i pracę otrzymuje niską zapłatę. Dlatego też należy dążyć do fundowania rzeźni spółdzielczych do tego, aby rolnik we własnej rzeźni miał ubój i przeróbkę mięsa. I tutaj leży wielka rola, jaką samorządy, którym winno leżeć na sercu pomnożenie dobrobytu rolnika, mają do spełnienia. Z powyższych względów przy poparciu miejscowego

samorządu oraz organizacyj rolniczych, powstała „Spółdzielcza Rzeźnia Eksportowa w Wołkowysku", która może przerobić rocznie około 10.000 szt. świń, 8.000 szt. bydła rogatego, owiec i cieląt a obliczona jest przedewszystkiem na zaopatrywanie rynku wewnętrznego. Sprawa rzeźni spółdzielczych leży jeszcze odłogiem i wymaga wytężonej pracy.

Trzecią gałęzią spółdzielczości rolniczej godną poparcia samorządu są spółdzielnie elektryfikacyjne. Korzyści z zastosowania elektryczności w rolnictwie są ogromne, gdyż ta elektryczność pomnaża dochód rolnika, sprawia to, że rolnik może swoją pracę wykonywać prędzej i taniej, jak również pozwala na pełne uprzemysłowienie rolnictwa, bez którego nie może być mowy o odrodzeniu się wsi polskiej. Elektryfikacja wsi ma niemniejsze znaczenie od komasacji i meljoracji i jest tym czynnikiem, który poza wyżej wskazanemi korzyściami, podnosi na wsi poziom kulturalnego życia rolników. Budowanie własnych elektrowni nie jest wskazane ze względu na to, że rolnik z natury rzeczy jest sezonowym odbiorcą prądu, a więc małe lokalne elektrownie nie opłacają się i są zgóry skazane na żywot suchotniczy. Ale w tych rejonach, w których są Elektrownie Okręgowe, należy dawać inicjatywę, dopomagać do powstawania spółdzielni elektryfikacyjnych, wydzierżawiających prąd elektryczny z elektrowni okręgowych, gdyż spółdzielczość jest jedyną drogą do tego celu. O tem uczy nas zagranica, jak Niemcy, Francja, Czechosłowacja i inne kraje, w których to krajach elektryfikacja rolnictwa została przeprowadzona jedynie w drodze spółdzielczej.

Spółdzielczość to jedyna droga do podniesienia naszego rolnictwa, do pomnożenia dochodów całych rzesz drobnych naszych rolników, do sprawienia tego, że nasza ojczyzna będzie kwitnąć dobrobytem i kulturą.

C. Galasiewicz.

ZAKRES DZIAŁANIA RADY WOJEWÓDZKIEJ I WYDZIAŁU WOJEWÓDZKIEGO ORAZ PRAWA I OBOWIĄZKI ICH CZŁONKÓW.

W wykonaniu postanowień artykułu 66 Konstytucji Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 roku (Dz. U. Nr. 11. poz. 86) powołuje do współdziałania z Wojewodą w wykonywaniu zadań administracji ogólnej czynnik obywatelski. Powyższy czynnik obywatelski zasadniczo ma być reprezentowany przez organa samorządu wojewódzkiego. Ponieważ ten samorząd dotychczas nie jest powołany do życia, tworzy się przy Wojewodzie Radę Wojewódzką i Wydział Wojewódzki.

Rada Wojewódzka składa się z członków wybranych przez sejmiki i rady miejskie miast wydzielonych. Podkreślić należy różnicę między składem poprzednich rad wojewódzkich, do których wchodzili także reprezentanci władz i urzędów, a składem obecnej rady wojewódzkiej, która składa się tylko z reprezentantów ludności pod przewodnictwem Wojewody.

Do zakresu działania Rady Wojewódzkiej należy współdziałanie z Wojewodą w wykonywaniu jego zadań w zakresie administracji ogólnej stosownie do obowiązujących przepisów. Współdziałanie to jest dwojakie, a w szczególności:

1) Rada Wojewódzka opinjuje na żądanie Wojewody w sprawach natury ogólnej, należących do kompetencji Wojewody, a dotyczących ludności całego województwa lub poszczególnych jej grup;

2) Rada Wojewódzka współdziała z głosem stanowczym w sprawach określonych przez poszczególne przepisy prawne. Rada Wojewódzka podejmuie uchwały wyłącznie na podstawie stanu faktycznego ustalonego w aktach. Decyzje Wojewody powzięte przy współudziale Rady wprowadza Wojewoda w życie przy pomocy podległych sobie władz i urzędów. Dotychczasowe przepisy prawne przewidują współdziałanie Rady Wojewódzkiej z głosem stanowczym w następujących wypadkach:

1) Art. 114 Rozp. Prezyd. R. P. z dnia 19 stycznia 1928 r. (Dz. U. Nr. 2), w myśl którego funkcje poprzednich rad wojewódzkich przechodzą na obecnie powołane.

Należy tu:

a) ustalenie sieci dróg wojewódzkich w myśl postanowień art. 35 ustawy z dn. 10 grudnia 1920 r. (Dz. U. Nr. 6 z r. 1921, poz. 32),

b) wybór ⅓ części wojewódzkiej rady wodnej w myśl postanowień art. 239 ustawy wodnej z dn. 19 września 1922 r. (Dz. U. Nr. 102, poz. 936), w brzmieniu ustalonem w załączniku do rozporządzenia Min. R. P. z dn. 13 kwietnia 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 62, poz. 574),

c) współdziałanie z Wojewodą w myśl postanowień art. 259 i 260 ustawy wodnej w sprawie wydania szczegółowych postanowień co do utrzymania i regulacji wód płynących, oraz zabezpieczenia ich brzegów, co do ochrony od powodzi, osuszenia większych obszarów bagien, wreszcie art. 230/3 co do podziału wód płynących na rewiry i przydzielania ich komisjom rewizyjnym, a to stosownie do potrzeb danego województwa,

d) wybór przedstawiciela Rady do komisji rozpoznawczej (art. 21 ustawy z dn. 23 maja 1924 r. Dz. u. Nr. 46/28, p. 458).

2) W myśl art. 121 Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 19 stycznia 1928 r. na Radę Wojewódzką względnie Wydział Wojewódzki przeszły uprawnienia kolegjów, współdziałających na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów z głosem opinjodawczym lub stanowczym w wykonywaniu zadań administracji ogólnej przy udziale czynnika obywatelskiego z wyjątkiem wojewódzkich rad wodnych, co do których Rada Ministrów w przeciągu 6-ciu miesięcy od daty wejścia w życie wymienionego rozporządzenia nie wydała żadnej decyzji. Należą tu naprzykład komisje antyalkoholowe *).

3) Określanie liczby członków wojewódzkiej komisji opieki społecznej, mających być wybranymi przez radę wojewódzką oraz wybór tych członków na przeciąg lat 3-ch (art. 16 Rozp. Prezydenta R. P. z 6 marca 1928 r. Dziennik U. Nr. 29, poz. 267).

4) Uchwalanie regulaminu określającego sposób wykonywania czynności

---

*) Zaznaczam, że w sprawie kolegjów wyszły dotychczas następujące rozporządzenia Rady Ministrów:

1) Rozporządzenie z dn. 29 sierpnia 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 81, poz. 708), na podstawie którego uprawnienia komisyj wojewódzkich do walki z alkoholizmem przechodzą na wydziały wojewódzkie.

2) Rozporządzenie z dn. 29 lipca 1928 r. (Dz. U. Nr. 81, poz. 709), na podstawie którego utrzymano nadal komisje kwalifikacyjne powołane do uznania ogierów i buhajów za odpowiednie do celów hodowlanych oraz komisje kwalifikacyjne odwoławcze.

3) Rozporządzenie z dn. 5 września 1928 r. (Dz. U. Nr. 81, poz. 710), na podstawie którego utrzymano nadal kolegja w przdmiocie ustanowienia cen drzewa budulcowego, zajętego w lasach prywatnych na cele odbudowy, kolegja w sprawie dostarczania drzewa opałowego, pożyczkowe komisje odbudowy budynków zniszczonych lub uszkodzonych wskutek działań wojennych.

4) Rozporządzenie z dn. 6 września 1928 r. (Dz. U. Nr. 81, poz. 711), mocą którego utrzymano nadal komisje porady zawodowej i szkolnej dla inwalidów wojennych oraz parytetowe komisje doradcze przy państwowych urzędach pośrednictwa pracy i opieki nad wychodźcami.

przez wojewódzką komisję opieki społecznej (art. 20 Rozp. Prezydenta R. P. z 6 marca 1928 r.).

Nadto w myśl postanowień art. 45 Rozp. Prezyd. R. P. z d. 19 stycznia 1928 r. Rada Wojewódzka ma prawo wypowiedzieć opinję co do ogólnych potrzeb Województwa oraz projektów przedłożonych Radzie przez Wojewodę względnie zgłoszonych przez członków Rady Wojewódzkiej, a to w łączności z obowiązkiem Wojewody przedstawienia Radzie Wojewódzkiej przynajmniej raz na rok sprawozdania o ogólnym stanie Województwa, działalności administracji państwowej na obszarze Województwa w ciągu ostatniego roku i ważniejszych zamierzeniach na przyszłość.

Dla opracowania opinji i projektów w poszczególnych sprawach Rada Wojewódzka może wybierać specjalne komisje.

Wydział Wojewódzki składa się z 6-ciu członków. Trzech członków wybiera Rada Wojewódzka w głosowaniu stosunkowem z pośród mieszkańców Województwa, posiadających bierne prawo wyborcze do Rady Wojewódzkiej, jednego wyznacza i odwołuje Minister Spraw Wewnętrznych, jednego członka powołuje się stosownie do spraw, będących na porządku dziennym w myśl zasad określonych w art. 51 i 121 ustęp 3-ci Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 19 stycznia 1928 r., z urzędu wchodzi jako przewodniczący Wojewoda względnie wicewojewoda.

Do zakresu działania Wydziału Wojewódzkiego należy współdziałanie z Wojewodą w wykonywaniu jego zadań w zakresie administracji ogólnej stosownie do obowiązujących przepisów. Współdziałanie to jest dwojakie, a w szczególności:

1) Wydział Wojewódzki ma głos doradczy we wszystkich sprawach, które Wojewoda wydziałowi do zaopinjowania przekaże. Wojewoda winien przed wydaniem decyzji, o ile decyzja należy do jego kompetencji, zasięgnąć opinji Wydziału Wojewódzkiego w sprawach rozwiązywania i wyborów organów związków komunalnych, zatwierdzania w urzędzie, zawieszania i składania z urzędu poszczególnych członków organów związków komunalnych oraz nakładania na tych członków kar porządkowych i dyscyplinarnych.

2) Wypowiadanie opinji w sprawach pilnych lub mniejszej wagi na żądanie Wojewody w sprawach należących do zakresu działania Rady Wojewódzkiej (art. 46 ustęp 4 Rozp. Prez. R. P. z 19 stycznia 1928 r.).

3) Po rozwiązaniu Rady Wojewódzkiej, a przed zebraniem się nowej wszystkie sprawy należące do zakresu działania Rady Wojewódzkiej załatwia Wydział Wojewódzki.

4) Wydział Wojewódzki współdziała z głosem stanowczym w sprawach określonych przez poszczególne przepisy prawne.

Podobnie jak Rada Wojewódzka Wydział Wojewódzki podejmuje uchwały wyłącznie na podstawie stanu faktycznego ustalonego w aktach, a de-

cyzje Wojewody powzięte przy współudziale Wydziału wprowadza Wojewoda w życie przy pomocy podległych sobie władz i urzędów.

Wydział Wojewódzki współdziała z głosem stanowczym w następujących sprawach:

1) W sprawach należących do zakresu działania Wojewody z tytułu nadzoru nad związkami komunalnemi, a w szczególności dotyczących:

a) zatwierdzania uchwał organów samorządowych, powiatowych, miejskich i gminnych,

b) rozstrzygania w toku instancji odwołań od orzeczeń i zarządzeń organów powiatowych związków komunalnych i miast wydzielonych,

c) sprawowania nadzoru nad samorządem powiatów, miast wydzielonych oraz gmin miejskich i wiejskich, z wyłączeniem bieżących czynności nadzorczych o charakterze przygotowawczym, ogólnych zarządzeń instrukcyjnych oraz stosowania środków przymusowych o charakterze porządkowym.

2) Rozstrzygania odwołań w toku instancji od orzeczeń i zarządzeń, które w niższej instancji zostały lub powinny były być wydane przy udziale kolegjum.

3) Orzekania we wszystkich sprawach, które są lub będą przekazane decyzji Wojewody w zastępstwie organów samorządu wojewódzkiego oraz we wszystkich sprawach zastrzeżonych wyraźnie Wydziałowi Wojewódzkiemu.

4) Określania sposobu wykonywania uchwał Rady Wojewódzkiej w sprawach, w których ona współdziała z głosem stanowczym.

5) W myśl art. 109 Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 19 stycznia 1928 r. potrzebna jest zgoda Wydziału Wojewódzkiego w sprawach rozporządzeń porządkowych, do wydania których uprawniony jest Wojewoda postanowieniami art. 108 wymienionego rozporządzenia. Zgoda Wydziału Wojewódzkiego również potrzebna jest do uchylenia względnie zmiany już wydanych rozporządzeń porządkowych.

6) Sprawy, w których Rada Wojewódzka współdziała z głosem stanowczym, Wojewoda może przekazać Wydziałowi Wojewódzkiemu, jeżeli zwłoka związana ze zwołaniem Rady, zagraża interesowi publicznemu lub jeżeli posiedzenie Rady, na którego porządku dziennym postawiono daną sprawę, nie doszło do skutku z braku kompletu członków albo wreszcie, jeżeli Rada mimo wezwania ostatecznej uchwały nie powzięła. Zamieszczenie w porządku dziennym tych spraw z wyraźnem zaznaczeniem, że są to sprawy, w których Rada Wojewódzka współdziała z głosem stanowczym, jest równoznaczne z wezwaniem do powzięcia ostatecznej uchwały.

7) W myśl postanowień art. 4 Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 6 marca 1928 (Dz. U. Nr. 26, poz. 232) Wydział Wojewódzki współdziała z głosem stanowczym w sprawie decyzji Wojewody, mocą której Wojewoda może zobowiązać na wniosek Wydziału Powiatowego gminę do prowadzenia jednego lub więcej zakładów opieki nad matką i dzieckiem, nad sierotami oraz nad star-

cami i niezdolnymi do pracy, o ile liczba potrzebujących opieki zakładowej w gminie wynosi co najmniej połowę liczby osób, korzystających z opieki zakładowej tej samej kategorji w zakładach powiatowego związku komunalnego.

8) Współdziałania z Wojewodą w sprawie zatwierdzenia projektów wodociągów oraz badania urządzeń wodociągowych przed oddaniem ich do użytku publicznego w miejscowościach poniżej 25.000 mieszkańców, nadto w sprawie zatwierdzania wysokości opłat za wodę dostarczaną z wodociągów zaprowadzonych przez osoby prawne lub fizyczne, oraz wreszcie nadzór nad organami komunalnemi w zakresie obowiązków, wynikających z Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 16 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 32, poz. 310), a to w mysl postanowień art. 6, 7 i 15 tego rozporządzenia.

9) Współdziałania z Wojewodą w sprawie zatwierdzania budowy urządzeń publicznych w miejscowościach poniżej 25.000 mieszkańców, mających na celu zbieranie, przechowywanie i usuwanie nieczystości oraz usuwanie wód opadowych, w sprawach zatwierdzenia opłat za korzystanie z kanalizacji oraz wykonywanie nadzoru nad organami komunalnemi w zakresie obowiązków wynikających z Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 16 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 32, poz. 311), a to w myśl postanowień art. 5, 6 i 11 tego rozporządzenia.

10) Współdziałania w orzekaniu przez Wojewodę odwołań w myśl postanowień punktu 16, zatwierdzaniu preliminarzy budżetowych uzdrowisk w myśl postanowień punktu 18, orzekaniu w sprawie pobierania opłat w myśl postanowień punktu 20 i t. d. w zakresie Rozporządzenia Prezydenta R. P. z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. 36, poz. 331) zmieniającego ustawę o uzdrowiskach.

11) Współudziału w wydawaniu przez Wojewodę orzeczeń o obowiązku i kolejności zakładania przez poszczególne związki komunalne instytucyj dla zapobieganie szerzeniu się wśród ludności jaglicy, względnie przy wydawaniu orzeczeń w sprawie utworzenia i utrzymywania przy szpitalach publicznych ogólnych specjalnych oddziałów ocznych a to zgodnie z postanowieniami art. art. 6, 7 i 8 Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. 36, poz. 333).

12) Współdziałania z Wojewodą przy rozstrzyganiu sporów w sprawie pobierania przez powiatowe związki komunalne od gmin miejskich niewydzielonych z powiatów specjalnych dopłat na pokrycie kosztów założenia i utrzymania zakładów i urządzeń dobra publicznego stosownie do wartości, korzyści lub udogodnień, a to w myśl postanowień ust. 1-go i 2-go art 32 ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych z 11sierpnia 1923 roku (Dz. Ust. Nr. 94, poz. 747) w brzmieniu art. 4 Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 335).

13) Współdziałania z Wojewodą w sprawie zatwierdzania statutów szpitali publicznych nie państwowych względnie międzykomunalnych, zatwierdzania budżetów i zamknięć rachunkowych szpitali publicznych nie państwowych.

kontrola nad temi szpitalami, o ile ustawy nie ustanowią innych władz nadzorczych dla pewnych specjalnych szpitali publicznych, w sprawie sprzeciwów przeciw mianowaniu danej osoby na stanowisko dyrektora niepaństwowego szpitala publicznego, w sprawie zatwierdzania opłat szpitalnych, w sprawie zatwierdzania statutów szpitali bez prawa publiczności oraz ich opłat, udzielania zezwoleń na otwarcie lecznic, zatwierdzenie statutów przychodni względnie ich zmian oraz w sprawie wykonywania nadzoru nad zakładami leczniczemi, a to w myśl postanowień art. 13, 18, 19, 22, 35, 47, 55, 57, 66 i 73 Rozp. Prezydenta Rzecz. P. z dn. 22 marca 1928 roku (Dz. U. 38, poz. 382).

14) Współudziału w zatwierdzaniu budżetów związków międzykomunalnych oraz nadzór nad działalnością tych związków, a to w myśl postanowień art. 32 i 33 Rozp. Prezydenta R. P. z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 39, poz. 386).

Jeżeli z jakiegokolwiek bądź powodu Wydział Wojewódzki jest niezorganizowany, albo posiedzenie Wydziału nie dojdzie do skutku z braku przepisanego kompletu członków, a zwłoka zagraża interesowi publicznemu, albo jeżeli Wydział mimo wezwania nie poweźmie ostatecznej uchwały — Wojewoda wydaje decyzje samodzielnie bez udziału Wydziału Wojewódzkiego. Jako wezwanie do powzięcia ostatecznej uchwały uważa się zamieszczenie w porządku dziennym odnośnych spraw z zaznaczeniem, że są to sprawy, w których Wydział Wojewódzki współdziała z głosem stanowczym.

Członkowie Rady Wojewódzkiej i Wydziału Wojewódzkiego są w wykonywaniu swych funkcyj niezależni i nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoją działalność, wchodzącą w zakres ich czynności, o ile ta działalność zgodna jest z obowiązującemi ustawami i obowiązkami służby. Członkowie Rady mają prawo formułować wnioski, jednakoż winny być one zgłoszone pisemnie najpóźniej na 7 dni przed posiedzeniem Rady Wojewódzkiej. Sprawy nagłe może przewodniczący poddać pod obrady z pominięciem powyższego terminu. Członkowie Rady Wojewódzkiej i Wydziału Wojewódzkiego mają prawo do zwrotu kosztów podróży i poboru djet za dnie posiedzeń według zasad przyjętych dla urzędników państwowych VI st. sł. Odnośnie do członków Rady Wojewódzkiej wydatki na djety i koszty podróży ponoszą te związki komunalne, które ich wybrały; odnośnie do członków Wydziału Wojewódzkiego wydatki rozkłada Wydział Wojewódzki na wszystkie powiatowe związki komunalne i miasta wydzielone.

Członkowie rad wojewódzkich oraz wydziałów wojewódzkich obowiązani są przestrzegać ustaw i wypełniać sumiennie swoje obowiązki, na co składają w ręce Wojewody przyrzeczenie w miejsce przysięgi.

Roman Grochowski.

CENTRALNE ZWIĄZKI SAMORZĄDOWE.

Samorząd w odrodzonej Polsce niemal od pierwszych chwil swego istnienia dążył do stworzenia własnych niezależnych reprezentacyj i terenów wspólnego działania. Dążenia te znalazły wyraz w powołaniu do życia związków powiatów i miast, jako organizacyj centralnych i narazie jedynych, a następnie w miarę nasycania głównych idei i celów w utworzeniu pokaźnej dziś już ilości miejscowych organizacyj i kół. Początki organizacyj samorządowych sięgają do okresu powołania samorządu na terenie b. zaboru rosyjskiego przez okupantów. Mieliśmy wprawdzie w dwu innych dzielnicach samorząd i przedtem, dla wielu jednak względów zrzeszenia samorządowe tam nie powstały. W b. dzielnicy pruskiej warunki polityczne nie pozwalały na coś podobnego. Samorząd tam zresztą służący celom niektórych tylko klas społecznych i kierowany mocną ręką państwa wrogiego polskości, obcy był społeczeństwu polskiemu i nie pozostawił po sobie ani licznego typu działacza samorządowego a tem bardziej szerszych myśli organizacyjnych w tej dziedzinie. W Małopolsce były próby: w roku 1907 utworzony został związek miast małopolskich, który aczkolwiek nie rozwinął się i nie zaznaczył żywszą działalnością, dał podstawę do późniejszego utworzenia się, dziś działającego koła miast małopolskich. Pewne koła działaczy samorządowych powiatowych czyniły starania o utworzenie wspólnej organizacji rad powiatowych i gdyby nie wybuch wojny, możeby wreszcie doszło do jej utworzenia. Trudności w utworzeniu zrzeszenia rad były wynikiem ograniczonej naogół ich działalności, a także i istnienia samorządu krajowego we własnym zakresie zaspokajającego wiele potrzeb życia społecznego i gospodarczego i skupiającego w swem ręku szerszą inicjatywę.

Organizacje samorządowe powstają więc w b. zaborze rosyjskim i to jeszcze za okupacji niemieckiej i austrjackiej. Podłoże do ich powstania było przygotowane już przedtem, niektóre bowiem sfery działaczy politycznych i społecznych, domagające się od rządu rosyjskiego wprowadzenia samorządu w b. Królestwie Kongresowem, przygotowywały się do jego przyjścia. Ogniskiem, skupiającem te prace przygotowawcze, było np. Tow. Popierania Pracy Społecznej w Warszawie. Rząd rosyjski nie zdecydował się jednak na nadanie samorządu nawet miastom, nie mówiąc już o samorządzie powiatowym, czy gubernialnym. Dopiero zarządy okupacyjne niemiecki i austrjacki zdecydowały

się na powołanie samorządu miast i powiatów, mając oczywiście na celu głównie złożenie na barki społeczeństwa części kłopotów, wynikających z zarządu krajem okupowanym. Okupacja niemiecka bardziej niż austrjacka nastawioną była do zupełnego wyeksploatowania okupowanych terytorjów dla celów wojskowych, to też i powołany do życia samorząd miast i powiatów był całkowicie uzależniony od władz niemieckich i nie mógł być polem do rozwoju szerszych i swobodniejszych myśli. Niemniej jednak z inicjatywy Towarzystwa Popierania Pracy Społecznej i biura tego towarzystwa zaraz po ukonstytuowaniu się samorządów powiatowych w r. 1916 zaczęły odbywać się zjazdy przedstawicieli tych samorządów, dając możność ich działaczom wzajemnego porozumienia się.

Na obszarze okupacji austrjackiej samorząd zostaje wprowadzony w rok potem w 1917 r. Powstaje tam niezwłocznie biuro zjazdów samorządowych które ma za zadanie dać wskazówki organizacyjne nowopowołanym sejmikom. Ordynacja wprowadzona w okupacji austrjackiej bardziej liberalnie ujmowała sprawy samorządu, dając większą możność społeczeństwu polskiemu do zainicjowania pewnych prac. To też lubelskie biuro zjazdów miało poważną możność nadania kierunku w działalności świeżych tworów samorządowych. Organizacja podobna była do warszawskiej: było biuro, które organizowało zjazdy, w międzyczasie zaś działało, jako stała ich reprezentacja. Różnica polegała na tem, że w Warszawie rolę biura zjazdów spełniało Biuro Pracy Społecznej, którem w tym czasie kierował nieżyjący już K. Sienkiewicz, a następnie p. W. Wakar.

Na czele organizacji zjazdów lubelskich stał p. J. Zdanowski, późniejszy prezes ogólno - polskiej Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego. W r. 1918 stanowisko dyrektora biura zjazdów objął p. J. Bek. W październiku 1918 r. założone zostało przez lubelskie biuro zjazdów pierwsze polskie pismo, poświęcone samorządowi, tygodnik „Samorząd", przeniesione później do Warszawy. Krótki okres intensywnej pracy lubelskiego biura zjazdów skończył się po traktacie brzeskim, po którym stosunki pomiędzy austrjackiemi władzami okupacyjnemi i polskiem społeczeństwem popsuły się, uniemożliwiło to w znacznej mierze dalszą działalność organizacji zjazdów i samego samorządu.

Obie organizacje: lubelska i warszawska porozumiały się jeszcze za czasów trwania okupacji. Po zniesieniu granic okupacyjnych organizacja lubelska połączona została z warszawską, tak że w chwili wydania dekretu o samorządzie w lutym 1919 r. istniała jedna organizacja zjazdów w formie komisji przy Biurze Pracy Społecznej.

Organizacja miast poszła nieco innym torem. W r. 1917 z inicjatywy znanego działacza samorządowego A. Suligowskiego zwołany został pierwszy zjazd przedstawicieli miast obu okupacyj, w którym wzięli udział także i przedstawiciele m. Krakowa. Od czasu tego zjazdu rozpoczęły się prace nad utworzeniem związku miast, który też powstał i w rok potem uzyskał zatwierdzenie

jako związek u ówczesnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w rządzie Rady Regencyjnej, oraz zgodę władz okupacyjnych.

W chwili więc powołania do życia samorządu miejskiego i powiatowego na podstawie dekretów w lutym 1919 r. istniały już organizacje miast i powiatów. Gdy jednak organizacja miast odrazu postawiona jak związek zalegalizowany poprowadziła dalszą swą działalność drogą normalną, organizacja powiatów, będąca w luźnej formie li - tylko zjazdów i oparta w dodatku o prywatne towarzystwo przeszła przez kilka faz organizacyjnych, zanim ugruntowała się w dzisiejszej swej formie.

Jeszcze w r. 1919 na zjazdach, zwoływanych przez Biuro Pracy Społecznej, wyłoniła się myśl utworzenia niezależnego związku sejmików powiatowych, na wzór związku miast, w rezultacie czego w tymże roku zawiązany został Związek Sejmików Powiatowych, skupiający narazie pewną część powiatów b. Kongresówki oraz niektóre z b. dzielnicy pruskiej. Powołany do życia Związek nie spotkał się z życzliwem przyjęciem w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, nie mógł pozatem uzyskać legalizacji. Ministerstwo zasłaniało się względami formalnemi — brakiem wyraźnych przepisów prawnych, warunkujących możność istnienia związku sejmików powiatowych. Związek więc działał przez dwa lata blisko bez legalizacji i bez poparcia sfer tak miarodajnych dla jego dalszego rozwoju, jak centralny organ nadzoru nad samorządem powiatowym. W tym czasie Związek wydawał pismo, zwoływał zjazdy i konferencje, nadto inicjował takie specjalne poczynania, jak utworzenie składnicy wytworów przemysłu ludowego, celowego związku do budowy dróg gminnych, stałego działu handlowego — poczynania w rezultacie naogół nieudane. Wyraźnem jednak było, że bez uzyskania legalizacji związek nie rozwinie się. To też, gdy nie można było skutecznie przebrnąć trudności z zalegalizowaniem związku, zmieniono w roku 1921 formę organizacyjną, przekształcając związek na spółdzielnię p. n.: „Spółdzielczo - Inwestycyjne Zrzeszenie Samorządów Powiatowych". Spółdzielnia wymagała tylko rejestracji i w ten sposób ominięto trudności. W nowej formie organizacyjnej zakres zadań miał pozostać ten sam. Jednak zrzeszenie nie rozwinęło się i nie rozszerzyło na inne b. zabory, pozostając przy liczbie 30 — 50 powiatów, przeważnie z b. Kongresówki. Forma organizacji, jak i zadania statutowe nie budziły większego zainteresowania wśród szerszych sfer działaczy samorządowych. W r. 1923 dojrzała myśl powrotu do pierwszej formy organizacji zjazdów ze stałem prezydjum i biurem dla celów ogólnych samorządowych, przy pozostawieniu zrzeszenia samorządów jako spółdzielni dla celów gospodarczych. W grudniu 1923 r. specjalny komitet organizacyjny w osobach pp. J. Zdanowskiego — dyrektora Banku Komunalnego, W. Wakara — redaktora tygodnika „Samorząd" i prezesa Zarządu Zrzeszenia, oraz M. Nestorowicza — dyrektora departamentu drogowego, zwołał do Warszawy zjazd przedstawicieli sejmików powiatowych, bardzo licznie obesłany przez wszystkie dzielnice. Był to okres szczególnej wagi dla sa-

morządu: wyszła ustawa o finansach komunalnych, która kładła kres dotychczasowej dowolności w wyszukiwaniu źródeł dochodowych, i Rząd wniósł do Sejmu projekt ustawy o ustroju samorządu. Zjazd więc odbył się przy najżywszem zainteresowaniu obradami, zaś w rezultacie, jak obecnie już kwestja nieodzowna, powstało Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego ze stałemi organami kierowniczemi: radą zjazdów i prezydjum. Jednocześnie Zrzeszenie zostało utrzymane dla celów wyłącznie gospodarczej współpracy związków samorządu powiatowego.

Obok organizacyj o charakterze centralnym od samego początku powstały organizacje lokalne, a niektóre, jak koło miast małopolskich, nawet przedtem. Znacznie później, bo dopiero w r. 1926 powstaje samodzielny związek gmin wiejskich, mimo, że organizacja, utworzona przez działaczy samorządu powiatowego, miała na widoku obronę praw nietylko powiatów, ale także i gmin, co znalazło nawet wyraz w nazwie: — biuro zjazdów samorządu ziemskiego. Zważywszy na budowę samorządu powiatowego, wychodzącego w b. zaborze rosyjskim, z organów samorządu gminnego, na wspólność wielu zadań i interesów oraz na wspólne kadry działaczy, ten rozdział sił i środków do działania na dwie odrębne organizacje, o ile miałyby działać bez ścisłego porozumienia, nie był objawem dodatnim.

Zrzeszenia samorządowe odegrały niezmiernie korzystną rolę dla rozwoju samorządu w Państwie Polskiem. Z jednej strony, będąc wyrazem potrzeb samorządu, mogły niejednokrotnie wpłynąć na właściwe załatwienie przez parlament i rząd spraw samorządowych, z drugiej wpłynęły na ugruntowanie i pogłębienie pojęć o roli samorządu w administracji wewnętrznej i życiu gospodarczem i kulturalnem społeczeństwa zarówno wśród czynników miarodajnych jak i szerokich sfer społeczeństwa. W stosunku do związków samorządowych zrzeszenia odegrały rolę pracowni, z których wychodziły nowe myśli, nowa inicjatywa, wskazówki kierownicze i gdzie urabiały się zastępy działaczy samorządowych. Były też niejako barometrem, wskazującym natężenie działalności samorządu i jego dążeń.

BIURO ZJAZDÓW SAMORZĄDU ZIEMSKIEGO.

Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego utworzone zostało na zjeździe przedstawicieli sejmików powiatowych w grudniu 1923 r. Pod tą nazwą pomieszczoną została organizacja, mająca w swej budowie i zakresie zadań wszelkie cechy związku. To też podtytułem stale używanym przez Biuro jest „Związek Sejmików Pow. Rzeczypospolitej Polskiej". Statut wymagał zgłoszenia do wiadomości Min. Spraw Wewnętrznych. Uchwalony przez zjazd w 1923 r. statut doznał w latach następnych niewielkich poprawek w zakresie organi-

zacyjnym. W roku następnym, mianowicie, zamiast prezydjum utworzony został stały zarząd, składający się z osób 9, na czele z prezydjum z 3 osób. Pierwsze Prezydjum stanowili: J. Zdanowski — prezes, wiceprezesi: W. Gajewski i M. Jaroszyński, członkowie: A. Bogusławski i M. Nestorowicz.

Statut określał zadania organizacji następująco:

Zadaniem Biura Zjazdów Samorządu Ziemskiego jest organizacja współdziałania związków samorządowych w rozwoju ich pracy i jej metod w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej, prawnej i organizacyjnej, pomoc bezpośrednia związkom samorządowym w spełnianiu ich zadań, oraz reprezentacja spraw samorządu wobec parlamentu, Rządu i społeczeństwa. Biuro więc: 1) niesie pomoc związkom samorządowym we wszelkiej ich zdrowej inicjatywie, 2) propaguje zasady i znajomość samorządu wśród szerokich sfer społeczeństwa, 3) współpracuje z władzami państwowemi i organizacjami społecznemi w sprawach, dotyczących samorządu, 4) reprezentuje interesy i sprawy samorządu natury ogólnej.

Zadania szczegółowe są rozwinięciem powyższych wskazań ogólnych. Biuro więc: 1) udziela porad i informacyj fachowych związkom samorządowym, 2) organizuje zjazdy, konferencje i narady dla ustalenia zbiorowej opinji w sprawach samorządu, 3) opracowuje i przedstawia władzom wnioski i memorjały, 4) przeprowadza ankiety i badania, potrzebne dla swych prac, 5) opracowuje wskazówki organizacyjne i metod działania dla związków samorządowych, 6) podejmuje wydawnictwa i utrzymuje kontakt z prasą ogólną i fachową w sprawach samorządu, 7) troszczy się o przygotowanie kadr nowych pracowników samorządowych, wreszcie 8) załatwia wszelkie zlecenia poszczególnych związków samorządowych. Sprawy handlowo - gospodarcze wyłączone są z zakresu działalności Biura Zjazdów, gdyż zajmuje się niemi Zrzeszenie Samorządów Powiatowych, spółdzielnia gospodarczo inwestycyjna.

Organem wykonawczym stałym jest Zarząd, składający się z 10 osób wybieranych przez Radę Zjazdów Samorządu Ziemskiego, stanowiącą bezpośrednią emanację zjazdów ogólnych. Rada składa się z 32 przedstawicieli województw po 2 z każdego, 9 członków wybranych przez zjazd z pośród działaczy samorządowych, i 6 członków dokooptowanych przez samą Radę. Rada wybiera Zarząd z 10 osób, z pośród członków Zarządu wybiera prezesa i 2-ch wice - prezesów, stanowiących stałe prezydjum zjazdów ogólnych, rady i zarządu. Organem pomocniczym zarządu i technicznym wykonawcą jego prac jest biuro Zarządu.

Rozwój organizacji obrazują liczby wzrostu członków. W końcu roku 1924 należało 190 powiatowych związków samorządowych, w końcu roku 1925 — 210, w końcu roku 1926 — 222, w końcu roku 1927 — 238, na ogólną liczbę 253 powiatów samorządowych. W końcu roku 1928 przystąpiły także i powiatowe związki samorządowe woj. Śląskiego. Nie należy kilkanaście powiatów małopolskich.

Zjazdy ogólne przedstawicieli sejmików powiatowych odbywają się co rok. Zazwyczaj są licznie obesłane przez powiaty całej Rzeczypospolitej. Uchwały zjazdów przygotowane przez Radę, obejmują sprawy zasadnicze i stanowią wytyczne linje w tych sprawach, dotyczących ustroju i działalności samorządu. Dotychczas odbyte zjazdy zajmowały się następującemi sprawami:

1) zjazd w grudniu 1923 r. — ustawą o finansach komunalnych, projektem ustawy o samorządzie powiatowym, sprawami oświatowemi w samorządzie;

2) zjazd w lutym 1925 r. — zagadnieniem nadzoru nad samorządem, sprawą powołania państwowej rady samorządowej, sprawą oszczędności w gospodarce samorządowej;

3) zjazd w lutym 1926 r. — sprawą środków oszczędności w administracji samorządu powiatowego, sprawami zdrowia publicznego w samorządzie ziemskim, sprawami popierania rolnictwa przez samorząd ziemski;

4) zjazd w kwietniu 1927 r. — sprawą planowości w gospodarce samorządu, wytycznemi organizacji przymusowych ubezpieczeń ogniowych, zadaniami samorządu na polu opieki społecznej, sprawą zabezpieczenia emerytalnego pracowników samorządowych;

5) zjazd w grudniu 1928 r. — zadaniami samorządu ziemskiego w zakresie popierania rolnictwa, a to w związku z ustawą o izbach rolnych, sprawami ustrojowemi w zakresie niezbędnej, do czasu wydania pełnych ustaw, naprawy ustroju samorządu gminnego w b. Kongresówce i samorządu w Małopolsce, sprawą finansów samorządowych.

Każdy zjazd nadto otrzymywał przegląd działalności samorządu powiatowego w ubiegłym roku, oraz sprawozdanie z działalności organizacji. Poza zjazdem zbierała się przeciętnie 2 razy do roku Rada Zjazdów, która też, jako powołana statutowo do tego, załatwiała wszelkie sprawy organizacyjne, a więc sprawy statutowe, regulaminów zjazdów ogólnych, budżetów i sprawozdań rocznych. Ze spraw ważniejszych, nie poruszanych jeszcze przez zjazdy ogólne, Rada w roku 1928 przepracowała kwestję organizacji kredytu komunalnego w Polsce, oraz kwestję organizacji administracji drogowej. Liczne zjazdy lokalne i konferencje, odbywające się co rok, stanowią uzupełnienie prac zjazdów ogólnych i Rady.

Zarząd i Rada Zjazdów wysyłają przedstawicieli, względnie podają kandydatów na członków do wielu instytucyj o charakterze urzędowym, oraz społecznym: do rad i komisyj o charakterze urzędowym: Rady Samorządowej, Rady Opieki Społecznej, Rady Zdrowia, Rady Spożywców, Rady Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń, Komisji Funduszu pożyczkowo - zapomogowego, Zarządu Funduszu Bezrobocia; do instytucyj społecznych: Rady Naczelnej Związków Straży Pożarnych, Rady Naczelnej Pomocy Akademikom, Rady Fundacji Pomocy Dzieciom, Zarządu Stowarzyszenia członków kongresów

drogowych, zarządów studjów samorządowego i oswiatowego Wolnej Wszechnicy Polskiej. W ten sposób samorząd powiatowy reprezentowany jest we wszystkich tych radach pomocniczych urzędowych, które współpracują w sprawach, mogących mieć dla niego znaczenie, nadto w najważniejszych instytucjach społecznych, z samorządem współpracujących, bądź czerpiących od niego pomoc.

W końcu roku 1928 Zarząd Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego składał się z następujących osób: 1) Prezes J. Zdanowski, — naczelny dyrektor Polskiego Banku Komunalnego, 2) wice-prezes J. Bek — b. wice-minister spraw wewnętrznych, 3) wice - prezes W. Gajewski — starosta pow. warszawskiego; członkowie: 4) poseł A. Bogusławski, 5) W. Dalbor — dyrektor Biura samorządowego w Poznaniu, 6) B. Lipski — starosta pow. pomorskiego, 7) E. Iwaszkiewicz — adwokat z Warszawy, 8) A. Moszyński — starosta pow. równieńskiego (późniejszy wojewoda tarnopolski), 9) Z. Tyralski — sekretarz rady powiatowej w Jarosławiu.

Organem wykonawczym Zarządu jest Biuro z dyrektorem na czele. Do połowy roku 1926 dyrektorem Biura był dr. M. Jaroszyński, obecny Wice-Minister Spraw Wewnętrznych, po nim zaś p. Józef Bek. Wraz z rozwojem całej organizacji zjazdów, również i Biuro Zarządu rozwinęło się, obejmując coraz więcej spraw, oraz stwarzając stałe agendy, służące celom samorządu. W końcu roku 1928 etat Biura stanowili: dyrektor, sekretarz, dwu referentów, bibljotekarz, siła kancelaryjno - rachunkowa.

Sprawy wydawnicze załatwiane są przy pomocy stworzonej wspólnie ze Zrzeszeniem Samorządów Powiatowych w roku 1927 spółki wydawniczej „Samorząd". Spółka wydaje tygodnik „Samorząd", będący oficjalnym organem obu organizacyj, wydawany pod redakcją posła A. Bogusławskiego, podejmuje poza tem wydawnictwa dzieł i broszur, poświęconych sprawom samorządu. Wydawnictwa ujęte są w „Bibljotekę Samorządu", pozostającą pod redakcyjnem kierownictwem wspólnego wraz z tygodnikiem komitetu redakcyjnego. „Bibljoteka" wydała dotychczas kilkanaście dzieł, oraz sporą liczbę broszur z dziedziny samorządu, poważnie zasilając w ten sposób naszą naogół ubogą literaturę samorządową. Co rok wydawany jest kalendarz samorządowy, traktowany jako podręcznik najpotrzebniejszych dla działacza samorządowego wiadomości, oraz pamiętniki zjazdów samorządu ziemskiego.

Od początku roku 1928, łącznie ze Związkiem Miast zorganizowane zostały stałe samorządowe audycje radjowe, nadawane przez „Polskie Radjo" w Warszawie. Audycje obejmują cykle odczytowe, oraz stały tygodniowy komunikat samorządowy. Wymagania, idące w kierunku potrzeby rozszerzenia zakresu informowania szerszych sfer o potzebach i działalności samorządu spowodowały, że Biuro w końcu 1928 r. przystąpiło do zorganizowania stałej samorządowej agencji prasowej.

Zbliżająca się Powszechna Wystawa jubileuszowa, mająca odbyć się

w Poznaniu w roku 1929, spowodowała utworzenie, wspólnie ze Związkiem Miast, komitetu, mającego za zadanie przygotować wspólny dział samorządu na Wystawie. Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego i Związek Miast, każda organizacja w swym zakresie, rozpoczęły już od połowy 1928 r. prace nad przygotowaniem eksponatów, oraz zorganizowaniem pomocy finansowej dla wystawy ze strony samorządu.

Wszystkie sprawy, podejmowane przez Zarząd i Radę Zjazdów, ogniskują się w Biurze Zarządu. Prowadzi ono, poza wymienionemi powyżej, nadto następujące stałe prace: 1) załatwia wszelkie zlecenia pow. związków samorządowych na terenie stolicy (poza gospodarczemi, wchodzącemi w zakres działania Zrzeszenia Samorządów Powiatowych), 2) wysyła na żądanie instruktorów i kontrolerów w zakresie kasowości i rachunkowości samorządowej, prowadząc w tym zakresie specjalny dział, 3) prowadzi stałe archiwum i bibljotekę wydawnictw, mających związek z samorządem, zbiera i opracowuje ankiety i statystyki, potrzebne dla zadań organizacji, 4) opracowuje instrukcje i regulaminy, 5) dużo uwagi i pracy poświęca sprawie kształcenia pracowników samorządowych, urządza corocznie krótkie kursy specjalne, bierze udział w organizowaniu i prowadzeniu stałych studjów samorządowych, lub pokrewnych, otacza opieką absolwentów szkół wyższych, idących do pracy w samorządzie.

Każdego roku Biuro wydaje tom „Pamiętnik Zjazdu przedstawicieli sejmików powiatowych", w którym zamieszcza szczegółowe sprawozdanie o swej działalności, referaty sprawozdawcze o stanie i działalności samorządu powiatowego w ub. roku, oraz referaty i uchwały, podejmowane przez Zjazd. „Pamiętniki" stanowią roczną kronikę działalności organizacji zjazdów samorządu powiatowego i jej stałych organów.

ZWIĄZEK MIAST POLSKICH.

Działalność Związku datuje się od 1917 r., jednak, organizacyjnie ukończony, Związek zaczął działać na podstawie zalegalizowanego statutu od 1918 roku. W roku 1927 Związek obchodził uroczyście na Zjeździe w Poznaniu dziesięciolecie swej działalności. Statut, ustalony w 1918 roku przetrwał bez zmian do 1927 r. Zmiany wprowadzone do statutu w tym roku polegają głównie na powiększeniu składu Zarządu do 40 osób, w tem 6-ciu prezydentów największych miast.

Związek pomyślany został jako centralnie zbudowana organizacja wszystkich miast. Ta zasada doznała jednak ewolucji. Od samego początku miasta Małopolski zachowują swe niezależne „Koło Miast Małopolskich", następnie koła takie powstają dalej kolejno: koło miast wielkopolskich, koło miast pomorskich, koło miast woj. białostockiego, koło miast woj. wołyńskiego. W związku

z tem organizacja Związku Miast przekształca się na centralę lokalnych organizacyj, aczkolwiek narazie nie jest to jeszcze ustalone jako zasada statutowa i koła lokalne powstają i działają w obrębie związku ogólnego.

Rozwój Związku Miast ilustrują następujące cyfry:

w r.	1917	założycielami Związku	było	16	miast
„ „	1918	należało do Związku		75	„
„ „	1919	„ „	„	120	„
„ „	1920	„ „	„	169	„
„ „	1921	„ „	„	333	„
„ „	1922	„ „	„	373	„
„ „	1923	„ „	„	422	„
„ „	1924	„ „	„	430	„
„ „	1925	„ „	„	492	„
„ „	1926	„ „	„	509	„
„ „	1927	„ „	„	515	„

Miasta Małopolskie i Wielkopolskie przystępują do Związku w końcu 1919 i na początku 1920 r.

Sprawami Związku Miast kolejno kierowali jako prezesi: 1) A. Suligowski, 2) A. Śliwiński — wice-prezydent m. Warszawy, 3) J. Drwęski — prezydent m. Poznania. 4) P. Drzewiecki — prezydent m. Warszawy, 5) J. Fedorowicz — prezydent m. Krakowa, 6) H. Nowodworski — prezydent m. Warszawy, 7) J. Zawadzki — wice-prezes Rady Miejskiej m. Warszawy, 8) obecnie prezes — Z. Słomiński — prezydent m. Warszawy.

Celem Związku Miast jest popieranie rozwoju ekonomicznego i kulturalnego miast.

Działalność swą Związek prowadzi w następujących kierunkach:

1) obrony dążeń i interesów miast w dziedzinie ustawodawstwa i polityki rządowej, podawania miastom informacyj o nowych kierunkach miejskiej polityki komunalnej, prowadzenia statystyki miejskiej, wyszukiwania i rozdziału źródeł kredytowych; 2) dopomagania poszczególnym miastom w spełnianiu ich zadań w drodze zastępstwa ich interesów, interwencji, porad fachowych, pomocy w wyszukaniu odpowiedniego personelu i t. p.; 3) propagowania zrozumienia idei samorządu wśród społeczeństwa.

Zbiorową opinję miast ustalają zjazdy przedstawicieli miast. Zjazdy nakreślają też zasadniczy kierunek działalności Związku i są decydującym organem we wszystkich sprawach Związku. Zjazdy przyjmują roczne sprawozdania i uchwalają roczne budżety. Do końca roku 1928 Związek zorganizował dziewięć walnych Zjazdów przedstawicieli miast, a mianowicie:

1. Zjazd w Warszawie w r. 1917, przy udziale przedstawicieli miast Królestwa Polskiego i delegatów miasta Krakowa.

2. Zjazd w Warszawie — styczeń 1919 r. Po raz pierwszy uczestniczyli w nim przedstawiciele miast Małopolski.

3. Zjazd w Warszawie — grudzień 1919 r. Zjazd zajął się głównie sprawami aprowizacji miast, rozbudowy i regulacji miast i projektami ordynacji wyborczej do rad miejskich.

4. Zjazd w Warszawie — styczeń 1920 — powziął szereg uchwał w sprawach rozbudowy miast, ubezpieczeń wzajemnych miejskich, oświatowych, walki z gruźlicą, stosunku samorządu do Państwa pod względem administracyjnym, rachunkowości i budżetów miejskich.

5. Zjazd w Poznaniu — kwiecień 1921. Zjazd powziął uchwały w sprawach następujących: ordynacji miejskiej, podatkowych i kredytu komunalnego rozbudowy miast, ich aprowizacji, oświaty i higjeny w miastach.

6. Zjazd we Lwowie — maj 1922, zajął się następującemi sprawami: stanowisko miast w ustroju administracyjnem Państwa, ordynacja do rad miejskich, finanse miast, sprawa mieszkaniowa i rozbudowa miast, oświata, ochrona matki i dziecka, statystyka ruchu ludności w miastach.

7. Zjazd w Katowicach — wrzesień 1923 r. zajął się następującemi sprawami: zasady przyszłego ustroju miejskiego, uregulowanie finansów komunalnych, rozbudowa miast, organizacja opieki społecznej, zagadnienie szpitalnictwa, organizacja służby zdrowia publicznego. Największy nacisk położony został na projekt ustawy o samorządzie miejskim.

8. Zjazd w Warszawie — kwiecień 1925, poświęcony był sprawie ustawy miejskiej, ustawy finansowej dla miast oraz ustawy o rozbudowie miast.

9. Zjazd w Poznaniu — październik 1927, poświęcony był głównie sprawom rozbudowy miast i finansów. Przed Zjazdem odbył się uroczysty obchód dziesięciolecia istnienia i działalności Związku Mast.

Poza tem Związek zorganizował szereg zjazdów specjalnych:

5 zjazdów lekarzy sanitarnych miejskich w r. 1922, 1923, 1924, 1925 i 1927. 1 zjazd oświatowy — w r. 1922, 1 zjazd gospodarczy 1925, połączony ze zorganizowaną przez Związek Miast Polskich pierwszą Wystawą Miast na Międzynarodowym Targu w Poznaniu w r. 1925, 1 zjazd w sprawie mieszkaniowej — odbyty w czasie trwania wystawy budowlanej „Mieszkanie i Miasto" — zorganizowanej przez Związek Miast Polskich.

Wystawa ta po zamknięciu w Warszawie częściowo została przesłaną do Wiednia na Międzynarodową Wystawę Budowlaną, z ilości pozostałej utworzono wystawę okrężną, którą zorganizowano w następujących miastach: Radom, Łódź, Poznań, Bydgoszcz, Lublin, Sosnowiec.

Związek najbardziej aktywnie występował w sprawach, mających najżywotniejsze znaczenie dla miast i którym zjazdy przedstawicieli miast największą

też uwagę poświęcały. Na pierwszym planie stoją sprawy przyszłego ustroju miast, jaki wprowadzi przyszła jednolita ustawa o samorządzie miejskim. W sprawie tej Związek przygotował gruntownie opracowane materjały, zakończone projektem ustawy. Dalej idą sprawy finansów miejskich i kredytu. W ustawie o tymczasowem uregulowaniu finansów miejskich z 1923 roku miasta uzyskały zadawalające stanowisko, lepsze od samorządu ziemskiego. Dalsze starania Związku skierowane są tylko w kierunku powiększenia źródeł dochodowych. W zakresie kredytu Związek współdziałał w pożyczce t. z. uhlenowskiej dla kilku miast, zaś w latach 1927, 1928 wszedł w bliskie współdziałanie z Bankiem Gospodarstwa Krajowego.

Sprawy rozbudowy miast i sprawy mieszkaniowe — dalsze sprawy, które silnie absorbowały uwagę i energję Związku, jako sprawy dla miast najżywotniejszego charakteru. Poza tem w działalności swej Związek zaczepia o wszelkie sprawy, łączące się pośrednio, lub bezpośrednio z gospodarczą i kulturalną działalnością miast.

Jako reprezentacja miast Związek bierze udział w następujących radach o charakterze urzędowym i prywatnym: Państwowa Rada Samorządowa. Państwowa Rada Funduszu Rozbudowy Miast, Państwowa Rada Spożywców, Państwowa Rada Elektryczna, Rada Opieki Społecznej, Funduszu Bezrobocia, Rada Fundacji Polskiego Komitetu Pomocy Dzieciom, Państwowa Naczelna Rada Zdrowia, Tymczasowa Rada do Spraw Kolonij Letnich, Rada Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych, Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, Fundusz Pożyczkowo - Zapomogowy, Komitet Studjum Administracji Komunalnej przy Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Poza tem Związek Miast ma swych przedstawicieli w Radzie Naczelnej i Zarządzie Międzynarodowego Związku Miast.

Nawiązana łączność z podobną organizacją związków samorządu powiatowego wyraziła się we wspólnej akcji przygotowującej udział samorządu w powszechnej wystawie krajowej w Poznaniu, oraz we wspólnym komitecie do spraw samorządowych audycyj radjowych.

Sprawami Związku Miast kieruje Zarząd, wybierany przez Zjazd walny w ilości 40 osób. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa i 4 wice-prezesów, nadto w miarę potrzeby wyłania specjalne komisje.

Organem pomocniczym Zarządu jest biuro, na czele z dyrektorem. Biuro koncentruje w sobie wszystkie sprawy podejmowane pzez Związek i opracowuje je technicznie. Od roku 1927 prezesem Zarządu jest p. Z. Słomiński — prezydent m. Warszawy; wice-prezydentami są: 1) C. Ratajski, — prezydent m. Poznania, 2) K. Rolle — prezydent m. Krakowa, 3) J. Folejowski — prezydent m. Wilna, 4) R. Jaworowski — prezes Rady Miejskiej m. Warszawy. Na czele Biura Zarządu stał do roku 1929 dr. H. Grotowski.

Biuro Zarządu poza swą ogólną działalnością prowadzi jako stałe działy: 1) wydawnictwa związku, 2) dział polityki i statystyki miast (od 1929 r.), 3) dział porad prawnych dla miast, 4) dział pośrednictwa pracy.

Związek Miast wydaje miesięcznik p. t.: „Samorząd Miejski", i tygodnik p. t. „Przegląd Tygodniowy", oba pod redakcją do r. 1929 d-ra H. Grotowskiego. Kierownikiem świeżo stworzonego działu polityki i statystyki miejskiej jest p. L. W. Biegeleisen.

LOKALNE ORGANIZACJE MIEJSKIE.

Obok centralnego Związku Miast Polskich powstaje szereg lokalnych kół miast, czy to poszczególnych dzielnic, czy nawet poszczególnych województw. Koła istnieją i działają zasadniczo w obrębie ogólnego związku, będąc miejscowemi reprezentacjami miast, nie są jednocześnie stopniami organizacyjnemi ogólnego związku. Niektóre koła, jak np. miast małopolskich, miast wielkopolskich powstały razem z ogclnym związkiem miast jako wyraz pewnej odrębności dzielnicowej miast, inne rozwijają się w miarę postępującego ogniskowania się coraz większego zakresu spraw w województwach. Od zjazdu miast w Poznaniu w 1927 r. powstawanie kół miejscowych staje się jakby zasadą dalszej rozbudowy organizacji miast. Powstają w roku 1928 koła miast woj. białostockiego i wołyńskiego, już nie w miarę jakichś specjalnych odrębności tych miast, a w imię wspomnianej zasady podziału i decentralizacji pewnych zadań pomiędzy związkiem ogólnym i lokalnemi. Poniżej podajemy bliższe szczegóły dotyczące organizacji i zadań kół miast: małopolskich, wielkopolskich i pomorskich.

Koło Miast Małopolskich. W roku 1907 założony został Związek Miast Małopolskich. Działalność Związku można podzielić na 3 okresy: do wielkiej wojny, w czasie tej wojny i w odrodzonem Państwie Polskiem. Okres pierwszy — to historja 30 większych miast Małopolskich w b. Galicji. Miasta. posiadając własną organizację, mogły skutecznie wpływać na tok spraw załatwianych przez b. sejm i wydział krajowy. Zadania związku niezmiernie skomplikowały się i nabrały doniosłego znaczenia w okresie wojny. Związek przyczynia się do powstania wojennych instytucyj jak: centrala odbudowy kraju, dwa wojenne zakłady kredytowe, centrala handlowa miast małopolskich, aprowizacja miast, spółka mieszkaniowa. Wymienione instytucje pozostawały pod nadzorem delegatów miast, Związek zabiegał w tym okresie o wszelakie ulgi dla miast zniszczonych działaniami wojennemi. W okresie trzecim Związek przekształca się w koło miast w obrębie ogólnego Związku miast, będącą jego ekspozyturą na terenie Małopolski, a jednocześnie reprezentacją poglądów, interesów i spraw miast tej dzielnicy. Żywa stosunkowo działalność koła wyraża się między innemi w urządzeniu 19 zjazdów przedstawicieli miast Małopolskich. Sprawami Koła kierowali jako jego prezesi Wydziału: 1) ś. p. F. Marjewski — wice-

prezydent m. Krakowa, 2) F. Maiss — burmistrz m. Bochni, 3) ś. p. J. Fedorowicz — prezydent m. Krakowa, 4) J. Neuman — prezydent m. Lwowa, 5) K. Rolle prezydent m. Krakowa.

Koło Miast Wielkopolski. Miasta Wielkopolski nie tworzyły w pierwszych latach po uzyskaniu niepodległości własnej organizacji. Jedynie w razie zachodzącej potrzeby zwoływał prezydent miasta Poznania burmistrzów miast Wielkopolski na zebranie do Poznania celem omówienia aktualnych spraw.

Dopiero w roku 1925 odbyło się w Poznaniu zebranie organizacyjne, na którem uchwalono w obecności 80 reprezentantów miast powołać do życia Koło Miast Wielkopolski. Statut opiera się na następujących wytycznych:

Celem Koła Miast Wielkopolski jest strzeżenie i popieranie interesów miast należących do Koła, roztoczenie troski o należyty rozwój samorządu miejskiego, dobrobyt miast i ich mieszkańców oraz prawidłowe sprawowanie samorządu gminnego. W zakres prac Koła wchodzą zatem: obrona przed naruszeniem podstawowych praw służących korzystnemu rozwojowi miast, inicjatywa ustawodawcza i opinjowanie projektowanych ustaw, generalna działalność około rozbudowy samorządu miejskiego, popieranie interesów gospodarczych i wewnętrzne usprawnienie działalności samorządu.

Członkami Koła mogą być miasta Wielkopolski, skoro zgłoszą swe przystąpienie, a są członkami Związku Miast Polskich. Koło jest więc organizacją pomocniczą wewnątrz ogólnego Związku Miast.

Udział w zebraniach Koła oparty jest na ilości głosów, posiadanych przez poszczególne miasta w stosunku do liczby mieszkańców.

Zebrania Koła odbywają się według przepisów statutu conajmniej raz w roku. Zarząd Koła wybierany na okres 2 lat, składa się z 10 członków. W celu załatwiania spraw bieżących utrzymuje się przy Magistracie miasta Poznania biuro, do którego mogą miasta zwracać się również po informacje w sprawach objętych statutem.

Ze względu na zbliżone warunki pracy Koło Miast Wielkopolski częstokroć współdziała z organizacjami pokrewnemi na Pomorzu i Górnym Śląsku.

W pierwszym roku działalności Koła przystąpiło do niego 92 miast; w końcu r. 1926 należało do Koła na ogólną liczbę 118 miast w Wielkopolsce 98 miast.

Wybrany w końcu 1925 r. a dotąd urzędujący zarząd ma skład następujący: 1. prezydent Poznania Ratajski (przewodniczący), 2. przewodniczący Rady miejskiej w Bydgoszczy (zastępca przewodniczącego), 3. prezydent Barciszewski z Gniezna, 4. Sokołowski, przewodniczący Rady miejskiej Wronek, 5. burmistrz Scholl z Szamotuł, 6. burmistrz Bukowski ze Żnina, 7. burmistrz Klemczak z Krotoszyna, 8. burmistrz Kokociński z Kępna, 9. burmistrz Musielak z Ostrowa. Zastępcami członków Zarządu są: burmistrz Koszewski z Kościana, przewodniczący Rady Nowakowski z Leszna, burmistrz Tyczewski z Mogilna i burmistrz Busza z Strzelna.

Koło Miast Pomorskich. Koło Miast Pomorskich powstało w roku 1922 na zebraniu organizacyjnem miast pomorskich, które się odbyło w Grudziądzu.

W skład pierwszego zarządu weszli pp.: Włodek, prezydent miasta Grudziądza — jako prezes, Michałek, prezydent miasta Torunia — jako zast. prezesa, Dr. Sobierajczyk, burmistrz miasta Chojnice — jako sekretarz, Jerzykiewicz, burmistrz miasta Brodnicy — jako I ławnik, Bobowski, burmistrz miasta Wąbrzeźna — jako II ławnik.

Do tego czasu w składzie zarządu zaszła o tyle zmiana, że na miejsce prezydenta miasta Torunia p. Michałka, wstąpił burmistrz miasta Chojnic p. Dr. Sobierajczyk, a na miejsce członka p. Bobowskiego, który przeniósł się w Poznańskie, wybrany został burmistrz miasta Chełmży p. Kurzątkowski, oraz jako dalszy członek zarządu wybrany został burmistrz miasta Wejherowa p. Kruczyński.

Koło odbyło szereg zjazdów, bądź to w łonie przedstawicieli miast pomorskich, zapraszając na nie przedstawicieli miast wielkopolskich, bądź też wspólnie z Kołem Miast Wielkopolskich, gdzie chodziło o omówienie spraw wspólnych dla obydwóch województw.

Działalność Koła Miast Pomorskich rozdzielić można na dwie kategorje. Jedna — to załatwianie spraw miast w obrębie województwa. Druga — to działalność na terenie ogólnego Związku Miast Polskich, gdzie Koło Miast Pomorskich przez swych przedstawicieli w Zarządzie Związku Miast Polskich pilnuje interesów miast pomorskich.

W wypadkach ważniejszych, przy uroczystościach o charakterze ogólno-pomorskim, zarząd Koła Miast Pomorskich reprezentuje zjednoczone miasta pomorskie.

W celu zapoznania się z gospodarką miast, zarząd Koła Miast Pomorskich zwołuje zebrania przedstawicieli miast od czasu do czasu do innego miasta; głównie jednak odbywają się one w Grudziądzu.

Biuro zarządu mieści się przy Prezydjum miasta Grudziądza, za zwrotem kosztów kancelaryjnych. — Składki wynoszą 1 grosz od mieszkańca. Liczba członków, należących do Koła, wynosi obecnie 33.

LOKALNE ORGANIZACJE SAMORZĄDU POWIATOWEGO.

Obok centralnej organizacji, obejmującej związki powiatowe całego państwa, powstały organizacje lokalne powiatów Małopolski, woj. Poznańskiego i woj. Pomorskiego. Były one wyrazem odrębności, zarówno ustrojowych samorządu, jak stopnia jego rozwoju i warunków działania, tem więc tłomaczy się fakt, że powstały związki właściwie dzielnicowe. W b. zaborze rosyjskim jednakowe mniej więcej warunki działania, jednaki ustrój i czas istnienia samorządu powiatowego, wykluczały jak dotąd potrzebę tworzenia powiatowych orga-

nizacyj lokalnych. Niewątpliwie w przyszłości potworzą się ośrodki zainteresowań regjonalnych, będą to jednak zainteresowania poszczególnemi celami, wytwarzające ściśle określone co do zadań organizacje. Tworzenie natomiast organizacyj powiatów o celach ogólnych, jedynie na podstawie podziału administracyjnego na województwa, nie byłoby wskazane, ani potrzebne i takie tendencje też wogóle, jak dotąd, nie powstają.

Dzisiejsze organizacje lokalne i organizacja centralna powiatów uzupełniają się w swej działalności. Nie będąc zespolone organizacyjnie, łączą się dość ściśle osobowo, co zabezpiecza harmonijne współdziałanie. Najbardziej rozwiniętą akcję prowadzi Związek powiatów Pomorskich.

W inny sposób ujęte zostały odrębności samorządu powiatowego woj. Śląskiego. Powiaty tego województwa nie tworzą odrębnego związku, natomiast posiadają komisję w łonie ogólnej Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego, która jest wyrazicielem lokalnych potrzeb śląskiego samorządu powiatowego.

Związek Powiatów Województwa Poznańskiego jest najstarszą organizacją lokalną powiatów, bo zawiązaną jeszcze w 1919 roku. Zgodnie ze zwyczajami obowiązującemi w tem województwie powiaty reprezentowane były w związku wyłącznie przez swych przewodniczących. Związek urządzał więc zjazdy przewodniczących, na których ustalane były opinje w sprawach aktualnie dla samorządu ważnych. Ograniczały się te opinje głównie do projektów ustaw, czy zarządzeń władz centralnych, czy wojewódzkich. Związek również wpływał na jednolite stanowisko przedstawicieli woj. poznańskiego na zjazdach ogólnych. Związek pozatem żadnych innych czynności nie podejmował. Od czasu drugich wyborów do samorządu, przeprowadzonych w woj. poznańskiem, obok przewodniczących wydziałów powiatowych, zaczynają występować wyrabiające się sfery działaczy samorządowych z wyboru. Na czele związku stoi prezes, którym od początku jest starosta pow. poznańskiego T. Kłos. Zarząd obecny składa się z następujących osób: 1) wice-prezes — starosta pow. średzkiego J. Rożankowski, członkowie: 2) starosta pow. pleszewskiego W. Wieczorek, 3) starosta pow. kępińskiego F. Kasprzak.

Zrzeszenie Małopolskich Rad Powiatowych powstało w 1924 roku. Zadaniem Zrzeszenia było poparcie rozwoju samorządu powiatowego w Małopolsce, oraz reprezentacja jego interesów wobec władz i instytucyj centralnych. Na czele stał wydział, złożony z przedstawicieli wszystkich województw małopolskich, po 2 z każdego. Zrzeszenie rozwinęło w pierwszych latach swego istnienia dużą działalność w kierunku obudzenia zamarłej w wielu powiatach małopolskich działalności samorządu. Działało przez zjazdy, urządzane bądź wspólnie dla całej Małopolski, bądź w poszczególnych województwach, pisma okólne, memorjały i przedstawienia do władz, zabiegi o kredyty dla powiatów małopolskich. Specjalne warunki, w jakich działał samorząd powiatowy w Małopolsce, nie sprzyjały zarówno rozwinięciu się życia samorządowego, jak rów-

nież i samego Zrzeszenia Rad. Opóźnianie się reformy przestarzałej organizacji samorządu powiatowego, rozwiązanie w końcu wszystkich reprezentacyj powiatowych i zamianowanie na ich miejsce zarządów tymczasowych zawiesiło nad całą działalnością rad powiatowych znak tymczasowości. Postępująca mimo tego unifikacja norm prawnych i sposobów działania, w dużej mierze odbiera podstawy istnienia organizacji, wywołanej daleko idącemi odrębnościami dzielnicowemi. Dopiero przyszła ustawa o ustroju samorządu w Małopolsce i wyraźne zarysowanie się na jej podstawie tendencyj rozwojowych, zadecyduje o potrzebie i charakterze lokalnej małopolskiej organizacji powiatów.

Związek Powiatów woj. Pomorskiego utworzony został w 1925 roku i objął odrazu wszystkie 18 powiatowych związków komunalnych województwa. Siedzibę Związku ustalono w mieście Grudziądzu, następnie w Chełmnie. Jako cel Związku ustalono w statucie ,,popieranie interesów powiatowych związków komunalnych, w szczególności omawianie na wspólnych zebraniach spraw, dotyczących samorządu i przedstawianie właściwym władzom projektów ustaw z dziedziny administracji i ustawodawstwa komunalnego".

Władzami Związku są: a) walne zebranie delegatów powiatowych związków komunalnych (z każdego powiatu po dwóch), b) Zarząd składający się z prezesa, wice - prezesa i trzech członków, wybieranych na okres 3 - letni. Obecny Zarząd tworzą: 1) starosta pow. chełmińskiego Leon Ossowski — prezes, starosta morski Bolesław Lipski — wice - prezes, 3) starosta pow. starogardzkiego Dr. Stanisław Chmielecki, 4) deputowany pow. gniewskiego. Franciszek Czarnowski i 5) starosta pow. tczewskiego Wacław Dytkiewicz.

Czynności swoje wykonuje Zarząd za pomocą Biura, utworzonego z dn. 1 kwietnia 1925 r. Biuro to mieściło się od czasu utworzenia do dnia 1 kwietnia 1927 r. w Grudziądzu, od tego czasu mieści się w Chełmnie. Dyrektorem Biura od czasu założenia jest p. Stefan Fredyk.

Zadania swoje spełnia Związek rozmaitemi metodami. I tak występuje Związek wobec władz kompetentnych i ciał ustawodawczych bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Biura Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego w Warszawie. Dalej udziela Związek swoim członkom wszelkiej pomocy w dziedzinie wykonywania obowiązujących przepisów, oraz w podejmowaniu dobrowolnych czynności, niewykonywanych przez inne instytucje, a leżących w interesie publicznym, przyczem, prócz rad i wskazówek, opracowuje projekty statutów wzgl. regulaminów, których uchwalenie obowiązujące przepisy przekazały organom samorządowym.

Członkowie Związku korzystają również z zastępstwa przez dyrektora Biura przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym w Toruniu i. Najwyższym Trybunałem Administracyjnym w sprawach administracyjno - spornych. Pozatem utrzymuje Związek lustratora, który uskutecznia czynności rewizyjne w kasach i przedsiębiorstwach komunalnych (tak powiatowych jak i gminnych).

Związek nie ogranicza swej działalności tylko do samorządu powiatowego. obejmuje natomiast również dziedziny, wchodzące w zakres samorządu gminnego. Związek współpracuje ściśle z Biurem Zjazdów Samorządu Ziemskiego w Warszawie, jako centralną organizacją powiatowych związków komunalnych.

ZWIĄZEK GMIN WIEJSKICH R. P.

Na początku roku 1925 utworzył się w Warszawie z pośród działaczy samorządowych komitet, który zwołał zjazd delegatów gmin wiejskich celem powołania do życia organizacji, reprezentującej ogólne interesy gmin wiejskich. Na czele komitetu stali: adwokat Wacław Dunin, wójt Franciszek Filipski, kierownik Związku Pracowników Administracji Gminnej Antoni Pacholczyk i redaktor Bronisław Wesołowski. Odbyty w dniach 5 i 6 czerwca 1925 roku zjazd delegatów gmin województw centralnych i wschodnich powołał do życia odrębną organizację gmin wiejskich p. n.: „Zrzeszenie Samopomocy Gmin Wiejskich w Polsce".

Organami Zrzeszenia według statutu były: Zarząd w liczbie 20 — 40 osób. Komisja Rewizyjna oraz Biuro Zrzeszenia. Zrzeszenie powstało dla wypełniania następujących podstawowych zadań: podniesienia rozwoju gospodarczego i kulturalnego gmin wiejskich, czuwania nad obroną praw i interesów gmin, udzielania gminom pomocy prawnej i informacyjnej tudzież współdziałania z gminami w zakresie działalności nad podniesieniem dobrobytu kulturalnego i materjalnego ludności gmin wiejskich. W dniach 6 i 7 listopada 1927 roku odbył się drugi ogólny zjazd delegatów gmin, który dokonał zmiany statutu i nadał organizacji nazwę: „Związek Gmin Wiejskich R. P.". Organami Związku według powyższego statutu obecnie są:

Rada Związku, składająca się z przedstawicieli gmin po 2 z każdego województwa oraz osób powołanych w drodze kooptacji. Zarząd Związku wraz z dyrektorem Biura i komisja rewizyjna wybrane z grona Rady.

Działalność organizacji idzie od chwili jej powstania w 3-ch kierunkach: propagandowo - organizacyjnym, społeczno - kulturalnym i obrony interesów samorządu gminnego.

W latach 1926 i 1927 odbyto 17 zjazdów prowincjonalnych wojewódzkich i powiatowych, na których rozwijano ideę samorządu i omawiano potrzeby gospodarcze i kulturalne gmin wiejskich.

W skład Związku wchodzi w chwili obecnej 850 gmin wiejskich. Obecny skład Zarządu Związku Gmin Wiejskich R. P. jest następujący: prezes Aleksander Lednicki, adwokat z Warszawy, wice-prezes Franciszek Filipski, wójt gm. Grzymkowice pow. Skierniewickiego, wice - prezes Antoni Pacholczyk. Dyrektor Związku Pracowników Administracji Gminnej. członkowie: Bolesław

Tkaczyk, Stanisław Duda, Stanisław Gliszczyński i Józef Sęczkowski. Zarząd Związku ma organ pomocniczy w postaci biura, którego dyrektorem jest Bronisław Wesołowski.

Związek wydaje własny organ p. n.: „Głos gminy wiejskiej", który wychodzi 3 razy w miesiącu. Redaktorem czasopisma jest dyrektor Biura Związku Bronisław Wesołowski.

A. B.

ZRZESZENIE SAMORZĄDÓW POWIATOWYCH.

Zrzeszenie Samorządów Powiatowych nie było poprzednio ściśle spółdzielnią inwestycyjno - gospodarczą, jak opiewała jego nazwa. Wyłoniło się ze Związku Sejmików Powiatowych, który przez dwa lata nie mógł uzyskać legalizacji. Organizowali Zrzeszenie Samorządów Powiatowych ci sami ludzie, którzy zorganizowali Związek Sejmików; członkami Zrzeszenia Samorządów Powiatowych zostały przeważnie te same Sejmiki, które przystąpiły do Związku Sejmików.

Statut Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, zarejestrowany przez Sąd Okręgowy w d. 28 lipca 1921 r., wzorowany był również na przyjętym przez Zjazd Sejmików Powiatowych w dn. 16 września 1919 r. statucie Związku Sejmików. Nawet nazwa Związek Sejmików została zmieniona na Zrzeszenie Samorządów Powiatowych dopiero przez Sąd, przy rejestracji. W statucie więc na pierwsze miejsce wysunięto „zorganizowanie biura informacyjnego, ułatwiającego samorządom wzajemne pouczanie się o pracach i poczynaniach w zakresie samorządu oraz udzielającego porad prawnych i budżetowych".

Następnie położono nacisk na zorganizowanie działu piśmienniczego i naukowego w zakresie samorządu, gromadzenie materjałów statystycznych i archiwalnych, obrazujących życie samorządowe; na zorganizowanie, kształcenie i dokształcanie teoretyczne i praktyczne urzędników samorządowych. Na dalszym dopiero planie widzimy w statucie Zrzeszenia Samorządów Powiatowych zorganizowanie biur technicznych i handlowych dla zaspokojenia potrzeb inwestycyjnych i gospodarczych samorządów.

Do zadań tych zostały przystosowane i fundusze Zrzeszenia. Statut przewidywał minimalne udziały. Wynosiły one 10 tysięcy marek, co w okresie Zjazdu Sejmików w dn. 5 października 1921 r., który przyjął statut Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, odpowiadało 11 frankom złotym. Poza udziałami, żadnej innej odpowiedzialności statut nie przewidywał. Głównem źródłem dochodów Zrzeszenia Samorządów Powiatowych miały być przewidziane w art. 7 statutu składki członkowskie. Składki te ustalono na Zjeździe Sejmików 16 i 17 września 1919 r., w okresie organizacji Związku Sejmików, na 2 pro mille od budżetu zwyczajnego Sejmiku.

Zrzeszenie Samorządów Powiatowych kontynuowało więc pracę zapoczątkowaną przez Związek Sejmików. Wydawało czasopismo „Samorząd". Biuro Zrzeszenia rozpisywało ankiety, gromadziło materjały, opracowywało i ogłaszało je w piśmie, udzielało porad, obsługiwało kursy dokształcające, urządzane dla pracowników przez poszczególne Sejmiki i instytucje i t. d.

Na Zjazdach Sejmików omawiano takie sprawy, jak organizacja samorządów, sprawy finansów komunalnych, oszczędności, opiekę społeczną i t. d.

Uchwalane na Zjazdach wnioski i memorjały Biuro Zrzeszenia przedkładało czynnikom miarodajnym. Do pracy tej opinjodawczej i organizacyjnej w samorządach dostosowane były i władze Zrzeszenia Samorządów Powiatowych. Zarząd składał się z 12 osób. Rada Nadzorcza z 24-ch. Chodziło bowiem o utrzymanie kontaktu w pracy samorządowej z jak najliczniejszem gronem samorządowców. Bezpośrednio prowadziło całą tę pracę w Zrzeszeniu 3-ch stale urzędujących członków Zarządu.

Praca ta była jednak niedostateczna. Zrzeszenie Samorządów Powiatowych obejmowało zaledwie około 60 Sejmików, a chociaż pismo „Samorząd" prenumerowały wszystkie powiaty, kontakt ten był zbyt słaby, aby szeroką pracę samorządową rozwijać. Składki od samorządów, należących do Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, wpływały naogół z dużem opóźnieniem, co, w okresie dewaluacji, i pracę samą i stale urzędujących członków Zarządu stawiało w bardzo krytycznem nieraz położeniu.

W ocenie tego stanu wyłoniła się wśród działaczy Zrzeszenia myśl powołania dla reprezentowania samorządów powiatowych oraz prowadzenia prac instrukcyjno - organizacyjnych luźniejszej organizacji, na którąby się zainteresowane władze państwowe zgodziły, a co pozwoliłoby skupić do tej pracy większą ilość samorządów powiatowych.

Myśl ta zrealizowana została po 2-ch latach istnienia Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, a po 4-ch latach od zorganizowania Związku Sejmików Powiatowych przez powołanie 2 i 3 grudnia 1923 r. Rady i Biura Zjazdów Samorządu Ziemskiego. Zrzeszenie Samorządów Powiatowych ograniczyło się do pracy właściwej dla spółdzielni inwestycyjno gospodarczej t. j. zaspakajania potrzeb gospodarczych, związanych z działalnością samorządów.

W tym celu Zrzeszenie Samorządów Powiatowych w roku 1924 i następnych zaczęło się przystosowywać do zmienionych dla siebie warunków pracy.

Zreorganizowano prowadzony poprzednio dział handlowy na referat komisowo - handlowy, ułatwiający samorządom nabywanie na dogodnych warunkach potrzebnych samorządom towarów (węgiel, cement, materjały drogowe, budowlany i t. p.).

Przeniesiono do Warszawy i zreorganizowano kupioną jeszcze w 1923 roku drukarnię Zrzeszenia.

Zakupiono od Państwa likwidujący się Państwowy Zakład Aprowizacji

Sanitarnej, tworząc tym sposobem podstawę dla Składnicy Sanitarnej Zrzeszenia, zaopatrującej samorządy w artykuły lecznicze, sanitarne i t. p.

Podjęto akcję zadrzewiania nieużytków, która poważnem echem odbiła się w kraju.

Jednocześnie przy współudziale Biura Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego prowadzono pismo „Samorząd" i podjęto dość szeroką akcję wydawniczą książek z dziedziny spraw samorządowych pod nazwą: *„Bibljoteki Samorządu"*.

Do zmienionej akcji przystosowano i Statut Zrzeszenia Samorządów Powiatowych. Roczne składki przewidziane w statucie przeszły do Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego. Zrzeszenie jako spółdzielnia oparło się na udziałach, których wysokość na Zjeździe w dn. 19 kwietnia 1925 r. ustalono na 1000 zł. i 5-krotną odpowiedzialność.

A wobec nabycia nieruchomości na pomieszczenie Biur, składów i drukarni udział ten został następnie podniesiony do 2.000 zł. Dawni członkowie Zrzeszenia zostali wezwani do wpłacenia udziałów i ci którzy tego dokonali zostali uznani za istotnych członków.

Członków tych było:

w 1926 r. — 34.
w 1927 r. — 45,
w 1928 r. — 89.

Rezultat pracy zreorganizowanego Zrzeszenia Samorządów Powiatowych jest poważny. Podamy go w krótkiem streszczeniu.

W dziale wydawniczym oprócz wydawania czasopisma „Samorząd" zakupiono celem rozpowszechnienia wydawnictwa t. zw. „Bibljoteki Komunalnej Wendego", wydawanej przy czynnym współudziale przedstawicieli Zrzeszenia w osobach: W. Wakara, W. Korsaka i Dr. H. Le Bruna.

W „Bibljotece Komunalnej Wendego" wydano:

Sprawę drogową w Polsce — Inż. M. W. Nestorowicza.

Zbiór ustaw i rozporządzeń drogowych — Inż. M. W. Nestorowicza.

Ustawy i rozporządzenia z dziedziny budownictwa — Inż. G. Szymkiewicza.

Zarys skarbowości komunalnej — Dr. A. Pragiera.

O skarbowości związków komunalnych — (Praca zbiorowa).

Samorząd terytorjalny w Polsce — Dr. Z. M. Jaroszyńskiego.

Nakładem Zrzeszenia Samorządów Powiatowych wydano w „Bibljotece Samorządu":

1) Stan gospodarczy Polski — prof. Bujaka.
2) Zasady zwalczania chorób zakaźnych — Dr. Nowakowskiego.
3) Wskazówki kasowo - rachunkowe dla miast — St. Pachnowskiego.
4) Zarys skarbowości komunalnej, część II — Dr. A. Pragiera.

5) Przepisy budżetowe dla związków komunalnych — St. Pachnowskiego.

6) Kalendarz Samorządowy na 1926 r.

7) Kalendarz Samorządowy na 1927 r.

8) Podstawowe zagadnienia wsi i miasteczek — Inż. Z. Rudolfa.

W połowie 1926 r. dla wydawania pisma i innych wydawnictw została zorganizowana specjalna „Spółka Wydawnicza Samorząd", której członkami są: Zrzeszenie Samorządów Powiatowych i Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego. Spółce tej Zrzeszenie przekazało pismo „Samorząd" i sprzedaż komisową swoich dotychczasowych wydawnictw książkowych.

Składnica Sanitarna Zrzeszenia zaopatrywała wydziały powiatowe, magistraty i gminy w artykuły z dziedziny sanitarnej. Zapotrzebowanie w tym kierunku wzrasta. Świadczą o tem obroty roczne Składnicy, które w stosunku do roku 1925-go wzrastały w sposób następujący:

w 1925 r. — 100%

w 1926 r. — 140%

w 1927 r. — 180%

w 1928 r. — 250%.

W dziale komisowym widzimy również poważny wzrost. Obroty referatu komisowo - handlowego wynoszą:

w 1926 r. — 22.000 zł.,

w 1927 r. — 100.000 zł.,

w 1928 r. — 110.000 zł.

Ostatnio referat zajął się zorganizowaniem dostarczania materjałów drogowych. Rozpisana przez Zrzeszenie Samorządów Powiatowych ankieta stwierdziła, że około 40% wydziałów powiatowych nie posiada w pobliżu dobrych materjałów kamiennych. Zrzeszenie więc skupiło większe zamówienie kamienia, uzyskując tym sposobem cenę o 15% niższą od rynkowej; poczyniło starania o zniżkę taryfową na kolei dla przewozu przez samorządy kamienia; uzyskało 6-miesięczny 10% kredyt wekslowy dla samorządów w Banku Gospodarstwa Krajowego na pokrycie transportów.

Ostatnio Zrzeszenie przystąpiło do zorganizowania specjalnej spółki samorządów powiatowych dla stworzenia własnych kamieniołomów.

Drukarnia Zrzeszenia Samorządów Powiatowych specjalizowała się w drukach samorządowych i wydawnictwach podejmowanych przez organizacje samorządowe i społeczne. Obroty jej wzrastają w następujący sposób:

w 1925 r. — 66 tysięcy zł.,

w 1926 r. — 137 tysięcy zł.,

w 1927 r. — 136 tysięcy zł.,

w 1928 r. — 148 tysięcy zł.

Zrzeszenie podjęło zorganizowanie budowy studzien artezyjskich niezbędnych obecnie ze względów zdrowotnych. W latach 1927 i 28 takich studzien zbu-

Aktywa **Zestawienie Bilansów Zrzeszenia**

	na 1.I.1926 r.	na 1.I.1927 r.	na 1.I.1928 r.	na 1.IX.1928 r.
1. Kasa	27.38	244.80	1.688.06	6.410.08
2. P. K. O.	1.198.17	872.70	1.317.17	605.29
3. Banki	1.254.63	165.09	494.11	6.990.48
4. Weksle w portfelu	170.—	—	13.483.74	23.439.94
„ na inkaso	11.470.34	—	—	9.400.—
„ protestowane	6.715.20	4.315.20	600.—	600.—
5. Papiery procentowe	651.—	1.063.50	1.088.—	1.088.—
6. Towary	90.416.97	111.391.73	137.765.78	134.108.04
7. Maszyny i urządzenia drukar.	57.522.61	62.643.68	66.471.53	68.073.38
8. Wydawnictwa	16.986.—	13.971.10	9.504.31	8.984.16
9. Ruchomości	12.938.93	15.560.23	20.030.79	22.929.54
10. Nieruchomości	—	—	—	333.501.82
11. Odbiorcy	102.465.71	144.285.66	99.082.78	60.589.26
12. Dostawcy	—	5.739.37	104.917.26	—
13. Awanse	4.081.38	5.385.94	6.017.05	10.698.15
14. Remanent drukarni	—	2.852.05	10.430.99	9.500.—
15. Udział w Sp. Wyd. „Samorząd"	—	—	12.500.00	12.000.—
16. Różni	—	—	8.983.42	—
17. Sumy przechodnie	4.246.79	8.010.93	5.071.11	2.176.51
18. Rezerwa za opł. proc. za n/akc.	—	—	—	4.425.—
19. Należności wątpliwe z lat ub.	—	—	7.670.35	—
20. Strata	—	29.499.82	—	—
	310.145.11	406.001.80	507.116.45	716.019.65
21. Weksle zdyskontowane	—	41.638.62	193.665.46	1075.212.87
22. Polski Bank Komunalny	—	—	—	400.000.—
23. Różni za n/Kaucje	—	—	33.—	33.—
24. Gwarancje	—	54.951.—	1.722.15	33.—
	310.145.11	502.591.42	702.537.06	2192.298.52

za czas od 1-I 1926 r. do 1-IX 1928 r. *Pasywa*

	na 1 I. 1926 r.	na 1 I. 1927 r.	na 1 I. 1928 r.	na 1 IX 1928 r.
1. Kapitał udziałowy	16.226,03	28.670,41	44.685,51	80.483,29
„ zasobowy	18.723,19	50.124,93	20.625,11	31.592,16
„ amortyzacyjny . . .	—	8.961,46	18.308,20	27.146,95
„ Domu „Zrzeszenia" .	—	7.850,44	7.850,44	—
2. Banki	—	3.597,70	2.830,—	234.500,—
3. Akcepty zwykłe	62.100,45	81 777,46	132.471,40	66.213,16
„ spec. c-t. w P.B.-ku Kom.	—	—	—	135.000,—
4. Kredyt weksl. u Wydz. Pow.	—	—	25.000,—	25.000,—
5. Dostawcy	40.136,55	73.683,05	112.653,83	94.726,68
6. Odbiorcy	—	23.409,36	105.188,48	—
7. Różni	3.755,70	—	25.901,26	4.532,05
8. Awanse	—	8.975,83	815,26	2.792,50
9. Należności za towary przyjęte w komis	—	6.917,—	—	—
10. Sumy przechodnie	—	12.133,86	—	1.690,—
11. Gen. Dyr. Sł. Zdrowia . . .	129 951,01	68.320,08	—	—
12. Rezerwy:				
wątp. należ. od n/dłużników .	—	24.484,01	—	—
13. na prowiz. dla Kier. handl. .	—	—	—	3.600,—
za druki własne	—	—	—	2.500,—
za %% od c-tu w P. B-ku Kom.	—	—	—	4.690,—
na podatki	—	7.096,21	—	—
13. Zyski	39.252,18	—	10.786,96	1.552,86
	310.145,11	406.001,80	507.116,45	716.019,65
14. Kred. dyskont.	—	41.638,62	193.665,46	1.075.212,87
15. Zabezp. na nieruchomości .	—	—	—	400.000,—
16. Różni za swoje kaucje . . .	—	—	33,—	33,—
17. Akcepty gwarancyjne . . .	—	54.951,—	1.722,15	33,—
	310.145,11	502.591,42	702.537,06	2.191.298,52

dowano w małych przeważnie miasteczkach — 30-ci. Podjęło następnie dostarczanie samorządom taborów asenizacyjnych, udzielając im na ten cel 6-miesięcznego kredytu wekslowego. Ponadto założyło wypożyczalnię filmów propagandowych z dziedziny zdrowia publicznego.

O rozwoju Zrzeszenia po reorganizacji świadczy zestawienie bilansów za czas od 1.I.1926 r. do 1.IX.1928 r. (p. str. 264 i 265).

Zrzeszenie Samorządów Powiatowych uważa za swoje główne zadanie zorganizowanie tych działów życia gospodarczego, gdzie nie wystarcza inicjatywa poszczególnych członków i które nie objęte są kapitałem prywatnym. Przykładem tego może służyć działalność wydawnicza Zrzeszenia, następnie zorganizowanie wielkiej centrali, zaopatrującej szpitale sejmikowe w leki i opatrunki, wreszcie poczynania Zrzeszenia w dziedzinie gospodarki drogowej związków komunalnych — dostarczanie im maszyn i materjałów kamiennych.

Zaznaczyć tu należy, że w kwietniu 1926 roku przystąpił do „Zrzeszenia" w charakterze członka Polski Bank Komunalny.

Przystąpienie tej pokrewnej instytucji do składu członków „Zrzeszenia", powołanie przedstawiciela jej (p. J. Rożkowskiego) do składu członków Zarządu „Zrzeszenia" niewątpliwie przyczyniło się w znacznej mierze do rozwoju „Zrzeszenia" i realizacji jego zadań gospodarczych.

Dalsza ścisła współpraca oparta na wzajemnem zaufaniu i życzliwości przyniesie znaczne korzyści zrzeszonym w tych instytucjach samorządom.

Ze znaczną pomocą kredytową przychodzi Zrzeszeniu prócz Pol. B. K., również i B. G. Kr. w formie dyskonta weksli.

Zarząd Zrzeszenia stanowią: J. Rożkowski (przewodniczący), Dr. H. Le Brun (Dyrektor), Joachim Wołoszynowski (członek Zarządu).

Radę Nadzorczą stanowią:

1. Prezes: Wojewoda Kielecki, Władysław Korsak,
2. Vice - Prezes: Starosta warszawski, Wacław Gajewski,
3. Józef Ołpiński: Vice - wojewoda Poznański,
4. Stanisław Wasiak: Starosta Nieszawski,
5. Feliks Kasprzak: Starosta Kępiński,
6. St. Boguszewski: Senator,
7. Jan Ledwoch: Poseł,
8. Antoni Hermaszewski: członek Wydz. Pow. w Równem,
9. Aleksander Trzciński.

Roman Grochowski.

WYKAZ USTAWODAWSTWA W ZAKRESIE USTROJU I DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Uwagi ogólne.

Wykaz obejmuje tytuły ustaw i rozporządzeń dotyczących ustroju, oraz działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej i to w zakresie ustawodawstwa polskiego. Z obowiązujących dotychczas ustaw państw zaborczych uwzględnione zostały tylko zasadnicze ustawy o ustroju samorządu.

Zestawienie obejmuje okres od chwili powstania Państwa Polskiego do dn. 1-go stycznia 1929 r. i obejmuje tylko te ustawy i rozporządzenia, które do tej daty zachowały swą moc obowiązującą.

W układzie zestawienia trzymano się układu rzeczowego. Do niektórych pozycyj dodane zostały krótkie informacje, zwłaszcza w wypadkach, gdy tytuł ustawy, względnie rozporządzenia nie zawierał wyraźnej wskazówki co do jego treści, obchodzącej samorząd.

Numeracja służy tylko dla orjentacji.

W zestawieniu naogół unikano skrótów, któreby wymagały dodatkowych wyjaśnień. Skróty najczęściej użyte: Dz. Ustaw, nr., poz., oznaczają: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej — numer — pozycja.

Treść zestawienia.

Organizacja samorządu. Skarbowość komunalna. Drogi. Rolnictwo i weterynarja. Sprawy wodne i meljoracje. Przemysł i handel. Praca. Ubezpieczenia ogniowe. Sprawy budowlane i odbudowa. Oświata. Zdrowotność. Opieka społeczna. Bezpieczeństwo publiczne. Pracownicy samorządowi. Różne.

ORGANIZACJA SAMORZĄDU

PRZEPISY OGÓLNE, WSPÓLNE DLA WSZYSTKICH DZIELNIC

Ustawa konstytucyjna. Zasady powszechnego samorządu wojewódzkiego. Język państwowy. Godła. Ustrój i zakres działania władz administracyjnych. Postępowanie administracyjne, Postępowanie przymusowe w administracji. Związki międzykomunalne.

1. Ustawa Konstytucyjna z dn. 17-go marca 1921 r. Dz. Ustaw n-r 44 z 1921 r.

Ustawa Konstytucyjna zawiera ogólne ramy dla przyszłego ustawodawstwa samorządowego. Zasady wyrażone w Konstytucji jednakowoż nie zostały jeszcze zrealizowane. W poszczególnych dzielnicach obowiązują różne przepisy prawne o ustroju samorządu pochodzące jeszcze z czasów zaborów, bądź wydane już przez władze ustawodawcze polskie.

2. Ustawa z d. 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności woj. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. Dz. Ustaw n-r 90, poz. 829 z 1922 r.

Ustawa ta ustala w ogólnych zarysach przyszły ustrój samorządu wojewódzkiego W wymienionych trzech województwach ustawa przewiduje w organizacji samorządu wojewódzkiego oddzielne kurje narodowościowe. Nie została dotąd wykonaną.

3. Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. Dz. Ustaw n-r 73, poz. 724 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dn. 24-go września 1924 roku do tej ustawy. — Dz. Ustaw n-r 85, poz. 820 z 1924 r., oraz drugie z dn. 21-go stycznia 1925 r., zmieniające częściowo rozporządzenie pierwsze. — Dz. Ustaw n-r 8, poz. 59 z 1925 r.

Ustawa ustanawia, jako język państwowy i język urzędowy władz państwowych i samorządowych — język polski. W okręgach oznaczonych w ustawie, jako okręgach z ludnością mieszaną, ustawa dopuszcza używanie, obok języka urzędowego także i języka miejscowego.

4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z d. 13-go grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych, oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach. Dz. Ustaw n-r 115, poz. 980, r. 1927.

Rozporządzenie Prezydenta z d. 20-go czerwca 1928 r. o pieczęciach urzędowych. Dz. Ustaw n-r 65, poz. 593.

W powyższych rozporządzeniach znajdują się przepisy normujące sprawę godeł i pieczęci związków samorządowych.

5. Rozporządzenie Prezydenta z d. 19-go stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej. Dz. Ustaw nr. 11, poz. 86.

Władzami administracji ogólnej są obok wojewodów, komisarza rządu, starostów grodzkich i starostów powiatowych, organa komunalne, które spełniają zadania administracji ogólnej w zakresie, ustalonym przez to rozporządzenie, oraz inne przepisy prawne.

Rozp. nie dotyczy organizacji samorządu. Zawiera przepisy o radach i wydziałach wojewódzkich. Daje fakultatywną możność przejęcia przez samorząd w pełni władzy administracyjnej I instancji w niektórych dziedzinach administracji ogólnej. Zawiera przepisy o organach kolegjalnych, współdziałających z administracją na obszarze woj. i powiatu.

Nadzór nad samorządem sprawuje wojewoda przy współudziale Wydziału wojewódzkiego z głosem stanowczym.

Do powyższego rozporządzenia wydane zostały luźne rozporządzenia wykonawcze, podane poniżej.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 19-go marca 1928 r. w sprawie powiatów miejskich. Dz. Ustaw n-r 45, poz. 426.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 28-go marca 1928 r. w sprawie wojewódzkich i powiatowych organów kolegjalnych administracji ogólnej. Dz. Ustaw n-r 46, poz. 453.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go lipca 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej na obszarze m. stołecznego Warszawy. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 647.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go lipca 1928 r. w sprawie dzienników wojewódzkich. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 648.

Władze samorządowe mają obowiązek pomieszczać w dziennikach wojewódzkich obwieszczenia, w zakresie sprawowanych przez siebie agend administracji ogólnej, wymagające publikacji.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29-go sierpnia 1928 roku w sprawie komisyj do walki z alkoholizmem oraz komisyj sanitarno - obyczajowych. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 708.

Pozostawione zostały nadal komisje sanitarno - obyczajowe.
Skasowane zostały powiatowe i wojewódzkie komisje do walki z alkoholizmem (z wyjątkiem Małopolski). Uprawnienia tych komisyj przeszły na wydziały powiatowe i wojewódzkie.

Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29-go sierpnia 1928 roku o utrzymaniu nadal kolegjów współdziałających na obszarze województw i powiatów w wykonaniu zadań administracji ogólnej w zakresie administracji rolnictwa. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 709.

Pozostawione zostały nadal komisje kwalifikacyjne:
1) do uznawania ogierów za odpowiednich do celów hodowlanych;
2) do uznawania buhajów za odpowiednich do celów hodowlanych.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go września 1928 r. w sprawie utrzymania nadal niektórych kolegjów współdziałających w wykonaniu zadań administracji ogólnej. Dz. Ustaw n-r 81. poz. 710.

Pozostawione zostały komisje:
1) do ustanawiania cen na drzewo, zajęte w lasach prywatnych na cele odbudowy;
2) komisje do spraw dostarczania drzewa opałowego;
3) powiatowe i wojewódzkie pożyczkowe komisje na odbudowę.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6-go września 1928 roku w sprawie kolegjów, współdziałających w wykonaniu zadań administracji ogólnej w zakresie administracji pracy i opieki społecznej. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 711.

Pozostawione zostały nadal:
1) komisje porady zawodowej i szkolnej dla inwalidów wojennych;
2) parytetowe komisje doradcze przy państwowych związkach pośrednictwa pracy.

6. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnem. Dz. Ustaw n-r 36. poz. 341.

7. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o postępowaniu przymusowem w administracji. Dz. Ustaw n-r 36. poz. 342.

8. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o związkach międzykomunalnych. Dz. Ustaw n-r 39. poz. 386.

B. ZABÓR ROSYJSKI

Przedłużenie okresu urzędowania organów samorządowych. Samorząd gmin wiejskich w b. Kongresówce. Samorząd gmin wiejskich w wojew. wschodnich. Samorząd miejski w b. Kongresówce. Samorząd miejski w wojew. wschodnich. Samorząd powiatowy. Zmiana granic gmin wiejskich i miejskich oraz powiatów.

PRZEDŁUŻENIE OKRESU URZĘDOWANIA.

9. Ustawa z dn. 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 28. poz. 225 z 1922 r.

Powyższą ustawą, w przewidywaniu rychłego uchwalenia przez Sejm nowych ustaw samorządowych, przedłużony został okres urzędowania organów samorządowych, które zastała ustawa, do chwili wprowadzenia w życie tych nowych ustaw.

Ustawa nie objęła tych organów samorządowych w wojew. wschodnich, które wybrane zostały po wejściu jej w życie.

Ustawa ta nie została dotąd zmieniona. W r. 1927 Min. Spr. Wewn., chcąc odnowić reprezentacje samorządowe, przeprowadziło masowe rozwiązanie rad gminnych, miejskich i sejmików, oraz wybory do tych organów.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH W B. KONGRESÓWCE.

10. Ustawa o samorządzie gminnym z d. 19-go lutego (2 marca) 1864 r. Zbiór Praw Cesarstwa Rosyjskiego, tom II, rozdział V.

. Są to obowiązujące dotąd przepisy z zakresu organizacji samorządu gminnego (wiejskiego) częściowo tylko zmienione przez ustawodawstwo polskie. Zmiana ważniejsza — to wprowadzenie rad gminnych. Polski tekst ustawy urzędowo nie został dotąd ogłoszony.

11. Dekret z dn. 27-go listopada 1918 r. o utworzeniu rad gminnych. Dz. Praw n-r 18, poz. 48 z 1918 r.

Dekret rozszerzył udział w życiu gminnem na wszystkich mieszkańców gminy, mających prawo wyborcze do Sejmu, oraz powołał organ wykonawczy w gminie, w postaci rady gminnej.

Kompetencje rad gminnych w dekrecie zostały określone bardzo ogólnikowo. Min. Spraw Wewnętrznych w uzupełnieniu przepisów dekretu wydało **regulamin dla rad gminnych**, w którym określiło bardziej ściśle zarówno kompetencje rad, jak i sposoby ich pracy.

Regulamin wyborczy do rad gminnych w gminach wiejskich na obszarze b. Królestwa Kongresowego. Monitor Polski n-r 124 z d. 1-go czerwca 1927 r.

Minister Spraw Wewnętrznych wydał powyższy regulamin, opierając się na art. 15 dekretu o radach gminnych. W regulaminie znajdują się przepisy również i o wyborze wójta.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH W WOJEW. WSCHODNICH.

12. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 26-go września 1919 roku o samorządzie gminnym. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 21, poz. 215.

Rozporządzenie obejmuje przepisy o organizacji samorządu gmin wiejskich w wojew. wschodnich, oraz w powiatach grodzieńskim, wołkowyskim i sokolskim, wojew. białostockiego.

13. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z d. 25-go czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do zebrań i rad gminnych. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 7, poz. 45.

SAMORZĄD MIEJSKI W B. KRÓLESTWIE KONGRESOWEM.

14. Dekret z d. 13-go grudnia 1918 r. o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. Dz. Praw n-r 20, poz. 58 z 1918 r.

Dekret o wyborach do rad miejskich wydany został jeszcze przed dekretem o ustroju samorządowym miast, który ukazał się dopiero w lutym 1919 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 24-go maja 1927 r., zawierające regulamin wyborczy do rad miejskich na obszarze b. Królestwa Kongresowego, Monitor Polski n-r 119 z d. 25-go maja 1927 r.

Poprzednie przepisy o wyborach do rad miejskich, wydane jeszcze w 1918 r. i parokrotnie zmieniane, zmienione zostały powyższem rozporządzeniem.

15. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Praw nr. 13, poz. 140 z 1919 r.

Dekret przepisuje organizację samorządu miejskiego w miastach, wymienionych w załączniku do dekretu.

Przepisy wykonawcze z dn. 18 lutego 1919 r. do art. 72 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spr. Wewn. n-r 14, poz. 163 z 1919 r.

Przepisy oznaczyły terminy wprowadzenia w życie dekretu o samorządzie miejskim w poszczególnych miastach.

Regulamin wyborczy z dn. 26-go lutego 1919 r. do art. 43 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 17, poz. 185 z 1919 r.

Regulamin określa sposób wyboru ławników magistratu.

16. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia na miasta b. zaboru rosyjskiego dekretu z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Ustaw n-r 19, poz. 91 z 1920 r.

Ustawa nadała Min. Spr. Wewn. prawo rozciągania dekretu o samorządzie miejskim i na inne miasta, nie wymienione w załączniku do dekretu.

17. Ustawa z dnia 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 19, poz. 92 z 1920 r.

Prawo do wydawania rozporządzeń w zakresie przewidzianym przez ustawę otrzymała Rada Ministrów.

18. Reprezentacja miast niewydzielonych w Sejmikach powiatowych — patrz poz. 25.

SAMORZĄD MIEJSKI W WOJEW. WSCHODNICH.

19. Rozporządzenie Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich z dn. 25-go czerwca 1919 r. o wyborach do tymczasowych rad miejskich. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 7, poz. 44.

Na podstawie tego rozporządzenia wybrane zostały do r. 1927 rady miejskie tylko w niektórych miastach wojew. wschodnich. W innych obowiązywało rozporządzenie Gen. Kom. Ziem Wschodnich z d. 27-go czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji miejskiej, według której zarządy miast były mianowane. W r. 1927 Minister Spraw Wewnętrznych rozciągnął moc rozporządzenia z d. 25-go czerwca na pozostałe miasta w wojew. wschodnich i zarządził przeprowadzenie tam wyborów.

Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w tym zakresie ogłoszone zostały w Dz. Ustaw n-r 47 pod poz.: 1) z d. 11-go marca 1927 — poz. 426; 2) z d. 11-go marca 1927 — poz. 427; 3) z d. 8-go kwietnia 1927 — poz. 428.

Regulamin wyborczy dla miast — Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 12, poz. 100.

20. Rozporządzenie Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich z d. 14-go sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 12, poz. 99.

Rozporządzenie to normuje ustrój samorządowy w miastach w wojew. wschodnich. W r. 1927 rozporządzeniami Ministra Spraw Wewnętrznych, cytowanemi w poprzednim punkcie, rozporządzenie to zostało rozciągnięte na pozostałe miasta w woj. wschodnich, dotychczas pozbawione pełnego samorządu.

21. Zaliczanie osad w poczet miast — patrz poz. 17.

22. Reprezentacja miast w sejmikach powiatowych — patrz poz. 25.

SAMORZĄD POWIATOWY W B. ZAB. ROSYJSKIM.

23. Dekret z dn. 5-go grudnia 1918 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Praw n-r 19, poz. 51 z 1918 r.

Przepisy wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 15-go stycznia 1919 r. do dekretu o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 5, poz. 62 z 1919 r.

Powyższe przepisy wykonawcze zmienione zostały częściowo przez rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 13-go lipca 1927 r. (Monitor Polski n-r 160 z d. 13.VII.27).

24. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów b. zaboru rosyjskiego. Dz. Praw nr. 13, poz. 141 z 1919 r.

Przepisy wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z 18-go lutego

1919 r. do powyższego dekretu. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. nr. 14. poz. 164 z 1919 roku.

25. Ustawa z dnia 3-go lutego 1921 roku w sprawie delegatów od miast w sejmikach powiatowych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 99 z 1921 r.

Wojew. Wschodnie. Powyżej wymienione dekrety i rozporządzenia w zakresie samorządu powiatowego rozciągnięte zostały na wojew. wschodnie rozporządzeniami Rady Ministrów: 1) na wojew. Wileńskie — z d. 10-go sierpnia 1922 r. (Dz. Ustaw n-r 72, poz. 652 z 1922 r.). 2) na inne wojew. wschodnie, oraz na powiaty: grodzieński i wołkowyski — z d. 10-go sierpnia 1922 r. (Dz. Ustaw n-r 72 poz. 651 z 1922 r.).

ZMIANA GRANIC GMIN WIEJSKICH I MIEJSKICH. ORAZ POWIATÓW W B. ZABORZE ROSYJSKIM.

26. Ustawa z dnia 22-go września 1922 r. w przedmiocie zmiany granic. oraz rozwiązywania i tworzenia gmin wiejskich na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austrjackiego. Dz. Ustaw nr. 86, poz. 770 z 1922 r.

Prawo w powyższym zakresie przysługuje Min. Spr. Wewn. Co do Małopolski ustawa zawiera zastrzeżenie. że Min. Spraw Wewn. nie przysługuje prawo tworzenia gmin zbiorowych.

27. Ustawa z dn. 20 lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw nr. 19. poz. 92 — 1920 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

28. Ustawa z dn. 7-go lipca 1921 r. w przedmiocie dokonywania zmian granic powiatów na obszarze b. dzielnic rosyjskiej i austro-węgierskiej, jak również dokonywania na obszarze b. dzielnicy austrjackiej zmian obszaru działania samorządowych reprezentacyj powiatowych. Dz. Ustaw nr. 64, poz. 400 z 1921 r. Częściowa zmiana — Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 38. poz. 376.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

29. Ustawa z dn. 22-go kwietnia 1926 r. w sprawie przyłączania gmin wiejskich, wchodzących w skład powiatu jednego województwa, do przyległego powiatu województwa drugiego. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 269 z 1926 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

B. ZABÓR AUSTRJACKI

Samorząd gmin wiejskich. Samorząd miast. Samorząd powiatowy. Zmiany granic gmin wiejskich, miast i powiatów. Tymczasowy Wydział Samorządowy.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH.

30. Ustawa z d. 12-go sierpnia 1866 r., obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji oraz w Wielkiem Księstwie Krakowskiem o urządzeniu gmin i ordynacji wyborczej do gmin. Dz. Ustaw Krajowych nr. 9.

Powyższa ustawa, uchwalona przez Sejmik galicyjski, obowiązuje na terytorjum Małopolski do chwili obecnej. Pewne zmiany wprowadziło do ustawy ustawodawstwo polskie podane poniżej.

31. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. zmieniająca postanowienia galicyjskiej ustawy gminnej, obowiązującej na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 403 z 1919 r.

32. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. o połączeniu obszarów dworskich z gminami, obowiązująca na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 404 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 27-go lipca 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 5, poz. 94 z 1923 r.

33. Zmiana ordynacji wyborczej patrz — poz. 36.

W roku 1927 Minister Spraw Wewnętrznych zarządził przeprowadzenie wyborów do organów gmin wiejskich na obszarze całej Małopolski.

SAMORZĄD MIAST.

34. Ustawa z dn. 13-go marca 1889 r. zaprowadzająca ustawę gminną dla miast (wymienione 30 większych miast Małopolski). Dz. Ustaw Krajowych nr. 24.

Powyższą ustawą Sejmu Galicyjskiego, mającą moc obowiązującą do chwili obecnej, wymienione w ustawie 30 większych miast wyłączono z pod ogólnej ustawy gminnej (patrz poz. 30), nadając im urządzenia miast.

Miasta Lwów i Kraków otrzymały oddzielne statuty.

35. Ustawa z dn. 3-go lipca 1896 r. zaprowadzająca ustawę gminną dla miast nieobjętych ustawą z dn. 13-go marca 1889 r. i znaczniejszych gmin w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw Krajowych nr. 24.

Ustawa Sejmu galicyjskiego wymienia w art. 1 miejscowości, objęte tą ustawą.

36. Rozporządzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej z dn. 23-go listopada 1918 r. o wprowadzeniu do ordynacji wyborczej dla gmin trzech, względnie czterech kół wyborczych. Dz. Rozporządzeń Polskiej Komisji Likwidacyjnej nr. 2 z 1918 r.

Polska Komisja Likwidacyjna wymienionem rozporządzeniem wprowadziła osobne koła wyborcze dla wszystkich nieopodatkowanych, nie mających prawa wyborczego w innych kołach, a posiadających warunki do głosowania w tem rozporządzeniu określone.

SAMORZĄD POWIATOWY.

37. Ustawa z dn. 12-go sierpnia 1866 r. obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem o reprezentacji powiatowej i o ordynacji wyborczej powiatowej. Dz. Ustaw Krajowych nr. 21.

Powyższa ustawa Sejmu galicyjskiego obowiązuje na terytorjum Małopolski, z drobnemi zmianami, jakie wprowadziło do niej ustawodawstwo polskie. Zasadnicza organizacja pozostała bez zmian.

Od dłuższego czasu jednak nie były przeprowadzane wybory do rad powiatowych. Do końca roku 1928 wszystkie rady powiatowe zostały rozwiązane i na ich miejsce wprowadzone tymczasowe zarządy ze starostami na czele, jako komisarzami rządowymi.

ZMIANA GRANIC GMIN WIEJSKICH, MIAST I POWIATÓW.

38. Zmiana granic, rozwiązywanie i tworzenie gmin wiejskich — patrz pozycja 26.

39. Ustawa z dn. 1-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie zmian granic gmin miejskich na obszarze b. Galicji. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 719 z 1923 r.

Prawo decydowania w powyższym zakresie otrzymała Rada Ministrów.

40. Zmiany granic powiatów — patrz pozycja nr. 28.

TYMCZASOWY WYDZIAŁ SAMORZĄDOWY.

41. Ustawa z dn. 30-go stycznia 1920 r. o zniesieniu sejmu i wydziału krajowego b. Królestwa Galicji i Lodomerji, wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw nr. 11, poz. 61 z 1920 r.

Powyższą ustawą do prowadzenia, aż do zlikwidowania, agend zniesionych instytucyj powołany został Tymczasowy Wydział Samorządowy, organ kolegjalny, pochodzący z wyborów przez Sejm. T. W. S. przejął od b. Wydziału Krajowego uprawnienia nadzorcze nad samorządem, sprawy szpitali powszechnych, dróg, meljoracyj itp. Póź-

niejsze ustawodawstwo polskie, zwłaszcza z zakresu finansów komunalnych sprawy nadzoru przekazało częściowo wojewodom.

42. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o zniesieniu Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie. Dz. Ustaw nr. 7. poz. 40.

Tymczasowy Wydział Samorządowy tem rozporządzeniem postawiony został w stan likwidacji. W związku z tem wydane zostały następujące rozporządzenia:

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go lipca 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie w zakresie administracji drogowej innym organom, oraz poruczenia administracji dróg państwowych samorządom na obszarze województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Dz. Ustaw nr. 72. poz. 649.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go lipca 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie z zakresu meljoracyj publicznych i rolnych organom państwowym. Dz. Ustaw nr. 74. poz. 669.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 22-go listopada 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie z zakresu rybołówstwa — organom państwowym. Dz. Ustaw nr. 100. poz. 896.

B. ZABÓR PRUSKI.

Samorząd gminny. Samorząd miejski. Samorząd powiatowy. Samorząd wojewódzki.

SAMORZĄD GMINNY.

43. Pruska ordynacja wiejska dla siedmiu wschodnich prowincyj Monarchji z dn. 3-go lipca 1891 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 233.

Powyższa ordynacja obowiązuje do chwili obecnej. Zmiany wprowadzone zostały rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 25-go marca 1920 r.

44. Rozporządzenie tymczasowe z dn. 25-go marca 1920 r. o zmianie pruskiej ordynacji wiejskiej dla siedmiu wschodnich prowincji Monarchji. Dz. Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej nr. 19. poz. 190 z 1920 r.

Do rozporządzenia została dołączona instrukcja o sposobie przeprowadzania wyborów w gminach wiejskich.

SAMORZĄD MIEJSKI.

45. Pruska ordynacja miejska dla sześciu wschodnich prowincji Monarchji z dn. 30-go maja 1853 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 261.

Do powyższej ordynacji miejskiej zostały wprowadzone zmiany rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

46. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o zmianie ordynacji miejskiej dla sześciu wschodnich prowincyj Monarchji pruskiej z dn. 30-go maja 1853 r. i o przeprowadzeniu wyborów komunalnych w miastach b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 490 z 1921 r.

SAMORZĄD POWIATOWY.

47. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincji Poznańskiej z dn. 20-go grudnia 1828 r. Zbiór praw pruskich — str. 3, z 1829 r.

48. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincyj wschodnich z wyjątkiem prowincji Poznańskiej z dn. 13-go grudnia 1872 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 179.

Zmiany do powyższych ordynacyj wprowadziło rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

49. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do sejmików powiatowych na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 492 z 1921 r.

50. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej przepisu par. 179 ordynacji powiatowej dla prowincji wschodnio i zachodnio pruskiej, Brandenburgji i Pomorza, Śląska i Saksonji z d. 19 marca 1881 (Zb. ust. pr. str. 179 na obszar województwa poznańskiego). Dz. Ustaw nr. 9, poz. 63.

Dotyczy sprawy rozwiązywania sejmików powiatowych. Pod datą 19-ty marca 1881 r. wyszła nowela do pruskiej ordynacji powiatowej z d. 13-go grudnia 1872 r.

SAMORZĄD KRAJOWY.

51. Pruska ordynacja krajowa dla 6 prowincyj wschodnich (z wyjątkiem prowincji Poznańskiej) z dn. 29-go czerwca 1875 r. Zbiór praw pruskich — str. 176, 233.

Ordynacja krajowa zmienioną została przez rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. Rozporządzenie to zupełnie zniosło ustawę pruską z dnia 27-go marca 1824 r. o urządzeniu stanów prowincjonalnych prowincji Poznańskiej, obowiązujące do tego czasu.

52. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do Sejmików wojewódzkich. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 491 z 1921 r.

Do powyższego rozporządzenia wprowadziła zmiany ustawa z dn. 14-go marca 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 33, poz 298)

Jednolity tekst rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. (więc z dołączeniem zmian wprowadzonych ustawą z dn. 14-go marca 1927 r.) ogłoszony został obwieszczeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 11-go maja 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 46, poz. 421 z 1927 r.).

SKARBOWOŚĆ KOMUNALNA

Gospodarka finansowa i budżet. Dochody związków komunalnych. Nadzór nad finansami komunalnemi. Komunalne kasy oszczędności. Zwolnienie samorządu od podatków państwowych. Specjalne zwolnienia od podatków samorządowych. Pobór podatków państwowych przez organy samorządu.

GOSPODARKA FINANSOWA I BUDŻET.

53. Ustawa z dn. 3-go czerwca 1921 r. o kontroli państwowej Dz. Ustaw nr. 51, poz. 314 z 1921 r.

W miarę uznania rządu kontrola państwowa może być powołaną do rewizji finansowej związków samorządowych.

54. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 27-go czerwca 1924 r. o Pocztowej Kasie Oszczędności. Dz. Ustaw nr. 55, poz. 545 z 1924 r.

Minister Skarbu uprawniony został do oznaczania związków samorządowych, które mają być obowiązkowo uczestnikami obrotu czekowego P. K. O.

55. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 522 z 1924 r.

Rozporządzenie to zawiera ogólne przepisy, normujące gospodarkę budżetową, oraz finansową związków samorządowych. Uprawniło Ministra Spraw Wewnętrznych do wydania szczegółowych przepisów o budżetach, zamknięciach rachunkowych, oraz o prowadzeniu ksiąg inwentarzowych w związkach komunalnych.

Zmianę do tego rozporządzenia wprowadziło rozporządzenie Prezydenta z dnia 1-go czerwca 1927 r. Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448. Zmiana polega na zwiększeniu okresu czasu dla władzy nadzorczej przy zatwierdzaniu budżetu z 30 dni na 60.

Rozporządzenie I Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 22-go stycznia 1925 r. do powyższego rozporządzenia Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 15, poz. 99 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem wykonawczem uprawnienia co do zatwierdzania budżetów komunalnych przekazane zostały wojewodom i prezesom izb skarbowych.

Rozporządzenie II Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 3-go lutego 1926 r. do powyższego rozp. Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 104 z 1926 r.

Rozporządzenie to stanowi rozwinięcie par. 1 rozporządzenia z dn. 17-go czerwca 1924 r. Częściowo zostało ono anulowane rozporządzeniem o instrukcji budżetowej.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28-go czerwca 1926 r. do par. 11 rozp. Prezydenta z dn. 17-go czerwca 1924 r. Dz. Ustaw nr. 75, poz. 433.

Rozporządzenie to zawiera szczegółową instrukcję budżetową dla związków komunalnych.

Częściową zmianę, a mianowicie dostosowanie przepisów instrukcji do terminów zmienionego okresu budżetowego, wprowadziło rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24-go września 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 201, poz. 587).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28-go marca 1927 roku o kasowości i rachunkowości związków komunalnych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 345.

Rozporządzenie to zawiera instrukcję kasowo - rachunkową ogólną. Na jej podstawie związki samorządowe mają ułożyć swe instrukcje szczegółowe.

Zmianę do powyższego rozporządzenia wprowadziło następne rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 13-go sierpnia 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 82, poz. 721). Przesunięte zostały terminy wejścia w życie przepisów rozporządzenia z dn. 28-go marca.

56. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z d. 22-go grudnia 1924 roku o ustanawianiu delegatów rządowych przy poszczególnych samorządach i innych związkach publiczno - prawnych. Dz. Ustaw nr. 113, poz. 1002 z 1924 roku.

Rozporządzenie wydane na podstawie ustawy o naprawie skarbu Państwa, przewiduje możność ustanowienia przy poszczególnych związkach samorządowych komisarzy rządowych.

57. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1-go czerwca 1927 r. o utworzeniu komunalnego funduszu pożyczkowo - zapomogowego.

(oraz o zmianach w ustawie o tym. ureg. finansów kom. i rozporządzeniu o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków).

Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 września 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 783.

Na podstawie powyższych rozporządzeń, utworzony został fundusz pożyczkowo-zapomogowy z 10% odliczeń od sum, należnych związkom samorządowym z tytułu dodatku do opłaty skarbowej od spirytusu. Funduszem administruje specjalna komisja. Fundusz ulokowany został w Polskim Banku Komunalnym.

58. Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dn. 15-go lutego 1928 r. o sposobie lokowania funduszów przez osoby prawa publicznego, fundacje i osoby niewłasnowolne, oraz o sposobie lokowania kaucji, składanych z tytułu obowiązku publicznego. Dz. Ustaw nr. 17, poz. 141.

59. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Skarbu z dnia 30 grudnia 1927 r. w sprawie uchylenia zarządzenia pruskiego Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu z dn. 31.I.1900, ustalającego wzór listów dłużnych (obligacyj) na okaziciela, wydawanych przez powiatowe związki komunalne i gminy miejskie oraz wiejskie. Dz. Ustaw nr. 5, poz. 34.

Wzory nowowydawanych obligacyj mają być zatwierdzane każdorazowo przez Min. Spraw Wewn. i Skarbu, oraz ogłaszane w Monitorze.

60. Rozporządzenie Prezydenta z d. 27-go grudnia 1924 r. o przerachowaniu zobowiązań związków samorządowych, oraz obligacyj opartych na tych zobowiązaniach. Dz. Ustaw nr. 115, poz. 1026.

Uzupełnienie tego rozporządzenia — Rozporządzenie Prezydenta z dn. 6-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 270.

61. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 12-go marca 1928 r. w sprawie samorządowych kredytów zagranicznych i w sprawie sprzedawania zagranicą pakietów obligacyj i listów zastawnych towarzystw i instytucyj kredytu długoterminowego. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 290.

Związki komunalne muszą uzyskać zatwierdzenie o ile chodzi o kwotę powyżej 5 miljonów złotych.

62. Ustawa z dn. 31-go października 1928 r. w sprawie zmiany przepisów ustawy postępowania cywilnego, dotyczących zabezpieczenia powództwa i egzekucji wyroków przeciwko związkom komunalnym w okręgach apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 860.

W sprawach przeciwko związkom komunalnym nie jest dozwolone ani zabezpieczenie powództwa, ani tymczasowe wykonanie wyroków sądowych.

DOCHODY ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

Przepisy ustawowe o dochodach związków samorządowych zawarte zostały w ustawie z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Ustawa ta jednak powołuje się na szereg ustaw specjalnych, które zawierają również pewne przepisy o dochodach związków samorządowych, następnie ustawa ta uległa całemu szeregowi zmian. Z tego powodu tytuły ustaw i rozporządzeń podane poniżej utrzymane zostały w chronologicznym porządku ogłaszania w Dz. Ustaw w brzmieniu obecnie obowiązującem.

63. Ustawa z dn. 10-go grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6. poz. 32 z 1921 r.

Ustawa zawiera również i postanowienia o opłatach i dopłatach drogowych, o świadczeniach w naturze na rzecz dróg, oraz o mytach mostowych i opłatach rogatkowych.

64. Ustawa z d. 15-go czerwca 1923 r. w przedmiocie wyrównania podatków gruntowych i niektórych budynkowych. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 505 z 1923 roku.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Skarbu do tej ustawy z d. 7-go lipca 1923 r. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 569 z 1923.

Ustawa określa maksymalne stawki dodatków na rzecz samorządu. Ustawą tą zniesiony został podatek t. zw. podymny. Jakkolwiek stawki państwowego podatku gruntowego były podnoszone w latach następnych dwukrotnie, to jednak zwiększenie to nie objęło stawek dodatków na rzecz samorządu.

65. Ustawa z d. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Dz. Ustaw nr. 94. poz. 747 z 1923 r.

Jest to ustawa zasadnicza w dziedzinie finansów komunalnych. Jak zaznaczono na wstępie do niniejszego działu (skarbowość komunalna), ustawa ta została częściowo zmienioną przez późniejsze ustawy, podane poniżej.

Do ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. wydane zostały 3 zasadnicze rozporządzenia wykonawcze. Pierwsze z nich z d. 26-go stycznia 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 16, poz. 166) utraciło swe znaczenie, z uwagi na zmianę art. 25 ustawy, do którego zostało wydane. Dwa następne uległy częściowo późniejszym zmianom.

Rozporządzenie II Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 18-go marca 1924 roku. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 317.

Rozporządzenie to objęło 32 artykuły ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych (bez art. 25).

Zmienione zostało następnie rozporządzeniami:

1) z d. 4-go sierpnia 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 78, poz. 759),
2) z d. 20-go października 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 94, poz. 875),
3) z d. 4-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 16, poz. 111),
4) z d. 27-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 27. poz. 194),

5) z d. 16-go grudnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 131, poz. 939),
6) z d. 27 lipca 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 84, poz. 473),
7) z d. 19-go listopada 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 119, poz. 689),
8) z d. 11-go września 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 86, poz. 759).

Rozporządzenie III wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 16-go sierpnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 790.

Rozporządzenie to objęło pozostałe artykuły ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. Zmienione zostało rozporządzeniem z d. 16-go grudnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 131, poz. 939).

66. Rozporządzenie Ministra Skarbu z d. 30-go kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 41 z 1925 r.

W ustawie określony został udział samorządu w państwowym podatku dochodowym, oraz wysokość dodatków do podatku dochodowego, nakładanych przez związki samorządowe w b. dzielnicy pruskiej. Pierwotny udział w wysokości 30% zmniejszony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej do połowy. (Dz. Ustaw nr. 129, poz. 918 z 1925 r.).

67. Ustawa z d. 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

W ustawie określoną została maksymalna wysokość dodatków na rzecz samorządu.

68. Ustawa z dn. 19-go marca 1925 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich żydów, będących stałymi mieszkańcami gmin na obszarze b. Król. Kongresowego. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 255 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 7-go października 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 93, poz. 837 z 1927 roku.

Ustawa upoważniła gminy, w razie braku środków budżetowych, do rozkładu ogólnych kosztów leczenia na płatników podatków: gruntowego, budynkowego i przemysłowego w gminie.

69. Ustawa z dn. 20-go lipca 1925 r. w przedmiocie zmian i uzupełnień ustawy z dn. 31-go lipca 1924 r. o monopolu spirytusowym. Dz. Ustaw nr. 85 poz. 580 z 1925 r.

Ustawa określa wysokość dodatku na rzecz samorządu do opłaty skarbowej od spirytusu.

70. Ustawa z dn. 2-go sierpnia 1926 r. o podatku od lokali. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 550 z 1926 r.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 29-go grudnia 1926 r. w celu wykonania ustawy z dn. 2-go sierpnia 1926 r. o podatku od lokali.

Ustawa zjednoczyła pobór: podatku kwaterunkowego, podatku na rozbudowę miast i podatku samorządowego w gminach od lokali w jeden podatek od lokali, wymierzany przez samorząd i dzielony następnie na wymienione wyżej cele.

Jednocześnie na podstawie tej ustawy wzbroniony został gminom wiejskim pobór podatku od lokali, przewidzianego w art. 7 ustawy o tym. ureg. fin. kom.

71. Ustawa o samoistnym podatku wyrównawczym dla gmin b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 208, r. 1927.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 2-go maja 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 47, poz. 429.

Ustawa wprowadziła samoistny podatek wyrównawczy na pokrycie niedoborów budżetowych gmin w b. zaborze rosyjskim na okres do końca 1930 roku.

72. Ustawa z dn. 14-go marca 1927 r. zmieniająca p. 3 art. 12 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. o tym. ureg. fin. kom. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 288 z 1927 r.

Ustawa przedłużyła prawo miast do poboru podatku od oświetlenia elektrycznego i gazowego w lokalach z wyszynkiem alkoholu i zabaw, zaś m. Warszawie wogóle od gazu i elektryczności, do dnia 31 marca 1930 r.

73. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1-go czerwca 1927 r.

(m. in. w sprawie zmiany terminów przewidzianych w ustępie 3 art. 39 ustawy o tym. ureg. fin. kom.).

Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448.

Rozporządzenie przedłużyło okres czasu, w którym władza nadzorcza obowiązana jest do zatwierdzenia uchwały finansowej z dni 30 na 60.

74. Rozporządzenie Prezydenta z d. 12-go marca 1928 r. o przedłużeniu mocy obowiązującej i uzupełnieniu ustawy z d. 1-go kwietnia 1925 r. w sprawie wymiaru i poboru państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich, oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 292.

Podatek wynosi 7% dochodów brutto od nieruchomości, obliczonych według stawek, służących do obliczania na podstawie ustawy o ochronie lokatorów, czynszów za lokale. Na mocy zezwolenia Ministra Spraw Wewn. i Skarbu związki samorządowe mogą pobierać dodatek do pod. od nieruchomości w wysokości 25% tego podatku.

75. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o zmianie ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 335.

PRZEKAZANIE WOJEWODOM I WYDZIAŁOM POWIATOWYM UPRAWNIEŃ MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH DO ZATWIERDZANIA UCHWAŁ FINANSOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

76. Rozporządzenie I Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 22-go stycznia 1925 r. wykonawcze do rozporządzenia Prezydenta z dn. 17-go czerwca 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 51, poz. 522) o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne. Dz. Ustaw nr. 15, poz. 99 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem prawo do zatwierdzania budżetów pow. związków samorządowych i miast przekazane zostało wojewodom, działającym w porozumieniu z prezesami izb skarbowych.

77. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 10-go lutego 1927 r. o przekazaniu wojewodom, oraz wydziałom powiatowym niektórych uprawnień z ustawy z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tym. ureg. fin. kom. Dz. Ustaw nr. 40, poz. 356 z 1927 r.

Powyższem rozporządzeniem przekazane zostały uprawnienia Ministra Spraw Wewnętrznych, działającego w porozumieniu z Ministrem Skarbu, do zatwierdzania uchwał finansowych wojewodom działającym w porozumieniu z prezesami izb skarbowych, oraz niektóre — wydziałom powiatowym

Minister Spraw Wewnętrznych zastrzegł do swej decyzji uchwały o zaciąganiu pożyczek długoterminowych, oraz o wprowadzeniu podatków inwestycyjnych

Rozporządzenie to zostało zmienione częściowo następującemi rozporządzeniami: 1) z d. 24-go czerwca 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 62, poz. 546), 2) z d. 17-go września 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 86, poz. 772).

78. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 10-go lutego 1927 r. o uprawnieniach wojewodów do rozstrzygania odwołań od wymiaru danin komunalnych. Dz. Ustaw nr. 40, poz. 357 z 1927 r.

Uprawnienie do rozstrzygania odwołań od decyzji wydziałów powiatowych w sprawie budżetów gminnych przekazane zostało wojewodom rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 17-go września 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 87, poz. 784).

KOMUNALNE KASY OSZCZĘDNOŚCI.

79. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. o organizacji i ustalaniu statutów gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1069 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na podstawie ustawy o naprawie Skarbu Państwa, zawiera przepisy o organizowaniu i prowadzeniu gminnych kas oszczędnościowo-pożyczkowych. Do powyższego rozporządzenia wydane zostały następujące rozporządzenia wykonawcze.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 13-go marca 1925 roku o statucie normalnym gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 239 z 1925 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24-go czerwca 1926 roku w sprawie wykonania par. 23 rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 74, poz. 425 z 1926 r.

Rozporządzenie to normuje sposób likwidacji gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych, założonych na terenie b. Kongresówki jeszcze przed wielką wojną.

80. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 13-go kwietnia 1927 r. o komunalnych kasach oszczędności. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 339.

Rozporządzenie wykonawcze wraz ze statutem wzorowym. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 424.

Rozporządzenie powyższe dotyczy organizacji i działania powiatowych i miejskich kas oszczędności.

ZWOLNIENIE ZWIĄZKÓW SAMORZĄDOWYCH OD PODATKÓW PAŃSTWOWYCH.

81. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 523 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na zasadzie ustawy o naprawie Skarbu Państwa, oraz ustawy o ochronie lokatorów, wprowadziło w r. 1924 podatek od budynków. Następnie rozporządzenie zostało uzupełnione ustawą z dn. 1 kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 43, poz. 269), następnie znowu przedłużone i uzupełnione rozp. Prezydenta z d. 12 III.28 r. (Dz. U. nr. 31, poz. 292). Budynki, będące własnością związków samorządowych, zostały zwolnione od podatku budynkowego

82. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych przepisów o opodatkowaniu spadków i darowizn. Dz. Ustaw nr. 72, poz. 699 z 1924 roku.

Związki samorządowe są wolne od podatku spadkowego, oraz od podatków od darowizn z majątku, otrzymanego na cele dobroczynne, nauki lub nauczania. W innych wypadkach mogą uzyskać zwolnienie, jeżeli cel, na który majątek został przeznaczony, ma ważne znaczenie dla dobra ogólnego.

83. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 30 kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 411 z 1925 r.

Związki samorządowe są wolne od państwowego podatku dochodowego.

84. Ustawa z d. 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

Art. 3 tej ustawy wyszczególnia wypadki zwolnień od podatku przemysłowego urządzeń i zakładów komunalnych.

85. Ustawa o opłatach stemplowych z d. 1 lipca 1926 r. Dz. Ustaw nr. 98, poz. 570 z 1926 r.

Związki komunalne są zwolnione od osobistych opłat stemplowych od podań, wnoszonych do urzędów państwowych. Przysługuje to również i gminnym kasom pożyczkowo-oszczędnościowym.

86. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372.

Związki komunalne są wolne od państwowego podatku od placów niezabudowanych.

SPECJALNE ZWOLNIENIA OD PODATKÓW SAMORZĄDOWYCH.

87. Ustawa z dn. 22 września 1922 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 786 z 1922 r.

Nowowznoszone budowle i nadbudówki wolne są na przeciąg 15 lat od podatków samorządowych od nieruchomości, względnie budynkowych.

88. Ustawa z dn. 22 kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr 42. poz. 372 z 1927 r.

Zwolnione są od podatku na rzecz gmin miejskich, przewidzianego w art. 12 ustawy z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu fin. kom. (podatek od ładunków kolejowych) podstawowe materjały budowlane: drzewo, cegła, dachówka, wapno, cement, żwir, piasek, żelazo, kamień i szkło.

89. Ustawa z dn. 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce. Dz. Ustaw nr. 112, poz. 993 z 1924 r.

POBÓR PODATKÓW PAŃSTWOWYCH PRZEZ ORGANA SAMORZĄDOWE.

90. Ustawa z d. 14 grudnia 1923 r. o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych. Dz. Ustaw nr. 5. poz. 37 z 1924 r.

Przepisy o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych mają zastosowanie do tych organów wykonawczych związków samorządowych, którym zostały zlecone przez Ministerstwo Spraw Wewn. i Ministerstwo Skarbu czynności w zakresie danin państwowych.

91. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z d. 17 czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich. oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 51. poz. 523 z 1924 r.

Powyższe rozporządzenie, przedłużone ustawą z dn. 1-go kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 43, poz. 296) powierzyło wymiar i ściąganie podatku od budynków miastom i pow. związkom komunalnym. Przedłużone zostało dalej rozp. Prezydenta z d. 12-go marca 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 31, poz. 292).

92. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 27-go maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 410 z 1927 r.

Gminy mają obowiązek ściągania składek ogniowych.

93. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 28 czerwca 1924 r. o przekazaniu gminom czynności poboru podatków gminnych. Dz. Ustaw nr. 56. poz. 567 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Skarbu do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 9, poz. 65 z 1925 r.

Rozporządzenie przekazało ściąganie państwowego podatku gruntowego na obszarze województw małopolskich gminom.

94. Ustawa o podatku od lokali z d. 2 sierpnia 1926 r. Dz. Ustaw nr. 94 poz. 550 z 1926 r.

Ustawa zebrała podatki, dotychczas różne: od lokali — miejski, na rozbudowę miast i kwaterunkowy w jeden podatek od lokali. Wymiar i pobór tego podatku powierzony został miastom.

95. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42. poz. 372.

Pobór państwowego podatku od placów niezabudowanych powierzony został gminom miejskim.

DROGI.

Zarząd drogami kołowemi. Budowa i utrzymanie dróg publicznych. Przepisy porządkowe na drogach publicznych.

ZARZĄD DROGAMI KOŁOWEMI.

96. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie tymczasowych przepisów o zarządzie drogami kołowemi. Dz. Praw nr. 14, poz. 149 z 1919 r.

Zarząd drogami w Małopolsce — patrz poz. 42.

BUDOWA I UTRZYMANIE DRÓG PUBLICZNYCH.

97. Ustawa z dnia 10 grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6, poz. 32 z 1921 r.

Ustawa obejmuje całokształt spraw, związanych z budową i utrzymaniem dróg publicznych, a więc: podział dróg na państwowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne, jakiemi drogami który związek samorządowy administruje, wykaz dróg państwowych, będących na utrzymaniu państwa i t. p.

Ustawami: 1) z dn. 23-go czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw nr. 63, poz. 387) i 2) z dnia 26-go września 1922 r. (Dz. Ustaw nr. 8, poz. 51 z 1923 r.), sieć dróg państwowych została następnie rozszerzoną.

W związku z ustawą drogową wydane zostały poniżej przytoczone rozporządzenia Ministerstwa Robót Publicznych.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 20 lipca 1922 roku w przedmiocie wywłaszczania lub zajmowania gruntów i materjałów do budowy i utrzymania dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 60, poz. 543 z 1922 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 30 grudnia 1922 roku w przedmiocie sadzenia i utrzymywania drzew przydrożnych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 51 z 1923 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 12 lipca 1922 roku, określające kwalifikacje wymagane od samorządowej służby drogowej. Dz. Ustaw nr. 64, poz. 579 z 1922 r.

98. Rozporządzenie Prezydenta z d. 1-go czerwca 1927 r. o ustalaniu szerokości dróg publicznych na obszarze Rzeczypospolitej, na którym obowiązują przepisy prawa cywilnego, zawarte w tomie X cz. 1 zb. pr. ces. ros. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 453 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 24-go

sierpnia 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 83, poz. 743 z 1927 r.

Rozporządzenie normuje sposób określania szerokości dróg publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego z wyjątkiem obszaru b. Królestwa Kongresowego.

99. Rozporządzenie Prezydenta z d. 20-go października 1927 r. o dostarczaniu środków przewozowych dla wykonywania budowy i utrzymania dróg publicznych i mostów. Dz. Ustaw nr. 95, poz. 846.

PRZEPISY PORZĄDKOWE NA DROGACH PUBLICZNYCH.

100. Ustawa z d. 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 89, poz. 656 z 1921 r.

Rozporządzenie Prezydenta z d. 14-go lutego 1928 r. o zmianie ustawy z d. 7-go października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 151.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 3 czerwca 1922 r. o wymijaniu na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 407 z 1922 r.

Rozporządzenie Rady Min. z dnia 11 maja 1923 r. w sprawie grzywien za przekroczenie przepisów porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 54, poz. 378 z 1923 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 26 czerwca 1924 r. regulujące używanie i ochronę dróg. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 611 z 1924 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 2 lipca 1924 r. o skrzyżowaniu dróg publicznych z kolejami. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 641 z 1924 r.

ROLNICTWO I WETERYNARJA.

101. Ustawa z dn. 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych. Dz. Ustaw nr. 62, poz. 398 z 1920 r.

Według tej ustawy w każdym powiecie mają powstać dwie szkoły rolnicze ludowe: męska i żeńska. Obowiązek uruchomienia szkół ciąży na samorządzie powiatowym. W związku z tą ustawą wydane zostały następujące rozporządzenia Min. Roln. i D. P.

102. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i D. P. z dn. 16 marca 1921 r. w przedmiocie uposażenia nauczycieli ludowych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 229 z 1921 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i D. P. z dnia 7 września 1923 r. w przedmiocie powiatowych komisyj szkolnych dla publicznych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 770 z 1923 r.

103. Ustawa z dn. 28 października 1925 r. o nadzorze państwowym nad buhajami. Dz. Ustaw nr. 121, poz. 868 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Rolnictwa z dn. 3-go sierpnia 1927 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 76, poz. 668 z 1927 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 1-go września 1928 r. w sprawie ustalenia cech, jakie pod względem indywidualnym i rasowym winny posiadać buhaje, uznane za odpowiednie do celów hodowlanych, oraz ustalenie okręgów hodowlanych. Dz. Ustaw nr. 83, poz. 736 z 1928 r.

Ustawa przewiduje możność wprowadzenia na obszarach poszczególnych powiatów całkowitej kontroli rozpłodników, nabywanych wspólnie przez osoby prywatne, gminy i powiatowe związki komunalne

104. Ustawa z dn. 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej. Dz. Ustaw nr. 1, poz. 1 z 1926 r.

Ustawa rezerwuje przy parcelacji obszary ziemi dla szkół rolniczych, gospodarstw wzorowych, stacyj doświadczalnych, na cele gminne i szkolne.

105. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych. Dz. Ustaw nr. 77, poz. 673 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze z d. 9-go stycznia 1928 r. Dz. Ustaw nr. 19, poz. 167.

Rozporządzenie normuje walkę z chorobami zakaźnemi zwierząt, oraz ustala obowiązki samorządu w tej dziedzinie. Stosownie do art. 113 rozporządzenia, miało ono wejść w życie z d. 1-m stycznia 1928 r. Termin ten jednakże został odroczony do dnia 1-go kwietnia 1928 r. rozporządzeniem Prezydenta z d. 19-go grudnia 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 114, poz. 975).

Uzupełnienie rozp. — Rozporządzenie Prezydenta z d. 1-go marca 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 26, poz. 229). Na podstawie rozp. wydane zostały, poza rozp. wykonawczem ogólnem, następujące rozporządzenia.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 22-go marca 1928 r. o zaopatrzeniu zwierząt w świadectwa miejsca pochodzenia i o badaniu zwierząt na stacjach kolejowych i przystaniach wodnych. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 408.

Świadectwa miejsca pochodzenia zwierząt wydaje urząd gminny.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 12 czerwca 1928 r. o nadzorze weterynaryjnym nad targami, jarmarkami, pokazami i przetargami zwierząt, rzeźniami, mleczarniami, zakładami tuczenia dla celów przemysłowych, kro-

wiarniami, wspólnemi pastwiskami, stajniami zajezdnemi i przedsiębiorstwami handlu zwierzętami, lecznicami i uzdrowiskami dla zwierząt. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 597.

106. Rozporządzenie Prezydenta z d. 19-go listopada 1927 r. o zwalczaniu chorób roślin, oraz o tępieniu chwastów i szkodników roślin. Dz. Ustaw nr. 108, poz. 922 z 1927 r.

Rozporządzenie wkłada obowiązek na gminy i powiatowe związki samorządowe współdziałania w tej akcji. Wydane zostały następujące rozp. szczegółowe.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 8-go sierpnia 1928 r. o tępieniu krówki wełnistej. Dz. Ustaw nr. 77, poz. 689.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 31-go lipca 1928 r. o niszczeniu berberysu. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 697.

107. Rozporządzenie Prezydenta z d. 2-go marca 1928 r. o statystyce produkcji rolniczej. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 276.

Zarządy gmin wiejskich i miejskich mają obowiązek prowadzić stałe rejestry produkcji rolnej, oraz ilości zwierząt gospodarskich.

108. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o izbach rolniczych. Dz. Ustaw nr. 39, poz. 385.

SPRAWY WODNE I MELJORACJE.

109. Ustawa z dn. 26 października 1921 r. o popieraniu publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 671 z 1921 r.

Ustawa ta została następnie częściowo zmieniona ustawą z dn. 23-go czerwca 1925 roku. (Dz. Ustaw nr. 75, poz. 524 z 1925 r.). Obie ustawy wkładają obowiązek podejmowania większych meljoracyj jak: regulacji rzek i t. p. na samorząd wojewódzki. Do czasu powstania samorządu wojewódzkiego utworzony został t. zw. fundusz wojewódzki na popieranie publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych, którym zarządza wojewoda. Z tego funduszu mogą korzystać związki samorządu powiatowego i gminnego.

Rozporządzenie Min. Robót Publicznych z dn. 21-go listopada 1927 r. o statutach i rozporządzeniach dotyczących publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. Dz. Ustaw nr. 112, poz. 950.

Rozporządzenie oznacza dane, jakie muszą być zawarte w statucie publicznego przedsiębiorstwa meljoracyjnego, mającego być wykonanym przy pomocy zasiłku z państwowego funduszu meljoracyjnego.

110. Ustawa wodna z dn. 19 września 1922 r. Jednolity tekst ogłoszony w Dz. Ustaw nr. 62, poz. 574 z 1928 r.

Ustawa zawiera całokształt przepisów wodnych, w tem i o spółkach wodnych.

111. Ustawa z dn. 22 lipca 1925 r. o państwowym funduszu na meljoracje rolne. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 609 z 1925 r.

Ustawa przepisuje sposób korzystania z corocznie wstawianego do budżetu państwa kredytu na meljoracje rolne. Związki samorządowe mogą korzystać z tego kredytu.

112. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 9-go listopada 1927 r. o regulacji i utrzymaniu wód spławnych.

Rozporządzenie normuje sprawę regulacji i utrzymania wód spławnych, w tem i obowiązki samorządu w tej dziedzinie. Do rozporządzenia dołączony został wykaz wód, uznanych za spławne.

PRZEMYSŁ I HANDEL.

113. Ustawa elektryczna z dn. 21 marca 1922 r. Dz. Ustaw nr. 34, poz. 277 z 1922 r.

Przepisy ustawy normują zakładanie i utrzymywanie zakładów elektrycznych, w tem specjalne przepisy o takich zakładach — zakładanych i utrzymywanych przez związki samorządowe.

114. Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. o popieraniu przemysłu ludowego. Dz. Ustaw nr. 80, poz. 778 z 1924 r.

Związki samorządowe mogą korzystać na cele popierania przemysłu ludowego ze specjalnego funduszu zasiłkowego.

115. Ustawa z dn. 15 kwietnia 1921 r. w sprawie powołania Państwowej Rady Kolejowej. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 226 z 1921 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 17-go października 1921 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 675 z 1921 r.

W skład Państwowej Rady Kolejowej wchodzą przedstawiciele 9 większych miast po jednym z każdego z wyboru rad miejskich, oraz przedstawiciele powiatowych związków komunalnych po jednym z każdego województwa.

PRACA.

116. Rozporządzenie Ministra Pracy i Op. Sp. z dn. 18 grudnia 1923 r. w przedmiocie ustroju i zakresu działania państwowych komisyj doradczych przy Państw. Urzędach Pośrednictwa Pracy i Opieki nad wychodźcami. Dz. Ustaw nr. 136, poz. 1132 z 1923 r.

Członków komisji wybierają związki samorządowe.

117. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 650 z 1924 r.

Gminy wiejskie i miejskie mogą być pociągnięte do ponoszenia połowy kosztów z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia.

W skład Zarządu Głównego Funduszu Bezrobocia wchodzą czterech przedstawicieli samorządu, w skład zarządu obwodowego — 2 przedstawicieli samorządu.

Związki komunalne mogą przejąć niektóre czynności z tytułu ubezpieczeń na wypadek bezrobocia. Sposób przejęcia tych czynności przepisuje rozp. Min. Pracy i Op. Społecznej z dn. 2-go września 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 79, poz. 771 z 1924 r.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 11 marca 1925 r. w sprawie rodzajów przedsiębiorstw i zakładów pracy państw. i samorządowych, oraz kategoryj zatrudnionych w nich robotników, podlegających obowiązkowi zabezpieczenia na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 192 z 1925 r.

UBEZPIECZENIA OGNIOWE.

118. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 25-go maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 410 z 1927 r.

Rada P. Z. U. W. składa się z członków wybranych przez związki samorządowe. Do czasu powstania samorządu wojewódzkiego, kandydatów na członków Rady przedstawiają centralne zrzeszenia samorządowe.

Rozp. z d. 6-go lutego 1928 r. zniesiony został art. 70 rozporządzenia w sensie, że członkowie Rady zakładu nie potrzebują być właścicielami ubezpieczonych budowli.

SPRAWY BUDOWLANE I ODBUDOWA

119. Ustawa z dn. 6 maja 1924 r. o pomocy państwowej na odbudowę budynków zniszczonych lub uszkodzonych wskutek działań wojennych. Dz. Ustaw Nr. 49, poz. 492 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 28 lipca 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw Nr. 70, poz. 680 z 1924 r.

Udział przedstawicieli samorządu w pożyczkowych komisjach odbudowy.

120. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 3-go listopada 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 106, poz. 913 z 1927 r. Częściowa zmiana tego rozporządzenia — Dz. Ustaw nr. 49, poz. 476.

121. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16go lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli. Dz. Ustaw nr. 23, poz. 202.

Rozporządzenie zawiera pełnię jednolitych przepisów budowlanych dla całego Państwa.

OŚWIATA.

Organizacja szkolnictwa powszechnego. Zakładanie i utrzymywanie szkół powszechnych. Budowa szkół powszechnych.

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA POWSZECHNEGO.

122. Przepisy tymczasowe z dn. 10 sierpnia 1917 r. o szkołach elementarnych w Królestwie Polskiem. Dz. Urzędowy Departamentu W. R. i O. P. Tymczasowej Rady Stanu Nr. 1 z 1917 r.

Samorząd gminny deleguje swych przedstawicieli do dozorów szkolnych, samorząd powiatowy do powiatowych rad szkolnych.

123. Ustawa z dn. 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych. Dz. Ustaw nr. 50, poz. 304 z 1920 r.

Rozporządzenie Ministerstwa W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 20 stycznia 1921 r. w przedmiocie tymczasowego ustroju władz szkolnych na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 283 z 1921 r.

Rozporządzenie Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 8 lutego 1921 r. o tymczasowej organizacji władz szkolnych na terenie b. zab. austrjackiego. Dz. Ustaw Nr. 16, poz. 97 z 1921 r.

ZAKŁADANIE I UTRZYMYWANIE SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

124. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych. Dz. Ustaw Nr. 18, poz. 143 z 1922 r.

Ustawa powyższa zmienioną została przez ustawę z dnia 25-go września 1925 roku. (Dz. Ustaw nr. 126, poz. 898) w sensie rozciągnięcia jej na obszar b. zaboru pruskiego.
Ustawa wkłada na samorząd gminny obowiązek pokrywania wydatków rzeczowych szkół powszechnych.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 30 maja 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 574 z 1923 roku.

125. Ustawa z dn. 8-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie upoważnienia zarządów gmin do czasowego zajmowania lokali szkolnych w gminie na cele powszechnego nauczania. Dz. Ustaw nr. 87, poz. 677 z 1923 r.

Rozp. wykonawcze do tej ustawy z dn. 23 października 1923 r. Dz Ustaw nr. 115, poz. 919 z 1923 r.

Zarządy gmin, według powyższej ustawy, są uprawnione do zajmowania prywatnych lokali na cele powszechnego nauczania, nie na dłużej jednak niż na lat dwa.

BUDOWA SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

126. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o budowie szkół powszechnych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 144 z 1922 r.

Ustawa włożyła obowiązek budowy szkół powszechnych na gminy. Jednocześnie ustawa zagwarantowała gminom daleko idącą pomoc przy budowie w postaci bezzwrotnych dotacji i pożyczek. Przepis ustawy o pomocy finansowej Państwa zmieniony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej. (Dz. Ustaw nr. 129, poz. 918). Zmiana polega na tem, że obowiązkową pomoc Skarbu Państwa zamienia ustawa na pomoc warunkową.

Rozp. Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 5 kwietnia 1922 r. w przedmiocie wymiarów i liczby pomieszczeń w budynkach publicznych szkół powszechnych i domach mieszkalnych dla nauczycieli. Dz. Ustaw nr. 45, poz. 383 z 1922 r.

Powyższe rozporządzenie zostało następnie częściowo zmienione rozporządzeniem z dnia 28-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 36, poz. 245).

ZDROWOTNOŚĆ.

127. Zasadnicza ustawa sanitarna z dn. 19 lipca 1919 r. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 371 z 1919 r.

Ustawa określa całokształt obowiązków Państwa i samorządu w zakresie zdrowia publicznego.

128. Ustawa z dn. 19 lipca 1919 r. o przymusowem szczepieniu ospy. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 372 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 15 marca 1922 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 261 z 1922 r.

Ustawa wprowadza przymus szczepienia ospy. Koszty szczepienia według tej ustawy obciążać miały Państwo. Przepis ten jednakowoż został zmieniony ustawą z dn 25-go lutego 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 28, poz. 167) i koszty szczepienia ospy przerzucone zostały na samorząd powiatowy z prawem żądania zwrotu od gmin i miasta wydzielone.

129. Ustawa z dn. 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych, oraz innych chorób, występujących nagminnie. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 402 z 1919 r.

Ustawa określa obowiązki samorządu, w szczególności komunalnej służby sanitarnej w zakresie zwalczania chorób zakaźnych.

130. Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44. poz. 272 z 1920 r.

Szpitale samorządowe według powyższej ustawy mają obowiązek leczyć członków kas chorych za połowę kosztów własnych.

131. Ustawa z dn. 14 lipca 1920 r. o utworzeniu nadzwyczajnego naczelnego komisarjatu do walki z epidemjami. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 388 z 1920 r.

N. N. K. wydał szereg rozporządzeń policyjno - sanitarnych, do których przestrzegania zobowiązał władze samorządowe. Są to rozporządzenia: 1) o budowie i utrzymaniu studzien. (Dz. Ustaw nr. 102, poz. 677). 2) o utrzymywaniu porządku w domach, na dziedzińcach, chodnikach i jezdniach w gminach miejskich (Dz. Ust. nr. 55, poz. 346 z r. 1921, oraz nr. 70, poz. 679 z 1924 r. sprostowanie — nr. 73, poz. 1100 z 1924 roku).

132. Ustawa z dn. 10 kwietnia 1922 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych. Tekst ogłoszony — Dz. Ustaw nr. 35, poz. 299 z 1922 r. Rozporządzenie wykonawcze z dn. 25 lipca 1922 r. do powyższej ustawy.

Dz. Ustaw nr. 51, poz. 462 z 1922 r. Częściowa zmiana tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 728 z 1922 r.

Ustawa ogranicza sprzedaż i wyszynk alkoholu. Poszczególne gminy w drodze powszechnego głosowania mogą wprowadzić na swym terenie zupełny zakaz sprzedaży i wyszynku alkoholu.

133. Ustawa z dn. 23 marca 1922 r. o uzdrowiskach. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 254 z 1922 r. Rozp. Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 331).

Ustawa przepisuje specjalny ustrój dla miejscowości uznanych za uzdrowiska. Obok zarządów gmin, powołane zostały t. zw. komisje uzdrowiskowe.

134. Rozporządzenie Prezydenta z d. 15-go lutego 1928 roku o przymusie połączeń nieruchomości zabudowanych z kanalizacją i wodociągiem miejskim w miastach: Lublinie, Radomiu, Piotrkowie, Częstochowie, Kielcach, Dąbrowie Górniczej i Sosnowcu. Dz. Ustaw nr. 17, poz. 142.

Rozporządzeniem włożony został obowiązek dla właścicieli połączenia swych domów z siecią kanalizacji i wodociągów, założonych przez wymienione miasta. Połączenie ma być przeprowadzone w ciągu 2 lat, (wyjątkowo w 3 latach) od chwili uruchomienia kanalizacji, czy wodociągów.

135. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o zaopatrywaniu ludności w wodę. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 310.

Troska o należyte zaopatrzenie ludności w wodę do picia i do potrzeb gospodarskich należy do gmin.

136. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o usuwaniu nieczystości i wód opadowych.

Obowiązki w tym zakresie ciążą na gminach.

137. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o zwalczaniu jaglicy. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 333.

Obowiązek zapobiegania szerzeniu się jaglicy, oraz zapewnienia chorym możności leczenia się ciąży na związkach samorządowych.

138. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 343.

Rozporządzenie określa obowiązki gmin miejskich w zakresie nadzoru nad artykułami spożywczemi.

139. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 361.

140. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o zakładach leczniczych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 382.

Rozporządzenie zawiera przepisy, dotyczące również całokształtu szpitalnictwa samorządowego.

OPIEKA SPOŁECZNA.

141. Ustawa z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 726 z 1923 r.

Ustawa obejmuje całokształt spraw opieki społecznej w postaci ramowej. Poszczególne artykuły ustawy rozwinięte następnie w postaci rozporządzeń i ustaw.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 27 marca 1924 roku w przedmiocie odsyłania osób potrzebujących opieki do gmin, w których mają prawo do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 318 z 1924 r.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 24 kwietnia 1924 r. w przedmiocie zwrotu kosztów z tytułu świadczeń na opiekę społeczną przewidzianych ustawą z dnia 16-go sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dziennik Ustaw nr. 38, poz. 404 z 1924 r.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dnia 29 czerwca 1924 roku w sprawie wykonywania opieki społecznej nad obywatelami polskimi, którzy w żadnej gminie nie mają prawa do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 56, poz. 576 z 1924 r.

Koszty te, które według art. 13 ustawy miało ponosić Państwo, rozporządzenie przerzuciło na samorząd powiatowy i miasta wydzielone.

142. Ustawa z dn. 25 lipca 1924 r. o zawieszeniu mocy obowiązującej ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej w wojew. poznańskiem i pomorskiem. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 716 z 1924 r.

143. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 31 lipca 1924 r. w sprawie rozstrzygania skarg przeciw zarządzeniom, względnie orzeczeniom organów komunalnych na obszarze b. zaborów: rosyjskiego i austrjackiego w sprawach, wynikających z wykonania ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 roku o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 70, poz. 683 z 1924 r.

144. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 11 listopada 1924 r. w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej art. 22 ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej na województwa: poznańskie i pomorskie. Dz. Ustaw nr. 99, poz. 919 z 1924 r.

Na b. zabór pruski rozciągnięty został przepis ustawy, stanowiący, że Min. Pracy i Op. Społ. podlegają wszystkie sprawy z zakresu opieki społecznej.

145. Ustawa z dn. 18 lutego 1925 r. o Radzie opieki społecznej. Dz. Ustaw nr. 26, poz. 171 z 1925 r.

Przy Min. Pracy i Op. Społ. utworzoną została Rada Opieki Społecznej, do które weszło 10 przedstawicieli samorządu powiatowego i 10 — miast.

146. Ustawa z dn. 19 marca 1925 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich żydów, będących stałymi mieszkańcami gmin na obszarze b. Królestwa Kongresowego. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 255 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 7-go października 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 93, poz. 837.

Koszty leczenia ubogich żydów w szpitalach publicznych, pokrywane przez gminy wyznaniowe żydowskie, ustawa włożyła na gminy polityczne.

Jednocześnie ustawa uprawniła gminy do rozkładu w razie braku środków budżetowych, ogólnych kosztów leczenia wszystkich ubogich na płatników podatków gruntowego, budynkowego i opłat od patentów przemysłowych i handlowych.

147. Ustawa z dn. 29 marca 1926 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich w szpitalach publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 214 z 1926 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 9-go września 1927 r. — do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 99, poz. 861 z 1927 roku.

Według powyższej ustawy, koszty leczenia ubogiego ponosi nie gmina przynależności, a gmina zamieszkania ubogiego. Wymagany jest przez ustawę roczny okres zamieszkania ubogiego w gminie, by uzyskać prawo do opłaty przez gminę kosztów leczenia.

148. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go kwietnia 1927 r. o nadzorze i kontroli nad działalnością instytucyj opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 40, poz. 354. Częściowa zmiana — Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw n-r 38, poz. 259.

Nadzór nad działalnością prywatnych zakładów opiekuńczych sprawują władze państwowe I instancji. Na podstawie powyższego rozporządzenia Minister Pracy wydał dwa rozporządzenia szczegółowe.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 10-go października 1927 r. o kwalifikacjach kierowników zakładów opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 100. poz. 866.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 12-go października 1927 r. o regulaminach zakładów opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 100, poz. 867.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z d. 23-go listopada 1927 r. o sprawozdaniach z działalności i rachunkowości instytucyj opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 2, poz. 13.

Rozporządzenie przepisuje dla prywatnych instytucyj opiekuńczych obowiązek składania sprawozdań, oraz prowadzenia rachunkowości według ustalonych wzorów. Nie dotyczy ono związków komunalnych.

149. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 14-go października o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 823 z 1927 r.

Rozporządzenie normuje sprawę zwalczania żebractwa i włóczęgostwa. Zobowiązuje związki samorządowe do zakładania i utrzymywania domów pracy dobrowolnej i przymusowej.

150. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o budowie i utrzymaniu wojewódzkich zakładów opiekuńczo - wychowawczych. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 56.

Minister Pracy określa, gdzie i kiedy mają być założone wojewódzkie zakłady opiekuńcze. Na cele tych zakładów mają być wyłączone w związku z reformą rolną, stosowne objekty. Obowiązek budowy i utrzymania woj. zakładów ciąży na samorządzie wojewódzkim, a do czasu jego powstania na związkach celowych. Rozp. wspomina o związkach celowych przymusowych, jednak późniejsze rozporządzenie o tych związkach przymusowych związków nie przewiduje.

151. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o rozgraniczeniu obowiązków opiekuńczych związków komunalnych. Dz. Ustaw nr. 26, poz. 232.

Rozporządzenie rozgranicza obowiązki gmin, powiatów i przyszłego samorządu wojewódzkiego w zakresie sprawowania opieki społecznej.

152. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o opiekunach społecznych i komisjach opieki społecznej. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 267.

W gminach, powiatach i województwach muszą być utworzone komisje opieki społecznej o przepisanym z góry składzie. Gminy muszą ustanawiać opiekunów społecznych.

PRACOWNICY SAMORZĄDOWI.

153. Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 272 z 1920 r.

Pracownicy samorządowi objęci zostali przymusem należenia do Kas Chorych.

154. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 30 grudnia 1924 roku o dostosowaniu uposażeń członków zarządu i pracowników związków komunalnych do uposażeń funkcjonarjuszów państwowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1073 z 1924 r. (sprostowanie vide Dz. U. Nr. 15, str. 130 z 1925 r.).

Rozp. wykonawcze M. S. Wew. z dn. 28 marca 1925 r. do tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 231 z 1925 r.

155. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 9-go marca 1926 r. w sprawie asygnowania dodatków pieniężnych dla starostów powiatowych, względnie ich zastępców za czynności spełniane przez nich jako przewodniczących wydziałów powiatowych. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 227 z 1926 r.

Dodatki dla starostów uchwalone przez sejmiki na podstawie rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. (patrz poz. 154) mają być wypłacane z sum komunalnych bezpośrednio przez kasy skarbowe.

156. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 24-go listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. Dz. Ustaw nr. 106, poz. 911 z 1927 r.

Rozporządzenie objęło ogólnem ubezpieczeniem pracowników umysłowych, także i pracowników samorządowych, o ile nie mają zabezpieczenia emerytalnego nie gorszego od zabezpieczeń pracowników państwowych.

157. Rozporządzenie Prezydenta z d. 24-go lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonarjuszów publicznych na obszarze województw poznańskiego i pomorskiego, nie podlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. Ustaw nr. 24, poz. 206.

Rozporządzenie obejmuje pracowników samorządowych, płatnych, oraz członków zarządów związków komunalnych, pracowników wójtostw, izb rolniczych, izb rzemieślniczych, oraz Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego.

158. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 323.

Rozporządzenie odnosi się i do pracowników samorządowych, z wyjątkiem pracowników samorządowych w b. dzielnicy pruskiej, podlegających ustawie pruskiej o zaopatrzeniu pracowników komunalnych.

159. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o umowie o pracę robotników. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 324.

Rozporządzenie obowiązuje i związki samorządowe przy zawieraniu umów o prace robotników.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE.

160. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o Policji Państwowej. Dz. Ustaw nr. 28, poz. 257.

Rozporządzenie zawiera przepisy o organizacji i zakresie działania policji państwowej. Zawiera ograniczenia w używaniu policji do innych celów, jak zapewnienie bezpieczeństwa publicznego (np. do doręczania wezwań, ściągania danin, kar i t. p.). Gminy mają obowiązek dostarczać za opłatą w razie potrzeby potrzebnych dla policji pomieszczeń. Koszty utrzymania policji państwowej obciążają Skarb Państwa.

RÓŻNE.

161. Ustawa z dn. 1 czerwca 1923 r. w przedmiocie zmiany ustawy z dn. 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej. (Dz. U. R. P. Nr. 85, poz. 464). Dz. Ustaw nr. 60, poz. 436 z 1923 r.

Związki komunalne są zobowiązane współdziałać przy dochodzeniach statystycznych, przeprowadzanych zgodnie z tą ustawą.

162. Ustawa z dn. 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 584 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 25-go sierpnia 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 76, poz. 749.

Ustawa reguluje ryczałtowanie opłat pocztowych, opłacanych przez związki samorządowe w zakresie działania poruczonego.

163. Ustawa z d. 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 609. Zmieniona rozp. Prezydenta z d. 11-go stycznia 1928 r. Dz. U. nr. 4, poz. 26.

Określa obowiązki gmin wiejskich i miejskich w zakresie wykonania powszechnego obowiązku służby wojskowej.

164. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o stanie wojennym. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 54.

Rozporządzenie przewiduje możność powołania w czasie stanu wojennego organów samorządu gminnego do czynności związanych z wzmocnieniem służby bezpieczeństwa, jak również odpowiedzialność materjalna gminy za szkody spowodowane przez zaniedbanie w tym zakresie.

Analogiczny przepis znajdujemy w rozp. Prezydenta z dn. 16-go marca 1928 r. o stanie wyjątkowym (Dz. Ustaw nr. 32, poz. 307).

165. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dz. Ustaw nr. 12, poz. 93.

Art. 208 rozporządzenia wkłada na zainteresowane gminy obowiązek ponoszenia kosztów, związanych z wyborem i urzędowaniem sędziów pokoju.

166. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 265.

Związki komunalne mogą występować w pewnych wypadkach o wywłaszczenie zabytków.

167. Rozporządzenie Prezydenta z dnia 6-go marca 1928 r. o wojskowych zasiłkach wojennych. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 268.

Urzędy gminne współdziałają w wymierzaniu zasiłków. Odpowiadają materjalnie w razie swych zaniedbań w tym zakresie. Do powiatowych i miejskich komisyj zasiłkowych wchodzą delegaci sejmików i rad miejskich.

168. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 309.

Gminy miejskie i wiejskie obowiązane są prowadzić ewidencję i kontrolę ruchu ludności (meldunki) Gminy zostały uprawnione do wydawania dowodów tożsamości

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 29-go listopada 1928 r. o dowodach osobistych. Dz. Ustaw nr. 100, poz. 898.

Antoni Henowski i Stanisław Podwiński.

PORADNIK SAMORZĄDOWY.

ARESZTY GMINNE.

Ile się należy gminie za więźniów sądowych i administracyjnych, przytrzymanych w areszcie gminnym?

Wysokość opłat za żywienie więźniów sądowych, osadzonych tymczasowo w aresztach komunalnych gmin miejskich i wiejskich w okręgach Sądów Apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie (t. j. na obszarze b. zaboru rosyjskiego) ustalona została na mocy rozp. Ministra Sprawiedl. z 14. VI. 1928 r. (Dz. Urz. Min. Sprawiedl. Nr. 14) od dn. 1.VII.1928 r. na 75 gr. od osoby dziennie.

Ta sama wysokość opłaty ma również zastosowanie do więzniów administracyjnych.

Jak długo w areszcie gminnym mogą odbywać karę osoby skazane wyrokami sądowemi, czy orzeczeniami karno - administracyjnemi?

W areszcie gminnym karę pozbawienia wolności mogą odbywać osoby, skazane na areszt 24-godzinny, a jedynie w wyjątkowych wypadkach — areszt trzydniowy. Szczegółowe wskazówki w tej sprawie zawarte są w okólniku Min. Spraw Wewn. z dnia 2 czerwca 1921 r. Nr. 39 (Dz. Urz. M. S. W. Nr. 6 z r. 1921), powołującym się na odnośne przepisy ustaw o ustroju samorządu i na rozporządzenia władz rosyjskich i polskich z przed wojny światowej.

BUDOWLANE PRZEPISY.

Jaka władza udziela pozwolenia na budowę parterowego budynku na wsi?

Uprawnienia te przysługują zarządom gmin wiejskich w myśl art. 391 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej o prawie budowlanem, a to za wyłącze-

niem budynków, znajdujących się w strefie nadgranicznej. Od orzeczeń zarządu gminy osoby zainteresowane mają prawo odwołania do wydziału powiatowego. Pozwolenie winno być udzielone w ciągu 3 tygodni, chyba, że zachodzą wypadki przewidziane w ustępie 2-im art. 344 rozporządzenia Prezydenta.

Kto wydaje miejscowe przepisy budowlane?

Przepisy miejscowe wydaje Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych. Czynią to Ministerstwa na wniosek wojewody, oparty 1) na uchwale rady miejskiej, jeśli idzie o miasta wydzielone, 2) na uchwale komisji uzdrowiskowej, gdy chodzi o uzdrowiska, 3) na uchwale sejmiku powiatowego, jeżeli idzie o miejscowości niewymienione pod pkt. 1 i 2. Przepisy miejscowe mają być ogłaszane we właściwym Dzienniku Wojewódzkim, a przed ogłoszeniem nie mają mocy obowiązującej.

Jakie kwestje muszą być uregulowane w budowlanych przepisach miejscowych?

Budowlane przepisy miejscowe w myśl art. 408 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli (Dz. U. R. P. Nr. 23, poz. 202) mają uregulować szereg zasadniczych szczegółów z zakresu przepisów policyjno - budowlanych, a wymienionych wyczerpująco w 16-tu punktach tegoż artykułu, jak np. szerokość i sposób urządzenia ulic, dopuszczalność wznoszenia budynków nieogniotrwałych, sposób urządzania budynków gospodarskich, sposób odgradzania posiadłości i działek od ulic i t. p. Do czasu wydania takich przepisów. obowiązują w tych sprawach przepisy obowiązujące w dniu wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzplitej t. j. w dniu 5 marca 1928 r.

BUDŻETY.

Jakie działy budżetów powiatowego związku komunalnego i gmin wiejskich w powiecie wymagają wzajemnego uzgodnienia?

Gminy wiejskie, preliminując wpływy z podatków, które otrzymują od powiatowego związku komunalnego (dodatki do podatku przemysłowego, do podatków od spożycia, zużycia względnie produkcji, opłaty od umów o przeniesienie własności nieruchomości i t. p.) powinny wiedzieć, w jakiej wysokości wpływy te odnośnie do poszczególnych gmin przewiduje powiatowy zw. kom. Poza tem ścisły związek zachodzi między działem XII a („Świadczenia na rzecz innych związków komunalnych") w wydatkach pow. zw. kom., a działami: III w dochodach zwyczajnych oraz II w dochodach nadzwyczajnych gmin wiejskich („Subwencje i dotacje") i działy te powinny sobie naogół odpowiadać.

Co to są sumy pozabudżetowe?

Są to wpływy i wypłaty związku komunalnego, które w myśl przepisów instrukcji budżetowej (Dz. Ust. z r. 1926, nr. 75, poz. 433) nie powinny być obejmowane budżetem. Są to więc wszelkie sumy obce (depozyty i sumy przechodnie), poza tem sumy, które nie mają charakteru właściwych wydatków i dochodów gospodarczych, jak np. zaliczki udzielane pracownikom oraz ich zwroty, krótkoterminowe pożyczki na zasilenie funduszów kasowych, wpływy za obce weksle, posiadane przez związek komunalny i t. p.

CHODNIKI W MIASTACH.

Czy gmina może zobowiązać właścicieli nieruchomości do poniesienia kosztów urządzenia ulic, jezdni, chodników?

Są do tego uprawnione gminy miejskie i uzdrowiska, uznane za posiadające charakter użyteczności publicznej, a to na podstawie art. 174 w związku z art. 408 pkt. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli (Dz. U. R. P. Nr. 23, p. 202). Opracowanie zasad przełożenia tych kosztów na właścicieli przyległych działek winno nastąpić w dziale przepisów miejscowych uchwalonych przez rady miejskie lub komisje uzdrowiskowe, a zatwierdzonych przez Min. Robót Publ. w porozumieniu z Min. Spraw Wewn. (art. 415 powyższego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej).

DROGI.

Czy przedsiębiorstwo, położone poza terenem związku komunalnego, może być pociągane do dopłat za nadmierne niszczenie dróg tegoż związku?

Art. 23 ustawy drogowej z dn. 10 grudnia 1920 r. (Dz. Ust. z r. 1921, Nr. 6, poz. 32) nie stawia w tym względzie przeszkód. Min. Spr. Wewn. jednakże wyjaśniło okólnikiem z dn. 3.XI.1928 r., nr. 213, że praktyka taka, jako prowadząca do ogromnych utrudnień w komunikacji drogowej, nie jest wskazana i poleciło wojewodom zezwalać na nią tylko w specjalnie wyjątkowych wypadkach.

DZIENNIKI WOJEWÓDZKIE.

W jaki sposób mają być udostępnione publiczności wojewódzkie dzienniki urzędowe?

Dzienniki wojewódzkie zawierają szereg informacyj ważnych nietylko dla władz i urzędów państwowych i samorządowych, ale i dla szerszego ogó-

łu ludności; dlatego też rozp. Rady Min. z dn. 5.VII.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 72, poz. 648) włożyło w § 6 również na władze samorządowe obowiązek udostępnienia ludności bezpłatnego przeglądania dzienników wojewódzkich. W myśl okólnika Min. Spr. Wewn. z dn. 1.XII.1928 r. Nr. 238 wyłożenie tych dzienników winno być uskuteczniane: 1) w lokalach urzędowych pow. zw. kom. i w magistratach miast — w poczekalni albo w biurze informacyjno - podawczem, 2) w urzędach gminnych — w poczekalni, biurze sekretarza, pisarza gm. lub t. p., i to w poczekalniach — w godzinach przyjęć, w innych lokalach — w godzinach otwarcia ich dla publiczności. Dzienniki za lata ubiegłe — oprawione, za rok bieżący — w osobnej teczce powinny być wyłożone na osobnym stole, zaopatrzonym w przybory do pisania. Zewnątrz urzędu powinny być umieszczone odpowiednie tabliczki informacyjne.

EGZEKUCJA ADMINISTRACYJNA.

Jakich świadczeń pieniężnych dotyczy rozp. Prez. Rzpl. o postępowaniu przymusowem w administracji?

Rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 342) dotyczy: a) wszelkich świadczeń pieniężnych, nakładanych z tytułu publiczno - prawnego w zakresie administracji państwowej i komunalnej oraz innych instytucyj prawa publicznego, z wyjątkiem świadczeń z tytułu danin publicznych i monopoli, jak również świadczeń na rzecz instytucyj ubezpieczeń społecznych; b) wszelkich świadczeń pieniężnych nieprzewidzianych w p. a), którym obowiązujące przepisy przyznają prawo ściągalności w trybie administracyjnym. Należą tu więc m. in. opłaty pocztowe, należności Państw. Banku Rolnego, P. K. O. i t. p.

Kto jest powołany do przeprowadzania egzekucji administracyjnej?

Organa egzekucyjne, któremi są: 1) organa wykonawcze państwowe, powołane do przeprowadzania czynności egzekucyjnych, 2) głównie jednakże organa gminne.

Jakie odszkodowanie należy się gminom za ściąganie w drodze egzekucji administracyjnej należności pieniężnych?

Stosownie do art. 54 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 342) gminom, przeprowadzającym egzekucję administracyjną, celem ściągnięcia należności pieniężnych, należy się: a) od kwot, nieprzekraczających 500 zł. — 3% ściągniętych kwot, niemniej jednak niż 5 zł., b) od kwot większych niż 500 zł., a nieprzekraczających 2000 zł., — 2% ściągniętych

kwot, niemniej jednak, niż 15 zł.; c) od kwot ponad 2000 zł. — 1% ściągniętych kwot, niemniej jednak niż 40 zł. i nie więcej niż 250 zł.

GMINNE KSIĘGI UMÓW.

Czy w gminnej księdze umów, prowadzonej przez urzędy gminne na Ziemiach Wschodnich, mogą być wpisywane akty przyrzeczenia kupna - sprzedaży, czy też jedynie umowy dzierżawne?

Z brzmienia art. 6 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 14 października 1927 r. o uchyleniu odrębności stanowych (Dz. U. R. P. Nr. 92, p.824) nie wynika żadne ograniczenie co do rodzaju umów i aktów, jakie mogą być sporządzane w gminnych księgach umów. Akty te i umowy nie mogą jedynie dotyczyć przedmiotów: a) dla których wymagana jest forma notarjalna, lub b) mających wartość powyżej 2.000 złotych. Rozporządzenie wykonawcze, zapowiedziane w art. 7 powyższego rozporządzenia Prezydenta Rzplitej, rozwinie zapewne bliżej to zagadnienie. Poprzednio obowiązujące w tym przedmiocie przepisy, a uchylone art. 1 tegoż rozporządzenia, a mianowicie art. 110 księgi I-ej załącznika specjalnego do tomu IX Zwodu Praw Ces. Ros., zezwalały na wpisywanie do gminnej księgi umów jedynie umów dzierżawnych, a nie aktów przyrzeczenia kupna - sprzedaży.

GMINNY SAMORZĄD.

Czy na obszarze b. Kongresówki ma prawo starosta powiatowy karać wójta, sołtysa i pisarza gminnego karą grzywny lub aresztem?

Art. 257 ukazu z r. 1864 przewiduje te uprawnienia dla naczelnika powiatu, a więc obecnie dla starosty powiatowego i artykuł ten nie został uchylony art. 46 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. o tymcz. ordyn. powiatowej (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, p. 141). Obecnie grzywna wynosi 10 zł., natomiast odnośnie kary aresztu Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w piśmie z dnia 4 czerwca 1927 r. Nr. S.S. 3014/27 poleciło nie stosować jej ani w stosunku do wójtów i sołtysów, ani — pisarzy gminnych, jako kary, uwłaczającej godności osobistej funkcjonarjuszów publicznych.

Czy może piastować urząd z wyboru w gminie wiejskiej osoba, która została skazana na karę więzienia, i kara ta została jej darowana na podstawie amnestji?

O ile kara więzienia, jako kara główna, jednocześnie pociągała za sobą karę dodatkową m. in. utratę prawa piastowania urzędów publicznych i

wyboru, to umorzenie kary głównej na podstawie amnestji, umarza jednocześnie i karę dodatkową. Wynika to wyraźnie z brzmienia art. 11 i 12 ustawy z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie (Dz. U. R. P. Nr. 70, poz. 641).

Czy starosta powiatowy ma prawo mianować sołtysa w b. Kongresówce i w jakich wypadkach?

W b. Kongresówce w ustawie gminnej z r. 1864 brak jest przepisów, co należy uczynić w wypadku, gdy zebranie wioskowe odmówi dokonania wyboru sołtysa i jego zastępcy. Luka ta nie istnieje ani w pruskiej ordynacji wiejskiej z r. 1891, ani w rozporządz. Komis. Gen. Ziem Wsch. z dn. 26. IX. 1919 r., gdyż obie te ustawy zezwalają w takich wypadkach na mianowanie sołtysa aż do czasu, gdy zebranie nie wybierze odpowiedniego kandydata. Odnośnie b. Kongresówki w tej sprawie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych stoi na analogicznem stanowisku i zezwala, aby w takim wypadku, gdy zebranie wioskowe odmówi wyboru sołtysa i jego zastępcy, starosta powiatowy mianował sołtysa i jego zastępcę, aż do czasu, gdy zebranie nie dokona wyboru nowych kandydatów. (Ok. p. z dn. 4.X.1928 r. Nr. S. S. 501/2).

Czy wójt gminy na Ziemiach Wschodnich, wybrany na stanowisko z grona rady, po zrezygnowaniu z tego stanowiska, uzyskuje znów mandat radnego?

W myśl art. 18 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wsch. z dnia 25 września 1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21, poz. 215) radny, wybrany na członka zarządu gminnego, traci swój mandat, na jego zaś miejsce wchodzi zastępca. Po wyborze zatem na wójta radny traci swój mandat i — wobec braku odpowiedniego przepisu — nie odzyskuje go nawet po rezygnacji z urzędu wójta.

Czy rada gminna wzgl. komisja rewizyjna ma prawo na obszarze Województw Wschodnich kontrolować czynności sołtysa, związane ze ściąganiem podatków państwowych?

Rada gminna, ani powołana przez nią komisja rewizyjna nie mają tego prawa, albowiem ściąganie podatków to funkcje sołtysa, wykonywane przez niego na podstawie pkt. 1 ust. 2, art. 80 rozporządzenia Komis. Gen. Z. W. z dnia 26 września 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 21, p. 215). W tym zakresie sołtys podlega tylko wójtowi, który sprawuje te funkcje na podstawie przepisów, zawartych w dziale A ustępu 2 art. 52 tegoż rozporządzenia. Funkcje te nie należą do zarządu gminy (art. 55 rozporządzenia) i rada gminna nie może się tu powołać na pkt. 13 art. 22 tegoż rozporządzenia.

Czy gmina na obszarze b. Król. Kongres. obowiązaną jest pokryć koszta podróży i djety komisarzy wyborczych przy wyborach do rad gminnych?

Koszta te obciążają powiatowy związek komunalny, albowiem w myśl § 2 regulaminu wyborczego do rad gminnych z dnia 25 maja 1927 r. (Monitor Polski Nr. 124, poz. 317) w związku z art. 10 i 40 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 141), komisarza wyborczego wyznacza starosta, jako przewodniczący wydziału powiatowego t. j. organu sprawującego w myśl art. 45 tegoż dekretu władzę nadzorczą nad gminami. Wobec powyższego komisarz wyborczy jest tu organem nadzoru państwowego nad gminą, przekazanego przez państwo organom powiatowego związku komunalnego i słusznie, aby koszta powstałe z powodu jego czynności urzędowych pokrywał powiatowy związek komunalny.

KARY ZA ZWŁOKĘ.

Czy kary za zwłokę w uiszczeniu danin komunalnych związek komunalny może czy musi pobierać?

Według art. 56 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. o tymcz. uregulowaniu fin. komun. związki komunalne „mogą pobierać" kary za zwłokę w uiszczaniu danin komunalnych, w myśl zaś ustawy z dn. 31.VII.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 73, poz. 721), która w tym względzie została zastosowana do danin komunalnych rozporządzeniem Prez. Rzpl. z dn. 17.V.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 46, poz. 401), kary za zwłokę „pobiera się". Z zestawienia tych dwóch określeń wynika, iż związki komunalne kary za zwłokę (jak również odsetki za odroczenie i koszty egzekucyjne) obecnie muszą pobierać, z tem oczywiście, że stosować one mogą wobec płatników te ulgi, które odnośnie do danin państwowych uprawniony jest stosować Minister Skarbu w myśl art. 4 przytoczonej wyżej ustawy z dn. 31.VII.1924 r.

KASY OSZCZĘDNOŚCI.

Czy komunalne kasy oszczędności mogą dokonywać czynności bankowych?

Na dokonywanie czynności bankowych, nieprzewidzianych w rozporządzeniu Prezyd. Rzpl. z dn. 13.IV.1927 r. o komun. kasach oszcz. (Dz. Ust. Nr. 38, poz. 339), wymagane jest osobne zezwolenie władz centralnych. Udzielanie tego zezwolenia w praktyce uzależnione jest przedewszystkiem od stanu finansowego zainteresowanej kasy i udzielane jest tylko w indywidual-

nych wypadkach, o ile stwierdzono, że działalność kasy daje dostateczną rękojmię, iż tego rodzaju operacje bankowe będą stosowane z całą ostrożnością, nie narażając na niebezpieczeństwo zarówno funduszów wkładców, jak i funduszu związku poręczającego.

Przed wprowadzeniem do statutu wymienionych uprawnień zainteresowana kasa powinna skierować do Min. Spr. Wewn. stosowny wniosek, poparty przez związek poręczający i dopiero po uzyskaniu zezwolenia Ministerstwa może odnośne uprawnienie wprowadzić do statutu (ob. okóln. Min. Spr. Wewn. z dn. 2.I.1929 r. Nr. 6).

Czy komunalne kasy oszczędności mają prawo używać pieczęci i jakich?

Komunalne kasy oszczędności są zakładami komunalnemi i wobec tego na podstawie ust. 1 art. 19 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych (Dz. U. R. P. Nr. 115, poz. 980) powinny posługiwać się pieczęcią owalną. W górnej części tej pieczęci powinien znajdować się orzeł państwowy, poniżej zaś napis: „Komunalna Kasa Oszczędności (powiatu, miasta)".

KOSZTY LECZENIA.

Czy i na jakiej podstawie gmina ma prawo żądać zwrotu kosztów kuracyjnych za leczenie ubogiego obywatela sowieckiego?

Miarodajnym w tym względzie jest § 6 i 11 rozporządzenia Ministra Spr. Wewnętrznych z dnia 9 września 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 99, p. 851), z którego wynika, że wydzielona gmina miejska stałego zamieszkania cudzoziemca obowiązana jest koszta leczenia pokryć, a ma prawo żądania ich zwrotu; układu z państwem sowieckiem Rzplita Polska jeszcze nie zawarła, tak, że obecnie należy jedynie rejestrować poniesione wydatki i zgłaszać je swym władzom nadzorczym.

W jaki sposób winny być ściągane zaległe koszty leczenia?

Miarodajnemi w tym względzie są postanowienia art. 11 i 33 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. o zakładach leczniczych (Dz. U. R. P. Nr. 38, p. 382), z których wynika, że koszty leczenia w szpitalach publicznych są należnościami publiczno - prawnemi, oraz, że w publicznych szpitalach państwowych odnoszą się do ściągania zaległych kosztów leczenia przepisy, dotyczące opłat państwowych, a w innych szpitalach publicznych przepisy, dotyczące danin komunalnych.

Czy powiatowy związek komunalny jest zobowiązany do zwrotu gminie części kosztów leczenia osoby chorej umysłowo?

W myśl obowiązującej na obszarze b. zaboru rosyjskiego ustawy z dnia 26 marca 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 36, p. 214) i rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 9 września 1927 r. (Dz. U. Nr. 99, p. 861) niema żadnych różnic w opłacie przez gminy kosztów leczenia za chorych na choroby wewnętrzne, zakaźne lub umysłowe. Za te ostatnie choroby powstałe koszta leczenia pokrywa w całości bądź gmina (art. 1), bądź powiat. zw. komunalny (art. 2) i nie istnieje podział tych kosztów między te dwa stopnie samorządu terytorjalnego.

Kto jest obowiązany do pokrycia kosztów leczenia za osobę, która od paru lat zamieszkuje na terenie województwa pomorskiego i koszta leczenia powstały po jej rocznym pobycie na tym obszarze?

W myśl obowiązującej w b. dzielnicy pruskiej ustawy z dn. 30 maja 1908 r. o miejscu zamieszkania pod względem wsparcia (Dz. Ust. Rzeszy Niem. z r. 1908 str. 381 — 396), zmienionej częściowo przez rozporządzenie Ministra b. Dzieln. prusk. z dn. 1 lipca 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 64, p. 407), osoba ta przez przeszło roczny pobyt w jednej z gmin województwa pomorskiego nabyła tam miejsce zamieszkania pod względem wsparcia i ma prawo do otrzymania wsparcia (w czem mieści się obowiązek gminy do pokrycia kosztów leczenia). O ile gmina dana ze względu na swą wielkość nie stanowi sama dla siebie związku wspierania ubogich, obowiązek ten ciąży na tym związku, do którego dana gmina należy.

Jaka gmina na Ziemiach Wschodnich jest obowiązana do pokrywania kosztów leczenia z przed dnia 1 stycznia 1926 r.?

Do dnia 1 stycznia 1926 r. podstawą do pokrywania kosztów leczenia ubogich chorych w szpitalach publicznych był § 3 dodatku do art. 281 ros. ustawy lekarskiej, w myśl którego obowiązaną do pokrywania kosztów leczenia była gmina, w której chory był zapisany do ksiąg organizacji stanowych. Przepis ten był przepisem o charakterze specjalnym i nie był uchylony późniejszem postanowieniem o treści ogólnej, jakiem był art. 9 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wsch. z dnia 26 września 1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21, p. 215), który dotyczył członkostwa gminy, lecz nie regulował sprawy kosztów leczenia. Takiem postanowieniem specjalnem, uchylającem postanowienie rosyjskiej ustawy lekarskiej, jest dopiero art. 1 i 2 w związku z art. 5 ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36, p. 214).

Czy na powiatowych związkach komunalnych i miastach wydzielonych ciąży obowiązek zaliczkowego pokrywania kosztów leczenia chorych?

Obowiązek ten w dalszym ciągu ciąży, a to na podstawie § 16 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 9 września 1927 r., wydanego w celu wykonania ustawy z dnia 29 marca 1926 r. o pokrywaniu kosztów leczenia (Dz. U. R. P. Nr. 99, p. 861), który opiewa, że przepisy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 lutego 1924 r. w przedmiocie zaliczkowego pokrywania kosztów leczenia (Dz. U. R. P. Nr. 22, p. 241) mają odpowiednie zastosowanie.

Jaki związek komunalny obowiązany jest do zwrotu różnicy kosztów leczenia członków kasy chorych, przewidzianego w art. 43 ust. 3 ustawy z dnia 19-go maja 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 272)?

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w piśmie okólnem z dnia 20 października 1927 r. Nr. 2. H. 3352/27 stwierdziło zgodnie z wyrokiem Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 28 marca 1907 r. L.: 1314/25, że za związek komunalny, obowiązany na mocy art. 43 ust. III ustawy z dn. 19-go maja 1920 r. o obowiązku ubezpieczenia na wypadek choroby (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 272), do zwrotu różnicy kosztów leczenia za chorych członków kasy chorych, leczonych w szpitalach położonych poza okręgiem działalności danej kasy, uważać należy obecnie gminę stałego miejsca pracy ubezpieczonego.

Czy rodzeństwo jest prawnie obowiązane do pokrywania za siebie kosztów leczenia?

Art. 1 ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 214) nie zawiera w tym względzie bliższych przepisów i miarodajnemi tu będą postanowienia art. 237 — 245 kodeksu cywilnego Kr. Polsk., z których wynika, że rodzeństwo pomiędzy sobą nie ma obowiązku alimentowania, a więc nie ciążą na rodzeństwie obowiązki pokrywania kosztów leczenia.

KOSZTY OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Kiedy należy zgłaszać roszczenia o zwrot kosztów opieki?

Reguluje to zagadnienie ustęp ostatni art. 21 ustawy o opiece społecznej z dnia 16 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92, p. 726), który stanowi, że roszczenia o zwrot kosztów opieki społecznej przedawniają sie po roku od

upływu tego roku, w którym owe roszczenia powstały. Należy tu pod rokiem rozumieć rok kalendarzowy.

Kto winien pokryć koszta opieki społecznej nad nieślubnem dzieckiem, którego matki miejsce obecnego zamieszkania jest nieznane?

Koszta tymczasowej opieki winna pokryć ta gmina, na terytorjum której dziecko znaleziono, a to w myśl art. 10 ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92, p. 726). Gminą zaś zobowiązaną do udzielenia trwałej opieki, jest ostatnia gmina, w której matka conajmniej rok mieszkała (art. 8 pkt. d powyższej ustawy). Procedura postępowania w tej sprawie określona jest w rozporządzeniu Ministra Pracy i Op. Sp. z dnia 24 kwietnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38, p. 404).

Czy istnieje obowiązek zwrotu kosztów opieki społecznej, powstałych przed dniem 21 marca 1924 r.?

Sprawa ta była czas dłuższy sporną, a to zwłaszcza w związku z okupacyjnem rozporządzeniem Gen. Gubern. Warszawskiego z dnia 5 grudnia 1916 roku (Dzien. Rozp. Gen.-Gub. Nr. 56, p. 212) i wydanym w związku z niem okólniku Min. Spraw Wewn. Nr. 420 z dnia 3 stycznia 1921 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 1, poz. 17). Ostatnio wyjaśniło to zagadnienie Min. Spraw Wewnętrznych w piśmie z dnia 18 listopada 1927 r. Nr. SS. 5792/27, skierowanem do magistratu m. Warszawy, oraz Min. Pracy i Op. Społ. w piśmie z dn. 25 czerwca 1928 r. Nr. 1790/C. I, skierowanem do urzędów wojewódzkich, a mianowicie, polecono gminom zaprzestania występowania z żądaniem zwrotu kosztów opieki społecznej, powstałych przed dniem wejścia w życie ustawy o opiece społecznej, a więc przed dn. 21.III.1924 r. (art. 25 ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 92, poz. 726). Sprawę tę ostatecznie rozstrzygnie Najwyższy Trybunał Administracyjny na skutek szeregu skarg, wniesionych przez zainteresowane gminy.

KSIĘGI LUDNOŚCI.

Czy gminy na obszarze b. Kongresówki są jeszcze obowiązane prowadzić księgi ludności wedle instrukcji z r. 1861?

Formalnie obowiązek ten został uchylony, bowiem przepisy instrukcji zostały uchylone przez art. 29 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 16.III.1928 r. o ewid. i kontr. ruchu ludn. (Dz. Ust. Nr. 32, poz. 309); ponieważ jednakże nie zostały wydane (w myśl art. 2 przytoczonego rozporządzenia) wzory nowych ksiąg ludności, przeto faktycznie muszą być narazie jeszcze dalej prowadzone księgi dotychczasowe.

MELDUNKI.

Czy gminy mogą pobierać opłaty za meldunki?

Zabrania im tego art. 13 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 16.III.1928 r. o ewid. i kontr. ruchu ludn. (Dz. Ust. Nr. 32, poz. 309), który stanowi, iż zameldowanie i wymeldowanie oraz potwierdzenie zameldowania wzgl. wymeldowania nie podlegają żadnym opłatom.

MIEJSKI SAMORZĄD.

W jaki sposób należy ustalić liczbę zastępców radnych w miastach na obszarze b. Królestwa Kongresowego?

Powyższą liczbę należy ustalić w myśl ustępu 7 art. 1 dekretu z dnia 13 grudnia 1918 r. o wyborach do rad miejskich (Dz. Pr. P. P. Nr. 20, p. 58) i ustępu 2 § 43 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 24 maja 1927 r. (Monitor Polski Nr. 119, poz. 203) i ma ona wynosić połowę liczby radnych. Podział mandatów zastępców radnych między poszczególne listy odbywa się przy odpowiedniem zastosowaniu § 42 powyższego rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych.

Czy członek rady miejskiej może być zatrudniony w charakterze płatnego majstra w miejskiem przedsiębiorstwie przemysłowem?

Nie tyle z dosłownego brzmienia, ile raczej z intencji art. 19 dekretu Naczelnika Państwa z dn. 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim (D. P. P. P. Nr. 13, poz. 140) niedwuznacznie wynika, że taki członek rady miejskiej albo musi zrzec się mandatu członka rady, albo zrzec się posady. W wypadku zrzeczenia się mandatu wchodzi na jego miejsce zastępca z właściwej listy.

Od jakiego dnia rozpoczyna się i kiedy kończy kadencja rad miejskich w b. Kongresówce?

Momentem, od jakiego należy obliczać bieg kadencji rady miejskiej, nie jest ani dzień zarządzenia wyborów, ani dzień głosowania, lecz dzień, w którym odbędzie się pierwsze organizacyjne posiedzenie nowowybranej rady miejskiej. Wynika to z art. 7 dekretu z dnia 13 grudnia 1918 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 20, p. 58) i § 48 rozporz. Min. Spraw Wewnętrznych z dnia 24 maja 1927 r. (Mon. Pol. Nr. 119, p. 303), które stanowią, że rada ma urzędować 3 lata t. zn. obradować, czyli wchodzi tu w rachubę jako początek urzędowa-

nia pierwsze posiedzenie, które może nastąpić dopiero po uprawomocnieniu się wyborów. Końcem kadencji będzie zatem ostatni dzień trzechlecia, licząc od dnia pierwszego organizacyjnego posiedzenia nowej rady.

Kto uchwala regulamin dla czynności magistratu na obszarze b. zaboru rosyjskiego?

Odrębnie ta kwestja jest uregulowana w b. Królestwie Kongresowem, a odrębnie w Województwach Wschodnich. Na obszarze b. Kongresówki uchwalenie regulaminu dla czynności magistratu należy do samego magistratu, a to w myśl pkt. 8, art. 47 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 140). Natomiast rozporządzenie Komis. Gen. Ziem Wschod. z dnia 14 sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99) w pkt. 17 art. 19 wyraźnie zastrzega radzie miejskiej prawo uchwalania regulaminów dla magistratu.

Czy ławnik na obszarze b. zaboru rosyjskiego bierze udział w głosowaniu na posiedzeniach rady miejskiej?

Bierze udział, gdyż jest członkiem rady miejskiej; wynika to z art. 12 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 13, poz. 140) i art. 11 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wsch. z dnia 14 sierpnia 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99). Członkowie rady miejskiej bez względu na to czy są radnymi, czy członkami magistratu, biorą na równi udział w pracach rad miejskich, jak to wynika z art. 33, 34 i innych dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. oraz art. 24, 29, 31 i innych rozporz. Kom. Gen. Z. W. z dnia 14 sierpnia 1919 r. Wyjątek stanowią tu wybory członków magistratu, gdzie głosują jedynie radni, a to zgodnie z art. 43 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. i art. 41 rozporz. Kom. Gen. Z. W. z dnia 14 sierpnia 1919 r.

Czy burmistrz bierze udział w głosowaniu na posiedzeniach magistratu na obszarze b. zaboru rosyjskiego?

Zagadnienie to odrębnie jest uregulowane w b. Kongresówce, a odrębnie na obszarze Województw Wschodnich. W myśl art. 59, ust. 1 dekretu z dn. 4 lutego 1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 13, poz. 140) głos burmistrza „rozstrzyga" w razie równości głosów, wtedy, gdy w myśl art. 58 rozporządzenia Komisarza Gen. Ziem Wsch. z dnia 14 sierpnia 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99) w razie równości głosów przewodniczącego głos „przeważa". Z zestawienia tych dwóch tekstów wynika, że na obszarze b. Kongresówki

burmistrz nie bierze normalnie udziału w głosowaniu na posiedzeniach magistratu, a jedynie w razie równości głosów „rozstrzyga", który z wniosków ma uzyskać większość; na obszarze Województw Wschodnich jest odwrotnie, tam burmistrz zawsze bierze udział w głosowaniu, a tylko w wypadku równości głosów, mając tam dwa głosy, „przeważa".

MIENIE UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ.

Czyją własnością jest mienie użyteczności publicznej należące poprzednio do dawnych stanowych gmin i gromad włościańskich w Województwach Wschodnich?

Uregulowane zostało to zagadnienie w art. 4 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 14 października 1927 r. o uchyleniu odrębności stanowych (Dz. U. R. P. Nr. 92, poz. 824), a mianowicie w ten sposób, że mienie to zarówno ruchome, jak i nieruchome przeszło na własność jedynie wszechstanowych gmin wiejskich lub też na własność gmin miejskich, jeżeli znajduje się na obszarze przyłączonym do terytorjum gminy miejskiej.

MIĘDZYKOMUNALNE ZWIĄZKI.

Jakiego rodzaju mogą być związki międzykomunalne?

Związki międzykomunalne mogą być korporacjami o osobowości prawnej w rozumieniu prawa cywilnego (art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. Dz. U. R. P. Nr. 39, poz. 386), bądź też mogą ponadto uzyskać charakter korporacji prawa publicznego, a to w drodze rozporządzenia Rady Ministrów (art. 11 powyższego rozporządzenia).

Kto zatwierdza statut związku międzykomunalnego, utworzonego przez gminy wiejskie danego powiatu?

Miarodajnym w tym względzie będzie art. 32 ust. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 39, p. 386), z którego wynika, że statut zatwierdza ta władza, która powołana jest do zatwierdzania budżetów związków komunalnych, wchodzących w skład związku międzykomunalnego, t. j. w danym wypadku Wydział Powiatowy

OBYWATELSTWO POLSKIE.

Czy umieszczenie w „Roczniku Oficerskim“ jest dowodem posiadania obywatelstwa polskiego?

Okólnikiem Nr. 203 z dn. 24.X.1928 r. Min. Spr. Wewn. wyjaśniło, że oficerowie tak czynni jak i rezerwowi, umieszczeni w „Roczniku Oficerskim", przyjęci zostali do służby wojskowej bez zastrzeżeń, wskutek czego nabyli obywatelstwo polskie z art. 4, ust. 5, ustawy z dn. 20.I.1920 r., o ile ono im nie przysługiwało już z innego tytułu.

Od kiedy cudzoziemiec, przyjęty na urząd państwowy, staje się obywatelem polskim?

Okólnikiem z dn. 26.XI.1928 r. Nr. 241 Min. Spr. Wewn. wyjaśniło, iż cudzoziemiec, przyjęty na stałe na urząd państwowy przed wejściem w życie ustawy z dn. 20.I.1920 r. o obyw. pol. (Dz. Ustaw Nr. 7, poz. 44), o ile nie uczyniono zastrzeżenia w czasie oznaczonym w art. 5 rozp. z dn. 7.VI.1920 r. (Dz. Ust. Nr. 52, poz. 320), stał się obywatelem polskim z dn. 31.I.1920 r., t. j. z dniem ogłoszenia ustawy o obyw. pol., cudzoziemiec zaś zamianowany po wejściu w życie tej ustawy, w razie braku zastrzeżenia, z dniem oznaczonym w piśmie nominacyjnem wzgl. z chwilą objęcia urzędu publicznego.

ODWOŁANIA W SPRAWACH FINANSOWYCH.

W jakiej formie winny być podawane do wiadomości rekurentów decyzje władz odwoławczych?

Okólnikiem z dn. 19.III.1928 r. Nr. 42, Min. Spr. Wewn. wyjaśniło, że decyzje władz, powołanych do rozstrzygania odwołań, należy zawsze komunikować odwołującym się w całości z wyjątkiem tych części (ustępów), których treść wskazuje niewątpliwie, że przeznaczone są jedynie dla wiadomości władz niższych instancyj.

OPŁATY ADMINISTRACYJNE.

Jakie opłaty należą się urzędom gminnym za sporządzanie odpisów orzeczeń urzędów ziemskich?

W myśl § 1 rozp. Min. Ref. Roln. z dn. 21.IV.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 54, poz. 519) należy się urzędowi gminy 50 gr. za każdą stronicę odpisu tekstu orzeczenia, nadesłanego przez urząd ziemski do publicznego ogłoszenia, przyczem niepełne stronice tekstu liczą się za całe.

OPŁATY STEMPLOWE.

Czy podanie, wniesione niewłaściwie do władzy samorządowej, podlega opłacie stemplowej?

Jeżeli wedle obowiązującego przepisu podanie może być wniesione bądź do władzy państwowej, bądź samorządowej, a zostało wniesione do władzy samorządowej, to władza ta może pobrać opłatę (administracyjną) na swoją rzecz, a opłata stemplowa się nie należy.

Natomiast — jeśli podanie należało wnieść do urzędu państwowego a wniesiono je do urzędu samorządowego, to bez względu na to, czy podanie zwrócono petentowi do wniesienia go do urzędu państwowego czy też skierowano je tam wprost, opłata stemplowa się należy.

Czy podania w sprawie poszukiwań osób wojskowych podlegają opłatom stemplowym?

Podania osób cywilnych w sprawie poszukiwania osób wojskowych są wolne od opłaty stemplowej na podstawie p. 3 art. 142 ustawy z dn. 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych (Dz. Ust. Nr. 98, poz. 570).

Jak należy kasować znaczki stemplowe na rachunku?

Uiszczenie opłaty stemplowej od rachunku znaczkami stemplowemi wtedy tylko jest prawidłowe, gdy: 1) opłata stemplowa, przypadająca od danego rachunku, nie przekracza (bez 10 %-owego dodatku nadzwyczajnego) kwoty 100 zł., 2) naklejono znaczki stemplowe w należytej wysokości (ob. Kalendarz z r. ub.), 3) skasowano te znaczki w jeden ze sposobów, przewidzianych w ustępie trzecim art. 74 ustawy o opłatach stemplowych. Należy znaczki przepisać datą skasowania oraz nazwiskiem lub firmą kasującego; np. przekreślenie znaczków atramentem lub ołówkiem na krzyż, skasowanie bądź tylko datą, bądź tylko pieczątką firmową, należy uważać za „uiszczenie opłaty stemplowej w sposób nieprawidłowy".

Kwestję, jak należy postąpić w razie stwierdzenia, że opłatę uiszczono w sposób nieprawidłowy, normuje wyczerpująco § 75 rozp. wykon. do ustawy o opłatach stemplowych. (Dz. Ust. Nr. 123, poz. 713 z r. 1926).

Czy, ewent. jakie zrzeszenia sportowe korzystają ze zwolnień od opłat stemplowych?

Ministerstwo Skarbu okólnikiem z dn. 26.X.1928 r. Nr. D. V. 7005/6 wyjaśniło, że: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Tow. Gimn. „Sokół".

Towarzystwa Gimnastyczne „Sokół" i „Związek Strzelecki", dopóki rządzą się statutami, zatwierdzonemi przez Mstwo Spraw Wewn. wzgl. statutami, zgodnemi ze statutem, uznanym za wzorowy przez Mstwo Spr. Wewn., są zwolnione od opłat stemplowych w granicach, określonych w art. 16, 86 (ust. drugi), 112 (p. 3), 120 (p. 1 i 2), 137 (p. 8), 139 (p. 1), 144 (p. 1) i 160 (p. 3 i ust. ostatni ustawy o opłatach stemplowych.

Czy pozwolenie na kupno broni podlega opłacie stemplowej?

Nie podlega, gdyż zawiera tylko zawiadomienie, że właściwa władza — po spełnieniu pewnych warunków — wyda świadectwo urzędowe, podlegające opłacie stemplowej.

Czy świadectwo niezamożności może podlegać opłacie stemplowej?

Świadectwo niezamożności (punkt b, 1 § 4 i § 5 rozp. z dn. 21.III.1927 r., Dz. Ust. Nr. 31, poz. 275), wydane przez władzę policyjną osobie, ubiegającej się o paszport ulgowy lub bezpłatny, podlega zasadniczo opłacie stemplowej, przewidzianej w art. 154 u. o. s. w wysokości 3 zł. Tylko wtenczas, gdy zachodzą warunki wydania paszportu bezpłatnego i uiszczenie powyższej opłaty nie jest możliwe bez dotkliwego uszczerbku majątkowego, może być świadectwo niezamożności wydane bez pobierania tej opłaty (art. 142, p. 17 u. o. s.).

Kiedy od podania telegraficznego nie należy żądać dodatkowego uiszczenia opłaty stemplowej?

Gdy urząd, do którego wpłynęło podanie telegraficzne, od którego nie uiszczono opłaty stemplowej, otrzyma pocztą drugie podanie, należycie ostemplowane, którego treść istotna nie różni się od treści podania telegraficznego.

Jakim opłatom stemplowym podlegają podania w sprawach wodnych?

Podania o udzielenie pozwolenia władzy wodnej, przewidzianego w art. 45 ustawy wodnej z dn. 19.IX.1922 r. (Dz. Ust. Nr. 102, poz. 936), podlegają w myśl art. 146, p. 3, u. o. s. opłacie w wysokości 10 zł. Pozwolenie, udzielone na podstawie przytoczonego art. 45, podlega zasadniczo opłacie w wysokości 3 zł., przewidzianej w art. 154 u. o. s. Jeżeli jednak przedmiotem takiego zezwolenia jest stałe prowadzenie przedsiębiorstwa zarobkowego, a w szczególności, gdy pozwolenie tyczy się prowadzenia zakładu kąpielowego, przeznaczonego do publicznego użytku albo urządzenia stałego przewozu, to podlega opłacie w wysokości 20 zł., przewidzianej w art. 156, u. o. s.

POCZTA.

Jakie władze i urzędy mogą korzystać z ryczałtowania opłat pocztowych?

W myśl postanowień art. 23 ustawy z dnia 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie (Dz. U. R. P. Nr. 58, poz. 584) z ryczałtowania opłat pocztowych mogą korzystać tylko władze państwowe i samorządowe, te ostatnie jedynie odnośnie przesyłek nadawanych w wykonaniu poruczonego zakresu działania; nie mogą więc np. korzystać z tego uprawnienia komunalne kasy oszczędności oraz gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe.

Czy urząd gminny ma prawo oddawać urzędową korespondencję, opłacaną ryczałtem, do jakiegokolwiek urzędu pocztowego, czy też stale tylko do jednego?

Z treści rozporządzenia Ministra Poczt i Telegr. z dnia 25.VIII.1924 r. (Dz. U. Nr. 76, poz. 749) pośrednio wynika (jakkolwiek ścisłego przepisu w tym względzie niema), że o ile poszczególne urzędy gminne pragną korzystać z udogodnień, jakie im daje prawo opłacania należności pocztowej ryczałtem, to winny one składać swą korespondencję w ten sposób wysyłaną stale do jednego urzędu (agencji) pocztowej, gdyż w przeciwnym razie niemożliwe byłoby następnie obliczenie po roku należności, w myśl § 5 pkt. a, powyższego rozporządzenia.

Kiedy może być ajencja pocztowa przemianowana na urząd pocztowy V klasy?

Normalne przemianowanie ajencyj pocztowych na urzędy pocztowe następuje w okresach trzechletnich. Agencja I stopnia musi mieć rocznie conajmniej 20.001 jednostek pracy, a urząd pocztowy V klasy — 50.001, a to w myśl § 3 rozporządzenia Ministra Poczt i Telegr. z dnia 30 kwietnia 1921 r. (Dz. Urzęd. M. P. i Tel. Nr. 23, poz. 72). W drodze wyjątku może być przeklasyfikowanie dokonane i przed upływem trzechlecia, a to w stosunku do nowootwartych agencyj, a mianowicie, na podstawie §§ 7 i 8 rozporządzenia Min. Poczt i Telegr. z dnia 14 czerwca 1921 r. (Dz. Urzęd. M. P. i T. Nr. 31. poz. 97).

PODATKI.

Czy kasyna oficerskie podlegają podatkowi od lokali?

Kasyna oficerskie są wolne od podatku od lokali na podstawie art. 3, p. 3, ustawy z dn. 2.VIII.1926 r. (Dz. Ust. Nr. 94, poz. 550), jako instytucje służbowe, zwłaszcza, że lokale dla wymienionych kasyn dostarczane są przez Skarb Państwa bezpłatnie.

Jakie ulgi obowiązują obecnie w zakresie podatku widowiskowego od kin?

Podatek od przedstawień kinematograficznych, na których wyświetlane są filmy, oznaczone przez cenzurę w Min. Spr. Wewn. stampilą: „Naukowy", nie może przekraczać 10% ceny biletów wstępu; od filmów, oznaczonych stampilą: „Wybitnie artystyczny o wysokich walorach etycznych", „Wybitnie artystyczny", „Wybitnie etyczny", „Artystyczny", „Etyczny", „Naukowy z fabułą (Krajoznawczy)", „Dobry rozrywkowy" — 30% ceny biletów wstępu; od filmów, oznaczonych stampilą: „Historyczny" — 50% ceny biletu wstępu; od innych filmów — 60% ceny biletu wstępu. Zasady te (podane ok. Min. Spr. Wewn. z dn. 27.XI.1928 r. Nr. 234) nie dotyczą Warszawy, gdzie sprawa ta jest odrębnie uregulowana.

Jaka jest podstawa wymiaru komunalnych dodatków do państwowych opłat od patentów na wyrób i sprzedaż trunków?

Na skutek okólnika Min. Skarbu z dn. 7.XII.1924 r. L.D.P.O. 2742/VIII za podstawę tę brano wysokość opłat państwowych, ustalonych w rozp. Min. Skarbu z dn. 24.XII.1923 r. (Dz. Ust. Nr. 137, poz. 1148). Wyrokiem z dn. 23.II.1928 r. l. rej. 2059/26 N. T. A. orzekł, iż dodatki komunalne mają być obliczane na podstawie opłat państwowych, ustalonych w ustawie o monopolu spirytusowym (obecnie rozp. Prez. Rzpl. z dn. 26.III.1927 r., Dz. Ust. Nr. 32. poz. 289).

Czy w wypadku ustawowego zwolnienia umowy o przeniesienie własności nieruchomości od opłaty stemplowej może być pobrana opłata komunalna?

Nie może być pobrana, ponieważ w myśl art. 3 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 335) nie może ona przekraczać połowy opłaty stemplowej, skoro zaś opłaty stemplowej wogóle się nie pobiera, nie może być mowy o opłacie komunalnej.

PODWODY.

Czy radni są zwolnieni w b. Król. Kongresowem od ponoszenia powinności podwodowej?

Członkowie rady gminnej nie są zwolnieni od ponoszenia ciężarów gminnych; wyjątek stanowią świadczenia osobiste i to tylko w czasie pełnienia swych obowiązków, a więc: posiedzeń, delegacji i t. p. Normuje to § 36 in-

strukcji dla rad gminnych — okólnik Min. Spraw Wewn. z dnia 24.III.1919 roku, Nr. 196.

Czy sekwestratorom urzędów skarbowych przysługuje prawo bezpłatnego korzystania z podwód?

W myśl okólnika Min. Spraw Wewn. Nr. 429 z dn. 10 stycznia 1921 r. L. A. O. 2156/7 (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 2, poz. 45) przysługuje w myśl przepisów art. 2, p. 2 postanowienia Komit. Urządzającego w Królestw. Polskiem z dn. 2/14 maja 1867 r. (Zb. Przep. Adm. Kr. Pol. Sprawy wewn. t. 2, cz. 4) prawo korzystania z podwód urzędnikom i funkcjonarjuszom Wydziału akcyz i monopolów Izby Skarbowej, oraz urzędnikom i funkcjonarjuszom urzędów skarbowych.

Podwody te są jednak płatne według stawek ustalonych dla danego powiatu.

Czy można na obszarze b. Kongresówki zamienić powinność podwodową na opłatę pieniężną wzgl. pobieraną w naturze?

Wyraźnej podstawy prawnej do zamiany powinności podwodowej na opłatę w b. Królestwie Kongresowem niema. Zebranie gminne może jednak taką zamianę przeprowadzić na podstawie art. 208, pkt. 5 ustawy gminnej z r. 1864, w myśl którego do atrybucji zebrań gminnych należy „stanowienie i rozkład składek gminnych i ciężarów, odnoszących się do całej gminy". Opłata powinna być określona w złotych, co nie przeszkadza, że od poszczególnych płatników, chcących opłatę uiścić w naturze np. zbożu, można to zboże przyjąć według jego ceny rynkowej.

Czy przy rozkładaniu powinności podwodowej na obszarze b. Kongresówki należy w dalszym ciągu przyjmować 4 morgi lasu za 1 mórg ziemi użytkowej?

Postanowienie Komit. Urządz. z dnia 13/25 kwietnia 1865 r. (t. III, str. 309) o przyjęciu za podstawę rozkładu powinności podwodowej 4 morgów lasu za 1 mórg ziemi użytkowej zostało uchylone postanowieniami pkt. 4, art. 17 ustawy z dn. 15 czerwca 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 505) jedynie co do sposobu dokonywania wymiaru podatku gruntowego; natomiast obowiązuje ono nadal, o ile chodzi o wymiar powinności naturalnych, a więc i podwód, albowiem nie było intencją ustawodawcy w ustawie z dnia 15.VI.1923 r., dotyczącej podatku gruntowego zmieniać tych zasad i postanowienia ustawy, dotyczące wymiaru podatku gruntowego, nie dadzą się zastosować do wymiaru (rozkładu) powinności naturalnych.

POLICJA PAŃSTWOWA.

W czem się obecnie streszczają obowiązki gmin wobec Policji Państwowej?

W myśl art. 13 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 6.III.1928 r. o Pol. Państw. (Dz. Ust. Nr. 28, poz. 257) gminy obowiązane są na żądanie władzy administracji ogólnej dostarczać za opłatą lokali, potrzebnych na pomieszczenie posterunków, koszar i biur policyjnych. Wysokość tych opłat ustalać ma Min. Spr. Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu.

W jakich wypadkach organa Pol. P. są obowiązane do zabijania zwierząt?

Funkcjonarjuszowi Pol. P. może być powierzone strzelanie do zwierząt, podejrzanych o wściekliznę, będących na swobodzie, ma on również obowiązek współdziałania przy wykonaniu nakazu wybicia wszystkich znajdujących się na swobodzie psów i kotów w danej miejscowości.

Niedopuszczalne jest natomiast powierzanie organom policji zabijania zwierząt chorych lub podejrzanych o chorobę, pozostających na uwięzi (z wyjątkiem, gdy zwłoka zagraża bezpieczeństwu publicznemu), jak również specjalne delegowanie funkc. pol. do zabijania wałęsających się zwierząt poza wypadkami obławy, o której mowa wyżej.

POSTĘPOWANIE ADMINISTRACYJNE.

Czy strony i świadkowie podlegają karze w razie niestawiennictwa się?

Mogą oni podlegać karze, o ile bez usprawiedliwionej przyczyny nie stawią się na wezwanie władzy lub odmówią dania żądanych wyjaśnień lub zeznań na piśmie. Kara wynosi do 50 zł., a w razie ponownego niewykonania żądania — kara wynosi do 100 zł.; pozatem winny w tym drugim wypadku może być sprowadzony do urzędu przymusowo. Ukarani mogą w ciągu 14 dni przedstawić władzy, wymierzającej karę, przyczyny niestawiennictwa się i władza może uchylić nałożoną karę. Ponadto na decyzję o nałożeniu kary w ciągu dni 14 można odwołać się do wojewody.

W jaki sposób należy w postępowaniu administracyjnem sporządzać protokóły?

Każdy protokół powinien być tak sporządzony, aby było z niego widoczne, kto, kiedy, gdzie i jakich czynności dokonał (przyjął ustnie zgłoszone podanie, przesłuchał, dokonał oględzin i t. p.). Poza tem kto był przy tem obecny

w charakterze przedstawicieli innych władz, osób interesowanych, świadków i t. p.; co i w jaki sposób ustalono i jakie zarzuty lub uwagi zgłosiły obecne przy czynności osoby.

Czy władza, której decyzję zaskarżono, może sama zmienić swą decyzję?

Władza, która decyzję wydała, jeśli uzna, że odwołanie jest uzasadnione i zasługuje na uwzględnienie, może sama zmienić swoją decyzję, chyba że na mocy tej decyzji nabyły prawo inne osoby. Również może władza to uczynić, gdy na decyzję władzy wniesiono skargę do sądu administracyjnego.

Co powinna zawierać każda decyzja władzy?

Każda decyzja powinna zawierać: 1) powołanie się na podstawę prawną, 2) datę, 3) osnowę decyzji i oznaczenie jej rodzaju, 4) podpis władzy i 5) wskazanie czy przysługuje od niej odwołanie. Decyzyj przychylnych nie ma potrzeby motywować, natomiast decyzja odmowna i to w całości lub w części powinna zawierać prawne i faktyczne uzasadnienie. Jedynie decyzje pozostawione całkowicie nieograniczonemu swobodnemu uznaniu władzy mogą być motywowane jedynie przez powołanie podstawy prawnej.

W jakich wypadkach może władza żądać osobistego stawiennictwa się osób interesowanych?

Możliwe jest to jedynie, gdy konieczne jest to ze względu na wyjątkowo ważny interes publiczny i przytem, a) w sprawach załatwianych przez urząd gminny, czy magistrat, gdy wezwany zamieszkuje lub przebywa w obrębie tejże gminy, b) w sprawach załatwianych przez władze powiatowe lub wyższe w obrębie tego powiatu, w którym mieszka; z chwilą, gdy odległość przekracza 15 klm. — należy wezwanego wynagrodzić i zwrócić rzeczywiste koszta podróży, jak świadkom.

Jakie decyzje są ostateczne, a jakie prawomocne?

Decyzjami ostatecznemi w myśl art. 73 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej o postępowaniu administracyjnem są decyzje, od których nie służy odwołanie lub skarga w toku instancyj administracyjnych (wydział powiatowy, starosta, wojewoda, ministerstwa). Prawomocną decyzją jest zaś taka decyzja, której nie tylko nie można już skarżyć w toku instancyj administracyjnych, lecz także nie można jej zaskarżyć do sądów administracyjnych (Najwyższy Trybunał Administracyjny, a w b. zaborze pruskim również wydziały powiatowe, wydziały miejskie i Wojewódzkie Sądy Administracyjne).

Co powinno zawierać podanie w myśl przepisów o postępowaniu administracyjnem?

Podanie każde musi zawierać: 1) wskazanie władzy, do której jest skierowane, 2) wskazanie zarządzenia lub orzeczenia, którego wydania albo uchylenia petent się domaga, 3) datę, 4) podpis, i 5) gdy podanie jest pierwszem w sprawie — adres petenta. Nieumiejący lub niemogący się podpisać może być zastąpiony przez inną osobę, która musi podpisać swojem nazwiskiem, wskazać swój adres i stwierdzić przed podpisem na podaniu, że podpis swój kładzie na prośbę interesowanego. Podań nieczytelnych, niezrozumiałych, napisanych z pogwałceniem przepisów o języku podań, bez podpisu — władza może nie przyjąć, a nadesłane złożyć do aktów.

W jaki sposób władza powinna doręczać wezwania, względnie inne pisma urzędowe?

Normują to szczegółowo przepisy art. 23 — 31 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r., które stwierdzają, że w zasadzie pismo winno być odbiorcy doręczone za pokwitowaniem, a w razie niemożności uskutecznienia tego, może być zostawione w urzędzie gminnym, a władza winna ogłosić o tem w sposób szczegółowo ujęty w tych przepisach. Takie pismo winno pozostawać we właściwym urzędzie do odbioru przez 30 dni, a następnie zwraca się je władzy wysyłającej.

Jakie przepisy normują postępowanie administracyjne przed władzami i urzędami samorządu terytorjalnego?

Postępowanie we wszystkich sprawach z zakresu prawa administracyjnego, załatwianych przez urzędy i władze samorządu terytorjalnego, jak również przez władze i urzędy administracji państwowej — jest uregulowane jednolicie w rozporządzeniu Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnem (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 341).

Jakiego rodzaju może być właściwość władz i w jaki sposób ją się określa?

Właściwość władz może być dwojaką: 1) rzeczową, a więc ze względu na zakres działania danej władzy, np. właściwość władz skarbowych, szkolnych i t. p., oraz 2) miejscową, a więc ze względu na zakres terytorjalny działania danej władzy, np. władza gminna, powiatowa władza administracji ogólnej itp. Właściwość rzeczową i miejscową władz określa się na podstawie przepisów o ich zakresie działania, a następnie na podstawie innych przepisów. W braku odnośnych przepisów co do właściwości miejscowej decyduje

tu miejsce położenia rzeczy, miejsce prowadzenia przedsiębiorstwa, miejsce zamieszkania strony i t. p. (p. w powyższej sprawie przepisy art. 2—6 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. o postęp. administr.).

POWIATOWY SAMORZĄD.

Czy wójt może być członkiem sejmiku powiatowego na obszarze Województw Wschodnich?

Miarodajnym w tym względzie jest przepis art. 2 i 4 dekretu z dn. 5-go grudnia 1918 r. o tymcz. ordyn. wyborczej do sejm. pow. (Dz. Pr. P. P. Nr. 19, poz. 51), rozciągnięty na obszar Województw Wschodnich Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 10 sierpnia 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 72, p. 651 i 652). W myśl tych artykułów dekretu, członkiem sejmiku pow. może być każdy członek odnośnej rady gminnej. W danym wypadku wójt jest członkiem rady gminnej, jak to wynika z brzmienia art. 16 i 39 rozporządzenia Komisarza Gener. Ziem Wsch. z dnia 26 września 1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 21, poz. 215), a więc może być i członkiem Sejmiku powiatowego.

Czy mieszkaniec miasta wydzielonego z powiatowego związku komunalnego może być wybrany na członka wydziału powiatowego tegoż powiat. zw. kom.?

W powyższej sprawie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyjaśniło, że wobec braku wyraźnego w tej sprawie zastrzeżenia art. 33 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 141) należy stanąć na stanowisku, że na członków Wydziału Powiatowego mogą być wybierani mieszkańcy całego powiatu administracyjnego, a nie tylko z okręgu powiatowego zw. komunalnego, o ile mają naturalnie bierne prawo wyborcze do rad miejskich lub gminnych. Mieszkańcy natomiast miast ponad 75.000 mieszkańców, jako miast stanowiących odrębne powiaty miejskie dla celów administracji państwowej, prawa tego już nie będą mieli.

Czy członek wydziału powiatowego, wybrany z łona sejmiku, traci swój mandat w wypadku rozwiązania odnośnej rady gminnej, która go do sejm. pow. wybrała?

Nadal swój mandat zatrzymuje ze względu na postanowienie art. 33 ust. 1 dekretu z dn. 4.II.1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, p. 141). Zatrzymuje on i swój mandat członka sejmiku pow., a to jako członek wydziału powiatowego ze względu na przepis art. 1 przepisów wykonawczych z dnia 18 lutego 1919

roku, do dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Monitor Polski Nr. 40). Rada gminna naturalnie wybiera do sejmiku powiat. w dalszym ciągu 2 delegatów w myśl art. 1 dekretu z dnia 5 grudnia 1918 r. (Dz. P. P. P. Nr. 19, poz. 51).

PRACOWNICY SAMORZĄDOWI.

Ile powinien wynosić dzienny czas pracy pracowników samorządowych?

Ustawowego unormowania czasu pracy pracowników samorządowych— wobec braku ustawowego uregulowania ich praw i obowiązków — niema. Ministerstwo Spr. Wewn. jednakże w okólniku z dn. 4.I.1929 r. Nr. 2, poleciło niższym instancjom władzy nadzorczej kierować się zasadą, że czas pracy urzędnika gminnego nie powinien przekraczać 8 godzin dziennie. Zasada ta powinna być oczywiście stosowana również do innych pracowników samorządowych.

Ile powinien wynosić dodatek na mieszkanie od dn. 1.I.1929 r.?

W chwili oddawania do druku niniejszej części Kalendarza, skierowany został do Sejmu przez Min. Skarbu projekt ustawy o dodatku na mieszkanie, upoważniający Radę Ministrów do podwyższenia od dnia 1 stycznia 1929 r. stawek dodatku na mieszkanie w tym stosunku, w jakim wzrosło komorne w domach, podlegających ustawie z dnia 11 kwietnia 1924 r. o ochronie lokatorów (Dz. Ust. Nr. 39, poz. 406) w czasie od 1 grudnia 1925 r. do 1 stycznia 1929 roku.

Kwoty pełnego dodatku na mieszkanie, przysługującego od dnia 1 stycznia 1919 r., wynoszą w b. zaborze rosyjskim (danych dla innych b. zaborów nie podajemy, bo przewiduje się dla b. zaborów austr. i pruskiego wypłatę dod. na mieszkanie w/g stawek, ustalonych dla miejscowości b. zaboru rosyjskiego):

GRUPA UPOSAŻENIA	MIEJSCOWOŚCI				
	Warszawa	mające mieszkańców			
		więcej niż 80.000 kl. I	więcej niż 40.000 kl. II	więcej niż 10.000 kl. III	mniej niż 10.000 kl. IV
I i II, utrzymujący rodzinę III i IV.	242,86	167,44	150,43	133,43	116,43
utrzymujący rodzinę V	168,58	114,30	101,29	89,29	76,29
samotni III, IV i V, utrzymujący rodzinę VI i VII	96,68	65,00	58,00	51,00	44,00
samotni VI i VII, utrzymujący rodzinę VIII — XII	60,00	42,67	37,67	33,67	28,67
utrzymujący rodzinę XIII — XVI .	38,00	30,00	27,00	24,00	22,00
samotni VIII -- XVI	26,00	20,00	18,00	16,00	15,00

Urzędnikom państwowym wypłacono już począwszy od stycznia (zaliczkowo) różnicę dod. mieszk. między stawkami dotychczas pobieranemi, a stawkami pełnego dodatku. Wynosi ona:

GRUPA UPOSAŻENIA	Warszawa	MIEJSCOWOŚCI liczące mieszkańców: więcej niż 80.000 kl. I	więcej niż 40.000 kl. II	więcej niż 10.000 kl. III	mniej niż 10.000 kl. IV
I i II, utrzymujący rodzinę III i IV .	128,72	88,75	79,73	70,72	61,71
utrzymujący rodzinę V	89,35	60,58	53,69	47,33	40,44
samotni III, IV i V, utrzymujący rodzinę VI i VII	56,08	37,70	33,64	29,58	25,52
samotni VI i VII, utrzymujący rodzinę VIII — XII	34,80	24,75	21,85	19,53	16.63
utrzymujący rodzinę XIII — XVI .	23,94	18,90	17,01	15,12	13,86
samotni VIII — XVI	16,38	12,60	11,34	10,08	9,45

Dodatek z powyższej wysokości powinien być również wypłacony pracownikom samorządowym (§ 1 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 30.XII.1924 r. Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073, i § 1 rozp. Min. Spr. Wewn. z dn. 28.III.1925 r. Dz. Ust. Nr. 32, poz. 231).

Ilu pracowników powinna zatrudniać gmina wiejska?

Okólnikiem z dn. 4 stycznia 1929 r. Nr. 2, Mstwo Spraw Wewn. zmieniło częściowo swoje pismo okólne z dn. 30 czerwca 1925 r. Nr. SZ. 4356/25, ustalając następujące wytyczne co do liczby etatów stanowisk służbowych w gminach wiejskich:

w gminach, liczących do 3.000 mieszkańców — 1 pisarz i 1 pomocnik,

w gminach, liczących od 3.000 do 6.000 mieszkańców — 1 pisarz, 1 pomocnik i 1 praktykant,

w gminach, liczących od 6.000 do 9.000 mieszkańców — 1 pisarz, 2 pomocników i 1 praktykant,

w gminach, liczących ponad 9.000 mieszkańców na każde dalsze 3.000 mieszkańców przypadać powinien 1 pomocnik pisarza wzgl. praktykant.

Praktykanci, którzy nie są płatni, nie powinni być brani w rachubę.

Jakie kwalifikacje powinni posiadać pracownicy gminni?

Kwalifikacje, jakie posiadać powinni kandydaci na pracowników w związkach komunalnych, nie są ustawowo określone; wymagania w tym względzie

określa indywidualnie w każdym związku komunalnym statut etatów stanowisk służbowych, uchwalony na podstawie § 20 rozporządzenia Prez. Rzpl. z dn. 30.XII.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073). Ogólne wskazówki w tym względzie zawiera pismo okólne Min. Spr. Wewn. z dn. 30.VI.1925 r. Nr. S. Z. 4365/25.

Odnośnie do pracowników gminnych Mstwo Spraw Wewn. okólnikiem Nr. 2 z r. 1929 poleciło władzom nadzorczym nad gminami, aby zwróciły szczególną uwagę na kwalifikacje przyjmowanych do urzędów gminnych praktykantów. Przewodniczący wydziałów powiatowych powinni — wedle tego okólnika — użyć wszelkich wpływów, ażeby byli przyjmowani wyłącznie praktykanci z cenzusem naukowym, odpowiadającym conajmniej 6 kl. szkoły średniej; powinni oni interesować się przebiegiem służby przygotowawczej tych praktykantów oraz dopomagać im w uzupełnianiu ich wiadomości fachowych przez zapewnienie im urlopów i ewent. pomocy pieniężnej na wyjazd na kursa dla pracowników komunalnych (Mstwo ma tu na myśli niewątpliwie przedewszystkiem popierane przez nie Studjum Administr. Komun. przy Wolnej Wszechnicy w Warszawie).

Ile wynoszą obecnie diety?

Diety, ustalone w § 3 rozp. Rady Min. z dn. 17.IX.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 92, poz. 826), wynoszą:

według grupy II — 50 zł.
„ „ III i IV — 35 zł.
„ „ V — 25 zł.
„ „ VI — 20 zł.
„ „ VII — 15 zł.
„ „ VIII — 13 zł.
„ „ IX — 11 zł. 50 gr.
„ „ X — XII — 9 zł. 50 gr.
„ „ XIII — XIV — 6 zł. 50 gr.

Czy pracownikom samorządowym należy się zwrot opłat szkolnych?

Podstawy prawnej do żądania zwrotu opłat za naukę dzieci pracownicy samorządowi nie mają. Związki komunalne zajmują w tej sprawie różne stanowisko, niejednokrotnie jednakże przyznają swym pracownikom zwrot opłat szkolnych. Władze nadzorcze zajmowały dotychczas w tej sprawie w zasadzie stanowisko nieprzychylne i odmawiały zatwierdzania dotyczących uchwał związków komunalnych, powołując się m. in. także na okoliczność, że pracownicy samorządowi mają dodatek komunalny, przyznany im wzamian za dotychczasowe nieunormowanie ich praw i obowiązków. Zasadniczy wyłom

w tem stanowisku robi obecnie kilkakroć już wspominany okólnik Min. Spr. Wewn. z dn. 4.I.1929 r. Nr. 2, dotyczący wprawdzie bezpośrednio pracowników gmin wiejskich, niemniej jednak stanowiący precedens i w stosunku do innych pracowników samorządowych; ostatnie zdanie tego okólnika brzmi: „Nie należy również stawiać przeszkód przy zatwierdzaniu uchwał o pokrywaniu przez gminę opłat za naukę dzieci zasłużeńszych pracowników gminnych".

Jakie wynagrodzenie należy się emerytowi państwowemu, który objął stanowisko pracownika samorządowego?

Stosownie do art. 25 ustawy emerytalnej z dn. 11.XII.1923 r. (Dz. Ust. z r. 1924 Nr. 6, poz. 46) emeryt, który objął służbę w związku komunalnym, może pobierać tylko taką część uposażenia emerytalnego, która wraz z jego wynagrodzeniem z kasy komunalnej nie przewyższa uposażenia, przywiązanego do tego szczebla grupy, do którego emeryt został zaliczony ostatnio w służbie czynnej.

W piśmie okólnem z dn. 6.XII.1928 r. L. D. I. 6488/5/28 Mstwo Skarbu wyjaśniło, że użytego w przytoczonym wyżej art. 25 pojęcia „uposażenia" nie można zacieśniać do uposażenia, przewidzianego w art. 3 ustawy uposażeniowej (z dodatkiem regulacyjnym w tymże art. ustawy oznaczonym) w wymiarze dla samotnego bez dalszych wogóle dodatków, a tem mniej do uposażenia ostatnio pobieranego w służbie czynnej; uposażenie to ma się równać sumie, jakaby się emerytowi należała, gdyby w ostatnio posiadanej grupie i szczeblu pozostawał obecnie w czynnej służbie, a więc z doliczeniem dodatków: ekonomicznego, mieszkaniowego z art. 66, lit. a, ust. uposaż., stołecznego, wzgl. kresowego, wyrównawczego z art. 118 ust. uposażeniowej.

Czy za czas niewykorzystanego urlopu wypoczynkowego należy się odszkodowanie?

Ustawowo sprawa urlopów pracowników samorządowych nie jest uregulowana. Jeżeli nie normuje jej miejscowy statut służbowy, można stosować przepisy ustawy z dn. 16.V.1922 r. (Dz. Ust. Nr. 40, poz. 334), najczęściej zaś związki komunalne stosują w drodze analogji przepisy ustawy z dn. 17.II. 1922 r. o państw. służbie cywilnej (Dz. Ust. Nr. 21, poz. 164). W myśl art. 37 tejże ustawy niewyzyskany w ciągu roku urlop wypoczynkowy należy uwzględnić przy wymiarze urlopu w roku następnym; odszkodowanie pieniężne nie należy się.

Czy pracownikowi należy się zaliczka w czasie urlopu bezpłatnego?

Ponieważ uposażenie pracowników komunalnych zostało dostosowane do uposażenia funkcjonarjuszów państwowych, przeto i przy udzielaniu zaliczek

swym pracownikom stosują związki komunalne zasady, obowiązujące odnośnie do funkcjonarjuszów państwowych.

W kwestji ujętej w pytaniu Prezydjum Rady Ministrów co do funkcjonarjuszów państwowych wyjaśniło pismem z dn. 7.XII.1928 r. Nr. 19.329, że bezprocentowe zaliczki na uposażenie mogą być udzielane tymże funkcjonarjuszom także wtedy, jeżeli oni pozostają na bezpłatnym urlopie, udzielonym dla uzupełnienia studjów. W tym wypadku potrącanie rat udzielanej zaliczki z uposażenia rozpoczyna się od pierwszego dnia miesiąca, następującego po ukończeniu urlopu.

Czy rozp. Prez. Rzpl. z r. 1928 o komisjach weryfikacyjnych dotyczy również pracowników samorządowych?

Rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 38, poz. 368), wskrzeszające komisje weryfikacyjne w urzędach państwowych, nie ma zastosowania do samorządu; weryfikację (zaliczanie do wysługi lat czasu innej służby — w państwach zaborczych i służby polskiej — oraz pracy zawodowej) moga nadal przeprowadzać zarządy związków komunalnych lub wyłonione przez nie komisje weryfikacyjne na podstawie § 23 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 30.XII. 1924 roku (Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073) oraz art. 98 — 100 ustawy uposażeniowej z dn. 9.X.1923 r. (Dz. Ust. Nr. 116, poz. 924).

Czy 15%-owy dodatek należy się urzędnikom państwowym od wynagrodzenia, pobieranego za pracę w samorządzie?

Miesięcznego dodatku 15%-owego, wypłacanego na zasadzie ustawy skarbowej na r. 1928/29 (Dz. Ust. z r. 1928 Nr. 67, poz. 622), nie należy uwzględniać przy obliczeniu wynagrodzenia, pobieranego przez pewne grupy urzędników państwowych (starostów, lekarzy powiatowych, inżynierów itp.) za ich pracę na rzecz związków komunalnych (ob. okólnik M. S. Wewn. z dn. 10.X.1928 r. Nr. 187).

Czy dodatek komunalny może być przyznany członkom zarządu związków komunalnych?

Dodatek komunalny w myśl § 21 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 30.XII.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073) może być przyznany jedynie pracownikom komunalnym.

Niektórzy członkowie zarządu mogą natomiast pobierać dodatek reprezentacyjny, uregulowany w § 7 przytoczonego wyżej rozporządzenia.

RACHUNKOWO - KASOWE PRZEPISY.

Czy w liście płac należy kwitować odbiór całej nominalnej płacy, czy też sumy, która pozostaje po odjęciu potrąceń?

W liście płacy powinna być rubryka, wykazująca pensję nominalną (brutto), następnie powinny być wykazane poszczególne potrącenia (podatek dochodowy, ew. składka emerytalna, składka na kasę chorych i t. p.), wreszcie suma, pozostająca do wypłaty; kwituje się tę właśnie sumę, a więc sumę, otrzymaną po odliczeniu wszelkich potrąceń.

SPRZEDAŻ NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH.

Czy są przepisy, normujące odległość szynków od granic kościołów, szkół, sądów i t. d.?

Minimalne odległości, w jakich mogą się znajdować miejsca sprzedaży napojów alkoholowych od granic kościołów, szkół, sądów i t. d., zawiera ustawa z dn. 23.IV.1920 r. o ograniczeniu w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych (Dz. Ust. z r. 1922 Nr. 35, poz. 299). Odstępstwa od przewidzianych tam norm mogą być udzielane przez Ministra Skarbu i Ministra Spr. Wewn., który swoje w tym względzie uprawnienia przekazał wojewodom rozp. z dn. 24.X.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 95, poz. 841).

STRÓŻA NOCNA W MIASTACH.

Kto ma obowiązek utrzymywania stróży nocnych w miastach?

Obowiązek ten był powinnością naturalną, ciążącą na właścicielach nieruchomości miejskich jeszcze przed r. 1807 i formalnie dotychczas nie został zniesiony. Powinność ta była zamieniona przed wojną r. 1914 powszechnie na składkę pieniężną, obciążającą nieruchomości i w tym wypadku stróży utrzymywało miasto. Przepisy dotyczące odbywania stróży nocnej w miastach zawarte są w zbiorze postanowień tycz. się rządów gubern. i urzędów powiatowych. Policja t. II, część 2, str. 397 i n.; zaś przepisy odnośnie pobierania składki na ten cel zostały uchylone ustawą z dnia 11.VIII.1923 r. o tym. ureg. fin. kom. (Dz. U. R. P. Nr. 94, p. 747). W obecnym więc stanie rzeczy powinność ta nie została zniesioną, lecz jest kwestją nierozstrzygniętą, czy ma ją wykonać miasto, jakkolwiek pozbawione jest ono specjalnych na ten cel dochodów, czy też z tych właśnie względów winni ją wykonywać znów właściciele nieruchomości (rozwiązanie dziś bardzo nieżyciowe).

SZARWARK.

Czy wymiar szarwarku można oprzeć na ilości morgów?

Praktyka taka, stosowana przez niektóre gminy, jest niezgodna z obowiązującemi przepisami ustawowemi, gdyż według art. 30 ustawy drogowej z dn. 10.XII.1920 r. (Dz. Ust. z r. 1921, Nr. 6, poz. 32) „do świadczeń drogowych w naturze mogą być pociągani wszyscy mieszkańcy gmin, opłacający podatki bezpośrednie, w stosunku do wysokości opłacanych przez nich podatków bezpośrednich".

Kogo należy uważać za „mieszkańców" gmin, zobowiązanych do świadczeń drogowych w naturze?

Przez „mieszkańców" rozumieć należy osoby fizyczne i prawne, opłacające podatki bezpośrednie w obrębie gminy; taką interpretację tego pojęcia dało Min. Spr. Wewn. w okólniku z dnia 2.III.1928 r. Nr. 28.

Czy gmina ma środki prawne celem zmuszenia opornego do świadczeń drogowych w naturze?

W myśl art. 44 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. o postępowaniu przymusowem w administracji (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 342) — „jeżeli zobowiązany do świadczenia robocizny lub do świadczeń w naturze nie wypełnia tego obowiązku albo wcale, albo niezupełnie, albo nie w należytym czasie, władza nakaże wykonanie brakującego świadczenia na jego koszt i niebezpieczeństwo, przyczem może użyć do tego celu sił pociągowych, narzędzi i materjałów należących do egzekuta. Urosłe z tego powodu wydatki będą ściągnięte od zobowiązanego w trybie, przewidzianym dla egzekucji świadczeń pieniężnych".

SZKOLNICTWO.

Czyją własnością jest budynek szkolny wybudowany w połowie za pieniądze udzielone przez Min. W. R. i Ośw. Publ., w połowie z funduszów gminy?

O ile państwo, dając pożyczkę i zasiłek, nie poczyniło żadnych specjalnych zastrzeżeń, to budynek jest nieruchomością, należącą do gminy, co wynika z art. 10 w związku z art. 1 i n. ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o budowie publicznych szkół powszechnych (Dz. U. R. P. Nr. 18, poz. 144).

Jakie władze mają prawo dysponowania gruntami szkolnemi, należącemi do gmin, wzgl. gromad?

Wszelkie poprzednio obowiązujące w tym względzie przepisy zostały uchylone art. 17 ustawy z dn. 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych (Dz. U. R. P. Nr. 18, p. 143), który stanowi, że decydują o tem organa samorządu szkolnego gminy; od tej decyzji gmina i nauczyciel mogą się odwołać do rady szkolnej powiatowej, która rozstrzyga ostatecznie.

Czy, od kogo i na jakiej podstawie może gmina żądać zwrotu części kosztów utrzymania szkoły, do której uczęszczają dzieci z innych gmin?

Gdy szkoła przeznaczona jest dla ludności dwu lub więcej gmin, to — w myśl art. 5 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych (Dz. U. R. P. Nr. 18, p. 143) — obowiązek założenia i utrzymania szkoły ciąży na gminie, na obszarze której szkoła się znajduje, zaś pozostałe gminy pokrywają odpowiednią część kosztów budowy i utrzymania tej szkoły. Postanowienia art. 5 wyżej cytowanej ustawy szerzej są rozwinięte w rozporz. Ministra Wyznań Rel. i Ośw. Publ. z dnia 30 maja 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 73, p. 574), a mianowicie w §§ 6--9.

Czy na obszarze b. Król. Kongresowego może starosta powiatowy piastować godność Przewodniczącego Rady Szkolnej Powiatowej?

Przewodniczącym Rady Szkolnej powiatowej może być wybrany wyłącznie jeden z jej członków (art. 36 przep. tymczas. o szkołach elementarnych). Starosta nie jest jej członkiem, a jedynie ma prawo brać udział w posiedzeniach Rady, a więc nie może być wybrany przewodniczącym tej Rady. Możliwe byłoby to jedynie w tym wypadku, gdyby starosta piastował mandat członka tejże Rady, a więc np. gdyby go sejmik powiatowy wybrał na członka Rady.

Czy można wprowadzić opłaty za korzystanie z pomocy naukowych i urządzeń szkolnych w publicznych szkołach powszechnych?

Publiczna szkoła powszechna w myśl art. 1 ustawy z dnia 17 lutego 1922 roku o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych (Dz. U. R. P. Nr. 18, p. 143) nie jest szkołą samorządową (choćby budynek był własnością gminy), a tylko w tym wypadku, gdyby szkoła taka była samorządową, mogłaby gmina pobierać takie opłaty, opierając się na art. 27 ustawy z dnia 11.VIII.1923 r. o tymcz. ureg. f. k. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747)

i § 18 rozporządzenia II Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 18.III.1924 r. (D. U. R. P. Nr. 31, p. 377).

Czy podlegają umorzeniu na podstawie amnestji kary nałożone przez dozór szkolny za nieposyłanie dzieci do szkół?

Tego rodzaju kary w myśl art. 2 i 8 pkt. 1 lit. a ustawy z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie (Dz. U. R. P. Nr. 70, p. 641) darowane są w całości, jako kary administracyjne za przestępstwa popełnione przed dniem 3 maja 1928 r.

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE.

Czy pracownicy szpitali, szkół i t. p. mają podlegać obowiązkowi ubezpieczenia na wypadek bezrobocia?

Obowiązek ten nie istnieje, jak wyjaśnił to Zarząd Główny Funduszu Bezrobocia (uchw. z dn. 9 lutego 1928 r.), albowiem wszelkie tego typu zakłady, jak szkoły, gminy wyznaniowe, zakłady opiekuńcze, szpitale i t. p., jako nie prowadzone w sposób przemysłowy, nie są objęte obowiązkiem zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, o ile nie prowadzą jednocześnie przedsiębiorstw, obliczonych na zysk. W tym ostatnim wypadku obowiązek zabezpieczenia obejmuje tylko same zakłady pracy obliczone na zysk (art. 1 ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia). (Dz. U. R. P. Nr. 67, poz. 650).

Czy burmistrz miasta może być ubezpieczony w Zakładzie Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych?

Z treści postanowień art. 3 pkt. 1 w związku z art. 6 pkt. 5 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych (Dz. U. R. P. Nr. 106, poz. 911) wynika, że burmistrz z reguły obowiązany jest ubezpieczyć się w Zakładzie Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych, a może być zwolniony od tego obowiązku na własne żądanie.

WEZWANIA I PISMA NADLEŚNICTW PAŃSTWOWYCH.

Czy urzędy gminne obowiązane są doręczać osobom zainteresowanym wezwania i inne pisma urzędowe w sprawach lasów państwowych?

Powyższą wątpliwość wyjaśniło Ministerstwo Rolnictwa (ok. p. z dn. 5.VII.1928 r. Nr. 3411/L. A.) w ten sposób, że jego zdaniem nawet w postę-

powaniu administracyjnem, t. j. opartem na przepisach prawa publicznego, doręczanie wezwań przez urzędy gminne przewidziane jest jedynie jako wyjątek od zasady, w myśl której doręczanie winno być dokonane przez zainteresowany urząd, pocztę lub inny organ zainteresowanego urzędu (zgodnie z art. 23 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. Dz. U. Nr. 36, p. 341). Tem mniej, zdaniem Ministerstwa Rolnictwa, istnieje podstawa do wymagania od urzędów gminnych doręczania wezwań leśnych, wydanych w postępowaniu gospodarczem, opartem na przepisach prawa prywatnego. Wysokość ewent. opłaty za tę ostatnią czynność, która jest dobrowolną, zależy od wzajemnej ugody.

WEZWANIA SĄDOWE.

Czy urzędy gminne na obszarze b. zaboru rosyjskiego obowiązane są doręczać stronom wezwania sądowe?

W powyższej sprawie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, opierając się na piśmie Min. Sprawiedliwości, wydało okólnik Nr. 53 z dnia 28 marca 1928 roku, w którym stwierdza, że obowiązek doręczania wezwań sądowych nie ciąży na urzędach gminnych lub magistratach, lecz na komornikach lub może być to przez sądy uskuteczniane w drodze korespondencji pocztowej, a to na podstawie art. 942 ustawy postępowania cywilnego.

WŁASNOŚĆ GRUNTÓW WŁOŚCIAŃSKICH W MIASTACH.

W jaki sposób można uzyskać ustalenie prawa własności do gruntów nadanych włościanom na Ziemiach Wschodnich przy uwłaszczeniu, jeśli grunta te znajdują się obecnie na terytorjum miasta?

Brak obecnie w tym przedmiocie specjalnych przepisów prawnych, albowiem rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dnia 14 października 1927 r. o ustaleniu prawa własności do gruntów nadanych włościanom przy uwłaszczeniu (Dz. U. R. P. Nr. 92, p. 822) nie dotyczy gruntów włościańskich, wchodzących w skład miast. Poprzednio natomiast obowiązujące w tym względzie przepisy prawne, a mianowicie, pkt. 6 załącznika do art. 689 księgi pierwszej tom IX Zwodu Praw Ces. Ros., na mocy którego w podobnych wypadkach należało stosować analogiczne przepisy, obowiązujące na terenie gmin wiejskich — przestały obowiązywać, jako uchylone art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 14 października 1927 r. o uchyleniu odrębności stanowych (Dz. U. R. P. Nr. 92, p. 824). Wobec powyższego należy stosować tu z konieczności zwykłą drogę sądową.

WODOCIĄGI.

Czy w gminie może istnieć wodociąg prywatny?

Budowa i utrzymywanie wodociągów dla użytku publicznego stanowi — w myśl art. 7 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 16.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 32, poz. 310) — wyłączne prawo gmin; gmina jednakże może zezwolić na budowę i utrzymanie wodociągów innej osobie prawnej lub fizycznej.

Kto reguluje wysokość opłat za wodę z wodociągów, niestanowiących własności gminy?

Wysokość opłat w takim wypadku zatwierdza wojewoda, z którym współdziała w tym względzie z głosem stanowczym wydział wojewódzki; na obszarze m. st. Warszawy uprawnienia w tym względzie przysługują Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

WOJSKOWA SŁUŻBA.

Kto ponosi koszty stawienia się przed komisją poborową wzgl. do zebrań kontrolnych osób, zobowiązanych do tego?

W zasadzie ponoszą z własnych funduszów zobowiązani do stawienia się (art. 67 ust. o powsz. obow. sł. wojsk., Dz. Ust. Nr. 46, poz. 458 z r. 1928 i §§ 587 i 627 rozp. wyk., Dz. Ust. 37, poz. 252 z r. 1925). Jeżeli uchylający się od tego obowiązku w chwili przytrzymania go nie może pokryć tych kosztów, ma je pokryć gmina jego pobytu z prawem ściągnięcia wyłożonej kwoty od uchylającego się. Odnośnie do osób niezamożnych ma zastosowanie art. 67 ustawy, wedle którego niezamożny ma być dostawiony na koszt gminy.

Kto pokrywa koszty dostawienia uchylających się od czynnej służby wojsk. i od ćwiczeń wojsk.?

Powinni oni być na ich własny koszt dostawieni do właściwych terytorjalnie P. K. U. Przejazd z siedziby P. K. U. do formacji, gdzie mają odbyć służbę (ćwiczenia), odbywa się na koszt Skarbu Państwa (art. 87 ust. o powszechnym ob. sł. wojsk.) przy użyciu biletu, wydanego łącznie z kartą powołania.

W razie zniszczenia lub utraty karty powołania i biletu na przejazd, koszty przejazdu do formacji pokrywa zastępczo gmina miejsca pobytu z prawem ściągnięcia wyłożonej kwoty od uchylającego się; w razie nieściągalności tej kwoty zwraca ją gminie Skarb Państwa.

Czy uczniom niższych szkół rolniczych przysługuje prawo do odroczeń służby wojskowej?

Prawo to przyznawało uczniom niższych szkół rolniczych (agrotechnicznych) rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z dn. 7.IV.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 80, poz. 697), oparte na ustawie o powsz. obow. sł. wojsk.

Ponieważ jednakże ustawa ta po znowelizowaniu w r. 1928 (ogłoszona w Dz. Ust. z r. 1928, Nr. 46, poz. 458) w art. 61 nie wymienia niższych szkół rolniczych, przeto obecnie uczniowie tych szkół w żadnej klasie z odroczeń służby wojskowej nie korzystają.

Czy djakonowie prawosławni podlegają obowiązkowi czynnej służby wojskowej?

Min. W. R. i O. P. uznało z końcem r. 1928 djakonów prawosławnych za duchownych, posiadających wyższe święcenia, wobec czego zalicza się ich do pospolitego ruszenia bez oględzin lekarskich.

WÓJTA UPRAWNIENIA KARNO - ADMINISTRACYJNE.

Czy wójt i sołtys na obszarze b. Kongresówki mają prawo karania mieszkańców gminy wzgl. gromady aresztem lub grzywną?

Uprawnienia te przysługiwały wójtowi i sołtysowi na podstawie art. 219 i 227 ukazu z r. 1864. Postanowienia tych artykułów straciły moc obowiązującą obecnie na podstawie ustępu 2-go art. 61 w związku z art. art. 1 — 3 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno - administracyjnem (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 365). Natomiast w formie nakazu karnego, wzgl. doraźnego nakazu karnego, mogą władze administracji samorządu gminnego, wzgl. funkcjonarjusze tych władz nakładać kary, lecz jedynie w wypadku otrzymania odpowiedniego upoważnienia stosownie do postanowień art. art. 95 i 50 powyższego rozporządzenia Prezydenta.

WYROKI SĄDOWE.

Czy gminy są obowiązane do wykonywania wyroków sądowych na polecenie komornika?

Art. 59 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 342) wkłada na gminy obowiązek wykonywania wyroków sądowych „na polecenie władzy sądowej lub prokuratorskiej"; ponieważ komornik sam występuje

w charakterze organu władzy sądowej, przeto nie może samowolnie przelewać na gminę tych obowiązków, które mu władza sądowa poleca wykonać.

Czy gminy za wykonywanie wyroków sądowych otrzymują wynagrodzenie?

W myśl pktu 4 art. 59 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 36, poz. 342) wynagrodzenie powyższe ma określić Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych. Projekt odnośny został już dawno opracowany (przewiduje 5% ściągniętych należności, najmniej 5 zł. — z pewnemi odchyleniami, o ile chodzi o wykonywanie wyroków karnych), nie został jednakże do chwili oddania do druku Kalendarza opublikowany w Dzienniku Ustaw.

DZIAŁ III

MONOGRAFJE POWIATÓW, MIASTA I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH

Artykuły nadesłane.

DZIESIĘCIOLECIE PRACY SEJMIKU SIEDLECKIEGO.

Powiat siedlecki, jak zresztą i całe Podlasie, należy do rzędu najuboższych powiatów w centralnych województwach Polski. Liche ziemie pokryte w okolicach wyższych zaroślami, w niższych zaś miejscach podmokłe — określają Podlasiacy mianem: „laski, piaski i karaski".

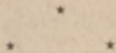
Przytaczam to — rozpatrując dziesięciolecie pracy siedleckiego samorządu powiatowego — gdyż wyniki pracy samorządu są ściśle zależne od wysokości dochodów — od zdolności płatniczej ludności powiatu.

Jednakże pomimo b. niskich dochodów powiatu (budżet normalny na 1927/28 r. — 527 tys. zł.) dorobek nasz szczególniej w ostatnich dwóch latach przedstawia się pokaźnie.

W 1922/23 r. powstaje Szkoła Rolnicza z dwuwłókowem gospodarstwem na gruntach państwowego folw. Starawieś pod Siedlcami oraz Lecznica Zwierzęca w Siedlcach. Oprócz tego rozpoczyna Sejmik w zastępstwie gmin budowę szkół powszechnych po wsiach, tak, iż w 1924 r. stanęły dwa gmachy szkolne: w Goschorzy, Krzesku Starym, Wiśniewie i Wodyniach.

W 1925 r. rozpoczyna Sejmik zalesianie piasków lotnych, zakłada szkółkę drzew owocowych oraz rozpoczyna budowę aż ośmiu gmachów szkolnych: w Białkach, Krzesku Nowym, Mokobodach, Rudzie Wolińskiej, Seroczynie, Suchożebrach, Tchórzewie i Żelkowie.

Rozumie się, że, ryzykując rozpoczęcie budowy ośmiu naraz gmachów szkolnych, nie liczono na własne tylko środki pieniężne, lecz na nieograniczone zasiłki i kredyty ze Skarbu Państwa. Nadzieje te zawiodły i wskutek tego doszło do załamania się budowy szkół w 1926 r.

Od wiosny 1927 r. rozpoczyna się w powiecie siedleckim jakby nowy okres życia samorządu. — Przychodzi nowy Starosta, powołane zostają nowe Rady gminne, nowy Sejmik i Wydział Powiatowy oraz dwóch nowych urzędników: Sekretarz Sejmiku i Inspektor Samorządu gminnego.

Rozumie się, że to tak gruntowne odnowienie władz powiatu i gmin przyniosło i wielkie zmiany w ustosunkowaniu się do prac samorządowych. System dawny, polegający na rządzeniu jednostkowem, zastąpiony został pociągnięciem do pracy w szerokim zakresie i inicjatywy społecznej.

Nowe władze powiatu, aby niedopuścić do dalszego marnowania się rozpoczętego w 1925 r. wysiłku, postanowiły jaknajenergiczniej kontynuować budowę szkół. Było to zadaniem trudnem, gdyż środki własne Sejmiku na to nie wystarczały, a uzyskaniu kredytów w bankach państwowych stało na przeszkodzie zadłużenie się powiatu w latach poprzednich do granic dopuszczalnych ustawowo. Dzięki jednakże energji władz powiatu i nadzwyczajnej oszczędności w gospodarce, budowa rozpoczętych szkół została dokończona.

Poza budową szkół, zalesiono w 1927 r. około 40 ha piasków lotnych, wyremontowano 4 klm. dróg bitych i zbudowano 0.8 klm. nowej drogi, popierano usilnie działalność Okr. Związku Kółek Rolniczych, dzięki której to instytucji powstało 39 kółek rolniczych, założono 47 sadów o przestrzeni ogólnej 28 ha, zorganizowano 9 spółek maszynowych, przeprowadzono 85 doświadczeń z nawozami sztucznemi na 14 punktach doświadczalnych, zorganizowano 12 kursów lotnych jedno i dwudniowych.

Po raz pierwszy od założenia szkoły rolniczej udało się wprowadzić do niej pełny komplet t. j. 50 uczniów, (i to w 85% z powiatu siedleckiego). Podczas kiedy w latach poprzednich liczba uczniów zbieranych z całej Polski przeważnie nie przekraczała połowy kompletu.

Dzięki poparciu i osobistej pomocy organizacyjnej p. inspektora szkolnego J. Nowaka oraz dzięki ofiarnej, a bezinteresownej pracy nauczycielstwa szkół powszechnych, zorganizowano i prowadzono w ciągu zimy 18 ognisk kursów dla dorosłych, z których 14, przy znacznej frekwencji prac, trwało przez cały sezon.

Aby przyjść z pomocą kredytową ludności rolniczej, zorganizowano Komunalną Kasę Oszczędności, która w ciągu krótkiego czasu tak się rozwinęła, że obecnie należy do największych tego rodzaju instytucyj w Polsce. Wiosną 1928 r. przyłączyło się do Kasy i miasto Siedlce, tak, że obecnie K. K. O. wspomaga nie tylko rolników, lecz również i wytwórczość miejską.

Celem przygotowania podatnego gruntu w umysłowości ludzi sprawujących rządy w gminach wiejskich dla przyszłej, zakrojonej na szerszą skalę działalności związków samorządowych — zorganizowano w jesieni 1927 r. lotne kursy po gminach, w których wzięli udział pp. wójci i sekretarze gmin, członkowie Rad gminnych, sołtysi i wiejscy działacze społeczni w liczbie 564 osób. W styczniu 1928 r. zorganizowano takież kursy poświęcone specjalnie budowie dróg, których wysłuchało 486 osób.

Na kursach jesiennych przedstawiliśmy rolę i zadania samorządu oraz jego stosunek do potrzeb ludności, — ale prócz tego staraliśmy się pobudzać przychylne zrozumienie do poczynań samorządowo - społecznych. Kursy nie

chybiły celu. Uczestnicy ich roznieśli pomiędzy ludność powiatu dobre nastroje i wiarę w pożytek i skuteczność projektowanych prac związków samorządowych. Przyczyniło się to w znakomitej mierze do osiągnięcia podanego poniżej wyniku prac, dokonanych w 1928 r.

Wybudowano 12,4 klm. dróg oraz gruntownie (renowacja) wyremontowano 14,5 klm.; wybrukowano (częściowo) ulice w 18 wioskach. Udało się to osiągnąć dzięki dostarczeniu bezpłatnie przez zainteresowaną ludność kamienia oraz pomocy szarwarkowej w robociźnie pieszej i w furmankach. Bruki wiejskie zbudowano wysiłkiem własnym i mieszkańców zainteresowanej ludności przy niewielkiej subwencji sejmiku. W 1928 r. zakupiony też został wał i inne narzędzia drogowe za blisko 1/3 część budżetu drogowego t. j. za 90.785 zł.

Jeżeli się weźmie pod uwagę, że w ciągu ubiegłych 9 lat zbudowano 8 klm. szosy z pożyczek, które obecnie trzeba spłacać, to tegoroczny wysiłek drogowy uznać trzeba za imponujący.

W 1929 r. zamierzamy zbudować około 30 klm. dróg, to też przygotowania w postaci zdjęć, projektów i części robót ziemnych (szarwarkiem) poczynione zostały już w jesieni 1928 r.

Zbudowaliśmy też telefony do 9 gmin i do 15 posterunków policji. Ogólna długość nowej linji telefonicznej wynosi 75,3 klm.

Zbędnem byłoby się rozwodzić nad tem, że w krainie „lasków, piasków i karasków", klęską prawdziwą dla rolników są podmokliska wytwarzane przez mnóstwo rzeczek i strumieni o zupełnie nieuregulowanym biegu, to też odkładając walną rozprawę z podmokliskami na 1929 r. i na następne — w roku 1928 przekopano koryta: Zbuczynki na przestrzeni 19 klm. i Liwca — 6 klm. Pomiary i zdjęcia zostały wykonane na wszystkie rzeczki długości 252 klm.

W ciągu zimy będą prowadzone pomiary na meljoracje szczegółowe 15.000 ha podmokłych łąk i gruntów. Wykonano też projekty drenowania pól 6 wsi, z których pierwsza wieś (wieś Karcze) zdrenowana w roku 1928.

Zalesiono 43 ha piasków lotnych, a dla dalszej walki z niemi, zasiano 2 duże szkółki sosny oraz około 9.000 sztuk drzewek miododajnych dla obsadzenia dróg.

Mieliśmy też małą sposobność przekonać się, że szybko budować i organizować pracę potrafią nietylko amerykanie.

Oto przykłady:

a) 14 sierpnia został zakupiony grunt pod budowę cegielni Sejmikowej, a już w dwa tygodnie później wyrabiało się cegłę, wzniósłszy w ciągu tego czasu odpowiednie budynki. W ciągu września i października zrobiono i wypalono 105.000 sztuk cegły i ukopano gliny na 4.000.000 sztuk cegły i sączków.

b) 4 września zakupiono plac w Siedlcach pod budowę Przetwórni Lnu

(międlarni), a do dnia 11 listopada budowa zakładu była całkowicie ukończona ze wszystkiemi urządzeniami wewnętrznemi. Zakupiono też w tym czasie 80.000 klg. lnu do przeróbki.

Przebudowano szkołę w miasteczku Mordach z 2 na 6 - klasową, wzniesiono piętra i ułożono dachy na 2 budynkach szkolnych, a roboty wewnętrzne wykonywano w 6 budynkach szkolnych.

W miarę posiadanych środków prowadzimy w dalszym ciągu pracę nad oświatą pozaszkolną:

a) zreorganizowano i dokompletowano bibljotekę wędrowną, składającą się z 24 kompletów książek, które od kilku lat leżały w zapomnieniu;

b) uruchamia się 18 ognisk kursów dla dorosłych;

c) zaangażowano instruktora dla Kół Młodzieży Wiejskiej.

W dziedzinie popierania rolnictwa — oprócz pomocy Okr. Zw. Kół. Rolniczych, który prowadzi swą działalność nie mniej intensywnie jak w roku 1927, zaangażowano instruktora hodowlanego i dwóch asystentów kontroli obór, którzy pracują nad racjonalną organizacją hodowli w powiecie.

Zorganizowano 3 spędy bydła, zakupiono 5 rasowych stadników, 1 ogiera i kilkanaście gniazd kur „zielononóżek".

Ponadto Sejmik udziela poparcia następującym organizacjom:

a) Związkowi Straży Pożarnych *) udzielono 25 tysięcy zł. zasiłku;

b) Komitetowi Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego — 9 tysięcy zł.;

c) Towarzystwu Pszczelniczemu 4.200 zł.;

d) Spółdzielnię „Rolnik" popieramy kredytami obrotowemi i znaczną sumą udziałów.

Osiągnięte rezultaty pracy zawdzięczamy harmonijnej współpracy p. Starosty z pp. Członkami Wydziału Powiatowego i Sejmiku oraz ofiarnemu wysiłkowi pracowników Wydziału, wójtów i sekretarzy gmin, Członków Rad Gminnych i sołtysów.

W największej jednak mierze zaważyła tu dobrowolna praca rolników obywateli powiatu.

Lud Podlaski — rozumiejąc, że wielkie cele można osiągnąć tylko pracą zbiorową, wysiłkiem gromadnym — ochoczo stawał do pracy przy budowie *swoich* dróg, lub przy regulacji koryt *swoich* rzek.

Niechże ten rzut oka na prace dokonane będzie zachętą do dalszych wysiłków.

Antoni Anusiak.

---

*) Związek Straży Pożarnych pow. Siedleckiego powstał w dniu 20. IX.1925 r. Przed zorganizowaniem Związku było w powiecie 17 straży, a obecnie 55 — łącznie z zawodową, wojskową i kolejową. Dzięki przychylności samorządów pow. Siedleckiego, straże rozwijały się w szybkiem tempie —

Sejmik na rok 1928 przyznał na straże 25.000 zł., a gminy 8.500 zł. i magistrat m. Siedlec — 1.500 zł. Tabor straży w powiecie (bez miasta Siedlec) przedstawia się następująco: 58 sikawek, 1923 mtr. węży tłoczonych, 223 mtr. węży ssawnych, 18 wozów pogotowia i 95 beczek. W zawodach Wojewódzkich i Okręgowych — straże z pow. Siedleckiego wykazały dużą sprawność i wyszkolenie, oraz w zawodach P. W. i W. F. stoją na czołowem miejscu. Przytem zaznaczamy, że na terenie powiatu wszystkie straże biorą czynny udział w P. W. i W. F. W roku 1928 straże budują 17 nowych remiz, a ogółem jest — 29. Powyższe wyniki należy zawdzięczać w całej rozciągłości Zarządowi Związku Straży Pożarnych Okręgu Siedleckiego, który z całem poświęceniem pracuje dla dobra strażactwa pow. siedleckiego.

BYDGOSZCZ W PRZESZŁOŚCI I DZIŚ.

Idea morska w Polsce nigdy nie zakreślała szerszych kręgów, a w każdym razie nie opanowywała umysłów na dłuższy okres czasu.

Ośrodkiem wyjątkowym w tym względzie, który bodaj ani na chwilę nie tracił kontaktu z polskiem wybrzeżem Bałtyku, była od dawnych czasów Bydgoszcz. Przerwę w tym kontakcie stanowiły tylko epoki zaciętych walk na północno - zachodniem terytorjum dzisiejszej Polski, lub też wywołane przez wojny momenty chwilowego zastoju i upadku Bydgoszczy.

Gdy zechcemy sięgnąć do przeszłości, której nie znamy ze słowa pisanego, bo i pisma wonczas niewątpliwie nie znano, ale którą odkrywają nam czynione na terenie Bydgoszczy lub w jej okolicy wykopaliska archeologiczne, to na podstawie znalezionych tu w licznych skupiskach monet fenickich, greckich i rzymskich dojść będziemy musieli do przekonania, że tędy właśnie, szlakiem na Bydgoszcz, szedł jeden z traktów kupieckich z dalekiego południa ku bursztynowemu Bałtykowi po tak ceniony ongi przez elegantki krajów południowych bursztyn morza północnego.

W czasach, kiedy kształtować się zaczynała zwolna państwowość polska, kiedy Mieszko I i Bolesław Chrobry kierowali swoje kroki zdobywcze poprzez ziemie Prusaków i Pomorzan ku Bałtykowi, Bydgoszcz również, jako jedyny większy na linji doliny toruńsko - eberswaldzkiej (Prawisły) obok Nakła ośrodek zamieszkały, znowu służyła wielkim królom naszym za punkt oparcia w pochodzie ku morzu.

Podczas zaciekłych walk Polski z Krzyżactwem, gdy silne centra handlowe nad Wisłą, należące do związku hanzeatyckiego, Toruń, Chełmno i Grudziądz, przez dwa wieki znajdowały się pod wpływem i we władaniu Krzyżaków, Bydgoszcz wysuwa się na czoło północnych handlowych miast Polski. Stąd wynikają częste boje pomiędzy tem miastem a Toruniem, powodujące, że nieraz wody bystrej Brdy zabarwiły się strugami krwi wojaków

polskich, stojących tutaj na straży zdobytego przez Bolesława, a odebranego nam czasowo przez Krzyżaków prawa do Bałtyku.

Jak doceniano znaczenie Bydgoszczy w tych chwilach przełomowych, świadczyć może fakt, iż po zwycięstwie Polski nad Krzyżactwem, Bydgoszcz zyskuje coraz to nowe przywileje handlowe, a król Jan Olbracht nadaje temu miastu prawo pobierania myta wodnego od towarów, wpływających do Bydgoszczy i z niej wychodzących na Wisłę i do morza.

Prof. Dr. Roman Rybarski w wydanem parę miesięcy temu dziele p. t. „Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu" *) na stronie 205 pisze: „Takiem miastem, koncentrującem w sobie obroty w szerokim promieniu, jest np. Bydgoszcz. Miasto to jest centrem handlu zbożowego, istnieje tam cały szereg wielkich kupców, trudniących się skupywaniem zboża i spławianiem go do Gdańska. Z Gdańska przywozi się śledzie, sól i inne towary, pozatem Bydgoszcz jest siedzibą komory soli ruskiej. Bydgoszcz w XVI wieku skutecznie współzawodniczy z Toruniem".

Władysław IV, jeden z królów polskich, głębiej pojmujących zagadnienie i znaczenie morza dla naszej ojczyzny, goszczący zresztą w Bydgoszczy na weselu córki jednego z patrycjuszów kupiectwa bydgoskiego, Orłowity, rzuca pierwszy myśl wykorzystania koryta dawnej Prawisły dla połączenia Noteci z Brdą, a więc pośrednio dolnej Warty z Wisłą, przy pomocy specjalnie zbudowanego kanału. Myśl tę Władysława IV podchwyci później, po zrabowaniu Bydgoszczy wraz z okolicą przy pierwszym rozbiorze Polski, pruski grabieżca w koronie Fryderyk II. I jego to dziełem będzie realizacja inicjatywy Władysława IV: zbudowanie kanału bydgoskiego, który stanie się głównym punktem handlowego znaczenia Bydgoszczy za rządów pruskich.

W Polsce odrodzonej Bydgoszcz znalazła się w rzędzie miast pokrzywdzonych. Zabrano jej dyrekcję kolejową, którą ze względów politycznych osiedlono w Gdańsku. Odebrano istniejącą tutaj za czasów zaborczych rejencję (Województwo) i przyłączono Bydgoszcz do województwa poznańskiego. Akademję rolniczą, która istniała tu w latach 1920, 1921 i 1922, przeniesiono, zamieniając zresztą na średnią szkołę rolniczą, do Cieszyna. Zepchnięto — mówiąc poprostu — Bydgoszcz do rzędu zwykłych miast prowincjonalnych, aczkolwiek jej położenie, jej tradycja oraz jej i dziś żywe dążenie ku morzu wysuwały to miasto, jako naturalną stolicę Pomorza.

Stałe i nieprzerwane władanie wybrzeżem morskiem może zapewnić tylko zwarte pod względem narodowościowym, gospodarczym i kulturalnym zaplecze. Zaplecze takie może należycie spełniać swe zadanie strażnicy dostępu do morza, o ile posiada większy ośrodek promieniujący szeroko swemi

---

*) Roman Rybarski: Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu. Tom I. Poznań. Nakładem Tow. Miłośników m. Poznania.

Fara Bydgoska.
Kościół gotycki z wieku XV.

wartościami gospodarczo - kulturalnemi i bezpośrednio związany z tem zapleczem możliwie najdogodniejszemi węzłami komunikacyjnemi. Nie ujmując zasług kulturalnych Torunia w czasach Polski Niepodległej, nie ujmując zasług i znaczenia tego miasta w czasach niewoli, śmiało twierdzić można, że miasto to, szacowne swoją przeszłością, w dzisiejszych warunkach polskiego bytowania państwowego nie posiada należytych podstaw do piastowania godności pomorskiej siedziby wojewódzkiej. Leży bowiem na prawym brzegu Wisły, odcięte od najważniejszej części Pomorza, tej, stojącej na straży na-

szego wybrzeża morskiego, i od najważniejszych tego Pomorza połączeń komunikacyjnych. To samo powiedzieć należy o Grudziądzu.

Bydgoszcz, gdy tylko spojrzymy na mapę, narzuca się poprostu jako siedziba wojewódzka Pomorza. Wszystkie jej drogi lądowe, kolejowe i szosowe (mające dziś wobec rozwoju automobilizmu poważne znaczenie komunikacyjne) nastawione są na całe Pomorze polskie. Gdy do tego dodamy, że za 2 lata wykończona będzie całkowicie nowa linja kolejowa Śląsk — Bydgoszcz — Gdynia, łącząca w najkrótszej drodze nasze centrum przemysłowe, Śląsk, z wolnym wylotem w świat; gdy dodamy wartość i znaczenie świetnej drogi wodnej (jedynej w Polsce, zbudowanej według ostatnich wymogów techniki), jaką jest kanał bydgoski, który w dalszej przyszłości ma się stać węzłowym punktem wielkiego kanału śródpolskiego Śląsk — Bałtyk, — będziemy musieli przyznać, że pod względem komunikacji Bydgoszcz jest złączona z Pomorzem prawie idealnie, a przytem spełnia rolę łącznika pomiędzy tą najważniejszą dla Polski dzielnicą i resztą Państwa.

Podkreślić tu należy, że siedziba województwa powinna znajdować się w największem ośrodku całego obszaru, a przytem mieć takie położenie, aby ze wszystkich punktów tego obszaru komunikacja z nią była możliwie najdogodniejsza. Połączenia kolejowe prawobrzeżnego Pomorza z Toruniem i Bydgoszczą nie wykazują różnic co do czasu podróży na korzyść jednego z tych miast. Natomiast całe Pomorze, leżące po lewej stronie Wisły, a więc dla Polski najważniejsze, bo będące faktycznem zapleczem naszego dostępu do morza, ma drogę kolejową do Bydgoszczy o 2 godziny krótszą, niż do Torunia. Bydgoszcz, jako silny ośrodek przemysłowy i handlowy, jest punktem w którym wszystkie osiedla pomorskie czynią swoje zakupy; jest ona pod tym względem dla ludności pomorskiej i życia gospodarczego tem samem, czem np. Poznań dla województwa poznańskiego, Łódź dla łódzkiego, Warszawa dla warszawskiego.

Bydgoszcz liczy dziś bezmała 115.000 mieszkańców, gdy Toruń i większy od niego Grudziądz nie posiadają ani połowy tej liczby mieszkańców. Ludność, której w roku 1920, a więc po przyłączeniu Bydgoszczy wraz z jej przedmieściami do Polski, liczono niespełna 89.000, wzrosła przez lat 8 zgórą o 25.000. I jeszcze jedno. Ludność tego miasta zmieniła całkowicie swą fizjognomję pod względem narodowościowym: gdy za ostatnich lat panowania niemieckiego notowano w statystykach 16% Polaków, dziś odsetek polskości podniósł się do 91,6%, a odsetek dominujących dawniej Niemców spadł do siedmiu z ułamkiem.

Rozwój liczebny ludności Bydgoszczy wysuwa ją również na czoło miast, związanych z Pomorzem, a wzmożenie się polskości przekreśla dziś całkowicie wysuwane jeszcze przed kilkoma laty twierdzenie, że przyłączenie Bydgoszczy do Pomorza wzmocniłoby na niem niemczyznę, zaś umieszczenie tutaj

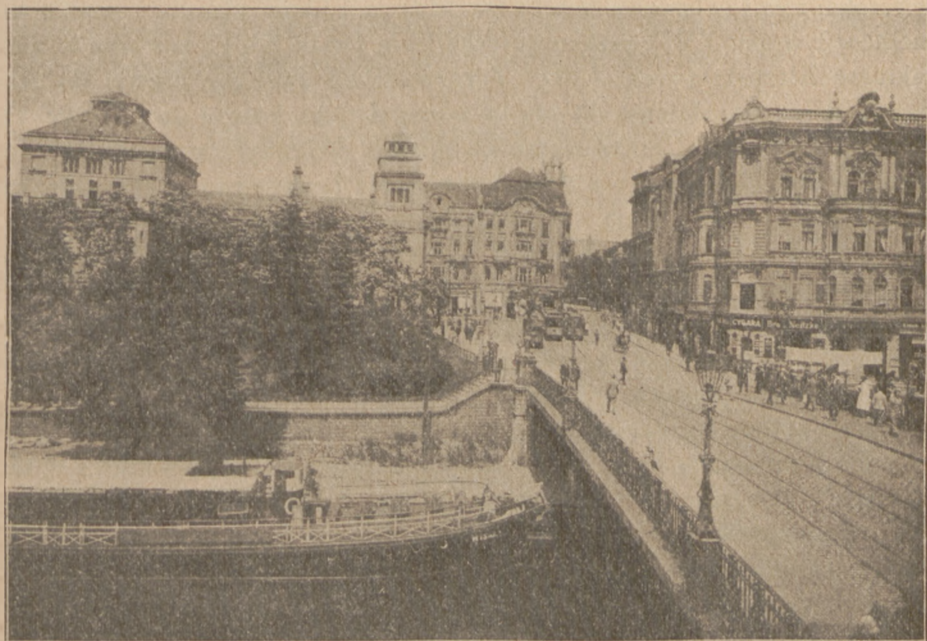
siedziby województwa nie dawałoby gwarancji polskiej przewagi w tej dzielnicy.

Nawiasem zaznaczamy, że zarówno władze miejskie, jak i społeczeństwo miejscowe, wykazują żywe zainteresowanie kwestją morską: powstał niedawno komitet budowy okrętu handlowego, tutaj ma siedzibę komitet budowy szkół morskich w Gdyni, tu kupiectwo i przemysł nastawia większość swych interesów handlowych na polskie drogi wodne, na Gdynię i Gdańsk.

Bydgoszcz, z jakiejkolwiek więc strony patrzylibyśmy na znaczenie tego miasta dla Pomorza, musi się wysuwać, jako naturalna stolica Pomorza. Tak ją też nazywał cały szereg pism stołecznych, zamieszczających o niej niejednokrotnie obszerne artykuły i poruszających zagadnienie siedziby województwa pomorskiego, Tak ją też traktuje ludność tego miasta, jak niemniej ludność bardzo wielu ośrodków pomorskich.

Miasto - ogród.

Położona w głębokiej dolinie Prawisły na przestrzeni 71 klm.^{2} (drugie po Warszawie pod względem przestrzeni miasto w Polsce) posiada Bydgoszcz jeszcze olbrzymie obszary wolnych, niezabudowanych terenów. To

Bydgoszcz.
Most gdański i Teatr Miejski.

daje możność dalszego i na długie lata obliczonego rozwoju. Plan regulacyjny rozbudowy miasta, opracowany przez specjalnie zaangażowanego architekta - urbanistę przy pomocy miejskiego urzędu budownictwa, przewiduje zaludnienie na 600.000 osób, a jednak jeszcze nie wyczerpuje wszystkich terenów miejskich i pozostawia 25% na parki miejskie i zieleńce.

I dzisiaj, gdy spojrzymy na Bydgoszcz z wyniosłego południowego brzegu Prawisły, t. zw. Wzgórza Dąbrowskiego *), wywołuje ona wrażenie najbardziej ze wszystkich miast polskich zbliżonego do tak modnego wśród narodów cywilizowanych typu miasta - ogrodu. A jeśli dodamy do tego obramienie lasów sosnowych, które szerokiemi pasami otaczają ze wszystkich stron Bydgoszcz, to możemy bez obawy o przesadę wyrazić przypuszczenie, że miniony 8-letni okres stałego rozwoju tego miasta nie jest bynajmniej chwilowym pędem Polaków z innych dzielnic do bardziej kulturalnie zagospodarowanej części Polski, lecz, że ten pęd ku Bydgoszczy trwać będzie nadal, chociażby ze względu na zdrowotne wśród lasów i zieleni jej położenie.

Jak zaradzono brakowi świątyń katolickich?

Gwałtowne wzmaganie się ludności polsko - katolickiej wysunęło w Bydgoszczy palące zagadnienie świątyń katolickich.

Prusacy tendencyjnie niszczyli dawne świątynie polskie: zniknął z powierzchni ziemi najstarszy kościół św. Idziego, zniknął klasztor i kościół Karmelitów z wieku XVII, piękną gotycką Farę (wiek XV) i misterne w architekturze Klaryski (wiek XVI) doprowadzono złośliwie prawie do stanu ruiny. W stanie zdolnym do użytku pozostał tylko kościół Św. Trójcy, zbudowany na kilka lat przed wojną ze składek nielicznych parafjan Polaków, pozostał drugi kościół nowo zbudowany, Serca Jezusowego, odebrany w roku 1920 Niemcom - katolikom, i wreszcie ku ruinie kłoniąca się Fara.

Trzeba było więc pomyśleć o powiększeniu ilości świątyń katolickich. Najłatwiejszem wyjściem z sytuacji byłoby — zdawało się — przejęcie kilku z liczby dziesięciu kościołów ewangelickich dla służby katolickiej. Gdy to jednak okazało się niemożliwe, trzeba było przystąpić do odnowienia zrujnowanych, dawnych polskich kościołów, i do budowy nowych.

Dziś czynne są: odnowiona gruntownie zzewnątrz i pokryta piękną polichromją wewnętrzną Fara; odnowione i zabezpieczone na cały szereg wieków Klaryski; odświeżony i wzmocniony gotycki kościół Bernardynów z wieku XV (garnizonowy); kościół Św. Trójcy; kościół Serca Jezusowego; wielki kościół parafjalny na przedmieściu Szwederowo, wzniesiony w ciągu lat trzech dzięki ofiarności parafjan tego przedmieścia, składających się głównie z niezamożnych rzesz robotniczych; prowizoryczny kościół Św. Wincentego

*) Stąd gen. Dąbrowski zdobywał Bydgoszcz w roku 1806.

a Paulo, który ma się zamienić w przyszłości w monumentalną bazylikę olbrzymich rozmiarów; powstały wreszcie na dalszych przedmieściach cztery kaplice oraz kościół filjalny w Siernieczku dla dalekich nad Wisłą położonych przedmieść wschodnich.

Budowa domów mieszkalnych.

Drugą bolączką Bydgoszczy, wobec stałego napływu wciąż nowej ludności, był coraz więcej dający się odczuwać brak mieszkań.

Zaczęto więc i tu budować. Budowało miasto z funduszów własnych i z kredytów, udzielanych przez rząd polski lub przez Bank Gospodarstwa Krajowego, budowali i przedsiębiorcy prywatni.

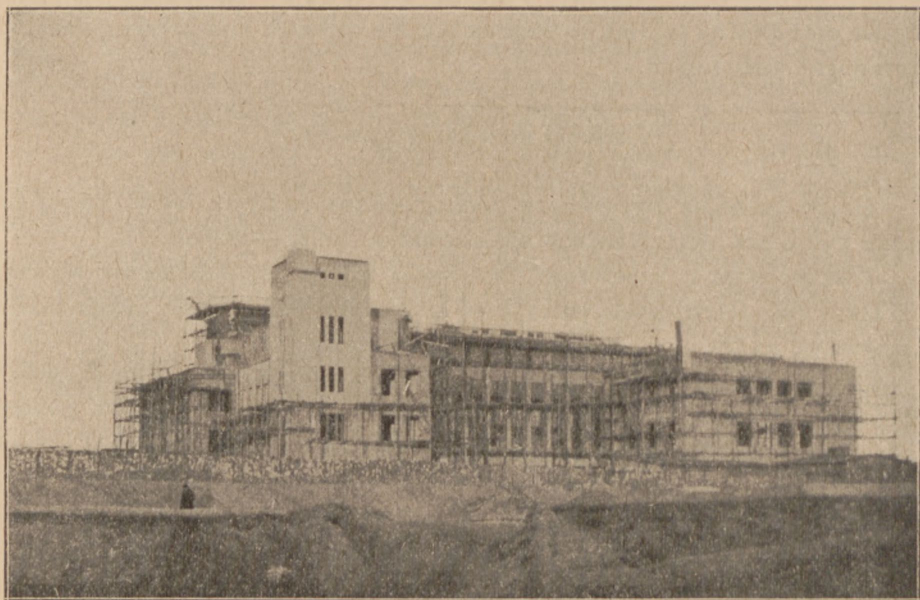
Bilans budowli mieszkalnych w streszczeniu przedstawia się następująco: 20 domów małomieszkaniowych z ogródkami; 12 domów również z ogródkami o mieszkaniach średnich; 20 baraków z 160 mieszkaniami dla ludności najbiedniejszej; dwa kompleksy po 5 domów z 80 mieszkaniami dla sfer urzędniczych; dom mieszkalny dla pracowników wodociągów miejskich przy stacji pomp; 4 duże budowle mieszkalne o mieszkaniach cztero i pięcio - pokojowych w śródmieściu.

Przedsiębiorcy prywatni, idąc za przykładem miasta, wznieśli w ostatnich latach kilkanaście willi oraz cały szereg domów czynszowych, warsztatów itd. Władze miejskie szły tym prywatnym osobom na rękę, oddając im bezpłatnie place pod budowę, udzielając kredytów z wyznaczonego dla Bydgoszczy kontyngensu długoterminowych pożyczek państwowych.

Miejskie przedsiębiorstwa przemysłowe.

Z pomiędzy przedsiębiorstw przemysłowych miasta Bydgoszczy wymienić należy, jako najważniejsze: gazownię, kanalizację i wodociągi, rzeźnię i elektrownię miejską.

Gazownia istnieje już od lat 70. To też, aby ją dostosować do potrzeb dzisiejszych, trzeba było w ostatnich latach wprowadzić szereg poważnych inwestycyj, rozszerzyć cały zakład, wprowadzić ulepszenia techniczne. Wzrost konsumpcji gazu zwiększa się z roku na rok, czego dowodem następujące cyfry: w roku 1924 — 3.320.140 mtr.^{3}; w roku 1925 — 3.605.120 mtr.^{3}; w roku 1926 — 3.965.220 mtr.^{3}; w roku 1927 — 4.779.450 mtr.^{3}; w roku 1928 — 5.500.000 mtr.^{3}. W związku z tem, jak również w związku z wprowadzeniem w gazowni działów przetwórczych (amoniakalnia, fabryka destylacji smoły itd.), podniósł się i zysk z tego przedsiębiorstwa; mimo poważnych sum, wkładanych co roku w nowe inwestycje, zysk ten przedstawia się następująco: w roku 1924 — 125.680 zł.; w roku 1925 — 237.802 zł.; w roku 1926 — 309.720 zł.; w roku 1927 — 320.220 zł.; w roku 1928 — 440.000 zł.

Nowa elektrownia miejska w Bydgoszczy.
Stan budowy w połowie listopada 1928 r.

Kanalizację i wodociągi posiada Bydgoszcz od roku 1900. Za rządów pruskich skanalizowana była tylko środkowa część miasta. Obecnie co roku w budżecie przewiduje się poważne sumy, idące w setki tysięcy złotych, przeznaczone na rozciągnięcie sieci kanalizacyjno - wodociągowej na wszystkie przedmieścia. Rozumie się, że zaopatrzenie całej Bydgoszczy w kanalizację i wodociągi wymagać będzie jeszcze kilku lat ze względu na ogromną przestrzeń miasta (około 18 klm. długości).

I rzeźnia miejska, zbudowana jeszcze w roku 1890, wymagała znacznych ulepszeń i rozszerzeń. Zainstalowano nowoczesne maszyny, chłodnie, laboratorja. I dzisiaj rzeźnia bydgoska uważana jest za jedno z najlepiej postawionych przedsiębiorstw tego rodzaju w Polsce, to też często bywa odwiedzana przez fachowców i sfery naukowe Polski i zagranicy.

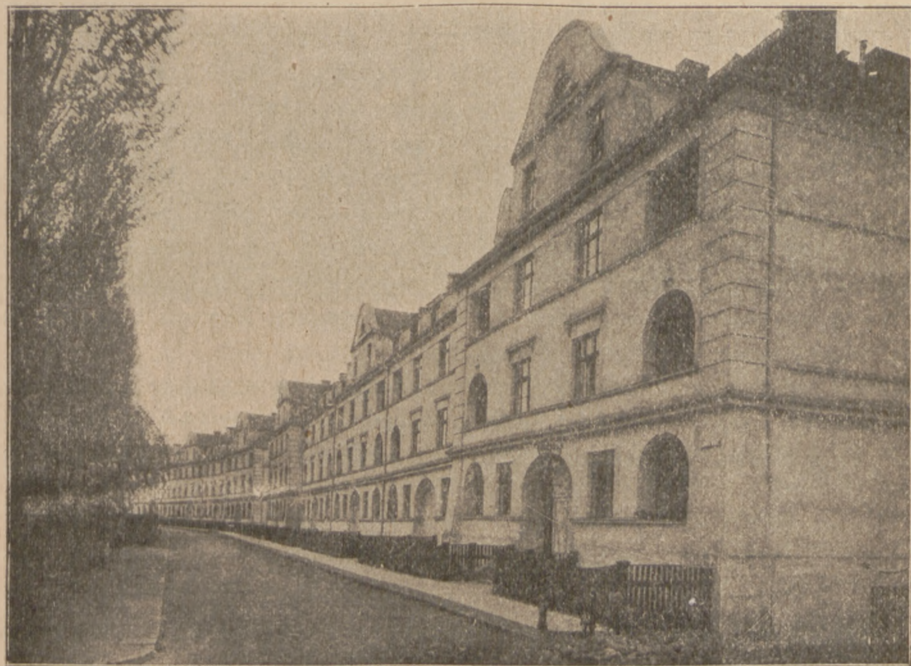
Elektrownia była dotychczas poważną troską zarządu miasta: właścicielami jej byli Niemcy, którzy na obcym sobie dziś terenie nie kwapili się z wprowadzaniem ulepszeń do starej elektrowni i rozszerzaniem jej, a przedsiębiorstwo to, o sile zaledwie 2.000 klw., nie mogło nastarczyć zapotrzebowaniu wciąż rozrastającego się miasta. Wreszcie zabiegi władz miejskich, idące w kierunku naprawienia złego, weszły w roku 1928 w fazę realizacji. Uzyskano długoterminową pożyczkę z Banku Gospodarstwa Krajowego i przy jej pomocy odbywa się przejęcie starej elektrowni na rzecz miasta oraz budowa

nowej, zaopatrzonej w dwie turbiny nowoczesne o sile 3.000 klw. każda oraz w zapasowy motor Diesla o sile 750 HP. Budynek nowej elektrowni już stoi pod dachem, turbiny Pierwszej Berneńskiej Fabryki Turbin oraz Fabryki Skoda są już gotowe i wkrótce rozpocznie się montowanie ich na miejscu. Gotowa jest również wielka stacja pomp dla elektrowni. Całe przedsiębiorstwo stanęło nad samą rzeką Brdą, przez którą w tem miejscu przepływa 60.000 mtr.^{3} wody na godzinę. Miejsce wybrano po naradach z rzeczoznawcami: inż. min. Kühnem i inż. Kobylańskim, dyrektorem elektrowni warszawskiej.

W związku z uruchomieniem nowej elektrowni przewidziane jest rozszerzenie sieci elektrycznej i tramwajowej na wszystkie przedmieścia, pozbawione dotychczas światła elektrycznego i dogodnej komunikacji.

Zakłady użyteczności publicznej.

Wydział Opieki Społecznej stanowi w budżecie miasta poważną sumę miljona złotych. Utrzymuje on szereg przytułków i schronisk dla biednej ludności, dzieci i starców. W roku 1928 wykończono duży gmach domu starców obliczony na 100 pensjonarzy; w roku 1926 uruchomiono przytułek dla niemowląt, postawiony pod względem urządzeń wewnętrznych i opieki tak dobrze, że często przyjeżdżają do Bydgoszczy delegacje innych miast, aby się na

Bydgoszcz.
Domy mieszkalne przy ul. Babia Wieś, wzniesione w ostatnich latach przez miasto.

tej instytucji wzorować przy zakładaniu tego rodzaju przytułków. W obszernym gmachu mieści się sierociniec miejski, dający przytułek 80 dzieci; 60 sierot utrzymuje miasto w katolickim domu Św. Florjana, a 45 sierot — ewangelików w przytułku fundacji prywatnej. W specjalnych domach, położonych wśród ogrodów, mieszczą się przytułki dla zamożniejszych osób starszych, które po wpłaceniu jednorazowo określonej statutem drobnej zresztą sumy, mają prawo zamieszkiwać w tych przytułkach do końca życia.

Bezpieczeństwo ogniowe zapewnia miastu zautomobilizowana w roku 1927 straż pożarna. Na terenie straży zorganizowano samochodowe pogotowie ratunkowe. Tam również mieści się oddział taboru miejskiego, którego obowiązkiem jest utrzymywać czystość w mieście i jego stan zdrowotny.

Lecznictwo, jeślibyśmy porównać chcieli Bydgoszcz z miastami innych dzielnic Polski, stoi niewątpliwie na dość wysokim stopniu rozwoju. Praktyką lekarską zajmuje się w tem mieście z górą 100 lekarzy. Mamy tu kilka klinik prywatnych oraz większych lecznic, zbudowanych swego czasu z fundacyj prywatnych, ale dziś przejętych całkowicie przez gminę miejską. Prócz tego, posiadamy obliczoną na osób 120 lecznicę miejską oraz tych samych mniejwięcej rozmiarów lecznicę powiatową; dalej — miejską klinikę położniczą, szpitalik dla dzieci przy domu katolickim Św. Florjana.

W przewidywaniu jednak, że instytucje te w krótkim czasie mogą się okazać niewystarczające dla potrzeb leczniczych ludności, miasto wzięło na siebie olbrzymi ciężar budowy z własnych funduszów nowego szpitala, obliczonego ogółem na 600 łóżek. Budowę szpitala rozpoczęto w połowie 1928 i wyciągnięto już ponad parter środek głównego gmachu szpitalnego, o 196 mtr. długości. Ta część głównego gmachu ma być ukończona do jesieni roku bieżącego. Skrzydła zaś gmachu głównego, jak również oddzielne pawilony, przeznaczone dla poszczególnych gałęzi chorób, będą dziełem dopiero przyszłości, bowiem budżet miejski nie zdołałby wytrzymać zbyt wielkich jednorazowych nakładów na wystawienie nowego szpitala, którego koszt ogólny obliczono na sumę 7 miljonów złotych.

Podkreślić tu jeszcze należy, że w roku ubiegłym stanął w Bydgoszczy, przy lotnisku wojskowem, duży gmach dla szkoły mechaników lotniczych L. O. P. P., zbudowany dzięki ofiarności pracowników Gdańskiej Dyrekcji Kolejowej.

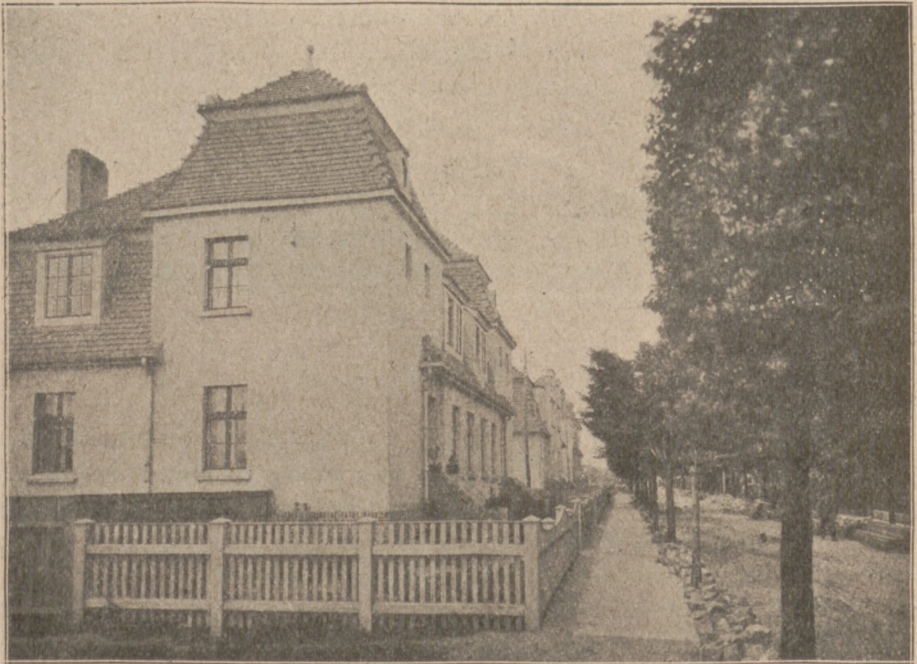
Instytucje kulturalne.

Wśród instytucyj kulturalnych Bydgoszczy wysuwają się na plan pierwszy: teatr, bibljoteka miejska i bibljoteka ludowa oraz muzeum miejskie.

Teatr, będący obecnie pod dyrekcją znanego artysty scen poznańskich i warszawskich, p. Władysława Stomy, otrzymuje od miasta poważną dotację, przekraczającą w budżecie roku ostatniego sumę 300.000 zł. Teatr ten stoi

dziś na wysokim poziomie artystycznym i cieszy się dużą frekwencją publiczności.

Bibljoteka Miejska, istniejąca z czasów niemieckich, posiada około 150.000 tomów. 2/3 dzieł stanowią niestety książki niemieckie, jednakowoż dorobek polskiego księgozbioru, dochodzący do 50.000 tomów, jest na czas ośmioletniej gospodarki polskiej w Bydgoszczy dorobkiem poważnym. Księgozbiór Bibljoteki Miejskiej składa się głównie z dzieł naukowych, lub też beletrystyki o dużej wartości literackiej. Dział popularny oddano Bibljotece Ludowej, prowadzonej wspólnie z Bibljoteką Miejską, a przeznaczonej dla ludności, mniej pod względem kulturalnym wyrobionej, i dla młodzieży szkolnej. W roku bieżącym wprowadzono dla rozszerzenia czytelnictwa dowożenie w pewnych dniach tygodnia książek z Bibljoteki Ludowej do bardziej oddalonych przedmieść.

Bydgoszcz.
Domy dwumieszkaniowe na przedmieściu Bielawki, wzniesione w roku 1928 przez miasto.

Muzeum miejskie, istniejące dopiero lat 6, posiada bogaty dział archeologiczno - paleontologiczny, dział zabytków Bydgoszczy oraz zakupionych przez miasto dzieł sztuki polskiej w ogólnej liczbie 340 obrazów, rzeźb i grafiki.

Szkolnictwo.

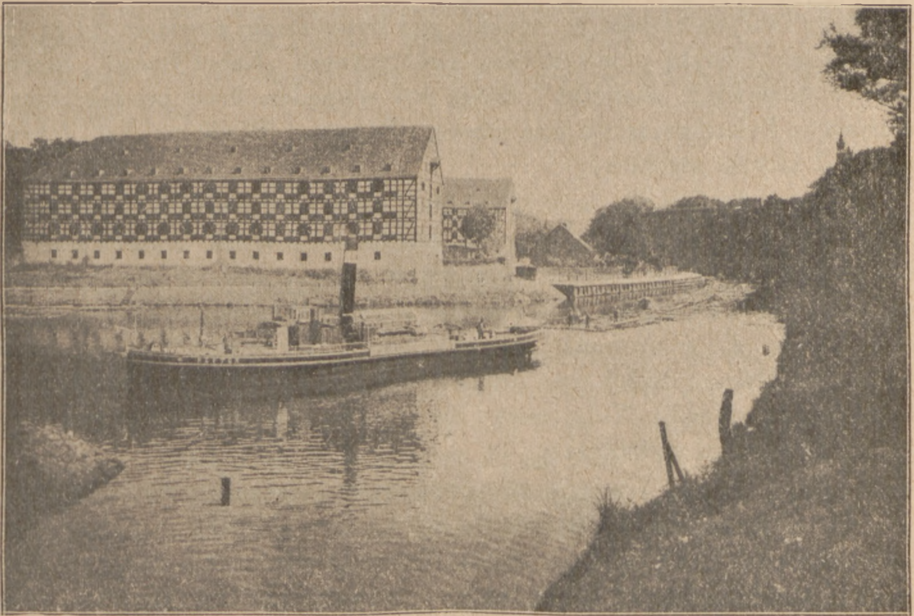
Ilość szkół w Bydgoszczy przedstawia się następująco: 30 szkół powszechnych; 2 szkoły wydziałowe; szkoła dokształcająca rzemieślnicza; 2 seminarja nauczycielskie; 2 szkoły rolnicze; szkoła gospodarstwa domowego; szkoła przemysłowa ze specjalnemi działami przemysłów rolnych; miejska szkoła handlowa oraz wyższe liceum handlowe, utrzymywane przez Izbę Przemysłowo - Handlową; 7 gimnazjów, w tem 2 państwowe, 2 miejskie, 1 prywatne oraz gimnazjum i liceum niemieckie, utrzymywane przez niemieckie stowarzyszenie szkolne; pedagogjum; 2 konserwatorja muzyczne, 1 miejskie i 1 prywatne; cywilną szkołę mechaników lotniczych L. O. P. P.; szkołę oficerską dla wszystkich trzech linjowych rodzajów broni, a więc piechoty, artylerji i kawalerji. W dziedzinie oświatowej działają kursa, organizowane przez T. C. L., T. N. S. W., oraz dwa uniwersytety robotnicze.

Wobec znacznej liczby kształcącej się w Bydgoszczy młodzieży (około 18.000) Bydgoszcz śmiało możnaby nazwać miastem młodzieży szkolnej. Znaczny odsetek kształcących się w Bydgoszczy w szkołach średnich (około 1/3) stanowi młodzież z Pomorza, co świadczy również o łączności kulturalnej tego miasta z dzielnicą pomorską.

Sport.

Modny dziś na całym świecie, a więc i w Polsce, sport znalazł w Bydgoszczy licznych zwolenników. Należy do nich również i zarząd miasta, który nie skąpi pieniędzy na rozwój sportu i na urządzenia sportowe. Posiadamy tu duży stadjon miejski, posiadamy boiska przy szkole oficerskiej oraz przy szkole mechaników lotniczych; pozatem Miejski Komitet Wychowania Fizycznego, dzięki funduszom, wyznaczonym mu przez miasto, zbudował w ostatnim czasie 4 nowoczesne boiska sportowe w rozmaitych częściach miasta oraz obszerną halę sportową z krytym placem tenisowym; posiadamy kilka placów tenisowych, z tych 2 (każdy po 5 kortów) urządzone według najnowszych wymagań techniki sportowej, a jeden (zbudowany przez Papiernię Wielkopolską) kryty szklanym dachem; posiadamy na przedmieściu Kapuścisko Małe doskonały tor dla wyścigów konnych, pięknie położony pod lasem sosnowym, oddany przez miasto do dyspozycji Wielkopolskiego Tow. Wyścigów Konnych; posiadamy wreszcie w ujściu Brdy znany w całej Polsce, jak również w świecie sportowym zagranicy, wspaniały tor wioślarski, na którym w roku bieżącym odbędą się po raz drugi regaty międzynarodowe.

To też nic dziwnego, że przy takich warunkach sport rozwija się i coraz to nowi Bydgoszczanie wypływają na czoło naszego życia sportowego. Dwukrotnie już okryła się sławą na wioślarskich zapasach międzynarodowych czwórka B. T. W.; kilku sportowców bydgoskich brało udział w ostatniej

Bydgoszcz.
Składnica wojskowa nad Brdą.

olimpjadzie; Bydgoszczanin, fenomenalny kolarz Więcek, wprowadził wynikiem swoim w ostatnim biegu naokoło Polski w podziw świat sportowy Polski i zagranicy.

Przemysł, handel i rzemiosło.

Najpoważniejszym działem przemysłu Bydgoszczy i najbliższej okolicy jest niewątpliwie przemysł drzewny. Izba Przemysłowo - Handlowa w Bydgoszczy notuje około 50 przedsiębiorstw przemysłowych tego działu. Nieomal równe znaczenie dla życia gospodarczego tego miasta posiada przemysł metalurgiczny, w którym należałoby wymienić wielkie zakłady przemysłowe: Unja, Lcehnert, Eberhardt, jedyna w Polsce fabryka sygnałów kolejowych Fiebrandt i S-ka, fabryka maszynek gazowych „Protmetal", fabryka zamków i okuć „Fema" i t. d. Bydgoszcz posiada doskonale zorganizowane i pracujące na podstawie t. zw. naukowej organizacji pracy warsztaty kolejowe I klasy, zatrudniające około 3.000 robotników. Tutaj ma swoją siedzibę wielkie przedsiębiorstwo transportowe wodne „Lloyd Bydgoski", posiadające własne stocznie, cegielnie, tartaki i ogromne przestrzenie niezabudowane nad Brdą; Lloyd Bydgoski doniedawna był właścicielem pól irygacyjnych, na które miejski urząd kanalizacyjny wypompowywał nieczystości miejskie; obecnie te pola

irygacyjne nabyło na własność miasto. Wymienić jeszcze należy: poruszaną wodą Brdy fabrykę karbidu w Smukale pod Bydgoszczą; powstałe już za czasów polskich: fabrykę przewodników elektrycznych „Kabel Polski", fabrykę wyrobów gumowych „Kauczuk", drugą pod względem ilości produkowanego materjału w Polsce papiernię pod nazwą: „Papiernia Wielkopolska", fabrykę zapałek, 2 fabryki mydła itd.

Handel w Bydgoszczy w 88% znajduje się w rękach polskich. Posiadamy tu szereg wielkich składnic hurtowych, central zbożowych, znaczną ilość domów konfekcyjnych, w których czyni swoje zakupy całe nieomal kupiectwo pomorskie, zarówno z lewo jak i prawobrzeżnego Pomorza. Kupcy bydgoscy zorganizowani są w doskonale prowadzone Towarzystwo Kupców miasta Bydgoszczy, jedno z dwóch tego rodzaju w Polsce towarzystw, posiadających własną piękną siedzibę. Tutaj mieści się również Związek Towarzystw Kupieckich całej ziemi nadnoteckiej.

Rozwój rzemiosła, będącego również prawie wyłącznie w rękach polskich, wykazuje w ostatniem dziesięcioleciu cyfra przyrostu 30% przedsiębiorstw rzemieślniczych i około 50% ich obrotu. Rzemiosło bydgoskie cieszy się dobrą sławą, czego dowodem są liczne fakty, że powierza mu się roboty w innych dzielnicach Polski, a szczególnie na Pomorzu. Podnieść jeszcze należy, że Bydgoszcz posiada kilka silnie postawionych pod względem materjalnym przedsiębiorstw budowlanych, które również znane są jako przedsiębiorstwa solidne i godne zaufania w wielu punktach Polski.

Bydgoszcz jest siedzibą Izby Przemysłowo - Handlowej i izby rzemieślniczej okręgu bydgoskiego, sięgającego na południe do Gniezna, a na północ do Więcborka i Sępolna; Centralnego Związku Pracodawców Pomorza; Związku Fabrykantów; Giełdy Drzewnej oraz Związku właścicieli tartaków i kupców drzewnych zachodniej Polski; Pomorskiego Związku handlarzy bydłem oraz wzmiankowanego już Związku Towarzystw Kupieckich całej ziemi nadnoteckiej.

POWIAT DZIŚNIEŃSKI.

Powiat Dziśnieński jest najdalej ku północy położoną połacią ziemi Polskiej. Na północy i na wschodzie graniczy z Rosją Sowiecką; na północy biegnie Zachodnią Dźwiną i na Wschodzie przez Puszczę Cytowiźniańską i błota Berezyńskie.

Pod względem administracyjnym powiat podzielony jest na: 3 gminy miejskie: m. Głębokie (siedziba władz powiatowych), m. Dzisna, m. Dokszyce i 16 gmin wiejskich: Czerniewicze, Dokszyce, Głębokie, Hermanowicze, Jaz-

no, Łużki, Mikołajewo, Plisa, Prozoroki, Parafjanów, Porpliszcze, Stefanpol, Szarkowszczyzna, Tumiłowicze, Wierzchnia i Zalesie.

Ogólny obszar powiatu 3950 klm.², grunty w/g kategorji użytkowania przedstawiają się:

a) powierzchni ornej i łąk	206.041.50
b) lasów i pastwisk	52.600.00
c) wód	23.900.00

reszta gruntów są to nieużytki przeważnie błota i bagna torfowe. Według kategorji własności: do 5 ha — 41.286 ha, od 5 do 15 ha — 102.992.75 ha, od 15 do 60 ha — 53.341, reszta należy do właścicieli ponad 60 ha.

Osiedli — 5728, w tem: miast 3, miasteczek — 6, większych osad — 7, wsi 1.002, majątków, folwarków i kolonij 4.710, gospodarstw — 25.782.

Pod względem gleby powiat dzieli się na dwie części: północną gliniastą i południową — piaszczystą. Najbardziej wyraźnym, a zarazem ciekawym typem gleb północnej części — jest grunt gliniasty w dolinie rzeki Dzisienki, zajmujący pas od 2 — 10 klm. w obie strony na przestrzeni 70 klm. Grunt ten został przez znanego gleboznawcę, profesora Miklaszewskiego, określony specjalną nazwą „Ił Dziśnieński", należący w/g analizy tegoż uczonego do najdrobniejszych iłów świata, powstały z trzeciego okresu lodowcowego.

Zaludnienie powiatu w/g spisu ludności z roku 1921 — 137.712, zaś według danych z roku 1926 — 149.185 osób.

Gęstość zaludnienia przeciętna na 1 klm. 2 — 37 osób.

Samorząd Powiatowy powołany został w ostatnich dniach roku 1922; w roku 1927 ciała samorządowe zostały odnowione, zaś w gminach miejskich zostały przeprowadzone po raz pierwszy wybory do Rad Miejskich. W skład Sejmiku Powiatowego wchodzi 38 członków, kadencja których rozpoczęła się w sierpniu 1927 roku.

Działalność Samorządu (jako w powiecie rolniczym) głównie skierowana w kierunku podniesienia rolnictwa, polepszenia komunikacji, stanu zdrowotnego i szkolnictwa.

Rolnictwo.

Działalność Sejmiku w dziedzinie podniesienia produkcji rolnej ma na celu dostosowanie gospodarstwa wiejskiego do nowoczesnego poziomu nauki rolnej. Warunki przyrodnicze powiatu składają się pomyślnie dla uprawy lnu i hodowli, to też na racjonalny rozwój tych gałęzi szczególna uwaga jest zwrócona. Pragnąc wytworzyć jaknajszerszy współudział ludności rolniczej, bezpośrednio w podniesieniu produkcji rolnej zainteresowanej, Sejmik przychodzi z pomocą organizacyjną i materjalną powstającym na terenie powiatu Kółkom Rolniczym i Spółdzielniom. Praca kulturalno - rolnicza prowadzona

jest przez Sejmik Dziśnieński przy współudziale Związku Kółek i Organizacyj Rolniczych ziemi Wileńskiej, którego personel fachowy, pracujący na terenie powiatu, jest w połowie opłacany przez Sejmik.

Dotychczasowa działalność Samorządu Powiatowego w dziedzinie rolnictwa w głównych zarysach polegała na:

1) stworzeniu przy współudziale miejscowego społeczeństwa sieci organizacyj rolniczych i spółdzielczych, ilość których w roku 1928 wynosi: Kółek Rolniczych — 25, Spółdz. Mleczarskich — 10, Kółek Kontroli Obór — 2, Kas Spółdzielczych — 12, Banków Spółdzielczych — 2, Spółdz. Rolniczo - Hodowlanych — 2, Spółdz. Lniarskich — 2, Spółdz. Owocarskich — 3, Spółdz. Lniarskie i Owocarskie są w stadjum organizacji;

2) corocznem urządzeniu kilku pokazów rolniczo - hodowlanych. W roku 1928 odbyło się 7 pokazów bydła rogatego w rejonach Spółdz. Mleczarskich, jeden powiatowy pokaz koni i jeden powiatowy pokaz przemysłu ludowego;

3) założeniu 3-ch punktów kopulacyjnych bydła rogatego przy Kółkach Rolniczych; w roku 1928 powstały jeszcze cztery nowe takie punkty;

4) urządzeniu 10 punktów czyszczenia ziarna, na których rocznie przeczyszcza się około 250.000 klg. ziarna siewnego;

5) założeniu 5 gniazd trzody chlewnej rasy W. B. A. (Wielkiej Białej Angielskiej);

6) założeniu fermy rolniczej w majątku Berezwecz, przeznaczonym pod szkołę rolniczą w celu przygotowania tegoż do otwarcia szkoły;

7) corocznem urządzaniu doświadczeń z nawozami sztucznemi i odmianami roślin. W roku 1928 urządzono 34 doświadczenia, w tem 13 z lnem, jako rośliną mającą na terenie powiatu dominujące znaczenie, a pozatem założono 92 poletek pokazowych z żytem, mających na celu masową demonstrację nawozów sztucznych;

8) prowadzeniu pracy oświatowo - rolniczej drogą urządzenia kilkudniowych kursów, oraz wygłaszania przez agronomów sporadycznych odczytów.

W roku 1927 urządzono 7 kursów z liczbą słuchaczy 231 i wygłoszono sporadycznych odczytów 52, z liczbą słuchaczy około 2.000.

9) udzieleniu kredytów pomocy rolnej dla ludności powiatu, która w latach 1925, 1926 polegała na rozdysponowaniu sum przeznaczonych przez Min. Rolnictwa. W roku 1928 na rozdysponowaniu ze szczególnem uwzględnieniem gospodarstw skomasowanych na dziewięciomiesięczny kredyt 7.760 klg. koniczyny i 410 klg. tymotki, nabytych przez Sejmik na sumę 25.000 złotych.

Powiat jest podzielony na trzy rejony lekarsko - weterynaryjne: Głębokie, Dzisna, Dokszyce, w których funkcjonują ambulansy weterynaryjne, prowadzone przez państwowych lekarzy weterynaryjnych, subsydjowanych przez Sejmik.

Regulację rzek na terenie powiatu prowadzi Oddział Wodny Województwa, przyczem Sejmik Powiatowy przewiduje w budżecie pewne kwoty na częściowe pokrycie wydatków, związanych z prowadzonemi robotami. W roku 1927 prowadzone były roboty przy regulacji rzeki Serwecz (Dopływ Wilji). Wydatkowano w roku 1927 złotych 4.000, w 1928 roku zapreliminowano kwotę zł. 30.000.

Komunikacja.

Ogólna ilość dróg publicznych w administracji samorządu uległa znacznym zmianom z powodu zmian granic powiatu, uskutecznionych z dniem 1-m stycznia 1926 r., a pozatem zmiany były wprowadzone przez ciała samorządowe, wobec czego stan dróg będzie wykazany w/g stanu na dzień 1.IV 1928 roku.

Wojewódzkie:			
a) bite i brukowane		klm.	8,103
b) gruntowe		"	22,897
	razem	klm.	31,00
Powiatowe:			
a) brukowane		klm.	4,731
b) gruntowe		"	162,269
	razem	klm.	167,700
Gminne:			
a) brukowane		klm.	7,850
b) gruntowe		"	810 000
	razem	klm.	817,850

Ogółem dróg znajdujących się w administracji samorządów (powiatowego i gminnych):

a) bitych i brukowanych		klm.	20,688
b) gruntowych		"	995,166
	razem	"	1015,850

W roku 1928 zabrukowano dróg powiatowych i wojewódzkich na przestrzeni 3,5 klm. i gminnych na przestrzeni 8 klm., wobec czego stan dróg w obecnej chwili przedstawia się jak następuje:

a) bitych i brukowanych		klm.	32,184
b) gruntowych		"	983,666
	razem	klm.	1015,850

Pozatem Sejmik Powiatowy prowadzi w roku 1928 budowę szosy Ziabki — Prozoroki — Jazno — Królewska - Karczma na przestrzeni 20 klm.

Mosty na drogach samorządowych:

I) Wojewodzkich:					
a) kamiennych i betonowych	szt.	12	m. b.	11,80
b) drewnianych	„	40	m. b.	245,10
W tej liczbie przerobiono na kamienne	„	2	m. b.	2
II) Powiatowych:				
a) kamiennych i betonowych	szt.	80	m. b.	112,55
b) drewnianych	„	375	m. b.	887,70
W tej liczbie przerobiono na kamienne	„	75	m. b.	107,30
III) Gminnych:				
a) kamiennych i betonowych	szt.	20	m. b.	36
b) drewnianych	„	1894	m. b.	4416
W tej liczbie przerobiono na kamienne	„	17	m. b.	27
Ogólna ilość mostów:				
a) kamiennych i betonowych	szt.	112	m. b.	160,35
b) drewnianych	„	2309	m. b.	5548,80

Zabrukowanie wsi:

a) do dnia 1.IV.1928 r. zabrukowano przez samorząd osiedli i placów na przestrzeni 7,849 m. b. — 36.654 m²,

b) w roku 1928 zabrukowano 21 osiedli — 7.459 m. b. — 35.399 m².

W roku 1925 Samorząd Powiatowy po porozumieniu się z Dyrekcją Poczt i Telegrafów przeprowadził 78 klm. linij telefonicznych, wydatkowując na powyższy cel zł. 15.000. Wybudowane linje telefoniczne zostały objęte przez Dyrekcję Poczt i Telegrafów.

Zdrowie publiczne.

Ogólna ilość studni w powiecie około 12.000, w tej liczbie wybudowano przez Samorząd — 48; studni z pompami — 4. Miejscowości posiadających kanalizację — niema.

Kąpielisk publicznych z łaźniami i natryskami — 7, z nich 5 wybudowane przez Żydowsko - Amerykański Komitet, 1 przez Kahał żydowski i jedna prywatna.

Boisk sportowych — 7: Dzisna, Plisa, Łużki, Dokszyce, Hermanowicze, Prozoroki, Królewszczyzna; skwerów — 4, Głębokie, Dzisna, Łużki i Hermanowicze.

Zakłady lecznicze: szpital państwowy w Głębokiem, ogólny na 70 łóżek, frekwencja chorych na rok 1927 była — 926, dni leczenia 11.592; szpital sa-

morządowy w Dziśnie na 20 łóżek, przejęty przez samorząd od Państwa, ogólny, frekwencja w roku 1927 była 657, ilość dni leczenia — 5.188; izba chorych w Łużkach na 5 łóżek, połączona z rejonową przychodnią lekarską, frekwencja w izbie w 1927 r. osób 37, dni leczenia — 123. Przychodnie lekarskie rejonowe sejmikowe — 7 (Głębokie, Dzisna, Dokszyce, Prozoroki, Łużki, Szarkowszczyzna i Plisa — uruchomiona w 1928 r.), porad udzielono w roku 1927 — 14,373. Oprócz tego istnieje przychodnia T-wa Dobroczynności Żydowskiej „OZE", ilość udzielonych porad w r. 1927 — 996. Od dnia 15-go lipca 1927 r. została otwarta przychodnia Kasy Chorych w Głębokiem; w II półroczu 1927 r. udzielono porad — 388. Poradnia przeciwgruźlicza, utrzymywana kosztem T-wa Przeciwgruźliczego w Głębokiem, subsydjowanego przez Sejmik, w ciągu 1927 r. przyjęła chorych — 205. Domów izolacyjnych niema.

Szczepień zapobiegawczych w roku 1927 dokonano: przeciw durowi brzusznemu — szczepionkę „Bezredki" — 183 osób, przeciw płonicy — szczepionka „Celarka" — 462 osób, przeciwko ospie — 7992, przeciwko wściekliźnie „Muhlford" — 28.

Dezynfekcji w roku 1927 dokonano w 104 domach, odwszono i wymyto osób 345.

Służba zdrowia: Wydział Powiatowy utrzymuje jednego lekarza jako kierownika Działu Sanitarnego, 6-ciu lekarzy rejonowych z uposażeniem w/g VII st. sł. i 2-ch lekarzy rejonowych subsydjowanych, 6 akuszerek w przychodniach rejonowych i 4 wywiadowców epidemicznych. Oprócz tego gminy utrzymują gminnych wywiadowców epidemicznych.

Nadzór nad szkołami mają lekarze rejonowi, obowiązkiem których jest raz do roku zwiedzić szkoły swego rejonu, oraz okazywać pomoc lekarską dla dziatwy szkolnej.

Opieka społeczna.

Stacji opieki nad matką i dzieckiem na terenie powiatu do roku 1928 nie było. Przy uchwaleniu dodatkowego budżetu na r. 1928 przewidziana została kwota na uruchomienie i prowadzenie jednej stacji, która obecnie się znajduje w stanie organizacji i ma być prowadzoną przez Związek Pracy Społecznej Kobiet.

Zakłady zamkniętej opieki (schroniska) do roku 1927 były 2 na 100 dzieci, zaś od roku 1927 prowadzony jest jeden zakład w Dziśnie na 40 dzieci.

Akcja dożywiania dzieci prowadzona jest przy więcej oddziałowych szkołach powszechnych w 4 punktach (Głębokie, Dzisna, Dokszyce, Łużki) przez organizacje społeczne, subsydjowane przez Województwo i Samorządy.

Kolonje letnie były w latach 1925 — 1926 w Głębokiem na 14 osób.

Sejmik Powiatowy w swoim budżecie przewiduje rocznie kwotę około złotych 12.000 na subsydje dla różnych instytucyj społecznych.

Na terenie powiatu funkcjonują dwa przytułki (w Głębokiem dla staruszek, w Dziśnie dla starców), prowadzone przez miejscowe T-wa Dobroczynności, subsydjowane przez Sejmik i Magistraty.

Oświata.

Na terenie powiatu w roku szkolnym 1927/28 było szkół powszechnych 156, sił nauczycielskich — 305. W roku 1928/29 szkolnym — szkół powszechnych — 165, sił nauczycielskich — 324.

W budynkach szkolnych mieści się 46 szkół, reszta zaś w budynkach prywatnych wynajętych.

Wybudowano przez Samorządy od roku 1925 budynków szkolnych — 10, a mianowicie: VII klasowych — 3, III klasowych — 1, II klasowych —5. i I klasowych — 1.

Szkół średnich 2 (gimnazjum państwowe koedukacyjne w Dziśnie i gimnazjum prywatne w Głębokiem).

W Głębokiem jest utrzymywane przez Koło Polskiej M. Szk., a subsydjowane przez Sejmik Powiatowy — przedszkole od r. 1926 na 35 dzieci; w roku 1928 poza tem zorganizowano przedszkole w Dokszycach na 30 dzieci i w Dziśnie na 35 dzieci.

Sejmik powiatowy udziela stypendjum młodzieży, pochodzącej z powiatu w różnych zakładach naukowych — zawodowych:

w roku	1923	udzielono stypend. . . .	4
„	1924	„ „ . . .	16
„	1925	„ „ . . .	23
„	1926	„ „ . . .	50
„	1927	„ „ . . .	52
„	1928	„ „ . . .	61

Działalność ogólna kulturalna.

Domów ludowych — 2 (w Dokszycach i Dziśnie) prowadzone przez Koła Polsk. M. Szk., subsydjowane przez Sejmik i Magistraty, a pozatem w stadjum organizacji Dom Ludowy w Głębokiem.

Bibljoteki stałe publiczne — 3 (Głębokie, Dzisna i Dokszyce), ponadto są bibljoteki przy wszystkich szkołach powszechnych typu A i B, wyposażone przez Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z bibljotek szkolnych korzysta miejscowa ludność. Poza tem na terenie powiatu przy 11-u

Kółkach Rolniczych, są bibljoteki rolnicze sprowadzone na koszt Sejmiku i Związku Kółek i Organizacyj Rolniczych z. Wileńskiej.

Stałych teatrów na terenie powiatu niema, natomiast we wszystkich siedzibach gminnych przy szkołach powszechnych są trupy amatorskie.

W roku 1927 powstało w Głębokiem T-wo Krajoznawcze, które zajmuje się sprawą opieki nad zabytkami.

Popieranie przemysłu, handlu i spółdzielczości.

Subsydjowane przez Sejmik Powiatowy Koło Polek prowadzi od 1923 roku w Głębokiem niższe kursy kroju, szycia i haftu.

Od roku 1924 — Sejmik zorganizował i prowadzi kursy koszykarstwa w Dziśnie, oraz kursy tkactwa w Parafjanowie i w Dziśnie (z Dzisny przeniesione do Hermanowicz).

Sejmik Powiatowy jest udziałowcem w Dziśnieńskim Powiatowym Banku Spółdzielczym i Spółdzielni „Rolnik" w Głębokiem, a ponadto w kwietniu r. ub. została uruchomiona Komunalna Kasa Oszczędności pow. Dziśnieńskiego w Głębokiem z kapitałem zakładowym zł. 25.000. Gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych na terenie powiatu powstało — 4 (Parafjanów, Porpliszcze, Plisa, Stefanpol). Kas spółdzielczych zorganizowano przy współudziale personelu agronomicznego — 12.

Straży pożarnych ochotniczych na terenie powiatu — 11. W maju r. ub. odbyły się kursy powiatowe pożarnictwa dla naczelników straży i komendantów oddziałów — frekwencja — 28 ludzi.

Majątek.

W roku 1925 Sejmik Powiatowy na nabytym placu wybudował 5 domów mieszkalnych dla pracowników. Wartość domów przeszło 70.000 zł.

Poza tem Sejmik posiada działkę gruntu o obszarze 1200 m² przy stacji kolejowej w Głębokiem, przeznaczoną na budowę składów, oraz ziemi ornej około 1 ha, położonej przy torfowisku, przeznaczoną na eksploatację,—torfowisko, stanowiące własność Sejmiku, o obszarze 6,5 ha.

Inwentarz ruchomy w biurze i zakładach w/g szacunku Komisji dla bilansu rocznego na dzień 31.III.1928 r. wynosi	zł. 70.886,17
Wartość majątku nieruchomego	zł. 66.555,40
Inwentarz fermy Berezwecz	zł. 22.729,07
Udziały i papiery wartościowe	zł. 15.102,—
razem	zł. 175.272,64

Zestawienie budżetów Sejmiku Dziśnieńskiego.

WYDATKI:

Nazwa działu	Rok 1923	Rok 1924	Rok 1925	Rok 1926 do 1/IV-27	Rok 1927/28	Rok 1928/29
	Marki w tysiąc.	w złotych				
Zwyczajne:						
I. Administracja ogólna	3.331.959	114.604	125.738	90.666	90.803	111.968
II. Majątek komunalny	—	—	26.100	14.225	35.657	2.205
III. Przedsiębiorstwa Komunalne	—	—	—	—	—	3.111
IV. Spłata długów	—	—	—	—	12.000	87.541
V. Drogi i place publiczne	3.441.041	154.736	366.000	153.167	261.750	153.082
VI. Oświata	1.455.500	9.420	24.841	44.562	24.390	23.100
VII. Kultura i sztuka	1.039.500	—	7.000	1.500	3.350	2.000
VIII. Zdrowie publiczne	5.078.759	64.018	117.751	98.226	102.629	121.606
IX. Opieka społeczna	1.089.235	48.506	77.020	66.354	68.607	46.151
X. Popieranie rolnictwa	1.647.698	34.351	90.459	85.347	78.330	83.134
XI. Popieranie przemysłu i handlu	250.000	34.741	39.586	23.845	23.831	30.437
XII. Bezpieczeństwo publiczne	1.193.759	6.378	16.594	17.685	16.846	21.439
XII-a. Świadczenia na rzecz in. zw. sam.	3.780.000	156.400	80.000	98.234	38.930	9.515
XIII. Różne	780.268	48.838	20.100	66.066	63.911	14 034
Nadzwyczajne:						
III. Przedsiębiorstwa komunalne	—	—	—	—	—	35.000
IV. Spłata długów	—	—	—	—	35.000	—
V. Drogi i place publiczne	—	—	—	—	—	762.589
VIII. Zdrowie publiczne	—	—	—	—	16.000	16.000
X. Popieranie rolnictwa	—	—	—	—	49.000	55.600
XII-a. Świadczenia na rzecz in. zw. kom.	—	—	—	—	—	164.767
XIII. Różne	—	—	—	—	28.158	—
Ogółem	23.087.719	671.995	991.188	759.877	949.192	1.743.282

POWIAT KOŚCIERSKI.

Na czele powiatu stoi starosta p. Dr. Bartz, który już za czasów pruskich był delegatem przy ówczesnej landraturze w Tucholi (dzisiejsze starostwo), delegowany przez Komisarjat Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku. Po przejęciu powiatu Tucholskiego przez Władze Polskie, zamianowany został starostą, później przeniesiony do Świecia, a ostatnio od listopada 1927 r. zamianowany starostą w Kościerzynie.

Powiat obejmuje 115.605 ha powierzchni, na której znajdują się dwa miasta, 101 gmin i 39 obszarów dworskich, według spisu ludności z roku 1921 z 49,563 mieszkańcami.

Meljoracje.

Powiat Kościerski posiada ogółem 43 spółek wodnych — meljoracyjnych, które się dzielą ze względu na ich charakter na 5 kategoryj, mianowicie:

Kat. I odwadniające — łąkowe,

Kat. II nawadniające — łąkowe,

Kat. III od i nawadniające — drenarsko - polne,

Kat. IV odwadniające — drenarsko - polne,

Kat. V odwadniające — drenarsko - polne i łąkowe.

Spółki te tworzą razem 4.572.3550 ha czyli 18.289.42 mórg lub okrągłe 46 km.^{2}.

Nadzór fachowy nad spółkami wykonuje specjalny technik meljoracyjny. Koszty utrzymania oblicza się członkom według specjalnego katastru.

Elektryfikacja.

W powiecie kościerskim znajdują się 2 elektrownie i to jedna pędzona silnikiem Diesla, druga zaś siłą wodną. Pierwsza z nich jest własnością miasta Kościerzyny, druga zaś stanowi własność miasta Skarszew.

Szkoły zawodowe.

W Kościerzynie mieści się Szkoła rolnicza utrzymywana przez Pomorską Izbę Rolniczą oraz Państwowa Szkoła gospodarcza, w których wychowuje się młodzież na przyszłe gospodynie oraz gospodarzy.

Rolnictwo.

Rolnictwo, popierane tak przez Pom. Izbę Rolniczą oraz w większej mierze przez Wydział Powiatowy, stoi na poziomie dosyć dobrym. Na cele hodowlane t. zn. na zapomogi na kupno rozpłodników rasowych w wysokości 1/3 ceny kupna wydaje powiat rocznie 6.000 zł. Z zapomóg tych powiększa się liczba rozpłodników rocznie o około 9 sztuk.

Poza tem udziela się różne inne zapomogi jak na szkołę rolniczą, zalesienie nieużytków, nagrody przy pokazie bydła itp. 7.000 — 10.000 zł. rocznie.

Opieka społeczna.

Powiat posiada własny szpital na 50 łóżek oraz barak dla zakaźno chorych. Szpital urządzony i wyposażony jest według najnowszych wymogów (jak np. aparat Roentgena, lampa kwarcowa i różne inne nowszego typu aparaty).

Z szpitali korzysta rocznie około 700 do 800 osób, co stanowi około 13.000 — 14.000 dni leczniczych.

W powiecie utrzymuje się 18 położnych, którym dostarcza powiat wszelkie środki dezynfekcyjne. Poza tem pokrywa powiat koszty szczepienia ospy, koszty dodatkowego badania bydła rzeźnego i mięsa oraz udziela zapomóg na różne zakłady społeczne jak i na utrzymanie kalek, starców i sierot. Dalej utrzymuje powiat w Zakładach krajowych 39 umysłowo - chorych.

Drogi.

Powiat posiada razem 226,986 km. dróg bitych, które się dzielą:

a) na państwowe	81.804 km. (30.3%),
b) na wojewódzkie	55.721 km. (20.7%),
c) na powiatowe	132.503 km. (49%).

Na konserwację dróg wydaje powiat rocznie około 290.000 zł. W roku 1927/28 wydano razem 289.414,25 zł.

Wydatki te pokryto:

a) z funduszów powiatowych	107.081,10 zł.
b) z funduszów państwowych	182.333,15 zł.
	289.414,25 zł.

W bieżącym roku budżetowym zamierza powiat przystąpić do wyłożenia pewnej części dróg bitych półbruczkiem, co przy obecnym, wzmożonym ruchu samochodowym znacznie wpłynie na trwałość powłok, a temsamem obniży się wydatki na konserwacje dróg.

Powiatowa Kasa Oszczędności.

Brak obecnie funduszów obrotowych z powodu tego, że kasy te zmuszone są wypłacać wkłady zwaloryzowane, nie mając z drugiej strony na to pokrycia z powodu udzielonego moratorjum właścicielom ruchomości wiejskich na spłatę zwaloryzowanych hipotek.

Podatki.

Konieczną jest gruntowna reforma ustaw.

Zalecałoby się:

a) zniesienie podatku obrotowego pośredniego, a jedynie pobieranego od producentów,

b) zaprowadzanie podatku dochodowego oraz fingowanego przy zniesieniu dotychczasowego systemu zwalniania właścicieli gruntów poniżej 15 ha,

c) zreformowanie ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych w ten sposób, aby wydatki budżetowe komun. pokrywane były dodatkami do państwowych podatków: dochodowego, gruntowego, budynkowego i przemysłowego w takiej wysokości, jak tego wymaga żywotność komuny bez naruszenia zdolności płatniczej ludności powiatu.

SAMORZĄDY I FUNDUSZ BEZROBOCIA.

Do szerokiego zakresu prac naszych samorządów przybyły w Niepodległej Polsce czynności, wynikające ze współdziałania tych samorządów z Funduszem Bezrobocia na polu walki ze skutkami niedostatecznej u nas liczby warsztatów pracy.

Samorząd wiejski, bądź miejski, jako gospodarz na swym terenie, był od pierwszej chwili powstania państwowości polskiej zainteresowany, aby walka z bezrobociem była jaknajskuteczniejsza, aby jaknajwiększa liczba bezrobotnych, znajdujących się na terenie danego samorządu, otrzymywała świadczenia. W zrozumiałym więc dobrze interesie własnym i ogólno - społecznym samorządy, zarówno wiejskie jak i miejskie, zacieśniały stale węzły współpracy z Funduszem Bezrobocia i dzięki wzajemnej dobrej woli oraz chęci jaknajlepszego służenia „publico bono" obecnie (1.XII.1928) po przeszło 4-letniem istnieniu Funduszu Bezrobocia, niektóre jego czynności, jak: wypłaty zasiłków bezrobotnym, przeprowadzanie egzekucyj, ściąganie od właścicieli zakładów pracy zaległych wkładek zabezpieczeniowych, wykonywa na terenie całego Państwa 210 wydziałów powiatowych, 134 gminy miejskie i 83 gminy wiejskie na ogólną liczbę 453 czynnych instytucyj zastępczych.

Zmiany ilości poszczególnych kategoryj instytucyj zastępczych F. B. w okresie od 31-go grudnia 1924 r. do 31 grudnia 1928 r. przedstawiały się, jak następuje:

31/XII	Gmin wiejskich	Gmin miejskich	Wydziałów Powiatowych
1924	196	39	2
1925	568	293	12
1926	745	304	76
1927	128	173	171
1928	83	134	210

Jak widać z powyższego zestawienia, w miarę zmniejszania się liczby gmin wiejskich, zwiększała się liczba wydziałów powiatowych, jako instytucyj zastępczych Funduszu Bezrobocia, co stanowi wynik celowo przeprowadzonej reorganizacji, albowiem na zasadzie doświadczenia lat 1924 — 1926 i praktyki stwierdzono, iż okazało się pożyteczne dla sprawy, gdy czynności Funduszu Bezrobocia były przyjmowane przez instytucje, obejmujące duże tereny działania i posiadające liczniejszy i dobrze przygotowany personel, t. j. przez Wydziały Powiatowe, które dzięki swej organizacji mogą wykonywać czynności Funduszu Bezrobocia sprawniej i dokładniej.

Dla zobrazowania działalności i rozwoju Funduszu Bezrobocia przytaczamy poniżej niektóre charakterystyczne cyfry, które rzucają pewne światło również na ogólne położenie gospodarcze kraju, w szczególności zaś na stan rynku pracy, który posiada doniosłe znaczenie dla działalności samorządu:

	W 1926 r.	W 1927 r.	W 1928 r.
	za okres od 1/I—31/XII		Za okres 1/I — 31/X
Sumy zasiłków wypłaconych z tyt. akc. ust. bezrobotnym robotnikom	18.864.368.75	16.055.170.97	16.253.256.81
Sumy zapomóg wypłaconych z tyt. p. a. p. d. bezrobotnym robotnikom	43.076.893.07	26.599.510.91	12.489.604.83

W dniu:	31/XII 1926	31/XII 1927	1/XI 1928
Liczby robotników zabezpieczonych w F. B. .	690.041	849.355	1.008.387
Ogólna liczba bezrobotnych robotników, pobierających świadczenia	97.278	74.399	20.852
Liczba zarejestrowan. czynn. zakł. pracy . .	18.063	24.713	28.538

Z chwilą wkroczenia Funduszu Bezrobocia na tory działalności normalnej, do czego przyczyniła się również ogólna poprawa położenia gospodarczego Polski, władze tej instytucji zdecydowały, w porozumieniu z Ministrem Pracy i Opieki Społecznej oraz z Ministerstwem Skarbu, przystąpić do budowy własnych gmachów w miastach, w których szczególniej dotkliwie odczuwa się brak odpowiednich lokalów na pomieszczenie instytucyj społecznych i państwowych.

W gmachach tych oprócz Obwodowych Biur Funduszu Bezrobocia będą się mieściły: Giełda Pracy, Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy oraz biura Inspekcji Pracy. Ponadto w Krakowie na skutek porozumienia z Ministerstwem Sprawiedliwości znajdą też pomieszczenia miejscowe Sądy Pracy.

W tem miejscu należy podkreślić, jako jeden więcej dowód harmonijnej współpracy z Funduszem Bezrobocia samorządów oraz zrozumienia przez nie znaczenia dla Państwa wyników pracy tej instytucji, czyn obywatelski władz miasta Poznania, które ofiarowały Funduszowi Bezrobocia na własność plac o powierzchni 3.500 m. kw. na wybudowanie w stolicy Wielkopolski gmachu odpowiedniego na powyżej wspomniane cele, oraz władz miasta Torunia, które uczyniły taki sam dar na te same cele. Gmina miasta Krakowa odstąpiła Funduszowi Bezrobocia plac na wyjątkowo dogodnych warunkach już dawniej i odpowiedni budynek został tam podciągnięty pod dach w końcu roku 1928.

O ile inne samorządy miejskie zajmą stanowisko Poznania, Torunia i Krakowa, to należy oczekiwać powstania w ciągu bieżącego roku w szeregu miast nowych gmachów dla wymienionych wyżej instytucyj, spółdziałających ze sobą na polu walki ze skutkami bezrobocia. Szczególniej ważne znaczenie będzie miało urządzenie odpowiednich lokalów dla giełd pracy, które, przyczyniając się przy sprawnem działaniu do zwiększenia stanu zatrudnienia, będą stanowiły najistotniejszą formę walki z bezrobociem.

Kaz. Rożniewicz.

POWSZECHNY ZAKŁAD UBEZPIECZEN WZAJEMNYCH.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych istnieje jako instytucja ubezpieczeniowa od roku 1803, kiedy wprowadzone zostało ubezpieczenie przymusowe budynków od ognia na ziemiach, zajętych po trzecim rozbiorze przez Prusy. Ten rok zatem uważać należy jako datę rozpoczęcia czynności przez pierwszy prawno - publiczny zakład ubezpieczeniowy w Polsce, który w dalszym ciągu prowadził swą działalność również po zajęciu tych ziem przez Rosję i utworzeniu Królestwa Kongresowego.

Instytucja ta przechodziła rozmaite fazy w swej działalności, zachowując jednak swą ciągłość aż do chwili obecnej.

Od czasu przywrócenia niepodległości Polski podstawy prawne instytucji uległy kilkakrotnym zmianom, mianowicie na mocy ustawy z dn. 23 czerwca 1921 r. instytucja otrzymała nową organizację oraz nazwę: „Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych", następnie ustawa ta została uzupełniona rozporządzeniem (z mocą ustawy) Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 10 października 1924 r., a wreszcie zmieniona rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27 maja 1927 r., które dało jej nową organizację i nową nazwę: „Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych".

W myśl art. 6 wymienionego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych jest instytucją prawnopubliczną, której zadaniem jest ubezpieczanie od ognia budowli, podlegających przymusowi ubezpieczenia, położonych na obszarze województw: białostockiego, kieleckiego, krakowskiego, lubelskiego, lwowskiego, łódzkiego, nowogródzkiego, poleskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, warszawskiego (z wyłączeniem m. st. Warszawy), wileńskiego i wołyńskiego.

Nie podlegają przymusowi ubezpieczenia od ognia budowle:

a) stanowiące własność Państwa Polskiego, instytucyj i przedsiębiorstw państwowych,

b) zajmowane przez poselstwa i konsulaty państw obcych, o ile stanowią własność tych państw — z zastrzeżeniem wzajemności,

c) fabryczne,

d) narażone na wyjątkowo wysoki stopień niebezpieczeństwa pożaru, a w szczególności: składy materjałów i wyrobów wybuchowych, teatry i cyrki,

e) o charakterze tymczasowym lub przeznaczone na rozbiórkę.

Budowle, podlegające przymusowi ubezpieczenia, muszą być ubezpieczone w 2/3 sumy oszacowania w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych, w 1/3 zaś mogą być ubezpieczone w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych lub w innym zakładzie ubezpieczeń, dopuszczonym do działania w Polsce.

Poza ubezpieczeniem przymusowem budowli od ognia może podlegać przymusowemu ubezpieczeniu od ognia w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych mienie ruchome w gospodarstwach rolnych oraz przymusowemu ubezpieczeniu od pomoru żywy inwentarz na terenach poszczególnych powiatów na zasadzie uchwał, powziętych przez Sejmiki (rady) powiatowe.

Analogiczne uprawnienia posiadają sejmiki wojewódzkie w zakresie wprowadzania ubezpieczeń od gradobicia na obszarach poszczególnych województw.

Oprócz wyżej wskazanych ubezpieczeń przymusowych Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych uprawniony jest do ubezpieczenia od ognia na zasadzie umownej:

a) budowli i mienia ruchomego, stanowiących własność Państwa Polskiego, jak również instytucyj i przedsiębiorstw państwowych,

b) budowli nieukończonych, budowli o charakterze tymczasowym oraz mienia ruchomego, znajdującego się w budowlach, które P. Z. U. W. ma prawo przyjmować do ubezpieczenia, lub pozostającego z nim w gospodarczym związku,

c) budowli fabrycznych oraz mienia w nich się znajdującego.

Pozatem zakład ubezpiecza na zasadzie umownej plony od gradobicia i żywy inwentarz od pomoru.

W zakresie ubezpieczeń, zawieranych na zasadzie umów dobrowolnych, Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych prowadzi działalność również na terytorjum województwa śląskiego.

Organizacja Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych przystosowana jest do podziału administracyjnego terytorjum Rzeczypospolitej. Na terenie każdego powiatu P. Z. U. W. posiada inspektora powiatowego, którego zadaniem jest przyjmowanie zgłoszeń do ubezpieczenia budowli, szacowanie zgłoszonych, likwidacja pogorzeli i wogóle załatwianie spraw, wymagających bezpośredniego kontaktu z ludnością.

Inspektorzy powiatowi na terytorjach poszczególnych województw podlegają inspektorom wojewódzkim. Do zakresu kompetencyj inspektorów wojewódzkich należą oprócz nadzoru nad czynnościami inspektorów powiatowych, czynności związane ze sporządzaniem rejestrów składek i czuwanie nad ściąganiem składek przez gminy, zatwierdzanie likwidacyj pogorzelowych i wypłata odszkodowań, rozwijanie działalności w zakresie przymusowych ubezpieczeń ruchomości rolnych, prowadzenie rachunkowości i t. p.

Ważniejsze czynności o charakterze instrukcyjnym i technicznym, ogólne sprawy administracyjne, organizacyjne i gospodarcze załatwia Zarząd Centralny, który jest bezpośrednio organem wykonawczym zarządzeń naczelnego dyrektora P. Z. U. W.

Na czele P. Z. U. W. stoi naczelny dyrektor, do którego należy ogólne kierownictwo sprawami instytucji, zarząd jej majątkiem i reprezentowanie instytucji nazewnątrz. Sprawy o charakterze zasadniczym przedkłada naczelny dyrektor do aprobaty Radzie Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych. Rada składa się z 20 członków, powoływanych co 3 lata; 13 członków Rady wybierają sejmiki wojewódzkie, 4 rady miejskie miast: Krakowa, Lwowa, Łodzi i Wilna. Pozostałych 3 członków rady powołuje Minister Skarbu wg. swego uznania.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych podlega nadzorowi Mi-

nistra Skarbu, którego organem w tym zakresie jest Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń. Nadzór państwowy rozciąga się na cały zakres czynności technicznych i finansowych P. Z. U. W. — w szczególności zatwierdzenia władzy nadzorczej wymagają wszystkie uchwały Rady P. Z. U. W.

Przepisy szczegółowe o organizacji Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych ujęte są w statucie organizacyjnym, zatwierdzonym przez Ministra Skarbu dnia 30 czerwca 1928 r. (Monitor Polski Nr. 160 z dn. 14 lipca 1928 r.).

Działalność Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych w dziedzinie ubezpieczeń przymusowych oparta jest na obowiązku zgłoszenia przez właściciela budowli do ubezpieczenia. Właściciel obowiązany jest zgłosić budowlę w urzędzie gminnym lub u inspektora powiatowego P. Z. U. W. po jej ukończeniu, nie później jednak niż w ciągu miesiąca od chwili rozpoczęcia jej użytkowania.

W ciągu miesiąca od daty zgłoszenia inspektor powiatowy lub inny organ techniczny Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych przeprowadza oszacowanie budowli; w wyjątkowych wypadkach termin ten może dochodzić do 2-ch miesięcy.

Oszacowanie budynków dokonywa się według norm zatwierdzonych przez Ministra Skarbu.

Na podstawie wykonanego oszacowania następuje obliczenie składki ubezpieczeniowej, poczem zostaje wydany ubezpieczającemu dowód na ubezpieczenie budowli.

Składki za ubezpieczenie budynków mają charakter opłat publicznych i płatne są w marcu każdego roku. Składki winny być uiszczane w urzędach gminnych (magistratach), na podstawie rejestrów poborowych, sporządzonych przez Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych. Po upływie terminu płatności składek urzędy gminne (magistraty) uskuteczniają pobór składki w trybie egzekucyjnym.

W razie wypadku pogorzeli właściciel budowli obowiązany jest najpóźniej w ciągu dni dziesięciu zawiadomić urząd gminny lub inspektora powiatowego P. Z. U. W. Odszkodowanie ustala się na podstawie oszacowania szkody na gruncie przez inspektora powiatowego lub inny organ techniczny Zakładu. Odszkodowanie ma odpowiadać rzeczywistej szkodzie oraz stosunkowi sumy ubezpieczenia do wartości budowli w chwili zajścia szkody, nie może jednak przewyższać sumy ubezpieczenia. W razie niezgodności między właścicielem budowli i Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń Wzajemnych co do wysokości odszkodowania każda ze stron może żądać, aby wysokość tę ustaliła Komisja Szacunkowa, złożona z rzeczoznawcy, wyznaczonego przez pogorzelca, przedstawiciela P. Z. U. W., oraz rozjemcy, wybranego przez obie strony.

Nadwyżki funduszów, jakie pozostają przy końcu każdego roku w dziale przymusowych ubezpieczeń od ognia po pokryciu wszystkich wydatków i zobowiązań oraz odłożenia rezerw, dzieli się w sposób następujący:

a) 65% przelewa się do kapitału zapasowego,

b) 34% przeznacza się na fundusz, z którego udziela się właścicielom budowli, podlegających przymusowi ubezpieczenia od ognia, pożyczek ulgowych na pokrycie budowli materjałami ogniotrwałemi oraz na budowę po pożarze ogniotrwałych budowli. Z funduszu tego mogą również korzystać Związki Samorządowe przy zakładaniu wytwórni i składów materjałów ogniotrwałych dla udzielania tych materjałów na warunkach ulgowych właścicielom budowli.

c) 1% przeznacza się na ogólne cele użyteczności publicznej.

Gdy kapitał zapasowy dosięgnie przeciętnej rocznej sumy składek, pobranych w ostatnich trzech latach, nadwyżkę funduszów dzieli się jak następuje:

a) 30% przelewa się na kapitał zapasowy,

b) 68% na cele ogniotrwałej budowy,

c) 2% na ogólne cele użyteczności publicznej.

Część nadwyżki, wymieniona pod b), zostaje rozdzielona między Wojewódzkie Związki Samorządowe w stosunku do składek, wpłaconych w poszczególnych Województwach.

Wydzielenie znacznej części nadwyżek na popieranie ogniotrwałego budownictwa ma na celu planową walkę z niebezpieczeństwem ogniowem i stanowi ważną część akcji prewencyjnej, prowadzonej przez P. Z. U. W. Inny rodzaj akcji, zmierzającej do zmniejszenia ilości pożarów, prowadzony jest przez P. Z. U. W. z normalnych funduszów budżetowych. Akcja ta polega w pierwszym rzędzie na udzielaniu zapomóg strażom pożarnym na kupno przyrządów ratowniczych i związkom tych straży na prace, związane z instruowaniem straży. Poza tem wypłacane są zapomogi na urządzanie kursów pożarniczych, wystaw i zjazdów pożarniczych, utrzymanie Kasy Strażackiej, oraz nagrody za ratownictwo i wykrycie podpalaczy.

Stałe fundusze P. Z. U. W. (kapitały zapasowe, rezerwy ubezpieczeniowe i t. p.) lokowane są zgodnie z przepisami o lokowaniu stałych funduszów przez osoby prawa publicznego. Przynajmniej połowa stałych funduszów musi być lokowana w papierach wartościowych emitowanych lub gwarantowanych przez Państwo. Pożyczki hipoteczne udzielane są w pierwszym rzędzie Związkom Samorządowym na cele publiczne.

Fundusze potrzebne na wypłaty bieżące mogą pozostawać w Kasach Skarbowych, w kasach P. Z. U. W. lub na rachunkach terminowych i bieżących w instytucjach finansowych, w których osoby prawa publicznego mogą lokować fundusze bieżące.

Ze względu na ogólną tendencję ustawy, wskazującą Zakładowi jako cel działania dobro społeczne, a więc otoczenie opieką warstw ekonomicznie słabszych, władze P. Z. U. W. czuwają w pierwszej linji, aby sprawy przymusowych ubezpieczeń budynków od ognia były należycie postawione, pozatem w zakresie ubezpieczeń dobrowolnych dążą do propagowania idei ubezpieczenia przedewszystkiem wśród ludności małorolnej. Rozwój działalności w tym kierunku jest tem więcej wskazany z punktu widzenia społecznego, że palność w drobnych gospodarstwach rolnych jest znaczna, a mienie ruchome przeważnie nieubezpieczone, prywatne zaś zakłady ubezpieczeń małą pod tym względem wykazują ruchliwość, uważając tego rodzaju ubezpieczenia za niedość dla siebie zyskowne.

Nie poprzestając na normalnej akwizycji dobrowolnych ubezpieczeń mienia ruchomego w mniejszych gospodarstwach rolnych, Zakład dążył do krzewienia takich ubezpieczeń przy współdziałaniu sejmików powiatowych w drodze uchwalania przez te ostatnie przymusu takich ubezpieczeń.

Propaganda ta wydała pokaźne rezultaty, gdyż w końcu roku 1927 obowiązywał już przymus ubezpieczenia ruchomości rolnych w 10-ciu powiatach, a mianowicie: Błońskim, Ciechanowskim, Częstochowskim, Łaskim, Łódzkim, Miechowskim, Słupeckim, Warszawskim, Wieluńskim i Włocławskim.

Jeżeli się zważy, iż w ten sposób zabezpieczyło swe mienie w przybliżeniu 120.000 gospodarstw rolnych na ogólną liczbę 3 miljonów, położonych na terenie działalności Zakładu; jeżeli następnie weźmie się pod uwagę, iż rocznie płonie zgórą 20 miljonów mienia ruchomego drobnych rolników; jeżeli się wreszcie uwzględni, że składka za takie zbiorowe ubezpieczenie jest o połowę niższa niż za ubezpieczenie indywidualne (5,5‰ przy zbiorowem, 10 do 12,5‰ przy indywidualnem ubezpieczeniu), — dopiero na tem tle uwypukla się wartość współpracy samorządów z Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń Wzajemnych w kierunku uświadomienia szerokich warstw ludności o potrzebie poświęcenia niewielkich kwot na opłatę składki ubezpieczeniowej, co daje możność uniknięcia ryzyka poważnych strat wskutek wypadków losowych.

Ideę gromadnego ubezpieczenia Zakład propagował również w zakresie ubezpieczeń od gradobicia, przyznając przy drobnych ubezpieczeniach zbiorowych ulgi w rozmiarze 20% od normalnej taryfy, co wpłynęło na bardzo wydatne zwiększenie ilości tego rodzaju ubezpieczeń.

Rozwój operacyjny i finansowy Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych w ostatnich latach ma przebieg nader pomyślny, co równocześnie świadczy o szybkim wzroście majątku narodowego i ruchu gospodarczego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Poniżej podane są najważniejsze liczby, ilustrujące wyniki działalności Zakładu, na zasadzie sprawozdania rachunkowego za rok 1927.

1. *Ubezpieczenia przymusowe budowli.*

Na terenie działalności Zakładu było ubezpieczonych przymusowo w dniu 31 grudnia r. ub. 3.444.000 nieruchomości na łączną sumę ubezpieczenia zł. 8 miljardów 368 miljonów.

Ogólna suma składek, przypadających za rok 1927, wyniosła złotych 34.114.672. Łącznie z należnościami zaległemi za lata poprzednie oraz opłatami dodatkowemi, suma ta zwiększa się do zł. 51.834.025.

Na poczet kwoty tej wpłynęło gotówką zł. 40.376.048.

W ciągu roku 1927 spłonęło 16.215 ubezpieczonych nieruchomości, przyczem ogólna suma odszkodowania za powyższe pożary stanowiła złotych 15.767.116. Pożarów zbiorowych, które w r. 1927 zniszczyły naraz ponad 50 nieruchomości lub wyrządziły szkód w budynkach ponad kwotę 10.000 zł., było 6.546, za które Zakład wypłacił odszkodowań na sumę zł. 3.163.513.

2. *Ubezpieczenia przymusowe ruchomości rolnych od ognia.*

Przymusowe ubezpieczenia od ognia ruchomości rolnych, obowiązujące na mocy uchwał sejmików powiatowych w powiatach: Błońskim, Ciechanowskim, Częstochowskim, Łaskim, Łódzkim, Miechowskim, Słupeckim, Warszawskim, Wieluńskim i Włocławskim obejmowało w r. 1927 zgórą 120.000 gospodarstw, przy sumie ubezpieczenia 213 miljonów złotych, za które przypadająca składka wynosiła 1.167.686 zł. W grupie tej było w roku 1927 szkód ogniowych na sumę 346.967 zł.

3. *Indywidualne ubezpieczenia umowne od ognia.*

Indywidualnych ubezpieczeń dobrowolnych od ognia zawarto w r. 1927 ogółem 39399. Suma ubezpieczenia wyniosła zł. 926 miljonów, a składka przypadająca za te ubezpieczenia zł. 4.190.545. Pożarów było w tej grupie ubezpieczenia 755, za które odszkodowania łącznie tworzą kwotę 2.422.627 złotych.

4. *Ubezpieczenia od gradobicia.*

Ubezpieczeń od gradobicia zawarto w r. 1927 ogółem 11659 na sumę ubezpieczenia zł. 78 miljonów, za które składka wynosiła zł. 1.096.562. Szkód gradowych stwierdzono 2270, za które przypadło odszkodowań na sumę zł. 1.531.164.

5. *Działalność przeciwpożarowa.*

Z pośród funkcjonujących na terenie działalności Zakładu straży ogniowych otrzymało w r. 1927 zasiłki w gotówce bądź w naturze ogółem 2517 straży na sumę zł. 1.028.771. Na zasiłki dla związków straży pożarnych wydatkowano w tymże roku zł. 266.057.

Ponadto udzielono samorządom na cele przeciwpożarowe 26 pożyczek na sumę zł. 325.500.

Powyższa akcja prowadzona była z funduszów budżetowych instytucji.

6. *Działalność pożyczkowa.*

Pozatem z sum, wydzielonych z nadwyżek bilansowych w myśl art. 48 i 69 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27.V.1927 r. udzielane były pożyczki ulgowe (oprocentowane ostatnio na 4% w stosunku rocznym) na ogniotrwałą odbudowę i ogniotrwałe krycie budowli.

Na dzień 31.XII.1927 r. było przyznanych ogółem 2933 tego rodzaju pożyczek na sumę zł. 3.031.270.

Związkom samorządowym na wytwórnie materjałów ogniotrwałych i urządzenia przeciwpożarowe z funduszu, tworzonego z części nadwyżek bilansowych, przyznano po dzień 31.XII.1927 r. pożyczek na łączną sumę złotych 1.458.000.

7. *Stan finansowy.*

O pomyślnym rozwoju finansowym instytucji świadczą następujące dane: dział ubezpieczeń przymusowych budynków od ognia dał w roku 1927 nadwyżkę w sumie zł. 10.427.227,18, w dziale dobrowolnych ubezpieczeń od ognia nadwyżka wyniosła zł. 102.655. Natomiast dział ubezpieczeń od gradobicia wskutek wielkich opadów gradowych wykazał w tym roku niedobór w sumie 219.695 zł.

Nadwyżka z działu ubezp. przym. zł. 10.427.227.18 została podzielona w sposób następujący: na kapitał zapasowy — zł. 6.777.697,67, na fundusz pożyczek ulgowych — zł. 3.545.257,24 oraz na ogólne cele użyteczności publicznej zł. 104.272.27.

Stan kapitałów zapasowych Zakładu na początku roku 1928 wynosił zł. 20.811.349. W porównaniu z początkiem roku 1927, w którym stan ten wynosił zł. 14.009.457, zwiększenie kapitałów zapasowych wynosi złotych 6.801.892.

8. Koszty administracyjne.

Koszty administracyjne w r. 1927 wyniosły łącznie dla wszystkich działów ubezpieczeń zł. 9.441.053, do których wliczona jest również suma kosztów szacowania nowozgłaszanych do ubezpieczenia budowli. Znaczna suma kosztów administracyjnych tłumaczy się tem, iż Zakład prowadzi w ogromnej większości drobne operacje finansowe, polegające na inkasowaniu małych kwot składek (przeważnie po kilka złotych), co wymaga dużego aparatu manipulacyjnego i rachunkowego. Pozatem Zakład prowadzi nietylko działalność ściśle ubezpieczeniową, ale również finansowo - pożyczkową oraz zapomogową (dla straży pożarnych i ich związków), której funkcjonowanie wymaga odpowiednich nakładów pieniężnych.

PAŃSTWOWY BANK ROLNY.

W lutym b. r. Państwowy Bank Rolny obchodzi dziesięciolecie swego istnienia. Jest to moment stosowny, aby zdać sobie sprawę, czy i o ile Bank dotychczas sprostał doniosłej roli, jaka przypadła mu w udziale przy odbudowie życia gospodarczego Odrodzonej Polski.

W myśl przepisów statutu główne zadanie Banku polega na organizowaniu kredytu dla mniejszej własności rolnej i przemysłu rolnego, popieranie i prowadzenie parcelacji, osadnictwa, meljoracyj i regulacyj rolnych, oraz administrowanie funduszami, przeznaczonemi na powyższe cele, z budżetów poszczególnych Ministerstw. W ciągu pierwszych kilku lat Bank nie mógł przystąpić do urzeczywistnienia większości swoich zadań, gdyż postępująca w szybkiem tempie deprecjacja pieniądza zredukowała do minimum wartość kapitałów, przekazanych mu przez Państwo. To też w tym okresie ograniczał się Bank do zarządzania funduszami, asygnowanemi przez Rząd na osadnictwo i pomoc dla rolnictwa, oraz do udzielania niewielkich kredytów krótkoterminowych z własnych środków obrotowych. Stabilizacja waluty stworzyła dopiero normalne warunki dla pracy Banku, który odtąd, zwalczając nastręczające się na każdym kroku olbrzymie wprost trudności, rozbudowuje z roku na rok swe agendy i ogarnia coraz to nowe dziedziny działalności; w roku 1924 uruchamia więc akcję parcelacyjną, w roku 1925 kredyt długoterminowy na kupno gruntów, rozszerzony następnie na inwestycje rolne,— wreszcie w roku 1928 kredyt meljoracyjny. Imponujący rozwój operacyj Banku w ciągu ostatnich pięciu lat ilustruje następujące zestawienie:

Rozwój ważniejszych pozycyj bilansowych Państwowego Banku Rolnego w latach 1924 — 28.

Stan czynny.

Stan w dniu 31 grudnia	Kredyt krótkoterminowy	Pożyczki i zaliczki z funduszów administr.	Pożyczki długoterminowe w list. zast. P. B. R.	Pożyczki w obligacjach meljorac. P. B. R.	Suma bilansowa
1924 r.	10.391.771	6.424.864	—	—	27.080.572
1925 r.	28.548.496	29.942.429	107.850	—	88.673.270
1926 r.	52.554.952	53.425.133	7.838.231	—	157.575.004
1927 r.	129.917.310	93.846.233	41.436.434	—	424.938.644
1.X. 1928 r.	216.515.995	159.829.823	116.118.630	13.973.500	694.426.424

Stan bierny.

Stan w dniu 31 grudnia	Kapitały własne	Lokaty i wkłady	Fundusze administrowane	Emisja listów zast. P. B. R.	Emisja obligacyj meljorac. P. B. R.
1924 r.	3.126.583	8.934.759	13.871.022	—	—
1925 r.	11.953.808	30.276.942	34.204.111	107.850	—
1926 r.	15.031.507	33.984.109	61.732.949	7.838.231	—
1927 r.	79.141.233	97.653.939	120.568.701	41.436.434	—
1.XI. 1928 r.	119.332.873	115.467.750	179.873.385	116.118.630	13.937.500

Powyższe cyfry nie wymagają komentarzy: świadczą one jasno i wyraźnie o rezultatach dotychczasowej działalności Banku i jego znaczeniu dla odbudowy i gospodarczego ugruntowania mniejszej własności rolnej.

W zakresie kredytu krótkoterminowego Państwowy Bank Rolny współpracuje z Samorządem, rozprowadzając przy pomocy kas komunalnych poważne kapitały wśród włościan, oraz udzielając wydziałom powiatowym pożyczek na cele związane z podniesieniem produkcyjności i dochodowości średnich i drobnych gospodarstw rolnych. W dniu 1 października 1928 roku stan kredytów przyznanych związkom i instytucjom komunalnym wynosił 44,1 milj. zł., z czego przypadało: na powiatowe kasy oszczędności 28,8 milj. zł., na gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe 11,3 milj., na wydziały powiatowe 3,7 milj., oraz na zakłady aprowizacyjne i inne 300 tys. zł.

Bank korzysta również z współpracy samorządów większych miast przy przeprowadzaniu państwowej akcji rezerw zbożowych, która zabezpiecza zarówno konsumentów miejskich, jak rolników przed nadmiernemi wahaniami cen żyta. Kapitały zaangażowane przez Bank w akcji zbożowej sięgały w dn. 1 listopada 27,3 milj. zł.

Rozwojowi działalności kredytowej towarzyszy planowa rozbudowa terytorjalna organizacji Banku. W tej chwili Bank posiada Oddziały: w Warszawie, Lublinie, Kielcach, Lwowie, Krakowie, Poznaniu, Grudziądzu, Wilnie, Łucku i Pińsku, oraz Agenturę w Gdyni.

W ubiegłym roku Bank przejął do użytku nowy, własny gmach w Warszawie, przeznaczony do użytku Instytucji Centralnej i Oddziału Warszawskiego jednocześnie.

BIURO URZĄDZEŃ ROLNYCH KÓŁEK ROLNICZYCH.

Podstawą zwiększenia wytwórczości rolniczej, będącego obecnie niewątpliwie pierwszoplanowem zagadnieniem gospodarczem w Polsce, jest uregulowanie wadliwej struktury agrarnej oraz polepszenie warunków przyrodniczych gleby. Z jednej strony jest więc do wykonania znaczna część t. zw. urządzeń rolnych, jak scalenie i zamiana gruntów, podział szkodliwych wspólnot, zniesienie służebności gruntowych wreszcie upełnorolnienie karłowatych gospodarstw w drodze parcelacji większych majątków ziemskich. Z drugiej strony niezbędnem jest polepszenie własności fizycznych gleby przez odwodnienie podmokłych lub zabagnionych gruntów i łąk, przez nawodnienie łąk suchych, meljoracje torfowisk, utrwalenie lotnych piasków i ich zalesienie, czyli przez wszelkiego rodzaju meljoracje rolne.

W Polsce jest około 15 milj. ha gruntów wymagających meljoracji, na których gospodarka rolna jest nietylko zawodna, intensyfikacja niemożliwa, lecz i opłacalność bardzo wątpliwa. Zmeljorowanie takich gruntów podnosi ich wydajność o 50% i więcej. Koszt zdrenowania gruntów ornych, wynoszący 600 do 1000 złotych z 1 ha, zależnie od gleby, podłoża, długości rowów odpływowych i t. p., oraz koszt odwodnienia łąk otwartemi rowami w wysokości 250 — 600 zł. z 1 ha, amortyzuje się w ciągu 4 do 8 lat. Na wykonanie meljoracji Państwowy Bank Rolny udziela pożyczek w 7% obligacjach do wysokości kosztorysu. Raty amortyzacyjne pożyczki wraz z odsetkami spłacane są po upływie 3 lat od ukończenia robót w ciągu 15 lat po 6 zł. 23 gr. od każdych 100 zł. pożyczki co pół roku. Drobni rolnicy dla zmeljorowania swych gruntów zakładają Spółki Wodne. Na wykonanie projektów i kosztorysów Spółki Wodne uzyskują częściowo pożyczki krótkoterminowe z P. B R., częściowo z funduszów samorządowych i od instytucji meljoracyjnej. Przy meljoracjach podstawowych, jak regulacje rzek i kanałów ogólniejszego znaczenia Państwo i samorządy pokrywają 75%, a zainteresowani właściciele sąsiednich gruntów 25% kosztów wykonania.

Dla wykonania wszystkich tych prac z dziedziny urządzeń i meljoracyj rolnych potrzeba ogromnej ilości wykwalifikowanych sił technicznych. Dla rozwoju tych prac i uprzystępnienia ich ogółowi drobnych rolników niezbędne stało się powstanie instytucji o charakterze społecznym, rozporządzającej dostatecznemi środkami materjalnemi, dobrym personelem technicznym, posiadających dobrą znajomość warunków życia wsi.

Dla tych więc powodów Centralny Związek Kółek Rolniczych zorganizował od 1 lutego 1927 r. specjalny Wydział Urządzeń Rolnych, który następnie dla usprawnienia działalności przekształcony został na *„Biuro Urządzeń Rolnych Kółek Rolniczych"*. W kapitale zakładowym Biura, wynoszącym 100.000 zł., uczestniczy Centralny Związek Kółek Rolniczych w 51%, reszta udziałów należy do inżynierów meljoracji i mierniczych. Dyrektorami Biura są: p. Tomasz Wilkoński, Prezes C. Z. K. R. i p. Tadeusz Różański, członek Zarządu C. Z. K. R. Siedziba Biura mieści się *w Warszawie* przy ulicy Langiewicza Nr. 3. Dla stałego kontaktu z miejscowemi władzami samorządowemi i organizacjami rolniczemi Biuro otworzyło Oddziały: *w Kielcach* przy ulicy Sienkiewicza Nr. 20, *w Lublinie* przy ulicy Krakowskie Przedmieście 74, *Włocławku*, ulica Kaliska Nr. 12, *Wilno* ul. Trocka 11 i *Wieluniu* ul. Barycz Nr. 3.

Działalność Biura Urządzeń Rolnych Kółek Rolniczych obejmuje wykonywanie wszystkich prac technicznych, związanych z reformą rolną i meljoracjami. I tak z zakresu *miernictwa* Biuro wykonywa scalenie i zamianę gruntów, znoszenie służebności, podział wspólnot, pomiary parcelacyjne, pomiary majątków i miast, plany regulacyjne miast, sporządzanie i poświadczanie odrysów planów i t. p. Z zakresu *meljoracyj* rolnych Biuro organizuje Spółki Wodne, przeprowadza ekspertyzy, sporządza projekty i kosztorysy *drenowania* gruntów ornych, osuszania i nawadniania łąk, regulacji rzek i kanałów, meljoracji torfowisk, budowy stawów rybnych, plany koncesyj prawno - wodnych i zakładów o sile wodnej, analizy mechaniczne gleby, przeprowadza roboty wykonawcze meljoracyjne sposobem dozoru technicznego lub przedsiębiorczym. Biuro na podstawie upoważnienia Ministerstwa Reform Rolnych przeprowadza parcelację majątków ziemskich. Biuro sporządza projekty dróg bitych i zwykłych, plany gospodarstwa leśnego, wykonywa szacowanie lasów i zalesianie nieużytków, zwracając uwagę na organizację i racjonalne zagospodarowanie lasów małej własności, lasów wspólnych, gromadzkich, gminnych, małomiasteczkowych. Z zakresu wymienionych wyżej prac Biuro udziela porad prawnych i technicznych.

Biuro dostarcza *dreny i cegłę* z własnych zakładów ceramicznych w Radziejowicach pod Żyrardowem, w Brodnicy na Pomorzu.

Wszystkie prace techniczne Biuro wykonywa przez odpowiednich fachowców: inżynierów i techników meljorantów, mierniczych upoważnionych

i pomocników mierniczych, inżynierów leśników itp. W dniu 1 października 1928 r. Biuro zatrudniło 121 pracowników.

Ze względu na brak dozorców robót wykonawczych meljoracyjnych Biuro urządziło dwukrotnie w jesieni 1927 r. i wiosną 1928 r. kursy teoretyczno-praktyczne meljoracyjne, które ukończyło 25 uczniów.

Od 1.II.1927 r. do 1.X.1928 r. Biuro Urządzeń Rolnych Kółek Rolniczych wykonało:

Zorganizowano Spółek Wodnych 280,	
Wykonano zdjęć niwelacyjnych na obszarze 42.000 ha	
Sporządzono projekty meljoracyjne na 26.500 ha łąk,	
Projekty w wykonaniu	7.000
Zdjęcia w wykonaniu	4.300

Robót wykonawczych przeprowadzono na terenie 23 Spółek Wodnych na obszarze 3.850 ha.

Wykonano oprócz tego 26 ekspertyz meljor., 9 planów młynów, kilka prac leśnych i innych. Prace miernicze Biuro wykonywa w miejscowościach na obszarze około 16.000 ha, w czem 14.000 ha scaleniowych, 1.050 ha serwitutowych, reszta podziały wspólnot i drobne pomiary.

KRAJOWE TOWARZYSTWO MELJORACYJNE S. A.

Warszawa, ul. Kopernika 30.

Tel. centr. 58-04, 158-01, 158-39, tel. dyrekcji: 58-07 i 506-36. Adres telegraficzny: Warszawa — Meljoracje.

Towarzystwo założone zostało w 1905 roku, jako spółka udziałowa, pod nazwą „Warszawskie Towarzystwo Meljoracyjne". Powstało ono na gruncie sekcji rolnej Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu, celem stworzenia instytucji, któraby sprawę meljoracji ujęła w b. Królestwie Kongresowem w swoje ręce i stanęła na straży właściwego ich wykonywania, albowiem ówczesny rząd rosyjski meljoracjami na ziemiach polskich zupełnie nie opiekował się.

W roku 1921 spółka udziałową została przekształconą na spółkę akcyjną, pod nazwą: „Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne", celem pozyskania tą drogą większego kapitału zakładowego, jaki był potrzebny wobec rozwijającej się działalności Towarzystwa.

Pomimo przekształcenia się na spółkę akcyjną, T-wo zachowało charak-

ter instytucji wybitnie społecznej, współpracującej nad szerzeniem meljoracji z instytucjami rządowemi i samorządowemi i organizacjami rolniczemi. Dzięki staraniom T-wa w roku 1924 zostały udostępnione krótkoterminowe kredyty meljoracyjne, co stało się pierwszym etapem rozwoju akcji meljoracyjnej po wojnie. W 1925 roku, na skutek memorjału złożonego przez prezesa K. T. M. Panu Prezydentowi Rzeczypospolitej Wojciechowskiemu, odbył się w Belwederze wieczór dyskusyjny, który stał się zwrotnym momentem w dziejach meljoracji w Polsce. W wyniku tej konferencji utworzony został państwowy fundusz kredytu na meljoracje rolne, co spowodowało szerokie ich stosowanie nie tylko na gruntach większej własności, lecz również drobnej, która w tym celu zrzesza się w spółki wodne. T-wo przyjmuje czynny udział w organizowaniu tych spółek, jak również w kształceniu personelu fachowego w akcji na polu doświadczalnictwa meljoracyjnego i t. p.

Stosownie do swego charakteru T-wo nie bierze robót w przedsiębiorstwo, natomiast wykonuje je systemem dozoru technicznego, dążąc do utrzymania prac meljoracyjnych na możliwie wysokim poziomie technicznym. Roboty wykonywane są na warunkach kredytowych. Z krótkoterminowych pożyczek K. T. M. korzystają zarówno związki samorządowe i spółki wodne, jak prywatni właściciele ziemscy.

Dążąc do obsłużenia wsi we wszystkich dziedzinach techniki, stosowanej w rolnictwie, T-wo wykonuje poza robotami ściśle meljoracyjnemi jak: osuszanie rowami i drenami, nawadnianie, zraszanie i t. p., również wszelkie prace w zakresie: budownictwa wodnego, (regulacja rzek i zakłady wodne), budownictwa stawowego, techniki sanitarnej, budowy dróg i zabudowań wiejskich, oraz pomiary dla celów komasacji, parcelacji i t. p. Stosownie do tych potrzeb T-wo ma zorganizowane i fachowo prowadzone wydziały: meljoracyjny, wodny, stawowy i pomiarowy oraz działy — drogowy i budowlany.

Z chwilą zjednoczenia ziem polskich T-wo rozszerzyło swoją działalność na wszystkie dzielnice Rzeczypospolitej. Celem sprawniejszego obsługiwania poszczególnych okolic utworzone zostały oddziały w następujących miastach: Kraków, Toruń, Kalisz, Włocławek, Płock, Łęczyca, Piotrków, Częstochowa. Radom, Wilno, Brześć n/B. W miarę powstawania większych ośrodków pracy meljoracyjnej tworzone są nowe oddziały.

O rozwoju T-wa świadczą następujące cyfry: w roku 1924 zatrudniało ono 36 stałych pracowników, w 1925 r. — 63, w 1926 — 126, w 1927 — 238, zaś w kwietniu 1928 r. już 344 pracowników, w tem 66 inżynierów. Cyfry te nie obejmują personelu sezonowego. Obrót T-wa w 1927 r. dosięgnął sumy 37.193.846 zł., zaś w pierwszym kwartale 1928 r.—15.574.870 zł. Udzielane na meljoracje kredyty krótkoterminowe wyniosły przeszło 1.500.000 złotych.

Ogółem od początku swego istnienia, t. j. od roku 1905, Towarzystwo opracowało zdjęć na przestrzeni 184.982 ha projektów na 148.017 ha i 399 km. regulacji rzek, zaś wykonało roboty na gruncie na powierzchni 46.180 ha. Z te-

go w r. 1927, T-wo wykonało: zdjęć na 54.260 ha, co stanowi 29% całości projektów 43.670 ha, czyli 29% całości i robót na gruncie 11.000 ha, t. j. 24% całości. Odnośne szczegóły i roboty tu nie wymienione podawane są w corocznych drukowanych sprawozdaniach T-wa. Ze statystyki Państwowego Banku Rolnego odnośnie sum udzielonych na meljoracje pożyczek państwowych wynika, że w 1926 r. T-wo wykonało 46% wszystkich meljoracyj przeprowadzonych w kraju, zaś w r. 1927 — 49%.

Kapitał zakładowy T-wa wynosi 500.000 złotych, zaś ma być podniesiony, na mocy uchwały walnego zebrania w kwietniu 1928 r. do sumy 2.000.000 zł. Akcje Towarzystwa znajdują się w rękach instytucyj samorządowych i spółek wodnych, organizacyj rolniczych i rolników meljorujących swe grunta oraz 4 banków: Gospodarstwa Krajowego, Polskiego Komunalnego, Ziemiańskiego i Towarzystw Spółdzielczych.

Zarząd Towarzystwa stanowią: 1) Wąsowicz Hipolit — prezes, v. prezes Tow. Kred. Ziemsk. wł. ziemski, 2) Korwin - Szymanowski Eustachy — nacz. dyr. B. Gospodarstwa Krajowego, wł. ziemski, 3) Zdanowski Juljusz — nacz. dyr. Polskiego Banku Komunalnego, 4) Ratyński Stanisław — Dyr. Banku Ziemiańskiego, 5) Janicki Stanisław — b. minister Rolnictwa, wł. ziemski, 6) Skotnicki Czesław — prof. i członek Rady Państwowego Banku Rolnego, 7) Dziewanowski Kazimierz — czł. Rady Banku Ziemiańskiego, prezes Zrzeszenia Spirytusowego, wł. maj. Grodkowo, 8) Iwanicki Jerzy — wł. ziemski, 9) Mierzejewski Marcin — rolnik, 10) Powierza Bolesław — inż. nacz. dyr. Kraj. Tow. Meljor., wł. ziemski. Zastępcy: Cieszewski Józef, wł. zakładów ceramicznych i Mosdorf Kazimierz—inż. dyr. adm. finans. K. T. M.

Konsultantami technicznymi K. T. M. są: prof. Skotnicki Czesław w dziedzinie meljoracyj rolnych, prof. Rybczyński Michał w dziedzinie regulacji rzek, prof. Pomianowski Karol w dziedzinie wyzyskania sił wodnych i techniki sanitarnej, prof. Dzierzgowski Szymon w zakresie oczyszczania ścieków. Dyrektorem Naczelnym jest inż. Powierza Bolesław, Dyr. adm. finansowym — inż. Mosdorf Kazimierz.

POLSKIE ZAKŁADY „MARCONI" Sp. Akc.

Warszawa, Narbutta 29

(Sklep: Marszałkowska 142).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych rozpoczęło słuszną propagandę w kierunku zaopatrzenia się instytucyj samorządowych w sprzęt radjofoniczny. — Drogą więc radjową będą instytucje samorządowe mogły otrzymywać komunikaty, okólniki itp., korzystając równocześnie z dobrodziejstw radja, jako środka nowoczesnej kultury. Wobec tego, że największą i najbardziej zasłużoną placówką przemysłową są Polskie Zakłady „Marconi", podajemy tu powyższy opis.

Rozwój polskiego przemysłu radjowego datuje się od roku 1920, jako roku powstania dwóch towarzystw: „Farad" i „Radjopol". Towarzystwa te połączyły się w roku 1922 i przybrały nazwę „Polskie Towarzystwo Radjotechniczne" (P. T. R.). W pierwszej połowie bieżącego roku nastąpiła reorganizacja połączona z powiększeniem tego T-wa, zaczem zmieniono także nazwę na *„Polskie Zakłady Marconi, Spółka Akcyjna"*.

Rzućmy okiem na to, co owe, stale rozwijające się zakłady dotąd zrobiły konkretnego.

Mówiliśmy wyżej o znaczeniu radjotechniki dla: 1) obrony państwa, 2) przemysłu i handlu, 3) kultury. Stwierdzić możemy, że we wszystkich tych trzech dziedzinach Polskie Zakłady Marconi zdziałały wiele:

zaopatrzyły wojsko w urządzenia radjotechniczne (armję lądową, marynarkę, lotnictwo);

wybudowały pierwszą stację o zasięgu europejskim dla poczty w Grudziądzu;

z chwilą wydania ustawy o broadcasting'u wybudowały pierwszą polską stację radjofoniczną i rozpoczęły produkcję sprzętu radjofonicznego: aparatów lampowych, głośników, części składowych.

Pod względem technicznym P. Z. M. oparte są o „Marconi Wireless Telegraph Co" w Londynie i posiadają wszystkie jego patenty.

Kapitał zakładów wynosi obecnie około 4.000.000 złotych, co jest bardzo poważną sumą nietylko w przemyśle radjowym, ale wogóle, w polskim przemyśle elektrycznym. Dzięki temu właśnie podniesionemu kapitałowi akcyjnemu Polskie Zakłady Marconi nakreślić mogły bardzo poważny program produkcji na rok bieżący. P. Z. M. przystąpią do pokrycia całkowitego zapotrzebowania na aparaty radjowe rynku wewnętrznego. Jeszcze w bieżącym sezonie wypuszczą na rynek około 30.000 aparatów detektorowych. Z tego pierwsza partja, składająca się z kilkunastu tysięcy, ukaże się już w najbliższym

czasie. P. Z. M. rozszerza produkcję głośników (Radjovox, Marconivox) i gigantofonów (o zasięgu głosu 1 klm.!).

Pozatem umowa z „Marconi Wireless Telegraph Co" zawiera bardzo ważny z punktu widzenia naszego bilansu handlowego paragraf: wszelkie zamówienia dla Rumunji, Węgier, krajów bałkańskich, Finlandji, Estonji i Persji, poczynione z Marconi W. T. C. w Londynie, wykonane zostaną w tutejszych *Polskich Zakładach Marconi*. A ponieważ zatrudniają one dziś 200 robotników i 10 inżynierów wyłącznie polskich, znaczy, że poczynione w Londynie zamówienia wyszczególnionych wyżej państw wykonane zostaną przez ręce polskie.

Już z tego, cośmy tu powiedzieli, przekonać się można, jak wielkie znaczenie dla bilansu handlowego posiada placówka *„Polskie Zakłady Marconi"*.

Potwierdźmyż to jeszcze danemi liczbowemi: w roku ubiegłym obrót sprzętem radjowym wyniósł mniej więcej 16.000.000 złotych, ale w tymże roku sprowadzono jeszcze sprzętu radjowego z zagranicy (zwłaszcza z Niemiec) za 8.791.000 złotych. W roku bieżącym, z powodu większej ilości stacyj radjofonicznych nadawczych, popyt na sprzęt radjowy wzrośnie — import więc byłby odpowiednio większy. Wzięły to *Polskie Zakłady Marconi* pod uwagę i produkcją pokierują w ten sposób, że pieniądz zostanie w kraju.

Centrala
Czackiego 21/23
Oddział I
Wierzbowa 9.

Godziny biurowe
8^{30} 14^{30}
Soboty 8^{30} 13.
oraz wyłącznie dla wpłat i wypłat oszczędnościowych
17^{45}—19^{15}

Przyjmuje wkłady oszczędnościowe, otwiera rachunki czekowe, przyjmuje weksle do inkasa. Wydaje pożyczki: 1) na zabezpieczenie hipoteczne 2) na zastaw papierów wartościowych o stałem oprocentowaniu (państwowych, komunalnych i gwarantowanych przez Rząd) 3) na zastaw listów warantowych na towary złożone w Miejskich Składach Towarowych.

Za całość i bezpieczeństwo wkładów ręczy Gmina m. st. Warszawy całym swym majątkiem (400 miljonów) 84

Uwaga: każda płytka prawdziwej dachówki azbestowo-cementowej **ETERNIT** posiada wytłoczony napis **ETERNIT**, na co przy kupnie prosimy zwracać baczną uwagę.

NAJDOSKONALSZE, NAJTRWALSZE, NAJTAŃSZE POKRYCIE DACHÓW

DACHÓWKĘ AZBESTOWO-CEMENTOWĄ
wyrabianą według opatentowanego systemu **HATSCHEKA**

E T E R N I T

całkowicie OGNIOTRWAŁĄ, ODPORNĄ na wpływy atmosferyczne i działanie gazów, NIE WYMAGAJĄCĄ KONSERWACJI

poleca

S Z Y F E R P O L

Wyłączne przedstawicielstwo na całą Polskę:
fabryk azbestowo-cementowych dachówek

E T E R N I T

fabryki uszczelniającego i izolującego preparatu

T R O C A L

G. WINIWARTER w **Wiedniu**

CENTRALA: **Warszawa, ul. Hoża № 48, tel. 93-95, 118-48, 118-95**
ODDZIAŁY: **Kraków, ul. Św. Anny № 1,**
Równe, ul. 3-go Maja № 56,
Katowice, ul. Wojciechowskiego № 25.

Polecamy wszelkie inne
MATERJAŁY BUDOWLANE: CEMENT, WAPNO, CEGŁĘ, DACHÓWKĘ, GWOŹDZIE, ŻELAZO, POSADZKĘ i t. d.

Uwaga: każda płytka prawdziwej dachówki azbestowo-cementowej **ETERNIT** posiada wytłoczony napis **ETERNIT**, na co przy kupnie prosimy zwracać baczną uwagę.

85

